
VOJENSKÁ HISTÓRIA

Časopis
pre vojenskú históriu
múzejníctvo
a archívniectvo

1/2013

VYDÁVA VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV V BRATISLAVE

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť publikovaného časopisu nesmie byť reprodukováná alebo použitá a šírená v akejkoľvek forme a akýmkoľvek prostriedkami, elektronicky alebo mechanicky, vrátane kopírovania, digitalizácie alebo uchovávaná v akýchkoľvek informačných pamätiach, databázach a informačných systémoch bez predchádzajúceho písomného súhlasu Vojenského historického ústavu a autorov.

OBSAH

Štúdie

SEDLÁČEK, Peter: Žoldnieri v Bratislave v polovici 15. storočia	6
BAGI, Zoltán: Organizace žoldnéřského jezdeckva sloužícího během patnáctileté války v císařské armádě	33
SORBY, Karol, ml.: Britsko-francúzska vojna v Levante roku 1941	56
MASKALÍK, Alex: Nástup nového trendu národnostnej výstavby ČSLA po federalizácii Československa a jeho limity	71

Dokumenty a materiály

CHORVÁT, Peter: Osobný pamätník z vojenskej služby ako historický prameň	83
DUBÁNEK, Martin: První československé pevnostní objekty v Bratislavě	89
CHYTKA, Stanislav: Ružomerský neúspech konfidenta gestapa N-13	112
PURDEK, Imrich: Vojenská symbolika prvej Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945 v priesečníku heraldiky, faleristiky a vexilológie	119
BALCOVÁ, Milena: Tragická nehoda lietadla D-47 v Lome nad Rimavicou roku 1956 vo svetle dokumentov	164
BUČKA, Peter: K niektorým aspektom armádnej telovýchovy a športu v Československu v rokoch 1969 – 1992	170

Recenzie

OROSOVÁ, M. – ŽAŽOVÁ, H.: Košická citadela. (V. Dangl)	201
ŠTAIGL, J. a kol.: Generáli. Slovenská vojenská generalita 1918 – 2012. (J. Pešek)	204
MASKALÍK, A.: Elita armády. Československá vojenská generalita 1918 – 1992. (M. Meško)	206

Bibliografia	212
---------------------------	-----

Anotácie, glosy	244
------------------------------	-----

Kronika	260
----------------------	-----

INHALT

Studien

SEDLÁČEK, Peter: Söldner in Pressburg in der 1. Hälfte des XV. Jahrhunderts	6
BAGI, Zoltán: Die Organisationen der in der kaiserlichen Armee während des Fünfzehnjährigen Krieges dienenden Söldnerkavallerie	33
SORBY, Karol, Jr.: Der Britisch-französische Krieg in Levante im Jahre 1941	56
MASKALÍK, Alex: Anbruch eines neuen Trends im Nationalitätenaufbau der tschechoslowakischen Volksarmee (ČSLA) nach der Föderalisierung der Tschechoslowakei und seine Beschränkungen	71

Dokumente und Materialien

CHORVÁT, Peter: Persönliches Gedenkbuch aus der Wehrdienstzeit als historische Quelle	83
DUBÁNEK, Martin: Die ersten Befestigungsanlagen der Tschechoslowakischen Armee in Bratislava.	89
CHYTKA, Stanislav: Der Ružomberker Misserfolg des Gestapo-Konfidenten „N-13“	112
PURDEK, Imrich: Militärsymbolik der Slowakischen Republik in den Jahren 1939 – 1945 an der Nahtstelle der Heraldik, Falleristik und Vexillographie	119
BALCOVÁ, Milena: Der tragische Unfall des Flugzeugs D-47 in Lom nad Rimavicou im Jahre 1956 im Lichte der Dokumente.	164
BUČKA, Peter: Zu einigen Aspekten der Körpererziehung und des Sports in der Armee in der Tschechoslowakei in den Jahren 1969 – 1992.	170

Rezensionen	201
--------------------------	-----

Bibliographie	212
----------------------------	-----

Annotationen, Glossen	244
------------------------------------	-----

Chronik	260
----------------------	-----

CONTENTS

Studies

SEDLÁČEK, Peter: Mercenaries in Bratislava in the Mid-15 th Century	6
BAGI, Zoltán: The Organization of Mercenary Cavalry Serving in the Fifteen Years' War in the Imperial Army	33
SORBY Jr. Karol: The 1941 Allied Campaign on the Levant	56
MASKALÍK, Alex: A new Trend in the National Buildup of the Czechoslovak People's Army after Federalization of Czechoslovakia and its Limits	71

Documents and Materials

CHORVÁT, Peter: Personal Memorial from Military Service as a Historical Source	83
DUBÁNEK, Martin: First Czechoslovak Fortified Structures in Bratislava	89
CHYTKA, Stanislav: Failure of Gestapo N-13 Informer in Ružomberok	112
PURDEK, Imrich: Military symbols in the First Slovak Republic in the years 1939 – 1945	119
BALCOVÁ, Milena: Tragic Accident of D-47 Aircraft in Lom nad Rimavicou in 1956 in Light of Documents	164
BUČKA, Peter: On Selected Aspects of Army Physical Training and Sports in Czechoslovakia in the years 1969 – 1992	170

Reviews	201
----------------------	-----

Bibliography	212
---------------------------	-----

Annotations, Glosses	244
-----------------------------------	-----

Chronicle	260
------------------------	-----

ŠTÚDIE

ŽOLDNIERI V BRATISLAVE V POLOVICI 15. STOROČIA

PETER SEDLÁČEK

SEDLÁČEK, P.: Mercenaries in Bratislava in the Mid-15th Century. *Vojenská história*, 1, 17, 2013, pp 6-32, Bratislava.

The author of the study addresses the major military component of urban defence over the given period - mercenaries. It is demonstrated that their primary role was to defend the city from the enemy, but in the case of a military expedition, led by monarchs, they were also deemed compulsory conscripts to be sent to fight upon receiving orders from towns. The hiring of mercenaries fell under the responsibility of the town council or town captain. The numbers of hired mercenaries depended on the then political and security situation, as well as on the financial capacity of the town. A regular soldier's pay was around 100 denars, while a sergeant earned a pound or half a pound of denars. It is further noted that any additional activity or task for which the town council wanted to use the mercenaries had to be paid extra. These activities included such services as guarding gates and towers, providing services outside the town, spying on or lurking for the enemy, guarding domestic workers while at work, escorting town envoys, and executing a messenger's tasks. In any such extraordinary role the town council arranged for rations. The author of the study also analyzes the issue of costs. Virtually all expenses (except for food) and materials for the mercenaries were funded by the town. Mercenaries were accommodated in town's halls and, in the case of a large number of hired mercenaries, inside towers and bastions. Replacements of broken or destroyed weapons represented frequent expenses for the town's treasury. The town's council provided mercenaries with some form of social welfare. Financial compensation was provided for combat injuries, work-related accidents, and even for damage sustained in captivity. Moreover, at the time of illness or temporary incapacity active duty received their salary. When ill or temporarily unable to be on active duty, they received the same pay. Any termination of service was executed upon personal request or that of the municipal council, depending on the town's treasury and political situation. Dismissal was usually carried out on the same day of the week when the mercenary was hired. Among the non-standard forms of termination of military service was a mercenary's escape or death.

Military History. Hungary. Mercenaries in Bratislava in the Mid-15th Century.

V Uhorsku už od druhej polovice 14. storočia významnú a nezanedbateľnú úlohu pri obrane miest zohrávali žoldnieri.¹ Počas mieru bol počet žoldnierov v mestách o niečo nižší ako v časoch nebezpečenstva. Vývoj žoldnierstva v uhorských mestách bol podobný ako v zahraničí, to znamená, že časom sa samotní mešťania prestali aktívne podieľať na vojenských úlohách, ktoré mestu nariaďoval panovník, a v prípade potreby miesto seba ku kráľovi vysielali najatých ozbrojencov zvonku. Tí plnili funkciu jednak obrany mesta a krajiny a bojovali tiež proti iným potulným skupinám ozbrojencov, ktoré ohrozovali bezpečnosť mesta. Neraz sa stávalo, že takto mohli proti sebe stáť aj bývalí druhovia.²

V Bratislave sú podrobnejšie záznamy o žoldnieroch až z roku 1434. Vôbec prvá zachovaná komorná kniha v Archíve mesta Bratislavy pod položkou *Stad Saldenern* uvádza, že v sobotu v predvečer Turíc (15. mája 1434) mesto zaplatilo rotmajstrovi Leonhartovi Saxenkammerovi a osemnástim členom jeho roty týždňový žold spolu 83 libier a 6 šilingov denárov. Rotmajster Leonhart dostal 1 200 denárov (čiže 5 libier denárov) a jeho menovite uvádzaní žoldnieri po 1 050 denároch (čo boli 4 libry a 3 šilingy denárov).³ V ten istý deň im mestská rada dala ešte fúru dreva za dve libry denárov.⁴

Štýl a rozvrhnutie zápisu, akým je táto položka výdavkov na mestských žoldnierov vedená, sa v komorných knihách prakticky nezmenila až do konca tu skúmaného obdobia, teda do roku 1457. Naznačuje to, že podobná prax najímania žoldnierov v Bratislave už istý čas trvala – nielen na papieri v účtoch, ale zrejme aj prakticky.

Najímanie žoldnierov

Najímanie žoldnierov bolo najčastejšie v rézii hlavného mestského kapitána⁵, menej už 12-člennej mestskej rady (v mestských účtoch uvádzaná ako *die Herren*).⁶ Z niektorých záznamov vyplýva, že kapitán ich občas najímal na príkaz mestskej rady.⁷ Či pri týchto úkonoch bol kapitán vždy podriadený mestskej rade, alebo sa tak dialo výlučne pod jeho

¹ Pre vývoj žoldnierstva v Uhorsku pozri SEGEŠ, V. *Od rytierstva po žoldnierstvo: Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom na Slovensko*. Bratislava : MO SR, 2004, s. 120-141. Pre vývoj žoldnierstva v západnej Európe pozri CONTAMINE, P. *Válka ve středověku*. Praha : Argo, 2004, s. 113-125, 150-211.

² MARSINA, R. – RUTKAY, A. – KLEIN, B. *Vojenské dejiny Slovenska. Diel 1: Stručný náčrt do roku 1526*. Bratislava : MO SR, 1994, s. 162.

³ *Item am Sambstag In vigilia Penthecost(e)n (15. 5. 1434) hab wir geb(e)n dem leonhart Rottmeister Sax(e)n Chamer mit dem zunamen XIIe d – V lb d., Item auch an dem selbigen tag dem mich(e)l laspart X^f d facit III lb III β d.*, Archív hlavného mesta SR Bratislavy (ďalej len AMB), komorné knihy (ďalej len K), K 1 (1434/35), pag. 135 v. Zvyšní 17 žoldnieri sú zapísaní rovnakým spôsobom. O bratislavských komorných knihách pozri SEGEŠ, V. *Stredoveké komorné knihy mesta Bratislavy ako prameň dejín každodennosti*. In *Diplomatická produkcia v stredovekom meste*. Bratislava 2005, s. 139-145.

⁴ *Item an dem selbigen tag den Saldenern vmb ein fuder holcz II lb d.*, AMB, K 1 (1434/35), pag. 136 v. Obsah 1 fúry sa pohyboval medzi 1 500 až 2 000 litrami.

⁵ *It(em) auch an dem tag (5. 3. 1440) hat h(e)rr ludweig künigsfelder aufgenomen II Soldner...*, AMB, K 2 (1439/40), s. 645. Ľudovít Kunigsfelder bol v tom čase hlavným mestským kapitánom. *It(em) auch an dem tag (2. 7. 1442) hat der haubman mer Soldner aufgenomen...*, AMB, K 4 (1442), s. 139.

⁶ *Item... hab(e)n di h(er)ren aufgenomen di Soldnern h(er)nachgeschrib(e)n...*, AMB, K 4 (1447), s. 236.

⁷ *It(em) auch an dem tag (23. 12. 1447) hat der haubman herr Stephan Ranes aufgenomen II Soldner noch der h(e)r(e)n gescheft...*, AMB, K 12 (1447/48), s. 179.

zvrchovanosťou, nevieme určiť s istotou, nakoľko záznamy o tom podrobnejšie nehovoria. Veľmi zriedka ozbrojencov mohol najat' aj richtár.⁸ Niekedy sa však vykonávateľ najatia uvádza len všeobecne a bez spresnenia.⁹

Získanie žoldnierov do služby sa mohlo udiat' dvoma nasledovnými spôsobmi: buď vyšlo s iniciatívou najat' žoldnierov mesto, alebo ozbrojené kompánie samy ponúkli svoje služby. Pár záznamov z komorných kníh nám poskytuje informácie, ako to prebiehalo. Ak mestská rada potrebovala niekoho najat', vyslala posla s ponukou o prijatie.¹⁰ V jednom prípade to bol istý Janko, v tom čase inak žoldnier v službách mesta, ktorého poslal mestský kapitán Mikuláš Flins.¹¹ Druhý raz išiel hľadať žoldnierov do služby Štefan Ranes, vtedy zastávajúci práve úrad hlavného kapitána.¹² Je pritom veľmi zaujímavé, že vo všetkých troch prípadoch kroky spomínaných vyslancov smerovali do Viedne.

Z rokov 1440 až 1458 sú zachované štyri listy adresované mestskej rade (tri z nich však nie sú presne datované), v ktorých žoldnierski kapitáni a ich ozbrojenci ponúkajú svoje služby. Jeden z nich, napísaný niekedy okolo roku 1450 v Lošonci pri Smoleniciach, uvedieme na ilustráciu celý: „*Sluzbu swu wzkazugi twe myloszci, slyssel sem skrze dobre lidi ze wasse millost przigima gezne y piessie, p(ro)to gestli ze wasse milost przigyma racztemy to daczi wiedeczi, chczi wasse miloszci przywesczi mnoho nebo malo czoz wasse miloszci potrzebi gest, p(ro)to my raczte daczi wiedeczi potomto poslu gestli ze wam potrzebi gest, dan na lozinczi. Ja Jan Zampach z Zamborka.*“¹³

O tom, že takéto listy boli celkom bežné, svedčí približne jednotný štýl písania a aj isté ustálené formulky, ktoré sa požívali. Žoldnierski ponuky o prijatie posielali zrejme až potom, keď sa do počuli, že mesto hľadá niekoho do služby.¹⁴ Odpoveď požadovali oznámiť po poslovi (posloch), ktorý konkrétny list mestu doručil.¹⁵ Jeden záznam o takomto poslovi máme v komornej knihe z roku 1439/1440, kde sa uvádza, že do mesta prišiel jeden posol od neznámych žoldnierov s otázkou, či mesto nechce prijať do služby ešte ďalších. Mestská

⁸ ...*hat der hauptman ffrosch(e)l vnd vns(er) Richter h(err) Stephan Ranes aufgenommen II Soldner...*, AMB, K 2 (1439/40), s. 649.

⁹ *It(em) auch an dem tag (2. 12. 1447) hat man aufgenommen zu ainem Soldner den Nicolasch von Glocz...*, AMB, K 12 (1447/48), s. 177.

¹⁰ *It(em) Am Sambstag noch Jacobi (27. 7. 1448) I pot(e)n noch Soldnarn gen wienn hab ich geb(e)n LXX d.*, AMB, K 14 (1448/49), s. 285.

¹¹ *It(em) Am Sambstag vor dem plumost(er) tag (13. 4. 1443) hab wir gehat I pot(e)n ken wienn, dem Janko Soldner den der Niklas flins dar geschikt hat noch Soldnarn LX d w.*, AMB, K 5 (1442/43), s. 170.

¹² *Mer Eod(em) die (5. 11.) hat Steph(an) Reneis haubtman(n) zu Wienn die h(er)nachgeschrib(e)n soldn(er) aufgenommen(en)...*, AMB, K 25 (1457), s. 274.

¹³ MOL, DL 243624. Ján Žampach pochádzal zo šľachtického rodu Žampachovcov z Potštejna z východných Čiech. To len potvrdzuje predpoklad, že medzi žoldnieri boli zastúpené všetky sociálne vrstvy obyvateľstva, teda aj šľachtici. http://www.pisecna.zamberk.cz/ves_cz/historie/zampachove.htm. Pre nedostupnosť listín a listov Archívu mesta Bratislavy sme listiny čerpali z internetovej databázy Maďarského krajinského archívu: <http://mol.arcanum.hu/dldf/opt/a100323.htm?v=pdf&a=start>.

¹⁴ *Jakoz smy przesslisały zeby wassye mylost przigymala zlussebniky...*, MOL, DL 243622., *Sprauen sem zye by wassie milost sluzebnich lydye potrzebowaly...*, MOL, DL 243629., *Protoz gsme zpraweny ze bysste potrzebowaly Zoldnerzow...*, MOL, DL 243630.

¹⁵ *...A odpowdy wasyey zadamy zebiste na(m) potomto poslu daly...*, MOL, DL 243622., *...p(ro)to my raczte daczi wiedeczi potomto poslu gestli ze wam potrzebi gest...*, MOL, DL 243624., *...Protoz p(ro)smy abysste nam raczili zgewiti potiechto poslech...*, MOL, DL 243630.

rada ho odmietla, no kapitán Ľudovít Königsfelder prikázal dať mu aspoň za jeho náma-
hu 60 viedenských denárov.¹⁶ Žoldnieri sami seba označujú ako *towarisse, zlussebniky*¹⁷
alebo za *pacholkow* či *zoldnerzow*.¹⁸ O počte a type ponúkaných žoldnierov neposkytujú
listy úplne presné informácie. Istý kapitán Janek mal vo svojejrote 16 pešiakov,¹⁹ Lorek
32 ozbrojencov bez bližšieho určenia²⁰ a už spomínaný Ján Žampach núkal neznámy počet
pešiakov a jazdcov.²¹ K nutným informáciám, ktoré od mesta požadovali, patrila výška gáže
pre žoldnierov.²² Či odosielatelia spomínaných listov nastúpili nakoniec do služieb mesta,
nevieme. Ich mená sme v zoznamoch žoldnierov slúžiacich v meste nenašli.²³

Treba poznamenať, že všetky štyri listy sú písané po česky. Je to ďalší fakt potvrdzujúci
prítomnosť bývalých husitských posádok v službách mesta. Zároveň nás oprávňuje predpo-
kladať medzi mestskými zamestnancami existenciu úradníka, ktorý musel ovládať stredo-
vekovú češtinu. Inak si ťažko možno vysvetliť, že by danému listu mestská rada porozumela,
keďže ju tvoril nemecký patriciát.

Žoldnieri požadovali odpoveď formou „záškodného listu“. ²⁴ Pri porovnaní so stredo-
vekovou nemčinou nám vychádza, že mohlo ísť o list, v ktorom by bolo uvedené odškodné
(zrejme v prípade zranenia, poškodenia zbrane a pod.).

Mesto žoldnierov prijímalo väčšinou v malých počtoch, približne od jedného do desia-
tich, a v periodicite raz za dva či tri týždne.²⁵ Boli aj obdobia, keď dlho neprijalo žiadneho
žoldniera. Napríklad v čase od soboty 24. novembra 1454 až do soboty 4. októbra 1455,
čiže čosi vyše roka, zamestnávalo mesto tých istých deviatich žoldnierov bez toho, že by
niekoho prijalo alebo prepustilo. Najčastejšie sa najímalo v sobotu, keď bol žoldnierom

¹⁶ *It(em) Am freitag noch kathe(r)ine v(ir)ginis (27. 11. 1439) cham ein pot von soldner wegen, ab dy
Stat mer Soldner auf wold nemen, do wold(en) dy h(e)rren nicht, do schuef der ludweig kunigsfelder
zu geb(en) dem selbig(e)n pot(e)n durich seiner müe will(e)n LX d will(e)n (!)*. AMB, K 2 (1439/40),
s. 404.

¹⁷ MOL, DL 243622.

¹⁸ MOL, DL 243630.

¹⁹ *Gestly ze by wassye mylost potrzebowala sluzebnich pacholykow ssestnaste pyesich...*, MOL, DL
243622.

²⁰ *...na XXXII pacholkow...*, MOL, DL 243630.

²¹ Pozri pozn. č. 13 a citovaný list.

²² *Ato nam dayte wyedyeti czo wassye mylost namyesyecz vydawa...*, MOL, DL 243622., *...czo mzdy
na kazdeho na XXXII pacholkow mielo byti...*, MOL, DL 243630.

²³ Odosielatelia štyroch listov boli už spomínaný Ján Žampach, nejaký Janek, Medvied zo Slavičína
a istý Lorek. Mená členov družín listy neuvádzajú. Uvádzané listy v českom prepise publikoval
CHALOUPECKÝ, V. *Středověké listy ze Slovenska*. Bratislava – Praha 1937, s. 41-43, 92-93.

²⁴ *Adayte nam wyedyeti gestly zebiste zaskody nassye chtely staty neb nechtyely... Tadto pany myly
prosymy zeby ste nam daly list zazkodny kwasyey mylosty przigiti...*, MOL, DL 243622., *...Alist nam
dali zasskodny...*, MOL, DL 243630. Termín „záškodný“ pozri: *Historický slovník slovenského jazyka
VII*. Bratislava : Veda, 2008, s. 179.

²⁵ *It(em) Am Sambstag an Sannd Thomas Obund (19. 12. 1439) hat h(e)rr ludweig kunigsfelder auf-
genommen den hanns wymperger...*, AMB, K 2 (1439/40), s. 639., *It(em) auch Am Sambstag noch dem
Newen Jar (2. 1. 1440) II Soldner schull(e)n angeen...*, AMB, K 2 (1439/40), s. 641., *It(em) auch an
dem tag (12. 3. 1440) hat h(e)rr ludweig kunigsfeld(er) aufgenommen III Soldner...*, AMB, K 2 (1439/
40), s. 646.

zvyčajne aj vyplácaný žold.²⁶ Ojedinele však boli prijatí do služby aj v iné dni.²⁷ Žiaľ, nedá sa presne zistiť, od čoho závisel spôsob najímania v takýchto malých počtoch. Mohlo ísť buď o pravidelné dopĺňanie stavov, alebo sa tak mohlo diať len na základe vlastných ponúk konkrétnych žoldnierov.²⁸

Pokiaľ sa prijímali väčšie počty žoldnierov naraz alebo aj celé roty, v účtoch sa už uvádzala aj príčina.²⁹ Stávalo sa tak napríklad z dôvodu udržania bezpečnosti v meste, ak sem mala zavítať návšteva nejakých významných osôb. Keď v júli roku 1442 mesto navštívili viacerí krajinskí hodnostári, mesto najalo 24-člennú rotu kapitána Václava Pestlera a ubytovalo ju v Rybárskej veži.³⁰ Podobné opatrenia boli urobené približne začiatkom júna 1443 pred chystanou návštevou ostrihomského arcibiskupa Dionýza zo Seče. Predpokladaných 34 najatých žoldnierov však do služby ani nenastúpilo, lebo arcibiskup nakoniec neprišiel. Napriek tomu im mesto vyplatilo jednorazový žold každému po 100 denárov.³¹

V roku 1457 mesto najalo na výpravu proti bratrickom štyri žoldnierske roty, a to rotu Giliga Freibergera s 55 žoldnieri, Janka z Jihlavy s 8 žoldnieri, Mikuláša Pfcuznera tiež s 8 žoldnieri a českú rotu Václava Kramera s 9 žoldnieri, pričom každému za týždeň vyplatili po pol toliari. Mikuláš Pfcuzner prišiel ešte s ďalšou 8-člennou rotou, avšak s týždennou mzdou len 100 denárov.³²

²⁶ *It(em) Am Sambstag auch vor Annu(n)cciac(i)onis marie* (25. 3. 1440) *hat herr ludweig künigsfelder aufgenommen IIII Soldner...*, AMB, K 2 (1439/40), s. 648.

²⁷ *It(em) Am Erichtag noch Gregorii p(a)pe* (15. 3. 1440) *hat herr ludweig künigsfeld(er) aufgenommen VII Soldner...*, AMB, K 2 (1439/40), s. 647., *It(em) Am mitich(e)n vor Gregorii* (9. 3. 1440) *hat herr ludweig künigsfelder mer aufgenommen II Soldner...*, AMB, K 2 (1439/40), s. 645., *It(em) Am pfincztag Am weynacht* (25. 12. 1439) *Obund hat her ludweig kunigsfelder mer III Soldner aufgenommen(en)...*, AMB, K 2 (1439/40), s. 639., *It(em) am Suntag vor vor (!) katherine virginis* (22. 11. 1439) *sind auch an gegang(e)n III Soldner...*, AMB, K 2 (1439/40), s. 636.

²⁸ *It(em) auch an dem tag* (8. 4. 1441) *vnd hat der Grünfritsch vrlaub genomen... It(em) auch an dem tag* (22. 4. 1441) *vnd hat der ludweig kunigsfelder aufgenommen ain Soldner In des Grünfritsch stat, gena(n)t lucas wolf*, AMB, K 3 (1440/41), s. 684-685.

²⁹ Na základe našich výskumov z komorných kníh vyplýva, že stredoveká rota je malá vojenská jednotka, na čele ktorej stál rotmajster, nazývaný aj hajtman (hauptmann).. V tom čase nemala ustálený počet vojakov – mohla mať od 5 až do 100 mužov. O bratrických rotách pozri: SEGEŠ, ref. 1, s. 201-202.

³⁰ *Item Am mantag noch sannn margarethen tag* (16. 7.) *hat der hauptman herr Niklas flins aufgenommen Soldner In den fischer thurn, do mit er den mit In besetzt hat als dy polak(e)n vnd etzleich lannd herrn mit In zu der Stat komen...*, AMB, K 4 (1442), s. 181. Medzi hodnostármi boli napríklad Pankrác zo Svätého Mikuláša, Mikuláš Bánfi, ostrihomský arcibiskup a kardinál Dionýz zo Seče či Ján Jiskra. AMB, K 4 (1442), s. 42-44.

³¹ *Item wir hab(e)n auch ausgericht noch des Nicolae flins gescheft dy zeit der Stat haubman dem larentz virtzker das der für vns auch aüs geb(e)n hat auf dy Stat leüt Soldn(er) dy man aufgenommen hat zu der Stat notduriff vor pfingst(e)n Als der pischolff von Grann her schold komen sein, vnd cham nicht, dar vmb hab wir den larentz virczk(er) quittirt das der XXXIIII Soldner fur vns bezalt hat ydem I^e d^e facit XIII lb XL d^e wienn.*, AMB, K 6 (1443), s. 273.

³² *Von erst Giligen freiberg(er) Rotmaister mit ain(em) knaben vnd ist beschehen die S(a)bb(a)to Sophie virginis* (15. 5.) *A^o LVII° I tl., Vermerckt Janncko von der Iгла Rotmaist(er) mit I knaben vnd mit seinen hernachgeschriben gesellenn., Vermerckt Nicolesch pfutzn(er) Rotmaist(er) mit I knaben vnd mit seinen h(er)nachgeschr(iben) Soldnern., Ad Idem Nicolesch pfutzn(er) Rotmaister mit den Soldn(er) I^e d., Vermerckt Wennitzla kram(er) mit I knaben vnd mit ain pferd vnd ist gewesen 8 (má byť 9) pehaimischen Soldn(er) Rotmaister... Xß d die woch(e)n.*, AMB, K 25 (1457), s. 225-227.

Aj v prípade nepriateľských útokov či očakávaného ohrozenia, ak mesto nemalo najatých dostatok žoldnierov, posilňovalo svoje posádky ďalšími ozbrojencami. V auguste 1447 si, keď akýsi „zločinec, nazývaný Peter, raboval mesto“, najalo okrem desiatich žoldnierov v tom čase v stálej službe ešte ďalších dvanástich.³³ Dvadsaťosem žoldnierov mestská rada najala v novembri 1448, keď Bratislavu chcel napadnúť jeden z najvýznamnejších uhorských magnátov Pankráč zo Svätého Mikuláša.³⁴ Zhodou okolností sa pred šiestimi rokmi nachádzal medzi krajinskými hodnostármi, ktorí navštívili mesto, ako sme spomínali vyššie.

Obdobie výročných trhov (jarmokov) v Bratislave predstavovalo vhodný čas a miesto na rozkvet kriminálnej činnosti, hlavne drobných krádeží či šarvátok.³⁵ Aby sa zabránilo prípadným nepokojom či vyčinianiu neprispôsobivých osôb, mesto niekedy zaobstarávalo ozbrojencov na zabezpečenie pokojného priebehu trhov. Na výročný trh na sv. Vavrinca roku 1443 mali nastúpiť deväť žoldnieri s platom pol libry denárov, ale z neznámej príčiny ešte v deň prijatia boli prepustení a žold sa im odriekol.³⁶ V sobotu pred nedeľou Letare (3. apríla) roku 1451 kapitán Štefan Ranes prijal na druhý výročný trh 16 žoldnierov.³⁷ Keďže nie v každom roku máme záznam o strážcoch na trhoch, možno predpokladať, že bežne na poriadok počas trhov dohliadali žoldnieri, ktorí už v službách mesta boli práve najatí. O tom by mohol svedčiť záznam tiež z roku 1451, keď v sobotu na Helenu zamestnalo mesto kvôli trhu štyroch žoldnierov, ktorí zároveň figurovali v položke výdavkov na mestských vojakov. Dostali vyplatené každý po sto denárov, čo sa rovnalo ich bežnému týždennému platu v službách mesta.³⁸ Nevedno však, aký trh to bol, pretože v tom čase (22. mája) sa žiadny výročný trh nekonal. Mohlo ísť jedine o týždenný trh, ktorý pripadal na každý utorok.³⁹

Množstvo žoldnierov v meste teda záviselo od mnohých vonkajších či vnútorných okolností, ako ohrozenie nepriateľom, návšteva významných osobností alebo finančná situácia mesta. Najväčšie počty žoldnierov mesto zamestnávalo napríklad koncom apríla roku 1440, keď ich v stálej službe bolo 62.⁴⁰ Ešte viac, 17 žoldnierov v stálej službe a 87 žoldnierov na

³³ *Item Am freitag noch Sand larencz(e)n tag (11. 8. 1447) hab(e)n di h(er)ren aufgenommen di Soldnern h(er)nachgeschrib(e)n... auf dem poswicht pet(er) genant der auf dy Stat gerawpt hat...*, AMB, K 13 (1447), s. 236.

³⁴ *It(em) am Erich tag noch Martini (12. 11. 1448) als der pangratz an dy Stat wold sein er vnd sein helff(er) do hat man aufgenommen dy hernach geschrib(e)n als man dy hernach geschrib(e)n findt igleich(e)n besund(er) mit seinem Namen...*, AMB, K 14 (1448/49), s. 393.

³⁵ Výročné trhy v meste (bez predmestí) sa od roku 1430 konali dva týždne pred nedeľou Letare a dva týždne po nej a dva týždne pred sviatkom sv. Vavrinca (10. august) a dva týždne po ňom. LEHOTSKÁ, D. Bratislavské mestské privilégia. In *Zborník FF UK Historica*, roč. 27, 1976, s. 223-224.

³⁶ *It(em) An Sannd larencz(e)n Obund (9. 8. 1443) hat der N(iklas) flins aufgenommen durich des Jarmarkchs will(e)n IX Soldner vnd hab(e)n ydem geb(e)n noch des Nicolae flins gescheft Am Sambstag noch Assumpc(i)onis marie ydem J lb d... It(em) auch an dem tag hat man In vrlaub geb(e)n, vnd den Solt abesaget.*, AMB, K 6 (1443), s. 278.

³⁷ *It(em) am Sambstag vor letare (3. 4. 1451) hat d(er) haubman herr Stephan Ranes aufgenommen di h(er)nachgeschrib(e)n Soldner zum Jarmarkt...*, AMB, K 16 (1451), s. 133.

³⁸ *Soldner auf denn Jarmarkt. It(em) am Sambstag an sant helenn tag (22. 5.). Chlain Cristan, Wilhelm frankh, Nicolasch Slesing(er), Gras Cristan. Ydem F d facit XIII β X d*, AMB, K17 (1451), s. 311.

³⁹ LEHOTSKÁ, ref. 35, s. 223.

⁴⁰ *Am Sambstag In vigilia philippi et Jacobi (30. 4. 1440) hab wir gehat LXII Soldner*, AMB, K 2 (1439/40), s. 659.

výprave proti nepriateľovi, bolo začiatkom októbra 1457.⁴¹ Nakoniec koncom októbra toho istého roku možno narátať až 17 stálych žoldnierov a 113 najatých ozbrojencov na vojenskej výprave. Naopak, najmenšie počty žoldnierov možno sledovať v novembri roku 1435, keď v meste slúžil len jeden žoldnier Janko.⁴²

Plat žoldnierom

V systéme vyplácania žoldu pre žoldnierov nemožno nájsť úplnú jednotu. Zhoda panovala len v periodicite vyplácania – plat dostávali vždy týždenne. V prevažnej väčšine to bolo v sobotu. Záležalo však na dni prijatia žoldnierov. Ak boli prijatí v sobotu, vyplatení boli až najbližšiu nasledujúcu sobotu.⁴³ Ak ich prijali v niektorý iný deň v týždni a nastupovali do služby najbližšiu sobotu, mzdu dostali už vopred za dni odo dňa prijatia do najbližšej soboty vrátane dňa najatia.⁴⁴ Vyskytujú sa však aj prípady, keď boli žoldnierii vyplácaní nie každú sobotu, ale v iný deň, presne týždeň odo dňa prijatia.⁴⁵ Stávalo sa, že zároveň s nimi mesto zamestnávalo aj takých, čo boli vyplácaní v sobotu.

Vyplácanie žoldu mal v kompetencii mestský komorník,⁴⁶ no ojedinele tak mohol urobiť aj mešťanosta.⁴⁷ Dôkaz o odmeňovaní okrem komorných kníh podávajú aj potvrdenia o prijatí mzdy, ktoré žoldnierii spisovali po vyplatení žoldu. Napríklad v roku 1457 rotmajstri Juraj Stainpruker so 45 ozbrojencami a Hans Premawer so 66 ozbrojencami potvrdili vyplatenie ich mzdy.⁴⁸ Komorné knihy z toho obdobia informujú, že Juraj Stainpruker mal jedného panoša a koňa, za čo všetko dostával 1libru denárov týždenne. Hans Premawer s panošom obdržal rovnakú sumu. Ich žoldnierom vyplácali žold vo výške pol libry denárov.⁴⁹

⁴¹ *It(em)* (8. 10.) als mein h(e)rr(e)n geschikt hab(e)n hinauf gen wienn vmb soldn(er) die dann an Sambstag vor kolmani komm(en) sein... vnd sind d(er) soldn(er) mit antzall gewes(e)n LXXXVII..., ...vor Colomani yedem p(er) f d (facit) VII lb XX d., AMB, K 25 (1457), s. 120, 153.

⁴² *Item amb Sambstag nach katherine virginis* (19. 11.) dem Pablik sein woch(e)n solt IIII lb III β d., AMB, K 1 (1434/35), pag. 140 r.

⁴³ *It(em)* auch an dem tag (18. 7. 1440) hat h(e)rr ludweig kunigsfelder aufgenommen den martha frankh zu ainem Soldner, vn der schol an geen mit dem Solt auf den kumftig(e)n Sambstag noch Johan(n)is bap(tis)te., AMB, K 2 (1439/40), s. 667.

⁴⁴ *It(em)* Am mitich(e)n vor Tyburcii et Vale(r)iani (13. 4. 1440) hat ludweig künigsfelder aufgenommen II Soldner vnd sull(e)n an gen auf den künftig(e)n Sambstag vor Tyburcii et Valeriani, das prengt ydem IIII tag, von ydem tag XX d wienn(er), vnd sind gena(n)t Emreich vnger, vnd Marthan vnger facit V β X d wienn(er)., AMB, K 2 (1439/40), s. 653., *It(em)* Am mantag vor sannd Jorig(e)n tag (18. 4. 1440) hat mer herr ludweig künigsfelder aufgenommen I Soldner der schol an gen auf den kumftig(e)n Sambstag vor sand Jorig(e)n tag (23. 4.) prengt VI tag, vnd ist genant Andre feldner, dem hab wir geb(e)n von ydem tag XX d wienn(er) vnd ein fuer Solt fa(ci)t J lb d wienn(er)., AMB, K 2 (1439/40), s. 657.

⁴⁵ *It(em)* am mantag an des heiligen Chrewtz tag (14. 9.) Exaltac(i)onis hat der hawbman mer aufgenommen di hernachgeschrib(e)n Soldner vnd di sull(e)n an gen yder mit seinem Solt auf den nagst künftigen mantag In die mathei ap(osto)li..., AMB, K 15 (1450), s. 188.

⁴⁶ *It(em)* Am Sambstag noch Sannd Andre tag (3. 12. 1440) hab ich Cristan walher ausgericht vnd bezalt XII Soldnern..., AMB, K 3 (1440/41), s. 678. V tom čase bol Kristián Walher komorníkom.

⁴⁷ Lienhart nyderhof(er) den hat der purg(er)maist(er) ausgericht., K 11 (1445/46), s. 115.

⁴⁸ Ich Jörg Stainpruk(er) Rotmaist(er) Bekenn für mich vnd fünf vnd vierzig f weszknecht, vnd Ich Hanns premawer Rotmaist(er) Bekenn auch für mich vnd sechs und sechzig f weszknecht... die obgenan(ten) h(e)rr(e)n Steph(an) Renes haubtman auch Richt(er) vnd Rat, vns geützlich ausgericht vnd bezallt haben..., MOL, DL 242574.

⁴⁹ Jorg Stainpruker Rotmaister mit ain(em) knob(e)n vnd mit ainem Rozz., Hanns premawer Rotmaist(er) mit ain(em) knob(e)n, I lb., AMB, K 25 (1457), s. 254-255.

V prípade vyššie postavených žoldnierov im mohli určený plat prebrať aj ich manželky. Napríklad tak učinila žena Jakuba Lefflera, dvorana Konráda z Lichtenštajnu, ktorý bol v rokoch 1440 až 1441 v službách mesta ako žoldnier.⁵⁰ Takisto počas neprítomnosti rotmajstra Pavlíka, ktorý spolu so žoldnierom Prokešom sprevádzal niektorých členov mestskej rady na ceste do Ostrihomu, vyplatil komorník Pavlíkov žold jeho manželke.⁵¹

Výška žoldu sa časom menila a závisela tiež od typu žoldniera, ktorý mohol byť buď pešiakom (*Soldner zu fus, fusknecht*) alebo jazdcom (*Soldner zu ros*).⁵² Kapitáni žoldnierskych družín mali tiež iné, zväčša vyššie platy.

Vo fiškálnom roku 1434/1435, teda v prvej zachovanej komornej knihe, sa pešiakom platilo po 1 050 denárov týždenne.⁵³ Keďže z rokov 1435 až 1439 sa komorné knihy nezachovali, vývoj v tomto období sa nedá sledovať. V polovici novembra roku 1439 bol však týždňový plat znížený na sumu 126 denárov,⁵⁴ no koncom novembra už mestská rada žoldnierom zvýšila žold na 140 denárov za týždeň.⁵⁵ Pre chýbajúci materiál nemožno presne zistiť, prečo nielen im, ale aj ďalším zamestnancom mesta takto citeľne plat znížili. Je pravdepodobné, že plat klesal postupne, zhruba o 200 denárov za jeden fiškálny rok. Vplyv na to mohla mať, samozrejme, narastajúca inflácia a kolísanie peňažného kurzu strieborných mincí k zlatému.

Ďalšie zvýšenie plátov nastalo v auguste roku 1440. Jedna skupina ozbrojencov začala dostávať šesť a pol šilinga denárov (čiže 195 denárov), ktorých kapitán poslal na stráž vo dne, v noci na určené miesta.⁵⁶ Zvyšní žoldnieri paralelne popri nich dostávali stále 140 denárov. Takýto stav trval minimálne do konca apríla 1441. Zmena musela nastať medzi májom 1441 a aprílom 1442. Nevieme presne kedy, lebo z tohto obdobia nemáme zachované komorné knihy, a teda nepoznáme ani príčinu tejto zmeny. V máji 1442 sa výška mzdy pre pešiakov ustálila na sto denárov za týždeň a nezmenila sa až do konca skúmaného obdobia, teda do novembra 1457.⁵⁷

Žoldnierski jazdci sa, na rozdiel od pešiakov, nenachádzajú v zápisoch každej komornej knihy. Možno sa len domnievať, že buď najatí boli, ale nezapísali ich, alebo že jazdci neslúžili v meste tak často a pravidelne ako pešiaci. Prikláňame sa skôr k druhej možnosti,

⁵⁰ *It(em) Am mantag noch der heilig(e)n drimaldikait (23. 5. 1440) hab ich ym (Jacob leffler) geb(e)n das sein hawsfraw von mir genomen hat J lb d., AMB, K 2 (1439/40), s. 703.*

⁵¹ *It(em) Am Sambstag vor letare (21. 3. 1444)... II Soldn(er) pablik vnd prokschi dy sind mit den herrn ken Gran gefaren... Pablik Rutmaist(er) p(ercepi)' vxor., AMB, K 7 (1443/44), s. 348.*

⁵² V účtoch z neskoršieho obdobia, než skúmame, sa objavujú už špecifickejšie typy ako pavézniční, kušostrelci a iní.

⁵³ Pozri pozn. č. 3.

⁵⁴ *Item Am Sambstag noch Martini (14. 11. 1439) sind dy Soldner Angegangen zu dem erst(e)n mal mit irem Solt... Ydem XVIII gros..., AMB, K 2 (1439/40), s. 635b.*

⁵⁵ *Item am Sambstag an Sannd Andre obund (28. 11. 1439) des heiligen zwilliff pot hab(e)n dy h(e)rren den Soldnarn allen Iren Sold gemert das man ydem geb(e)n schol XX gros..., AMB, K 2 (1439/40), s. 636.*

⁵⁶ *It(em) auch an dem tag (13. 8. 1440) schuff(e)n dy h(e)rren das man dy Soldner hernach geschrib(e)n Iren Solt schold meren das man ydem schold geb(e)n alle woch(e)n VIJ ß d vnd das dy Soldner hernach geschrib(e)n sull(e)n tag vnd nacht auf der wart sein wo sy der ludweig kunigsfelder hin schikt..., AMB, K 2 (1439/40), s. 671.*

⁵⁷ *Item Am Sambstag noch des heilig(e)n Chreutz tag (5. 5. 1442) als es erfund(e)n ist ward(e)n hab wir gehat Im wass(er) thurr(e)n XII Soldner... Ydem I^e dn wienn(er)..., AMB, K 4 (1442), s. 165., S(a)bb(a)to In die Elisabeth (19. 11. 1457)... yed(e)m p(er) I^e d..., AMB, K 25, s. 157.*

a to z dôvodu, že jazdci požadovali, prirodzene, vyššiu mzdu, pretože si vydržovali koňa a zväčša aj sluhu navyše. Pravdepodobne aj výzbroj mali o čosi kvalitnejšiu než pešiaci, a tak pre mesto boli finančne nevýhodnejší.

Záznamy o jazdcoch máme len v piatich prípadoch, a to z rokov 1439/1440, 1447, 1450, 1454 a 1457. V prvom sa uvádzajú mená šiestich žoldnierskych jazdcov: Peter Czipser, Vincent, Ján Verber, Frantz Podecker, Imrich Unger a Marthan Unger. Najatí boli len pár týždňov a každý dostával týždenný plat jeden zlatý, respektíve jednu libru denárov (v tom čase sa 1 zlatý = 210 den.).⁵⁸ V roku 1447 slúžilo v meste iných 6 jazdcov, pričom niektorí aj s viacerými koňmi. Na každého koňa dostali jeden zlatý.⁵⁹ O tri roky neskôr mestský kapitán najal troch žoldnierov so štyrmi koňmi, ktorí odslúžili tri týždne, no len jeden týždeň im bol zaplatený.⁶⁰ V roku 1454 mesto platilo iba jedného jazdca Hansa Ambsera, no s týždennou gážou 100 denárov, čiže ako obyčajného pešiaka.⁶¹ Nakoniec v roku 1457 boli najatí traja jazdci a dostávali šesť šilingov denárov.⁶²

Dalo by sa očakávať, že aj kapitáni a rotmajstri žoldnierskych družín boli inak ohodnotení ako bežní vojaci. Pravdou však je, že vyšší plat mali len výnimočne. V úvode kapitoly spomínaný rotmajster Leonhart Saxenkammer dostal 1 200 denárov oproti 1 050 denárom vyplateným jeho vojakom. Juraj Pirpawmer v roku 1441 dostával jednu libru denárov, ostatní žoldnieri mali po šesť a pol šilinga denárov.⁶³ V roku 1456 mesto najalo ako rotmajstra istého Jiříka (inak nezvyčajne titulovaného ako „ctihodný pán“) s platom pol libry denárov. Pravdepodobne išlo o šľachtica, keďže spolu s ním prijali aj nejakého Tomáša, ktorý by mohol byť jeho sluhom.⁶⁴ Oveľa častejšie však boli kapitáni platení rovnako ako ich žoldnieri. Rotmajstra Wolfganga Gattermayera v roku 1450 mesto vyplatilo sumou 100

⁵⁸ *It(em) Am Suntag vor sannd Thomas (20. 12. 1439) ist der peter czipser Soldner an getreten an den Sold noch des ludweigs künigsfelder gescheft vnd dem schol man geb(e)n alle woch(e)n I flor. auri...*, AMB, K 2 (1439/40), s. 631. Ďalší podobne.

⁵⁹ *Stat Soldner zu Ros wochner. It(em) am Sambstag In vigilia philippi et Jacobi (29. 4. 1447)*

It(e)m dem Swartz Chuntz auf III pherd woch(e)n Solt III flor auri

It(e)m dem Hanns pehaim auf IIII pherd woch(e)n Solt IIII flor auri

It(e)m dem Fische hawpp(e)ll auf II pherd woch(e)n Solt II flor auri

It(e)m dem Froleich auf I pherd woch(e)n Solt I flor auri

It(e)m dem Veit flander auf I pherd woch(e)n Solt I flor auri

It(e)m dem Nicolach von krum(m)enaw auf II pherd woch(e)n Solt I flor auri.

Ďalší týždeň tak isto. AMB, K 13 (1447), s. 216.

⁶⁰ *It(em) am phincztag vor sant matheus tag (17. 9.) hat d(er) hawbman aufgenommen dy h(er)nachgeschrib(e)n Soldner zu Ross vnd sol yder an gen mit seinem Solt auf den nagst kumftigen phincztag noch sant matheus tag vnd sind also genant von erst, Hanns pehaim mit I Ros, Caspar hornd(e)l mit I Ros, Hanns nag(e)l mit II Ross(e)n. Von ydem Ross IIIIJ β d fa(ci)t II lb LX d.*, AMB, K 15 (1450), s. 211.

⁶¹ *Item vor michaelis des Sambstag (26. 9. 1450) hab geb(e)n dem hanns Ambs(er) mit aim Ros sein woch(e)n Solt III β X d.*, AMB, K 20 (1454), s. 308.

⁶² *Vermerckt die Soldner ze rossenn. Lang Cristoff, Steffan Schrein(er), Paul Schilher. VI β auf ain(em) et Su(mm)a in se facit II tl LX d.*, AMB, K 25 (1457), s. 227.

⁶³ *Noch sand mathias tag (25. 2. 1441) Jorig pirpawmer haupman hab ich geb(e)n I lb d wienn(er).*, AMB, K 3 (1440/41), s. 698.

⁶⁴ *Item eodem die (18. 12. 1456) hab(e)n die h(er)ren aufgenommen den erb(e)rn h(er)ren Jorsik vnd den Thoman... H(er)r Jorsik Rutmaist(er) dem besunder J lb d.*, AMB, K 23 (1456), s. 304.

denárov rovnako ako jeho žoldnierov.⁶⁵ Takisto dostávali ďalší kapitáni a rotmajstri, ako napríklad Hanns Gerstner, Pavlík, Hanns Pamer, Hanns Weinreich, Peter Lanng.⁶⁶

Už na spomínanej výprave v roku 1457 proti „bratom z tábora“ možno nájsť záznamy aj o sluhoch či panošoch, ktorí slúžili pre niektorých žoldnierov. Nazývali sa *knaben* alebo *puben*. Je pritom zaujímavé, že v tom čase dostávali rovnaký žold ako bežní žoldnieri, teda pol libry denárov.⁶⁷ Na túto výpravu najali za 100 denárov na týždeň troch žoldnierov, špeciálne na výzvedy a špionáž – Mikuláša Swartza, Tomáša Teppela a Šimona Michela.⁶⁸

Existenciu istej hierarchie medzi žoldnieri možno sledovať na výplatách v rote rotmajstra Mikuláša Pfcuznera. S platom pol libry denárov pod ním slúžilo 34 žoldnierov a so mzdou 100 denárov 31 žoldnierov, nazývaných *gesellen*, čo možno preložiť ako tovariši. Napokon termín „tovariš“ sa v stredovekej terminológii aj bežne používal⁶⁹ Toto iné platové zaradenie by sa dalo vysvetliť aj odlišnou výzbrojou, ktorá by sa právom odzrkadlila aj vo výške mzdy.

Občas sa stávalo, že mestská rada nemala dost' financií na vyplatenie pravidelnej žoldnierskej mzdy. Možno tak usúdiť na základe toho, že v účtoch pri menách konkrétnych žoldnierov nie je uvedená suma. Žoldnieri aj napriek nevyplateniu ostávali naďalej v službe. Niekedy v účtoch bola zapísaná poznámka o existujúcej dlžobe.⁷⁰ Zaujímavé je, že niektorí v ten istý týždeň žold dostali, no iní nie – alebo dostali len časť žoldu.⁷¹ Podľa čoho sa určovalo, komu zaplatiť a komu nie, ostáva nevyjasnené.

Treba však povedať, že mesto sa snažilo nezaplatený žold najatým vojakom čo najskôr uhradiť.⁷² Zaiste ho k tomu viedli bezpečnostné pohnútky, keďže si dobre uvedomovalo, akú pohromu mohli nevyplatení žoldnieri spôsobiť.⁷³ Prinajlepšom by od služby odstúpili.

⁶⁵ *Wolfgang Gattermayer Rutmaist(er) III β X d.*, AMB, K 15 (1450), s. 105. Tento kapitán sa v daňovom registri z roku 1452/53 spomína ako podnájomník v dome Martina Muschenreiffa s odvádzanou daňou vo výške 60 denárov. Pozri ZAŤKOVÁ, J. *Daňový register mesta Bratislavy z rokov 1452 – 1453 a jeho formálny a obsahový rozbor*: diplomová práca. Bratislava : FF UK, 1992, s. 95.

⁶⁶ AMB, K 6 (1443), s. 277; K 7 (1443/44), s. 345; K 9 (1444/45), s. 456; K 12 (1447/48), s. 177.

⁶⁷ *Jänncko von prostnetz mit ain(em) knaben I lb d.*, *Milleth von der Slesy mit ain(em) knaben I lb d.*, *Peter von Galitz mit ain(em) knaben I lb.*, AMB, K 25 (1457), s. 227, 245.

⁶⁸ *...hat man(n) die hernachgeschriben III auf kundschaftt aufgenom(en) Nicolesch Swartz, Thoman(n) Teppel, Symon michel, I d yedem et fa(cit) X β d.*, AMB, K 25 (1457), s. 228.

⁶⁹ *V(er)merckht den Nicoläsch phüczner mit seiner rot auff dye erst woch(e)n... It(em) der Sold ist dye woch(e)n p(er) J lb d.*, *Item v(er)merckht dye gesell(e)n In des vorbemel(e)n Nicoläsch phüczner rot der sold dye woch(e)n ist p(er) I d.*, AMB, K 25 (1457), s. 483-484.

⁷⁰ *It(em) Am Sabmstag vor valentini m(arti)ris* (11. 2. 1441)...

Hanns schühel hab ich geb(e)n VIJ β d wienn(er)

Hanns Grichigner (suma nie je uvedená)

Hanreich partigaler (takisto chýba suma)..., AMB, K 3 (1440/41), s. 697., *It(em) vnd das vbrig bleibt man ym noch schuldig*, AMB, K 3 (1440/41), s. 677.

⁷¹ *It(em) Am Sambstag In vigilia pu(r)ificac(i)o(n)is* (1. 2. 1449)

Pablik p(ercepi)' 30 d

Hanns pamer (suma nie je uvedená)

Lanng hanns p(ercepi)' (suma nie je uvedená)

Wernhart Osbalt., AMB, K 14 (1448/49), s. 356.

⁷² *It(em) vnd wir hab(e)n geb(e)n noch des h(er)r Niklas flins Inbekantnus vnd geschäft di zeit der Stat haubman zwain Soldnern, den man schuldig ist belib(e)n ward(e)n igleichem V Sold p(er) I d facit IIII lb XL d.*, AMB, K 9 (1444/45), s. 466.

⁷³ Pozri pozn. 108.

Výborne toto spätné vyplácanie žoldu ilustrujú komorné knihy číslo 10 a 11. V prvej knihe záznamy na konci výplatného obdobia pre mestských ozbrojencov hovoria, že štyria žoldnieri vo Vodnej veži nedostali zaplatené dva týždne.⁷⁴ V nasledujúcej knihe sa v položke výpisov dlhových z minulých komorných kníh (*der ausczug des ersten puchs, vnd des andern puchs, ... wem man schuldig beleibt...*) uvádzajú menovite tí istí žoldnieri a zároveň im zaplatené dlžné sumy.⁷⁵

Núka sa otázka, nakoľko stanovená výška mzdy žoldnierom stačila na ich bežné každodenné výdavky. Inak povedané, aký bol sociálny status žoldnierov. Na ilustráciu uvedme, ako boli platení ostatní pravidelní zamestnanci Bratislavy. Napríklad v roku 1455 mestskí strážnici dostávali od 60 do 80 denárov týždenne, kat 90 denárov, lesníci 100 denárov, pozvozníci a furmani 84 alebo 250 denárov, tesárski tovariši zamestnaní mestom 150 denárov a tesársky majster 210 denárov, murári 150 denárov týždenne, puškársky majster 180 denárov a mestský trubač bol platený 180 denármi.⁷⁶ Z toho vychádza, že žoldnieri s najnižšou týždňovou gážou 100 denárov (za mesiac 400 denárov) patrili medzi stredne zarábajúcich zamestnancov.

Pri porovnaní so žoldnieri v inom súdobom stredovekom meste na Slovensku sa ukazujú približne rovnaké sumy žoldu. V disciplinárnom a proviantnom predpise pre bardejovských žoldnierov z polovice 15. storočia kapitán dostával mesačne 3 zlaté (v Bratislave v prepočte 2 alebo 4 zlaté) a radový vojak 2 zlaté mesačne (bratislavský zhruba jeden a pol zlatého).⁷⁷ Treba však upozorniť, že spomínaný predpis je určený pre žoldnierov, ktorých mesto vyslalo na poľnú výpravu a vtedy sa vyplácala zvyčajne vyššia mzda. Napríklad v roku 1444 mestská rada požičala dvanásť žoldnierov grófovi Bartolomejovi do Rábu, každého za mzdu jeden zlatý.⁷⁸

Pri predpoklade, že koncom stredoveku náklady na mesačné životné minimum predstavovali jeden zlatý⁷⁹ (ktorý sa v roku 1455 prepočítaval na 210 až 230 denárov), a úvahe, že žoldnierom ubytovanie, sčasti stravu, finančnú náhradu v prípade poškodenia zbrane a zvlášť ohodnotenie pri plnení iných úloh hradilo mesto, vyplýva, že žoldnierska služba aj v prípade rizík, ktoré so sebou prinášala, bola finančne značne lukratívna a vyhľadávaná. Výška mzdy v Bratislave žoldnierom zrejme postačovala, lebo nejestvujú záznamy o prípadných vzburách či nespokojnosti najatých ozbrojencov, a to aj napriek (zriedkavým) omeškaniam s výplatami.

⁷⁴ *It(em) Am Sambstag vor sand lucein tag* (11. 12. 1445).

Mert von Brun

linhart Niderhofer

Nicolasch polak

Procop frosch(e)l., AMB, K 10 (1445), s. 231.

⁷⁵ *It(em) am am mitich(e)n noch Oculi* (23. 3. 1446) *hab ich bezzalt dem procop frosch(e)l Soldner Im wass(er) thuren Czwen Solt als mein ander kamer puch ausweist p(er) I^c d fa(ci)t VI β XX d.*, AMB, K 11 (1445/46), s. 197. Podobne sa dlžné sumy vyplatili aj Martinovi z Brna a Linhartovi Niderhoferovi.

⁷⁶ AMB, K 22a (1455), s. 320, 322, 336, 306, 310-314, 266, 297, 308, 318.

⁷⁷ SEGEŠ, V. Regulácia disciplíny a zásobovania mestských žoldnierov v stredoveku. In LENGÝE-LOVÁ, T. – CSUKOVITS, E. (Eds.). *Z Bardejova do Prešporku: Spoločnosť, súdnictvo a vzdelanosť v mestách v 13. – 17. storočí*. Prešov – Bratislava : FF PU a HÚ SAV, 2005, s. 172.

⁷⁸ *It(em) Am mitich(e)n vor Remi(ni)sce(re)* (4. 3.) *hat vns der Wolfram dreissikk(er) In di ratung gelegt noch der h(er)ren gescheft das di h(er)ren dem Graf part(e)lme hab(e)n gelih(e)n ken Raab XII Soldner ydem I flor auri flor auri (!) fa(ci)t XII flor auri.*, AMB, K 8 (1444), s. 363.

⁷⁹ SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval*. Bratislava : Perfekt, 2005, s. 60.

Materiálne zabezpečenie žoldnierov

Okrem pravidelného týždenného platu mestská rada najatým žoldnierom pokrývala mnohoraké finančné a materiálne zabezpečenie. V prvom rade žoldnieri museli byť niekde ubytovaní. Prvé záznamy z rokov 1440 až 1441 hovoria o ubytovaných žoldnieroch vo Vodnej veži (11 žoldnierov na čele s kapitánom Pavlíkom), v Železnej bráne (4 žoldnieri), vo veži Luginsland (kapitán Hanns Grichinger s 5 žoldniermi) a tiež v dome Hansa Pawera.⁸⁰ O dva roky neskôr mali žoldnieri priestory na bývanie aj v radnici (17 ozbrojencov) a v Rybárskej veži (kapitán Václav Pestler s 23 ozbrojencami).⁸¹ Od roku 1443 slúžil na podobné účely aj tzv. Ctiborov dom, kde sa ubytovalo 40 žoldnierov s kapitánom Hanssom Gärstnerom.⁸² V prípade väčšieho počtu najatých žoldnierov im boli poskytnuté aj iné veže mestského opevnenia. V rokoch 1444/1445 na rôznych vežiach sídlili dve roty po ôsmich mužoch s kapitánmi Hansom Pamerom a Hansom Weinreichom.⁸³

Do týchto ubytovacích priestorov mesto pre žoldnierov zabezpečovalo drevo na varenie a v zime aj na kúrenie. Vozilo sa im na vozoch po fúrach alebo kopách, k Vodnej veži aj v člnoch. Fúra dreva stála od 40 do 70 denárov, jedna kopa a jeden čln plný dreva 10 šilingov denárov.⁸⁴

Z účtov sa možno dozvedieť, že žoldnieri spali na sene alebo slame. Svedčia o tom ich pravidelné dodávky na posteľ. Cena za jednu fúru sena sa pohybovala od 40 do 60 denárov, no raz za fúru sena komorník zaplatil pol libry denárov, čiže 120 denárov.⁸⁵ Slama sa ako podstielka na spanie spomína len v jednom prípade, keď jej jednu fúru za 56 denárov mesto pre žoldnierov kúpilo od istého Mikuláša Dornpachera.⁸⁶

⁸⁰ *It(em) Am Sambstag an Sannd Elsbet(e)n tag* (19. 11. 1440) *hab ich Cristan Walher gehat Im wasser Thurren XII Soldner...*, *It(em) Am Sambstag An Sannd Elspeten tag hab wir gehat Im Eysnyn thar Soldner...*, *It(em) Am Sambstag An Sand Elspeten tag hab wir gehat Im lugInslan dy hernach geschriben Soldner...*, AMB, K 3 (1440/41), s. 678, 687, 693., *Soldnärn In des hanns pawern haws...*, AMB, K 2 (1439/40), s. 203.

⁸¹ *Item Am Sambstag noch des heiligen chreutz tag als es erfund(e)n ist ward(e)n* (5. 5. 1442) *hab wir gehat Im Rothaws XVII Soldner...*, *Item Am mantag noch sannd margarethen tag* (16. 7. 1442) *hat der haupman herr Niklas flins aufgenommen Soldner In den fischer thurrn, do mit er den mit In besetzt hat...*, AMB, K 4 (1442), s. 133, 181.

⁸² *Soldner In des Stibors häüs. Item Am mantag noch dem plumOster tag* (15. 4. 1443) *hat herr N(iklas) flins aufgenommen di hernach geschrib(e)n Soldner...*, AMB, K 5 (1442/43), s. 225.

⁸³ *Soldner pey den tharren vnd In thuren...* *h(auptman) Hanns pamer... h(auptman) Hanns weinreich...*, AMB, K 9 (1444/45), s. 456.

⁸⁴ *It(em) eod(em)* (29. 12. 1439) *den Soldnern vmb III fuder holcz p(er) XXXVIII d fa(cit) III ß XXVIII d w.*, *It(em) auch an dem tag* (25. 8. 1440) *hab wir geb(e)n vmb ein hawffen holcz das man genomen hat...*, *In den Eysnyn thurrn zu prenholz den Soldnerrn X ß d w.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 163, 298., *It(em) auch an dem* (9. 11. 1442) *vmb I fuder holcz mit IIII Ross(e)n In wasser thurrn den Soldnern ze prennen vnd zu haicz(e)n LXX d w.*, AMB, K 4 (1442), s. 91., *It(em) eodem die* (25. 2. 1451) *hab ich kauft In den wass(er) thur(e)n I zull(e)n holcz vmb X ß d.*, AMB, K 16 (1451), s. 45.

⁸⁵ *It(em) Am Erichitag noch sannd Jacob tag* (31. 7.) *hab wir gekauft ein fuder hew den Soldnarn In das Rathaus noch haupmanns geschefit In ir pet LXII d w.*, AMB, K 4 (1442), s. 79., *It(em) auch an dem tag* (30. 8.) *vmb I fuder hew den Soldnärn In des Stibors hawss dar auf sy lig(e)n schull(e)n noch des N(iklas) flins geschefit di zeit haubman XLII d w.*, AMB, K 6 (1443), s. 88., *It(em) eodem die* (2. 6.) *vmb I fuder hew den Soldnarn In das Rothaws In Ir pet J lb d.*, AMB, K 17 (1451), s. 44.

⁸⁶ *It(em) auch an dem tag* (30. 10.) *hab ich bezalt dem Nicolach dornpach(er) I fuder Strob dar auf di Soldner Im Rothaus geligen sein LVI d w.*, AMB, K 10 (1445), s. 71.

V spomínanom Pawerovom dome mali žoldnieri pec na vykurovanie a pravdepodobne aj na prípravu jedál. V roku 1440 na ňu Hans Hafner (teda hrnčiar) osadil 8 kachličiek, pričom za každú kachličku dostal zaplatené štyri denáre. Podobne o pár rokov neskôr zrejme na tú istú pec osadili 14 kachlíc po dva denáre.⁸⁷ Na mešťanostov príkaz sa žoldnierom tiež kúpilo 6 lakt'ov plátina po 7 denárov na jeden alebo dva obrusy. Inokedy dostali neurčený počet zeleného plátina na neznáme účely.⁸⁸ Sviečky pre žoldnierov do radnice sa kupovali od Mikuláša Mornera. Koncom roka 1447 od neho nakúpili 120 libier lojových sviečok, pričom za 1 libru zaplatili 9 denárov, a začiatkom nasledujúceho roka 102 libier sviečok tiež po 9 denárov.⁸⁹

Z toho istého obdobia sa v niektorých záznamoch nachádzajú dôkazy, že na radnici popri oknách zastretých blanou či plátnom už minimálne vtedy boli aj sklenené okná. Do tzv. veľkej izby, kde boli ubytovaní žoldnieri, a do tzv. Vochovej izby mestská rada zaplatila dva rámy na blanové okná po päť grošov a maliarovi Mikulášovi Taegkenerovi 13 šilingov denárov (390 denárov) za opravu dvoch sklenených tabúl' a za výrobu piatich vlnených diek, možno hrubých plášť'ov, ktoré sa kúpili od istého Gašpara z Ostrihomu.⁹¹ Za usilovnú prácu, ktorú žoldnieri konali, mešťanosta v roku 1455 prikázal medzi nich rozdeliť 31 lakt'ov činovate (civilinku) na neznáme účely, pričom jeden lakeť stál 13 denárov. Táto odmena dovedna stála komornikovu pokladnicu jednu libru, 5 šilingov a 13 denárov, čiže 403 denárov.⁹² Mestská rada tiež zabezpečila žoldnierom na zástavu dva lakte lesklého, škrobeného tuhého plátina (*tzettir*) po 40 denárov.⁹³ Je pravdepodobné, že na zástave bol

⁸⁷ *It(em) auch an dem tag* (3. 4. 1440) *hab wir geb(e)n dem hanns hafner das er VIII kachell(e)n den Soldnärn In des hanns pawern haws In den Ofen gesatz hat von ydem kachell(e)n IIII d w facit XX-XII d w.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 203., *It(e)m* (24. 2. 1448) *In des hanns paw haws In der Soldner stub(e)n XIII kach(e)l p(er) II d facit XXVIII d.*, AMB, K 12 (1447/48), s. 76.

⁸⁸ *It(em) auch an dem tag* (18. 1. 1440) *hab wir geb(e)n vmb VI ell(e)n leymbat zu ainem ader czwain tischuchern den Soldnern noch des purg(er)maist(er) gescheft ye ein ell(e)n vmb VII d w facit XLII d w.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 176, *It(e)m auch an dem tag... den Soldnern leimbat Grun...*, AMB, K 12 (1447/48), s. 87.

⁸⁹ *It(e)m am phincztag In die Andree ap(osto)li* (30. 11.) *hab wir abgerait mit dem Nicolae morner... was man vo(n) Im genomen hat zu der Stat notdurft... vmb I'XX lb vnslicht chercz(e)n auf dy Soldner In das Rothaus p(er) VIII d facit IIII lb IIII β d.*, AMB, K 13 (1447), s. 123., *It(e)m am Sambstag Scolastice v(ir)ginis* (10. 2. 1448) *hab ich abgerait zum andern mal mit dem Nicolae morner... Soldner In das Rothaus zeanczigen von erst I'II lb chercze(e)n p(er) IX d facit III lb VI β XVIII d.*, AMB, K 12 (1447/48), s. 71.

⁹⁰ *Item II Raem zu Sliemen den Soldnarn In das Rothaws In der hanns pewrin haws zu der Stuben V g(ros) facit XXXV d w.*, *It(e)m auch an dem tag* (13. 4. 1448) *hab wir abgerait mit dem Nicolae Taegkenger maler das er Stat gearibat hat Im Rothaws In der Grossen stub(e)n do dye Soldner Inn sind gebes(e)n V Sliemen mit tuch gemacht hat fur di fenst(er) vnd II Glas daselbs gepessert hat vnd In der voch stub(e)n auch doselbs di Glas gepessert hat do von zu lan XIII β d.*, AMB, K 12 (1447/48), s. 86-87.

⁹¹ *It(em) auch an dem tag* (28. 11. 1440) *hab ich geb(e)n In den wass(er) thurr(e)n VI new gantze kocz(e)n vnd kost ilgleich(er) IJ flor dem pablik, vnd dy hat der lang paul von dem Caspar von Gran kauf, vnd ist fuer vns purg(e)l ward(e)n IX flor. au(r)i.*, AMB, K 3 (140/41), s. 118.

⁹² *It(e)m* (23. 8.) *vnd vmb XXXI el(e)n czwillich die man vnd(er) die Soldnar awsgetailt hat noch des purg(er)maist(er) gescheft dar vmb das sy der Stat aribat fleissig sullen sein ye ain ell(e)n vmb XIII d fa(c)i) I lb V β XIII d.*, AMB, K 22a (1455), s. 166.

⁹³ *It(em) auch an dem tag* (6. 10.) *hab wir bezcalt der haszlin II el(e)n Tzettir den man von ir genomen hat noch der h(er)ren gescheft den Soldnarn zu ainem panier ye ein el(e)n vmb XL d facit LXXX d w.*, AMB, K 10 (1445), s. 66.

vyobrazený mestský erb, ako to dokladá iný záznam o namalovaní erbov na štyri zástavy.⁹⁴ Inokedy kúpili na zástavu 1 laket' hnedého a bieleho flámskeho plátna, stužku a klince na pripevnenie zástavy.⁹⁵ Z odevov žoldnieri dostávali tiež prešivané, vypchávané kabátce či kazajky, označované ako *pambst*, *wams*. V jednom prípade získal žoldnier Martin z Moravy kazajku za 40 denárov, inokedy urobil istý Hans Guech na mešťanostov príkaz pre žoldniera Oswalda „červený okovaný kabátec“ za 60 denárov (tu kabátec predstavoval skôr typ ľahšieho brnenia).⁹⁶ Oswaldovi kúpili aj pár strmeňov, zrejme však nie na koňa, ale na kušu – umožňovali jej napínanie.⁹⁷

Zdá sa, že stravovanie žoldnierov v istých prípadoch tiež zabezpečovala mestská rada. Raz sa spomína chlieb a mäso na varenie a pečenie, a to aj na raňajky, obed a večeru.⁹⁸ V inom prípade im mäso bolo dané zrejme ako motivácia na lepšie vykonávanie služby.⁹⁹ Raz žoldnieri odmietli im kúpené dve libry chleba, ktorého časť nakoniec mesto muselo znova predať a zvyšok darovalo chudobným do mestského špitála.¹⁰⁰ Zriedkavý výskyt takýchto zápisov by však mohol svedčiť o tom, že práve každodennú stravu si zabezpečovali z vlastných prostriedkov.

Žoldnieri mali svoju vlastnú výzbroj, s ktorou sa už dávali najímať do služieb. Ak sa im však niečo pokazilo, ich opravu či náhradu hradilo už mesto. Najčastejšie išlo o opravu pokazených zbraní alebo ich náhradu novými, prípadne náhradu ich častí, ktoré sa poškodili pri výpravách a iných úlohách žoldnierov. Zo zaznamenaných 70 kusov všetkých kupovaných a opravovaných zbraní alebo ich súčastí pre žoldnierov tvorilo 59 kusov kuší alebo jej časti, čo je vyše 84 percent. Naznačuje to jednak, v akom početnom zastúpení sa kuša medzi vojakmi používala, jednak jej značnú kazivosť. Kuša ako celok bola opravovaná alebo nanovo kupovaná 35-krát.¹⁰¹ Je však možné, že pokazená bola len nejaká jej súčiast-

⁹⁴ *It(em)* (26. 7.) *vnd hab(e)n geb(e)n dem maler von den vier panier von den Schilt(e)n ze mal(e)n, vnd vmb IIII Stang(e)n I flor auri.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 280.

⁹⁵ *...vmb I ell(e)n prawne vnd weis walische leymbat zu ainem fan, vnd vmb I port(e)l vnd vmb nag(e)l do mit man den fan aufgeheft hat.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 306.

⁹⁶ *It(em)* (28. 4.) *dem mert von moraw I pambst vmb XL d.*, AMB, K 24 (1456), s. 97., *Item eodem die* (21. 4. 1455) *hat der hanns Guech gemacht noch des purg(er)maist(er) geschäft dem Oswald ain Roten beslagen pambst LX d.*, AMB, K 21 (1454/55), s. 204.

⁹⁷ *Item* (17. 1.) *vnd hab kauft dem Oswald ain par Stegraiß vmb XLIX d.*, AMB, K 24 (1456), s. 52.

⁹⁸ *It(em) auch an dem tag* (3. 8. 1440) *hab wir geb(e)n den Soldnern als si dy h(e)rren Schikt(e)n In luginslannd auf dy wart do hab wir in geb(e)n zu dem frustuk vnd zu(m) mal vnd zu(m) Obund ess(e)n vmb fleischs vnd vmb prot, vnd vmb ander kost IIIJ ß d w.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 284., *It(em) auch an dem tag* (8. 8. 1444) *hab wir geb(e)n den Soldnern In den luginslannd vmb fleischs vnd vmb prot noch des purgermaister geschäft III ß XVIII d w.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 286., *It(em) auch an dem tag* (14. 8.) *hab wir geb(e)n auf drey ward zu der postey, vnd zu dem Newen thar, vnd in thurren lugInslannd den zym(m)erleut(e)n, vnd den Soldnern vmb fleischs zu Syden vnd zeprot(e)n zwir; zu mittag vnd zu(m) obund ess(e)n LXVI d w.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 289.

⁹⁹ *Item eodem die* (4. 11. 1439) *hab wir gekauft den Soldnern ein knoph fleischs noch des ludweigs kunigsfelder geschäft das sy dester williger sull(e)n sein der stet LXVIII d w.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 143.

¹⁰⁰ *It(em) auch an dem tag* (21. 2. 1441) *hab wir gekauft noch der h(e)rren geschäft auf dy Soldner vmb II lb d prot... vnd das ward wendig, vnd das selbig prot schueff(e)n dy h(e)rren das man das hinwider verkauff(e)n schold(e)n, vnd das mocht man nicht gar v(er)kauff(e)n, vnd was vbrig was belib(e)n das hab wir geb(e)n In das Spital armen leut(e)n...*, AMB, K 3 (1440/41), s. 245.

¹⁰¹ *Matusch vom Schosperg hat schad(en) genom(en) an sein(er) armbst, dafur J tl d.*, AMB, K 25 (1457), s. 267.

ka, čo do zápisu nebolo uvedené. Dokazovala by to veľká variabilnosť vyplatených súm, ktoré sa pohybovali od 7 denárov až po dva toliare denárov, čiže 480 denárov. Z ostatných pokazených častí kuše sa spomína 9-krát tetiva (v sumách od 24 do 42 den.),¹⁰² 8-krát pažba (v cenách od 70 do 90 den.),¹⁰³ 4-krát západka (od 28 do 36 den.)¹⁰⁴ a jedenkrát remence na naťahovacom háku (14 den.),¹⁰⁵ kľúč (asi za 30 den.)¹⁰⁶ a drážky či priečky na kľuke (za 28 den.).¹⁰⁷

Zo sečných zbraní sa ako poškodený spomína dvakrát meč a trikrát tesák, respektíve nôž.¹⁰⁸ Cena opravy meča alebo kúpa náhradného sa pohybovala od 60 do 100 den., tesáka o niečo menej, za 50 až 60 den. Taký nízky počet určite neznamená aj zriedkavosť používania týchto zbraní, pravdivejšie bude, že sa len menej kazili. Je to pochopiteľné, pretože kuša bola vďaka svojej prepracovanosti a množstvu rôznych drobných súčastí, z ktorých sa skladala, náchylnejšia na zlomenie či prasknutie.

Z poškodených ochranných častí zbroje sa v účtoch dvakrát uvádza pavéza a raz tarč. Raz prikázal mešťanosta dať žoldnierom jednu pavézu namiesto poškodenej za sedem a pol šilingov denárov, čo činilo 225 den. Druhý raz dostal žoldnier Pavlík novú pavézu ako náhradu za ukradnutú v cene 150 den.¹⁰⁹ Na tarči bola zrejme poškodená len nejaká časť, lebo oprava stála menej než 35 den., čo by na celý štít bolo málo.¹¹⁰ Nový železný klobúk namiesto jedného, patriaceho žoldnierovi Hansovi Erlaherovi, ktorý zahynul v istej potýčke, stál 135 denárov.¹¹¹ Za akýsi *krech* či *krench* sa zaplatili až 4 toliare denárov (čiže 960 den.).¹¹² Žiaľ, o aký predmet presne išlo, sa nám nepodarilo zistiť. Mohol to byť žerjav (*kra-*

¹⁰² *It(em) auch an dem tag vmb zwa Se(n)nyff noch des kunigsfelder gescheft als dy den Soldnern ab gesprung(e)n ward(e)n In eysyn tar, XLVIII d w., AMB, K 2 (1439/40), s. 326.*

¹⁰³ *It(em) auch an dem tag hab wir geb(e)n noch des ludweig künigsfelder gescheft vmb ein armprust Sewlen dy ein Suldner hat zu proch(e)n LXXVII d w., AMB, K 2 (1439/40), s. 178.*

¹⁰⁴ *Item eodem die hab ich geb(e)n ainem Solner vmb ain Nüs in ain Armbst dem Jorig hiller In der h(er)ren dinst XXVIII d., AMB, K 19 (1454), s. 52.*

¹⁰⁵ *Item lienh(art) prunn(er) hat schad(en) In mein(er) h(er)r(e)n notdurfft emphang(e)n an ain(er) seny an sein(er) armbst, dafür hab Ich Im geb(e)n für ein Newe seny XXVIII d vnd besund(er) für ein kraph Ryem II gr(oss) vnd das alles fa(ci)t XLII d., AMB, K 25 (1457), s. 268.*

¹⁰⁶ *It(em) wir hab(e)n geb(e)n dem hanns pogn(er) von I Nuss vnd aim Sloss(e)l zu ainem armprust zu mach(e)n des Thoman ausmwink(e)l noch des hawpman gescheft 60 d., AMB, K 7 (1443/44), s. 62.*

¹⁰⁷ *Item Jennca hat auch schaden emphang(e)n an sein(er) laitt(e)n an dem krapp(e)n, dems(elber) für die laitt(e)n XXVIII d., AMB, K 25 (1457), s. 268.*

¹⁰⁸ *It(em) auch an dem tag hab wir gekauft ainem Soldn(er) dem verberianusch ein Swert noch des ludweigs künigsfelder gescheft das er In dem Stat dinst zu proch(e)n hat das kost III β X d., AMB, K 2 (1439/40), s. 190. Jorg kremnytz(er) hat schad(en) genom(en) an sein(er) messer, dafür hab Ich Im geb(e)n LX d., AMB, K 25 (1457), s. 267.*

¹⁰⁹ *Ite(m) besund(er) auch I fl p(er) VIIJ β d vmb pofesenn die der purg(er)maist(er) vnder die Stat Soldner geb(e)n hat für Iren schad(e)n and(er) pofesen fa(ci)t VIIJ β d., AMB, K 20 (1454), s. 74., It(em) auch an dem tag hab wir bezalt ein pofesen dy man dem pablik gestol(e)n ist ward(e)n noch des künigsfelder gescheft, dem Jacob wild, V β d w., AMB, K 2 (1439/40), s. 320.*

¹¹⁰ *Andre von Newnburg hat schad(en) genom(en) an sein(er) tatschen vnd an sein(er) armbst, dafür hab Ich Im geb(e)n XXXV d., AMB, K 25 (1457), s. 268.*

¹¹¹ *It(em) auch an dem tag hab wir bezalt ein eys(e)nhuet dem Caspar Spieg(e)l noch des ludweig künigsfelder gescheft, von des Soldner weg(e)n der von den Stamphaern In dem Scharmytz(e)l vergieng, hanns Erlaher genant fuer IIIIJ β d w., AMB, K 2 (1439/40), s. 261.*

¹¹² *It(em) Wilhalm frannk, hat schad genom(en) an dem h(er)aufziehen, von Ouen, mit langenpaul(e)n, vnd das ist Im genom(en) worden, sein krech, dafür ist Im ein annders bezallt word(en) vnd gestee, IIII tl d., AMB, K 25 (1457), s. 242.*

nich, kran), teda zariadenie používané pri dobýjaní hradieb, čomu by mohla zodpovedať aj jeho pomerne vysoká cena.

Pokiaľ ide o jazdcov, žoldnier Erhart Fleischaker dostal za uhynutého koňa tri libry (čiže 760 denárov) a Jakub Leffler za opravu poškodeného sedla 6 šilingov denárov.¹¹³

Povšimnutiahodné je, že už v polovici 15. storočia v Bratislave existovala pre najatých žoldnierov aj istá sociálna a zdravotná starostlivosť. Ak nejakí vojaci utrpeli v bojoch zranenia či iné škody alebo ochoreli, mestská rada ich finančne odškodňovala. Napríklad žoldnier Štefan Pernawer dostal za zranenia, ktoré utrpel pri tábore pri Slehenfurte (pravdepodobne brod), dva zlaté, čo bola suma rovná skoro 5-týždňovému žoldnierskemu platu. V ten istý deň odškodnili za utŕžené rany Andreja Prewsa sto denármi.¹¹⁴ Týždeň nato dostal ťažko postrelený a na lôžku ležiaci Štefan Pehaim (Čech) na príkaz mešťanostu aj kapitána 100 denárov. Túto sumu ako bežnú žoldniersku mzdu zranený Štefan poberal ešte 7 týždňov.¹¹⁵ Rovnakú sumu dostal aj istý Wiliam Patersdarffer, ktorý mal pravdepodobne zápal alebo sa popálil.¹¹⁶ Nasledujúcich 5 týždňov boli spolu s ním menovaní štyria chorí (alebo zranení) žoldnieri, a to Tomáš Aufmwinckel, už spomínaný Štefan Pehaim, Wiliam Franck a Andrej zvaný Pekný, ktorí dostávali po 100 denárov.¹¹⁷ No nie vždy je pri každom z nich uvedená táto suma; pravdepodobne komorník nemal dosť peňazí v hotovosti na vyplatenie. Podľa zápisu a podľa výšky sumy to vyzerá, že riadny plat bol žoldnierom vyplácaný aj počas neschopnosti aktívnej služby spôsobenej zraneniami v službe.

Jednu libru denárov dala mestská rada Pavlíkovi z Brna, keď sa pri vykonávaní bližšie neurčenej práce bodol neuvedeným predmetom.¹¹⁸ V roku 1448 komorník Peter Krawsen vyplatil žoldnierovi Jakubovi Lefflerovi dva zlaté za škody a zranenia, ktoré utrpel on a vý-

¹¹³ *It(em) Erhart fleischaker hat schad(en) emphang(e)n an sein(em) Rozz, die will er In mein(er) h(er)r(e)n dinst gewes(e)n ist, als die veindt zu Retzesdorff war(e)n dafur III lb d.*, AMB, K 25 (1457), s. 268., *Item auch hab wir geb(e)n dem Satler das er ein ald(e)n Sat(e)l von neuen ding vber zog(e)n hat nach des ludweig künigsfelder gescheft das den Jacob leffler In der herren dinst zu proch(e)n hat VI β d w.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 187.

¹¹⁴ *It(em) auch an dem tag (5. 10.) hab wir geb(e)n noch des purg(er)maist(er) gescheft dem Stephan pernew(er) fur sein Smercz(e)n den er genomen hat von den Tabor Im Sleh(e)nfurt II flor. auri, It(em) auch an dem tag hab wir geb(e)n noch des purgermaist(er) gescheft dem Andre prews fur sein schaden F d ff(aci)t III β X d w.*, AMB, K 6 (1443), s. 370, 371.

¹¹⁵ *It(em) auch an dem tag (12. 10.) hab ich geb(e)n dem Stephan pehaim noch des purg(er)maist(er) vnd des haubmanns gescheft In sein Sichpet der hert geschoss(e)n ist warden In des pestl(er) Rutt III β X d w.*, AMB, K 6 (1443), s. 371., *It(em) Am Sambstag In die Andree ap(osto)li (30. 11.) hab ich geben dem Stephan pehaim Soldner In sein krankhait sein woch(e)n Solt III β X d w.*, AMB, K 7 (1443/44), s. 343.

¹¹⁶ *It(em) auch an dem tag hab ich geb(e)n dem Wilhalm patersdarffer noch des haubmanns gescheft der zu Im In der heribrig ist gebes(e)n vnd Im dy zeund/zennd ausgeschossen sind ward(e)n F d facit III β X d w.*, AMB, K 6 (1443), s. 372.

¹¹⁷ *It(em) Am Sambstag In vigilia Symonis et Jude (26. 10.) hab Ich geb(e)n den krank(e)n Soldnarn ydem sein Solt vnd sind also genant von erst*

Wilhalm patersdariff(er) hat vrlaub dem hab ich geb(e)n III β X d w.

It(em) auch an dem tag dem St(eph)an pehaim III β X d w.

It(em) auch an dem tag dem Widhalm frank III β X d w.

It(em) auch an dem tag dem Thoma aufmwinck(e)l III β X d w.

It(em) auch an dem tag dem Schon Andre III β X d w., AMB, K 6 (1443), s. 372.

¹¹⁸ *Item eodem die (7. 2.) hab(e)n die h(er)ren Im Rothaws dem publik von Brun noch lass(e)n, von wegen das er sich gestoch(e)n hat an d(er) h(er)ren dienst an Ir aribat I lb d.*, AMB, K 54 (1456), s. 63.

znamný mešťan Ulrich Wimperger počas ich zajatia na Branči.¹¹⁹ Zajatí boli zrejme počas cesty na hrad Pottenburg a do Hainburgu, kam vyrazili, ako to dokladá jeden záznam z tej istej komornej knihy, necelé dva týždne predtým.¹²⁰

Záznam z roku 1442 svedčí aj o tom, že obsluhovanie palných zbraní bolo v tej dobe nebezpečné. Žoldnier Klaus z Wallsee sa počas nabíjania svojej ručnice popálil pri pokuse o výstrel. On aj jeho ránhojič, ktorý mu pomáhal, dostali spolu pol libry denárov. Jeho zranenia boli zrejme vážne, pretože zo služby ho napokon prepustili.¹²¹ Zápis o jeho ránhojičovi je zaujímavý – naznačoval by, že žoldnieri mali vlastných lekárov, ktorí sa o nich starali. Zrejme to bol ránhojič pre všetkých najatých žoldnierov či celej roty, kde Klaus slúžil. Popritom mesto zamestnávalo svojho vlastného mestského lekára.

Pri potýčkach mestských vojakov s posádkou hradu v auguste roku 1440 sa zranil žoldnier Jakub Wild. Štyria tovariši ho zniesli z hradného kopca a vínom mu vyčistili rany a občerstvili ho. Za tieto služby a za ďalšie bližšie neurčené veci im mestská rada zaplatila 26 denárov.¹²² Boje medzi mestom podporovaným kráľovnou Alžbetou a medzi hradom, ktorý stál na strane protikandidáta na uhorský trón Vladislava Jagelovského, pokračovali ďalej. Pravdepodobne po inom bojovom strete v januári nasledujúceho roku vyplatil mestský komorník kráľovninmu lekárovi Erhartovi 10 zlatých za staršie dlhy a tiež za to, že ošetroval zranených vojakov a iných ľudí, ktorí ostali ležať pod hradom.¹²³ V roku 1457 Štefan zo Sellendorfu a jeho pomocníci priviezli domov neznámy počet zranených žoldnierov z boja proti bratříkom. Kapitán jemu a jeho spoločníkom prikázal vyplatiť „sprepitné“ 14 denárov.¹²⁴

¹¹⁹ *It(em) (31. 11. 1448) vnd hab geb(e)n dem jacob leffler vmb sein schaden den er genomen hat als er vnd der vreich kromer gefangen warden auffm Brantsch dar vmb ich pet(er) kraws(e)n genug hab getan vmb II flor.*, AMB, K 14 (1448/49), s. 87. Branč v tom čase patril Pankráčovci zo Svätého Mikuláša.

¹²⁰ *It(em) Am Erich tag In die Elysabeth (19. 11. 1448) sind ausgefahren mathes meind(e)l mit seinem wagen vnd der jacob leffler gen Bot(e)nburg zum fro(n)nawer vnd von dan gen hainburg zum fixen den hab wir mit geb(e)n zu zerung VII β d.*, AMB, K 14 (1448/49), s. 196. Pottenburg sú zrúcaniny hradu na kopci za Dunajom v Rakúsku pri dedinke Wolfsthal, ktoré vidno aj z Bratislavy.

¹²¹ *Item Am Erich tag noch Gotzauffartz tag (15. 5.) hab wir geb(e)n ainem Soldner klaws von walse genant noch des purg(er)maist(er) geschef, der sich v(er)prennt hat mit puluer, als er sein hant pux(e)n gelad(e)n wold hab(e)n vnd an zünd(e)n seinem artzt ym zu hülff J lb d w.*, *Item auch an dem (12. 5.) hat man vrlaub geb(e)n dem Claws von walsee.*, AMB, K 4 (1442), s. 52, 134.

¹²² *It(em) auch an dem tag (17. 8. 1440) hab wir geb(e)n IIII gesell(e)n dy den Jacob wild(e)n von dem hawsperig trug(e)n als er hart gewarff(e)n ward, vnd vmb I halb wein dy wund(e)n zu frisch(e)n ym vnd zu labung, vnd ander ding XXVI d w.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 292.

¹²³ *It(em) Am mitich(e)n noch sannd Anthonii tag (18. 1. 1441) hab wir geben dem Erhart der künigin Artzt das er dy Soldner vnd ander leüt geertzneid hat als man vor dem hauss geleg(e)n was noch des purg(er)maist(er) vnd des richter geschef, das man ym lanng schuldig ist gebes(e)n X flor auri klain gelt, ... ye VIIJ d fuer I guldein facit VIII lb III β d.*, AMB, K 3 (1440/41), s. 231.

¹²⁴ *Vermerckt die soldner so mein herren haben aufgenommen wider die Brüder auf dem teber.*, AMB, K 25 (1457), s. 225., *Eod(em) die (10. 9.) nach des Burg(er)maist(er) vnd hauptman geschefit hab Ich geb(e)n zuu(er)trinken Steph(an) von Sellendorf vnd seinen gesellen das sy die wunt(e)n heim hab(e)n pracht, die geschlag(e)n sein worden von den veindt(e)n, mit nom(en) Bert(e)l hirrwag(e)n vnd ettlich and(er) mit In XIII d.*, AMB, K 25 (1457), s. 106.

Náplň práce a úlohy žoldnierov

Hlavným zmyslom najatia ozbrojencov bola ochrana mesta pri jeho bezprostrednom ohrození nepriateľom. Keďže žoldnieri boli v službe nepretržite aj v časoch pokoja, využívali sa aj na iné účely a úlohy, ktoré sa svojou povahou od ich hlavnej náplne líšili len čiastočne. Za každú činnosť a splnenú úlohu boli ohodnotení finančne (mimo bežného týždňového platu) aj materiálne, najčastejšie formou stravy a proviantu.

Ak sa mestská rada dozvedela o možnom hroziacom nebezpečenstve, často ich vysielala na stráž alebo na špehovanie na mestské fortifikácie alebo mimo mesta do lesov, na hradný kopec či na iné miesta. V týchto prípadoch im bývala vyplatená odmena a niekedy sa im zabezpečila aj strava. Napríklad, keď sa v utorok po Veľkej noci roku 1440 žoldnieri utáborili v mlyne istého Henricha Stengela kvôli špehovaniu, dostali jednorazovo 40 denárov. K tomu im dali 48 bochníkov chleba po tri denáre, mäso za 98 den., jednu bečku soli za 10,5 den. a šiestim pomocníkom, čo im do mlyna nosili proviant, zaplatili každému po 6 den.¹²⁵ O tri mesiace neskôr, pri jednej z potýčok medzi hradnými vojskami a mestom, sa mestským žoldnierom a trabantom podarilo „s Božou pomocou“ získať Vodnú vežu, ktorá predtým bola pravdepodobne v rukách hradnej posádky. Takisto obľahli aj pravú stranu hradu (*recht haws*). Za tento úspech im mestská rada vydala ako odmenu chlieb za jednu libru denárov.¹²⁶ Mesiac nato poslali 31 žoldnierov na stráž na hradný kopec oproti hradnej bráne a na iné obranné veže mestských hradieb, pravdepodobne proti nepriateľským vojakom z hradu, pričom každému dali šesť a pol šilinga denárov (195 den.).¹²⁷

Vianočné sviatky roku 1445 pre Bratislavčanov neprebíhali pokojne. Od 24. až do 31. decembra každú noc v radnici držali žoldnieri stráž kvôli nejakému nepriateľovi, ktorý zrejme ohrozoval mesto. Večer čo večer im a kuričovi, ktorý vyhrieval miestnosť, mesto dodávalo sviečky.¹²⁸ V septembri roku 1451 mesto vyslalo Juraja Weinbachtera a Juraja Meindela s mestskými vojakmi a ďalšími 20 paholkami na Schinberg, aby striehli na nepriateľa, pričom tam strávili dva dni a dve noci. Trom sluhom, ktorí im priniesli chlieb a žemle za 26 den., dva osempintové a jeden sedempintový súdok vína, dali 14 den. a dvadsiatim paholkom po 20 den.¹²⁹ Pravdepodobne žoldnierom, ktorých podľa neskoršieho záznamu bolo

¹²⁵ *It(em) Am Erichstag noch Ost(e)rn* (29. 3. 1440) *als dy Suldner log(e)n In des hanreich steng(e)l müll auf der Spech, hab wir geb(e)n vmb XL d w... XLVIII lab prot ye ain vmb III d... vmb fleischs III ß VIII d w... vmb I kveff(e)l Salcz XJ d w... It(em) vnd hab(e)n geb(e)n VI freihait(e)n dy den Soldnarn fleischs prot vnd wein zu der mul getrag(e)n hab(e)n vnd hab(e)n geb(e)n ydem VI d w facit XXXVI d w., AMB, K 2 (1439/40), s. 200.*

¹²⁶ *Item Am ffreitag An sand marie magdalen tag* (22. 7. 1440) *als man den wass(er) Thurrn berannt vnd den gewan, von Gotes gnad(e)n vnd das recht haws auch vmb leget(e)n hab wir geb(e)n den Soldnern vnd den Trabant(e)n vmb prot I lb d., AMB, K 2 (1439/40), s. 278.*

¹²⁷ *It(em) Am Sambstag noch sand Bart(e)lme tag* (27. 8. 1440) *hab wir besund(er) gehat (31) Soldner auff der wart auf dem haüspereg Oben Am wog(e)ndruss(e)l gegen dem purkch thar vber vnd ann der selbig(e)n wart Am Eysnyn thar vnd an der wart Im lugInslannd vnd an der wart Im full(e)ngrab(e)n... ydem... VIJ ß d w., AMB, K 2 (1439/40), s. 674, 675.*

¹²⁸ *It(em) Am Sambstag an der heiligen Crist nacht* (25. 12. 1445) *hab ich geb(e)n II lb kertz(e)n dem haitzer vnd den Soldnarn di In dem Rothaus pey der nacht gewacht hab(e)n durich der veint will(e)n ye ein lb vmb VIII d facit XVI d w., AMB, K 11 (1445/46), s. 43.*

¹²⁹ *It(em) am phincztag noch Nativitat(is) marie* (9. 9. 1451) *Sind aws gegang(e)n pei der nacht herr Jorig weinbacht(er) vnd Jorig meindell mit der Stat Soldnern mit des purg(er)maist(er) vnd des haubmanns geschäft In Schinperig, vnd aswo hin, vnd hab(e)n auf di veint gewart, vnd haben mit In genomen besund(er) XX gesell(e)n zu vns(er)n Stat Soldnern vnd sind aws belib(e)n.... II tag vnd II nacht gar vntz an den Obu(n)d., AMB, K 18 (1451), s. 208.*

osem, medzi nimi Hans Meindel, Klemphel a Koloman Dumbricz, sa vyplatilo najprv 5 šilingov den. a neskôr jedna libra denárov.¹³⁰ Žoldnierom, ktorí roku 1442 číhali na istého Poliaka (či Poliakov?) a ktorého sa im nakoniec podarilo chytiť, dostali sedem a pol pinty vína po 5 den. a za chlieb 8 den. Žoldnier Janko Czerhaft potom za 14-dňové stráženie zajatca v radnici dostal 200 denárov.¹³¹

Nie vždy sa dá zistiť, či tieto strážne a prieskumné služby zabezpečovali v každom prípade žoldnieri. Niekedy sa totiž spomínajú tovariši, paholci či pomocníci (*gesellen*) alebo jednoducho strážcovia (*wachtern*). Či pod nimi možno chápať žoldnierov, ostáva otázne, keďže po mene sú uvedení len málokedy. V roku 1440 dostali po 18 den. traja paholci, ktorí boli v noci na stráži kvôli nepriateľskému vojsku s vozovou hradbou rozloženého pod hradom.¹³² Jednému strážcovi zaplatili 8 den., keď počas dňa sledil po nepriateľovi na arkieri brány Suchého mýta.¹³³ Takisto členom mestskej rady a neznámym strážcom dali štyri pinty vína po 6 den., keď v radnici boli v pohotovosti kvôli istému Petrašovi, ktorý mal údajne prísť do mesta s nepriateľským úmyslom.¹³⁴

Pri jesenných sezónnych prácach, ako bol zber úrody a oberačka hrozna, sa robotníci pri práci aj samotná úroda mohli stať terčom útokov a zlodejov. Začiatkom septembra roku 1451 dostali žoldnieri, ktorí strážili robotníkov a koňa pri práci, šesť pín vína po štyri den.¹³⁵ Za hovädzie mäso určené žoldnierom, ktorí v októbri roku 1454 pri zbere úrody strážili koňa a voz pred nepriateľom, mesto zaplatilo 60 den. O desať dní nato za podobnú úlohu dostali žoldnieri chlieb za 24 den. a hovädzie mäso za 50 den.¹³⁶ Mestská rada najala

¹³⁰ *It(em) eodem die (10. 9.) hab ich geb(e)n dem hans meindel vnd dem klemph(e)l vnd dem Colman dumb(ri)cz(er) das di mit den frewnd(e)n Soldnern gegangen sind vo(n) weg(e)n des petrasch zu zerung V ß d., It(em) eodem die (15. 9.) hab ich geb(e)n dem hans meindel selb VIII p(er)son Soldner di In den wald sind gegang(e)n vnd hab(e)n auf die veint gewart vnd sint IIII tag vnd nacht awn gewes(e)n den hab ich geb(e)n ze czerung I lb d., AMB, K 18 (1451), s. 86, 89.*

¹³¹ *It(em) vnd hab(e)n geb(e)n (6. 7.) den Soldnarn als dy den polak(e)n für wartatt(e)n vnd dy fing(e)n noch des purg(er)maist(er) geschef(t) auf dem wasser vmb VIIJ pint wein p(er) V d facit XXXVIIJ d w... den Soldnarn vmb prot VIII d w., ...dem Janko czerhaft noch der herren geschef(t) das der der polakch(e)n XIII tag gehuet hat tag vnd nacht Im Rathaws IIe d w., AMB, K (1442), s. 75, 91.*

¹³² *It(em) Am freitag vor dem Newen jar (30. 12. 1440) hab wir geben III gesell(e)n dy auf der wart gebes(e)n sein pey der nacht noch des richt(er) vnd des fluder geschef(t) ginhalf(e)n des haws als dy veint mit der wag(e)n purgk waren geleg(e)n, vnd als der h(e)rr dy selbige nacht auf dem hawss lag ydem XVIII d facit LIII d w., AMB, K 3 (1440/41), s. 124.*

¹³³ *It(em) Am Sambstag In die philippi et Jacobi (1. 5. 1445) I wachter pey dem tag In Erkk(er) auf der Durren maut, der auf dy veint gelięgt hat, hab ich geb(e)n noch des purg(er)maist(er) ge(schef(t)) VIII d w., AMB, K 9 (1444/45), s. 75.*

¹³⁴ *It(em) (13.9.) vnd hab(e)n geb(e)n vmb IIII pint wein auf das Rothaws pey der Nacht den heren vnd ander wachtern als d(er) peterasch von des vreichs kromers weg(e)n wold pey d(er) nacht In vb(e)l an dye Stat seyn, p(er) VI d facit XXIII d w., AMB, K 13 (1447), s. 102.*

¹³⁵ *It(em) (10. 9.) vnd hab geb(e)n besund(er) den Soldnern, di des volks ader di aribat(er) gehut hab(e)n vnd der Ros vmb VI pint wein p(er) IIII d fa(cit) XXIII d., AMB, K 18 (1451), s. 76.*

¹³⁶ *Item am Sontag In die Colomani m(arti)ris (13. 10.) vmb ain knopf von ainem Rind den Soldnarn als die des Sontags nachts awn gingen Im lesin, die der Ros vnd der wagen hutt(e)n sull(e)n vor den veind(e)n tag vnd nacht der kost LX d., Item eodem die (22. 10.) hab wir geschikt mit dem procop frosch(e)l vns(er)n Soldnarn In den wald In Schinperg die auf die veint gewart hab(e)n Im les(e)n prot fur XXIII d., Item vnd I knoph fleisch von aim Rind der kost L d., AMB, K 20 (1454), s. 67, 76.*

koncom septembra v roku 1444 na pomocné úlohy pri sezónnych prácach až 14 žoldnierov. Nie je bližšie určené, či sa aj aktívne zapojili do zberu úrody, alebo len strážili pracujúcich robotníkov.¹³⁷

Aj mestský majetok a tovar bolo potrebné ochrániť pred prípadným rabovaním. Účty spomínajú napríklad strážcu, ktorý za týždňové stráženie náradia v puškárskej dielni dostal 70 den. Ďalší strážca za 15 den. strážil vápno uložené v lodi na Dunaji. Iného, nočného strážnika, vyplatili desiatimi denármi za hliadkovanie nad naloženým vínom a tovarom v člne, ktorým sa chystali členovia mestskej rady plaviť do Budína.¹³⁸

Medzi ďalšie úlohy, na ktoré boli žoldnieri často využívaní, patrilo sprevádzanie a ochrana mestských vyslancov pri cestách na snemy, za významnými krajinskými hodnostármi alebo kvôli obchodným či politickým aktivitám mestskej rady a jej členov. Za tieto služby však neboli osobne platení, dostali na cestu len proviant a iné materiálne zabezpečenie. Počas takejto svojej neprítomnosti v meste, nech bola akokoľvek dlhá, dostávali svoj bežný týždenný plat.

Len v niekoľkých prípadoch ciest mimo mesta boli vyplatení. V roku 1440 žoldnier Hans Werligner dostal na bližšie neurčenú cestu 4 groše, teda 28 denárov, žoldnierovi Hansovi Korpnerovi vyplatili 60 den., keď cestoval do Skalice kvôli tridsiatku (bola tam kráľovská tridsiatková stanica, ktorú mala Bratislava prenajatú).¹³⁹ Za ozbrojený sprievod pre kancelára Bariusa do Budína dostal v roku 1454 Pavlík (asi rotmajster) s 15 žoldnieri a 8 koňmi 11 šilingov denárov, čiže 330 den. Toho istého roku zase sprevádzal žoldnier Juraj Hillar za 32 denárov Andreja Baumkirchera do Trnavy za gubernátorm Jánom Huňadym.¹⁴⁰ O niečo neskôr dostali traja žoldnieri sprevádzajúci richtára Burkhartha Scharracha na ceste do Viedne každý po 4 groše, čo spolu činilo 84 den.¹⁴¹

¹³⁷ *Item Am Sambstag vor michaelis (27. 9.) hab wir geb(e)n den hernach geschrib(e)n Soldnarn noch des her(re)n Nicolae flins gescheft dy man aufgenommen hat zu(m) les(e)n...*, AMB, K 8 (1444), s. 377.

¹³⁸ *It(em) auch an dem tag (14. 5. 1440) hab wir geb(e)n noch des purgermaist(er) gescheft dem wachter Im pugs(e)n hoff das er des zeugs Im pugs(e)nhof gehuet hat vnd gewacht hat von aim Sambstag zu dem and(e)rn LXX d w.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 239., *It(em) auch an dem tag (16. 3. 1441) I wacht(er) der des kallichs gehuet hat pey der nacht auf der Tvna In dem Schif XV d w.*, AMB, K 3 (1440/41), s. 261., *It(em) (16. 5. 1448) vnd hab(e)n gehabt Im Schiff I nacht wacht(er) auf der Tvna der Im Schiff des weins vnd des Stat gut gehut hat als dy h(er)ren gen Ofen wold(e)n faren der gehuet hat X d.*, AMB, K 14 (1448/49), s. 48.

¹³⁹ *It(em) Auch an dem tag (26. 3. 1440) hab wir geb(e)n dem hans werlinger Soldner noch des purg(er)maist(er) gescheft zu ainer zerung als er von hin zog IIII g(ross) facit XXVIII d w.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 199., *Item am freitag vor michaelis (27. 9.) hab ich geben noch des purg(er)maist(er) gescheft dem hans korpner Czerung gen Galitz auf das dreissigist LX d.*, AMB, K 20 (1454), s. 212.

¹⁴⁰ *Item (26. 3.) vnd mein h(er)ren hab(e)n dem Canczlar worius pharr(er) zu Ofen zu gelait mit geben gen wien den pablik(e)n selb XV p(er)son vnd VIII pherd, die hab(e)n v(er)czert XI ß d.*, *Item am Sontag an sant pangraz(e)n tag (12. 5.) ist awsgefaren der pawmChiricher mit vns(er)m Stat wagen gen Týrna zu(m) Gub(er)nator mit IIII Ross(e)n dem hab(e)n die herren mit gelih(e)n vnsern Soldner den Jorig hillar dem hab ich mit geb(e)n zu zerung zu d(er) taeding XXXII d.*, AMB, K 19 (1454), s. 68, 98.

¹⁴¹ *It(em) eod(em) die (18. 6.) sind III soldner mit dem Richt(er) Burchkart(e)n hinauf geen Wienn zogen den ist geschafft word(e)n zegeben yed(em) IIII gr(os) facit LXXXIII d.*, AMB, K 25 (1457), s. 69.

Spočítali sme, že medzi rokmi 1439 (respektíve 1434) až 1457 uskutočnila mestská rada a jej členovia približne 370 služobných ciest. Pri týchto cestách (v komorných knihách uvádzaných pod položkou s názvom *Stat Czerung*) sa vyslovene žoldnieri (*Soldnern*) spomínajú ako ochranný sprievod len v 56 prípadoch. Podiel ich účasti na cestách bol určite značne vyšší. Zdá sa veľmi nepravdepodobné, že by sa najmä v takých nebezpečných časoch tak zriedkavo zúčastňovali na ochrane cestujúcich predstaviteľov mesta. V záznamoch sa oveľa častejšie uvádza len celkový počet osôb v sprievode (*person*) alebo po vymenovaní dôležitých členov mestskej rady sa spomenuli iné osoby pod všeobecným označením tovariši, sluhovia či paholci (*gesellen*). Práve pod týmto označením by sa mohol ukrývať aj ochranný sprievod vo forme žoldnierov.

Mesto si dalo skutočne záležať, aby cestujúcich prísazných a žoldnierov na cestu dôsledne zaopatrilo nutnými potrebami. Množstvo proviantu, peňazí na nutné výdavky počas cestovania a iný potrebný materiál, ktorý dostávala takáto družina so sebou, ilustrujeme na nasledujúcom príklade.

V utorok pred Michalom roku 1445, teda 28. septembra, sa vydali na cestu do Viedne a späť za krajinskými hodnosťami a „rímskym kráľom“ (cisár Fridrich III.) prisažní Peter Jungettel a Mikuláš Flins. Odcestovali s troma štvorzáprahovými (zrejme krytými) vozmi a s jedným trojzáprahovým mestským vozom, pričom dva kone z neho patrili Ľudovítovi Kungisfelderovi a tretí patrili mestu. Popri nich cválalo ešte 16 žoldnierov. Na vozoch viezli vojakov, proviant a iný materiál: 3 libry kolomaže na vozy, 60 pecňov chleba, 100 žemlí, 5 súdkov vína a dva dvojokovové sudy vína s objemom 130 pínt, 10 kusov pečeného hovädzieho, 10 pečených kureniec, 1 libru sviečok a 1 krátku fakľu. Žoldnierom sa vzala na raňajky 1 štvrťka vína (10 pínt) za 30 den. a žemle za 8 den. Povožník Ladislav, ktorý viezol žoldnierov na jednom voze, dostal 2 libry a 60 den. Domov sa vrátili o mesiac a jeden deň.¹⁴²

Je zaujímavé, že zápis hovorí o 16 žoldnieroch, no v tom čase mestské účty uvádzajú nanajvýš štyroch žoldnierov v stájej službe. Znamenalo by to, že zoznamy žoldnierov uvádzané v komorných knihách nemusia presne odzrkadľovať skutočnosť. Na základe toho nemôžeme potom, žiaľ, reálny stav celkom vystihnúť a ani opísať.

Medzi ďalšie úlohy, ktorými mestská rada často poverovala žoldnierov, možno zaradiť plnenie posolstiev a roznášanie listov. Poslov a ich cesty, v účtoch zapisovaných pod položkou z názvom *Stat poten lan*, mesto, samozrejme, aj primerane vyplácalo. Poslovia najčastejšie doručovali listy a správy vysokým krajinským hodnostárom, panovníkovi, mestským radám susedných miest, či veliteľom a kapitánom okolitých pevností, táborov alebo hradov. V nemalej miere sa poslovia podieľali aj na spravodajsko-výzvednej činnosti, označovanej ako *Kundschaft* či *Spech*. Tá bola v časoch, keď mesto neustále ohrozovali potulné družiny alebo nepriatelia z priľahlých oblastí, veľmi potrebná, ba priam nevyhnutná.

¹⁴² *It(em) Am Erichtag an Sannd michaels Obund (28. 9.) sind ausgefaren herr pet(er) Jungett(e)l, vnd h(er)r Niklas flins kenn wienn zu(m) Romisch(e)n künigk, vnd zu den vngrisch(e)n lannd herren mit III gereff wag(e)n, yder wag(e)n mit III Ross(e)n, vnd mit dem Stat wag(e)n auch, mit III ross(e)n II sein gebes(e)n des ludweig künigsfeld(er), vnd das drit ros das ist d(er) Stat gebes(e)n, dar auf man Speis vnd Soldner gefurt hat, vnd mit Inn sind auch gerieten pey XVI Reitund Soldn(er), den hab wir mit geb(e)n zu zerung vnd sind aüs belib(e)n vntz ann dem mitich(e)n In vig(ilia) Symonis et Jude facit III woch(e)n vnd I tag.*, AMB, K 10 (1445), s. 121, 122.

Záznamy len málokedy uvádzajú mená vyslaných poslov, preto presný podiel žoldnierov na posolských úlohách nemožno úplne zistiť. V niektorých prípadoch sa však stáva, že uvedené meno posla sa zhoduje s menom žoldniera, ktorý v tom čase slúžil v meste. V roku 1440 dostal jazdecký posol Pavlík s listom pre Hildebranta Fuxa z Hainburgu 50 denárov. Pavlík v tom čase slúžil v meste ako žoldnier.¹⁴³ Jakub Leffler, tiež žoldnier v službách mesta, v ten istý rok odevával do Nového Mesta (asi Viedenského) za Fridrichom III. s jedným listom, za čo bol vyplatený 280 denármi.¹⁴⁴ Ešte aj o desať rokov bol okrem vyplácania žoldnierskej mzdy vyhľadávaný pre občasné posolské služby.¹⁴⁵ Ako ďalších môžeme spomenúť napríklad vojaka Prokeša, ktorý v roku 1450 niesol list grófovi Ulrichovi Celjskému za cestovné 7 šilingov den.¹⁴⁶ Ku grófovi Ulrichovi šiel taktiež Michal Pewkel, ktorý dostal pol libry den.¹⁴⁷ Rotmajster Wolfgang Gattermayer ako posol do Svätého Jura a Pezinka za grófmi Jurajom a Imrichom dostal jednorázovo vyplatené 21 den.¹⁴⁸

Mesto nezamestnávalo ľudí výlučne na posolstvá. Využívalo na to už spomínaných žoldnierov, ale aj sluhov, nádenníkov, či obchodníkov a na výzvedy niekedy dokonca aj ženy. Boli to teda obyvatelia mesta skoro z každej sociálnej a zamestnaneckej vrstvy.

Istá osoba však stojí za to, aby sme sa jej venovali bližšie. Predsa len sa našiel jeden stály zamestnanec, ktorý jediný by sa podľa záznamov dal považovať za oficiálneho mestského posla. Prvýkrát sa v mestských účtoch objavil koncom januára roku 1443 pod položkou s názvom *Andre czo^ebel Soldner*, pod ňou sa však píše, že ho „*páni najali... za jazdeckého posla*“.¹⁴⁹ Tento Andrej Zobel (Sobol') od tohto momentu minimálne až do roku 1457 strávil svoj život v službách mesta ako posol a žoldnier, pričom tieto úlohy vykonával viackrát súčasne. Poberal pravidelnú týždennú mzdu 100 denárov (raz ako posol, raz ako žoldnier), zároveň pri plnení posolských úloh dostával plat navyše za každú vykonanú cestu. Úrad mestského posla zastával až do 1. augusta roku 1450, keď bol prepustený.¹⁵⁰ Presne o

¹⁴³ *It(em) auch an dem (23. 6.) hab ich geb(e)n ainem Reitunden pot(e)n dem pablik mit ainem brief ken hainburgk zu dem fuxen L d., It(em) auch an dem tag (25. 6.) hat man aufgenommen den pablik zu ainem Soldner...*, AMB, K 2 (1439/40), s. 427, 668.

¹⁴⁴ *It(em) mer I pot(e)n mit ainem ros dem Jacob leffler ken den Newenstat mit ainem brief zu dem Romisch(e)n künig der hat mit dem ros v(er)czert LXβ X d w., Jacob leffler Soldner.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 431, 703.

¹⁴⁵ *It(em) des mantags noch pfingst(e)n (25. 5.) hab(e)n di herren ausgeschikt den jacob leffler selbender vnd(er) das heer gen marhek mit briefen zum Graffen von Cziell den hab ich geb(e)n LXXX d., Stat Soldner: It(em) am Sambstag noch Sophie v(ir)ginis (16. 5.). Jacob leffler III β X d., AMB, K 15 (1450), s. 123, 230.*

¹⁴⁶ *It(em) am Suntag vor marie magdalene I reitund(e)n pot(e)n In das heer mit ain ros den proksy zum Graffen vo(n) Czili mit prief(e)n dem hab ich geb(e)n zu zerung der aws ist belib(e)n VII β d., AMB, K 15 (1450), s. 124.*

¹⁴⁷ *It(em) am Sutnag vor larentii als d(er) farkasch Jorig das haws gewan I reitund(e)n pot(e)n den michael pewk(e)l zu Graff(e)n von Cili wo man den findt dem hab ich geb(e)n J lb d., AMB, K 15 (1450), s. 125.*

¹⁴⁸ *It(em) am Sambstag In die decollac(i)onis Joha(n)nis bapt(ist)e I reitund(e)n pot(e)n gen sant Jorigen vnd gen posing zum Graf Jorigen vnd zum Graff Emereichen dem wolfgang Gatt(er)mayer dem hab ich geb(e)n XXI d., AMB, K 15 (1450), s. 126.*

¹⁴⁹ *It(em) Am Sambstag noch sannd pauls bekerung (26. 1. 1443) hab(e)n di herren Aufgenommen den Andre Czob(e)l zu ainem Reitund(e)m poten, vnd der get an mit seinem Solt auf dem nagst kumftigen Sambstag In die purificac(i)onis marie virginis mt III β X d., AMB, K 5 (1442/43), s. 227.*

¹⁵⁰ *It(em) am Sambstag Advinc(u)la pet(ri) (1. 8.) dem Andre zob(e)l vrlaub., AMB, K 15 (1450), s. 263.*

9 mesiacov nastúpil opäť do služby, ale jeho meno sa už uvádza pri výplatách mestských žoldnierov, keď ho prijali na miesto prepusteného žoldniera Oswalda Wernharta.¹⁵¹ V žoldnierskych službách potom strávil nasledujúcich minimálne 7 rokov, presnejšie do konca novembra roku 1457.¹⁵² Posolské úlohy aj napriek tomu plnil naďalej.

Okrem platu sa mestská rada starala o jeho ošatenie, výstroj a stravu pre mestského koňa, ktorého na cestách využíval, a mnoho iného. Zakrátko po prijatí do služby mestského posla mu najprv mesto zabezpečilo jeden pár škorní (ľahká, letná obuv) za 20 denárov,¹⁵³ neskôr 3 lakte súkna na kuklu (pokrývka hlavy) a pár nohavíc za 168 denárov a 3 lakte brnianskeho súkna za 142 denárov na slávnostný odev.¹⁵⁴ Ďalej napríklad za novú rukoväť na meč, ktorá sa mu zničila počas služby, mesto zaplatilo 21 denárov.¹⁵⁵ Keď ho v Rábe okradli, na koňa dostal za nové dve ohlávky, strmeňový remeň a uzdu spolu 108 denárov.¹⁵⁶ Iný raz komorník vyplatil pre Zobela a jeho koňa za nové sedlo sedlárovi Hagerovi jeden zlatý a Hansovi Mettenpekovi za 7 meríc ovsu 132 denárov.¹⁵⁷ Za jednu podkovu, ktorou podkuli mestského koňa, keď išiel na cestu, zase mesto zaplatilo 7 denárov.¹⁵⁸

Z nespočetných Zobelových diplomatických ciest, ktorými ho poverovala mestská rada, uvedieme len niektoré. Napríklad na samom začiatku svojej dlhoročnej kariéry v Bratislave cestoval do Ostrihomu za arcibiskupom Dionýzom a inými pánmi, pričom na diéty dostal až tri zlaté.¹⁵⁹ V máji roku 1451 niesol list do Kitsee¹⁶⁰ a v máji 1457, v závere skúmaného obdobia, bol vyslaný naproti richtárovi do Budína s hotovosťou pol toliara denárov, teda 120 denárov.¹⁶¹

Na záver možno ešte upozorniť na jednu zaujímavú skutočnosť. Meno Andreja Zobela sa nachádza v zozname daňovníkov, ktorí sú zapísaní v daňovom registri mesta Bratislavy z rokov 1452/1453. Uvádza sa ako podnájomník vo vnútornom meste v dome mešťana Albrechta Gailsama so zaplatenou taxou 20 denárov, čo patrilo medzi najnižšie dane.¹⁶² Zna-

¹⁵¹ *In die philippi et jacobi (1. 5.) Oswalt wernhart vrlaubt(em) do für get an And(r)e zob(e)l.*, AMB, K 16 (1451), s. 194.

¹⁵² *Wochensoldner. S(a)bb(a)to In die Elisabeth (19. 11.) Zobel... f° d.*, AMB, K 25 (1457), s. 157.

¹⁵³ *...dem Andre Czob(e)l von I par Stif(e)ln das kost... XX d w.*, AMB, K 5 (1442/43), s. 79.

¹⁵⁴ *...für den Andre zob(e)l noch des purger maist(er) gescheft von seiner dinst weg(e)n vmb III el(e)n tuch zu einer gug(e)l vnd zu einem par hos(e)n ein el(e)n p(er) LVI d w. facit Vß XVIII d w., vmb III el(e)n Brun(n)er tuch... dem Andre czob(e)l zu ainem hofgewant... das kost J lb XXII d.*, AMB, K 6 (1443), s. 80, 111.

¹⁵⁵ *...gehiltz zu ainem Sw(er)t zu mach(e)n das der And(r)e czob(e)l zu fall(e)n hat In der herren dinst In wink(e)l XXI d w.*, AMB, K 7 (1443/44), s. 51.

¹⁵⁶ *...vmb I halft(er) vnd vmb stegleder; vnd das ward Im (Zobel) zu Raab alles gestolen... vmb LX d w., mer ein halft(er) vnd vmb ein zawm... XLVIII d w.*, AMB, K 7 (1443/44), s. 65.

¹⁵⁷ *...vmb I Newen Satt(e)l dem Stat ros dem Andre zob(e)l dem hag(e)r Satler I flor auri, ...dem hanns mett(e)npek Smerber das der Andre zob(e)l von Im genomen hat auf das Stat ros VII mecz(e)n habern p(er) XXXVI d facit I lb XII d w.*, AMB, K 8 (1444), s. 71, 97.

¹⁵⁸ *...hab ich geb(e)n von ainem hubeys(e)n das man das Stat ros beslag(e)n hat als das der Andre zob(e)l vns In bechant hat, als er In wink(e)l geriten was VII d w.*, AMB, K 10 (1445), s. 70.

¹⁵⁹ *It(em) Am freitag vor sand paul bekerung (25. 1. 1443) I reitund(e)n pot(e)n kenn Grann zu dem pischolf von Gran vnd zu dem Czetzi Thomasch vnd zu and(e)rn herren hab wir geb(e)n dem Andre czob(e)l III flor. auri.*, AMB, K 5 (1442/43), s. 165.

¹⁶⁰ *It(em) am Erich tag noch Inuenc(i)onis s(an)c(t)e crucis (4. 5.) I reit(e)nden pot(e)n dem Andre Zob(e)l mit I brieff gen Choczsee dem hab ich geb(e)n VII d.*, AMB, K 16 (1451), s. 181.

¹⁶¹ *Am Sambstag nach Ascensionis domi(ni) (28. 5.) Item Andre Zobel ist ausgeschickt word(e)n gegen dem Richt(er) gen Ouen dem zu zerung ist geschafft ward(e)n J tl d.*, AMB, K 25 (1457), s. 425.

¹⁶² ZAŤKOVÁ, ref. 65, s. 92.

mená to, že sa tu musel trvalo usadiť a pri takom dlhoročnom pôsobení v meste nemožno vylúčiť ani vedenie rodinného života.

Ukončenie žoldnierskej služby

Aby sa uzavrel pomyslený opisovaný kruh od najatia osôb za žoldnierov, cez ich vyplácanie, náplň úloh a podobne, treba sa zmeniť aj o ukončení ich služby. Mnohé záznamy prezrádzajú spôsob tohto ukončenia, respektíve sa o prepustení aspoň zmieňujú. Rozviazanie pracovného pomeru sa označovalo termínom *urlaub*. Dnes by sa toto slovo preložilo ako dovolenka, no v tých časoch znamenalo skôr dovolenie, prepustenie či odstúpenie.

Prepúšťanie sa dialo v dni vyplácania žoldu. Napríklad ak bol niekto prepustený v sobotu, v ten istý deň dostal ešte výplatu za uplynulý týždeň.¹⁶³ Takisto ako najímanie, aj prepúšťanie mali v kompetencii rovnaké orgány, a to mestský kapitán a mestská rada. Kapitán Ludovít Kunigsfelder napríklad v roku 1440 preustil 5 žoldnierov,¹⁶⁴ mestská rada zase v roku 1435 prepustila žoldnierov Janka a Kleubenschedela.¹⁶⁵ Niekedy nie je špecifikované, kto žoldniera prepustil,¹⁶⁶ iný raz sa píše (ako v prípade Andreja Hedela), že jednoducho mal prepustenie či teda dovolenku.¹⁶⁷ Zdá sa, že odstúpenie od služby sa mohlo diať aj v režii samotných žoldnierov.¹⁶⁸ Prijímanie žoldnierov aj na dobu určitú by mohlo potvrdzovať odstúpenie od služby žoldnierov Hermana Lochnera a Michala Patzera, kde zápis vraví, že odsľúžili svoj žold a odišli preč.¹⁶⁹

Mestská rada prepúšťala väčšinou v malých počtoch, len zriedka sa stalo, že by prepustila naraz celú skupinu. V roku 1444 dokonca prepustila všetkých najatých žoldnierov v meste.¹⁷⁰ Dôvod prepustenia sa zväčša neudával, len vo výnimočných prípadoch sa možno dozvedieť o jeho príčine. V roku 1442 bola prepustená po ukončení návštevy významných krajinských hodnostárov v meste celá rota 20 žoldnierov s kapitánom Václavom Pestlerom z Rybárskej brány, kde boli umiestnení.¹⁷¹ V roku 1448 zase po uzavretí mieru s Pangrácom

¹⁶³ *Item Am Sambstag vor sannd vrbanns tag (21. 5. 1440)... Lasla thaborer... J lb XX d..., It(em) auch an dem tag hat Abgetret(e)n von Seinem Sold lasla thaborer.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 663, 664.

¹⁶⁴ *It(em) auch an dem (29. 10. 1440) hat herr ludweig kunigsfelder den hernachgeschriben Soldner vrlaub geb(e)n.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 698.

¹⁶⁵ *Item Eodem die (29. 10. 1435) Goben die herr(e)n dem Jannkcho vnd dem Chlewbensched(e)l vrlawb.*, AMB, K 1 (1434/35), pag. 140r.

¹⁶⁶ *Item auch an dem (12. 5.) hat man vrlaub geb(e)n dem Claws von walsee.*, AMB, K 4 (1442), s. 134.

¹⁶⁷ *It(em) auch an dem tag hat der Andre haed(e)l vrlaub.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 670.

¹⁶⁸ *It(em) auch an dem tag hat der hans von der Triba vrlaub genomen.*, AMB, K 3 (1440/41), s. 682., *It(em) auch an dem tag ist der Hanns voitlend(er) abgetret(e)n von dem Sold.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 666., *It(em) auch an dem tag hat der Jorig vnger vrlaub genomen von dem hauptman.*, AMB, K 4 (1442), s. 136.

¹⁶⁹ *It(em) auch an dem tag sind hin hin (!) geczog(e)n II Soldner vnd hab(e)n Iren vor lan abgedint genant Herman lochner, Mich(e)l patzer.*, AMB, K 2 (1439/40), s. 654.

¹⁷⁰ *It(em) an dem obg(eschriben) tag hat der N(iklas) flins vnd h(e)rr Bart(e)lme Scharrach geschafft den vorgeschrib(e)n Soldnarn all(e)n vrlaub zegeben.*, AMB, K 7 (1443/44), s. 349.

¹⁷¹ *It(em) auch an dem tag (13. 8.) hat man den obgeschrib(e)n Soldn(er) asu dem fischer thurrn al(e)n vrlaub geb(e)n.*, AMB, K 4 (1442), s. 183. Ich najatie pozri pozn. č. 30.

zo Svätého Mikuláša a Michalom Orságom prepustila mestská rada z 34-člennej rotý kapitána Petra Langa 24 žoldnierov.¹⁷²

Zaujímavý prípad ukončenia žoldnierskej služby nastal v prípade ďalšieho žoldniera. Lakonický zápis z roku 1441 hovorí, že v sobotu po Hromniciach jednoducho „Hans Perger utiekol“.¹⁷³ Či si sobotu, teda deň vyplácania žoldu, vybral zámerne, sa zistiť už nedá a o príčine jeho úteku sa možno len dohadovať: nevedno, či bol nespokojný s výškou mzdy, alebo sa zľakol služby, ktorá ho čakala. Nemožno ani vylúčiť spáchanie nejakého trestného činu či súkromné dôvody.

Pravdepodobne každý, kto nastupoval do žoldnierskej služby, si musel byť vedomý možných rizík, ktoré ho čakajú. Asi málokto si však vedel predstaviť, že jemu samému by sa mohlo stať čosi tragické. A predsa sa stalo, ako to dokladajú niektoré účtovné zápisy. Medzi rokmi 1439 až 1457 (ak nerátame chýbajúce komorné knihy) máme potvrdených 6 úmrtí žoldnierov, čo sa však vzhľadom na vysoký počet najatých zdá byť relatívne málo. Päť prípadov pritom pochádza pomerne z krátkeho časového úseku – medzi májom a septembrom 1442. V máji roku 1442 zomrel Sigel Klammer. Inak zvyčajne priamočiaro a citovo nezafarbené formulácie účtov v tomto prípade za oznámením o jeho úmrtí dodávajú „a s jeho žoldom ho pochovali, Nech je Boh milostivý jeho duši“.¹⁷⁴ Skon Hansa Kromera, ktorý zomrel toho roku v júni, je zaznamenaný strohejšie. Medzi ostatnými menovanými žoldnieri, ktorí dostali ten deň plat, je za jeho menom len po latinsky dopísané „zomrel“ (*obiit*).¹⁷⁵ V septembri zahynuli až traja žoldnieri. Začiatkom mesiaca Wolfgang Lengfelder¹⁷⁶ a na jeho konci Juraj Scholcz a Mikuláš Meixner.¹⁷⁷ Posledný, šiesty, smrteľný prípad je potom až z februára roku 1454, keď zomrel Štefan Hofman.¹⁷⁸

Príčiny týchto nešťastí účty bližšie nepribližujú. Možno však predpokladať, že niektorí zahynuli pri bojoch s posádkou Bratislavského hradu župana Štefana Rozgoňa, ktoré v tomto období prebiehali.¹⁷⁹ Ak zoberieme do úvahy niekoľko informačných hiátov, a tiež fakt, že mnohokrát sa mená žoldnierov vo výplatných zoznamoch jednoducho strácajú bez zaznamenania či udania dôvodu, počet zosnulých žoldnierov v službe bol určite o niečo vyšší, no napriek tomu nie veľmi vysoký.

¹⁷² *It(em) auch an dem tag (20. 1. 1448) hat der haubman h(er)r Stephan Ranes den h(er)nachgeschrib(e)n Soldnern vrlawb geben, als wir vnd dye Gemain frid hab(e)n aufgenommen mit den h(er)ren pangracz(e)n vnd h(er)ren Orsag mich(e)In...*, AMB, K 12 (1447/48), s. 182.

¹⁷³ *It(em) auch an dem tag (4. 2. 1441) ist der hanns perger entrun(n)en.*, AMB, K 3 (1440/41), 680.

¹⁷⁴ *Item (12. 5.) vnd der Sig(e)l kla(m)mer ist gestorb(e)n vnd mit seinem Sold hat man In vnder dy erd pracht got genad der Sel.*, AMB, K 4 (1442), s. 134.

¹⁷⁵ *Mantang noch sandt veits tag (18. 6.)... Hanns kromer obiit.*, AMB, K 4 (1442), s. 137.

¹⁷⁶ *It(em) auch an dem tag (3. 9.) ist der lengfelder gestorb(e)n.*, AMB, K 4 (1442), s. 148.

¹⁷⁷ *It(em) auch an dem tag (29. 9.) sind abgestand(e)n mit dem tod, der Jorig Scholcz, vnd der Niklas meixner den got genad.*, AMB, K 4 (1442), s. 171.

¹⁷⁸ *Item mitich(e)n noch Scolastice virginis (13. 2.) obiit Stephan hofman.*, AMB, K 19 (1454), s. 328.

¹⁷⁹ Dokladajú to napríklad niektoré listiny: Archív mesta Bratislavy. 1956. *Inventár stredovekých listín, listov a iných príbuzných písomností*. Praha : AS MV, 1956, s. 254, č. 1826, 1827. Taktiež v účtoch sa vraví o strážcoch, ktorí v tom čase striehli na nepriateľa v okolí Bratislavy: *Item auch an dem (14. 5.)... II wachtern dy pey der nacht Im Newpruch gewacht hab(e)n...*, *Item auch an dem tag (16. 5.) II wachtern dy nacht wacht gehald(e)n hab(e)n auf dem veld vmb dy poshait vnd asbohab...*, AMB, K 4 (1442), s. 50, 54.

Záver

Žoldnieri tvorili hlavnú vojenskú zložku mestskej obrany. Ich prvoradou úlohou bolo bránenie mesta pred nepriateľom, no v prípade vojenskej výpravy vedenej panovníkom predstavovali tiež povinných odvedencov, ktorých malo poslať do boja na rozkaz každé mesto. Najímanie žoldnierov mala na starosti mestská rada alebo mestský kapitán. Počty prijatých žoldnierov záviseli od momentálnej politickej a bezpečnostnej situácie, rovnako ako od finančných možností mesta. Výška žoldu sa u radového vojaka pohybovala okolo 100 denárov, u rotmajstra okolo pol alebo jednej libry denárov.

Každá činnosť či úloha navyše, na ktorú chcela mestská rada žoldnierov použiť, bola zvlášť finančne ohodnotená. Medzi takéto činnosti možno zaradiť napríklad strážne služby na bránach, vežiach aj služby mimo mesta, špehovanie nepriateľa či číhanie na neho, stráženie domácich robotníkov pri práci, sprevádzanie mestských vyslancov na cestách či úlohy poslov. Pri každej takejto mimoriadnej úlohe im mestská rada zabezpečovala proviant.

Prakticky všetky výdavky (okrem stravy) a materiálne potreby žoldnierom hradilo mesto. Ubytovaní boli v radnici a v prípade vysokého počtu najatých aj v priestoroch mestských veží a bášť. Časté výdavky mestskej pokladnice na žoldnierov predstavovali náhrady pokazených alebo zničených zbraní. Mestská rada poskytovala žoldnierom aj istú formu sociálnej starostlivosti. Finančné odškodnenie dostávali v prípade zranenia v boji, úrazu pri práci alebo aj za škody, ktoré utrpeli v zajatí. Navyše v čase choroby alebo dočasnej neschopnosti aktívnej služby poberali stály plat.

Ukončenie služby sa dialo na základe vlastných žiadostí žoldnierov alebo rozhodnutí mestskej rady, ktoré boli ovplyvnené stavom mestskej pokladnice a politickou situáciou. Prepúšťanie sa vykonávalo väčšinou tiež v rovnaký deň týždňa, v akom prebehlo najatie. Medzi neštandardné formy skončenia vojenskej služby patrilo útek alebo úmrtie žoldniera.

P. SEDLÁČEK: SÖLDNER IN PRESSBURG IN DER 1. HÄLFTE DES XV. JAHRHUNDERTS

Die Söldner bildeten aus militärischer Hinsicht den maßgeblichen Bestandteil der Stadtverteidigung. Ihre erstrangige Aufgabe bestand darin, die Stadt vor dem Feind zu verteidigen, jedoch im Falle eines militärischen Feldzuges geführt vom Herrscher (Monarchen) standen sie als Rekruten im militärischen Aufgebot, den jede Stadt aufzustellen hatte. Die Anwerbung von Söldnern war die Aufgabe des Stadtrates oder des Stadtkapitäns. Die Zahl der angeworbenen Söldner hing ab von der momentanen sicherheits-politischen Lage, als auch den finanziellen Möglichkeiten der jeweiligen Stadt. Die Höhe des Soldes (Einkommens) eines Soldaten betrug ungefähr 100 Denaren, der Rottmeister kam auf zirka eine halbes Pfund oder einen ganzen Pfund Denaren.

Jede Tätigkeit oder Aufgabe, mit der die Söldner vom Stadtrat beauftragt worden sind, die über den Rahmen der genannten Pflichten hinausging, wurde zusätzlich entlohnt. Dazu gehörten z. B. Wachdienst an den Stadttoren, Wachtürmen und Dienst außerhalb der Stadt, Verfolgungsjagd nach dem Feind oder das Lauern auf den Feind, Aufsicht über die einheimischen Arbeiter während des Arbeitseinsatzes, Begleitung von Mitgliedern des Stadtrates auf ihren Reisen oder der Einsatz als Sendboten. Bei jeder außerordentlichen Aufgabe hatte der Stadtrat die Pflicht, den Proviant zu gewährleisten.

Im Grunde genommen alle Ausgaben (mit der Ausnahme von Verpflegung) und materiellen Bedürfnisse der Söldner wurden vom Stadtrat erstattet. Die Söldner wurden üblicherweise im Rathaus untergebracht, jedoch bei einem zahlreicheren Aufgebot wurden sie auch in den Räumen der Stadttore oder Bastionen quartiert. Zu den häufigsten Ausgaben für die Söldner, die aus den Mitteln der Stadtkassa erstattet worden sind, gehörten die Kosten für beschädigte oder zerstörte Waffen. Der Stadtrat leistete auch eine Art Sozialpflege für die Söldner: falls sie im Kampf verwundet wurden, einen Arbeitsunfall erlitten haben oder sonstige Schäden, z. B. in Gefangenschaft, davongetragen haben, so erhielten sie eine finanzielle Entschädigung. Zudem bezogen sie regelmäßig Gehalt auch dann, wenn sie krank oder arbeitsunfähig waren.

Die Beendigung des Dienstes erfolgte infolge auf Antrag der Söldner selbst, oder infolge einer Entscheidung des Stadtrates, die durch die finanzielle Notlage der Stadtkasse oder politische Situation bedingt waren. Die Söldner wurden in der Regel am selben Tag in der Woche entlassen, an dem sie in Dienst genommen wurden. Als Sonderfall galt die Beendigung des Militärdienstes infolge der Flucht oder des Todesfalls eines Söldners.

ORGANIZACE ŽOLDNĚŘSKÉHO JEZDECTVA SLOUŽÍCÍHO BĚHEM PATNÁCTILETÉ VÁLKY V CÍSAŘSKÉ ARMÁDĚ *

ZOLTÁN BAGI

BAGI, Z.: The Organization of Mercenary Cavalry Serving in the Fifteen Years' War in the Imperial Army. *Vojenská história*, 1, 17, 2013, pp 33-55, Bratislava. In this paper the author builds on his work published in the journal *Hadtörténelmi Közlemények*, 2001, on the organization of the imperial army during the wars against the Turks, considerably deepening the understanding of the evolution of the organization and formation of mercenary cavalry during the Fifteen Years' War. He focuses primarily on the recruitment process, inspections, demobilization and the conditions for continuous service in this branch. The author also undertakes to explain selected military terms, which in the past were differently interpreted. In this context, he points out the fallacies committed by older generation professionals, especially in German and Hungarian literature, while at the same time admitting inaccuracies in his own studies. In his research, the author relied mainly on archival materials from the Kriegsarchiv, Vienna, adding some older literature of German (Austrian) and Hungarian provenance. The author points at the difficulties in translating some military technical terms, names of ranks from German into Hungarian, and thus indirectly points to the fact that, from a professional point, this issue hardly receives any attention in Slovakia. The author warns against uncritical assimilation of some terms among historians, without a more detailed verification. In the sub-chapters attention is paid to the creation, distribution, and conduct of operations by imperial troops and to the way how western cavalry troops were admitted to the imperial service, their organization, recruitment process, inspections of recruited cavalymen, dismissal from service, forms of extended military service, and other related issues. The author brings up a lot of questions when it comes to the detailed analysis of cavalry branches, for example, he points out that even the use of the term dragoons is contradictory and erroneous in military history books. Military History. Habsburg Monarchy. Fifteen Years' War in the Imperial Army. 16th - 17th century.

ÚVOD

V časopise *Hadtörténelmi Közlemények* mi v roce 2001 vyšel článek, ve kterém jsem vzal pod drobnohled organizaci císařské armády. Tehdy jsem studoval převážně spisy týkající se formování pěších pluků a jezdectvem jsem se zabýval jen krátce a

*Pozn. red. Vzhľadom na to, že publikovaný článok je z pera maďarského autora (v preklade do českého jazyka), ponechávame povôdnú citáciu textu s odkazmi na literatúru.

vskutku všeobecně. Během minulých let jsem však systematicky shromažďoval všechny spisy, s jejichž pomocí lze rekonstruovat organizaci, formování tohoto vojska v období patnáctileté války. Potřebu novější, tomuto tématu se věnující studie ve mně nadále posílil fakt, že v mých vlastních dřívějších pracích jakož i v odborné vojenskohistorické literatuře psané německy lze nalézt mnoho terminologických omylů, jejichž odstranění považuji za nevyhnutné. Níže tedy zkoumám, za jakých podmínek přijímali v období patnáctileté války v císařské armádě kavaléristy, jak probíhalo verbování, přehlídky, demobilizace nebo pokračování ve službě.

Ovšem předtím než přistoupíme k rozboru Bestallungů vydaných v období patnáctileté války, rád bych zaměřil pozornost na problematiku používání některých pojmů. Doposavad jsem ne náhodou používal pojmenování jednotka a vědomě se vyhýbal pojmu pluk označujícímu větší počet. Ve svých dřívějších pracích jsem tento termín vícekrát a nesprávně užíval v případě jezdeckta. Z dostupných spisů z přelomu 16. a 17. století ovšem jasně vyplývá, že pojmenování pluk (Regiment) Dvorská vojnová rada v případě tohoto druhu vojska za patnáctileté války ještě nepoužívala. Naproti tomu bylo uváděno pouze jméno pověřeného válečného podnikatele, početní stav najímané jednotky a druh mužstva.¹

Velký problém představoval v původním maďarském textu překlad důstojnických hodností z němčiny do maďarštiny, konkrétně hledání takových výrazů, které by postihovaly původní obsah německého slova a zároveň nezněly v maďarštině cize. Český překlad této studie proto zpětně reflektuje názvosloví německé. Každopádně musím zdůraznit, že v tomto období mezi vojáky nepředstavovalo rozdílné rozdělení podle hodností, nýbrž vztahovalo se jednoznačně pouze na funkci ve vojsku. V tomto smyslu je překlad Obrist jako plukovník – ačkoli jsem to sám vícekrát učinil – matoucí a odkazuje k pozdějším významům. Slova Obrist a Hauptmann ve zmiňovaném období měla vskutku široký významový obsah. Obrist znamená zároveň majitele jednotky, najímatele i velitele. Hauptmann byl ovšem současně užíván ve významu kapitán, pohlavár, vedoucí, velitel. Není tedy vhodné omezit se na významový obsah maďarského výrazu, neboť může být zavádějící. Proto se domnívám, že z tohoto důvodu a za absence tehdejší maďarské terminologie bude nejvhodnější užívání původního německého výrazu.

Stejným způsobem považuji za účelné u zkoumaného období držet se tehdejších německých výrazů a přikláním se k užívání dalších dvou slov označujících důstojníky jízdy, je to na čele německých jezdeckých praporů stojící Rittmeister, i v případě, kdy u stejného druhu vojska sloužil Rottmeister. Jelikož tato slova se v maďarštině historicky neobjevila, označují neexistující pojmy a jejich překlad není možný. Těžkopádný a šroubovaný opis jejich významu by silně poznamenal plynulost myšlenkového pochodu, proto jsem se rozhodl, že podobně jako v případě slov Obrist a Hauptmann ponechám i tyto nepřeloženy.

Vznik a způsob boje jízdních vojsk přijatých do císařských služeb

V německé odborné literatuře nalezneme rozdílná vysvětlení vztahující se na vymezení původu a významu německé neboli „černé“ jízdy. Podle Alphonse von Wrede – jednoho z nejvýznamnějších vojenských historiků 19. století – vytvořil císařskou jízdu na samém počátku novověku patentem z 28. května 1498 císař Maxmilián I., když v rámci upevnování své nezávislosti na šlechtě stranící se služby ve zbrani dal příkaz k postavení 100 plně

¹ Wrede 1898, s. 7.

obrněných kyrysníků (Kyrissern). Toto pojmenování ovšem již na počátku 16. století zaniklo a vystřídala je definice německých rytířů (deutsche gerüstete Reiter). Konečně v roce 1596 je vedl z říše na uherské bojiště Adolf von Schwarzenberg² (!) a podle dolnoněmeckého a francouzského vzoru vystrojené německé kavaleryisty opět nazývali kyrysníky. Podle Wredeho se v období patnáctileté války kyrysníci a němečtí kavaleryisté odlišovali pouze pojmenováním.³ Tvrzení autora z 19. století později nekriticky převzali Walter Hummelberger i Thomas Barker.⁴

Wrede ovšem rozlišoval mezi německými a černými kavaleryisty, jež k životu přivedlo zřízení Maxmiliána I. – od kyrysníků oddělená, lehčeji vyzbrojená kavalerie. Jejich význam – spolu se zhodnocením úlohy lehké jízdy v polovině 16. století – vzrostl. Podle Wredeho se v císařské armádě objevili v roce 1571 a zanikli v roce 1596.⁵

V příručce vydané v roce 1880 Hansem Jähnssem tak zaujme tvrzení, že v době Karla V. ze smíšeného jezdeckého praporu (Reiterstandard), který sestával ze 60 těžkých kopiníků (schwere Lanzen), 120 kyrysníků a 60 archibusierů, se vytvořil v čase schmalkaldenské války nový druh vojska, německá kavalerie. Tito lehčeji vyzbrojení jezdci (geringere nebo leichtere Pferde) představovali přechod mezi těžkou kavalerií a jízdními střelci.⁶

Jähnsovo tvrzení přijal i Hans Delbrück. Zjistil, že již ve schmalkaldenské válce se objevili „černí jezdci“, kteří dostali své pojmenování podle barvy svého brnění, neboť z důvodu snížení výrobních výdajů své pancíře potáhli silnou vrstvou černého emailu, za jejich následovníky lze považovat německé jezdce, kteří se objevují na bojištích francouzských náboženských válek, kteří ovšem – oproti tvrzení Wredeho – nejsou totožní s kyrysníky, kteří se objevili v období patnáctileté války na uherském bojišti.⁷ Toto pozdější tvrzení podporují i dochované objednávky (Bestallung) postavených jezdců. S jejich pomocí lze jednoznačně doložit, že na přelomu 16. a 17. století německé kavaleryisty v listinách vydávaných Dvorskou vojnovou radou jednoznačně rozlišovali a odlišovali od kyrysníků. Na podkladě archivních pramenů Delbrückovo tvrzení přijal Fritz Redlich, Theodor Fuchs, József Kelenik, manželé Funckenovi a rovněž já.⁸

² Adolf von Schwarzenberg (1547 – 26. července 1600) v roce 1595 vtáhl do Uher s jím naverbovanou valonskou kavalerií. V roce 1596 Haupttabormeister, od roku 1596 rádce Rudolfa II., poté od následujícího roku do své smrti člen Válečné rady. Od 2. února 1597 do července 1599 velitelem vídeňské posádky. V době úspěšného znovudobytí Rábu velitelem císařských vojsk (27. března 1598). V letech 1598 – 1600 vrchní kapitán rábského pomezí. V roce 1599 opět Haupttabormeister, dočasně pověřen zastupováním hlavního armádního velitele. V roce 1600 během povstání valonských žoldnérů na hradu v Pápě (na území dnešního Maďarska, župa Veszprém) utrpěl smrtelný průstřel hlavy. Viz. ADB 33. Band. s. 261-262, Pálffy 1998. s. 245-246; Pálffy 1997a. s. 277; o jmenování Adolfa von Schwarzenberga Haupttabormeisterem v letech 1598 a 1599: Jmenování Adolfa von Schwarzenberga Haupttabormeisterem, 15. července 1598. Österreichischer Staatsarchiv (ÖStA) Kriegsarchiv (KA) Bestellungen (Best.) 597/1598. případně ÖStA KA Feldakten (AFA) 1598/7/4.; jmenování Adolfa von Schwarzenberga Haupttabormeisterem, 24. června 1599. ÖStA KA Best. 636/1599. Pálffy 1999. 258-260.

³ Wrede 1898. s. 1-5.

⁴ Hummelberger 1963. s. 25-26; Barker 1982. s. 173.

⁵ Wrede 1898. s. 6.

⁶ Jähns 1880. s. 1216-1217.

⁷ Delbrück 1920. s. 144-145.

⁸ Redlich 1964. s. 43; Fuchs 1972. s. 222-223; Kelenik 1991. s. 107; Funcken 2001. s. 196; Bagi 2005. s. 47.

Způsob boje byl postaven na využití palebné síly pistole s kotoučovým zámkem, na tzv. *caracolu*: vojáci v řadách vyjeli koňmo vpřed, vystřelili ze svých pistolí, poté se stáhli za poslední řadu jednotky. Jejich hlavní zbraní byla šavle, jakož i 2 – 3, nebo popřípadě 5 – 6 pistolí. Výstroj sestávala z přilby, opancéřování paže, krku, zad a hrudníku a z rukavic. Na šlechtických zásadách organizovaná kavalerie díky významné palební síle na bitevních polích francouzských náboženských válek dosáhla významných úspěchů vůči pěchotě vyzbrojené pikami, jakož i vůči francouzské kavalerii vyhýbající se použití palných zbraní. Z důvodu využití palné síly se ovšem na druhou stranu musela zřici rychlého a dynamického útoku.⁹

Jízdní střelci (*Archibusier*) se na bojištích objevili v první třetině 16. století,¹⁰ v 60. letech 16. století se již s určitostí podíleli na bojích proti Osmanům na uherských bojištích. Svě pojmenování získali podle své hlavní zbraně, lehké pušky s kotoučkovým zámkem, *arquebusu*. Za účelem zvýšení palebné síly byli vyzbrojováni rovněž několika k sedlu připravenými pistolemi, zatímco na ochranu oblékali otevřenou přilbu, opancéřování hrudníku, krku, paže a zad, jakož i železné rukavice. Jejich rychlé rozšíření koncem 16. století lze vysvětlit jejich palebnou silou a všestrannou použitelností, neboť našli uplatnění zároveň v boji předvoje, v zadním voji, průzkumné a strážní službě, jakož i v nájezdech a velkých střetech. Vycházejí z jejich způsobu boje bylo jejich použití neúčelnější proti pomalu nebo ve formaci se pohybující pěchotě.¹¹ O jejich potřebě v boji vedeném proti osmanským oddílům nevyovídá lépe nikdo jiný, než Schwendi, jenž ve svých pamětech sepsaných v roce 1576 naléhavě zdůrazňoval potřebu jejich větší účasti,¹² a fakt, že v lednu roku 1595 ve Vídni pro ně žádali pozůstalí radové Dvorní pokladny ve svém dobrozdání žold stejně výše jako pro německé kavaleristy.¹³

Kyrýsníky nebo obrněné jezdce působící v armádách konce 16. století můžeme považovat za pokračovatele kopím bojujících rytířů těžkého jezdeckva. Kyrýsníci do 90. let 16. století běžně používanou hlavní zbraň, kopí, zcela opustili. Na konci 16. století sestávala jejich výzbroj ze dvou pistolí, těžké šavle, jakož i z těžkého brnění, kyrýsu. Tento druh jízdy nezmizel z bojišť spolu s kopím, ale jak potvrzují údaje, v polovině 16. století byl ve zvýšené míře přítomen a žádan jak na západoevropských bojištích, tak rovněž v bojích sváděných s osmanskou brannou mocí. Na těchto bojištích představoval nejen velkou útočnou sílu, ale oproti německým rytířům či jízdním střelcům požíval větší ochrany v boji zblízka.¹⁴ Jako příklad lze uvést bitvu u Mezőkeresztese, kdy křesťanské vrchní velení u příležitosti střetu z 26. října soustředilo do středu první linie bojového šiku velkou útočnou sílu jezdeckva, do níž bylo zařazeno i 500 vestfálských kyrýsníků.¹⁵ Ohledně počátku jejich působení na maďarském bojišti stejně tak německá jakož i maďarská odborná literatura dosud nesprávně uvádí rok 1596.¹⁶ Ve skutečnosti se však již o rok dříve obléhání Ostřihomi v roce 1595

⁹ Kelenik 1991. s. 107-109.

¹⁰ Podle Fuchse můžeme hovořit o jejich prvním nasazení v době schmalkaldenské války. Naproti tomu v knize manželů Funckenových se uvádí, že již v roce 1534 jimi disponoval francouzský král František I. Podle těchto tvrzení měli být do vojska zařazeni s 2,5-3 stopy dlouhým *arquebusem*, palcátem a šavlí. Fuchs 1972. s. 221-222; Funcken 2001. s. 194.

¹¹ Wrede 1898. s. 5-6; Kelenik 1991.

¹² Geöcze 1894. s. 528; Kelenik 1991. s. 101; Kelenik 2005. s. 985.

¹³ Dobrozdání ve Vídni pozůstalé Dvorní pokladny, 1. února 1595. ÖStA KA AFA 1595/2ad 1 b.

¹⁴ Kelenik 1991. s. 111; Funcken 2001. s. 198.

¹⁵ Kelenik 2003. s. 121.

¹⁶ Wrede 1898. s. 5; Kelenik 1991. s. 111.

zúčastnilo 1 000 valonských kyrysníků pod vedením Adolfa von Schwarzenberga.¹⁷ Tehdy, jak jsem již uváděl výše, dorazila na uherské bojiště obdobně početná jednotka valonských jízdních střelců. Dva druhy vojska podřízené jednomu Obristovi nebyly neobvyklé ani ke konci války. V únoru 1600 Philipp Graf zu Solms se svými od srpna 1598 sloužícími kyrysníky plánovali, že je spojí s valonskými jízdními střelci. Takto vzniklou jednotku ovšem v listopadu téhož roku rozpustili.¹⁸ O rok později, v dubnu 1601 Philippe-Emmanuel de Lorraine, kníže Mercoeurský obdržel pověření, aby 5 kumpání jízdních střelců a 2 kumpanie kyrysníků doplnil dalšími třemi kumpaniemi francouzských a lotrinských kyrysníků.¹⁹ O dva roky později byl opět Philipp Otto Graf zu Salm, Wild- und Rheingraf pověřen Dvorskou válečnou radou k sestavení jednotky sestávající z 800 kyrysníků a 600 jízdních střelců.²⁰

Pokud jde o vznik a vývoj dragounů – podobně jako u německých kavaléristů – ani zde není vojenskohistorická literatura prosta protimluvů a omylů. Ve vztahu k tomuto druhu vojska víme jistě, že poprvé se objevil mezi lety 1550 a 1560 v piemontské válce. Ohledně jeho úlohy však již i současníci vyslovovali rozdílná, navzájem si protirečící mínění. Část z nich dragouny viděla jako mužstvo s lehkou výzbrojí, kteří byli schopni zasáhnout do boje jak na koni, tak jako pěšáci. Dle jiných však dragouni používali koně jen kvůli rychlému přesunu, avšak bojovali jako pěšáci.²¹ V důsledku těchto představ jeden z nejvýznamnějších vojenských teoretiků oné doby, Johann Jacobi von Wallhausen tento druh zbraně rovněž nezařazoval k jízďě, a zabýval se jimi v díle *Kriegskunst zu Fuss*.²²

Současná moderní vojenská historiografie přijala ohledně způsobu boje dragounů zmiňované tvrzení za své.²³ Vedle toho se ovšem na základě prací některých autorů zakořenila představa, podle níž dragouny stejně jako jízdní střelce je třeba považovat za přechod mezi jízdou a pěchotou. Podle těchto představ se tyto dva druhy zbraní odlišují navzájem pouze pojmenováním, výzbrojí a způsobem boje je podobný.²⁴

Z Bestallungu jednotky dragounů postavené v patnáctileté válce jednoznačně vyplývá, že Dvorská vojenská rada zamýšlela vojáky tohoto druhu zbraně používat pěšky i koňmo. Vedle toho ze spisu datovaného 29. prosince 1602 vyšlo najevo, že 4 kumpanie, každou po 100 mužích z nedávno rozpuštěné Tillyho jednotky, bylo třeba naverbovat z valonského pěšího pluku, v textu však přesto dragouny jednoznačně a důsledně nazývají jezdci (*Reiter*). Dvorská vojnová rada za tímto účelem vydala rozkaz na postavení dragounů, aby tak vznikla jednotka rychlejší než němečtí jízdní střelci, pohyblivější a zběhlá v pěchotním boji palbou. Dalším potvrzením tohoto tvrzení je, že v jejich Bestallungu nepadlo jediné

¹⁷ Bagi 2001. s. 397, 411-413. Výkaz žoldu císařského vojska objednaného k obléhání Ostrihomu v roce 1595, 25. listopadu 1595 Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA) Hungarica (H) Allgemeine Akten (AA), 1595 Diarium Bellicum N(icolaus) G(ablmann) Fasc. 128. Fol. 318r. 320v.-321r; Ortelius 1602. s. 75.

¹⁸ ÖStA KA Hofkriegsrat (HKR)-Wien Protocollum (Pr.) Expedit (Exp.) Band (Bd.) 204. Fol. 424r-v. 15. února 1600; Heischmann 1925. s. 253-254.

¹⁹ Bestallung Philippe-Emmanuela de Lorraine, knížete Mercoeuuru na velení 1 000 kyrysníků a jízdních střelců, 12. dubna 1601, ÖStA KA Best. 684/ 1601.

²⁰ Bestallung Philippa Otty Grafa zu Salm, Wild und Rheingrafa na postavení 1 400 kyrysníků a jízdních střelců, 10. srpna 1603, ÖStA KA Best. 748/ 1603.

²¹ Kelenik 1991. s. 113.

²² Meynert 1868. s. 302.

²³ Wrede 1898. s. 8; Hummelberger 1963. s. 27; Barker 1982. s. 173.

²⁴ Meynert 1868. s. 300-301; Hummelberger 1963. s. 27; Barker 1982. s. 173.

slovo o brnění, takto pravděpodobně nosili jen lehké pancéřování hrudníku.²⁵ V roce 1603 postavili kapitáni čtyři kumpanie,²⁶ a až do dubna 1605 byli ve službě.²⁷ Jeden z jejich kapitánů, Laurentio de Rame však, již jako Obrist, 19. dubna 1605 obdržel pověření, aby ze svých propuštěných vojáků zorganizoval novou jednotku a vedle nich naverboval pátou kumpanii z valonů sloužících u dělostřelectva, ale v srpnu 1605 se zrodilo rozhodnutí o propuštění přijatých.²⁸ Nově zorganizovanou jednotku ovšem nazývali ve vystaveném Bestallungu jízdními střelci.²⁹ Je obtížné rozhodnout, zda v roce 1602 přijatí valonští pěšáci prošli v roce 1605 další „metamorfózou“ a z dragounů se stali jízdními střelci, je možné, že v de Rameho spisku došlo k chybě a k faktické změně druhu zbraně vůbec nedošlo. Podle mého mínění zde došlo k chybě, neboť Gilberto de Santhilier byl v červenci 1605 na jednu stranu pověřen Dvorskou vojnovou radou, aby dal do pořádku roztržku, která vznikla mezi de Rame a jeho čtyřmi dragounskými kumpaniemi.³⁰ O šest dnů později, ve stejném protokolu téhož vládního orgánu, se již ohledně této jednotky objevuje pojmenování karabiníci (Carpiner).³¹ Na druhou stranu se z počátku roku 1606 zachoval dokument, podle nějž pod Tillyho velením zůstala jedna kumpanie nepropuštěných dragounů (!), která čekala v Köszegeu na vyplacení žoldu.³²

Zde bych rád upozornil na další omyl, který se v německy psané odborné literatuře pravidelně stále znovu vyskytuje jako svého druhu „okřídlené tvrzení“. Wrede, Hummelberger a Barker opakují, že tento druh zbraně vstoupil do služeb císařského vojska poprvé teprve v roce 1623.³³ Toto tvrzení je, jak vidíme, mylné, neboť poprvé bylo vydáno pověření k postavení čtyř kumpanií dragounů již v prosinci 1602.

Přijímání západních jízdních druhů vojsk do císařských služeb

V 16. století jakož i v první polovině století 17. pověřoval verbováním a stavěním v císařském vojsku bojujících menších či větších polních a pohraničních žoldnéřských oddílů zkušené a podnikavé profesionální vojáky panovník, jen zřídka stavové rakouských nebo říšských zemí.³⁴ Stávalo se také, že se některé osoby samy přihlásily k tomuto úkolu, jako

²⁵ Kelenik 1991. s. 114.

²⁶ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Exp. Bd. 210. Fol. 811v. 22. prosince 1603.

²⁷ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Registratur (Reg.) Bd. 214 Fol. 421v. 20. dubna 1605; Heischmann 1925. s. 257-258.

²⁸ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 421r. 19. dubna 1605, Heischmann 1925. s. 258.

²⁹ Bestallung Laurentia de Rame na přijetí 500 jízdních střelců, 10. června 1605. ÖStA KA Best. 808/1605.; Heischmann 1925. s. 258.

³⁰ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 457v. 20. července 1605.

³¹ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 460r. 26. července 1605.

³² Heischmann 1925. s. 258.

³³ Wrede 1898. s. 8; Hummelberger 1963. s. 27; Barker 1982. s. 173.

³⁴ Je třeba poznamenat, že v celé Evropě od přelomu 15. a 16. století pověřovali panovníci postavením jednotek vojenské podnikatele. Pověřené osoby byly často příslušníci jiných národů: španělští králové přednostně najímali ke svým válečným podnikům německé žoldnéře. Ve francouzské náboženské válce se objevili vojáci najatí v Římské říši národa německého na obou bojujících stranách, nezávisle na jejich náboženské příslušnosti. Jász 1974. s. 32. Edelmayer 2002. s. 174-202, 227-264.

v době patnáctileté války na podzim roku 1594 Karl von Mansfeld³⁵ nebo Georges Bayer de Boppard v dubnu 1596.³⁶ Obě strany uzavřely smlouvu, v jejímž smyslu se zavázal zajistit verbovné jakož i žold a zásobování potravinami. Vedle toho zplnomocnil válečného podnikatele k zařizování vnitřních záležitostí jednotky, jelikož tento jmenoval důstojníky a rovněž byl oprávněn rozhodovat o jejich přijetí a propuštění.³⁷

Povinnosti osoby pověřené najímáním vojáků zapisovala Dvorská vojnová rada do Bestallungu. Za účelem přijímání jízdních jednotek používali v době patnáctileté války dvě listiny. Na jedné straně v případě německých či černých kavaleristů, dvorského praporu (Hoffahne),³⁸ jakož i ve druhé polovině války v případě některých jednotek jízdních střelců³⁹ sloužil na speyerském říšském sněmu v roce 1570 přijatý a na území celé Říše platný, Lazarem von Schwendim vypracovaný a ze 111 článků sestávající Reiterbestallung. Tento dokument obsahoval i Bestallungbriefy používané při najímání pěchoty, seznam Bestallungů, jednotlivé body kapitulace jakož i osoby povolané zajišťovat v tábore pořádek a na úrovni patřičné společenské prestiže jezdeckta vypracované Artikelbriefy.⁴⁰

³⁵ Karl von Mansfeld na podzim roku 1594 nabídl dvoru přijetí 12 praporů kyrysníků a 13 kumpanií jízdních střelců, jakož i 6 000 pěšáků (rozdělených na jednotky po 2 000 a 4 000 mužích). Podle hlášení Alexandra von Velen s datem 25. ledna 1595 Mansfeld během vzájemného rozhovoru navrhl přijetí do žoldu 4000 valonů (4000 pěších, 1 000 obrněných a 1 000 jízdních střelců). Nakonec na uherské bojiště dorazily z Flander 2 000 obrněných a jízdních střelců a 2 500 pěších. Instrukce Karla von Mansfelda císařskému vyjednaváči, Hansi Leonhardu von Jellnek, o přijetí valonských vojáků. ÖStA KA AFA 1595/ 4/ 3b. Hlášení Alexandra von Velen Rudolfovi II., 25. ledna 1595 ÖStA KA AFA 1595/ 4/ 3c.; V roce 1595 byl připravován žoldněřský výkaz o císařské armádě najaté k obléhání Ostrihomu, 25. listopadu 1595, HHStA H AA 1595 Diarium Bellicum N(icolaus) G(ablmann) Fasc. 128. Fol. 318r., 320v.-321r. 2 000 jezdců a 6 000 pěších je uváděno Heischmannem a Thallóczyem. Ortelius 1602. s. 75; Thallóczy 1896. s. 548; Heischmann 1925. s. 205; Bagi 2001. s. 397, 411-413. O životě Karla von Mansfelda : NDB 16. Band, s. 79-80.

³⁶ V dubnu 1596 válečný podnikatel Georges Bayer de Boppard bojující v bitvách francouzských náboženských válek na straně Katolické ligy nabídl pražskému dvoru přijetí do žoldu 1 000 kyrysníků a 2 000 pěších. Dvorská válečná rada toho roku jeho služeb nevyužila, ovšem v následujících dvou letech jej nacházíme v boji proti Turkům na uherském bojišti v čele jednotlivých valonsko-francouzských pěších pluků, kde až do své smrti sloužil Rudolfovi II. Nabídka Georgese Bayera de Boppard na postavení 2 000 pěších a 1 000 kyrysníků do služeb Rudolfa II., duben 1596. ÖStA KA AFA 1596/ 4/ 13.; Kelenik 1990. s. 94; Sahin-Tóth 2004. s. 1161-1165; Sahin-Tóth 2004a. s. 297-304.

³⁷ Vö. Nagy 1985. s. 142-143.

³⁸ Bestallung dvorského praporu arcivévodý Matyáše, prosinec 1595. ÖStA KA AFA 1595/ 12/ 5.; Bestallung Bernharda Lea Galla na přijetí 400 mužů do dvorského praporu, 12. červen 1597. ÖStA KA Best. 550/ 1597. Bestallung Georga Andrease Hofkirchena na přijetí 300 mužů do dvorského praporu, 12. září 1598. ÖStA KA Best. 607/1598.; Bestallung Adama Galla na přijetí 300 mužů do dvorského praporu, 27. července 1599. ÖStA KA Best. 642/ 1599.

³⁹ Bestallung Joachima von Flanse na přijetí 500 jízdních střelců, 8. března 1601. ÖStA KA Best. 678/1597. Bestallung Heinricha Mathiase von Thurna na přijetí 1000 jízdních střelců, 17. dubna 1601. ÖStA KA Best. 681/ 1601.; Bestallung Heinricha Mathiase von Thurna a Heinricha Krezirieckeho na přijetí 1 000-1 000 jízdních střelců, 3. května 1602. ÖStA KA Best. 712/1602.

⁴⁰ Rozhodnutí speyerského říšského sněmu, 1570. HHStA Mainzer Erzkantzler Archiv (MEA) Reichstagakten (RA) Fasc. 57. Fol. 61v.-82v.; Lünig 1723. s. 58-68; Meynert 1854. s. 86-98; Janko 1871. s. 172-193; Koller 1990. s. 367-368; Pálffy 1995. s. 30-31.

Osoby pověřené verbováním a velením oddílů jízdních střelců, kyrysníků, dragounů a tělesné stráže⁴¹ mohly na druhou stranu nezávisle na národnosti přijatých přebírat zkrácenou verzi výše uvedeného dokumentu. Tento můžeme nazývat „zkráceným Bestallungem,“ nebo jak se vyjadřovali současníci, Bestallungsbriefem.⁴² Oproti značně podrobným směrnici Reiterbestallungu sloužícího udržování kázně ovšem v listinách vydaných pro ostatní jízdní druhy zbraní lze nalézt jen odkaz jedinou větou na to, že na základě směrnic jízdního artikulu (Reiter Artikelsbrief) je třeba se řídit jak pověřenému tak i jeho podřízeným.⁴³

Oba typy dokumentů upravovaly organizaci dané jednotky, výzbroj válečníků, délku služby (3 měsíce), počty a žold úředníků a jezdců, jim určenou zálohu a diety určené na útratu při příležitosti čekání na místě přehlídky (Nachtgeld), organizaci přehlídky, jakož i způsob propouštění vojáků (Abdankung) a jejich konečného vyplacení. Vedle toho připomínaly pověřeným osobám, podobně jako ve zvlášť vystavovaném Bestallungsbriefu u pěchoty, že je jejich povinností být spolu s podřízenými poslušni rozkazů nadřízených (panovník, vrchní armádní velitel a Haupttabormeister) a rovněž po 3 měsících, pokud toho bude zapotřebí, věrně a bez námitek dále sloužit.

Listiny obsahovaly i prováděcí opatření učiněná v zájmu vyloučení finančních přehmatů, neboť v rozličných druzích jízdních zbraní byl službu konajícimu šlechtici – po způsobu pocházejícím ještě z období tradice rytířského období – určován počet jejich doprovodu (lange Reihe) vstupujícího do vojska. V přehlídkovém registru byla takto zaznamenávána

⁴¹ Bestallung Hanse Christofa von Tschernambla na přijetí 100 jízdních střelců tělesné stráže, 2. srpna 1598. ÖStA KA Best. 602/1598.; Bestallung Hanse Christofa Urschenbekha na přijetí 100 jízdních střelců tělesné stráže, 7. července 1599. ÖStA KA Best. 638/1599.; Bestallung Hanse Christofa Urschenbekha na přijetí 100 jízdních střelců tělesné stráže, 2. srpna 1604. ÖStA KA Best. 783/1604.; Bestallung Petera von Asselborna na přijetí jedné Rehnfahne v počtu 150 mužů, 5. července 1602. ÖStA KA Best. 720/1602. Bestallung Ernsta von Mansfelda na přijetí jedné Rehnfahne v počtu 200 mužů, 5. června 1603. ÖStA KA Best. 740/1603.; Bestallung Heinricha von Trotty na přijetí jedné Rehnfahne v počtu 200 mužů, 12. června 1604. ÖStA KA Best. 770/1604.

⁴² Ve struktuře a detailech se Bestallungsbrief používaný u jezdeckva do značné míry shodoval s obdobným dokumentem vydaným za účelem přijímání pěchoty. Srov. Bestallungsbrief vystavený Engelhardtem Khurzem von Senftenau, 9. prosince 1593. ÖStA KA Best. 464/1593; Bestallungsbrief vystavený Jacobem Hannibalem von Reittenau, 24. července 1594. ÖStA KA Best. 477/1594; Bagi 2001. s. 398-399; Bagi 2005. s. 111-112.

⁴³ Srov. Bestallung Siegfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 20. prosince 1596. ÖStA KA Best. 516.; Bestallung Giana Baptisty Miniatiho, Hanse Leonharda von Jell, Carla de Verleine, Attilia Vimercata na čelo 100–100 valonských jízdních střelců, 8. května 1597. ÖStA KA Best. 531/1597.; Bestallung Siegfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 17. prosince 1597. ÖStA KA Best. 557/1597.; Bestallung Bartholomea Dauerna na přijetí 100 kyrysníků, 22. června 1598. ÖStA KA Best. 589/1598.; Bestallung Simona Grafa von Lippe na přijetí 500 kyrysníků, 15. července 1598, ÖStA KA Best. 587/1598.; Bestallung Siegfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 1. prosince 1598. ÖStA KA Best. 611/1598.; Bestallung Wolfa Georga Merzensreittera na přijetí 500 jízdních střelců, 3. května 1602. ÖStA KA Best. 711/1602.; Bestallung Laurentia de Rame, Charlese de Agenty, Guilloma de Waux, Mercure de Mariloff na přijetí 100–100 valonských dragounů, 19. listopad 1602. ÖStA KA Best. 727/1602.; Bestallung knížete Charlese Gonzague Nevers na přijetí 1 000 kyrysníků, 1602. ÖStA KA Best. 731/1602.

jak jména šlechticů tak jména členů jejich doprovodu.⁴⁴ Bylo totiž nutno zamezit zneužívání faktu, že šlechtic pobíral i žold vojáků, které přivedl.⁴⁵

V Reitersbestallungu z roku 1570 nefiguje placení Obrista, jakož ani složení a žold štábu. Dvorskou vojnovou radou v roce 1593 sestavený dokument se to vše snažil doplnit, i když se zdá, že tento ucelený typ dokumentu v císařském vojsku nezdomácněl.⁴⁶ Oproti tomu tento Bestallung používali na franckém území. V roce 1594 v Reiterbestallungu vystaveném za účelem přijetí jezdeckého oddílu v počtu 1 000 mužů takto figuruje složení štábu, ale plat Obrista v něm ještě nalézt nelze.⁴⁷ Pravděpodobně proto, neboť v čase vystavení listiny ještě probíhalo jednání ohledně osoby velitele jednotky mezi stavy franckého obvodu a vedoucím obvodu – Obristem.⁴⁸ O rok později v Bestallungu franckého obvodu vystaveném Hohenlohemu za účelem postavení stejně početného jízdního oddílu a jeho pověření velením, již figurovaly i částky náležitých mu z toho důchodů.⁴⁹

⁴⁴ Stanovení lange Reihe bylo proměnlivé podle druhu vojska. U německých kavaléristů bylo povoleno i 6-12 zbrojnošů, zatímco u jízdních střelců a u kyrysníků již jen po 2, a u dragounů ani jeden. Tím je rovněž vyjádřeno, jaké společenské prestiže požívala většina z posledních tří druhů vojska sloužícího u jízdy. Srov. Bestallung Karla von Tettau na přijetí 1000 německých jezdců, 8. května 1598. ÖStA KA Best. 581/1598.; Bestallung Siegfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 20. prosince 1596. ÖStA KA Best. 516/1596.; Bestallung Simona Grafa von Lippe na přijetí 500 kyrysníků, 15. července 1598. ÖStA KA Best. 587/1598.; Bestallung Laurentia de Rame, Charlese de Agenty, Guilloma de Waux, Mercure de Mariloff na přijetí po 100 valonských dragounech, 19. listopadu 1602. ÖStA KA Best. 727/1602.

⁴⁵ Srov. Plán na přijetí 1 000 německých jezdců, 1593. ÖStA KA Best. 457/1593.; Bestallung Sebastiana Schlicka von Passau na přijetí 1 000 německých jezdců, 9. října 1593. ÖStA KA Best. 458/1593.; Bestallung Siegfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 20. prosince 1596. ÖStA KA Best. 516/1596.; Bestallung Giana Baptisty Miniatiho, Hanse Leonharda von Jell, Carla de Verleine, Attilia Vimercata na velení jednotkám po 100 valonských jízdních střelcích, 8. května 1597. ÖStA KA Best. 531/1597.; Bestallung Sigfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 17. prosince 1597. ÖStA KA Best. 557/1597.; Bestallung Friedricha von Hohenlohe na přijetí 1000 německých jezdců, 10. května 1598. ÖStA KA Best. 580/1598.; Bestallung Karla von Tettau na přijetí 1000 německých jezdců, 8. května 1598. ÖStA KA Best. 581/1598.; Bestallung Bartholomea Dauerna na přijetí 100 kyrysníků, 22. června 1598. ÖStA KA Best. 589/1598.; Bestallung Simona Grafa von Lippe na přijetí 500 kyrysníků, 15. července 1598. ÖStA KA Best. 587/1598.; Bestallung Sigfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 1. prosince 1598. ÖStA KA Best. 611/1598.; Bestallung Hanse von Osterhausen na přijetí 1000 německých jezdců, 18. dubna 1599. ÖStA KA Best. 626/1599.; Bestallung Georga Friedricha von Hohenlohe na přijetí 1000 německých jezdců, 17. března 1600. ÖStA KA Best. 653/1600.; Bestallung Wolfa Georga Merzensreittera na přijetí 500 jízdních střelců, 3. května 1602. ÖStA KA Best. 711/1602.; Bestallung Laurentia de Rame, Charlese de Agenty, Guilloma de Waux, Mercure de Mariloff na přijetí po 100 valonských dragounech, 19. listopadu 1602. ÖStA KA Best. 727/1602.; Bestallung knížete Charlese Gonzague Nevers na přijetí 1000 kyrysníků, 1602. ÖStA KA Best. 731/1602.; Lünig 1723. 58-60.; Janko 1871. 172-176.

⁴⁶ Plánován pro přijetí pluku německých nebo černých kavaléristů, 1593. ÖStA KA Best. 457/1593.

⁴⁷ Bestallung franckého jezdeckva z roku 1594. ÖStA KA Best. 487/1594. Fol. 822r.-823r.

⁴⁸ Franckému vojsku bylo třeba místním Obristem zajistit vedení. Ovšem Georg Friedrich nechtěl na uherské bojiště postavit 1000 jezdců, naopak – odkazuje na vládní nařízení vydané na augsburském říšském sněmu v roce 1555 – navrhl za sebe dokonce dvě osoby. S tím nesouhlasily francké stavy, jelikož na tento post si vyhlédly arcivévodu Maxmiliána, odstupujícího kurfiřta. O sporu Obrista franckého obvodu a zemských stavů: Rozhodnutí franckého zemského sněmu, 21. května 1594. HHStA MEA Fränkische Kreisakten (FK) Fasc. 4. Fol. 98r.-103v.; Rozhodnutí franckého zemského sněmu, 23. května 1594. HHStA MEA FK Fasc. 4. Fol. 107r.-111v.; Dopis Georga Friedricha markraběte magdeburského franckému zemskému sněmu, 1594. HHStA MEA FK Fasc. 4. Fol. 112r.-115v.; O právním rámci zemského Obrista: Lünig 1723. s. 47-54.

⁴⁹ Bestallung franckého jezdeckva z roku 1595. HHStA MEA FK Fasc. 5. Fol. 254v.

Jelikož v Reiterbestallungu nebyly uváděny měsíční příjmy německých jezdců a Obristů pověřených na základě tohoto dokumentu velením jednotek jízdních střelců,⁵⁰ ani příjmy jejich práci napomáhajících členů štábu, bylo to, podobně jako u pěchoty, uváděno ve zvláštním, za tímto účelem vystaveném soupisu Bestallungů. Podle něj mohl velitel na běžné služby přijmout čtyři drabanty. Po dobu jeho nepřítomnosti jeho úkoly musel zastat zástupce, při němž sloužili dva drabantí. Na každodenní organizaci jednotky musel přijmout Obrist do žoldu jednoho ubytovatele, strážmistra a zásobovatele,⁵¹ jednoho profouse, jednoho polního kazatele, jednoho mistra vozatajstva (Wagenburgmeister), jednoho ranhojiče (Wundarz), jednoho polního písaře a jednoho vojenského kapelníka (ověřit!, maď. Lárمامester). Kromě výše uvedených patřili ke členům štábu tři profousové, konkrétně jeden žalářník, jeden kuchař, jeden bubeník (Hörpauker), dva trubači, jeden tlumočník, tři drabantí a jeden platněř (Plattner). Listina, podobně jako soupisy Bestallungů vydávané osobám pověřeným najímáním pěších pluků, na závěr informovala o tom, z jakých zdrojů zamýšlel dvůr pokrývat náklady na udržování pluku. Výdaje Tettauem⁵² postavených německých jezdců v roce 1598 hradily české stavy, vojenský pokladník je vyplácel z podpory schválené na boj proti Turkům.⁵³

Oproti tomu plat Obristů pověřených velením jednotek kyrysníků a jízdních střelců sestávajících z více kumpanií neboli praporů, jakož i sestava a měsíční žold jejich štábu nebyly neuváděny ve zvláštním soupisu Bestallungů, nýbrž v Bestallungbriefu.⁵⁴ Ovšem

⁵⁰ Zachoval se jen soupis Bestallungů: Bestallung Karla von Tettau na přijetí 500 jízdních střelců, 12. dubna 1596, ÖStA KA Best. 501/1596.; Bestallung Hanse Ludwiga von Schlick na přijetí 500 jízdních střelců, 6. května 1599, ÖStA KA Best. 629/1599; Bestallung Hanse Christofa von Puchheim na přijetí 600 jízdních střelců, 10. června 1603, ÖStA KA Best. 742; Bestallung Siegfrieda von Kollonich na přijetí 1000 jízdních střelců, 7. července 1603, ÖStA KA Best. 744/1603. Spolu s jinými listinami nalezený soupis Bestallungů: Bestallung Joachima von Flans na přijetí 500 jízdních střelců, 8. března 1601, ÖStA KA Best. 678/1601; Bestallung Heinricha Mathiase von Thurn na přijetí 1000 jízdních střelců, 17. dubna 1601, ÖStA KA Best. 681/1601; Bestallung Philippa Grafa zu Solms na přijetí 600 nizozemských jízdních střelců, 20. srpna 1601, ÖStA KA Best. 697/1601; Bestallung Wolfa Georga Merzensreiterra na přijetí 500 jízdních střelců, 3. května 1602, ÖStA KA Best. 711/1602; Bestallung Heinricha Matthiase von Thurn a Heinricha Krezirieckiho na postavení jednotek po 1000 jízdních střelců, 3. května 1602, ÖStA KA Best. 712/1602.

⁵¹ O jejich úkolech viz: Dilich 1689, s. 36.

⁵² Karl von Tettau, rytíř řádu Johanitů obdržel v roce 1592 pověření k naverbování 100 jízdních střelců. Oproti rozkazu najal 120 jezdců. V únoru 1594 obdržel povolení k naverbování dalších 180 jezdců. V roce 1595 oddíl přijaly do žoldu české stavy. Od července do prosince 1598 z české finanční podpory vydržoval v Uhrách 1000 německých kavaléristů. Pluk byl pro nedostatek žoldu rozpuštěn již v listopadu. Heischmann 1925, s. 244-245.

⁵³ Bestallung Karla von Tettau na velení 1 000 německých kavaléristů, 18. května 1598, ÖStA KA Best. 587/1598, Fol. 774r.-775v.; O Obristovi jízdní jednotky dále: Meynert 1854, s. 123; Heischmann 1925, s. 245; Bagi 2001, s. 428-429.

⁵⁴ Srov.: Bestallung Sigfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 20. prosince 1596, ÖStA KA Best. 516/1596; Bestallung Sigfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 17. prosince 1597, ÖStA KA Best. 557/1596; Bestallung Sigfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 1. prosince 1598, ÖStA KA Best. 611/1598; Bestallung Philippe-Emmanuela de Lorraine, knížete Mercoeuuru na přijetí 500 kyrysníků, 24. dubna 1600, ÖStA KA Best. 655/1600; Bestallung Philippe-Emmanuela de Lorraine, knížete Mercoeuuru na velení 1000 kyrysníků a jízdním střelcům, 12. dubna 1601, ÖStA KA Best. 684/1601; Bestallung Giorgia Basty na přijetí 1 000 valonských jízdních střelců, 12. srpna 1602, ÖStA KA Best. 721/1602; Bestallung Charlese Gonzague knížete Nevers na přijetí 1 000 kyrysníků, 1602, ÖStA KA Best. 731/1602.

vždy k tomu takto nedocházelo. V listině vystavené Simonu von Lippe v roce 1598 totiž nefigurovalo ani jmenování osob pověřených funkcemi, ani jejich plat, dokonce ani složení štábu a měsíční žold jeho členů.⁵⁵ Všechny tyto údaje oba smluvní partneři zcela jistě zapísali do zvláštního soupisu.

Mezi štábními důstojníky Obristů chyběli šoltysové vykonávající nad vojáky soudní moc. Vojenské soudnictví jezdeckta upravoval v 18 bodech Reiterrecht vydaný jako příloha Reiterbestallungu v roce 1570. Vrchní velitel jezdeckta, polní maršálek (Feldmarschall) za účelem dohledu nad nerušeným vykonáváním soudnictví jmenoval svým zástupcem zdatného a ve vojenském právu zběhlého šlechtice.⁵⁶

Pokud odhlédneme od rozdílů, složení obou Bestallungů vydávaných Dvorskou vojnovou radou za účelem přijímání jezdeckta se navzájem shodovala, ovšem v jejich obsahu lze najít rozdíly nejen u verbovaných oddílů jednotlivých druhů vojska, ale i uvnitř těchto druhů vojska.

Organizace západních jízdních druhů vojsk přijímaných do císařských služeb

Tehdejší armády byly najímány na základě řady osobních jednání, a obdobně byly i sestavovány. Při stavění různých jízdních jednotek rozhodovala zdatnost a dvorské styky válečných podnikatelů, jejich schopnost prosazovat své zájmy ve věci vlastního, důstojnického a poddůstojnického žoldu jakož i žoldu mužstva, a s tím souvisela i organizační struktura zaznamenávaná do vystavovaných listin. U takto individuálně probíhajících jednání je obtížné, ba zdánlivě téměř nemožné nalézt jednotnou koncepci, není však zcela nereálné se o to nepokusit.

Nejjednodušší organizační strukturu lze zaznamenat v Reiterbestallungu přijatém v roce 1570 na speyerském říšském sněmu za účelem najímání německých jezdců. Podle něj organizovali obecně jednotky po 1 000 mužích,⁵⁷ podobně jako u pěchoty do praporů (Fahne). Listina se nezmiňuje o členech Obristova štábu, zaznamenává pouze důstojníky nižších jednotek a jejich měsíční žold. Podle toho se vedle Rittmeistera vedoucího praporu ke členům štábu počítal jeden zástupce, jeden praporečník (Fähndrich), jakož i jeden kaplan nebo kazatel, dva trubáci, jeden písař, jeden ubytovatel, jeden zbrojír, jeden kovář, dva drabantí a jeden sedlář. V zájmu efektivního velení mužstvu tak na čelo každých 50 jezdců jmenovali po jednom rotmistrovi (Rottmeister).⁵⁸

⁵⁵ Bestallung Simona Grafa von Lippe na velení 500 kyrysníkům, 15. července 1598, ÖStA KA Best. 587/1598.

⁵⁶ Lünig 1723, s. 69-70; Janko 1871, s. 196-198; Pálffy 1995, s. 41-42; Rozhodnutí speyerského říšského sněmu, 1570, HHStA MEA RA Fasc. 57, Fol. 85v.-88v.

⁵⁷ Srov. Plán na přijetí 1 000 německých kavaléristů, 1593, ÖStA KA Best. 457/1593; Bestallung Sebastiana Schlicka von Passau na přijetí 1 000 německých kavaléristů, 9. října 1593, ÖStA KA Best. 458/1593; Bestallung Franze knížete lüneburského na přijetí 4000 německých kavaléristů (2000 vedl sám, zbytek po 1000 jezdcích vedli dva jmenovaní plukovníci), 8. listopadu 1593, ÖStA KA Best. 460/1593; Bestallung Albrechta von Pietipessky na přijetí 1000 německých kavaléristů, 12. dubna 1596, ÖStA KA Best. 502/1596; Bestallung Georga Friedricha von Hohenlohe na přijetí 1 000 německých kavaléristů, 10. května 1598, ÖStA KA Best. 580/1598; Bestallung Karla von Tettau na přijetí 1 000 německých kavaléristů, 8. května 1598, ÖStA KA Best. 581/1598; Bestallung Hanse von Osterhausen na přijetí 1 000 německých kavaléristů, 18. dubna 1599, ÖStA KA Best. 626/1599; Bestallung Georga Friedricha von Hohenlohe na přijetí 1 000 německých kavaléristů, 17. března 1600, ÖStA KA Best. 653/1600.

⁵⁸ O funkcionářích německých kavaléristů viz. dále: Meynert 1854, s. 123-124; Dilich 1689, s. 38-39.

Určování finanční odměny dalšího důstojnictva a rotmistřů probíhalo značně nepravidelně,⁵⁹ neboť záviselo na počtu jim podřízených vojáků: Rittmeister mohl totiž za jezdce zařazeného do svého praporu obdržet rýnský zlatý.⁶⁰ Takto se však suma vypočitatelného žoldu mezi jednotlivými jednotkami či dokonce uvnitř jednotky mohla vzájemně odlišovat, v závislosti na počtu přijatých do seznamu. V případě čtyř praporů dostali Rittmeisteri plat po 250 jezdcích.⁶¹ Pokud však byl počet nižších jednotek jen tři, pak se stávalo, že do každé přidělili 333 vojáků,⁶² nebo že Obrist vedl 400 a dva Rittmeisteri po 300 mužích.⁶³

Platy rotmistřů lze rovněž vypočítat z počtu jim podřízených jezdců, neboť na základě každého zařazeného jim náležela půlzlátka, takto jim celkem náleželo 25 rýnských zlatých.⁶⁴

V případě německých jízdních střelců je již v první polovině patnáctileté války zjevitelné, že nejen organizační formy jednotek a Bestallungbriefy vydávané pro vojenské podnikatele pověřené najímáním a velením, ale i jmenování velitelů vykazuje značnou variabilitu.

U tohoto druhu vojska vydávala Dvorská vojnová rada pověření k organizaci jak menších, tak i početnějších jednotek čítajících dokonce až 1 000 mužů. V první polovině patnáctileté války byli organizováni jízdní střelci, podobně jako němečtí kavaleristé, do praporů. Avšak v jednom případě se již v roce 1598 předběžně objevuje v dokumentech pojmenování nové nižší jednotky: v Bestallungu vystaveném na jméno Sigfrieda von Kollonich 20. prosince 1596 lze nalézt u jednotky 700 německých jízdních střelců jako organizační jednotku pojmenování švadrona nebo korneta (squadrigelie oder cornette).⁶⁵ Je obtížné rozhodnout, zda je to časné objevení se valonsko-francouzského vzoru, nebo zda pisatel listiny tyto pojmy používal nedůsledně. Podle mého mínění bude druhá možnost pravděpodobnější, jelikož Kollonich i v dalších dvou letech dostal pověření k organizaci stejně početných jednotek, ovšem v obou případech figuruje v Bestallungbriefu jako pojmenování organizační jednotky opět prapor.⁶⁶

Najímáním a vedením praporů, obdobně jako u pěchoty, pověřovali hejtmany (Hauptmann).⁶⁷ Vedle toho se v jednom případě objevuje nikoli náhodně společensky

⁵⁹ O vyplácení členů jezdeckva budeme pojednávat ve zvláštní kapitole.

⁶⁰ Lünig 1723, s. 59; Janko 1871, s. 175.

⁶¹ Plán na přijetí 1 000 německých kavaleristů, 1593, ÖStA KA Best. 457/1593.

⁶² Záznam o organizaci franckého zemského jezdeckva z roku 1594. HHStA MEA FK Fasc. 4., 116r.-117r.

⁶³ Bestallung Hanse von Osterhausen na přijetí 1 000 německých kavaleristů, 18. dubna 1599, ÖStA KA Best. 626/1599.

⁶⁴ Lünig 1723, s. 60; Janko 1871, s. 176.

⁶⁵ Bestallung Sigfreida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 20. prosince 1596, ÖStA KA Best. 516/1596.

⁶⁶ Bestallung Sigfreida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 17. prosince 1597, ÖStA KA Best. 557/1596; Bestallung Sigfreida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 1. prosince 1598, ÖStA KA Best. 611/1598.

⁶⁷ Srov. Bestallung Hanse Jacoba von Thun a Ulricha von Königsberg na přijetí jednotek po 125 jízdních střelcích, 3. května 1593, ÖStA KA Best. 451/1593; Bestallung Karla von Tettau na přijetí 120 jízdních střelců, 12. července 1593, ÖStA KA Best. 455/1593; Bestallung Balthasara Friedricha von Ossa na přijetí 150 jízdních střelců, 22. listopadu 1593, ÖStA KA Best. 465/1593; Vzoropis na přijetí oddílu jízdních střelců v počtu 150 nebo 200 mužů, 1595, ÖStA KA Best. 498/1595.

mnohem prestižnější Rittmeister související s podstatně vyšším žoldem: výše zmiňované Bestallungy vystavené pro Kolloniche v letech 1596, 1597 a v prosinci 1598 již záměrně jmenovaly osoby velitelů nižších jednotek s tímto titulem.⁶⁸

Jednotlivé vztahy poukazující na užívání pojmenování důstojnictva a organizaci jednotek dále komplikuje okolnost, že počet praporů tohoto druhu vojska značně překonává odlišnosti k nimž docházelo u německých kavaleristů. Dle svědectví dokumentů se objevovaly stejně tak jednotky po 100, 120, 125 a 200 mužích,⁶⁹ jakož i jednotky sestávající ze 400 mužů. V posledně jmenovaném případě však musíme podotknout, že nižší jednotka spadala pod přímé velení Obrista.⁷⁰

Ve svazku císařské armády sloužily vedle německých jednotek i valonské, nizozemské a italské formace jízdních střelců. Avšak oproti tomu v případě německých jízdních střelců vyplynulo, podle jednotlivých vztahů poukazujících na způsob rozdělování funkcí a organizačních jednotek, že do žoldu přijaté již také v prvním období patnáctileté války organizovali do kumpanií po 100 mužích, které vedli kapitáni (Capitan).⁷¹ V průběhu války vydala Dvorská vojnová rada celkem v 16 případech pověření na postavení těchto oddílů resp. na jejich vedení, z nichž v deseti případech obdržela pověřená osoba povolení velet jedné kumpanii. Šesti vojenským podnikatelům dali ovšem za úkol verbovní a velení větších jednotek: 8. května 1597 pověřili tři osoby, Alphonse von Montecuccoli, Germanica Strassolda a Carla Formentina, v hodnosti kapitanů na postavení jednotek po 200 jízdních střelcích rozdělených do 2 kumpanií.⁷² V roce 1604 zorganizovala Dvorská vojnová rada čtyři postavené dragounské kumpanie po způsobu nizozemských, italských a valonských jízdních střelců – každou po 100 mužích.⁷³

⁶⁸ Srov. Bestallung Sigfreida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 20. prosince 1596, ÖStA KA Best. 516/1596; Bestallung Sigfreida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 17. prosince 1597, ÖStA KA Best. 557/1596; Bestallung Sigfeida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 1. prosince 1598, ÖStA KA Best. 611/1598.

⁶⁹ Srov. Bestallung Hanse Jacoba von Thun a Ulricha von Königsberg na přijetí jednotek po 125 jízdních střelcích, 3. května 1593, ÖStA KA Best. 451/1593; Bestallung Karla von Tettau na přijetí 120 jízdních střelců, 12. července 1593, ÖStA KA Best. 455/1593; Bestallung Balthasara Friedricha von Ossa na přijetí 150 jízdních střelců, 22. listopadu 1593, ÖStA KA Best. 465/1593; Vzoropis na přijetí oddílu jízdních střelců v počtu 150 nebo 200 mužů, 1595, ÖStA KA Best. 498/1595.

⁷⁰ Srov. Bestallung Sigfreida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 20. prosince 1596, ÖStA KA Best. 516/1596; Bestallung Sigfreida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 17. prosince 1597, ÖStA KA Best. 557/1596; Bestallung Sigfeida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 1. prosince 1598, ÖStA KA Best. 611/1598.

⁷¹ Srov. Bestallung Giana Baptisty Miniatiho, Hanse Leonharda von Jell, Carla de Verleine, Attilia Vimercata do čela jednotek po 100 valonských jízdních střelců, 8. května 1597, ÖStA KA Best. 531/1597. Vzoropis na přijetí kumpanie valonských jízdních střelců v počtu 100 mužů, 1597, ÖStA KA Best. 533a/1597; Bestallung Giorgia Basty na přijetí 100 valonských jízdních střelců, leden 1598, ÖStA KA Best. 561/1598; Bestallung Giacoma Barbiana de Belgiojoso na přijetí 100 nizozemských jízdních střelců, 23. srpna 1603, ÖStA KA Best. 745/1603.

⁷² Bestallung Alphonse von Montecuccoli a Germanica Strassolda na přijetí jednotek po 200 valonských jízdních střelcích, 8. května 1597, ÖStA KA Best. 530/1597; Bestallung Carla Fomentina na přijetí 200 italských jízdních střelců, 8. května 1597, ÖStA KA Best. 533/1597.

⁷³ Bestallung Laurentia de Rame, Charlese de Agency, Guillioma de Waux, Mercure de Mariloff na přijetí jednotek po 100 dragounech, 19. listopadu 1602, ÖStA KA Best. 727/1602.

Dle objednávky Dvorské vojnové rady obvykle vojenskými podnikateli najaté kyrysníky organizovali do kumpanií po 100 mužích,⁷⁴ jejichž vedením pověřovali kapitány.⁷⁵ V jednom případě bylo od této praxe upuštěno: 10. srpna 1603 byl pověřen Philipp Otto Graf zu Salm, Wild- und Rheingraf postavením jednotky sestávající z 800 kyrysníků a 600 jízdních střelců. K oddílu převzatému po Mercourově smrti a doplněnému na 6 kumpanií musel přijmout do žoldu v císařských službách sloužící, avšak již rozpuštěné, braunschweigské kyrysníky z dolnosaského okruhu. Do čela „nově“ naverbovaných kumpanií byl Obrist – podle směrnic dokumentu – povinen jmenovat Rittmeistery, přičemž do čela 200 kyrysníků postavil Ottu Plata von Helversent a vedením dalších 100 mužů pověřil Johanna von Boberßawt.⁷⁶ Kapitánské tituly pro důstojnictvo zde určil zhotovitel dokumentu, neboť důstojníci braunschweigských byli již za stejných podmínek najati do služeb říšského obvodu.⁷⁷

Jak jsme mohli pozorovat, při rozhodování o organizaci jízdy se na jedné straně pokoušela Dvorská vojnová rada prosazovat jistý, na jednotlivé druhy vojska se vztahující jednotný řád. Na druhou stranu především v případě německých jízdních střelců je očividné, že konkrétní body smlouvy s vojenskými podnikateli byly během jednání pozměňovány a určovány v důsledku prosazování jejich individuálních zájmů.

Verbování a přehlídka naverbovaného jezdectva přijatého do císařských služeb

Poté co pověřený vojenský podnikatel vyjednal početní stav jednotky určené k postavení, příjem vlastní i svých podřízených a převzal výše uvedené listiny, jakož i na předběžné výdaje uvolněnou zálohu, započalo verbování. Nebylo ovšem výjimkou, že v očekávání pozdějšího profitu tuto zálohu vyplatil pověřeným osobám.⁷⁸

Nejprve osoba pověřená postavením jednotky přijala své podřízené, Rittmeistery, hejtmany nebo kapitány a podle ustanovení v Bestallungu, podle počtu praporů, respektive kumpanií, mezi ně rozdělil peníze potřebné k postavení konkrétní jednotky a předal jim kopii verbovacího patentu, případně jim určil verbovací obvod a místo přehlídky. Obrist

⁷⁴ Výjimkou je Bestallung vystavený na jméno Lubina Carry, z něž vyplývá, že velel 150 kyrysníkům. Bestallung pána Lubina Carry Chamgaillarda na přijetí 150 kyrysníků, 28. března 1604. Tentýž obdržel na 100 kyrysníků Morando Fassato a Camillo Copoli. ÖStA KA Best. 767/1604.

⁷⁵ O počtech kumpanií kyrysníků: Bestallung Bartholomea Dauerna na přijetí 100 kyrysníků, 22. června 1598, ÖStA KA Best. 589/1598; Bestallung Simona Grafa von Lippe na vedení 500 kyrysníků, 15. července 1598, ÖStA KA Best. 587/1598; Bestallung Philippe-Emmanuela de Lorraine, hraběte Mercoeuuru na přijetí 500 kyrysníků, 24. dubna 1600, ÖStA KA Best. 655/1600; Bestallung Philippe-Emmanuela de Lorraine, hraběte Mercoeuuru na velení 1000 kyrysníků a jízdních střelců, 12. dubna 1601, ÖStA KA Best. 684/1601; Bestallung Charlese Gonzague knížete Neversu na přijetí 1 000 kyrysníků, 1602, ÖStA KA Best. 731/1602. Z toho je výjimkou Bestallung vystavený na jméno Lubina Carry, z něž vyplývá, že velel 150 kyrysníkům. Bestallung pána Lubina Carry Chamgaillarda na přijetí 150 kyrysníků, 28. března 1604. Tentýž obdržel na 100 kyrysníků Morando Fassato a Camillo Copoli. ÖStA KA Best. 767/1604.

⁷⁶ Bestallung Philippa Otty Grafa zu Salm, Wild- und Rheingrafa na přijetí 1400 kyrysníků a jízdních střelců, 10. srpna 1603, ÖStA KA Best. 748/1603.

⁷⁷ Ze společné německo-francouzsko-lotrinské jízdní jednotky ovšem, jak se zdá, nebylo nic. Heischmann 1925, s. 255-256.

⁷⁸ Redlich 1964, s. 41; Waidmayr 2003, s. 44; Blau 1985, s. 24.

na těchto postech zaměstnával takové osoby, které mu byly osobně zavázány, nebo to byli jeho známí.⁷⁹ Verbování započalo na vymezeném území vyhlášením verbovacího patentu. Již tehdy začínalo organizování jednotky, neboť důstojníci sebou obvykle brali i po jednom vojenském písaři (Feldschreiber), který stručně zapsal každého přijatého do žoldu: křestní jméno a příjmení, místo narození, částku předané zálohy (Antrittgeld), jakož i výzbroj, s níž se měl účastnit přehlídky.⁸⁰ Ze zálohy musel přijatý voják pokrýt své výdaje na cestu a stravu, dokud nedorazil na místo přehlídky. Ovšem tato částka nebyla často dostačující na pokrytí výdajů, neboť mezi místem verbování a místem přehlídky byla nezřídka vzdálenost několika set kilometrů, anebo budoucí voják přijaté peníze jednoduše propil v okolních hostincích.⁸¹ V jistých případech se stávalo, že naverbovaný dostal zálohu na první žold, což poté zaznamenali do přehlídkové listiny. Na závěr této procedury dostali naverbovaní tzv. Laufzettel,⁸² na níž bylo uvedeno místo a datum přehlídky, jakož i jméno v místě přehlídky předběžnou organizací pověřeného ubytovatele (Fourier).⁸³

V Reiterbestallungu Schwendi stanovil, že Rittmeistři mají k německým kavaleristům pokud možno přijímat jen šlechtice, kteří měli disponovat cvičenými koni a zbrojnoši včetně odpovídající výzbroje a výstroje. Krom toho verbující musel dohlížet na to, aby se mezi přijaté nevmísily pochybné živly, neboť bylo třeba zamezit jakékoli možnosti vzpoury. Povinností šlechticů přijatých do vojska bylo vybavit členy doprovodu rovněž patričnou výstrojí, která chránila před rozmary počasí nejen vojáka, ale i jeho výzbroj.⁸⁴

Vojenští podnikatelé zabývající se najímáním a vedením jízdních střelců a kyrysníků se nemuseli „potýkat“ s tak přísnými společenskými pravidly jako u německých kavaleristů. U výše jmenovaných nebyl šlechtický původ podmínkou⁸⁵ a osoby pověřené najímáním těchto dvou druhů vojska obvykle nabádali pouze k tomu, aby jejich jezdci byli zkušení a odvážní.⁸⁶ Šlechticům sloužícím u obou jízdních druhů vojska ovšem ukládali, aby zajistili výzbroj a výstroj jezdců ze svého doprovodu.⁸⁷

Určení místa přehlídky nebylo ani zdaleka možno považovat za bezproblémové. V čase patnáctileté války k přehlídkám německé pěchoty a jezdeckta docházelo – pro blízkost uherského bojiště – ve většině případů v Dolních Rakousech.⁸⁸ Dále z prostudovaných

⁷⁹ Redlich 1964, s. 44; Waidmayr 2003, s. 44, 46; Blaumann 1994, s. 53; Möller 1976; Rüstow 1864, s. 202.

⁸⁰ Waidmayr 2003, s. 47; Möller 1976, s. 15; Burschel 1994, s. 100; Rüstow 1864, s. 202-203.

⁸¹ Waidmayr 2003, s. 47; Krüger 1996, s. 49.

⁸² Přesný překlad tohoto slova je obtížný, v zásadě šlo o jistou formu potvrzení nebo cestovního pasu.

⁸³ Waidmayr 2003, s. 47; Möller 1976, s. 15; Burschel 1994, s. 97-114; Baumann 1994, s. 53-57; Blau 1985, s. 22-27.

⁸⁴ Janko 1871, s. 173, 177-178, 193.

⁸⁵ Wrede 1898, s. 6.

⁸⁶ Srov. Bestallung Giana Baptisty Miniatiho, Hanse Leonharda vol Jell, Carla de Verleine, Attilia Vimercata postavených v čelo jednotek po 100 valonských jízdních střelců, 8. května 1597, ÖStA KA Best. 531/1597; Bestallung Simona Grafa von Lippe na přijetí 500 kyrysníků, 15. července 1598, ÖStA KA Best. 587/1598.

⁸⁷ Wrede 1898, s. 6.

⁸⁸ Srov. Bestallung Petera von Asselborn na vedení kumpanie jízdních střelců v počtu 150 mužů, 5. července 1602, ÖStA KA Best. 720/1602.

Bestallungů vyplynulo, že Dvorská vojnová rada určila pro přijaté do žoldu přehlídky i v Čechách v Hradci Králové (Königgrätz),⁸⁹ ve Slezsku v Opavě (Troppau),⁹⁰ a na Moravě ve Vyškově (Wischa).⁹¹

Vallonské, francouzské a lotrinské jezdeckto zprvu mnohokrát přehlíželi v okolí Vídně.⁹² Z toho je výjimkou odkaz uváděný v Bestallungu vydaném Giovannimu Baptistovi Miniatimu 7. května 1597, podle nějž přijetím 100 valonských jízdních střelců pověřenému kapitánovi bylo určeno místo přehlídky na území Kolínského kurfiřství.⁹³ 100 valonských jízdních střelců přijatých Jacomem Barbianem de Belgiojoso bylo třeba ovšem podle dispozic Dvorské vojnové kanceláře shromáždit k přehlídce v Košicích.⁹⁴

Místo přijetí do žoldu přijímaných italských jezdců stanovil dvůr na prvním nejbližším území vůči Apeninskému poloostrovu, v Jižních Tyrolech: 300 jízdních střelců Giulia Cesare Strassolda se mělo přehlídky zúčastnit v hrabství Gorice (Görz).⁹⁵

Jakmile přijatí jezdcí, a také panovníkem určení komisaři dorazili na místo, mohla být přehlídka zahájena. Ve smyslu 18. článku Reiterbestallungu museli naverbovaní vykonat přehlídku před určenými komisaři ve stanoveném pořadí po 50 jezdcích pod vedením rotmistru.⁹⁶ U příležitost přehlídky bylo třeba zaznamenat do přehlídkové listiny křestní jména a příjmení jezdců.⁹⁷ Dosud jsem během svých výzkumů nalezl pouze jeden dokument týkající se přehlídky jezdců. Podle něj 8. května 1595 vojenští pověřenci dohlížející na verbování a přehlídku 1 000 německých kavaléristů franckého obvodu zaznamenali podle jména pod prapory postavené šlechtice, ale u členů jejich doprovodu – v rozporu s nařízením Reiterbestallungu – nezaznamenali jména, nýbrž pouze jejich počet.⁹⁸

⁸⁹ Karl von Tettau o přehlídce 1 000 německých kavaléristů: připomínka pro dohlížející přehlídce Waclawu Berkhovi, Albrechtu Behaimovi a Felitianu Moschovi, červenec 1598, ÖStA Finanz- und Hofkammerarchiv (HKA), Hoffinanz Protocollum (Pr.) Register (R.) weise Nummer (w Nr.) Band (Bd.) 516 Prag 1598 Fol. 190r.

⁹⁰ Bestallung Abrahama Dohny na přijetí 600 jízdních střelců, 9. února 1594, ÖStA KA Best. 472/1594.S

⁹¹ Bestallung Sdenka Berkhy na přijetí 600 německých kavaléristů, 23. února 1594, ÖStA KA Best. 473/1594.

⁹² Sahin-Tóth 2004, s. 1180; Bestallung Simona Grafa von Lippe na přijetí 500 kyrysníků, 15. července 1598, ÖStA KA Best. 587/1598; Bestallung Flaminia Alticatiho na přijetí 100 kyrysníků, 14. dubna 1599, ÖStA KA Best. 623/1599; Bestallung Philippe-Emmanuela de Lorraine, knížete Mercoeuuru na přijetí 500 kyrysníků, 24. dubna 1600, ÖStA KA Best. 655/1600; Bestallung Philippe-Emmanuela de Lorraine, knížete Mercoeuuru na velení 1 000 kyrysníků a jízdním střelcům, 12. dubna 1601, ÖStA KA Best. 684/1601; Bestallung Giorgia Basty na přijetí 1 000 valonských jízdních střelců, 12. srpna 1602, ÖStA KA Best. 721/1602; Bestallung Carla Gonzagy di Nivers na přijetí 1000 kyrysníků, 1602, ÖStA KA Best. 731/1602.

⁹³ Bestallung kapitána Giovanniho Baptisty Miniatiho na přijetí 100 valonských jízdních střelců, 8. května 1597, ÖStA KA Best. 531/1597.

⁹⁴ Bestallung Giacomu Barbiana de Belgiojoso na přijetí 100 valonských jízdních střelců, 23. srpna 1603, ÖStA KA Best. 745/1603.

⁹⁵ Bestallung Ciulia Cesare Strassolda na přijetí 300 jízdních střelců, 15. března 1595, ÖStA KA Best. 486/1595.

⁹⁶ Janok 1871, s. 176; Lünig 1723, s. 60; Rozhodnutí speyerského říšského sněmu, 1570, HHStA MEA RA Fasc. 57. Fol. 64v.; 25. článek Frontspergerem vyhotoveného Reiterbestallungu., Frontsperger 1573. XIVr.

⁹⁷ Lünig 1723, s. 60; Janko 1871, s. 177.

⁹⁸ Hlášení vojenského pověřence, 8. května 1595, HHStA MEA FK Fasc 5. Fol. 199r.-214v.

U příležitosti přehlídky však byly přidělené osoby nuceny zamezit nejen možnostem zneužívání uváděným v Bestallunzich. V červenci 1594, na přehlídce 1 000 německých kavaleristů z franckého obvodu vrchní pokladní Hieronymus von Kress a císařští komisaři (Dietrich von Schwendi a Paul Kurcka) čelili vskutku vážným problémům, neboť na stanoveném místě se v předem stanoveném čase z plánovaných tří praporů jezdců prezentoval pouze jeden, bamberský, ovšem ani ten nedosahoval plného stavu. Dva další (würzburgský a norimberský) byly z důvodu odlehlosti míst verbování ještě daleko. Než přítomným dorazilo 43 chybějících koní,⁹⁹ jejich Rittmeister, Christoff von Brandstein požadoval pro své vojáky okamžité provedení přehlídky a jejich vyplacení odkazuje na drahotu a na jejich Bestallung, podle něž nebylo možné odkládat přehlídku o více než sedm dnů.¹⁰⁰ Kress ovšem nebyl ochoten pořádat pro ně zvláštní přehlídku a trval na již stanoveném datu 29. července. Další dva prapory dorazily 23., resp. 25. července. Kress předpokládal, že spor s Brandsteinem povede k okamžitému provedení přehlídky. Kapitáni obou praporů ovšem pro únavu svých jezdců žádali o několikadenní odklad. Takto se datum přehlídky posunulo až na 3. srpna. Jezdci pozdě dorazivších praporů však po tomto novém ujednání halasně vyjadřovali svou nespokojenost, neboť bamberští dostali zálohu a výplatu z prodlevy (Wartgeld) 24 rýnských dukátů, zatímco opozdilci pouze 18. Opozdilci proto vyhrožovali, že se přehlídky vůbec nezúčastní a rozhodně si nepřejí za takovýchto podmínek táhnout proti Turkům. Kress se za této dramatické situace nemaje jinou možnost pokusil apelovat na jejich vojenskou čest, na nespokojenost franckých stavů, poukazoval i na význam vojenského tažení hájícího zájmy celého křesťanského světa. Tato slova však byla pramálo platná, vojáci trvali na svých požadavcích. Pověřený obvodní vrchní pokladní nakonec na doporučení císařských komisařů neochotně ustoupil nátlaku vojáků a – ačkoli to považoval za protiprávní a za zbytečné výdaje – vyplatil na základě nejruznějších odůvodnění každému jezdcí zbývajících 6 dukátů. V důsledku toho se 3. srpna konala přehlídka a jednotka mohla vyrazit na uherské bojiště. Na obranu Kresse je třeba připomenout fakt, že Obrist vyžádaný franckými stavy, arcivévoda Maxmilián se zřekl funkce již 19. července, pravděpodobně proto, neboť tehdy již přebíral vládu nad vnitřními rakouskými zeměmi. Za jeho zástupce určený Wilhelm Freiherr von Redern však s odkazem na nemoc dosud zůstával daleko od tábora franckých jezdců. Takto za obvodním vrchním pokladním nestála dostatečná autorita, která by vojáky chystající se neuposlechnout rozkazu patřičně usměrnila.¹⁰¹

Na závěr přehlídky německých kavaleristů byly přečteny body Reiterbestallungu, na něž byli přítomní na výzvu Haupttabormeistera povinni přísahat. Poté bylo představeno důstojnictvo.¹⁰²

Propouštění a prodlužování služby západního jezdeckta přijatého do císařských služeb

Po ukončení válečného tažení jednotku dle vůle panovníka buď rozpustili, anebo sloužila nadále. Rozpuštění jednotky poměrně často žádali sami vojáci, aby dostali zadržovaný žold. V případě vyrovnání jejich hmotných požadavků by proti pokračující službě nemohli vz-

⁹⁹ Zápis o organizaci jezdeckta franckého obvodu, 1594, HHStA MEA FK Fasc. 4. Fol. 116r.

¹⁰⁰ Bestallung franckého jezdeckta z roku 1594, ÖStA KA Best. 481/1594.

¹⁰¹ Hlášení Hieronyma von Kress franckému obvodnímu sněmu, 28. září 1594, HHStA MEA FK Fasc. 4. Fol. 133r.-137v.

¹⁰² Meynert 1854, s. 99.

nést námitky. Žoldnéři ovšem další službu nejčastěji odmítali, protože dobře věděli, že na ni nezbude tolik peněz jako na její rozpuštění. Zpravidla potom nezbývala jiná možnost, než ta, že oddíl byl poslán tzv. na kvartýr, kde se vojáci živilí převážně rabováním obyvatelstva. Potom Dvorská vojnová rada jednotce nebo praporu určila místo rozpuštění (Abdankplatz) obvykle v Dolních Rakousech, kde po delším či kratším čase proběhlo rozpuštění. Žoldnéři vysloveně žádali, aby byli za účelem rozpuštění jednotky posíláni nikoli na zchudlý venkov, ale na nějaké „dobré“ místo. U příležitosti rozpuštění podle německého obyčeje svinuli prapory jednotky, vojáky odzbrojili a propustili s průvodním listem (Passport). Rozpuštění bylo nutno spojit s přehlídkou pod vedením zvlášť určeného dohlížitele, to proto, aby bylo možné stanovit přesný počet osob oprávněných k vyplacení žoldu, u jezdeckta počet zbylých koní, jednotkou na různých místech způsobené škody, jakož i výši zadrženého žoldu. Poté jednaly obě strany podle množství peněz určených k výplatě na základě poslední přehlídkové listiny. Jednotka byla povinována sepsat skrze ni způsobené škody dřívější i ty, které byly způsobeny až v místě rozpuštění, zápis opatřit podpisem a pečeti, a tyto škody uhradit po vyplacení žoldu.¹⁰³ Do té doby žádal panovník poškozené o strpení otevřeným patentem.¹⁰⁴

Vojáci ani takto snížený žold nedostali v celé výši v hotovosti. Byl pro ně vystavován úvěrový list v hodnotě nevyplaceného měsíčního žoldu, tzv. Restzettel,¹⁰⁵ který bylo možné vyměnit ve vojenské pokladně.¹⁰⁶ Tyto úvěrové listy často nakupovali od vojáků Obrist nebo důstojníci, mnohdy i měšťané, aby později sami požadovali vyplacení celé částky.¹⁰⁷ Dohodu o rozpuštění jednotky ověřil arcivévoda, členové výboru jakož i velitel oddílu podpisem, jako např. v lednu 1596 Rittmeister Krezirierzki.¹⁰⁸ Rozpuštěné vojáky ovšem bylo třeba vyzvat, aby se na místě rozpuštění déle nepřizívovali na poddaných a odtáhli.¹⁰⁹

Z výkazu zhotoveného 25. listopadu 1595 Nicolausem Gablmannem vyplynulo, že v tomto roce, po vojenském tažení, z německých jízdních střelců přijatých franckými a českými stavy, byli jezdcí dolno- a hornorakouští, moravští, mecklenburští, rýnští, jakož i jezdcí švábští zčásti rozpuštěni, zčásti odtáhli do zimního tábora.¹¹⁰

Pokud vojáci pravidelně dostávali žold, musely přijaté jednotky po vypršení smlouvy nadále sloužit, dokud to panovník považoval za potřebné. Uplatňování této zásady ovšem zamezoval chronický nedostatek peněz, trvalý nedoplatek žoldu rozrůstající se do obrovských rozměrů. Bylo tedy třeba hledat východisko mezi požadavkem císaře nebo hlavního velitele armády a výplatou žoldu vojáků nebo částek nárokovaných při rozpuštění jednotky. Jediným reálným způsobem dohody bylo uzavření tzv. Ujednání (Accordo), které pravděpodobně na základě nizozemského vzoru zavedla za účelem prodloužení služby valonských, francouzských a lotrinských oddílů Dvorská vojnová rada.¹¹¹

¹⁰³ V listopadu 1600 vydal Rudolf II. rozkaz, aby při rozpuštění 6 francouzských jízdních kumpaní srazili při vyplacení zadrženého žoldu částky na pokrytí jimi způsobených škod. List Rudolfa II. arcivévodovi Matyáši, 15. listopadu 1600, ÖStA KA AFA 1600/ 11/ 1.

¹⁰⁴ Ujednání o rozpuštění jezdců Heinricha Krezirierckého, 29. ledna 1596, ÖStA KA AFA 1596/ 1/ 9 ½

¹⁰⁵ Heischmann 1925, s. 193-195.

¹⁰⁶ Ujednání o rozpuštění jezdců Heinricha Krezirierckého, 29. ledna 1596, ÖStA KA AFA 1596/ 1/ 9 ½

¹⁰⁷ Heischmann 1925, s. 193-195.

¹⁰⁸ Ujednání o rozpuštění jezdců Heinricha Krezirierckého, 29. ledna 1596, ÖStA KA AFA 1596/ 1/ 9 ½

¹⁰⁹ Patent proti výtržnostem pěšího pluku Adolfa von Althana Freiherra, 24. listopadu 1599, HHStA MEA Mandate, Patenet und Passbriefe in Kriegsachen Konv. 2. Fol. 113r.-v.

¹¹⁰ Heischmann 1925, s. 230, 236-237.

¹¹¹ Heischmann 1925, s. 196.

Například 21. prosince 1595 uzavřel Accordo s Matyášem pověřenými arcivévodou Adolf von Schwarzenberg. Součástí tohoto dokumentu bylo ujednání o zadrženém žoldu, jezdcí způsobené škody bylo třeba uhradit, zbylé vojáky poté zorganizovat do nových jednotek.¹¹² Valonské kyrysníky a jízdní střelce přehlédli 5. ledna 1596 komisaři Ernst zu Eck, Jacob Püchler a Hans Leonhard von Jell, byli přeorganizováni (Reformierung), nižší jednotky byly sloučeny (Reduktion nebo Unterstoßung) a za nových podmínek byl stanoven i plat oddílů sestávajícího dohromady ze šesti kumpanií.¹¹³

Jednotky dále sloužící podle Ujednání v příštím roce válečného tažení doplnili nově naverbovanými jednotkami. V případě valonských, francouzských, lotrinských a německých kyrysníků nalezneme i příklad, kdy jednotky přezimované na uherském bojišti byly doplněny nově naverbovanými a přeorganizovány: 12. dubna 1601 obdržel Mercour pověření k tomu, aby vedle pozůstalých 200 jezdců přijal do žoldu ještě 3 kumpanie. 7. května 1602 obdržel Philipp Otto Graf zu Salm, Wild und Rheingraf pověření na přijetí taktéž 300 kyrysníků, vedle již existujících svých 3 kumpanií. O rok později převzal od Dvorské vojnové rady pověření k tomu, aby své jezdeckto sestávající z 1 400 mužů doplnil propuštěnými kyrysníky a jízdními střelci.¹¹⁴ Objevuje se i doklad, že se u příležitosti přeorganizování žoldnéři dostali do svazku jiného druhu zbraně, neboť – jak jsem se již zmiňoval – v listopadu 1602 z Tillyho valonského pěšího pluku sloužilo 400 vojáků na uherském bojišti dále, rozdělení na čtyři setiny, jako dragouni.¹¹⁵

Nadále sloužící vojáky odveleli na přezimování. Valony obvykle umísťovali na uherském území v oblastech ušetřených válečných operací, a jejich zaopatřením pověřovali místní župy, města a vsi. Panovník starost o jejich zaopatření jednoduše přesunul na místní župy, které se oproti usnesení odpovídajícímu cenovému výměru splnění tohoto úkolu také ujaly. Na kvartýr odvelení vojáci si ovšem z důvodu své platební neschopnosti potřebné potraviny, píci a otop v okolí často „opatřovali“ sami. V dokumentech šlechtických sněmů Šoproňské, Vasské a Zalské župy lze bohatě a často opakovaně nalézt články, v nichž si šlechtici shromáždění k poradě stěžují na Valony a Francouze požadující po jejich vesnicích výpalné, a opakovaně proto žádají arcivévodu Matyáše o převelení vojáků jinam.¹¹⁶

¹¹² Accordo Adolfa von Schwarzenberg, 21. prosinec 1595, ÖStA KA AFA 1595/ 12/ 2 ½a. resp. ÖStA KA Best. 496/1595.

¹¹³ Soupis o nově organizovaném Schwarzenbergově valonském jezdecktu, 5. ledna 1596, ÖStA KA Best. 499/1596; Heischmann 1925, s. 225-227, 251-252.

¹¹⁴ Bestellung Philippa Grafa zu Salm, Wild- und Rheingrafa na přijetí 1400 kyrysníků a jízdních střelců, 10. srpna 1603, ÖStA KA Best. 748/1603.

¹¹⁵ Bestellung Laurentia de Rame, Charlese de Agenty, Guillioma de Waux, Mercure de Mariloff na přijetí jednotek po 100 dragounů, 19. listopadu 1602, ÖStA KA Best. 727/1602; Fuchs 1972, s. 221; Heischmann 1925, s. 250.

¹¹⁶ Sahin-Tóth 2004a, s. 1156-1177. O vyživování valonských a francouzských vojáků: Bilkei-Turbuly 1989, s. 632. c., 640. c., 656. c., 665. c., Turbulu 2002, s. 231. c., 243. c., 244. c., 295. c.; 410. c., 432. c.; Tóth P. 1989, s. 492. c., 493. c., 505. c., 509. c., 511. c., 517. c., 524. c., 539. c., 633. c., 641. c.; Tóth P. 1992, s. 761. c., 768. c., 771. c., 936. c. Poznámka Zachariase Geizkoflera pro arcivévodu Matyáše, srpen 1599, ÖStA KA AFA 1599/ 8/ 12.

Shrnutí

Dvorská vojnová rada na přelomu 16. a 17. století používala pro přijímání oddílů jezdeckta do císařského žoldu dva odlišné dokumenty. V případě německých kavaleristů a některých oddílů německých jízdních střelců to byl Reiterbestallung připojený k rozhodnutím řezenského říšského sněmu z roku 1570, zatímco pro přijímání ostatních oddílů do žoldu používala na základě výše uvedeného sestavený „krátký Bestallung,“ neboli Bestallungsbrief. Vystavená listina určovala organizaci dané jednotky. Zde je ovšem obtížné stanovit jednotnou koncepci, neboť i uvnitř jednotlivých druhů vojska lze pozorovat mimořádně velké rozdíly. Z rozdílů mezi jednotlivými jednotkami jízdních střelců a z jejich Bestallungů převážně vyplývá, že každý jednotlivý oddíl, každý velitel, důstojník, poddůstojník, ba i voják byl posuzován individuálně. Dvorská vojnová rada přijímala do služby, rozpouštěla nebo, pokud bylo zapotřebí, udržovala ve zbrani oddíly na základě celé řady osobních ujednání. Tato jednání byla rozhodující měrou ovlivňována osobní prestiží vojenského podnikatele a jeho schopnostmi, včetně schopnosti prosazovat své zájmy. Výši příjmů přidělovaných pověřeným osobám určoval na jednu stranu nejen počet naverbovaných jezdců, na jejichž postavení obdržel vojenský podnikatel povolení, ale i způsob, jak byli tito vojáci rozděleni do nižších jednotek. Na druhou stranu mělo pro vojenského podnikatele rozhodující význam, jaké funkce dokázal pro sebe a pro své podřízené osobně vyjednat.

BIBLIOGRAFIE

Soupis použitých archivních pramenů

Österreichisches Staatsarchiv Wien

Finanz- und Hofkammerarchiv

Hofffinanz Protokolle

Expedit

Registratur

Haus-, Hof- und Staatsarchiv

Hungarica Allgemeine Akten

Reichstagakten

Fränkische Kreisakten

Mandate, Patente und Passbriefe in Kriegssachen

Kriegsarchiv

Alte Feldakten

Sonderreihe des Wiener Hofkriegsrates, Bestellungen

Protokolle des Wiener Hofkriegsrates

Expedit

Registratur

Seznam použité literatury

Bagi 2001 = Bagi Zoltán: Az 1595-ben Esztergom ostromára rendelt császári hadsereg szervezete és felépítése. Hadtörténelmi Közlemények 113 (2001: 2-3. sz.) 391-444.

Bagi 2005 = Bagi Zoltán: A Német-római Birodalom és a Magyar Királyság kapcsolatai a

- 16-17. század fordulóján. Különös tekintettel a birodalmi gyűlésekre és a császári-királyi haderő szervezetére a tizenöt éves háború időszakában. Doktori disszertáció. Budapest, 2005.
- Barker 1982 = Barker, Thomas: Doppeladler und Halbmond. Entscheidungsjahr 1683. Graz, Wien, Köln 1982.
- Baumann 1994 = Baumann, Reinhard: Landsknechte. Ihre Geschichte und Kultur vom späten Mittelalter bis zum Dreißigjährigen Krieg. München, 1994.
- Bilkei Irén – Turbulý Éva: Zala vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1555-1711. I. Zalai Gyűjtemény 29. Zalaegerszeg, 1989.
- Blau 1985 = Blau, Friedrich: Die deutschen Landsknechte. Kettwig, 1985.
- Burschel 1994 = Burschel, Peter: Söldner im Nordwestdeutschland des 16. und 17. Jahrhunderts. Sozialgeschichtliche Studien. Göttingen 1994.
- Delbrück 1920 = Delbrück, Hans: Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte. Viertel Teil. Neuzeit. Berlin, 1920.
- Dilich 1689 = Dilich, Wilhelm: Kriegsschule. I. Frankfurt am Main 1689. Hasonmás kiadás: Magstadt, 1967.
- Edelmayer 2002 = Edelmayer, Friedrich: Söldner und Pensionäre. Das Netzwerk Philipps II. im Heiligen Römischen Reich. München, 2002.
- Fronsperger 1573 = Fronsperger, Leonhard: Von Schanzen vnd Befestigungen vmb die Feldtlager auffzuwerffen...Frankfurt am Main, 1573.
- Fuchs 1972 = Fuchs, Theodor: Geschichte des europäischen Kriegswesens. I. Band. Wien, 1972.
- Funcken-Funcken 2001 = Funcken, Liliane und Fred: Historische Waffen und Rüstungen. Ritter und Landsknechte vom 8. bis 16. Jahrhundert. Mittelalter und Renaissance. Niedersachsen 2001.
- Geöcze 1894 = Geöcze István: Hadi tanácskozások az 1577-ik évben. Hadtörténelmi Közlemények 7 (1894) 502–537., 647–673.
- Heischmann 1925 = Heischmann, Eugen: Die Anfänge des stehenden Heeres In Österreich. Wien, 1925.
- Hummelberger 1963 = Hummelberger, Walter: Der dreißigjährige Krieg und die Entstehung des kaiserlichen Heeres. In: Unser Heer. 300 Jahre österreichisches Soldatentums in Krieg und Friede. Wien, München, Zürich, 1963. 7–49.
- Janko 1871. = Janko, Wilhelm: Lazarus Freiherr von Schwendi oberster Feldhauptmann und Rath Kaiser Maximilian's II. Wien, 1871.
- Jász Dezső: Hugenották. Budapest, 1974.
- Jähns 1880 = Jähns, Max: Handbuch einer Geschichte des Kriegswesens von der Urzeit bis zur Renaissance. II. Leipzig, 1880.
- Kelenik 1990. = Kelenik József: A hadügyi forradalom és hatása Magyarországon a tizenöt éves háború időszakában. Tények és megjegyzések a császári-királyi sereg valós katonai értékéről. Hadtörténelmi Közlemények 103 (1990: 1. sz.) 85–95.
- Kelenik 1991 = Kelenik József: A kézi lőfegyverek jelentősége a hadügyi forradalom kibontakozásában. A császári-királyi hadsereg fegyverzetének jellege Magyarországon a tizenöt éves háború éveiben. Hadtörténelmi Közlemények 104 (1991: 3. sz.) 80–122.
- Kelenik 2003 = Kelenik József: A mezőkeresztesi csata (1596. október 26.). In: Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái. Szerk. Hermann Róbert Bp. 2003. 111-130.
- Koller 1990 = Koller, Leopold: Studien zur Reichskriegsverfassung des Heiligen Rö-

mischen Reiches in der Neuzeit. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien. Wien, 1990.

Krüger 1996 = Krüger, Kersten: Kriegsfinanzen und Reichsrecht im 16. und 17. Jahrhundert. In.: Krieg und Frieden. Militär und Gesellschaft in der Frühen Neuzeit. Hrsg.: Bernhard R. Kroener/ Ralf Pröve. Paderborn, München, Wien, Zürich 1996. 47-59.

Lünig 1723. = Lünig, Johann Christian: Corpvs jvris militaris Des Heil. Röm. Reichs... Leipzig, 1723.

Meynert 1854 = Meynert, Hermann: Geschichte der K. K. österreichischen Armee. Ihrer Heranbildung und Organisation, so wie ihrer Schicksale, Thaten und Feldzüge von der frühesten bis auf die neuere Zeit. Geschichte des Kriegswesens und der Heeresverfassung in der Österreichischen Monarchie zur Zeit Kaiser Maximilian's I. und bis zum dreissigjährigen Kreige. Wien, 1854.

Meynert 1868 = Meynert, Hermann: Geschichte des Kriegswesens und der Heeresverfassungen in Europa. II. Wien, 1868.

Möller 1976 = Möller, Hans-Michael: Das Regiment der Landsknechte. Untersuchungen zu Verfassung, Recht und Selbstverständnis in deutschen Söldnerheeren des 16. Jahrhunderts. Frankfurter historische Abhandlungen 12. Wiesbaden 1976.

Nagy 1985 = Nagy László: „Megint fölszánt magyar világ van...” Társadalom és hadsereg a XVII. század első felének Habsburg-ellenes küzdelmeiben. Budapest, 1985.

NDB = Neue Deutsche Biographie. Auf Veranlassung Seiner Majestät des Königs von Bayern. Herausgegeben durch die Historische Commission bei der Königl. Akademie der Wissenschaften. Duncker und Humblot. Berlin, 1971-2007.

Ortelius 1602 = Hieronimus Augustinus Ortelius: Chronologia oder Historische Beschreibung aller Kriegsempörungen und Belagerungen in Ungarn auch in Siebenburgen von 1395. Nürnberg, 1602. Reprint: Pytheas Kiadó 2002.

Pálffy 1995 = Pálffy Géza: Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században. Győr, 1995.

Pálffy 1997 = A pápai vár felszabadításának négyszáz éves emlékezete 1597–1997. A bevezető tanulmányt írta és az okmánytárát összeállította Pálffy Géza. Szerk. Hermann István. Pépa, 1997.

Pálffy-Perger 1998 = Pálffy Géza–Perger, Richard: A magyarországi török háborúk résztvevőinek síremléke Bécsben (16–17. század). Fons 5 (1998: 2. sz.) 207-264.

Redlich 1964 = Redlich, Fritz: The German Military Enterpriser and his Work Force. A Study in European Economic and Social History. Wiesbaden 1964.

Rüstow 1864 = Rüstow, Wilhelm: Geschichte der Infanterie. I. Band. Nordhausen 1864.

Sahin-Tóth 2004a = Sahin-Tóth Péter: Lotaringia és a tizenöt éves háború. In: Századok 138 (2004: 5. sz.) 1149-1188.

Sahin-Tóth 2004b = Sahin-Tóth Péter: Egy lotaringiai nemes a “hosszú török háborúban”: Georges Bayer de Boppard. In: Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére. Monumenta Historica Budapestiensia XIV. Szerk.: Erdei Gyöngyi – Nagy Balázs. Budapest, 2004. 297-304.

Thallóczy 1896 = Thallóczy Lajos: Gabelmann Miklós császári hadi történetíró emlékezete. Történelmi Társ., 1896. 577–645.

Tóth P. 1989. = Tóth Péter: Vas vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái I. 1595-1600. Vas megyei levéltári füzetek 2. Szombathely 1989.

Tóth P. 1992. = Tóth Péter: Vas vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1601–

- 1620, 1631–1641. Vas megyei levéltári füzetek 5. Szombathely 1992
- Turbuly 2002 = Turbuly Éva: Sopron vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1595–1608. II. rész. Sopron, 2002.
- Waidmayr 2003 = Waidmayr, Ulrike: Das Söldnerwesen in der frühen Neuzeit. Diplomarbeit zur Erlangen des Magistergrades der Philosophie aus der Studienrichtung Geschichte und Sozialkunde eingereicht an der Geistes- und Kulturwissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien. Wien, 2003.
- Wrede 1898. = Wrede, Alphons von: Geschichte der K. und K. Wehrmacht. I. und III. Band Wien 1898.
- Pozn. redakcie: V širších súvislostiach k danej problematike s ohľadom na územie Slovenska tiež: KLUČINA, Petr. Zbroj a zbaně. Evropa 1. – 17. století. Praha-Litomyšl : Paseka, 2004; KLUČINA, Petr – ROMANÁK, Andrej. Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby. Praha : Naše vojsko, 1983; KOPČAN, Vojtech. Turecké nebezpečenstvo a Slovensko. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1986; KOPČAN, Vojtech – DANGL, Vojtech. Vojenské dejiny Slovenska (1526 – 1711), zv. II. Bratislava : MO SR, 1995; MATUNÁK, Michal. Život a boje na Slovensko-tureckom pohraničí. Bratislava : Tatran, 1983; KOPČAN, Vojtech – KRAJČOVIČOVÁ, Slovensko v tieni polmesiaca. Martin : Osveta, 1983; HORVÁTH, Pavol– KOPČAN, Vojtech. Turci na Slovensku. Bratislava : SPN, 1971; DANGL, Vojtech. Bitky a bojiská v našich dejinách (Od Samovej ríše po vznik stálej armády). Bratislava : Perfekt, 2005.

Z. BAGI: DIE ORGANISATIONEN DER IN DER KAISERLICHEN ARMEE WÄHREND DES FÜNFZEHNJÄHRIGEN KRIEGES DIENENDEN SÖLDNERKAVALLERIE

Der Kriegshofrat verwendete an der Wende des 16. und 17. Jahrhunderts zwei unterschiedliche Dokumente für die Aufnahme der Kavallerietruppen in den Söldnerdienst der kaiserlichen Armee. Im Falle der deutschen Kavalleristen und einiger Truppen der deutschen Kavallerieschützen war es die sog. Reiterbestellung, im Anschluss an den Erlass des Regensburger Reichstages von 1570. Die Anwerbung anderer Truppen in den Söldnerdienst erfolgte im Sinne der obengenannten Beschlüsse des Reichstages anhand der sog. kurzen Bestallung, oder auch Bestallungsbrief genannt. Die ausgefertigte Urkunde legte die Aufstellung, bzw. Organisation jeder Truppe fest. In diesem Fall liegt es jedoch schwer, ein einheitliches Konzept zu bestimmen, da auch innerhalb der einzelnen Heerestruppen außerordentlich große Unterschiede zu beobachten sind. Aus den Unterschieden zwischen einzelnen Truppen von Kavallerieschützen und aus ihren Bestellungen geht meistens hervor, dass jede Truppe, jeder Kommandant, Offizier, Unteroffizier, und sogar jeder Soldat individuell bewertet worden sind. Der Kriegshofrat nahm je nach Bedarf die Truppen in ihren Dienst, löste sie auf oder, falls notwendig, hielt sie unter Waffen aufgrund einer ganzen Reihe von persönlichen Vereinbarungen. Die dazu führenden Verhandlungen wurden auf entscheidende Weise geprägt durch das persönliche Prestige des militärischen Unternehmers und seine Fähigkeiten, darunter auch sein Vermögen eigene Interessen durchsetzen zu können. Die Höhe der an die beauftragten Personen geleisteten Zahlungen wurde einerseits bestimmt durch die Zahl der angeworbenen Reiter, für deren Aufstellung der militärische Unternehmer die Genehmigung erhielt, und nicht zuletzt durch die Art und Weise der Aufteilung dieser Soldaten in kleinere Heeresverbände; andererseits war es für den militärischen Unternehmer von entscheidender Bedeutung, welche Funktionen er für sich und seine Untergeordneten in den Verhandlungen zu sichern vermochte.

BRITSKO-FRANCÚZSKA VOJNA V LEVANTE ROKU 1941*

KAROL SORBY ml.

SORBY Jr., Karol. The 1941 Allied Campaign on the Levant. *Vojenská história*, 1, 17, 2013, pp 56-70, Bratislava.

The author in his research paper addresses the issue of the Near East's contemporary history. On this subject has already published a number of scientific studies. The published paper loosely builds on his previous study of the 1941 "Anglo-Iraqi War," published in *Military History* in 2008. This is a very interesting topic, one which has not been paid any attention so far in our historiography. It concerns an interesting series of events when the Arabs (especially in Iraq and Syria), after more than two decades of colonial oppression by the British and the French, tried to take advantage of their weakened positions in the face of the blitz victories (in 1940) of the German Army over the Allies in the spring of 1941 and finally gained much-desired independence. It follows from the context that their strength was not sufficient, despite the weakening of British and French troops. However, Germany's assistance, on which they counted, was only symbolic, because at that time the German Army was at the peak of preparations for an attack on the USSR. Vichy France's alliance with Germany, however, threatened the British positions in the Near East, so after "pacifying" Iraq in May 1941, British troops decided to beat the Vichy French Army in the Levant and thereby bring Syria and Lebanon under their control, despite the protests of the Free French Movement. The author of the published study smoothly brings together the different facets of this multi-layered problem, combining them into a coherent and comprehensible whole and providing experts and other readers with a clear picture of the events on this peripheral battlefield of WWII.

Military History. World War II. Anglo-French War in the Levant. 1941

Po vstupe Francúzska do druhej svetovej vojny 3. septembra 1939 bol generál Maxime Weygand vymenovaný za hlavného veliteľa vojsk v Levante,¹ kde bol v rokoch 1923 – 1924 vysokým komisárom.² V Sýrii a Libanone bol okamžite vyhlásený výnimočný stav a polícia a bezpečnostné sily prešli pod velenie armády. Boli to opatrenia, ktoré mali zamedziť tajnému zhromažďovaniu zásob, šmeline a špekuláciám. Bola uvaleaná prísna cenzúra a verejnosť pod hrozbou väzenia nesmela počúvať nemecké vysielanie. Spoločnosť rezignovane prijímala tieto opatrenia a viaceré významné osobnosti vyjadrovali

*Štúdia bola vypracovaná v rámci projektu VEGA 2/0141/12 v ÚO SAV.

¹ Levanta – starší názov pre oblasť ležiacu pri východnom pobreží Stredozemného mora.

² HITTI, Philip K. *Lebanon in History*. London : Macmillan, 1967, s. 493.

lojalitu Francúzsku. No vzhľadom na to, že nebola branná povinnosť, dobrovoľníci sa do armády nehrnuli. V júli 1939 bola pozastavená platnosť sýrskej ústavy a v septembri aj libanonskej, a vládna moc bola prenesená na vymenované orgány.³

Po nemeckom útoku na Francúzsko, 10. mája 1940,⁴ bol generál Maxime Weygand 17. mája 1940 prevelený do vlasti, aby prevzal velenie francúzskych armád v Európe.⁵ Rozpory vo francúzskej vláde a demoralizované velenie armády spôsobili, že vláda, ktorá medzitým presunula svoje sídlo do Bordeaux, odstúpila a 16. júna 1940 sa predsedom vlády stal maršal Philippe Pétain, hrdina prvej svetovej vojny. Hlavným cieľom novej vlády sa stalo bezodkladné dohodnutie prímeria s Nemeckom. Generál Maxime Weygand zostal ministrom obrany a admirál Jean François Darlan sa stal ministrom námorníctva.⁶ V Bordeaux bol aj divízny generál Charles de Gaulle ako štátny tajomník ministerstva obrany a britský styčný dôstojník pri francúzskej vláde generálmajor Edward Louis Spears. S jeho pomocou sa de Gaullovi podarilo bez súhlasu vlády odletieť 17. mája do Anglicka, kde chcel hájiť „pošliapanú česť“ Francúzska a ešte ten istý podvečer mal dlhý rozhovor s premiérom W. Churchillom a nasledujúci večer sa prostredníctvom rozhlasovej stanice BBC obrátil na francúzsky ľud, kde o. i. povedal: „*Francúzsko nie je samotné. Má za sebou obrovské impérium. Môže sa spojiť s Britským impériom, ktoré ovláda moria a pokračovať v boji...*“⁷

Predseda francúzskej vlády maršal Philippe Pétain v rozhlasovom prejave 17. júna 1940 oznámil verejnosti svoj úmysel požiadať Nemcov o prímerie. Na tento prejav takmer všetci predstavitelia francúzskych zámorských území reagovali tak, že budú pokračovať v boji proti mocnostiam Osi. Generál de Gaulle z Londýna poslal 19. júna telegram generálovi Auguste Noguèsovi, hlavnému veliteľovi francúzskych vojsk v severnej Afrike a zároveň generálnemu rezidentovi Francúzska v Maroku, že ak odmietne prímerie, bude mu k dispozícii. Keď nový francúzsky minister národnej obrany generál Maxime Weygand 25. júna 1940 poslal telegramy veliacim dôstojníkom v kolóniách s rozkazom plniť podmienky dohodnutého prímeria, generál Auguste Noguès, odpovedal, že chce pokračovať v boji. V tomto zmysle Noguès telegrafoval aj generálovi Gabrielovi Puauxovi, vysokému komisárovi v Levante, že prímerie sa netýka slobody francúzskeho impéria a rovnako na neho naliehal aj generál Peyruron, generálny rezident Francúzska v Tunisku. Zakrátko však musel de Gaulle sklamané konštatovať, že tak Noguès, ako aj ostatní generálni rezidenti a hlavní veliteľia francúzskych vojsk v zámorí sa nakoniec podriadili výzve Pétaina a Weyganda a s prímerím súhlasili. Iba generálny rezident v Indočíne generál Georges Catroux a veliteľ vojsk na pobreží Somálska generál Le Gentilhomme prímerie odmietli. Oba však boli odvolaní a nahradení predstaviteľmi lojálnymi vláde.⁸

Funkciu veliteľa francúzskych vojsk v Levante (tri divízie) prevzal po generálovi Weygandovi generál Mittelhauser, ktorý 18. júna vydal denný rozkaz oznamujúci, že francúzska armáda v Levante bude naďalej bojovať na strane spojencov. Zároveň francúzsky vysoký komisár pre Levantu, Gabriel Puaux, po rokovaní s britským generálnym konzulom v Bejrúte, telegraficky informoval vládu v Bordeaux o úmysle Francúzov v Levante pokračovať

³ Dekréty z 21. septembra a 22. novembra 1939. In *Oriente Moderno*, október 1939, s. 534-535.

⁴ YOUNG, Peter. *World War, 1939 – 1945*. London : Pan Books, 1966, s. 79.

⁵ LIDDELL HART, B. H. *History of the Second World War*. London : Pan Books, 1977, s. 80.

⁶ CHURCHILL, Winston. *The Second World War*. Volume II. *Their Finest Hour*. London : Cassell & Co. Ltd., 1967, s. 189.

⁷ Cit in: CHURCHILL, ref. 6, s. 192.

⁸ De GAULLE, Charles. *Válečné paměti, 1940/1944*. Praha : Naše vojsko, 1989, s. 75.

v boji a nadviazal kontakt s francúzskym veľvyslancom v Londýne. Telegramy o odhodnaní pokračovať v boji boli poslané aj generálom Weygandovi do Bordeaux a Peyroutonovi do Tunisu. Hlavný veliteľ britských vojsk na Blízkom východe generál Archibald Wawell navštívil 20. júna 1940 generála Mittelhausera, ktorý mu 23. júna, po prijatí nemeckých podmienok prímeria Francúzskom, oznámil svoj úmysel „pokračovať vo francúzskej misii v Sýrii a brániť tu časť Francúzska a jeho vľajku.“⁹ Aj francúzsky vysoký komisár Gabriel Puaux potvrdil, že čo sa týka Levanty, so žiadnou kapituláciou sa neuvažuje.

Sýria a Libanon patrili k mnohým zámorským územiám francúzskej ríše, ktoré sa po páde Francúzska cítili viazané kapituláciou francúzskej vlády. Je pochopiteľné, že vláda vo Vichy robila všetko, aby svoj vplyv v Levante udržala.¹⁰ Gabriel Puaux 27. júna 1940 naznačil Mittelhauserovi, že ak sa francúzska severná Afrika vzdá, niet nádeje na pokračovanie v boji. Generál Mittelhauser si vyhradil noc na rozmyslenie, pretože predtým plne súhlasil s Wavellovými plánmi na spoločnú obranu Blízkeho východu. Teraz však zostal sám proti všetkým ostatným: mal šesťdesiatšesť rokov a jeho rodina bývala v Štrasburgu, a tak sa podriadil príkazu svojej vlády. Wavellovi sa ho počas druhej návštevy 29. júna nepodarilo presvedčiť o spolupráci, a preto nasledujúci deň boli hranice medzi Palestínou a levantskými štátmi obojstranne uzavreté.¹¹

Britská vláda 1. júla 1940 vydala nasledovné vyhlásenie: „*Vláda Jeho Veličenstva ... chápe, že generál Mittelhauser ... považuje boje v Levante za skončené. Vláda sa však domnieva, že to neznamená, že v prípade pokusu Talianov alebo Nemcov obsadiť Sýriu alebo Libanon, a to napriek britskej nadvláde na mori, francúzske sily neurobia žiaden pokus postaviť sa im na odpor. Z dôvodu, aby boli odstránené všetky pochybnosti, vláda vyhlasuje, že nemôže dovoliť, aby Sýria alebo Libanon boli okupované akoukoľvek nepriateľskou mocnosťou, alebo použité ako základňa pre útok na tie krajiny na Blízkom východe, ktoré je zaviazaná brániť, alebo aby sa stala miestom takých nepokojov, ktoré by predstavovali nebezpečenstvo pre tieto krajiny. Vláda si preto vyhradzuje právo prijať akékoľvek opatrenia, ktoré za danej situácie bude považovať vo vlastnom záujme za nevyhnutné. Akákoľvek akcia, ktorú bude musieť vykonať pre splnenie tohto vyhlásenia, nebude mať vplyv na budúci status území v súčasnosti pod francúzskym mandátom.*“¹²

Zatiaľ čo generál Mittelhauser sa zmieril s porážkou Francúzska, jeho náčelník štábu plukovník de Larminat vydal v rozpore s rozhodnutím svojho veliteľa rozkaz, že levantská armáda pokračuje vo vojne a presunie sa do Palestíny. Avšak dvaja vysokí dôstojníci, ktorým boli britské úmysly s Levantou údajne podozrivé, zakročili u Mittelhausera a dosiahli zrušenie rozkazu, napriek tomu, že značná časť vojakov by ho bola poslúchla. Menšej časti jednotiek sa podarilo zbehnúť, prekročili palestínske hranice a pripojili sa k Britom. De Larminat bol na Mittelhauserov rozkaz uväznený, ale aj jemu sa podarilo utiecť do Palestíny.¹³ Mittelhausera nakoniec presvedčili, aby dovolil poľskej karpatskej brigáde o sile 4-tisíc mužov, zostavenej z utečencov, ktorí sa dostali do Sýrie cez Turecko, pripojiť sa k Britom,¹⁴ aj keď bez tankov; odmietol však požiadavku generála Wawella presunúť do Palestíny tri prápory cudzineckej légie.¹⁵

⁹ KIRK, George. *The Middle East in the War*. London : Oxford University Press, 1953, s. 82.

¹⁰ CHURCHILL, Winston. *The Second World War*. Volume III. *The Grand Alliance*. London : Cassell & Co. Ltd., 1968, s. 287.

¹¹ KIRK, ref. 9, s. 82.

¹² *The Times*, 2 July 1940.

¹³ De GAULLE, ref. 8, s. 96.

¹⁴ CHURCHILL, ref. 10, s. 287.

¹⁵ KAMMERER, Albert. *La Vérité sur l'Armistice*. Paris : Editions Médicis, 1945, s. 337-342.

To, že sa francúzske jednotky v Levante rozhodli rešpektovať prímerie a nepokračovať v boji, nespôsobilo okamžitý rozkol medzi britskými a francúzskymi predstaviteľmi na Blízkom východe. Naopak, rokovania na uzavretie clearingovej dohody medzi levantskými štátmi a Palestínou dospeli až do návrhu konvencie. Potom prišli správy, že britská flotila 3. júla zaútočila na francúzsku flotilu zakotvenú v alžírskom prístave Oran a väčšinu z nich potopila, pričom o život prišlo 1 300 francúzskych námorníkov.¹⁶ O dva dni vláda vo Vichy prerušila diplomatické styky s Britániou. Prebiehali rokovania o výmene troch britských obchodných lodí zadržaných v Bejrúte za francúzsky parník zadržaný v Hajfe, ale francúzska admirálita teraz rozkázala tieto rokovania prerušiť a 50 britských členov troch posádok bolo internovaných dlhé týždne v schátraných ubytovniach, z ktorých boli práve prepustení zadrživani Taliani a Nemci. Británia rozkázala spoločnosti Iraq Petroleum Company prerušiť dodávky ropy do levantských štátov uzavretím tripolskej vetvy ropovodu z Kirkúku cez Sýrsku púšť a uvalila čiastočnú blokádu na levantské štáty, čo malo okamžitý vplyv na nedostatok paliva.¹⁷ Francúzi totiž vozili svoj podiel na irackej rope do francúzskych rafinérií.¹⁸ Francúzi odpovedali zákazom vycestovania britských občanov, ktorí boli vo veku vhodnom pre vojenskú službu, z levantských štátov a donútili britského konzula opustiť Bejrút a usadiť sa vo vnútrozemí, aby nemohol priamo sledovať dianie v hlavnom meste.

Koncom augusta 1940 prišli do Levanty piati vysokí talianski dôstojníci, predstavitelia komisie pre prímerie, aby dozerali na plnenie podmienok prímeria, aby sa uistili, že francúzske jednotky sú znížené na minimum potrebné na udržanie vnútorného poriadku a aby boli demobilizované zásoby vojenského materiálu. Od začiatku sa správali arogantne, ako sa patrí na víťaznú rasu voči porazeným. Všetkých nemeckých agentov, ktorí boli po vypuknutí vojny internovaní, prepustili na slobodu, takže mohli pokračovať v činnosti.¹⁹ Ich snaha presadzovať svoju autoritu sa stretávala s tvrdošijným naťahovaním času zo strany Gabriela Pauuxa a generála Fougèresa, ktorý medzitým vystriedal Mittelhausera ako najvyšší veliteľ levantskej armády. Nech boli Francúzi akokoľvek roztrpčení porážkou Francúzska v Európe, uvedomovali si, že ich neporazili Taliani a že správa Levanty zostáva v ich rukách.²⁰ Viacerí francúzski dôstojníci poslali požiadavku prostredníctvom britského veľvyslanca v Egypte, aby sa generál Georges Catroux, ktorý v auguste pricestoval z Indočíny na Blízky východ, pripojil k hnutiu Slobodného Francúzska v Londýne, vrátil do Levanty a viedol ich vzburu proti talianskej komisii pre prímerie. Premiér Churchill pozval generála Catrouxa do Káhiry, aby odtiaľ uplatnil svoj vplyv na Levantu, kde sa očakával priaznivý vývoj situácie.²¹

Winston Churchill a Charles de Gaulle sa rozhodli začať túto vzburu Francúzov v Levante proti komisii pre prímerie bezprostredne potom, ako sa de Gaulle zmocní Dakaru. Operácia v Dakare (23. – 25. septembra 1940) bola však neúspešná,²² a tak štrnásti francúz-

¹⁶ EGREMONT, Max. *Under Two Flags, The Life of Major-General Sir Edward Spears*. London : Phoenix, 1997, s. 198.

¹⁷ HOURANI, A. H. *Syria and Lebanon. A Political Essay*. London : Oxford University Press, 1954, s. 233.

¹⁸ *Oriente Moderno*, január 1941, s. 32-33.

¹⁹ CHURCHILL, ref. 10, s. 287.

²⁰ KIRK, ref. 9, s. 85.

²¹ De GAULLE, ref. 8, s. 115.

²² EGREMONT, ref. 16, s. 208-210.

ski dôstojníci v Levante, ktorí nedokázali utajiť svoje sprisahanecké aktivity, boli na rozkaz z Vichy uväznení.²³ Nálada medzi Francúzmi v Sýrii a Libanone sa zhoršila a nezlepšila sa ani po odstránení viacerých úradníkov podozrivých zo sympatií s hnutím Slobodných Francúzov. Začala sa repatriácia záložníkov do vlasti a zostávajúce jednotky tvorili najmä Afričania z francúzskych kolónií a z niekoľkých práporov cudzineckej légie, takže tam nebolo mnoho francúzskych dôstojníkov a poddôstojníkov pripravených zaujať nezávislý postoj.

Žalostné výsledky ťaženia talianskej armády v Albánsku na jeseň 1940²⁴ nijako nepomohli zvýšiť prestíž jej členov v komisii pre prímerie a asi 400 Grékom z levantských štátov sa podarilo preniknúť cez turecké hranice, aby sa pripojili ku gréckej armáde skôr, než Taliani mohli na to upriamiť pozornosť vysokého komisára a dosiahnuť odmietnutie výstupných povolení pre zvyšok Grékov. Vláda vo Vichy 24. novembra 1940 odvolala vysokého komisára Gabriela Puauxa z funkcie a nasledujúci deň bolo oznámené, že za jeho nástupcu bol vymenovaný Jean Chiappe,²⁵ všeobecne známy fašisticky zmýšľajúci Korzičan. Po odchode francúzskej vlády z Paríža v júni 1940 zostal Chiappe na čele parížskej mestskej rady a spolupracoval s nemeckými okupačnými úradmi. Mohli sa naňho spoľahnúť, že bude plniť svoje povinnosti v Levante s rovnakým oduševnením. Lietadlo, ktorým cestoval, bolo však 27. novembra 1940 nad Stredozemným morom zostrelené, keď sa omylom dostalo do britsko-talianskej námornej bitky. Namiesto neho bol za vysokého komisára v Levante vymenovaný generál Henri Dentz.²⁶

Po nepríjemnej úlohe, ktorú zohrali talianski členovia Komisie pre prímerie, začali od septembra 1940 prichádzať aj nemeckí predstavitelia, ktorí oveľa lepšie zapadli do prostredia. Začali prichádzať aj dôstojníci so zvláštnymi úlohami a v polovici januára 1941 pricestoval Otto von Hentig ako splnomocnený minister.²⁷ Na nemeckom ministerstve zahraničných vecí zastával funkciu vedúceho blízkovýchodného oddelenia. Vysokému komisárovi odovzdal svoje poverovacie listiny a potom sa zišiel na spoločenskej úrovni s politickými a náboženskými osobnosťami a nadviazal priateľské kontakty. Von Hentig údajne zhromažďoval muslimské názory na vytvorenie arabskej ríše, počítal so zvolaním islamského kongresu do Damasku, podnecoval radikálov proti Británii v súvislosti s tragickou palestínskou otázkou a tvrdil, že Británia sľúbila severnú Sýriu Turkom ako cenu za ich priateľstvo,²⁸ odporučal im, aby svoje plány zosúladili s irackými vlastencami a vzbudzoval v nich nádej, že s nemeckou pomocou získajú od Turecka späť provinciu Hatay (Alexandretta). Von Hentiga vraj oslovili aj predstavitelia extrémistickej sionistickej ozbrojenej organizácie Abrahama Šterna (Šternov gang), ktorí chceli získať podporu pre vyhnanie Britov z Palestíny.²⁹ Istý ohlas zaznamenal von Hentig u skupiny al-Istiqlāl (Nezávislosť), ktorú viedol Šukrī al-Qūwatlī, patriacej k Národnému bloku, ktorého členovia sa v tom čase dívali na Nemecko ako na najvhodnejšieho možného realizátora ich nádejí na nezávislosť.³⁰

²³ CATROUX, Georges. *Dans la bataille de Méditerranée: Égypte-Levant-Afrique du nord 1940 – 1944*. Paris : Julliard, 1949, s. 32-33.

²⁴ YOUNG, ref. 4, s. 121-122.

²⁵ HOURANI, A. H. *Syria and Lebanon. A Political Essay*, s. 232.

²⁶ CATROUX, Georges. *Dans la bataille de Méditerranée: Égypte-Levant-Afrique du nord 1940 – 1944*, s. 68.

²⁷ LONGRIGG, Stephen Hemsley. *Syria and Lebanon under French Mandate*. London : Oxford University Press, 1958, s. 301.

²⁸ KIRK, ref. 9, s. 87-88.

²⁹ EGREMONT, ref. 16, s. 221.

³⁰ Al-MU^cALLIM, Walīd. *Sūrijā, 1918 – 1958. At-tahaddī wa al-muvāḏzaha*. (Sýria. Výzva a konfrontácia). Nikózia, Šarikat Bābil li-n-našr, 1985, s. 22.

Medzitým britská čiastočná blokáda levantských štátov prispievala k ich izolácii od susedných štátov. Kým bolo Francúzsko britským spojencom, frank bol stabilizovaný voči libre, a tak výmena tovarov medzi levantskými štátmi a arabskými susedmi, ktoré patrili do šterlingovej sféry, prebiehala plynule. Teraz, po zrušení diplomatických stykov medzi vládou vo Vichy a Britániou, boli tieto prirodzené hospodárske väzby pretrhané. V tom čase sýrski výrobcovia a obchodníci stratili aj zvyšok dôvery vo finančnú stabilitu porazeného Francúzska, ktoré kontrolovalo sýrsku banku a sýrsko-libanonskú papierovú menu. Preto boli ochotní vymieňať svoje trvanlivé výrobky len za zlato alebo iné žiadané tovary.³¹ Zákrátko vznikol utešene fungujúci čierny trh nielen s dovozovým tovarom ako ropa a ťažké oleje, cukor a ryžu, ktoré boli nedostatkové kvôli britskej blokáde, ale aj s výrobkami, v ktorých bola krajina ako celok sebestačná, najmä obilie. Producenti, veľkí alebo malí, neboli ochotní vymieňať svoj konkrétny tovar za papierové peniaze s klesajúcou hodnotou.³² Všetko úsilie francúzskej správy na zásobovanie miest, či nariadením o priznaní zásob, rekviráciami, prídelovým systémom alebo márnymi snahami stabilizovať ceny na predošlej úrovni, sa využívalo pri kontrole hromadenia zásob a šmeliny, ktoré boli priamym dôsledkom všeobecného krachu dôvery voči mene a inštinktu sýrskeho obchodníka, aby sledoval svoj vlastný záujem.

* * *

Pre Britov bola prvoradá obrana Egypta, na ktorý od 11. marca 1941 z Líbye útočili taliansko-nemecké divízie pod velením generálporučíka Erwina Rommela a v priebehu mesiaca ich vytlačili z Cyrenajky až za hranice Egypta.³³ Po spojeneckej evakuácii Grécka bolo treba brániť Krétu a Maltu a, navyše, v apríli 1941 sa skomplikovala situácia Britov v Iraku. Po nemeckých víťazstvách na Balkáne a v Grécku na jar 1941 ich letectvo z nových základní mohlo začať ohrozovať spojenecké jednotky na Blízkom východe nielen leteckými útokmi, ale aj výsadkovými jednotkami. Britom bolo jasné, že keby Nemci ovládli Sýriu, pásmo Suezského prielavu a dokonca aj ropné polia v Iraku a rafinéria v Abadáne by boli priamo ohrozené. To mohlo mať politický ohlas vo viacerých arabských krajinách, kde silnelo národnooslobodzovacie hnutie a britské postavenie na Blízkom východe by bolo vážne ohrozené.³⁴

Koncom apríla 1941, keď britské sily na Blízkom východe boli zamestnané tým, že zároveň museli brániť Krétu, severnú Afriku a Irak a vytláčať Talianov z východnej Afriky, náčelníci štábov naznačili Wawellovi nebezpečenstvo, v prípade, že sa Nemcom podarí získať záchytný bod v Sýrii a inštruovali ho, aby bol pripravený poslať jednotky do Sýrie na podporu akéhokoľvek francúzskeho odporu voči Nemcom. On odpovedal, že podľa jeho informácií je generál Dentz úplne podriadený Vichy a je veľmi nepravdepodobné, že by sa postavil proti nemeckému prenikaniu a že najväčšia sila, ktorú môže uvoľniť v Palestíne, je jeden neúplný jazdecký pluk. Wawell nechcel osloviť Dentza, ako to navrhovali náčelníci štábov, lebo podľa neho to mohlo možnému budúcemu nepriateľovi prezradiť slabosť spojeneckých síl.³⁵ Dentz po vojne pred súdom tvrdil, že 29. apríla 1941 s ním hovoril britský generálny konzul Godfrey Havard o možnosti, že sa Nemci pokúsia využiť sýrske letiská

³¹ HOURANI, ref. 17, s. 234.

³² LONGRIGG, ref. 27, s. 300.

³³ LIDDELL HART, ref. 5, s. 126-127.

³⁴ CHURCHILL, ref. 10, s. 288.

³⁵ WARNER, Geoffrey. *Iraq and Syria 1941*. Bristol : Purnell Book Services, n.d., s. 126.

na útok proti Cypru, preto nasledujúci deň poslal ministrovi vojny vo Vichy telegram, v ktorom poukázal na nebezpečenstvo, že Nemci pri svojom prenikaní smerom na Suez a do Iraku určite využijú letiská v Levante. Aj keď dohoda o prímerí zakazuje nepriateľské akcie Francúzov proti nemeckým silám, svojim námorným a leteckým silám vydal inštrukcie, aby silou vzdorovali cudzím námorným a leteckým výsadbom. Uviedol, že do Vichy oznámil svoje obranné opatrenia a žiadal inštrukcie, ako ďalej postupovať.³⁶

Minister obrany vichystickej vlády mu 4. mája odpovedal, že nevyklučuje, že v krátkom čase sa Nemci pokúsia poskytnúť pomoc Iraku. Ak lietadlá *Luftwaffe* budú chcieť pristáť na levantských letiskách alebo využívať vzdušný priestor, treba si uvedomiť, že Francúzsko nemôže postupovať proti nemeckým ozbrojeným silám ako voči nepriateľovi. Treba však odpovedať silou na všetky pokusy britských ozbrojených síl, keby chceli akýmkoľvek spôsobom zasiahnuť.³⁷ O dva dni neskôr minister informoval Dentza o rokovaní, ktoré od 3. mája vedie admirál Darlan s nemeckou vládou. Uviedol, že na dosiahnutie úspechu rokovaní je nutné, aby nemecké lietadlá smerujúce do Iraku mohli pristávať v Levante a Dentz im musí poskytnúť všetko potrebné, aby mohli pokračovať vo svojej misii.³⁸ Dentz odpovedal 7. mája, že odkaz dostal a vydal príslušné inštrukcie. Dodal, že v prípade nepriateľských činov nemeckých alebo talianskych lietadiel počas letu alebo pri pristávaní, veliteľia letísk dostali právo brániť sa. Slobodní Francúzi si uvedomovali dôsledky nemeckého výsadekového útoku na Sýriu. Preto generál Catroux povedal de Gaullovi, že nadviaže kontakt s Dentzom, aby sa pripojil k hnutiu s uistením, že jeho postavenie a právomoci zostanú zachované. Jeho plány sa však nestretli s Wawellovým súhlasom.³⁹

Na letisku v Aleppe pristál 9. mája emisár vichystickej vlády, Jacques Guérard, ktorý na druhý deň vysvetlil Dentzovi, že pri rokovaní s Nemeckom ide Francúzsku o zníženie vojenských reparácií, o zníženie rozlohy francúzskeho územia okupovaného Nemcami a o prepustenie veľkého počtu vojnových zajatcov.⁴⁰ Na oplátku Rudolf Rahn, nemecký agent, ktorý v úplnej tajnosti sprevádzal Guérarda do Sýrie, mal zariadiť tranzit nemeckých lietadiel s irackými výsostnými znakmi do Iraku. Rahn požadoval aj pre Irak zásoby zo zapečatených skladov, kde boli umiestnené na základe dohody o prímerí francúzske zbrane, munícia a vozidlá. V správe Darlanovi 11. mája Dentz uviedol, že požadovaný materiál môže byť dodaný do Iraku po železničnej trati Aleppo – Mosul pri dodržaní päťdňovej oznamovacej lehoty Turkom,⁴¹ keďže transport prekoná po ich území vyše 300 kilometrov. Dentz dodal, že v súvislosti s touto akciou treba požiadať komisiu pre prímerie o poskytnutie rovnakého objemu zbraní a munície na doplnenie vojenských zásob a podľa možnosti tiež protitankové a protiletecké kanóny, ktorých je veľmi málo, pre prípad ozbrojenej britskej reakcie.⁴²

³⁶ CATROUX, ref. 26, s. 109.

³⁷ Cit. in: KIRK, ref. 9, s. 92-93.

³⁸ LIPSCHITS, Isaac. *La Politique de la France au Levant 1939 – 1941*. Paris : Editions A. Pedone, 1963, s. 94; ABETZ, Otto. *Das offene Problem*. Köln : Grewen, 1951, s. 186-187.

³⁹ De GAULLE, ref. 8, s. 151-152.

⁴⁰ LONDON, Geo. *L'Amiral Estéva et le général Dentz devant la Haute Cour de Justice*. Lyons : Bonnefon, 1945, s. 333.

⁴¹ RAHN, Rudolf. *Ruheloses Leben*. Düsseldorf : Diedrichs, 1949, s. 152-181.

⁴² LONDON, ref. 40, s. 175-176.

Prvé nemecké lietadlo smerujúce do Iraku priletelo ráno 12. mája 1941. Generál Dentz sa usiloval obmedziť využívanie sýrskych letísk na Palmyru, dostatočne vzdialenú od obývaného územia, ale dostal rozkaz dať im k dispozícii aj letisko neďaleko Aleppa a poskytnúť francúzsku stihaciu letku a protiletckú batériu na obranu letiska. Podľa Dentza v období od polovice mája do 6. júna asi 120 nemeckých lietadiel prešlo cez Sýriu do Iraku. Admirál Darlan 14. júna oznamoval Dentzovi, že francúzsko-nemecké rokovania sa skončili a Pétainova vláda prijala zásadu spolupráce s Nemeckom. Táto spolupráca neznamená vyhlásenie vojny Británii, ale rozkaz brániť sa silou britskému útoku je potvrdený. Nasledujúci deň telegrafoval samotný Pétain, ktorý slová admirála v plnom rozsahu potvrdil.⁴³

Medzitým 14. a 15. mája britské letectvo bombardovalo letiská využívané Nemcami a 15. mája britský minister zahraničných vecí Eden vyhlásil v Dolnej snemovni, že vláda dala plné právo na podniknutie akcií proti nemeckým lietadlám na sýrskych letiskách a že súhlas s týmito preletmi nie je v súlade so zárukami poskytnutými francúzskou vládou.⁴⁴ Dentz energicky protestoval u britského generálneho konzula a 16. mája vydal toto vyhlásenie: „*Nemecké lietadlá v uplynulých dňoch vykonali tranzitný prelet nad Sýriou. Pätnásť z nich núdzovo pristálo na sýrskych letiskách. V súlade s podmienkami prímeria francúzske úrady prijali opatrenia, aby tieto lietadlá čo najskôr odleteli. Útoky britského letectva sú flagrantným aktom nepriateľstva voči Francúzsku.*“⁴⁵ Ani Nemci nezaháľali a 20. mája ich letectvo zaútočilo na Krétu. Generál Archibald Wawell preto 21. mája nariadil vybraným jednotkám, aby sa pripravili na presun do Palestíny a generálovi Maitlandovi Wilsonovi, ktorý sa po návrate z Grécka začiatkom mája ujal velenia v Palestíne a Zajordánsku, aby vypracoval plán na postup do Sýrie.⁴⁶ Generál Edward Spears, styčný dôstojník u de Gaulla, si uvedomoval, že ťaženiu do Sýrie by pomohla podpora miestneho obyvateľstva, a preto poslal do Londýna návrh, aby Slobodní Francúzi a Briti dali obyvateľstvu slávnostnú záruku o poskytnutí úplnej nezávislosti levantským štátom.⁴⁷

Francúzsko-nemecký protokol z 21. mája ratifikoval pomoc, ktorú majú francúzske úrady v Levante poskytnúť Nemcom pri zásobovaní irackej armády a počítal s odovzdávaním nemeckému hlavnému veleniu na základe reciprocity, všetky tajné informácie získané o britských jednotkách a vojenských opatreniach na Blízkom východe.⁴⁸ Vzhľadom na aktívne kroky, ktoré podnikli Briti, aby zabránili nemeckému prenikaniu, OKW súhlasilo s uvoľnením podmienok prímeria a povolilo Francúzom, aby cez Solún poslali z Francúzska do Levanty vojnový materiál a pozemné a letecké jednotky.⁴⁹ Generál Henri Dentz 21. a 22. mája radil, aby nedošlo k ich vylodeniu v Bejrúte alebo Tripolise, pre zachovanie utajenia a odvrátenie novej britskej reakcie rozsiahlejšej ako v prípade letísk. Navrhol využiť na vylodenie záliv medzi Bejrútom a Tripolisom.⁵⁰ Medzitým veliteľ armády generál Fougères za aktívnej účasti bezpečnostných zložiek (Sûreté Générale) vyradil vyšších dôstojníkov a štátnych úradníkov podozrivých zo sympatií so Slobodným Francúzskom

⁴³ KIRK, ref. 9, s. 94.

⁴⁴ WARNER, ref. 35, s. 130.

⁴⁵ Daily Telegraph, 17 May 1941.

⁴⁶ CHURCHILL, ref. 10, s. 290.

⁴⁷ EGREMONT, ref. 16, s. 225.

⁴⁸ HIRSZOWITZ, Lukasz. *The Third Reich and the Arab East*. London : Routledge and Kegan Paul, 1966, s. 174.

⁴⁹ ABETZ, ref. 38, s. 188.

⁵⁰ KIRK, ref. 9, s. 95.

alebo kritizujúcich politiku kolaborácie s Nemcami. Generál Fougères pri viacerých príležitostiach predniesol vo francúzskych posádkach protibritské prejavy, kde poukazoval na Britániu ako na historického nepriateľa Francúzska už od stredoveku. Britskí konzuli museli opustiť Levantu. Na druhej strane niekoľko stovák francúzskych vojakov, konkrétne dva čerkeské jazdecké oddiely pod velením pplk. Philiberta Colleta, prekročili južnú hranicu a pripojili sa k Slobodným Francúzom v Palestíne. Bol to však len zlomok v porovnaní s tými, ktorí pasívne čakali, čo sa stane.⁵¹

Britský minister zahraničných vecí Anthony Eden 22. mája vyhlásil, že keď vichystická vláda v súlade s deklarovanou politikou kolaborácie s nepriateľom poškodí spojenecké vojenské úsilie a poslúži nepriateľovi, Británia bez zábran zaútočí na nepriateľa. Generál Wawell, ktorého decimované sily boli nasadené na troch frontoch, váhal otvoriť ďalší front v Levante, a preto 20. mája ponúkol náčelníkovi Imperiálneho generálneho štábu svoju rezignáciu.⁵² Napriek tomu prijal opatrenia, aby predišiel riziku nemeckej okupácie Sýrie. Ministerstvu vojny hlásil 25. mája, že pripravuje plán invázie do Sýrie s kódovým označením „**Exporter**“, v ktorom počítá so 7. austrálskou divíziou bez jednej brigády, jednotkou Slobodného Francúzska a niekoľkými jednotkami 1. jazdeckej divízie. Priznal, že je to omnoho menej ako považuje za potrebné a nepozdávalo sa mu ani začlenenie Slobodných Francúzov, lebo vedel, že to spôsobí oveľa tvrdší odpor Francúzov v Sýrii, ale nemá k dispozícii žiadne iné jednotky. Letecká podpora mohla byť tiež iba skromná, lebo v krátkom čase sa mala začať ofenzíva na severoafrickom fronte.

Keď v Iraku padla vláda Rašida ʿĀliho al-Kajlāniho, Nemci stiahli z Levanty svoje lietadlá a vojenskú misiu a ukončili aktivity súvisiace s Irakom. Nemci však nerezignovali úplne na vojenské aktivity, ktoré pokračovali na severoafrickom fronte ani na podvrtnú činnosť v súlade s aktivitami protispojeneckých arabských kruhov. Vojenská misia pre Irak nebola rozpustená, ale zostala ako „Sonderstab F“ a pod velením generála Helmutha Felmyho operovala z Atén. Základnou líniou nemeckej politiky na jar a začiatkom leta 1941 bolo stiahnuť sa zo Sýrie po páde irackého režimu, aby Briti nemali zámienku na jej okupáciu.⁵³ Sýrsky problém však pretrvával, pretože takmer každý krok, ktorý vychysti chceli podniknúť na udržanie Sýrie, si vyžadoval nemeckú pomoc alebo súhlas. Neúspech v Iraku spôsobil, že Nemci boli veľmi obozretní. Ešte začiatkom júna si viacerí nemeckí politici a vojaci mysleli, že Británia nepoužije silu na ovládnutie Sýrie, ale získa francúzske jednotky pre de Gaulle. Tento predpoklad vychádzal zo skutočnosti, že v roku 1940, po páde Francúzska, väčšina francúzskej posádky v Sýrii chcela pokračovať v boji proti Nemcku.⁵⁴ Ako sa neskôr ukázalo, pre spojencov postoj vichystických jednotiek stratil dôležitosť zoči-voči všeobecnej obave, že Nemci ovládnu Levantu. Túto obavu znásobili informácie generálneho konzula USA v Bejrúte Van Engerta.⁵⁵

Generál de Gaulle vo svojich pamätiach trpkovo priznáva, že kým sa Briti a Slobodní Francúzi chystali na spoločný boj, pod povrchom prebiehala politická rivalita. Otrás spôsobený francúzskou porážkou si podľa neho vyžadoval, aby Slobodné Francúzsko zaujalo voči levantským štátom nový postoj zodpovedajúci vývoju a okolnostiam. Z jeho slov je jasné, že

⁵¹ De GAULLE, ref. 8, s. 155.

⁵² CHURCHILL, ref. 10, s. 290.

⁵³ PLAYFAIR, I. S. O. *The Mediterranean and the Middle East*. Vol. II. „*The Germans come to the Help of their Ally*“ (1941). London : Her Majesty's Stationery Office, 1956, s. 205.

⁵⁴ HIRSZOWITZ, ref. 48, s. 174.

⁵⁵ WILSON, H. M. *Eight Years Overseas, 1939 – 1947*. London : Hutchinson, 1950, s. 110.

sa nezbavil veľkofrancúzskych snov a Arabom chcel ponúknuť iba to, že „*po preniknutí na sýrske a libanonské územie Slobodné Francúzsko vyhlási svoju vôľu ukončiť režim mandátu a uzavrieť dohody so štátmi, ktoré sa stanú suverénnymi. Pokiaľ potrvá vojna, ponecháme si prirodzene v Levante vrcholnú moc mandátnej krajiny a súčasne jej povinnosti*“.⁵⁶ V podstate sa nezaujímal o ašpirácie a túžby miestneho obyvateľstva, ale o to, že britská politika sa snaží skrytou i otvorenou formou nahradiť Francúzov v Damasku a Bejrúte. Potrebu sľúbiť Sýrii a Libanonu nezávislosť, aby sa zabezpečila podpora domáceho obyvateľstva spojencom, zdôraznil aj Churchill v telegrame de Gaullovi, 6. júna 1941.⁵⁷ Vyhlásenie o poskytnutí nezávislosti Sýrii a Libanonu vyhlásil generál Georges Catroux tak ako si želal de Gaulle, ale britská vláda svojím menom vydala iné vlastné vyhlásenie.⁵⁸

Generál Dentz 30. mája telegrafoval admirálovi Darlanovi, že operácia Britov v Iraku sa skončila z hľadiska Nemcov neúspešne a bolo by vhodné nepripustiť podobnú chybu v Sýrii. Uviedol, že nemecká prítomnosť v Sýrii neznamená pre Francúzov žiadnu podporu, ale bude využitá ako zámienka na spojenecký útok, preto žiadal ukončenie nemeckej prítomnosti na levantských letiskách.⁵⁹ Darlan odpovedal, že neexistuje vojenská dohoda o vojenskej spolupráci proti Britom a že Francúzsko musia brániť výlučne Francúzi, preto požiadal o stiahnutie nemeckých lietadiel. Veliteľ nemeckej leteckej jednotky vyslanej do Iraku sa však 31. mája snažil z leteckej základne v Aleppe organizovať odpor voči Britom v severnom Iraku a tvrdil, že vlády Nemecka a Francúzska sa dohodli na vojenskej spolupráci proti Britom. Darlan sa neuspokojil a naliehal na Dentza, aby boli Nemci stiahnutí zo sýrskeho územia. Vysvetľoval, že bojovú morálku v armáde udržuje tým, že vojakom pripomína ich úlohu pri obrane jednoty francúzskej ríše a keď tento dôvod zlyhá, stratia motiváciu. OKW stiahlo nemeckých letcov zo Sýrie 4. júna 1941.⁶⁰ O dva dni Dentz oficiálne informoval generálneho konzula USA v Bejrúte, ktorý zastupoval aj britské záujmy, že Nemci Sýriu opustili.

Zmena prišla neskoro, lebo britská vláda 8. júna 1941 vyhlásila, že napriek predošlému varovaniu, vláda vo Vichy pokračuje v spolupráci s mocnosťami Osi a poskytla svoje základne v Sýrii a Libanone Nemecku a Taliansku a dodávala vojenský materiál vzbúreným silám v Iraku. Nemecké prenikanie do Sýrie sa začalo a vláda vo Vichy naďalej prijíma opatrenia, ktoré povedú k tomu, že Sýria a Libanon sa dostanú celkom pod nemeckú nadvládu. Britská vláda nemôže tolerovať také akcie, ktoré prekračujú podmienky dohody o prímerí a vyhlásenia maršala Pétaina, že Francúzsko nepodnikne nič proti svojim bývalým spojencom. Z toho dôvodu jednotky Slobodného Francúzska spolu s britskými silami dnes ráno vstúpili na územie Sýrie a Libanonu.⁶¹

Ako odpoveď vláda vo Vichy vyhlásila v nóte odovzdanej veľvyslancovi USA admirálovi Williamovi D. Leahymu, že v Sýrii nedošlo k spolupráci medzi Francúzmi a Nemcami a všetky nemecké letecké sily a materiál, ktoré tam mohli byť počas udalostí v Iraku boli stiahnuté okrem niekoľkých poškodených lietadiel a desiatich mužov. Nič za súčasnej situácie v Sýrii nemôže odôvodniť britský útok, ktorý môže viesť k vážnym následkom.

⁵⁶ De GAULLE, ref. 8, s. 157.

⁵⁷ CHURCHILL, ref. 10, s. 294.

⁵⁸ Texty francúzskeho a britského vyhlásenia in: HOURANI, ref. 17, s. 241-242.

⁵⁹ LONDON, ref. 40, s. 269.

⁶⁰ GÖRLITZ, Walter. *Das zweite Weltkrieg, 1939 – 1945*. Stuttgart : Steingruben Verlag, 1951, s. 248.

⁶¹ *The Times*, 9 June 1941.

Francúzska vláda je rozhodnutá brániť svoje územie a vlastníctvo keď bude napadnutá všetkými prostriedkami, ktoré má k dispozícii. Vo vedomí nebezpečenstva súčasnej situácie francúzska vláda neprijme žiadnu akciu, ktorá by mohla sťažiť alebo rozšíriť konflikt. Ak sa problém rozšíri, francúzska vláda bude nútená nevyhnutnými opatreniami zaistiť obranu území pod francúzskou suverenitou.⁶²

V odpovedi britská vláda pripomenula vláde vo Vichy vyhlásenie britského ministra zahraničných vecí z 22. mája 1941 a zodpovednosť za konflikt presunula na vládu maršala Pétaina. Pripomenula, že s potešením zaregistrovala, že francúzska vláda nechce prijať žiadnu akciu na zhoršenie konfliktu a sama nechce prelievať francúzsku krv. Preto by privítala, keby maršal Pétain v záujme oboch krajín dal pokyn svojim vojskám, aby nekladli odpor opatreniam, ktoré spojenecké sily prijímajú, aby zabránili nepriateľovi v používaní sýrskych základní proti sebe.⁶³

* * *

Spojenecký útok (*operácia Exporter*) sa začal na širokom fronte, ale hlavný ťah pobrežím smerom na Bejrút.⁶⁴ Zúčastnili sa na ňom britské sily (7. austrálska divízia, časť 1. jazdeckej divízie, 5. indická pešia brigáda stiahnutá z Eritrey) pod velením generála Henryho Maitlanda Wilsona a sily Slobodných Francúzov, ktorým velil generál Le Gentilhomme, skladajúce sa zo šiestich práporov, jednej batérie a tankovej roty. Leteckú podporu mohlo spočiatku poskytnúť iba 70 lietadiel, lebo bitka o Krétu mala prednosť. Generál Dentz mal k dispozícii 18 práporov so 120 delami a 90 tankmi, dovedna 35 000 mužov.⁶⁵ Keď spojenecké jednotky prekročili hranice levantských štátov, mocnosti Osi okamžite ponúkli vláde vo Vichy vzdušnú podporu a 11. júna vichystický minister obrany informoval Dentza, že vláda odpovedala, že prvoradým cieľom leteckého útoku by mala byť britská flotila podporujúca postup spojeneckých síl popri libanonských brehoch a následne letiská v Ammáne, Hajfe, Lydde a prístavné zariadenia v Hajfe. Vhodné by bolo bombardovať aj konvoje medzi Cyprom a Hajfou. Zásahy v zóne bojov uskutočniť iba na požiadanie generála Dentza, ktoré podá cez taliansku komisiu pre prímerie.⁶⁶

Námorný veliteľ v Levante, admirál Goutton 12. júna krátko popoludní poslal do Vichy telegram, v ktorom oznamoval, že požiadal hlavného veliteľa (Dentza) o súhlas na rýchly a opakovaný zásah nemeckých lietadiel Ju-87 Stuka proti britskej flotile, ktorá sa posúva na sever a podporuje útočiacie spojenecké jednotky. Súhlas s používaním levantských letísk je nevyhnutný a tento krok, ktorý bol odmietnutý pred britským útokom, by teraz vďačne prijali všetky jednotky.⁶⁷ Dentz potvrdil vážnosť situácie v telegrame zaslanom večer toho istého dňa. Uviedol, že stála paľba britskej flotily a značné straty vojakov, ktorých nemá kým nahradiť, zmenili jeho názor na zásah nemeckého letectva. Žiadal povolenie, aby nemecké lietadlá, ktoré majú zasiahnuť proti britskej flotile alebo proti pozemným operáciám mohli použiť letisko v Aleppe. O situácii informoval aj Rudolfa Rahna.⁶⁸ Nemci kladne prijali francúzske požiadavky a boli ochotní bombardovať prístav v Hajfe a britskú flotilu, dokonca prisľúbili letecké krytie pre francúzske lode smerujúce do Sýrie.⁶⁹

⁶² *Oriente Moderno*, júl 1941, s. 339.

⁶³ *The Times*, 14 June 1941.

⁶⁴ GUEDALLA, Philip. *Middle East 1940 – 1942. A Study in Air Power*. London : Hodder and Stoughton, 1944, s. 151.

⁶⁵ CHURCHILL, ref. 10, s. 295.

⁶⁶ KIRK, ref. 9, s. 98.

⁶⁷ LONGRIGG, ref. 27, s. 312.

⁶⁸ LONDON, ref. 40, s. 179.

⁶⁹ ABETZ, ref. 38, s. 195.

Ráno 13. júna prišla z Vichy odpoveď: Posielame vám francúzsku letku spôsobilú pre útok na flotilu. Pomoc lietadiel Stuka, ktorá môže mať vážnu odozvu na celkovú politiku, možno požiadať iba vtedy, keby nebola len rýchla a trvalá, ale aj masívna. Zistíte, či tieto technické podmienky môžu byť splnené.⁷⁰ Dentz odpovedal, že vyslanie špecializovanej francúzskej letky ho odľahčí a umožní mu vyriešiť problém pomocou vlastných zdrojov. V prípade masívnej a trvalej podpory by Nemci určite žiadali zodpovedajúce zabezpečenie a služby, ktoré nemôže poskytnúť, a tak by si mohli vytvoriť vlastné zázemie v severnej Sýrii. Sporadická podpora nemôže prispieť k úspechu, ale znamenala by stratu morálneho kreditu z nášho postoja a celkovej politiky.⁷¹ Medzitým prišla ďalšia správa z vichystického ministerstva vojny vyzývajúca vojakov, aby v záujme politického postavenia vlády odolávali tak dlho, ako je to možné.

Dentzova situácia sa naďalej zhoršovala: britské a francúzske jednotky sa približovali k Bejrútu a Damasku; na strednom úseku padol oporný bod Mardž 'Ujün a motorizované oddiely postupovali cez púšť z Iraku. V tejto situácii Dentz hlásil, že okamžitý zásah bombardérov Stuka umiestnených v Sýrii, ktoré by útočili na pozemné ciele a v druhom rade na flotilu, by boli rozhodujúce a že Rudolf Rahn ho uistil, že po ukončení operácie sa Nemci okamžite stiahnu.⁷² Následne vichystický minister letectva, generál Jean Bergeret 17. júna odletel do Levanty,⁷³ ale medzitým levantské sily, keď si uvedomili slabosť spojeneckých síl, spustili úspešný protiútok proti Qunajtre a Mardž 'Ujün a Dentzovi sa zdalo, že vojenská situácia si už nevyžaduje žiadosť o nemeckú podporu.⁷⁴ Do Vichy poslal telegram, že sa vyskytli technické ťažkosti a vec nie je naliehavá. Keď sa Bergeret vrátil do Vichy, dostal dlhšiu správu od Dentza: „*Situácia pri Sidone je zložitá pre aktivitu britského delostrelectva a flotily a admirál Goutton veliaci levantským námorným silám tvrdí, že podpora lietadiel Stuka by bola rozhodujúca. Ja odmietam jeho názor z týchto dôvodov: 1. Zásoby vojnového materiálu, benzínu a bômb, nebudú stačiť, aby sme nemeckým formáciám poskytli pomoc a ochranu, ktorú – v prípade, že budú pozvané – budú vyžadovať; 2. som toho názoru, že celkový morálny stav vo Francúzsku núti francúzske vojská v Sýrii, aby bojovali samy, bez pomoci cudzích vojsk vpustených do Sýrie; 3. Žiadaná pomoc bude možno účinná proti nepriateľskej flotile, ale nedokáže ovplyvniť výsledok pozemných bojov.*“⁷⁵ Vláda vo Vichy sa 22. júna nakoniec rozhodla nepožiadat' o nemeckú podporu a vyzvala obrancov, aby pevne bránili svoje postavenia.

Keď 20. júna 5. indická brigáda a jednotky Slobodného Francúzska obklúčili Damask, Dentz hlásil do Vichy: „*Osud Levanty teraz závisí od okamžitého nasadenia úderných (prepadových) jednotiek. Tie musia byť letecky dopravené veľkými lietadlami.. Nemecké velenie je pripravené poskytnúť potrebné lietadlá za podmienky, že žiadosť podáte vy.*“⁷⁶ Po tom, čo Dentz takto presvedčil svoju vládu o vážnosti situácie, ešte v ten istý deň požiadal generálneho konzula USA, aby zistil, za akých podmienok by bolo možné uzavrieť prímerie a 21. júna dostal odpoveď, že britská vláda je pripravená poskytnúť Dentzovi a všetkým francúzskym dôstojníkom a úradníkom vojenskej pocty.⁷⁷ Damask padol 21. júna a Palmyra bola

⁷⁰ HIRSZOWITZ, ref. 48, s. 178.

⁷¹ LONDON, ref. 40, s. 258-260.

⁷² Cit. in: KIRK, ref. 9, s. 100.

⁷³ WARNER, ref. 35, s. 146.

⁷⁴ CATROUX, ref. 26, s. 142-143; ABETZ, ref. 38, s. 196-198.

⁷⁵ Cit. in: KIRK, ref. 9, s. 100.

⁷⁶ LONDON, ref. 40, s. 260-261.

⁷⁷ WARNER, ref. 35, s. 148; De GAULLE, ref. 8, s. 159-160.

ohrozovaná britskou kolónou postupujúcou cez púšť z Iraku. A tak 26. júna Dentz vyslal dvoch svojich štábnych dôstojníkov do Vichy, aby vysvetlili nemožnosť pokračovať v boji. Podľa svedectva jedného z týchto dôstojníkov, zatiaľ čo Pétain súhlasil 28. júna s nutnosťou prímeria, Darlan trval na pokračovaní v boji, kým to bude možné.⁷⁸

V druhej polovici júna sa odohrali ďalšie významné udalosti. Britská vláda 21. júna rozhodla o vymenovaní generála Claude Auchinlecka za hlavného veliteľa britských vojsk na Strednom východe a zároveň na jeho doterajšie miesto veliteľa britských vojsk v Indii obsadiť generálom Wawellom. Okrem toho vláda 29. júna vymenovala kapitána Olivera Lyttletona za svojho stáleho zástupcu na Strednom východe.⁷⁹ Celkovú vojenskú situáciu ovplyvnil aj nemecký útok na Sovietsky zväz, ktorý sa začal 22. júna. Generál de Gaulle vymenoval 24. júna generála Georgesu Catrouxa za generálneho delegáta pre Levantu. Mal za úlohu „*Riadiť obnovu vnútornej politickej a ekonomickej situácie ako to dovoľí vojna, vyjednať so zodpovednými zástupcami obyvateľstva dohody nastoľujúce budúcu nezávislosť a suverenitu štátov, ako aj spojenectvo týchto štátov s Francúzskom, zaistiť obranu územia proti nepriateľovi a spolupracovať so spojencami pri vojenských operáciách na Východe.*“⁸⁰

Dentz dostal splnomocnenie rokovať o prímerí až 8. júla, keď už Damūr, posledné postavenie na pobrežnej ceste do Bejrútu, mal padnúť. Dentz znova využil dobré služby generálneho konzula USA, ktorý mu na druhý deň priniesol britské podmienky. Podmienky vychádzali zo záruk nezávislosti levantských štátov, ktoré vyjadril generál Catroux a podporila britská vláda pri začatí bojov s dodatkom, že francúzske zastúpenie v Levante budú odteraz vykonávať predstavitelia Slobodného Francúzska.⁸¹ Spojenci boli ochotní garantovať úplnú a okamžitú amnestiu vichystickým úradníkom a vojakom, účastným posledných udalostí. Francúzski vojaci v Sýrii mali byť plne informovaní o situácii a poskytovaných možnostiach a mali mať možnosť slobodne sa pripojiť k spojeneckým silám (podľa možnosti v zodpovedajúcom zaradení). Na druhej strane spojenci dávali každému, kto sa k nim nechcel pripojiť, slobodnú voľbu vrátiť sa do vlasti spolu s rodinami, keď to okolnosti dovoľia. Vojenský materiál musel byť odovzdaný, aby následne nemohol byť použitý proti spojencom. Vojenské lode museli zostať nepoškodené, s tým, že budú vrátené Francúzsku po vojne, alebo sa za ne zaplatí náhrada. Železnice, prístavy, spoje, rozhlas, ropné zariadenia, atď., museli byť odovzdané spojencom na používanie nepoškodené. Všetci uväznení britskí občania museli byť prepustení a všetci Nemci a Taliani v Levante museli byť internovaní. Hospodárska blokáda levantských štátov mala byť zrušená a mali byť zaradené do šterlingovej zóny.⁸²

Vláda vo Vichy 11. júla odpovedala, že s ľútosťou konštatuje, že politické podmienky zaradené do úvodu podmienok sú nezlučiteľné s jej právami a výsadami týkajúcimi sa obyvateľstva zvereného do jej ochrany. Francúzsko vždy považovalo za zásadný cieľ úlohy zverenej jej mandátom, aby postupovalo čo najrýchlejšie v emancipácii Sýrie a Libanonu, aby sa stali slobodnými národmi. Nehodlá poľaviť v týchto povinnostiach. Je to však jeho vlastná zodpovednosť vybrať moment a rozhodnúť spôsob pre túto nezávislosť. Žiadna mocnosť nemôže v tomto právoplatne nahradiť Francúzsko. Tvrdenie, že britská vláda

⁷⁸ KIRK, ref. 9, s. 101.

⁷⁹ CHURCHILL, ref. 10, s. 348.

⁸⁰ De GAULLE, ref. 8, s. 161.

⁸¹ WARNER, ref. 35, s. 150-151.

⁸² LONGRIGG, ref. 27, s. 314-315.

oslobodzuje Sýriu a Libanon, je teda neplatné. Navyše, francúzska vláda sa nemôže prepožičať na rokovania s Francúzmi, ktorí sú zradcami svojej vlasti ako de Gaulle a Catroux. Francúzska vláda nemôže prijať termín „úplná amnestia“ použitý britskou vládou. Francúzski vojaci poslúchajúci vládu svojej krajiny, nemajú čo byť amnestovaní. Francúzska vláda nemôže podpísať prímerie, ktoré obsahuje podmienky v rozpore s jej záujmami a cťou. Francúzska vláda vkladá dôveru do generála Dentza, že prijme opatrenia zodpovedajúce *de facto* situácii, ktorej bude čeliť, ak britská vláda vezme na seba zodpovednosť za neľudské predlžovanie bojov, ktoré sama rozpútala.⁸³

Spojenecké vojská pokračovali v postupe a dohoda bola nakoniec dosiahnutá medzi Britmi a vichystickými Francúzmi, a podpísali ju v Akke (prístav v severnej Palestíne) 14. júla 1941 generáli Wilson a Dentz.⁸⁴ Tu sú jej najdôležitejšie nové body: úradníci exekutívy, úradníci technických služieb a dôstojníci zvláštnych služieb zostanú vo svojich funkciách, pokiaľ bude nutné zabezpečiť pokračovanie správy krajiny a dovtedy, kým budú môcť byť uvoľnení. Potom môžu byť repatriovaní, ak si to budú želať. Môžu byť zbavení služby, ak by ich práca alebo postoj nebol uspokojivý. Francúzske kultúrne ustanovizne, vrátane nemocníc, škôl, misií atď. mali byť zabezpečené, že ich práva budú zachované. Práva týchto ustanovizní však nesmú byť v rozpore s vojenskými záujmami spojencov.⁸⁵

Priebeh konfliktu naznačuje, že hlavným motívom vlády vo Vichy pri povolení nemeckej infiltrácie do levantských štátov (ktoré spojenecká tlač náležite zveličovala) bola nádej, že získa isté úľavy podmienok prímeria v metropolitnom Francúzsku. Prítomnosť Slobodných Francúzov v Palestíne nehrala hlavnú úlohu pri formovaní Dentzových stanovísk počas mája 1941, ale zvýšila odhodlanie jeho jednotiek klásť odpor spojencom po 8. júni. De Gaulle mal prehnané očakávania pri odhade počtu francúzskych vojakov v levantských štátoch, ktorí budú ochotní sa k nemu pripojiť. Nemecké prenikanie bolo zrejme veľmi nepríjemné pre väčšinu vichystických dôstojníkov, ktorí Nemcov neznášali rovnako ako Britov. Prípadný pocit zadosťučinenia, že Briti konečne dostanú, čo si zaslúžia, bol vykompenzovaný pocitom, že Nemci získavajú záhytný bod v ďalšej francúzskej dŕžave, odkiaľ ich bude ťažké dostať von. Činnosť von Hentiga a Rosera pri povzbudzovaní sýrskych vlastencov, musela na Francúzov pôsobiť veľmi zle. Ukazuje sa, že Dentz naschvál spájal žiadosti 12. a 15. júna o nemeckú vzdušnú podporu s podmienkami, o ktorých vedel, že budú pre Vichy neprijateľné.⁸⁶

Operácie na levantskom fronte si vyžiadali na strane spojencov 4 600 padlých alebo ranených mužov, sily vichystov stratili asi 6 500 mužov. Úspešné ťaženie v Levante významne zlepšilo strategické postavenie Britov na Blízkom východe. Znemožnilo nepriateľovi všetky pokusy preniknúť od Stredozemného mora smerom na východ, posunulo britskú obranu Suezského priepľavu o 400 km na sever a zbavilo Turecko obáv o južnú hranicu. Dobytie a obsadenie Sýrie, ktoré bolo podniknuté z nevyhnutnosti, nakoniec navždy zastavilo nemecký postup k Perzskému zálivu a do Indie.

⁸³ *New York Times*, 12 July 1941; *Oriente Moderno*, August 1941, s. 390-392.

⁸⁴ EGREMONT, ref. 16, s. 228.

⁸⁵ *The Times*, 16 July 1941.

⁸⁶ LONDON, ref. 40, s. 297-301.

K. SORBY, Jr.: DER BRITISCH-FRANZÖSISCHE KRIEG IN LEVANTE IM JAHRE 1941

Kurz nach dem Angriff der deutschen Wehrmacht auf Frankreich im Mai 1940 wurde Marschall Philippe Pétain, der Held aus dem 1. Weltkrieg, zum Premierminister der französischen Regierung gewählt. In der selbigen Regierung hatte General Maxime Weygand den Posten des Verteidigungsministers und Admiral Jean François Darlan den Posten des Ministers für Marinewesen inne. Der Divisionsgeneral Charles de Gaulle, Staatssekretär im Verteidigungsministerium, unternahm ohne Zugeständnis der Regierung einen Flug nach Großbritannien, um hier die „zertretene Ehre“ Frankreichs wiederzuerlangen. Die Hauptaufgabe der neuen Regierung bestand – wie von Philippe Pétain im öffentlichen Rundfunk angekündigt – in der unverzüglichen Vereinbarung des Waffenstillstands mit Deutschland. In der Reaktion auf seine Ansprache haben sich fast alle Vertreter der französischen Überseegebiete entschlossen, den Kampf gegen die Achsenmächte fortzusetzen.

Syrien und Libanon gehörten zu den vielen Überseegebieten des Französischen Reiches, die der Kapitulation der französischen Regierung Gehorsam leisteten. Es ist verständlich, dass die Vichy-Regierung alles unternommen hat, um ihren Einfluss in Levante zu halten. Zum Nachfolger von General Weygand als Oberbefehlshaber der französischen Truppen in Levante (drei Divisionen) wurde General Mittelhauser ernannt. Dieser erließ am 18. Juni 1940 einen Tagesbefehl, nach dem die französische Armee in Levante im weiteren Verlauf des Krieges an der Seite der Verbündeten kämpfen sollte. Die Regierung Großbritanniens verkündigte am 1. Juli 1940, sie könne es nicht zulassen, dass Syrien und Libanon durch eine feindliche Macht besetzt werden, oder als Basis für Angriffe auf Länder im Nahen Osten benutzt werden, die sie sich im Begriffe sieht zu verteidigen, und deswegen behalte sie sich das Recht vor alle notwendigen Maßnahmen zu treffen. Ende November 1940 wurde General Henri Dentz zum Hohen Kommissar in Levante von der Vichy-Regierung ernannt.

Für die Briten war die Verteidigung Ägyptens erstrangig, das am 11. März 1941 von italienischen und deutschen Divisionen unter Kommando von Generalleutnant Erwin Rommel in Angriff genommen wurde. Innerhalb eines Monats ist es den Briten gelungen, das Vordringen dieser Divisionen aufzuhalten und sie aus Cyrenaika vor die Grenzen Ägyptens wegzudrängen. Nach der alliierten Evakuierung Griechenlands war es notwendig, auch noch Kreta und Malta zu verteidigen. Zudem wurde seit April 1941 die Lage der Briten im Irak immer komplizierter. Nach den deutschen militärischen Erfolgen auf dem Balkan und in Griechenland im Frühling 1941 konnte die Luftwaffe aus den neuerworbenen Stützpunkten die alliierten Truppen nicht nur durch Bombenangriffe, sondern auch durch Fallschirmjäger bedrohen. Die Briten waren sich im Klaren darüber, dass falls Deutschland Syrien erobern sollte, wären somit die Zone des Suez-Kanals, die Ölfelder in Irak und die Raffinerie in Abadan unmittelbar gefährdet. Dies könnte einen starken politischen Widerhall in mehreren arabischen Ländern hervorrufen, in denen die nationalen Befreiungsbewegungen immer stärker wurden. Die britische Stellung im Nahen Osten würde somit ernsthaft in Frage gestellt.

Wie der britische Außenminister Anthony Eden am 22. Mai 1941 verlautbarte, sollte die Vichy-Regierung durch ihre Kollaborationspolitik mit dem Feind die militärischen Bemühungen der Alliierten beschädigen, so würde Großbritannien ohne Skrupel zuschlagen. Als Vorbeugungsmaßnahme für den Fall einer deutschen Besetzung Syriens bereitete General Wawell einen Invasionsplan mit dem Decknamen „Exporter“ vor. Als dann die Briten Ende Mai den Aufstand im Irak niedergeschlagen haben, wandten sie sich Levante zu. Die britische Regierung deklarierte am 8. Juni 1941, sie könne die feindliche Haltung der Vichy-Regierung nicht länger dulden; gleich danach stürmten britischen Verbände zusammen mit den Truppen des Freien Frankreichs das Gebiet Syriens und Libanons. General Dentz leistete einige Wochen einen zähen Widerstand, seine Lage war jedoch auf längere Sicht aussichtslos. Als er die Bewilligung seiner Regierung zur Kapitulation erhielt, unterschrieb er am 14. Juli 1941 in Akka (Hafen in Nordpalästina) den Waffenstillstand zusammen mit dem britischen General Henry Wilson.

NÁSTUP NOVÉHO TRENDU NÁRODNOSTNEJ VÝSTAVBY ČSLA PO FEDERALIZÁCIÍ ČESKOSLOVENSKA A JEHO LIMITY¹

ALEX MASKALÍK

MASKALÍK, A.: A new Trend in the National Buildup of the Czechoslovak People's Army after Federalization of Czechoslovakia and its Limits. *Vojenská história*, 1, 17, 2013, pp 71-82, Bratislava.

The author analyzes the context of the social changes in Czechoslovakia in the spring of 1968, arguing that they were significantly translated into new approaches to a number of urgent issues of transnational importance. They were related, inter alia, to the so-called revival of the Slovak issue. It involved a relatively wide range of problems, such as the requirements to strengthen the influence of the Slovak national authorities to develop and implement military policy, to significantly expand the representation of the Slovak element in the central authorities, to increase the number of units and on the territory of Slovakia, as well as opinions on the restoration of Slovak national units under the Kosice Government Programme. The most intensive were the voices calling for a new national status of Czechoslovak Republic. Hence, the issue was also reflected in the new approaches to solving the ethnic issue in the Czechoslovak People's Army. Finally, attention is given to causal relationships in the creation of the Czechoslovak Federation, with the result that military districts in Slovakia underwent transformation on the national principle. Although the subsequent normalization led to a reassessment of some principles of personnel departmental work, which were conditioned by the events of the Prague Spring, but all the administrative principles of personnel departmental work in the national area remained in force.

Military History. Czechoslovakia. National Buildup of the CSLA after federalizing the Army in 1968.

Spoločenské zmeny na jar 1968, prebiehajúce ako súčasť pokusu KSC o reformu socialistického systému, sa výrazným spôsobom presadzovali aj v nových prístupoch k viacerým naliehavým otázkam celoštátneho charakteru vrátane tých, ktoré súviseli

¹ Štúdia predstavuje prepracovanú a rozšírenú verziu referátu autora, ktorý odznel na medzinárodnej vedeckej konferencii *Roky premien. Vojenstvo na Slovensku 1969 – 1992* uskutočnenej v júni 2010 na Akadémii ozbrojených síl Slovenskej republiky v Liptovskom Mikuláši. Príspevok reflektuje výlučne český a slovenský rozmer národnostnej výstavby veliteľského zboru čs. ľudovej armády, ktorý bol tak ako po roku 1945, aj po roku 1969 viac než zrejмый. Jednak preto, že dominantnosť štátotvorných národností bola i napriek rozšíreniu národnostnej otázky o iné naďalej určujúca a jednak preto, že samotné zastúpenie iných národností bolo nepatrné.

s oživením tzv. slovenskej otázky. Odzrkadľovali sa v dvoch hlavných rovinách. Prvou, všeobecnou, bolo úsilie o legislatívne a štátoprávne vyjadrenie vzájomného súžitia Čechov a Slovákov na federatívnom princípe; druhá, vojenskopolitická, súvisela s diskusiou o novej vojenskej doktríne a novom obrannom systéme československého štátu. V samotnej „slovenskej otázke“ sa koncentrovalo pomerne široké spektrum problémov, od požiadavky posilniť vplyv slovenských národných orgánov na tvorbu a realizáciu vojenskej politiky, podstatne rozšíriť zastúpenie slovenského prvku v centrálnych orgánoch, zvýšiť počet jednotiek a útvarov (a tým aj počet systemizovaných funkcií plánovaných pre veliteľský zbor) na teritóriu Slovenska, až po názory o obnovení slovenských národných jednotiek v zmysle Košického vládneho programu.² Najintenzívnejšie sa ozývali hlasy volajúce po novom štátoprávnom usporiadaní čs. republiky. Jeho základom sa mal stať symetrický model, ktorý sa mal oficiálne riešiť aj ústavným zákonom.³

Oživenie „slovenskej otázky“ sa premietlo aj v nových prístupoch k riešeniu národnostnej otázky v čs. armáde. V súvislosti s otázkou postavenia dôstojníkov slovenskej národnosti v nej došlo po dvoch desaťročiach ideologického formalizmu a politického pragmatizmu k otvorenému poukazovaniu na jej reálny stav. Vytvorený priestor pritom dal možnosť na kritické zhodnotenie predchádzajúceho obdobia a pomenovanie viacerých nedostatkov. Nechýbali poukazy na nedostatočný a irelevantný prístup v jej praktickej realizácii ani závery o vedomej diskriminácii Slovákov. Pod tlakom uvoľňujúcej sa atmosféry sa našla nečakaná politická vôľa na konštruktívny dialóg i sebareflexiu, ktorá viedla nielen k pomenovaniu všetkých páľčivých problémov, ktoré sa s touto politicky veľmi delikátnou témou viazali, ale aj k naznačeniu možných východísk. Šancu, že zlepšenie národnostnej výstavby ČSLA v prospech slovenského prvku nadobudne reálne kontúry, zvyšoval fakt, že táto požiadavka bola novým straníckym vedením uznaná ako „*nanejvýš nutná a naprosto oprávnená*“.⁴ Konštatovania, podľa ktorých národnostná štruktúra dôstojníckeho zboru mala mať z hľadiska kvality zásadný význam v personálnej práci armádnych kádrových orgánov, neboli preto prekvapivé ani ničím výnimočné.⁵ Velenie armády, v ktorom postupne

² ŠTAIGL, Jan. *K otázke zastúpenia Slovákov v dôstojníckom zbore československej armády po februári 1948*. In Československá historická ročenka, 1998, č. 3, s. 128-129.

³ Prvým oficiálnym dokumentom, ktorý nastolil potrebu nového štátoprávneho usporiadania čs. štátu, bolo *Vyhlásenie Slovenskej národnej rady o potrebe federatívneho usporiadania* z 15. marca 1968. Vyhlásením sa ukončila etapa hľadania optimálneho riešenia štátoprávneho usporiadania v kvalitatívne novej politickej situácii vytvorenej po januárovom zasadnutí Ústredného výboru KSC a zasadaniach ÚV KSS v priebehu roka 1968. Vyhlásenie nastolilo potrebu federatívneho usporiadania a otvorilo cestu ku konkrétnym prípravám. Zákonom č. 77/1968 Zb. z 24. júna 1968 o príprave čs. federácie sa všetky prípravné práce legalizovali, dohľadom nad výsledkami prác bol poverený celoštátny výbor pre prípravu čs. federácie na čele s predsedom vlády. Prípravou projektu bola poverená odborná komisia pod vedením podpredsedu vlády G. Husáka. Podľa zákona 77/1968 sa konštituovala Česká národná rada (ČNR) ako český národnopolitický orgán a partner SNR. K zneniu samotného vyhlásenia pozri: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava 1998, s. 531-533.

⁴ Vojenský ústrední archiv – Vojenský historický archiv (ďalej len VÚA – VHA) Praha, MNO/Sekretariát ministra 1968, šk. 3, inv. č. 9, sign. 1/12/1-8, *Podkladové materiály pro vystoupení ministra národní obrany ČSSR na sjezdu KSS k národnostním aspektům dislokace, doplňování a výcviku vojsk na území Slovenska*.

⁵ Akýmisi tlmočníkom pohoršenia a nespokojnosti sa stali účastníci protifašistického odboja. Napr. na stretnutí Akčného výboru slovenských letcov v marci 1968 boli sformulované požiadavky, v ktorých žiadali nielen nápravu krívd, ale aj vysvetlenie, prečo boli z armády povyhadzovaní, keď sa mali

nastali podstatné zmeny, taktiež pokladalo kritiku dovtedajšieho riešenia národnostnej otázky za oprávnenú, pričom priznávalo, že prijatými opatreniami nebol dosiahnutý „žiaduci pokrok“. Súčasne však zdôrazňovalo, že nie je možné opustiť zásadu jednotnosti armády a že národnostné kritériá vo výstavbe jej veliteľského zboru musia byť podriadené politikoodborným hľadiskám.⁶ Od začiatku zamietlo tendencie obnoviť slovenské národné jednotky, prijalo však rad opatrení, zmyslom ktorých bolo prispôbiť riešenie národnostnej otázky v armáde celospoločenským tendenciám. Ostentatívne deklarovaná snaha o riešenie problémov bola súčasne sprevádzaná poukazovaním na „objektívne“ príčiny vzniknutej situácie, ktoré mali fakticky ospravedlňovať a zmierňovať reálny stav.⁷

Pri zdôraznení nutnosti všestranného zhodnotenia príčin doterajšieho vývoja národnostných aspektov výstavby armády bolo ale zrejme, že nahromadené problémy v národnostnej otázke nebude možné vyriešiť jednorázovými opatreniami a že na ne bude potrebný čas. Na zaistenie jej trvalého sledovania a riešenia, a tým predchádzania podobným omylom, k akým došlo, komisia vyhotovujúca podklady pre akčný program armády ako jednu z hlavných odporučila vytvorenie určitého odborného, kolektívneho orgánu v rámci MNO na úrovni a s právomocou, akú predstavovali iné riadiace ministerské zložky.⁸ V tomto ohľade

stať jedným z pilierov novej čs. armády. Svoje požiadavky sformulovali na stretnutí s námestníkom ministra národnej obrany generálplukovníkom J. Vosáhlom 29. marca 1968 v Bratislave do štyroch bodov, v ktorých, okrem iného, žiadali: „*keďže podľa Košického vládneho programu mali byť účastníci protifašistického odboja, nech by bol býval kdekoľvek vo svete – kostrou veliteľského zboru novej čs. ľudovej armády a keďže to dodnes verbálne tvrdí Hlavná politická správa MNO vo svojich oficiálnych publikáciách, ale v skutočnej praxi bola táto zásada absolútne negovaná, úplná väčšina účastníkov protifašistického odboja z armády prepustená, šikanovaná a časť súdne stíhaná, žiadame verejné priznanie bojových zásluh slovenských účastníkov ... ich úplnú morálnu, občiansku, politickú a právnu rehabilitáciu ... žiadame ministra národnej obrany, aby verejne vysvetlil dôvody, ktoré viedli k diskriminácii slovenských účastníkov odboja v armáde, politickom a spoločenskom živote a všetci, ktorí diskrimináciu zapríčinili, aby boli verejne označení a bráni na zodpovednosť ... žiadame reaktivovať všetkých tých slovenských príslušníkov čs. protifašistického odboja, ktorí po stránke odbornej, morálnej a politickej majú predpoklady spĺňať požiadavky aktívnej služby a zastávať primerané funkcie v čs. ľudovej armáde, ak o to prejavia záujem ... žiadame hmotne odškodniť všetkých účastníkov“.* VÚA – VHA Praha, MNO/Hlavní správa letectva a PVOS 1968, šk. 186, inv. č. 1209/751, sign. 12/1-2, *Požiadavky slovenských letců protifašistického odboje – předložení.*

⁶ A-revue, 1968, č. 8, s. 45-47, *Interview s novým ministrom národnej obrany generálplukovníkom M. Dzürom.*

⁷ Komunistická strana Československa mala svojimi krokmi a opatreniami v rokoch 1945 – 1948 stavať „*hráz reakčným separatistickým tendenciam slovenské buržoazie,*“ pričom „*vývoj udalostí v zemi do února 1948 dal tomuto řešení, které odpovídalo zájmům vývoje naší revoluce i na Slovensku, plně za pravdu*“. K vzniku „*istých*“ deformácií malo dôjsť až v neskoršom období, pričom základnou príčinou chybných opatrení malo byť podľa ústredných orgánov komunistickej strany „*nekonkrétni, měnící se historické společenské realitě neodpovídající posuzování potřeb naší socialistické společnosti i ozbrojených sil a s tím související chybné postupy v oblasti národnostní politiky strany*“. Archiv Ředitelství personální podpory Ministerstva obrany ČR (ďalej len AŘPP MO ČR) Praha, f. MNO/Kádrová správa 1968, sign. 240/12/1-64, *Informační zpráva o kádrové politice a kádrové práci prováděné se sociální skupinou vojáků z povolání slovenské národnosti.*

⁸ Pre konkrétnu formu takéhoto orgánu prichádzal do úvahy rad alternatív – správa, oddelenie či stála komisia – ktoré mali vychádzať zo zásady, aby išlo o stály orgán s pevnou štruktúrou i kádrovým obsadením a potrebnou právomocou, schopný nielen zodpovedne posudzovať dopad všetkých opatrení MNO z hľadiska národnostnej politiky, ale aj sám prichádzať s požiadavkami a námetmi na riešenie najrôznejších otázok vyvstávajúcich v okruhu ním sledovanej problematiky. VÚA – VHA Praha, f. MNO/Hlavní politická správa 1968, šk. 90, inv. č. 235, sign. 33/1-1, *Národnostní otázka a návrhy k jejímu řešení v podmínkách Československé lidové armády (podkladový materiál do akčního programu MNO).*

sa hovorilo aj o viacerých ďalších zaujímavých alternatívach. Predpokladalo sa napr. zriadenie špeciálnych orgánov Slovenskej národnej rady na riešenie brannej problematiky z národnostného hľadiska, zvažovala sa aj alternatíva obnovenia funkcie štátneho tajomníka na MNO. Aktivita v riešení slovenskej otázky bola umocnená novými požiadavkami slovenského národa, formulovanými posledným plenárnym zasadáním SNR. Žiadal sa návrat k princípom Košického vládneho programu z apríla 1945 a urýchlené zriadenie Vojenskej kancelárie SNR, branného a bezpečnostného výboru pri SNR či napr. slovenskej verzie Rady obrany pri plánovanej Rade ministrov (čo predpokladalo aj upravenie príslušných väzieb a vzťahov voči týmto orgánom a vyčlenenie zodpovedného partnera).⁹ Návrat k predfebruárovej rétorike bol prirodzeným vyústením obnovujúcich sa národnoemancipačných snáh Slovákov.

Súčasná vlna aktivity, usilujúca sa o odstránenie nedostatkov vo všetkých oblastiach spoločenského života, postupne viedla aj v armáde k vypracovaniu Akčného programu. Ten mal predovšetkým zabezpečiť zvýšenie akcieschopnosti orgánov velenia pri riešení koncepčných i vecných problémov a odrážať progresívny duch posledných plenárných zasadnutí v riešení kľúčových problémov. Okrem toho mal pomenovať základné problémy, formulovať k nim prístupy a ukázať možnosti ich riešenia. Pri analyzovaní rôznych podnetov boli stanovené okruhy viacerých problémov, medzi ktorými národnostný aspekt výstavby armády figuroval ako jeden z kľúčových.¹⁰ Jeho konečná verzia bola schválená Vojenskou radou Ministerstva národnej obrany v júni 1968 a predpokladala vyriešenie najvážnejších problémov do roku 1970, čo bolo nereálne. V rámci svojho obsahového vymedzenia spadal národnostný aspekt do poslednej šiestej kapitoly vzťahujúcej sa k tzv. problémom vnútorného života ČSLA. V rámci nej sa riešili otázky armádnej kádrovej práce všeobecne a, predovšetkým, problém životnej úrovne príslušníkov ČSLA, čo bol aspekt, ktorý s národnostnou otázkou vzájomne koreloval.¹¹ Tá bola uznaná „*nepostrádateľným*

⁹ So zavedením symetrického modelu mali byť súčasne vypracované aj národohospodárske plány a rozpočty, pričom mali byť zohľadnené špecifické požiadavky a potreby oboch strán, ako aj niektoré odlišné zákonné normy. S deklarováním snahy o relevantné riešenie národnostnej otázky sa zdôrazňovala predovšetkým nutnosť vytvárania nových väzieb so zreteľom na vznik národných orgánov a inštitúcií, stanovenie zodpovedajúceho partnera na úseku obrany, ktorým sa mohli stať aj veliteľstvá jednotlivých vojenských okruhov. Vzhľadom na predpokladané federatívne územné usporiadanie a zrušenie krajského zriadenia mali sa úzko riešiť aj otázky pôsobnosti jednotlivých krajských vojenských správ, exteritoriálneho dopĺňovania a teritoriálnej prípravy záloh, čo malo byť závislé v prvom rade od ustanovenia a stanovenia náplne činnosti jednotlivých orgánov a, predovšetkým, od ujasnenia koncepcie, vymedzenia ich práv a povinností, resp. úloh, pokiaľ by, samozrejme, vznikli. Tamže.

¹⁰ Predmetom riešenia sa stali viaceré ďalšie negatívne stránky výstavby armády. Za jeden z najvážnejších nedostatkov bola považovaná nedostatočná starostlivosť o človeka v armáde, čo sa malo zvlášť prejavovať v oblasti perspektívy a právnej istoty vojakov z povolania. V tomto smere sa medzi trvale vážne problémy zaradilo aj prepracovanie mzdovej sústavy príslušníkov armády, riešenie bytovej otázky a vytvorenie optimálnych pracovných podmienok. VÚA – VHA Praha, MNO/Sekretariát ministra 1968, šk. 40, inv. č. 36, sign. 24/4/1-41, Zpráva pro Vojenskou radu MNO o současné situaci v ČSLA..

¹¹ V tomto smere sa konštatovalo, že „*Řešení sociálních, hmotných a pracovních problémů příslušníků armády dále stagnuje. Došlo k degradaci společenské prestiže vojenského povolání, nejsou zpracovány zásady právního a sociálního postavení vojáka jako občana, zaostává řešení pracovních podmínek, životního prostředí ...*“. AŘPP MO ČR Praha, f. MNO/Kádrová správa 1968, sign. 918/033912, *Akční program Československé lidové armády*.

prvkem branné politiky, zejména při posilování vnitřní stability státu“, pričom jej dovtedajšie riešenie bolo opätovne prehlásené za nedostatočné. Vzhľadom na pripravovanú federalizáciu sa zdôrazňovala nutnosť vymedzenia záležitostí celoštátnej a národnej povahy, pričom program chápal jej riešenie ako proces, ktorý musí byť v súlade s integrovaným obranným systémom štátu. V tejto súvislosti sa načrtla aj možnosť zrovnoprávnenia českého a slovenského jazyka. Vzhľadom na nespracovanie a nevyjasnenie niektorých otázok v riešení tohto problému sa zdôraznila nutnosť systematického sledovania, vyhodnocovania a riešenia novovznikajúcich situácií.¹² Pre zabezpečenie dôslednej realizácie správnej kádrovej politiky v národnostnej výstavbe armády sa mal vypracovať vhodný národnostný model výstavby veliteľského zboru, ktorý mal stanoviť, v akých vzájomných proporciách majú byť obsadzované jednotlivé funkcie v ČSLA i mimo nej, na ktoré sú vojaci z povolania zaradovaní. Pri rešpektovaní národnostných aspektov výstavby dôstojníckeho zboru však mali byť súčasne zohľadňované aj požiadavky na určitú úroveň výkonu funkcie.¹³

Pripravila sa kvantitatívna i kvalitatívna analýza kádrovej politiky pri národnostnej výstavbe veliteľského zboru, pričom sa zovšeobecňovali nové úlohy i možnosti. V druhej polovici roka 1968 bol uskutočnený sociologický prieskum o službe dôstojníkov Slovákov v posádkach na území Čiech a Moravy, realizovaný v súvislosti s plnením politickoorganizačných smerníc k uzneseniu Predsedníctva ÚV KSČ z novembra 1966.¹⁴ V rámci prieskumu sa hlavná pozornosť venovala otázkam všeobecných problémov spolužitia rodín vojakov z povolania so spoluobčanmi v inom národnostnom prostredí, vplyvu ich premiestnenia do iného národnostného prostredia na jej ekonomické pomery vrátane možnosti zamestnania manželiek a využitia ich kvalifikácie.¹⁵ Mimo pozornosť neostali ani otázky vplyvu zmeny školy na školský prospech detí navštevujúcich základné a stredné školy, res-

¹² K príslušným pasážam Akčného programu ČSLA venovaným národnostnej otázke pozri: BENČÍK, Antonín – NAVRÁTIL, Jaromír – PAULÍK, Jan. *Vojenské otázky československé reformy 1967 – 1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967 – 1968)*. Praha – Brno 1996, s. 169-171 (citovaný dokument).

¹³ Okrem potreby cieľavedomejšie riešiť pôsobenie slovenských dôstojníkov v armáde sa tiež poukazovalo na fakt, že z hľadiska kvalitatívnej úrovne výkonu funkcie je nevyhnutné určité „rozložení kádrů podle dosahovaných kvalit výkonu. Z úkolů armády bude stále důrazněji vyplývat požadavek mít v armádě převahu důstojníků kvalitních (výtečných a velmi dobrých) nad důstojníky pouze vyhovujícími. Takové rozložení kádrů podle kvality výkonu je správné i proto, že armáda se vědomě musí zbavovat důstojníků, kteří mají nejslabší výsledky ve službě, nebo tito důstojníci odcházejí sami“. VÚA – VHA Praha, MNO/Sekretariát ministra 1969, šk. 30, inv. č. 37, sign. 24/4/1-9, *Morálně-politický stav důstojníků ČSLA*.

¹⁴ Bol realizovaný na vybranej reprezentatívnej výskumnej vzorke 550 dôstojníkov a príporčíkov slovenskej národnosti, ktorí boli služobne zaradení v Čechách a na Morave (súčasne bola prevedená výskumná sondáž v piatich útvaroch na Slovensku, dovedna u 120 dôstojníkov a príporčíkov českej národnosti, na overenie ich podmienok práce, života a postojov, ktoré k tomuto zaradeniu mali). Výskum bol robený formou anonymných dotazníkov, pričom kandidáti boli vybraní na základe mechanického výberu centrálnej kartotéky Kádrovej správy MNO. Dôstojníci svoje dotazníky vracali MNO späť poštou, čím mala byť zaručená ich úplná anonymita. K upresneniu a doplneniu niektorých kľúčových otázok boli ďalej realizované rozhovory s 50 dôstojníkmi a príporčíkmi a so 40 manželkami slovenských vojakov. VÚA – VHA Praha, MNO/Sekretariát ministra 1969, šk. 28, inv. č. 26, sign. 12/1-5, *Výpis ze správy o provedení a výsledcích výzkumu „Podmínky života a práce vojáků z povolání slovenské národnosti, kteří jsou služebně zařazeni v českých zemích.“*

¹⁵ Výskum dospel k niektorým zaujímavým výsledkom. Preukázal napr., že rodiny, ktoré sa presťahovali v rokoch 1951 – 1958, miestni spoluobčania prijali lepšie, než rodiny presťahované v rokoch

pektíve intenzity a motívov návratu rodín vojakov z povolania do vlastného národnostného prostredia.¹⁶ Na prvé miesto v odlišnosti práce a života v inom národnostnom prostredí kládla väčšina vojakov z povolania a ich manželiek ťažkosti rodinného charakteru (42, 2 %), až potom služobného (33, 4 %). Z rodinných problémov prevládali ťažkosti s deťmi, za ktorými nasledovali bytové problémy, strata prirodzeného zázemia a prekážky v pracovnom uplatnení manželiek vojakov.¹⁷ Za hlavný problém služobného charakteru sa považovala nespokojnosť so zastávanými funkciami a problém medziľudských vzťahov.¹⁸ Až na po-

1959 – 1966. V tomto smere mala značný vplyv na uvedenie skutočnosť lokalita služobného zaradenia, nakoľko „rodiny vojaků v menších posádkových městech žijí ve vojenských sídlištích, kde vědomí příslušnosti ke stejné sociální skupině a služební vztahy eliminují mnohé potenciální problémy“. Javy, majúce striktné nacionálny podtext, mali mať dopad v ďaleko väčšej miere na české rodiny na Slovensku, čo malo súvisieť so súčasným stupňom „vývoje slovenského národa, ve kterém se ještě v značné intenzitě projevuje tendence směřující k rozvoji vlastního národního života, ale i v důsledcích asymetrického modelu státoprávního uspořádání vztahů mezi našimi národy“. Tamže.

¹⁶ V tejto súvislosti sa odporúčalo, aby vzhľadom na častejšie zmeny služobného pôsobenia medzi českými krajinami a Slovenskom boli vo väčších mestách „kde se nachází větší koncentrace obyvatelů jiné národnosti i z řad civilních obyvatel, byly zřízeny na příslušných školách paralelní třídy s mateřským jazykem dětí. V místech, kde k tomu nejsou podmínky (malý počet dětí) podle požadavků rodičů zavést na školách výuku mateřského jazyka jako nepovinného předmětu“. V tomto ohľade sa malo zväziť premiestňovanie vojakov, ktorých deti už navštevovali vyššie ročníky základných škôl, a pre ktoré by bola zmena školy z hľadiska aklimatizácie zvlášť náročná. Tamže.

¹⁷ Problémy s deťmi uvádzala za hlavnú príčinu nespokojnosti so službou mimo územia Slovenska väčšina vojakov z povolania slovenskej národnosti, nakoľko vplyv inonárodného prostredia bol evidentný. Problémy s českým jazykom uviedlo takmer 32 % opýtaných dôstojníkov, ktorých manželky boli slovenskej národnosti. V rodinách, kde žila matka českej národnosti, to bolo len 7 % vojakov. Problémy so zvládnutím českého jazyka boli pre slovenské deti vážnym handicapom, i preto 25 % slovenských dôstojníkov slúžiacich v českých krajinách žiadalo zabezpečiť výučbu svojich detí v materinskom jazyku. Nemenej vážnym bol problém so získaním bytu pre rodinu v posádke, kde dôstojník slúžil (13, 4 %). Strata prirodzeného zázemia bola tretím najčastejšie uvádzaným dôvodom nespokojnosti slovenských dôstojníkov, a to bez rozdielu, či šlo o slobodných alebo ženatých. 36,7 % navštevovalo rodičov na Slovensku len jedenkrát za rok, a viackrát ako trikrát za rok len 7,9 % opýtaných (väčšina z nich však bola slobodná, resp. slúžila na Morave). 48, 2 % Slovákov uviedlo, že obmedzené možnosti návštevy manželkiných rodičov vážne narúšalo ich partnerský život. S tým úzko súviseli aj prekážky v pracovnom uplatnení manželiek dôstojníkov, determinovaných najmä nemožnosťou uplatniť získanú kvalifikáciu (17,6 %), resp. závislosťou od miesta výkonu vojenskej služby manžela, či nutnou starostlivosťou o deti, pri ktorej sa nemohli spoliehať na pomoc rodičov. Okrem uvedených ťažkostí sa medzi dôvodmi objavovali aj ďalšie problémy rodinného života, z ktorých najviac zavážilo to, že „manželky české národnosti nemají vždy plné pochopení pro své manžele, kteří musí překonávat rozdíly ve způsobu života, odlišnosti jazykové, kulturní, psychické a jiné“. Zaujímavým údajom realizovaného prieskumu bola skutočnosť, podľa ktorej 63,4 % dôstojníkov a 73,4 % príporčíkov slovenskej národnosti slúžiacich v Čechách a na Morave malo manželky českej národnosti. Tamže.

¹⁸ 20,5 % opýtaných bolo úplne nespokojných a 38,8 % prejavilo vážne výhrady so službou. 3,8 % z nich navyše uviedlo, že pri kádrovej práci sa k obom národnostiam neprístupuje rovnocenne, a že Slováci nie sú vo funkciách spravodlivo zastúpení, 2,4 % uviedlo, že Slováci sú diskriminovaní pri vysielaní do vojenských škôl. Z hľadiska medziľudských vzťahov uvádzala väčšina zúčastnených za hlavnú príčinu nespokojnosti nepochopenie zo strany českých dôstojníkov, pričom až 85, 5 % slovenských vojakov z povolania vykonávalo službu v ich priamej podriadenosti. Z vyradených nových dôstojníkov až 72,6 % bolo ihneď zo škôl premiestnených do českých krajín. Tamže.

slednom mieste figurovali problémy osobného charakteru (24, 4 %).¹⁹ Výsledky prieskumu umožnili veleniu oboznámiť sa s problémami života a práce slovenských vojakov z povolania, pričom zistené fakty sa stali jednými z hlavných podkladov pri riešení najnaliehavejších otázok súvisiacich predovšetkým s nespokojnosťou slovenských dôstojníkov, a ich následným odchodom z tohto prostredia. Prijaté závery síce možno považovať skôr za sumarizovanie daného stavu, podstatné v tomto smere však bolo, že pomohli postupnému návratu k teritoriálnemu spôsobu dopĺňovania a rozmiestňovania dôstojníkov.²⁰ Na základe výsledkov sa odporúčalo „v rámci pripravovaných opatrení v armáde vychádzajúcich z vojensko-doktrínálnych záverů vedle plánů jejich organizačního, materiálního zabezpečení, souběžně vypracovávat tzv „lidský projekt“ vyjádřující potřeby a zájmy lidí, kteří je budou realizovat“. Zvláštne miesto v tomto projekte malo byť venované práve rodinám žijúcim v inom národnostnom prostredí, pričom za účelné sa považovalo „stanovit dobu, kterou musí voják podle potřeby vykonávat v jiném národnostním prostředí a po jejím uplynutí vyhovět mu v jeho žádosti o přeložení“.²¹ V súvislosti s uvedeným vymedzením hlavných problémov „sřezujícím život rodin vojáků v jiném národnostním prostředí“. Hlavná politická správa MNO tiež odporúčala zvýšiť počet plánovaných funkčných miest na Slovensku, čím sa mali uvedené problémy zúžiť na menší počet prípadov. „U té části vojáků, jejichž zařazení v jiném národnostním prostředí je nevyhnutelné, řešit jejich služební stránku v jednotě s problémy rodiny“.²²

Pod tlakom reformného hnutia sa muselo velenie armády zaoberať aj otázkou obnovenia slovenských národných jednotiek. Pri „naplňaní“ ustanovení zásad Košického vládneho programu ohľadne ich budovania v rámci jednotnej čs. armády sa síce malo pristupovať k obrane krajiny centrálnne, súčasne sa však začala pripúšťať možnosť, že dôjde k určitej delimitácii úloh a zmenám v kompetencii ústredných orgánov. Všetky opatrenia v oblasti

¹⁹ 31, 6 % opýtaných slovenských dôstojníkov zdôraznilo, že ich spoločenské postavenie v českých krajinách je nižšie, než by mali doma na Slovensku. Takmer 70 % bolo nespokojných s malou možnosťou kultúrneho vyžitia, pričom svoje stanovisko opierali o skutočnosť, že „v Čechách chybí instituce, která by o jejich záujmy pečovala. V této souvislosti byla nejčastěji doporučována činnost Matice slovenské“. Až 84,6 % opýtaných dôstojníkov Slovákov však súčasne priznalo, že možnosť zapojenia sa do verejného a politického života príchodom do Čiech vzrástla. V tejto súvislosti zarezoval aj fakt, ako Slováci v inom prostredí zapadli medzi domáce obyvateľstvo. 74,7 % opýtaných uviedlo, že správanie českých obyvateľov bolo veľmi dobré, k inej situácii dochádzalo v menších posádkach, kde predsudky domáceho obyvateľstva voči nedomácejmu obyvateľstvu boli podstatne väčšie. Tamže.

²⁰ V riešení služobných podmienok sa nariaďovalo „zabezpečit a kontrolovat, zda jsou předběžně seznamování všichni uchazeči o vojenské povolání a dále i během přípravy a studia na vojenských akademiích a školách, že při přijetí za vojáky z povolání, po ukončení studia a v dalším průběhu vojenské služby mohou být v důsledku potřeb armády přemístěni i do jiného národnostního prostředí ... přemístování vojáků z povolání (důstojníků a praporečků) do jiného národnostního prostředí provádět na základě hlubokého posouzení jeho výhodnosti z hlediska mobilního růstu ve funkci i hodnosti, dále osobních postojů dotyčného vojáka a především s přihlédnutím k jeho rodinné situaci ... velkou pozornost věnovat osobním vztahům mezi příslušníky velitelského sboru a to jak v rovině vertikální tak i horizontální“. VÚA – VHA Praha, MNO/Sekretariát ministra 1969, šk. 31, inv. č. 37, sign. 24/4/1-30, Rozbor kázně ČSLA v roku 1969.

²¹ VÚA – VHA Praha, MNO/Hlavní politická správa 1968, šk. 90, inv. č. 235, sign. 33/1-1, *Národnostní otázka a návrhy k jejímu řešení v podmínkách Československé lidové armády (podkladový materiál do akčního programu MNO)*.

²² Tamže (příloha).

dislokácie, ku ktorým sa malo schyľovať, mali rešpektovať geografickú polohu Slovenska a podmienky, ktoré z nej vyplývali – predovšetkým vzdialenosť do priestoru možnej bojovej činnosti, možnosti dopravy, miestne zdroje a ľudský potenciál – avšak v prvom rade mali zachovávať podmienky „*zachování bojové pohotovosti armády a zabezpečení obranyschopnosti ČSSR*“. Ako sa zdôrazňovalo, „*řešení národnostního a federativního uspořádání nelze chápat tak, že budou nadřazeny úkolům obrany státu a bojové připravenosti ČSLA*“.²³ V tejto súvislosti boli skúmané a vyhodnocované možnosti vytvárania národných jednotiek na území Slovenska, pričom „*vzhledem k tomu, že Východní vojenský okruh představuje v národním smyslu nejvyšší vojenský orgán na Slovensku, jako partnera slovenských vládních orgánů v oblasti obrany, uvažuje se o značném zvýšení jeho úlohy a pravomoci*“.²⁴ V tejto súvislosti sa pripúšťala možnosť čiastočnej redislokácie jej jednotiek, ktorá sa mala týkať „*rozředění směrem na východ, narušení a případné ponechání některých útvarů plánovaných k přesunu do Čech*“. Naplnenie rámcových jednotiek a predovšetkým realizácia zámeru prevádzať na Slovensku základný výcvik v prospech bojových útvarov dislokovaných v Čechách, bola jednou z možných východísk podstatného zvýšenia vojenskej prítomnosti. V oblasti vojenskej doktríny však bola nadradenosť celoštátneho riešenia otázok obrany (tzn. výstavby armády, zvyšovania jej bojaschopnosti a ekonomického zabezpečenia ozbrojeného konfliktu) a plnenia úloh v rámci Varšavskej zmluvy kľúčové.²⁵ Tomu sa prispôsobila aj dislokácia jednotiek armády pre celú republiku, vychádzajúca z možnosti okamžitého zahájenia vojny. V dôsledku toho zostávalo na teritóriu Slovensku rozmiestnených len 12, 3 % celkových počtov čs. ľudovej armády a zmenami sa posilňoval len jeho tylový charakter. Na druhej strane sa však v rámci dopĺňovania armády deklarovalo dopĺňať a obsadzovať útvary na Slovensku „*bez ohledu na jejich organizační podřízenost a předurčení v plné míře branci a veliteli ze Slovenska*“.²⁶

²³ VÚA – VHA Praha, f. MNO/Sekretariát ministra 1968, šk. 3, inv. č. 9, sign. 1/12/1-8, *Podkladové materiály pro vystoupení ministra národní obrany ČSSR na sjezdu KSS k národnostním aspektům dislokace, doplňování a výcviku vojsk na území Slovenska*.

²⁴ V podkladových materiáloch Ústredného výboru KSS pre ministra národnej obrany k národnostným aspektom dislokácie, dopĺňovania a výcviku vojsk na území Slovenska, sa okrem iného uvádzalo: „*Zejména půjde o zvýšení počtů útvarů a zařízení na území Slovenska, které budou v jeho přímé podřízenosti. Současně s tím, se uvažuje o tom, že bude řídit vojenské školy umístěné na území Slovenska a bude vybaven i větší pravomocí při řešení otázek obranného systému na tomto území. V souvislosti se zvýšením počtů vojsk v rámci toho okruhu bude nutno změnit dosavadní jeho funkční povinnosti. Především půjde o oblast vedení a přípravy polních vojsk a štábů. V rámci celkového zvýšení úlohy VVO budou adekvátně řešeny i investiční otázky, t.j. vytvoření ubytovacího a výcvikového fondu pro život a výcvik vojsk. Tímto bude dosaženo zvýšeného podílu slovenských národních orgánů na přípravě obrany republiky. V souladu s novým statutem Bratislavy jako hlavního města Slovenska bude postaveno na patřičnou úroveň posádkové velitelství s příslušnými jednotkami a zařízeními podobně a pro tytéž účely, jako je v hlav ním městě republiky*“. Tamže.

²⁵ Z toho vyplývalo aj postavenie vojenskej obrany československej krajiny na kvalitatívne nový základ – „*Území Slovenska, v případě vedení soudobé války, není hlubokým zápolím, jak se někdy domnívají ti, kteří se na problémy obrany dívají jen z našeho československého hlediska ... za současného zvyšování úlohy Východního vojenského okruhu je uvažováno o národním složení především teritoriálních útvarů, jednotek a zařízení při současném zachování celostátních hledisek při výstavbě a přípravě polních vojsk, které jsou hlavním nositelem úkolu obrany státu proti vnějšímu nepříteli, jako první strategický sled Spojených ozbrojených sil*“. Tamže.

²⁶ Tamže.

Vytvorenie čs. federácie 1. januára 1969 znamenalo kvalitatívnu zmenu v riešení národnostnej otázky. Jej sprievodným javom bola transformácia vojenského okruhu na území Slovenska na podklade národného charakteru.²⁷ Súčasne boli začaté prípravné práce na novom modeli „národnostnej kádrovej štruktúry“, ktorý mal stanoviť, v akých národnostných proporciách mali byť obsadené jednotlivé funkcie na všetkých stupňoch velenia a riadenia ČSLA.²⁸ Deklarácia základných postulátov, známych spreď viac ako dvadsiatich rokoch, bola neprehliadnuteľná. Model však definoval základné problémové aspekty slovenskej otázky ďaleko konkrétnejšie.²⁹ Realizácia staronových princípov sa mala uskutočňovať v súlade s uznesením vlády z 20. februára 1969 *O výstavbe aparátů federálních orgánů a potřebě zvýšení podílů pracovníků ze Slovenské socialistické republiky*. To predovšetkým vyžadovalo stanoviť v podmienkach „*perspektivního vývoje velitelského sboru ČSLA*“ zásady pre národnostné zloženie jednotlivých funkcií i postup pri ich realizácii. V tejto súvislosti vychádzalo MNO pri tvorbe modelu národnostnej štruktúry, najmä z myšlienky ujasniť si v rámci fungujúcej vojenskej správy, kde bude možné uplatniť paritné zastúpenie (tzn. polovica Čechov a polovica Slovákov), kde pomerné (podľa počtu obyvateľstva) a kde národné zloženie (podľa prevažujúceho národnostného prvku). Podľa pôvodných úvah sa počítalo s paritným zložením na rozhodujúcich funkciách, „*v nichž se ovlivňuje tvorba politicko organizačních i vojensko odborných rozhodnutí, týkajících se celé armády*“ a pomerné zloženie v rámci jednotlivých zložiek a správ MNO a GŠ, ďalej na vedúcich funkciách veliteľstiev a štábov vojsk a útvarov do práporu, na pedagogických a výchovných funkciách vo vojenských akadémiách, školách a učilištiach a na niektorých ďalších úsekoch celoarmádneho charakteru. Národné zloženie sa malo pripúšťať vo vojenských inštitúciách národných orgánov, na úseku miestnych vojenských správ, vo všetkých výkonných funkciách v rámci

²⁷ Ústavný zákon č. 143 o československej federácii z 27. októbra 1968 vstúpil do platnosti 1. januára 1969. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava 1998, s. 534-555. Dňom, keď vstúpil do platnosti nový zákon, bol Severomoravský kraj vyňatý z pôsobnosti Veliteľstva Východného vojenského okruhu (VVO), čím slovenské územie opäť získalo charakter relatívne samostatného teritoriálnoorganizačného vojenského celku. Nová štruktúra VVO a vojsk na Slovensku zostala zachovaná prakticky po celé dve nasledujúce desaťročia. Jednotky a útvary v pôsobnosti veliteľstva okruhu hneď v úvodnej etape tohto obdobia zaznamenali len čiastkové zmeny, menila sa predovšetkým len ich vzájomná podriadenosť a organizačné zloženie.

²⁸ VÚA – VHA Praha, MNO/Kádrová správa 1969, šk. 81, inv. č. 310, sign. 2/1-1, *Rozbor národnostného zloženia velitelského sboru ČSLA*.

²⁹ V dôvodovej správe Vojenskej rady ministra národnej obrany z marca 1969 sa napr. hneď jej v úvode konštatovalo: „*Uspořádání vztahů Čechů a Slováků, které je uskutečněno zákonem o československé federaci, umožňuje řešit soužití mezi našimi národy na demokratickém a rovnoprávnem základě i odstranit napětí a nedorozumění, které v jejich společném životě oslabovaly pevnost a jednotu československého státu ... Československá federace vytváří potřebný prostor jak pro důslednou národní samosprávu, tak i pro společná a oběma národy prospěšná řešení celostátních a celoarmádních problémů ... V novém státoprávním uspořádání musí proto ČSLA lépe než dosud zabezpečit takové národnostní složení velitelského sboru, které by plně vyjadřovalo právo i odpovědnost obou národů za tvorbu a realizaci všech opatření spojených se zajištěním spolehlivé obrany státu. To vyžaduje dosáhnout takového zastoupení vojáků z povolání obou národností na všech stupních velení a řízení a v celé armádě, kterým bude zabezpečeno, že nedojde k majorizaci oprávněných potřeb a zájmů jednoho či druhého národa.*“ VÚA – VHA Praha, MNO/Sekretariát ministra 1969, šk. 30, inv. č. 37, sign. 24/4/1-16, *Model národnostní kádrové struktury vojáků z povolání ČSLA a postup při jeho realizaci (Důvodová zpráva)*.

štábov, útvarov, jednotiek, vojenských akadémií a škôl a všetkých ostatných zariadení teritoriálneho charakteru dislokovaných na území príslušnej republiky.³⁰ Materiál, schválený na prelome marca a apríla 1969, bol prvou vedeckou štúdiou svojho druhu, ktorá bola v Československej ľudovej armáde k riešeniu národnostnej skladby spracovaná. Samotný model sa pritom vzťahoval len na český a slovenský prvok, absolútne neriešil zastúpenie ukrajinských, maďarských, nemeckých, poľských a cigánskych (rómskych) národnostných skupín na jednotlivých stupňoch velenia a riadenia. V duchu ústavného zákona o postavení národností v ČSSR sa však neobmedzovalo ich právo na zaradenie vo funkciách zodpovedajúcich ich všestrannej príprave a schopnostiam. Taktiež to nevyklúčovalo možnosť, aby vojaci iných národností nemohli konať vojenskú službu v ktorejkoľvek časti republiky.

Normalizácia znamenala aj v armáde prehodnocovanie progresívnych tendencií a návrat k „osvedčeným“ metódam riadenia.³¹ Návrh modelu už preto 10. júna 1969 prejednávala Vojenská rada MNO so záverom, že môže kádrovej správe slúžiť len ako jeden z podkladových materiálov pre riešenie národnostného zloženia ČSĽA. Síce sa konštatovalo, že „ani z dnešného hľadiska není na něm co měnit“, ale ako závažná sa javila „správna volba období /politického klimatu/ k jeho postupné, uvážlivé a citlivé realizaci“. S opätovným upevňovaním „riadiaceho vplyvu“ KSČ na oblasť kádrovej práce sa znova akcentovali „leninské“ zásady riešenia národnostnej otázky. Ich uplatňovaním pri výbere a rozmiestňovaní kádrov malo byť zabezpečené, „aby byl posilován princip spravedlivé národnostní politiky a takové národnostní složení na jednotlivých stupních, které by plně vyjádřovalo právo i odpovědnost obou našich národů za tvorbu a realizaci všech opatření spojených se zajištěním spolehlivé obrany státu“. Prehodnocované boli všetky zásady kádrovej práce, ktoré „ožili“ v súvislosti s udalosťami Pražskej jari, vrátane samotných prístupov k riešeniu národnostnej otázky. Vytvorenie špeciálneho ministerského orgánu zaoberajúceho sa len národnostnou problematikou, o ktorom sa v priebehu jari a leta 1968 intenzívne hovorilo, zostalo nakoniec len v hypotetickej rovine, rovnako tak ako opätovné zriadenie úradu štátneho tajomníka na MNO či branných výborov pri SNR. V organizačnej oblasti tak bolo prakticky jediným konkrétnym vojskopolitickým výsledkom federalizácie štátoprávnych pomerov Čechov a Slovákov vytvorenie Východného vojenského okruhu ako relatívne samostatného teritoriálnoorganizačného vojenského celku podobného tomu, akým bolo v rokoch 1945 – 1950 Veliteľstvo Oblasti 4. Všetky administratívne zásady kádrovej práce v národnostnej oblasti však zostali napriek normalizácii pomerov v armádnom mechanizme (znamenajúce návrat k predchádzajúcemu modelu jeho výstavby i kontroly) v platnosti.³² Stanovený kurz, prejavujúci sa v starostlivom dodržiavaní zásad primeraného zastúpenia

³⁰ Tamže. Text dokumentu bude uverejnený v niektorom z nasledujúcich čísiel Vojenskej histórie.

³¹ ŠTAIGL, Jan. *K otázke zastúpenia Slovákov v dôstojníckom zbore československej armády po februári 1948*. In Československá historická ročenka, 1998, č. 3, s. 128-129.

³² Bol prijatý súbor opatrení na urýchlené doplňovanie čs. ľudovej armády mladými slovenskými kádrami. Okrem zvýšenia náborových čísel pre uchádzačov slovenskej národnosti do všetkých druhov vojenských škôl bolo rozhodnuté o zriadení ročných dôstojníckych škôl pre maturantov civilných škôl a prevedení priameho náboru do veliteľského zboru z radov absolventov civilných stredných a vysokých škôl za úhradu štúdia. V tejto súvislosti vyvíjali značnú iniciatívu slovenskí komunisti, ktorí žiadali o účinnejšiu podporu pre miestne vojenské správy pri zabezpečovaní náborov schopných slovenských žiakov tak zo strany straníckych organizácií na Slovensku, ako aj samotného velenia čs. armády. K zvýšeniu zodpovednosti slovenských straníckych orgánov za ďalšie posilňovanie slovenského prvku v armáde došlo až v júli 1969, keď na základe uznesenia Predsedníctva ÚV KSČ

Slovákov z hľadiska ich funkčného a hodnostného zaradenia, sa stal jedným zo základných predpokladov personálnej práce armádnych kádrových orgánov. Hlavne vďaka tomu si slovenský prvok v dôstojníckom zbore Československej ľudovej armády všeobecne zachoval, respektíve udržal v nasledujúcich etapách vzrastajúci trend a vo vyššom veliteľskom zbore, respektíve v samotnom velení armády, sa napokon ustálil.

nariadil jeho nový prvý tajomník G. Husák okresným a krajským výborom na Slovensku „*spolu so stranickými orgánymi v českých zemích věnovat zvláštní pozornost plnění náboru z řad slovenské národnosti s cílem dosáhnout zlepšení národnostního složení velitelského sboru*“. Nadviazal tak na svoj list adresovaný 7. februára 1969 ministrovi národnej obrany generálplukovníkovi M. Dzúrovi, kde okrem iného skonštatoval, že: „*Je v záujme armády, aby bolo získavane z celkového ročného náboru 40 % všestranne kvalitných žiakov slovenskej národnosti. Som plne presvedčený, že Vaša osobná pozornosť a pomoc stranických orgánov Komunistickej strany Slovenska prispeje k splneniu tejto závažnej politickej úlohy.*“ VÚA – VHA Praha, MNO/Kádrová správa 1969, šk. 81, inv. č. 310, sign. 2/1-1, Rozbor národnostného zloženia veliteľského zboru ČSLA.

A. MASKALÍK: ANBRUCH EINES NEUEN TRENDS IM NATIONALITÄTENAUFBAU DER TSCHECHOSLOWAKISCHEN VOLKSARMEE (ČSLA) NACH DER FÖDERALISIERUNG DER TSCHECHOSLOWAKEI UND SEINE BESCHRÄNKUNGEN

Die gesellschaftspolitischen Veränderungen in der Tschechoslowakei im Frühling 1968 fanden ihre Widerspiegelung auch in neuen Ansätzen zu verschiedenen dringenden Fragen mit großer Tragweite für den gesamten Staat. Diese Fragen hingen zusammen u. a. mit der Belebung der sog. slowakischen Frage, die ein breites Spektrum an Problemen innehatte. Es ging in den Forderungen um die Verstärkung des Einflusses slowakischer Nationalbehörden und –organe bei der Gestaltung und Verwirklichung der Militärpolitik, um eine grundlegende Erhöhung der Vertretung des slowakischen Elements in den Zentralorganen, Erhöhung der Zahl von Militärtruppen und –verbände auf dem Gebiet der Slowakei, bis hin zu den Stimmen, die im Sinne des Kaschauer Regierungsprogramms von 1945 nach dem Wiederaufbau selbstständiger slowakischer Verbände riefen. Am intensivsten war jedoch das Verlangen nach einer neuen staatsrechtlichen Regelung der Tschechoslowakischen Republik. All das fand seinen Widerhall auch in den neuen Zugangsweisen zur Lösung der Nationalitätenfrage in der Tschechoslowakischen Volksarmee. Im Zusammenhang mit der Frage nach der Stellung der Offiziere slowakischer Nationalität wurde nach zwei jahrzehntelangem ideologischen Formalismus und politischen Pragmatismus in der Armee offen hingewiesen auf den realen Sachverhalt. Unter dem Druck von der sich auflockernenden Atmosphäre entstand plötzlich der politische Wille zum konstruktiven Dialog und zur Selbstreflexion. Dies wiederum führte zur Benennung aller brennenden Fragen, die mit diesem politisch brisanten Thema verknüpft waren, und nicht zuletzt zur Formulierung der möglichen Auswege. Die Verabschiedung des Föderationsgesetzes bedeutete eine qualitative Veränderung in der Lösung der Nationalitätenfrage. Zu ihren Begleiterscheinungen gehörte die Transformation des Militärkreises auf dem Gebiet der Slowakei auf der Grundlage des Nationalcharakters. Die folgende Normalisierung führte zwar zur Umwertung einiger Prinzipien der Kaderpolitik, die durch den Prager Frühling einen neuen Aufschub erhielten, jedoch alle administrativen Grundsetze für Kaderpolitik in punkto Nationalitätenpolitik blieben in Geltung. Der geschlagene Kurs, der sich durch eine sorgfältige Einhaltung der Regel einer anteilmäßigen Vertretung der Slowaken an allen Positionen in der Armee auszeichnete, wurde zu einer der Grundvoraussetzungen für die Arbeit der Personalabteilungen der Armee. Dank dessen konnte das slowakische Element im Offizierskorps der Tschechoslowakischen Volksarmee beibehalten und in den kommenden Jahren sogar verstärkt werden und sich auch in den obersten Befehlshaberstellen der Armee konsolidieren.

DOKUMENTY A MATERIÁLY

OSOBNÝ PAMÄTNÍK Z VOJENSKEJ SLUŽBY AKO HISTORICKÝ PRAMENĚ

PETER CHORVÁT

CHORVÁT, P.: Personal Memorial from Military Service as a Historical Source. *Vojenská história*, 1, 17, 2013, pp 83-88, Bratislava.

In the published paper the author deals with an interesting, albeit, in terms of macro-structure, relatively marginal source of military (Slovak) history, i.e. personal memorials reflecting soldiers' compulsory military service. In view of classification of written historical sources, the document is of personal nature. The author attempts to portray the genesis of monuments in terms of how they were dated in the Middle Ages – during the period of knightly tournaments until a recent period, compulsory military service ceased to exist. The author notes that the noble houses of 14th century, at a time when written culture had not been fully developed yet, the painted coats of arms grew to represent a kind of a „business card“ which all tournament participants presented and preserved. This was to declare not only their noble origin, but also their own knightly abilities. Chronologically, the author deals with specific features of memorials in the 16th century, as he states, the popularity of memorials at that time even inspired artists, book printers, artists and craftsmen to create graphic blueprints. The author gradually reveals the development of memorials in the 18th, 19th, 20th centuries until the end of compulsory military service in the recent past.

Military History. Memorials from military service. From 14th to 20th centuries.

Zaujímavým, hoci z hľadiska makroštruktúry pomerne okrajovým prameňom vojenských dejín (Slovenska), sú osobné pamätníky vojakov reflektujúce ich povinnú vojenskú službu. Vzhľadom na klasifikáciu písomných historických prameňov ide o písomnosti osobnej povahy.

Na úvod tejto problematiky považujeme za potrebné uviesť, že z kultúrohistorického hľadiska prešiel osobný pamätník všeobecne pomerne zaujímavým a špecifickým vývojom, a to vzhľadom na svoju obsahovú i formálnu stránku.

Korene tradície zapisovať si informácie do pamätníkov etnológie datujú do stredoveku – do obdobia rytierskych turnajov.¹ Na šľachtických dvoroch v 14. storočí, v čase,

¹ BITTNEROVÁ, D. *Tradice českých pamätníků – Součást dětské kultury*. In Společenství dětí a kultura. Sborník z 13. strážnického sympozia. Strážnice : ÚLK 1997, s. 191.

keď písomná kultúra ešte nebola naplno rozvinutá, sa namaľované erby stávali určitými „vizitkami“, ktoré každý účastník turnajov prezentoval a uchovával. Dialo sa tak s cieľom navonok deklarovať nielen svoj šľachtický pôvod, ale i vlastnú rytiersku zdatnosť.

V 16. storočí sa tento zvyk transformoval do osobných pamätníkov (nazývaných tiež *Album amicorum* alebo *Stammbuch*). Vlastniť takúto knihu osobnej povahy sa v spomínanom období stalo módou elity spoločnosti. Najskôr šľachtici, ale onedlho už aj meštiansky patriciát, ba dokonca i učitelia, dbali na to, aby v ich osobných pamätníkoch nechýbali podpisy a zápisy priateľov, známych a taktiež niektorej významnej osobnosti.² Obluba pamätníkov zároveň už v tomto období inšpirovala umelcov, kníhtlačiarov a reprezentantov umeleckého remesla k tvorbe ich grafických predloh.

Ekonomické a politické zmeny z konca 18. a 19. storočia, sprevádzané markantným vzostupom meštianstva, vtedy umožnili práve tejto spoločenskej vrstve „zmocniť sa“ pamätníkov. Je zaujímavé, že to boli predovšetkým ženy, ktoré v sledovanom období ďalej rozvíjali ich tradíciu. Rovnako ako predtým v prípade šľachty tak aj na uvedenú iniciatívu meštianstva realizovať sa prostredníctvom pamätníkov efektívne zareagoval typografický priemysel. Začali sa tlačiť ich výtvarné predlohy, „hotové“ lístky, na ktoré sa stačilo len podpísať, a neskôr aj samotné pamätníky.

V neskoršom období – v 30. rokoch 19. storočia – sa pamätníky postupne dostávali z „vlády“ žien, pričom ponúkali spoločenskú reprezentáciu i mešťanom – mužom. Tento trend, okrem iného, súvisel aj s postupne sa presadzujúcimi myšlienkami národného obrodzenia.³

Od druhej polovice 19. storočia začali napriek tomu osobné pamätníky postupne strácať svoj význam. Začali im konkurovať napríklad vizitky a fotografie. Aj to bolo dôvodom, prečo sa pamätník ocitol na určitom „rázcestí“ svojho ďalšieho vývoja. Tradícia zápisu osôb a osobností do vopred pripravených kníh sa tak napríklad spojila aj s inštitúciami – pamätné a návštevné knihy s podpismi návštevníkov dodnes vedú mnohé inštitúcie (napríklad múzeá, galérie alebo hotely).⁴

Napriek tomu treba zdôrazniť, že pamätník ako osobná (individuálna) kniha spomienok na priateľov a blízkych nezanikol. Stal sa sprievodcom niektorých mladých mužov na rôznych typoch vyšších škôl (napr. na učiteľských ústavoch), rovnako ako predstavoval nevyhnutný „doplňok“ dievčat v penziónatoch. Zhruba na prelome 19. a 20. storočia sa ďalej dostal do kultúrneho vlastníctva detí (najmä dievčat) školského veku. V tomto prostredí nadobudol značnú popularitu, pričom tu existuje, respektíve prežíva, do súčasnosti.

V súvislosti so zavedením všeobecnej brannej povinnosti (v Rakúsko-Uhorsku v roku 1868 – pozn. P. Ch.) boli zároveň vytvorené vhodné predpoklady na to, aby aj vojaci konajúci povinnú vojenskú službu nadviazali na spomínanú meštiansku tradíciu; teda aby si do osobného pamätníka zaznamenávali literárne a výtvarné prejavy vlastné, ako aj svojich priateľov. Napriek tomuto konštatovaniu zatiaľ nevieme, kedy presne k tomu došlo.

K dispozícii v našej zbierke máme dva originály pamätníkov. Obidva patrili vojakom, ktorí počas prezenčnej služby slúžili v útvaroch československej brannej moci na Slovensku v 30. rokoch 20. storočia.⁵ Ďalej sme mali k dispozícii kópiu pamätníka vojaka

² BITTNEROVÁ, ref. 1, s. 192.

³ Tamže. Opäť treba zdôrazniť, že autorka interpretuje predmetnú problematiku vzhľadom na české osobné pamätníky a české jazykové prostredie.

⁴ BITTNEROVÁ, ref. 1, s. 193.

⁵ Pamätník („Vzpomínky z vojny“) – Július Hlobil, Pamätník („Vzpomínky z vojny“) – Josef Hnízdil. Dokumenty v zbierke autora.

základnej vojenskej služby, ktorý slúžil v československej ľudovej armáde v rokoch 1965 – 1967.⁶ Okrem toho sme pri interpretácii predmetnej problematiky čerpali aj z dokumentov vojenských súdnych orgánov v 30. rokoch 20. storočia, a to v tých prípadoch, ak sa takéto pamätníky stali predmetom ich „záujmu“.

Na margo tohto pramenného materiálu je potrebné zdôrazniť, že ponúka možnosť vytvoriť si základnú predstavu o obsahovej i formálnej stránke osobných pamätníkov vojakov v oboch spomínaných obdobiach. Okrem toho prináša množstvo nezanedbateľných informácií aj o ich samotných autoroch a majiteľoch. Tak by sa zároveň dali v stručnosti pomenovať aj hlavné stimuly, ktoré nás viedli k rozhodnutiu zaoberať sa touto problematikou.

Ak sa najprv bližšie zameriame na osobné pamätníky z 30. rokov 20. storočia môžeme na margo ich obsahovej i formálnej stránky uviesť niekoľko zovšeobecňujúcich rysov. Záznamy boli realizované jednak do vopred vytlačených pamätníkov s nápisom *Vzpomínky z vojny*, vo viacerých prípadoch pre založenie pamätníka stačili aj rôzne druhy školských zošitov. Impulzom na zapisovanie informácií bol v mnohých prípadoch fakt, že ostatní vojaci v jednotke podobný pamätník už mali.⁷

Formálna úprava pamätníka vo veľkej miere závisela od nárokov jeho majiteľa. K dispozícii máme pamätník, z príloh ktorého je evidentné, že autor si najprv pozorne pripravil koncept zápisu a až potom ho krasopisne prepísal do knihy.⁸

V pamätníkoch, ktoré sme mali k dispozícii, bola prítomná literárna i výtvarná zložka. V oboch dominuje čeština, hoci občas sa v jednom z nich (majiteľ Július Hlobil) objavujú aj slovenské zápisy.

Ak sa najprv zameriame na literárnu zložku, v pamätníkoch sa najčastejšie objavovali básne rôzneho charakteru. Tieto boli prejavmi vojenského veršovaného folklóru, ktorý, mimochodom, doposiaľ nebol hlbšie skúmaný.⁹ Sú to napríklad autorské verše príležitostného a osobného charakteru, občas motivované nejakým konkrétnym zážitkom alebo skúsenosťou z vojenskej služby, ktoré spravidla žiadnu umeleckú hodnotu nemajú. Ďalej išlo o prepisované sentimentálne výlevy a žiale nad údelom vojaka. Napríklad v básni *Vojínův žal* sa v jej prvých veršoch píše: „*Proč smuten jsi tak, příteličku?/ Když kolem vše plesá?/ Všichni jsou veselí a v oku tvém slza/ Neptej se mě, příteličku/ Nebol mi do srdce vniká/ Dnes je venku krásný den a já jsem dostal kasárníka.*“¹⁰ V inom pamätníku nachádzame podobné žartovno-žalostné konštatovanie: „*Život vojenský je život veselý/ Má také svoji krásu/ Ale hrom do zedníka, který pro vojáka stavěl basu!*“¹¹ V pamätníkoch sa okrem toho objavovali aj ďalšie básne bukolického a idylického charakteru o vzťahu k ženám, o nenaplnenej

⁶ Osobný pamätník neznámeho vojaka základnej služby Československej ľudovej armády z rokov 1965 – 1967. Za poskytnutie kópie tohto dokumentu vďačíme Mgr. Adamovi Votrubovi, PhD. z Národného muzea v Prahe.

⁷ O rozhodnutí viesť si pamätník jeden z vojakov prezenčnej služby uviedol: „Počas svojej prezenčnej služby vojenskej, ktorú som konal v Lipníku a v Olomouci, spravil som si podľa vzoru ostatných vojakov pamätník, kam som si zapisoval rôzne verše a poznámky“. Vojenský historický archív Bratislava (ďalej len VHA Bratislava), Výpoveď obvineného, Trestní věc proti Alexandrovi Szalaymu. f. Divisní soud Banská Bystrica, šk. č. 14.

⁸ Pamätník („Vzpomínky z vojny“) – Július Hlobil. Dokument v zbierke autora.

⁹ V Českej republike bola v nedávnej dobe skúmaná napríklad folklórna poézia detí. Pozri: VOTRUBA, A. *Namažeme školu špekem Současná folklorní poezie dětí*. Praha 2009.

¹⁰ Pamätník – Július Hlobil, ref. 8.

¹¹ Pamätník („Vzpomínky z vojny“) Josef Hnízdil. Dokument v zbierke autora.

láske, túžbe, potlačovanej sexualite atď. V jednom pamätníku jeho majiteľ na úvod zasiahol po klasike, keď prevzal úvodnú pasáž z lyricko-epickej skladby Karla Hynka Máchu *Máj*.¹² Je evidentné, že tieto príspevky boli v mnohých prípadoch mechanicky opisované, a tak šírené, často aj s chybami.

Do pamätníkov boli zapisované aj rôzne hádanky, posmešky a vtipné poznámky. Je napríklad zaujímavé, že do súčasnosti prežila hádanka zaznamenaná už začiatkom 30. rokov 20. storočia: „*Co je voják? Voják je hrachem, čočkou a fazolí vycpaná hmota, která se křikem a hulákáním uvádí v pohyb.*“¹³

Pre vojenského historika sú inšpiratívne aj niektoré uvádzacie poznámky a vsuvky, ktoré dobre postihujú vojenskú každodennosť: „*Psáno v sobotu z dlouhé chvíle*“, „*Po rozkazu na kavalcí napsal...*“, „*V neděli místo vycházky napsal dne 10/ 1 1932 vojín Hnízdil Joška*“¹⁴, „*V upomínku na dobu, kdy jsme každé ráno spěchali k pumpě*“ atď.¹⁵

Výtvarná zložka v pamätníkoch dopĺňala literárne prejavy. Boli tu obvykle znázorňované rôzne idylické zátišia, tváre dievčat, rozprávkové bytosti, motívy a ornamente odkreslené podľa rôznorodých predlôh atď. V jednom pamätníku nachádzame dokonca kresby už predtým vytlačené v tlačiarňi, ktorých účelom bolo takisto doplniť a „osviežiť“ priestor strán.¹⁶ Rovnako ako v prípade väčšiny básní, tieto výtvarné prejavy väčšinou žiadnu umeleckú hodnotu nemajú, neraz ide dokonca o gýč. To ale v prípade pamätníkov nie je podstatné. Pre majiteľa mali určite neobyčajný význam, pretože mu pripomínali konkrétnu udalosť alebo konkrétnych ľudí – kamarátov.

Ako sme už spomenuli, osobné pamätníky z 30. rokov 20. storočia prinášajú množstvo informácií aj o vojakoch samých. Neraz sa v nich pritom odzrkadľovala národnosť autora, respektíve aj jeho politické presvedčenie.

V pamätníkoch tak okrem iného potvrdzovali a deklarovali vlastnú identitu napríklad Maďari slúžiaci v Čechách, respektíve aj Nemci na Slovensku. V tejto súvislosti môžeme uviesť viacero konkrétnych prípadov.

11. júla 1938 Divízyoný súd v Košiciach zastavil pre nedostatok dôkazov trestné stíhanie proti slob. Františkovi Rollerovi a voj. Ferdinandovi Neugebauerovi – príslušníkom michalovského pešieho pluku 20.¹⁷ Obaja menovaní boli nemeckej národnosti, pôvodom z Čiech. Trestné stíhanie bolo voči obidvom predtým vedené najmä kvôli básni *Vyznanie viery* (Glaubensbekenntnis), namierenej proti československej brannej moci. Túto báseň napísal do pamätníka slob. Františka Rollera spomínaný voj. Ferdinand Neugebauer. V zápisnici o výsluchu svedka voj. Ferdinand Neugebauer k prípadu uviedol: „*Je pravda, že som sa zapísal do vojenského pamätníka, stalo sa to asi v auguste 1937 raz v nedel' u odpoľudnia, a síce preto, že obvinený mňa o to požiadal a za týmto účelom mi pamätník požičal. Podpísal som sa na pamiatku do jeho pamätníka a obvinený sa zas podpísal do môjho. Po zápise som obvinenému pamätník vrátil bez toho, aby som ho bol prehliadol. Verše v pamätníku obsiahnuté som nevidel, kedy a kde ich zapisoval, neviem, či si ich niekde opisal, alebo si ich zložil sám, neviem. Či iní vojaci pozerali do pamätníku a prehliadali si ho, neviem, je*

¹² Pamätník – Július Hlobil, ref. 8.

¹³ Pamätník – Josef Hnízdil, ref. 11.

¹⁴ Tamže.

¹⁵ Pamätník – Július Hlobil, ref. 8.

¹⁶ Pamätník – Josef Hnízdil, ref. 11.

¹⁷ VHA Bratislava, Divisní soud Košice Dtr: 77/38-IV/27, Usnesení. f. Divisní soud Košice, šk. č. 31.

to však možné, ale nevidel som to.“¹⁸ Mieru záujmu vojenských súdnych orgánov o informácie v pamätníkoch potvrdzuje aj fakt, že u posledne menovaného bola 15. februára 1938 v jeho domovskej obci Dolní Lipová uskutočnená domová prehliadka s cieľom nájsť osobný pamätník z vojenčiny. Rodičia vojaka vtedy policajným orgánom dobrovoľne vydali „sešit v tuhých černých lepenkových deskách“, z ktorého však chýbalo jedenásť strán, ktoré boli už predtým vytrhnuté.¹⁹

Ako sme už naznačili, podobne boli sledované aj pamätníky vojakov maďarskej národnosti slúžiacich v Čechách. Napríklad Divízny súd v Banskej Bystrici výrokom z 19. februára 1937 poslal na dva mesiace za mreže voj. Štefana Handzu pre zločin vzbury a pre prečin rušenia všeobecného pokoja. Najvyšší súd následne tento trest dokonca zvýšil na tri mesiace zostreňného žalára. Dôvodom boli, rovnako ako v predchádzajúcom prípade, verše v pamätníku namierené proti československej brannej moci. Pamätník bol menovanému opäť zabavený pri domovej prehliadke.²⁰

Do pamätníkov vojakov 30. rokov 20. storočia sa dostávali aj zaujímavé stvárnené prejavy ich politického presvedčenia. Napríklad 10. novembra 1935 napísal voj. Karol Benáczy svojmu kamarátovi (taktiež príslušníkovi delostreleckého oddielu 83 v Šamoríne – pozn. P. Ch.) do jeho pamätníka báseň oslavujúcu komunizmus. Vzhľadom na to, že ide o pomerne krátky veršový útvar, môžeme uviesť celý jeho text, a to so všetkými gramatickými, pravopisnými, štylistickými a dokonca vecnými chybami: „Zav-jál rudý prápor vzduchem! / Povstal vspúře všechen lid/ Né – neumřel Zdenka, Rasin! Vstal – a z habešany jde se byt!“²¹ Nie je bez zaujímavosti, že autor v tejto básni dokonca skomolil a použitím čiarky rozdelil meno vodcu ruského kozáckeho povstania a ľudového hrdinu zo 17. storočia Stepana (Steňku) Razina. Brigádný súd v Bratislave pri pojednávaní 30. apríla 1936 voj. Karola Benáczyho spod obžaloby, a to aj pre nedostatok skutkovej podstaty trestného činu, oslobodil.²²

Z toho, čo sme uviedli, je zrejmé, že zodpovedné vojenské orgány sa zaujímali o obsah osobných pamätníkov. Kontroly takýchto osobných dokumentov boli realizované najmä z toho dôvodu, že s informáciami obsiahnutými v pamätníkoch sa v relatívne krátkej dobe mohol oboznámiť väčší počet slúžiacich vojakov.

Osobný pamätník z vojenskej služby si vojaci viedli aj v 60. rokoch 20. storočia v útvaroch Československej ľudovej armády. Napriek tomu, že sme mali k dispozícii len jeden takýto dokument,²³ možno ho vnímať ako reprezentatívnu vzorku.

Na zapisovanie poznámok majiteľovi poslužil poznámkový blok. Všetky zápisy sú pri tom realizované v češtine.

¹⁸ VHA Bratislava, Zápisnica o výsluchu svedka spísaná dňa 14. januára 1938 u okresného súdu v Michalovciach v trestnej veci svob. Františka Rollera pre § 160: 1 v. tr. z., f. Divisní soud Košice, šk. č. 31.

¹⁹ VHA Bratislava, Státní policejní úřad ve Frývaldově, Jednací číslo: 917/pres/38 Des. Graf a spol. šetření. f. Divisní soud Košice, šk. č. 31.

²⁰ VHA Bratislava, Četnická stanice Kálná, okres Levice, Č. j. 818/36 Věc: Pál Imrich, voj. a spol. trestní řízení – šetření. f. Divisní soud Banská Bystrica, šk. č. 14.

²¹ VHA Bratislava, Spisy v trestní věci proti voj. Karlu Benáczy, děl. odd. 83, f. Brigádní soud Bratislava, šk. 4.

²² Tamže.

²³ Osobný pamätník, ref. 6.

Je pozoruhodné, že v porovnaní so situáciou v 30. rokoch 20. storočia niektoré konkrétne literárne prejavy zostali. Stále sa napríklad objavuje vyčíslenie povinnej vojenskej služby.²⁴ Súčasťou pamätníkov zároveň žánrovo zostali rôzne hádanky a vtipné poznámky (napr. „*Chotusice – ne, Slivovice – ano*“). Ďalej sa objavujú aj ponášky na ľudovú slovesnosť (napr. báseň *Zapadá slunéčko*...). V pamätníku, ktorý sme mali k dispozícii, sú prepísané aj niektoré texty vtedy populárnych piesní. Na rozdiel od predchádzajúceho obdobia sa v 60. rokoch 20. storočia objavujú už aj výstrižky fotografií dievčat z tlače, ďalej originálne fotografie tváří kamarátov s dokresleným telom majúce charakter karikatúr a ďalšie kresby. Možno konštatovať, že tak došlo k určitému posilneniu výtvarnej zložky, a to aj vďaka produkcii polygrafického priemyslu a väčšej dostupnosti fotografií. Aj v pamätníku z tohto obdobia sa dajú vyťažiť niektoré výrazy vojenského slangu.²⁵

Osobný pamätník reflektujúci prežitú vojenskú službu ponúka pre poznanie vojenskej každodennosti v dejinách množstvo relevantných informácií. Je síce evidentné, že nemôže poskytnúť toľko informácií ako denník, ale napriek tomu má svoju výpovednú hodnotu. Rovnako ako pri iných prameňoch vojenskej histórie závisí iba od historika, koľko „otázok“ tomuto prameňu „položí“.

²⁴ V 30. rokoch 20. storočia (1931 – 1932) sa v pamätníku Josefa Hnízdila objavuje: „Kolik má voják sloužit? Musí sloužit 1 ½ roku, 18 měsíců, 78 týdnů, 546 dnů, 13 136 hodin, 788 160 minut, 47 289 600 vteřin.“ V pamätníku neznámeho príslušníka československej ľudovej armády z rokov 1965 – 1967 je uvedené obdobné vypočítavanie: „Vojna má 2 roky, 24 měsíců, 104 týdnů, 731 dnů. Voják dostane 1 800 Kčs. Voják sní 73 kg chleba, 700 litrů kávy (nafty) a naučí se věcem, pro které by v civilu nikdy nenašel porozumění. Ani vedení tohoto zápisníku není výjimkou.“

²⁵ K vojenskému slangu bližšie pozri: CHORVÁT, P. K problematike súčasného stavu slovenského vojenského slangu. In *Vojenská história*, 8, 2004, č. 4, s. 94-100.; Takisto: NEKVAPIL, J. *K dnešnímu stavu vojenského slangu*. In *Naše řeč*. 62, 1979, č. 3, s. 130-141.; Takisto: ORLOVSKÝ, J. *K slovenskému slangu študentskému a vojenskému*. Turčiansky Svätý Martin 1941.; Takisto: ŠIKRA, J. *Vojenský slang*. In *Slovenská reč*, 48, 1983, č. 4, s. 207-215.

PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÉ PEVNOSTNÍ OBJEKTY V BRATISLAVĚ

MARTIN DUBÁNEK

DUBÁNEK, M.: First Czechoslovak Fortified Structures in Bratislava. *Vojenská história*, 1, 17, 2013, pp 89-111, Bratislava.

In this paper the author focuses on the specific issue of building the so-called old Czechoslovak fortified structures in the area of Bratislava bridgehead in 1933 – 1934. Therefore, the selection of the topic by the author is very positive. Needless to say, the author made excellent use of previously unexplored relevant archival documents. In describing the issue, he placed particular emphasis on the technical aspects of fortifications. The author introduces the reader to the process of physical construction of buildings, examines changes in their organizational structure, problems related to weapons and other technical equipment of these fortifications, and highlights the distribution of individual facilities in the bridgehead. It should be appreciated that the author treats the specific issue of terminology of fortified bunkers and changes in their development. The end of the papers evaluates the significance of Bratislava's fortified bridgehead in general.

Military History. Czechoslovakia. Interwar period. From 1933 to 1934. First Czechoslovak fortified structures.

Československé opevnění z let 1935-1938 je nedílně spjato především s Ředitelstvím opevňovacích prací. Výstavba však začala již před jeho vznikem a první československé pevnostní objekty začaly vyrůstat v bratislavské Petržalce již na sklonku roku 1933.

Po rozpadu Rakouska-Uherska a vytvoření národních států došlo téměř okamžitě ke konfliktu mezi Československou republikou a Maďarskou republikou o národnostně smíšené oblasti jižního Slovenska. V roce 1920 sice novou hranici garantovala Trianonská mírová smlouva, která ovšem připravila Maďarsko o 71, 5 % území bývalých Uher a postavila ho do role nepřátelského státu. Ještě na začátku 30. let 20. století byla jižní hranice s Maďarskem považována za potenciální hlavní válčiště, neboť Německo, zanedlouho tvořící nejdůležitějšího protivníka ČSR, bylo v tomto období vojensky slabé.

I když velkou část hranice ČSR s Maďarskem tvořily přirozené vodní překážky, zdálo se logickým zabezpečit pomocí opevnění předmostí v Petržalce na styku Rakouska a Maďarska, popřípadě mosty v Čopu a Parkáni proti neočekávanému napadení. Chráněné předmostí mohlo naopak posloužit také jako východisko k úderu v rámci společných plánů Malé dohody proti Maďarsku nebo v širší koaliční válce proti Rakousku.¹

¹ DUBÁNEK, Martin. *Počátky československého pohraničního opevnění*. In ATM 2009, č. 4, s. 62-65.

Odborná literatura² připisuje výstavbu objektů v bratislavské Petržalce iniciativě zemského vojenského velitele v Bratislavě gen. Josefa Šnejdárka, počínaje rokem 1932. Realita však je taková, že zmíněný generál mohl výstavbu nejspíše pouze navrhnout. Výstavbu pak bezesporu schválil Hlavní štáb, respektive jeho 1. oddělení v roce 1933.³ Faktem zůstává, že ve dnech 12. listopadu 1933 – 14. ledna 1934 byly vybetonovány první čtyři moderní pevnostní objekty v Československu s krycími názvy „Cvičiště“, „Kittsee“, „Oroszvár“ a „Duna“. K nim lze připočítat ještě jednoduchou železobetonovou pozorovatelnu „Hrad“, která byla pravděpodobně v únoru 1934 zabudována do jižní části historického opevnění bratislavského hradu.⁴

Výše uvedené objekty nesly několikero označení, zprvu pomocí systému římských písmen I-IV. Po výstavbě dalších pěti objektů, pravděpodobně na podzim a v zimě 1934 lze v letech 1934 – 1936 zaznamenat ještě písmenné označení A až F. Po vzniku Ředitelství opevňovacích prací a začlenění těchto objektů do nové koncepce a v souvislosti s novou výstavbou se jejich označení od roku 1936 více či méně standardizovalo na B-S 1 až B-S 15.⁵

Také je velice zajímavé podívat se na to, jak tyto objekty byly nazývány terminologicky, neboť konečné označení srub se zde původně nepoužívalo. V dokumentech z roku 1934 je použito označení aktivní úkryt.⁶ Objekty se spodním patrem poté nesou označení aktivní a hotovostní úkryt. O opevňovacích pracích se poté v dokumentu hovoří jako o odborných stavbách v Bratislavě. Dále se lze setkat s termínem opevňovací strážnice.⁷

O průběhu výstavby prvních objektů v Petržalce se v archivních fondech VÚA-VHA Praha kupodivu dochovalo poměrně velké množství informací.⁸ Především je patrné, že plány prvních objektů překvapivě vypracoval tehdejší Vojenských technický a letecký ústav podle požadavků na přízemní kasematu pro tři těžké kulometry, dvě lůžka v jediném prostoru se vchodem odděleným předsíňkou. Podle jeho návrhů byly realizovány první dva objekty. Prvenství tak získal objekt I „Na cvičišti“ (budoucí B-S 7 „Cvičiště“) vybetonovaný od 12. října do 3. listopadu 1933.⁹ Byl veden jako aktivní úkryt pro osádku šesti mužů s výzbrojí tří těžkých kulometů. Společně s obdobným objektem II (později B-S 9) probíhaly přípravné práce od 20. srpna do 30. září 1933, kdy asi 100 mužů odpracovalo 2 300 denních výkonů při zřízení dvou úzkokolejných polních drážek (dlouhých 400 a 600 m),

² VONDROVSKÝ, Ivo. *Opevnění z let 1936-1938 na Slovensku 8, pevnosti sv. 3.*, 2. vydání. Dvůr Králové nad Labem 1995, s. 67.

³ Zadávací výnosy čj. 280/Taj. 1. oddělení Hl. št. 1933 a čj. 420/Taj. 1. oddělení Hl. št. 1933 byly jak v českých, tak i ve slovenských vojenských historických archivech vyskartovány.

⁴ VÚA-VHA Praha, f. MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3.

⁵ Výjimku pak tvořil v roce 1937 dodatečně zadaný objekt B-S IV postavený v 1. třídě odolnosti, čtyři lehké objekty nového typu (řopiky B-S I, B-S II, B-S III a B-S V) a čtyři velitelská stanoviště B-SV 1 až 4.

⁶ VÚA-VHA Praha, f. MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3, čj. 1899/1934.

⁷ VHA Bratislava, f. Stavební ředitelství ZVV Bratislava 1936, karton 15, čj. 1738/Taj.

⁸ VÚA-VHA Praha, f. MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3, čj. 1899/1934.

⁹ Srovnej s STEHLÍK, Eduard. *Lexikon těžkých objektů československého opevnění z let 1935-1938*. Dvůr Králové nad Labem 2001, s. 281, kde je pravděpodobně chybně uveden 13. listopad 1933.

30 m dlouhého mostu, ramp a šterkovny.¹⁰ Na přípravě vlastních stavenišť bylo ve dnech 11. září až 11. října 1933 nasazeno 45 pracovníků.¹¹

Při betonáži a dalších zednických pracích na objektu pak bylo potřeba asi 1 400 denních výkonů. Za realizaci objektu I zaplatila vojenská správa 38 250 Kč. Další technické a taktické parametry objektu přináší tabulka na konci příspěvku. Stavebně téměř shodný aktivní úkryt II (budoucí objekt B-S 9 „Kittsee“) byl vybetonován ve dnech 17. – 22. listopadu 1933 a jeho stavba si vyžádala 1 346 denních výkonů a částku 38 700 Kč. Tento objekt byl zastřen výstavbou klamného dřevěného domku v ceně 3 000 Kč, který sloužil jako strážnice. Dlouho se tak mělo za to, že pocházel z 50 let.¹² Jeho komín byl po dlouhých tahanicích nešťastně zbourán v nedávné minulosti.

Další objekty již byly přizpůsobeny terénu a vznikly podle projektů vypracovaných ZVV Bratislava, pravděpodobně příslušníky Ženijního pluku 4, který sídlil ve Štefánikových kasárnách v Bratislavě a podléhal ženijnímu vojsku ZVV Bratislava. Objekt III „Oroszvár“ byl označován jako aktivní a hotovostní úkryt, přičemž v blízké budoucnosti nesl označení B-S 12. V přehledu výbroje měl uvedeny čtyři těžké a dva lehké kulometry a posádku stanovanou na deset mužů, přičemž poskytoval prostor pro ukrytí dalších šesti vojáků. V rámci příprav stavenišť byla ve dnech 15. – 21. listopadu 1933 zřízena 1 500 m dlouhá polní drážka. Vlastní stavba pak proběhla od 16. listopadu do 3. prosince 1933, přičemž došlo k zaevidování 1 617 denních výkonů. Vojenská správa za stavbu zaplatila 43 400 Kč. I tento objekt byl zastřen dřevěným domkem za 3 200 Kč. Výstavba poněkud bizarního aktivního a hotovostního úkrytu IV „U ramene Oroszvárského“ (budoucí B-S 14 „Duna“) začala přípravou stavenišť ve dnech 1. – 16. prosince 1933, ale klimatické poměry zřejmě dovolily pokračovat ve stavbě až 4. – 13. ledna následujícího roku. Taktěž průběh vlastní stavby dvoupatrového objektu je datován do dvou termínů, a to od 4. do 6. prosince 1933 a od 9. do 13. ledna 1934.¹³ Stavba si vyžádala potřebu 2 220 denních výkonů a částku 40 120 Kč. Objekt vyzbrojený dvěma těžkými a dvěma lehkými kulometry s osádkou šesti mužů a prostorem pro ukrytí dalších šesti osob byl rovněž zastřen klamným domkem za 1 137 Kč. V souvislosti s názvem pevnůstky je v roce 1934 zaznamenán název „Dune“, ale, pochopitelně, mohlo jít pouze o překlep a správný název byl logičtěji znějící „Duna“.¹⁴

K pozorování dění na předmostí a k řízení dělostřeleckých paleb sloužila dělostřelecká pozorovatelna „Hrad“. Jak napovídá její název, byla zapuštěna do jižní strany hradeb bratislavského hradu.¹⁵ Její stavba je uváděna v příliš dlouhém časovém úseku od 12. února do 3. října 1934. Přes malé rozměry a kubaturu 40 m³ se do objektu mělo vtěsnat 4 – 8 členů osádky. Stěny byly silné 40 a 80 cm a strop 50 a 100 cm, což poskytovalo značnou odolnost. I tato stavba byla zastřena, což stálo pouhých 120 Kč. Realizace pozorovatelně pohltila 16 100 Kč a 497 denních pracovních výkonů. Zdá se, že v rámci opevnění evidovaného Ředitelstvím opevňovacích prací tato pozorovatelna nadále nefigurovala, a proto se beze sporu jedná o nejméně známou stavbu na bratislavském předmostí.

¹⁰ VÚA-VHA Praha, f. MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3, čj. 1899/1934.

¹¹ Tamtéž. Při přípravě stavenišť objektů I a II (B-S 7 a B-S 9) podle odlišných informací pracovalo 45 mužů po 30 dní. Na stavbě objektu pracovaly dvě směny po 40 mužích 132 hodin a 30 mužů dokončovalo stavbu.

¹² VONDROVSKÝ, Ivo. *Opevnění na Slovensku z let 1936-1938*, pevnosti sv. 3, fotografie objektu.

¹³ Ref. 9, s. 282.

¹⁴ VÚA-VHA Praha, f. MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3, čj. 1899/1934.

¹⁵ Tamtéž.

V roce 1934 se poněkud přiosvětila mezinárodní situace, kdy kromě vzrůstu nebezpečí ze strany Německa ovlivnilo vznik čs. opevnění také ochabování dosavadního francouzského aliančního systému, neboť v lednu 1934 byla podepsána německo-polská deklarace o neútočení.¹⁶ Po přijetí změn v operačních plánech čs. armády počítajících s defenzívou, byla při následných jednáních zástupců čs. Hlavního štábu v Paříži v červnu 1934 doporučena francouzskou stranou výstavba pohraničního opevnění. Nejvyšší rada obrany státu proto uvolnila na svém zasedání 14. července 1934 pro potřeby budoucího opevnění prvních 200 milionů korun.¹⁷ Dne 21. července 1934 vydalo 3. (operační) oddělení Hlavního štábu výnos, který se zabýval přípravou projektů čs. opevnění. U 1. oddělení IV. odboru MNO byla vytvořena Opevňovací skupina (též skupina D). V září 1934 pak jako nižší stupeň vznikly opevňovací skupiny i u zemských vojenských velitelství. V srpnu 1934 odjela na stáž do Francie první skupina československých ženijních a zbrojních specialistů. Po jejich návratu byly od září zpracovány první návrhy tras opevnění na Ostravsku a Králicku, kam se nyní přeneslo těžiště prací. Přestože odborná literatura uvádí, že z kapacitních důvodů byla v podstatě zastavena činnost opevňovacích skupin u ZVV Bratislava a ZVV Košice, byla v tomto období realizována v Bratislavě výstavba několika dalších objektů. Zřejmě zde dobiehala předchozí plánovaná činnost, neboť tyto objekty jsou bezesporu projektované ještě podle vlastních československých představ.

Na podzim roku 1934 tak byly v náspu vídeňské silnice vybudovány ještě dva aktivní a hotovostní úkryty. Zprvu byly označeny písmeny A a B. Částečně třípatrový objekt A lokalizovaný na pravé straně náspu silnice v budoucnu nesl označení B-S 5a „Vídeň I“ a podle podkladů z roku 1934 měl být vyzbrojen těžkým a lehkým kulometem. To je poněkud zavádějící, neboť objekt měl prokazatelně dvě střílny pro těžký kulomet a jednu pro kulomet lehký. V blízké budoucnosti byla krajní střílna pro těžký kulomet zazděna. V Objektu měl být dále skladován 37mm protitankový kanon, budoucí 3,7cm KPÚV vz. 34.¹⁸ Posádku tvořilo původně šest mužů a dalších šest vojáků se mohlo ukrývat v dolních podlažích. Součástí přípravných prací na stavbu obou objektů se stala 1 200 m dlouhá polní drážka realizovaná už v termínu od 9. dubna do 1. června 1934. Vlastní stavba je uváděna společně pro oba objekty od 24. srpna do 31. října 1934. Objekt A byl postaven za částku 40 079 Kč a na jeho stavbě došlo k evidenci 2 280 denních výkonů. Dalších 500 Kč stálo zastření bunkru. Analogicky do levé části náspu silnice byl zapuštěn objekt B (budoucí B-S 5b „Vídeň II“) vyzbrojený dvěma těžkými kulometry a obsazovaný čtyřčlennou osádkou. V dvoupatrovém objektu se dále mohli ukrývat čtyři vojáci. Realizace si vyžádala 36 885 Kč a 2 139 denních výkonů práce. Podle hlášení ze sklonku roku 1934 neměla pevnůstka provedenou masku.

Odborná literatura¹⁹ uvádí, že v roce 1935 byly postaveny poněkud větší objekty B-S 6 „Vrba“, B-S 10 „Tři hranice“ a B-S 11 „Janík“, které již měly větší podíl bočních paleb a objekt B-S 10 byl postaven se šachtou pro nikdy neosazený pancéřový zvon s otvorem ve střeše o průměru 2,4 m.²⁰ Pokud jde o dataci, v případě objektu B-S 11 „Janík“ byl nalezen

¹⁶ STRAKA, Karel. *Československá armáda, piliř obrany státu z let 1932-1939*. AVIS 2007, s. 70-71.

¹⁷ STEHLÍK, Eduard. Francie a opevňování Československa ve 30. letech. In *Historie a vojenství*, 1999, č. 4, s. 816.

¹⁸ VÚA-VHA Praha, f. MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3, čj. 1899/1934.

¹⁹ STEHLÍK, Lexikon těžkých objektů, ref. 9, s. 281.

²⁰ VÚA-VHA Praha, f. ŘOP, karton 9, sign. 99/5/2/29.

plán objektu označený jako objekt F „U Janíkova“ již v dokumentu z roku 1934.²¹ Tato pevnůstka již ale musela skutečně stát, neboť se stejně jako u předchozích objektů I až IV a A a B uvažovalo o jeho přestavbě (viz níže). Byl sice nalezen například armaturní plán objektu B-S 10 „Tři hranice“ tehdy označovaný jako objekt F „Tři hranice“ datovaný k roku 1935,²² což ovšem nevylučuje jeho vznik již dříve. Jelikož se zmínky o budoucích modernizacích těchto tří objektů objevují v dokumentu z ledna 1935²³ a naopak chybí v dokumentech z listopadu 1934, je zřejmé, že musely být postaveny v tomto období. Vzhledem ke zkušenostem s betonáží jiných objektů a s je pravděpodobnější, že byly realizovány do poloviny prosince 1934. Navíc jsou tyto objekty již zakresleny ve studii o obraně předmostí z roku 1934 (viz příloha č. 4).

Pro úplnost dodejme, že náročnost opevňovacích prací donutila MNO požádat o poskytnutí francouzských odborníků, a proto v únoru 1935 dorazila do Prahy skupina vedená pplk. Louisem Fortinem a Francouzi zde zůstali až do července 1938. Na konci dubna 1935 se uskutečnila další studijní cesta příslušníků ŘOP do Francie, které se zúčastnil ředitel opevňovacích prací brig. gen. Karel Husárek, brig. gen. Karel Štěpánek, plk. gšt. Ladislav Tomsa, plk. žen. Ing. Jan Čermák, pplk. gšt. Bruno Sklenovský, pplk. pěch. Jaroslav Malec, pplk. pěch. Josef Kučera a škpt. žen. Pavel Milota.²⁴ Zde je třeba poukázat zejména na osobnost plk. gšt. Ladislava Tomsy, který v lednu až březnu 1935 působil jako velitel Ženíjního pluku 4 v Bratislavě.²⁵ Exkurse pochopitelně splnila svůj účel, neboť umožnila načerpání dalších poznatků, které přispěly k vytvoření vlastní československé cesty při budování moderních pevností, což se v Bratislavě v následujícím roce projevilo při vzniku objektů B-S 1 až 4, 8, 13 a 15.

Pokud jde o výkupy a záznamy potřebných pozemků pro provedení prvních obranných staveb na předmostí Petržalka, řešil je částečně dokument Stavebního ředitelství ZVV Bratislava z roku 1936.²⁶ Ten se odkazoval na výnos MNO čj. 280/Taj. 1. oddělení Hl. št. 1933 a čj. 420/1. oddělení Hl. št. 1933, jimiž bylo nařízeno provést tajně vojenské stavby na katastrálním území Petržalka. Za tímto účelem bylo nutné vykoupit příslušné pozemky, přičemž někteří majitelé nebyli československé národnosti nebo nebydleli na území státu, nýbrž v Rakousku. Z tohoto důvodu byly sepsány kupní smlouvy a objekty byly zaměřeny. Podle výnosu MNO čj. 6525/Taj VI./4. odd. 1933 však byl status objektů prohlášen za tajný, a z tohoto důvodu se neměly vyznačovat na katastrálních mapách pod vlastním parcelním číslem. Zastavěné parcely byly označeny mezníky a geometricky zaměřeny. Byly vystaveny geodetické plány s prohlášením vlastníka s klausulí o dodržení tajnosti.²⁷ Armáda platila za malé výměry kolem 1 000 Kč.

Dodejme, že k roku 1934 je datována taktická studie ZVV Bratislava pro obranu předmostí v Petržalce.²⁸ Tato taktická studie by si v budoucnu jistě zasloužila podrobnější

²¹ VÚA-VHA Praha, f. MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3, čj. 1899/1934, plán objektu.

²² VHA Bratislava, f. ZVV Bratislava, karton 1, k čj. 7275/Taj. 1935.

²³ VÚA-VHA Praha, f. MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3, čj. 1899/1934.

²⁴ VÚA-VHA Praha, f. ŘOP, karton 1, sign. 4/2/2, čj. 5129/Taj 1935.

²⁵ FIDLER, Jiří – SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. Praha 2006, s. 572-573.

²⁶ VHA Bratislava, f. Stavební ředitelství ZVV Bratislava 1936, karton 15, čj. 1738/Taj.

²⁷ Např. byl vystaven geometrický plán z 4. prosince 1935, vlastník Matěj Lebán, Kopčany Rakousko, nebo Josef Popper, Petržalka.

²⁸ VHA Bratislava, f. ZVV Bratislava, karton 118, čj. 122800/Taj.3.odd. 1934.

zveřejnění, nicméně pro účely tohoto příspěvku lze uvést, že rovněž počítala s využitím výše uvedených opevnění (viz příloha č. 4). Zde jsou také dostatečně popsány důvody pro obranu předmostí, mezi nimiž na prvním místě figurovalo zajištění bezpečnosti města Bratislavy a nerušené užívání zimního přístavu. Přitom se počítalo vzhledem ke geografickému obklopení města kopcovitým terénem s budoucím rozšiřováním města právě směrem na předmostí v Petržalce. Existence předmostí taktéž poskytovala možnost případného postupu československých vojsk a přerušení přímého spojení Budapešť – Vídeň a pokud by Jugoslávské jednotky postoupily do Szombathely, bylo by spojení Maďarska do Rakouska úplně přerušeno. I pouhá existence předmostí představovala účinnou hrozbu pro Maďarsko a Rakousko a mohla na sebe vázat jejich značné vojenské síly. Výstavba opevnění měla podle studie zabránit pronikání překvapivých útoků tlup, tj. útoků paramilitárních záškodnických jednotek. Kromě výstavby pevnůstek se uvažovalo o posílení obrany Jelínkových kasáren a vojenského barákového tábora Kopčany, tak, aby nedošlo k jejich případnému rychlému pádu. Jako dobrá zkušenost s boji v roce 1919 se v dokumentu hovořilo o zabarikádování a obraně mostu přes Dunaj. Zmíněná studie poté zahrnovala vyznačení několik čar obrany, sloužících pro případ ústupu (viz příloha č. 4). Pro všechny případy byla po pádu předmostí navržena také obrana levého břehu Dunaje a připraven plán protiútoků k znovudobytí předmostí. Jako dostatečné argumenty byly uvedeny případy obdobných míst sporů, jako například dnešní města Sopron, Vilnius a Rijeka.

Co však možná bude pro někoho poněkud překvapující, je fakt, že studie zahrnovala také možnost rozšíření předmostí o dobytí výšin Wolfsthal s kótou 342 m Königswart a lokalit Berg, Kittsee a bažantnice. Plán pro zlepšení obrany předmostí v Petržalce počítal s nočním přepadem, a to dokonce těsně před oficiálním vyhlášením války v době, kdy bude jasné, že konflikt se stane nezbytností, tak aby předběhli protivníka. Úderné skupiny by obsadily důležité body a připravili je k obraně a ráno by další síly obsadily mezilehlý terén a vytvořily linie obrany. Zde se taktéž pojednávalo o využití bývalých rakousko-uherských kaveren z dob první světové války, které byly zakresleny do map taktické studie.

Ještě před vznikem skupiny D u 1. oddělení IV. odboru MNO vyzvalo 1. oddělení IV. odboru MNO ženijní pluk 4 Bratislava²⁹, aby předložil ke zprávě za roky 1933/1934 ještě tajnou informaci o odborných stavbách v Bratislavě pro Hl. št. 3. oddělení, neboť se zřejmě již tehdy počítalo na základě kritiky s určitou modernizací staveb. Víme, že velitelství Ženijního pluku 4 Bratislava reagovalo minimálně jednou v listopadu 1934³⁰ a k opevnění v Bratislavě se dále vyjadřovalo také 3. oddělení Hlavního štábu.³¹ Zpráva Ženijního pluku 4 Bratislava ze 4. listopadu 1934 vypovídala o stavbě ještě jedné pozorovatelné, která však byla realizována polním způsobem. Podle návrhu Ženijního pluku 4 měly být další plánované objekty konstruovány individuálně a přizpůsobeny terénu, byť se již tyto požadavky uplatnily u čtyřech pevnůstek konstruovaných podle směrnic ZVV Bratislava.³² Nadále se počítalo s palebnou podporou pevnůstek, které měly být postaveny na dohled od sebe, tak aby byla možná komunikace a vyloučena „přátelská“ střelba ze střílny do střílny. Vzhledem

²⁹ VÚA-VHA Praha, MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3, čj. 17250/1./IV. odbor MNO.

³⁰ VÚA-VHA Praha, MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3, viz čj. 110/Taj. žen. pl. 4.

³¹ VÚA-VHA Praha, MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3, viz čj. 522/Taj. hl. št./3. odd. 1934.

³² Na tomto místě byl uveden pouze objekt III konstruovaný podle směrnic ZVV Bratislava.

k používání lehkých a těžkých kulometů s odlišnou výškou palby bylo pro jejich instalaci ve střílnách navrženo do budoucna pouze vytvoření konzol ze železobetonu, na které by se připevnil stůl s obloukovou hranou z dubového dřeva o přibližném rozměru 100x140 cm. Vedle stolu se měl nacházet prostor alespoň 60 x 60 cm. Pro dveře byl vyhodnocen jako použitelný profil 180 x 90 cm a světlost chodeb 180 cm při šířce 100 cm. Světlá výška kasety pak měla být o rozměrech 200 – 220 cm. Tím se mimo jiné měla zvýšit prostornost na 4 m³ na muže osádky. Je zajímavé, že spodní hrana střílny nad terénem byla odborníky Ženíjního pluku 4 vyhodnocena na 80 cm nad terénem, což bylo zakrátko považováno za nedostatečné. Střílna se stupňovitými stěnami pak měla mít odměr minimálně 40° a vnitřní rozměry cca 32 x 24 cm. Ženíjní pluk 4 předložil návrh na upevnění těžkého vrátkového uzávěru (viz příloha 9), o kterém bude ještě pojednáno. Byl by upevněn dovnitř střílny a umožnil kulometům zůstat na postavci v palebné poloze. Způsob jeho instalace prý již byl vyřešen u objektů č. III, IV A, B, přičemž měl být v listopadu 1934 vyzkoušen. Jinak bylo pamatováno na upevnění jednoduchého šoupátkového uzávěru střílen (viz níže).

Zpráva pak uvádí, že pro vlastní ochranu bunkrů sloužily otvory pro házení ručních granátů a střelbu puškovými granáty. V objektech se nacházelo místo pro instalování ventilátoru, pumpy na vodu a odpadních vod.³³ V pevnůstkách již byla provedena izolace a odvodnění. Bylo pamatováno i na nouzový východ, respektive otvor v podlaze, kterým by se posádka mohla prokopat ven při zablokování dveří. Prý nechyběly ani otvory optické signalizace směrem vzad na pozorovatelné a v objektech se nacházely otvory pro telefonní kabely a periskop. Jako určitou kuriozitu pak můžeme chápat návrh na vyložení vnitřních stěn korkem pro tlumení hluku. Ve stěnách prý zůstaly laťky, na které by se dal korek přibít. Vrstva I nosníků byla v některých objektech nahrazena kolejnicemi, neboť jejichž použití se ukázalo jako levnější.³⁴ Zprávy Ženíjního pluku 4 a 3. oddělení hl. št. se zabývaly také cenovými relacemi železobetonu.

Příslušníci skupiny D 1. oddělení IV. odboru MNO z výše uvedených hlášení a návrhů na sklonku roku 1934 vyhodnotili fakt, že uváděné ceny betonu nejsou směrodatné a pravděpodobně mohly být mnohem nižší při zadání civilním firmám než, kdyby je v budoucnu i nadále prováděly vojenské pracovní síly.³⁵ Jelikož byly objekty řešeny podle taktických úkolů ZVV Bratislava, byly u nich ve velké míře použity nevýhodné čelní střílny, které měly být při modernizaci chráněny dodatečně montovaným silným uzávěrem. Dále se počítalo také s uzávěry bočních střílen. U postavených pevnůstek nebylo pamatováno na aktivní obranu vchodů ani střílen, proto návrh úprav počítal alespoň se zřízením příkopů před střílnami nebo vchodem. Dřevěné střelecké stoly umístěné na železobetonových konzolách se zdaly málo pružné, a proto bylo navrženo dát na ně mech, drny nebo něco obdobného. Tento bod se ostatně podařilo splnit asi jako první, neboť dokument obsahoval přepis, že střelecké stoly již obsahují pružnější vrstvu. Dále se dozvídáme, že kromě prvních dvou objektů I a II byly další pevnůstky III, IV, A a B prostorově dostatečné, a bylo možné do

³³ Například v objektech B-S 5a a B-S 5b.

³⁴ 0,60 Kč/kg oproti u kolejnice oproti 1,70 Kč./kg u I nosníku.

³⁵ VÚA-VHA Praha, f. MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3, čj. 1899/1934. „*ceny jednoho kubického metru zdiva z bauxicementu i z vysoce hodnotného cementu nejsou směrodatné, neboť je k nim nutné připočítat písek, štěrk, který byl dodáván ženijním vojskem z Dunaje, dále drcení a doprava štěrku, palivo a pracovní síly, což bylo při výstavbě vše obstaráváno vojskem, a navíc stavební příplatky. 1 m³ zdiva by u podnikatele přišel o polovinu levněji asi na 300 Kč., tj. polovina částky uváděná ZVV Bratislava*“.

nich umístit vše potřebné k životu jejich osádek. Právě posádky se příslušníkům skupiny D zdály malé a v případě objektů I, II, IV a A měly být navýšeny na 10 – 11 mužů,³⁶ u objektu B na 8 – 9 vojáků a u pevnůstky III na 16-17 mužů, což se v případě tohoto malého objektu zdá naprosto nereálné.

Příslušníci skupiny D počítali s modernizací objektů a o zavedení kolektivní ochrany, což ovšem považovali za problém, neboť objekty stále ještě neměly uzávěry střílen, čímž pochopitelně nebylo možné docílit potřebného přetlaku. Příslušníci skupiny D konstatovali, že nebylo pamatováno na odsávání nábojnic a odsávání plynů vznikajících při střelbě. Rovněž kritizovali předložený návrh pancíře pro uzavření střílny od Ženijního pluku 4. Přípomínky se vyskytly také ke granátovým skluzům, které zřejmě příslušníci Ženijního pluku 4 neznali a zaměňovali je s otvory pro střelbu puškových granátů. Taktéž vytvoření nouzového východu případným prokopáním pokládali nyní příslušníci skupiny D pouze jako teoretické. Než by se přikročilo k další výstavbě nových objektů, měly být dosavadní objekty modernizovány upravením střílen na minimálními rozměry.³⁷ Čelní střílny již neměly být používány, a pokud ano, měly být vyrobeny z oceli, což ovšem považovali za drahé řešení. Bylo upuštěno od střelby puškovými ručními granáty, protože by si tento způsob vynutil nežádoucí rozměry střílen. Před střílnami měly být zřízeny diamantové příkopy o šířce 1 m a 1,5 m hluboké. Pokud jde o ventilaci, dokument doporučoval využít zkušeností s francouzským předpisem, přičemž řešení mohlo být při co nejlevnějších nákladech libovolné. Mělo být však ověřeno praktickými pokusy.

ZVV Bratislava zřejmě na sklonku roku 1934 požádalo o přiděl dalších 185 000 Kč na úpravu vnitřních zařízení objektů v Petržalce.³⁸ Požadavek počítal s tím, že uzávěry střílen s příslušnými zbraněmi a ventilátory dodá MNO podle typů, které jsou právě vyvíjeny. Jako vnitřní vybavení byly do všech objektů požadovány odpružené těsnicí klapky pro otvory mimo střílen a dveří. Měla být provedena vnější a vnitřní izolace stěn proti vlhkosti a vnitřní zvuková izolace hlavních prostorů. Do předsíní se počítalo s montáží protiplynových uzávěrů. Jako poslední záloha, pro případ poruchy ventilace, měly být v objektech uloženy kyslíkové bomby. Do objektů měly být dodána blíže nespecifikovaná osvětlovací tělesa, signalizační přístroje, vědra, skříňky a police na různý materiál. Kromě výše uvedených diamantových příkopů měly být provrtány otvory pro granátové skluzy.³⁹ Telefonní přístroje by pocházely z cvičného materiálu ZVV Bratislava.⁴⁰ Zpráva pak obsahovala téměř nehorázný požadavek na potřebu dalších financí, pokud by měly být zřizovány spojovací chodby mezi jednotlivými objekty. Avšak podle posudku 1. oddělení IV. odboru MNO, který 20. prosince 1934 vypracoval příslušník skupiny D plk. Ing. Josef Hubálek nebylo možné dosažitelnými prostředky podstatně snížit hlučnost železobetonového objektu.⁴¹ Taktéž dodatečné provádění izolace proti vlhkosti považoval za obtížné, se zřídka kdy vyhovujícím výsledkem.⁴² Odmítl použití drahých kyslíkových lahví, neboť nezbytnou zálohu měly

³⁶ Počet je však uváděn takto: 3 těžké kulometry = 6 mužů, 2 nabíječi, velitel, ventilátor a spojka

³⁷ Zde doslova střílny co nejtěsnější.

³⁸ VÚA-VHA Praha, f. MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/4/4, čj. 1907/Taj IV/1. odd. 1934.

³⁹ Zde bylo doslova uvedeno u jedenácti k tomu určených střílen, které je ještě neměly, což lze snad chápat jako o provrtání 11 šikmých otvorů do stěn, kde se nacházela střílna.

⁴⁰ Podle vyjádření mjr. gšt. Kropáčka bude povolen úvěr fondu D-I.

⁴¹ Pokud by v tomto směru byly prováděny zkoušky, mělo ZVV Bratislava ohlásit IV. odboru MNO jejich výsledky.

⁴² V tomto směru se mělo zjistit, zda nebude vlhkost dostačující po vyschnutí betonu.

tvořit plynové masky příslušníků osádky, přičemž primárně se předpokládalo o dosažení přetlaku, který by ovšem vyháněl pouze oxid uhelnatý vzniklý při střelbě zbraní. Ačkoliv se v blízké budoucnosti stalo úplně jinak, dotyčný zavrhl dodávku pancéřových střílen, které měly být podle jeho názoru již dávno osazené v průběhu betonáže, a ZVV Bratislava si příslušné uzávěry mělo navrhnout samo. Taktéž pro ventilaci byla od ZVV vyžadována spolupráce, protože měla dodat alespoň výkresy, podle kterých by byly vyrobeny i s potřebným potrubím.

Do modernizace a další výstavby opevnění v Bratislavě se 11. března 1935 vložil Zemský vojenský velitel armádní generál Josef Šnejdárek, který oslovil IV. odbor MNO.⁴³ Zasazoval se o provedení zvukové a tepelné izolace v postavených objektech, přičemž naznačoval, že z přidělené částky 400 000 Kč je možné pořídit pouze železobetonové zdivo plánovaných objektů druhého sledu.⁴⁴ Navrhoval proto provést „v jednom prostoru zkoušku vyložení nehořlavou izolační hmotou“.⁴⁵ Dále byl přesvědčen o nutnosti vybavení pevnůstek prostředky kolektivní ochrany posádek. Z tohoto důvodu požadoval, aby ventilátory byly vybaveny i filtry, popřípadě, aby byly v objektech regenerační patrony, či výše uvedené tlakové láhve s kyslíkem, nebo aby ventilátory měly i možnost reverzního tahu a laicky řečeno mohly vypumpovat zkažený vzduch z objektu.⁴⁶ Objekty měly být taktéž opatřeny protiplynovými uzávěry, jejichž cenu považoval za zanedbatelnou. Dokument obsahoval i podrobné informace k plánované modernizaci uzavírání střílen, o kterém bude pojednáno níže. Celková částka na modernizaci, včetně izolace doposud nepostavených objektů a jejich vybavení bylo předpokládáno ve výši 169 000 Kč. Objekty v otevřeném terénu navrhoval stavět podle objektů C a F (tj. objekt B-S 6 a B-S 10) se stěnami silnými 150 cm. Objekty v lese mohly být stavěny se stěnami silnými 100 cm.

Po vzniku Ředitelství opevňovacích prací se v jednom z prvních dokumentů hovořilo o úpravách opevnění v Petržalce.⁴⁷ Ty však měly být provedeny v souladu s nově vytvářenou koncepcí opevnění, tak aby se dosáhlo co největší unifikace. Podle tohoto dokumentu nebylo prozatím třeba, aby ZVV pokračovalo v provádění prací. Totéž platilo i o případném vyprojektování uvažovaných objektů druhého sledu. ZVV Bratislava tak bylo oznámeno, že úpravu objektů vyřeší MNO, respektive ŘOP. Úprava se měla týkat dveří, střílen, ventilace, osvětlení a dalšího vnitřního zařízení. Další objekty měly být postaveny podle projektů vyvíjených typů. ŘOP další přípravné práce prováděné ZVV Bratislava pro stavbu objektů až do dalšího rozhodnutí zastavilo.

V mezidobí po reorganizaci skupiny D a zřízení ŘOP, vytvořil přednosta technické skupiny plk. ing. Jan Čermák koncept s návrhem na další úpravy objektů A, B, I, II, III, IV, respektive nově číslovaných objektům 1, 2, 4, 5, 8, 9 Janíkov, u Tří Hranic a Vrba, který předložil 23. května 1935.⁴⁸ Návrh opět vycházel z faktu, že většina objektů má čelní střílny, které jsou zranitelné, ale jelikož byly taktéž určeny k pozorování, jejich zazdění by tyto objekty znehodnotilo. Proto bylo navrženo značně atypické, či spíše kuriózní řešení,

⁴³ VÚA-VHA Praha, f. ŘOP, karton 9, sign. 99/5/2, čj.5206/žen ZVV Bratislava 1935.

⁴⁴ Zde uvedeno druhé stavební etapy.

⁴⁵ „Pokud se týče hlučnosti uvnitř prostorů želbet. objektu bylo skutečně prokázáno, že v prostorech, jejichž stěny nejsou ničím vyloženy je veliký a nepřijemný pazvuk již při pouhém hovoru. Při střelbě vnitřní prostor úplně zvoní.“

⁴⁶ Odvolával se na poznatky z publikace od nám dosud neznámého autora: Ettel: Chemická válka.

⁴⁷ VÚA-VHA Praha, f. ŘOP, karton 9, sign. 99/5/2/18, čj. 153/taj. ŘOP 1935.

⁴⁸ VÚA-VHA Praha, f. MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3.

nahradit tyto čelní střílny novou přístavbou s pancéřovým zvonem pro lehké kulometry.⁴⁹ Některé objekty takto upravit nešlo a čelní střílna měla být u nich ponechána. Další modernizace spočívala ve výše popsané úpravě střílen, oddělení střeleckých a odpočinkových prostor příčkami, vyřešením ventilace a osvětlení, dodání prostředků pro vaření a úpravou diamantových příkopů. V případě zásob vody měla stačit na 4 – 5 dní. Objekty I (B-S 7) nyní vedený jako objekt 4 a II (B-S 9) s novým číslem 5 měly být upraveny osazením zvonu s tloušťkou stěn 10 cm. Čelní střílna měla být pracně rozšířena na vchod, který by vedl do nové přístavby se zvonem. Taktéž vchod do pevnůstky, který byl u objektu I řešen z levé strany měl být přeložen do zadní stěny, nebo raději proveden další přístavbou (viz obrazová příloha). Cena za úpravy každého objektu byla odhadnuta na 180 000 Kč. Z této částky připadalo 80 000 Kč na zvon a 30 000 Kč na ventilátor. Plán úprav objektu III (B-S 12), který byl nyní označen jako objekt 8, rovněž počítal s přístavbou zvonu a zrušením dalších dvou střílen pro lehké kulometry. Zbylé střílny měly být na pravém boku chráněny přístavbou ochranného křídla. Potřebné prostředky byly bez spojení odhadnuty na 176 000 – 180 000 Kč.

Srub IV (B-S 14) s novým označením objekt 9 nemohl být modernizován přístavbou zvonu bez nákladných úprav. Obě hlavní střílny byly situovány k nepříteli a při jejich zazdění by ztratil svou hodnotu a navíc by posádka neměla jak pozorovat okolí. Vzhledem k faktu, že pevnůstka nebyla příliš exponovaná, měla být ponechána v původním stavu, s možností zazdění některých méně důležitých střílen, popřípadě modernizací tří střílen pro těžké kulometry pancéřováním v ceně 75 000 Kč. Celkové náklady za vnitřní vybavení byly odhadnuty na 105 000 Kč, včetně vzduchotechniky, která i zde představovala částku 30 000 Kč. Obdobným způsobem měly být upraveny objekty A (B-S 5a) a B (B-S 5b) s nynější nomenklaturou 1 a 2. Potřebná částka u každého z obou objektů neměla překročit 80 000 Kč.

Modernizace měla být provedena rovněž u nejnovějších objektů postavených ještě před vznikem ŘOP. Objekt 3 „Vrba“, označovaný taktéž jako objekt C a po jeho začlenění do systému ŘOP na B-S 6, měl být upraven zrušením čelní střílny, respektive jejím rozšířením na vchod a novou přístavbou prostoru pro zvon, analogicky k objektům B-S 7 a B-S 9. Částka potřebná k úpravám byla odhadnuta ve stejné výši, tj. 180 000 Kč. Taktéž u objektu 7 „Janíkov“, s označením objekt E a posléze B-S 11 měla být zazděna čelní střílna a doplněn pancéřový zvon. Potřebné náklady byly odhadnuty na 170 000 Kč. U projekčně nejmodernějšího objektu 6 „U tří hranic“ (objekt F), který později nesl označení B-S 10, měla být pouze zazděna čelní střílna.⁵⁰ Do připravené šachty by se pouze osadil zvon. Přesto byly úpravy bez spojení vyčísleny na částku 190 000 Kč. Celkové náklady na modernizaci tak měly představovat 1 300 000 – 1 400 000 Kč. Původně plánovaná druhá obranná linie, tj. uvažované objekty 5a, 5b, 6a a 6b, respektive D, D1, G, G1 a H byla zavržena (viz příloha č. 5). Naopak se uvažovalo o prodloužení severního křídla, kde měly být postaveny objekty 1a až 1e, což by podle alfanumerického značení činilo 5 objektů. (viz příloha č. 4). I tato možnost, která byla v roce 1936 realizována výstavbou čtyř objektů B-S 1 až B-S 4 byla tehdy vzhledem k hustému lesu považována za méně důležitou. Plk. žen. Ing. Jan Čermák

⁴⁹ Adaptace objektu I, pozdějšího B-S 7, byla datována až k 15. 9. 1935, ale je možné, že tehdy do ní byla dodatečně dokreslena instalace ventilátoru firmy Müller.

⁵⁰ Ačkoliv by se zdálo logickým, že pozorovatelna „Hrad“ obsadí volné písmeno D, bylo toto písmeno přiděleno společně s písmeny G a H plánovaným objektům na druhé obranné linii.

poté zdůrazňoval nutnost osobní prohlídky úseku, která se s jistotou uskutečnila do října 1935.⁵¹ Na základě vyjádření I. (taktického) oddělení ŘOP se Ředitelství opevňovacích prací ztotožnilo s názorem přednosty technické skupiny plk. Ing. Jana Čermáka a považovalo budování druhé linie za zbytečné. Na druhou stranu souhlasili s prodloužením linie na sever, byť tam byl hustý les, neboť opevnění málo chránit proti přepadům menších sil a ilegálních formací. Adaptaci objektů byla považována za nutnou, přičemž zaměstnanci ŘOP preferovali stabilní podzemní pevnostní telefonní síť před dosavadním vzdušným vedením.

Úpravou spojovací sítě se podřízené útvary ZVV Bratislava zabývaly již na konci roku 1934, neboť k 6. prosinci 1934 je datována zachovalá mapa spojení, která vyznačuje příslušné vedení i k plánovaným pevnůstkám druhého sledu (viz příloha 5).⁵² Rozpočet ZVV Bratislava pro realizaci spojení počítal s částkou 167 124,85 Kč. Jelikož však příslušné linky měly sloužit i dalším ozbrojeným složkám státu (např. finanční stráž), armáda se měla podílet ve výši 57 124,85 Kč. Plán počítal s nákupem třinácti radiostanic (z toho dvě pro Jelínkova kasárna a Kopčanský tábor), 13 stanic zemní telegrafie a dokonce prostředků pro optickou signalizaci. Bohužel, návrh ve velké míře opět předpokládal použití vzdušného spojení. Zástupce ŘOP plk. žen. Ing. Jan Čermák se 28. května 1935 o výše uvedeném návrhu vyjádřil značně kriticky a předpokládal použitelnost pouze krátkých úseků vzdušného telefonického vedení v týlu a navíc již tehdy předpokládal, že objekty druhé obranné linie nebudou stavěny. V souladu s tehdy připravovanou koncepcí, navrhoval spojení pevnostním telefonním kabelem v hloubce 2 m, v délce prvních 200 m. Poté již kabel s minimálně osmi žilami mohl být ukládán do hloubky 1,5 m, nebo mimo bojovou zónu přecházet ve výše navrhované vzdušné vedení. Již tehdy také předpokládal stavbu budoucích objektů B-S 1 až B-S 4. Dokument obsahoval i vyškrtnutý odstavec ohledně zemní telegrafie. Prý byly zkonstruovány nové přístroje s dosahem až 4 km, které by se ovšem musely vyzkoušet na místě. Obdobné francouzské přístroje prý nebyly k dispozici. Použití radiostanice vz. 31 předpokládalo jako naprostou výjimku, pouze pro nejdůležitější objekty nebo pozorovatelny.⁵³

Po průzkumu trasy opevnění v Bratislavě vrcholnými představiteli ŘOP došlo k přehodnocení postupu a na základě výnosu z 10. října 1935⁵⁴ byly navrženy úpravy objektů změněny, což se týkalo především rezignace na dodatečné osazení pancéřových zvonů. Podle vyjádření ředitele opevňovacích prací div. generála Karla Husárka z 24. října 1935 bylo definitivně upuštěno od postavení deseti objektů ve druhém sledu. Aby nebyly tříštěny finanční prostředky, rozhodl o dokončení prvního sledu, ve kterém bylo plánováno postavit šestnáct objektů.⁵⁵ K dosavadním devíti objektům v centru tak měly být dobudována křídla. Objekty druhého sledu v Petržalce mohly být realizovány až za předpokladu, že zbudou finance a bude dokončeno českomoravské opevnění.

Dodejme, že objekty měly za mobilizace zprvu bránit příslušníci IV. praporu pěšího pluku 39.⁵⁶ Ze 30. října 1935 pak pochází směrnice pro střezení objektů, kterým byly přiděleny krycí jména.⁵⁷ Velitelství pěšího pluku 39 požádalo o přidělení alespoň 300 ručních časova-

⁵¹ VÚA-VHA Praha, f. MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3, odkaz na čj. 6000/Taj.

⁵² VÚA-VHA Praha, f. ŘOP 1935, karton 7, sign. 75/2, čj. 5312/Taj. 1935.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ VÚA-VHA Praha, f. MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3.

⁵⁵ VÚA-VHA Praha, f. ŘOP 1935, karton 9, sign. 99/5/2/26.

⁵⁶ Pěší pluk 39 „Výzvědný generála Grazianiho“ byl od roku 1930 dislokován v Jelínkových kasárnách v Bratislavě. IV. prapor v letech 1935-1938 sídlil ve Svatoplukových kasárnách v Bratislavě. Velitelem pluku byl od října 1935 do listopadu 1936 plk. gšt. Libor Vítěz, posléze plk. pěch. Tomáš Plich – viz FIDLER, SLÚKA, *Encyklopedie branné moci*, ref. 25 s. 500.

⁵⁷ VÚA-VHA Praha, f. ŘOP 1935, karton 3, sign. 33/5/1, čj. 6542/Taj. 1935.

ných granátů, protože ruční granáty vz.34 nebylo možné v objektech použít. Zástupci ŘOP konstatovali, že VTLÚ takové granáty zkouší a měly by být zavedeny do výzbroje do roku 1936, což se jak známo ukázalo jako zbožné přání.⁵⁸ Munice v objektech měla být doplněna na alespoň 2 000 nábojů na kulomet, přičemž měla být několikrát za rok obměňována. Jednou za 14 dní byla nařízena kontrola a provedení konzervace zbraní v objektech. Úkolem příslušníků IV. praporu pěšího pluku 39 bylo udržet za všech okolností vybudované opevnění v Petržalce a zabezpečit jeho strážení, což se provádělo v počtu 1+3. Pouze u objektů B-S 5a a B-S 5b stačila stráž v celkovém počtu 1+6. Dokument uvádí, že 14. rota strážila objekty Duna, Oroszvár, Janík, Tri hranice a 15. rota zbylé objekty Kittsee, Cvičiště, Vrba a dvouobjekt Vídeň.

Ve dnech 25. února až 4. března 1936 byl proveden příslušníky ŘOP průzkum možnosti zabezpečení mostů v Komárně, Parkáni a Čopu a na předmostí v Petržalce.⁵⁹ Za I. taktické i II. technické oddělení ŘOP se jej zúčastnili brig. gen. Ing. Karel Štěpánek, ing. plk. Jan Čermák, kpt. žen. Ing. Novák, kteří Petržalku navštívili ve dnech 25. až 27. února 1936. Kromě vytýčení nových pevnostních objektů, které měly být co nejlevnější, byla nastíněna modernizace stávajících pevnůstek a rozvržení jejich výzbroje, počtů osádek a přidělené munice, které uvádíme v tabulce.

	B-S 5a	B-S 5b	B-S 6	B-S 7	B-S 9	B-S 10	B-S 11	B-S 12	B-S 14
Četař	1					1	1	1	
Desátník	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Svobodník		1	1	1	1		1		
Vojín	7	8	8	8	7	8	10	12	8
Těžký kulomet	1	2	2	2	2	2	3	3	1
Lehký kulomet	1					1 zvon		2	1
Pistole	1	1	1	1	1	1	2	1	1
Raketová pist.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Munice kulom.	60 000	80 000	80 000	80 000	80 000	100 000	120 000	16 000	60 000
Munice pistol.	120	120	120	120	120	120	240	120	120
Rakety	80	80	80	80	80	80	80	80	80
Ruční granáty	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Z 80 raket bylo 40 bílých, 20 červených a 20 zelených. 9mm pistole vz. 24 sloužila pro obranu vchodu.									

Prostor předmostí měly bránit dva prapory a na modernizaci bylo z celkového rozpočtu 20 604 000 Kč vyčleněno 1 130 000 Kč. Z dalších informací lze zmínit, že se stále ještě počítalo s osazením zvonu pro lehký kulomet se třemi střílnami do objektu B-S 10. V objektech B-S 5a a B-S 5b mělo být instalováno roznětové zařízení pro odpálení zvláštního zařízení k ničení silnice. Do modernizace byla začíslena i intervalová a obvodová překážka, u srubů B-S 10, 11 a 12 protitanková. Původně se dokonce uvažovalo o dvou 75mm kanonech, které měly působit z polního postavení proti lodím, v případě, že by k tomuto účelu nestačil 4cm kanon vz. 36 z objektu B-S 1.⁶⁰

⁵⁸ Jednalo se o časovaný ruční granát vz. 38, který byl sice v roce 1938 skutečně zaveden do výzbroje, avšak výroba dala pouze nevelký počet granátů pro vojenské zkoušky. O proti údajům v literatuře, která uvádí značné počty vyrobených kusů, se jeho výroba pouze rozbíhala.

⁵⁹ VÚA-VHA Praha, f. ŘOP 1936, karton 59, sign. 99/5/45/21.

⁶⁰ Zbraně měly být zakopány na levém břehu Dunaje u loděnice Kajakklubu a hostince u Křištofka. Proti lodím měly působit tak, aby nepřátelská plavidla nemohla ostřelovat mosty v Bratislavě.

Modernizace vzduchotechniky byla s jistotou řešena již v průběhu roku 1935. Definitivně však byla na plánech objektů projekčně rozkreslena v květnu až červnu 1936, ale v řadě pevnůstek byla zřejmě realizována až v následujícím roce.⁶¹ Na základě výzvy ŘOP k podání nabídky ručních ventilátorů pro starší objekty v Petržalce se v průběhu roku 1935 ozvalo několik renomovaných firem, které nabídly ruční i šlapací ventilátory. ŘOP je v dobové terminologii označovalo jako velocipédové ventilátory. V roce 1935 podaly nabídky na své výrobky následující firmy: Ing. O. Podhájský, Praha (za 2 030 Kč), Janka a spol., Radotín (2 485 Kč), Sigmund Pumpy, Olomouc Lutín (1 788 Kč) a Ing. Müller, Praha (2 250 Kč).⁶² Ačkoliv žádný z uvedených ventilátorů úplně nevyhovoval, ŘOP objednalo od každé firmy jeden vzorek za celkovou částku 8 553 Kč. Nejvíce výhrad se týkalo ventilátorů firem Podhájský a Janka, kde nebylo možné točit klikou a současně šlapat. Dodatečně byly na míru doobjednány nasávací a výdechové nástavce, které s výjimkou firmy Sigmund ostatní výrobci dodali až v roce 1936.

Již 12. prosince 1935 byl ventilátor firmy Sigmund pro ruční a nožní pohon zkušebně vestavěn do objektu B-S 10 „Tři hranice“, přičemž armáda musela za 140 Kč dokoupit sací a výdechový nástavec.⁶³ Projekt rozvodů potrubí vzduchotechniky po objektu však pocházel až z 3. června 1936, a je proto možné, že proběhla další etapa modernizace.⁶⁴ Ventilátor dodával 800 m³ vzduchu za hodinu (viz srovnávací tabulka).

V pěchotním srubu B-S 6 „Vrba“ byl použit ventilátor firmy Ing. O. Podhájský s ručním i nožním pohonem. V době projektu ventilace z 25. května 1936 byl uskladněn v augmentačním skladu Ženíjního pluku 4 na Mlynských nivách v Bratislavě. Výkon nebyl uveden, ale lze předpokládat 800 m³/h. Pro jeho uchycení muselo být do podlahy pevnůstky vysekáno šest otvorů.⁶⁵ V zachovalých plánech objektů v Bratislavě je zachycen ještě velocipédový ventilátor v objektu B-S 11 „Janík“ o udávaném výkonu 800 m³/h. Plány však byly zpracovány variantně i pro ruční ventilátor, a vcelku pravděpodobná zástavba staršího velocipédového ventilátoru firmy Janka tak bohužel není potvrzena. Ventilátor firmy Ing. Müller o výkonu 1 560 m³/h byl podle zákresu na plánu z 15. září 1935 určen do objektu B-S 7.⁶⁶ I on je původně zakreslen jako velocipédový a jeho instalace není prokázána. V ostatních objektech byly instalovány ventilátory na ruční pohon pro výkon 500 m³/h (B-S 5a, 5b, 9 a 14) a 1 000 m³/h (B-S 12).⁶⁷ Všechny staré objekty měly ventilátory bez filtrů a vzduchotechnika nechránila před bojovými otravnými chemickými látkami. Posádky by musely používat individuální plynové masky, neboť ventilátory vyháněly z objektů pouze CO vzniklý při stělbě zbraní.

⁶¹ DUBÁNEK, Martin. Rotopedy v opevnění. In *Střelecká revue*, 1/2008, s. 80-81.

⁶² VÚA-VHA Praha, f. ŘOP 1935, karton 3, sign. 36/4/2, čj.7/Taj. 1935.

⁶³ VÚA-VHA Praha, f. ŘOP 1935, karton 3, sign. 36/4/2/14, čj.6813/Dův. 1935.

⁶⁴ VÚA-VHA, f. ŘOP, plány úseku Bratislava.

⁶⁵ DUBÁNEK, ref. 61.

⁶⁶ VÚA-VHA Praha, f. MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3.

⁶⁷ Pro porovnání je třeba uvést, že ruční ventilátor firmy Janka dodávaný do objektů lehkého opevnění vz. 37 měl výkon 800 m³/h.

Přehled ventilace starých objektů z let 1933-1935 v Bratislavě			
objekt	pohon	výkon (m ³ /h)	projekt vzduchotechniky
B-S 5a „Vídeň I“	ruční	500	26.5.1936
B-S 5b „Vídeň II“	ruční	500	29.5.1936
B-S 6 „Vrba“	ruční + šlapací	?	20.5.1936
B-S 7 „Cvičiště“	ruční + šlapací	1560	15.9.1935
	ruční	500	14.5.1936
B-S 9 „Kittsee“	ruční	500	14.5.1936
B-S 10 „Tři hranice“	ruční + šlapací	800	3.6.1936
B-S 11 „Janík“	ruční + šlapací	800	9.6.1936
B-S 12 „Oroszvár“	ruční	1000	16.6.1936
B-S 14 „Duna“	ruční	500	17.6.1936

V souvislosti s rekonstrukcí vzduchotechniky byly do konce července 1936 provedeny určité adaptační práce přímo na objektech. Na základě výzvy ŘOP totiž útvary podléhající ZVV Bratislava, pravděpodobně příslušníci ženijního pluku 4 Bratislava, zaslali 27. července 1936 hlášení o provedených pracích.⁶⁸ Při vrtání otvorů pro vzduchotechniku byla použita vrtací souprava Š III-1 o výkonu 26 koňských sil,⁶⁹ vrtací kladivo Vítkovice SGK-45, vrtací kladivo Flottmann B a sbíjecí kladivo Demag. Práce provádělo družstvo šesti vojáků a jednoho četaře pod dozorem ppor. ing. Klementa Pavlů, pravděpodobně v červnu 1936.⁷⁰ Do objektů B-S 7 a B-S 9 byly za celkových šest hodin vyvrtány otvory o průměru 24 cm do zdi silné 35 cm. Do objektů B-S 10 a B-S 14 byly za celkové 3,5 h vyvrtány otvory o profilu 20x24 cm a 24x24 cm. V pevnůstce B-S 12 byla zrušena vnitřní příčka vysoká 180 cm, 150 cm široká a 10 cm silná, která naštěstí neobsahovala armaturu.⁷¹ Jako nejpracnější se ukázalo proražení kruhového otvoru o průměru 24 cm do 60 cm silné železobetonové zdi objektu B-S 5b, které trvalo 13,5 hodin. Pracovní skupina odpracovala na pevnůstkách asi 7 dní, podle náčrtů, které v objektech vyznačil příslušník ŘOP škpt. žen. Václav Donát.⁷²

V rámci plánované modernizace objektů se zvětšovala potřebná výměra půdy a například v červenci 1936 schválil ŘOP návrh velitele pěšího pluku 39 na rozšíření ploch kolem stávajících objektů opevnění s výjimkou příjezdové cesty k objektu B-S 11 „Janík“.⁷³ Při tom se mělo provést další geometrické měření u objektů Janík, Duna, Tři hranice, Vrba, které měly být vymezeny několika kolíky. Výše uvedené práce měl provést por. stav. Ing. Jaroslav Průša v rámci Stavebního ředitelství ZVV Bratislava.⁷⁴

Velitelství pěšího pluku 39⁷⁵ se 11. září 1936 obrátilo cestou ZVV Bratislava na ŘOP s návrhem na nahození strážnic Oroszvár a Duna.⁷⁶ Bohužel, není zcela zřejmé, jestli se návrh týkal přímo objektů, nebo vedle objektů stojících dřevěných strážnic. Opatření mělo

⁶⁸ VÚA-VHA Praha, f. ŘOP 1936, karton 33, sign. 62/3/1/8, podepsán plk. žen. Ing. Jar. Untermüller.

⁶⁹ Vybaven benzínovým motorem a kompresorem o výkonu 6 atmosfér na čtyřkolovém podvozku o hmotnosti 1,8 t, spotřeba 8 kg benzínu na hodinu a 1 kg oleje na hodinu.

⁷⁰ Jmenovaný byl ovšem 27. 6. 1936 propuštěn na trvalou dovolenou.

⁷¹ Byly z ní vybourány jedny železné dveře se zárubněmi.

⁷² Pracovalo se tak, že byly navrtávány vývrty kolem plochy a zbytek se buď odsekal ručně nebo sbíječkou.

⁷³ VHA Bratislava, f. Stavební ředitelství ZVV Bratislava 1936, karton 20, čj. 81632/Taj.1936.

⁷⁴ Tamtéž. Přiložené katastrální mapy měly dataci srpen až prosinec 1935. Právě v této době se lze setkat s označením písmeny A-F.

⁷⁵ Podepsán velitel pluku plk. gšt. Libor Vítěz.

⁷⁶ VÚA-VHA, f. ŘOP 1936, karton 33, sign. 62/3/1/9, čj. 16724/Taj. 1936.

příspěť k odhmyzení strážnic, přičemž pokud by se minulo účinkem, bylo navrženo postavit novou strážnici z cihel či betonu! U objektu B-S 12 „Oroszvár“ měla být výhodněji umístěna při východu z objektu, a ne na stropě, kde se v této době nacházela. Z těchto důvodů již byla údajně přemístěna strážnice ze srubu B-S 9 „Kittsee“ do betonové předsíně objektu.⁷⁷ Náklady na novou cihlovou strážnici objektu Oroszvár byly odhadnuty na 1 660 Kč. U všech pevnůstek měly být pro strážce vybudována latríny s železobetonovou žumpou o rozměrech 130 x 130 hluboké 120 cm. Včetně potřebného řeziva by jedna latrina stála vojenský erár 260 korun.

Zástupci ŘOP rozhodli až 14. prosince 1936, kdy Stavebnímu ředitelství VII sboru Bratislava povolili, aby mužstvo 39. pluku provedlo práce a nákup k bílení 8 strážnic a objektů za 20 Kč, provedli dehtování střech (strážnic) za 350 Kč, realizovali karbolinový nátěr podlah strážnic Oroszvár a Duna za 39 Kč a postavili 8 latrín s žumpou a přístřeškem za 2 080 Kč.⁷⁸ Celkově tak byla povolena částka 2 650 Kč s tím, že zástupci mezitím zřízené Ženíjní skupiny 21 Bratislava budou fungovat jako techničtí poradci při výstavbě latrín. Jelikož výstavba předmostí ještě nebyla dokončena, měly být práce původně hrazeny z prostředků ŘOP, přičemž ŘOP nepovolil omítnutí strážnic Oroszvár a Duna ani stavbu případné nové strážnice Oroszvár.⁷⁹

Plánovaná modernizace a dostavba dalších objektů dostala spád po zřízení Ženíjní skupiny 21 v Bratislavě k 15. září 1936.⁸⁰ Jejím velitelem byl stanoven kpt. žen. Ing. František Novák. Prioritu však zřejmě nejprve dostala výstavba chybějících objektů B-S 1 až 4, B-S 8, 13, a 15, když neveřejnou soutěž na jejich stavbu 11. září 1936 vyhrála bratislavská firma Ing. Rudolf Frič.⁸¹ Jen o deset dní později je datována výzva k podání nabídky na výrobu pancéřových zvonů, tj. nejdůležitějších pancéřových prvků.⁸² Zvon pro starší objekt B-S 10 však již v požadavcích nefiguroval.

Je velmi pravděpodobné, že hlavní modernizační práce proběhly až v roce 1937 a souvisely především s rekonstrukcí střílen a výzbroje. Práce snad měly provést místní jednotky v rámci výcviku v srpnu a září 1937.⁸³ Tehdy jak známo došlo k značné redukci střílen, především k přebetnování čelních střílen na malé pozorovací průzory. V objektu B-S 10 pak došlo k zazdění šachty na neosazený pancéřový zvon. Ve stropu byl alespoň zřízen otvor pro periskop.

⁷⁷ Zda se jednalo již o betonovou přístavbu za objektem se prozatím nepodařilo zjistit.

⁷⁸ VÚA-VHA, f. ŘOP 1936, karton 33, sign. 62/3/1/9, čj. 16724/Taj. 1936.

⁷⁹ Nejvyšší účetní a kontrolní úřad si totiž stěžoval na výdaje ŘOP, a proto měly být prostředky na sřežení a udržování čerpány z 5. kapitoly rozpočtu MNO viz VÚA-VHA Praha, f. ŘOP 1936, karton 33, sign. 62/3/1/9, čj. 16724/Taj. 1936.

⁸⁰ VÚA-VHA Praha, f. ŘOP 1936, karton 22, sign. 38/2/7. Její činnost byla ukončena 4. června 1938.

⁸¹ STEHLÍK, ref. 9, s. 277. 7 nových objektů bylo zadáno 11. září 1936 s termínem dokončení za 150 dní.

⁸² VÚA-VHA, f. ŘOP 1936, karton 33, sign. 62/3/1/7, čj. 5096/Taj. ŘOP. Zakázka měla obsahovat stejné požadavky včetně vnitřního vybavení jako pro úsek opevnění Moravská Ostrava. Byla oslovena Akciová společnost, dříve Škodovy závody v Plzni, VVHT a Banská a hutní společnost Třinec. Prioritou byl pro zástupce ŘOP v případě zachování hladiny obdobných cen Třinec, neboť zbylí výrobci již byly vytiženi.

⁸³ VONDROVSKÝ, Ivo. Opevnění na Slovensku z let 1936-1938, pevnosti sv. 3. Dvůr Králové nad Labem : Fort-Print. 1995. 2. nezměněné vydání. 67 s.

Opevnění v Bratislavě je známé také značnými odchylkami od celorepublikového standardu také z hlediska použité výzbroje, respektive lafetací zbraní. Jak již bylo výše uvedeno, původně byly těžké kulometry vz. 24 i s podstavcem a lehké kulometry vz. 26 u některých objektů umístěny na střeleckých stolcích s deskou z heraklitu, upevněnou na konzolách zabetonovaných do stěny se střílnou. Taktéž již víme, že byl řešen tzv. těžký uzávěr se dvěma pancéřovými okenicemi a lehčí šoupátkový uzávěr střílen. Těžký vrátkový uzávěr vyvinuli příslušníci Ženijního pluku 4 ještě v roce 1934.⁸⁴ Střílny tak bylo možné uzavřít do stran odklopnou dvojdílnou pancéřovou okenicí s největší tloušťkou 15 cm. Pro rychlé uzavření okenic sloužily řetězy.⁸⁵ Podle zprávy ZVV Bratislava bylo na dodatečnou instalaci pamatováno u čelních střílen.⁸⁶ V březnu 1935 měl být jeden takový uzávěr vyroben a snad i vyzkoušen v jednom z objektů.⁸⁷ Uvažovalo se o objednávkě 15 kusů za jednotkovou cenu 1 800 Kč. Navíc měly být všechny střílny zevnitř dodatečně vybaveny ještě lehčím šoupátkovým uzávěrem, jejichž dvě křídla se pohybovala do boků, jako u uzávěrů střílen budoucích pevnůstek lehkého opevnění staršího typu z roku 1936 známých jako lehké objekty vz. 36. Podle ZVV Bratislav, jejíž podřízené složky jej v roce 1935 vyvinuly, nemělo smysl jej konstruovat silnější, než 2,5 cm.⁸⁸ ZVV Bratislava se proto dotazoval příslušníků ŘOP, proti jakým zbraním mají být střílny určeny, neboť uvažovaná ocelolitina byla výrazně levnější než pancéřový materiál, který byl pochopitelně odolnější. Generál Šnejdárk uvažoval, že i boční střílny by měly být odolné proti hrubým, tj. velkorážním kulometům. Přiložený návrh ZVV Bratislava z roku 1935 tak počítal u šoupátkového uzávěru s 25 mm silnými do stran odsuvnými asymetrickými deskami (o celkové hmotnosti 45 kg), které se pohybovaly v přišroubovaných kolejničkách. Střílna tak byla buď úplně uzavřená nebo se v ní nacházel kruhový otvor pro hlaveň TK vz. 24. Plán udával hmotnost celé sestavy 95 kg. Celkem mělo být objednáno 39 těchto šoupátkových uzávěrů. Při výrobě z ocelolitinu měly stát 600 Kč za kus, při použití pancéřové oceli až 1 600 Kč. Kromě toho se uvažovalo ještě o objednávkě 15 šoupátkových závěrů pro lehké kulometry za 600 Kč, 12 zvláštních uzávěrů pro otvory průzorů při kusové ceně v 1 000 Kč a 6 excentrických šoupátek pro uzavření otvorů periskopů a vrhačů granátů po 200 Kč. Kromě výroby výše uvedeného zkušebního kusu se však další produkce nebo snad instalace do objektů nepodařila prokázat.

Dále je nutné připomenout, že na konci roku 1935 začala pod taktovkou ŘOP stavba pěchotních srubů těžkého opevnění v úseku Moravská Ostrava a v následujícím roce na Králicku a v Bratislavě. Pro ně byla vyvinuta standardní pevnostní výzbroj. Kromě 4cm pevnostního kanónu vz. 36 plzeňské Škodovky (zbraňe Q a později L1), vyvíjela výzbroj a lafetací pěchotních zbraní Československá zbrojovka, a. s. Brno (dále Zbrojovka Brno). V prvním pořadí byla od roku 1935 řešena lafetace lehkého kulometu vz. 26 (DZ-1), těžkého kulometu vz. 35 (DZ-2), vchodové střílny (DZ-3), dvojčete těžkých kulometů (DZ-4),

⁸⁴ VÚA-VHA Praha, f. MNO 1934, IV. odbor (technický), karton 11081, sign. 99/5/12/3.

⁸⁵ DUBÁNEK, Martin. Výzbroj čs. pevnostních objektů v Bratislavě. In *Střelecká revue* 2/2007 s. 47-49.

⁸⁶ VÚA-VHA Praha, f. ŘOP, karton 9, sign. 99/5/2/18.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Údajně nebyly v nabídkách firem silnější úhelníky, a navíc by prý existovaly velké třecí síly pro pohyb desek.

vnitřního vybavení zvonu pro lehký kulomet (DZ-5) a výzbroje zvonu pro těžký kulomet nebo kopule pro sólo těžký kulomet (DZ-6).⁸⁹ V rámci modernizace výše uvedených nejstarších objektů na Slovensku, byla Zbrojovkou Brno vyvinuta ještě speciální střílna pro osazení lafety s těžkým kulometem vz. 35, respektive vz. 37, která nesla tovární kód DZ-7 (též DZ-7n). Výkres pochází z 3. července 1936. Odlišná je zejména střílna poskytující zbrani bezmála 80° odměr (35° vpravo a 42° vlevo). Náměr zůstal v běžném rozmezí -10 až + 20°. ⁹⁰ Tato lafeta se od standardní lafety DZ-2 (úplná lafeta D/CE vz. 37) pro sólo těžký kulomet vz. 35 (vz. 37) značně odlišovala, zejména systémem upínání do střílny a konstrukcí segmentu odměru. Hlaveň kulometu procházela jakousi kulovou vložkou, která zvyšovala bezpečnost obsluhy a napomáhala vytvoření přetlaku. ŘOP výkresy s jistými výhradami schválil a vyzval Zbrojovku Brno k předložení nabídky pro 18 kulometných lafet a individuálně řešených rámu střílen. Zbrojovka reagovala 30. července 1936, přičemž sériová lafeta později přišla vojenskou správou na 11 332 Kčs. S jistotou byla vyvinuta a osazena i ocelolitinová střílna s menším odměrem a menšími rozměry. Dne 4. listopadu 1936 došlo k přezkoušení prototypu lafety, přičemž byl po odstranění několika nedostatků dán pokyn k výrobě 18 kusů. Ve dnech 16. – 17. prosince 1936 se podařilo na tovární střelnici přezkoušet vybraný vzorek sériového provedení.⁹¹ Je tedy zřejmé, že do objektů byly nainstalovány v roce 1937. Bohužel se prozatím nepodařilo zjistit, kdy byly osazeny ocelolitinové střílny, které mohly, ale nemusely být objednány a dodány v předstihu. V roce 1938 byly dodatečně objednány dvě školní lafety, na jejichž výrobu vojenská správa po „Mnichovu“ rezignovala. Tato lafeta byla do výzbroje československé armády zavedena ex post na výzbrojní komisi svolané na 1. července 1938 jako úplná lafeta D/CE vz. 36 s poznámkou, že jsou určené pro objekty Br.

Málo známá je také lafeta DZ-1 pro lehký kulomet vz. 26, osazovaná do pomocných ocelolitinových střílen. Ty byly při modernizaci osazeny rovněž do starých objektů. Ani zde se zatím nepodařilo vyhledat datum osazení střílen. Lafeta DZ-1 byla nabízena za 3 079 Kč. Původní požadavky datované do roku 1935 počítaly se samostatným řešením pro kulomet v pomocné střílně „pod betonem“ a v pancéřovém zvonu. V roce 1936 byl vývoj sjednocen pro univerzální použití. Výkres 0.1099, který nakreslil Z. Dvořák a schválil šéfkonstruktér Ing. Cink, je datován k 16. červenci 1936. Následovala výroba dvou prototypů, které byly zástupcům ŘOPu představeny již 22. července 1936.⁹² Přes proklamaci univerzálního použití se zdá, že se s touto lafetou počítalo pouze pro střílny „pod betonem“, neboť byla povolena výroba 127 střílen a zbývajících 125 lafet, které byly určeny pro pěchotní sruby úseku Moravská Ostrava. Téměř okamžitě následovala objednávka dalších 23 kusů pro staré i nové objekty v Petržalce.⁹³ Celkem tak bylo vyrobeno 150 kusů, ale další výroba již nepokračovala, protože Zbrojovka Brno iniciativně vyvinula zjednodušené lafety DZ-16 pro pancéřové zvony a DZ-27 pro střílny „pod betonem“. Taktéž byla zrušena výroba 11 školních lafet DZ-1, zadaných v roce 1937. Systém byl přijat výše zmíněnou výzbrojní

⁸⁹ V letech 1936-1938 pak následoval vývoj zjednodušených lafet pro lehký kulomet (DZ-16 a DZ-27) jako také dalších předmětů pro těžké a lehké opevnění. Písmena DZ přitom znamenaly „důlní zařízení“, čímž byl maskován původní účel zakázky.

⁹⁰ VÚA-VHA Praha, f. Zbrojovka Brno, karton 1, výkresová dokumentace lafety DZ-7.

⁹¹ VÚA-VHA Praha, f. MNO, I. odbor 1938, karton 12501, sign. 89/9/1, čj. 2868/Taj. ŘOP 1938.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Jedna střílna pro lehký kulomet se s určitostí dochovala v objektu B-S 14 a podle počtu 23 lafet možná byla osazena jako jediná.

komisí jako úplná lafeta N/CE vz. 36 (definovaná ještě použitou depresí a elevací např. N/CE 10/20 vz. 36). Hlavní rozdíl od standardně zavedené lafety DZ-27 (úplná lafeta N/CE vz. 37) nebo DZ-16 (úplná lafeta N/AJ vz. 37), spočíval v použití kulové vložky (na výkresu označené jako ořech), která byla složená ze dvou polovin. Systém výměny pomocí bajonetového uzávěru byl zachován. Střílnu bylo možné uzavřít pancéřovou deskou DZ-10 (s konstantní šěrbinou s neprůstřelným sklem TRIPLEX) nebo DZ-11 s proměnlivým průzorem (plánovanou primárně pro zvon).⁹⁴

V zachovalé výkresové dokumentaci z roku 1937 jsou dále zakresleny plánované přestavby některých pomocných střílen na standardní vchodovou střílnu DZ-3. Tak to zachycuje například výkres objektu B-S 11 z 25. ledna 1937, který počítal s úpravou dvou těchto střílen. Taktéž v objektu B-S 6 je zakreslena střílna pro obranu vchodu DZ-3 pro libovolnou ruční palnou zbraň.

Pro úplnost dodejme, že staré objekty byly v rámci nové linie propojeny pevnostní kabelovou sítí (viz příloha č. 6) a obklopeny systémem protipěchotních nebo protitankových zátarasů. Po vzniku speciálních pevnostních jednotek, byly obsazovány příslušníky Hraničářského praporu 50, který byl zřízen až 1. července 1938.⁹⁵ Je také nutné si uvědomit, že po dokončení první obranné linie (objekty B-S 1 až 15), vlastně došlo na původní návrhy plk. Čermáka a v rámci doplňkové výstavby zmíněných objektů B-S I až B-S V a velitelských stanovišť B-SV 1 až 4 došlo na onu druhou linii obrany. Bratislavské předmostí tak lze chápat za nejdokončenější úsek československého pohraničního opevnění. V průběhu druhé světové války byly poškozeny nebo zničeny pouze objekty B-S 5a a B-S 5b. Jelikož po druhé světové války československá armáda fakticky upustila od využití starších objektů, byly v souvislosti s výstavbou sídlišť a nové komunikační sítě v Petržalce zničeny ještě další unikátní objekty B-S 11 a B-S 12. Kromě částečně poškozené B-S 14 se ostatní objekty dochovaly ve velice solidním stavu, a v současné době v některých z nich probíhají rekonstrukční práce na jejich zpřístupnění veřejnosti.⁹⁶

Výstavba nových objektů, jako také poválečné využití starých objektů na bratislavském předmostí Petržalka by si do budoucna určitě vyžádaly samostatné příspěvky. Výše uvedenou studii o nejstarších československých pevnostních objektech však vzhledem k určitému množství bílých míst, ke kterým patří dosud nezjištěná betonáž objektů B-S 6, 10 a 11, modernizace stávajících objektů přístavbou diamantových příkopů a osazení střílen hlavními zbraní, stále ještě nemůžeme považovat za konečnou, neboť ještě doufáme, že se v budoucnu podaří sesbírat další potřebné střípky informací a přiblížit tak velmi zajímavé počátky československých opevnění.

⁹⁴ Nově postavené pěchotní sruby na Slovensku byly vybaveny typickou čs. pevnostní výzbrojí - 4cm pevnostním kanónem vz. 36 (zbraň L1), dvojčaty těžkých kulometů vz. 37 v lafetě DZ-4 (lafeta M/CE vz. 37) a lehkými kulometry v lafetách DZ-1 a DZ-16 (ve zvonech), které byly až na kratší rameno DZ-16 vzájemně zaměnitelné. Vchodové střílny DZ-3 (bez lafetace) umožňovaly střelbu z libovolné ruční palné zbraně. V objektech B-S 13 a B-S 15 byla osazena dvojstřílnová kopule pro sólo těžký kulomet vz. 37. Lafetace zbraně DZ-6 (lafeta D/AJ-JA) pro kopuli nebo zvon existovala pouze v prototypu a v době mobilizace byla řešena improvizovaně, pravděpodobně vystrčením lehkého kulometu ze střílny.

⁹⁵ STEHLÍK, ref. 9, s. 302.

⁹⁶ Například B-S 9 a B-S 6.

VOJENSKÁ HISTÓRIA

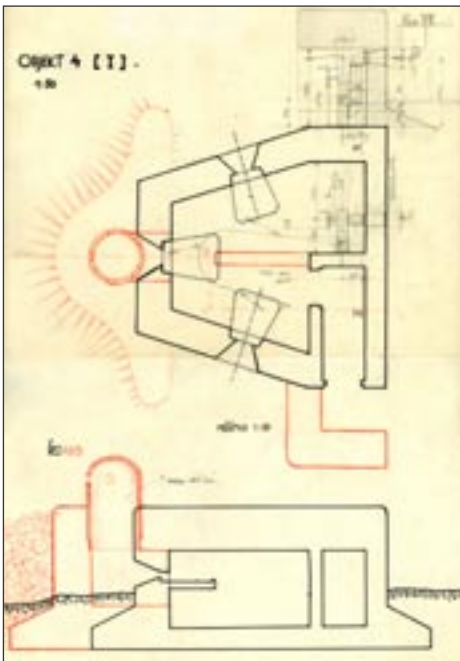
Výstavba najstarších objektů v Bratislavě v letech 1933-1934			
Objekty podle pořadí stavby	Aktivní úkryt I „Na cvičišti“	Aktivní úkryt II Na kopčanské silnici	Aktivní a hotovostní úkryt III Na oroszávrské silnici
Kód ŘOP	B-S 7 „Cvičiště“	B-S 9 „Kittsee“	B-S 12 „Oroszávr“
Jiné označení objektu	4	5	8
Výzbroj	3 těžké kulometry	3 těžké kulometry	4 TK a 2 lehké kulometry
Osádka (mužů)	6	6	10
Hotovostní úkryt (mužů)	0	0	6
Půdorysná plocha (m ²)	31	31	39
Tloušťka stěn (m)	50 a 80	50 a 80	40 a 100
Tloušťka stropu (m)	50 a 100	50 a 100	50 a 100
Kubatura železobetonu (m ³)	117,4	110	132,5
Prostornost (m ³)	50	50	64
Výkop (m ³)	80	60	85
Přípravy mimo staveniště	20.8.-30.9.1933, štěrkovna, rampa, most 30 m, drážka 400 m a 600 m, práce 100 mužů asi 2 300 DV		15.-25.11.1933 drážka vzdálenost 1 500 m
Přípravy na staveništi	11.9.-11.10.1933, 45 mužů		vytýčení, ohrada
Výstavba	12.10.-3.11.1933	17.11.-22.11.1933	16.11.-3.12.1933
Pracovní výkon (DV)	1 400	1 346	1 617
Cena (Kč.)	38 250	38 700	43 400

Objekty podle pořadí stavby	Aktivní a hotovostní úkryt IV „u ramene oroszávrského“	Dělostřelecká pozorovatelná Hrad	Aktivní a hot. úkryt pravá strana náspu	Aktivní a hot. úkryt levá strana náspu
Kód ŘOP	B-S 14 „Duna“	nemá	B-S 5a Vídeň I	B-S 5b Vídeň II
Jiné označení	9		A	B
Výzbroj	2 těžké, 2 lehké kulometry	bez výzbroje	1 TK, 1 LK 37mm PTK	2 těžké kulometry
Osádka	6	4-8	6	4
Hotovostní úkryt	6	8	6	4
Půdorysná plocha (m ²)	33	29	42,4	40
Tloušťka stěn (m)	50 a 100	40 a 80	80 a 125	50 a 115
Tloušťka stropu (m)	50 a 100	50 a 100	80 a 120	120
Kubatura železobetonu (m ³)	131	40	216	185
Prostornost (m ³)	63	18	60	52
Výkop (m ³)	95		210	200
Přípravy mimo staveniště	1.-16.12.1933 a 4.-13.1.1934		9.4.-1.6.1934 drážka 1200 m	
Přípravy na staveništi	vytýčení, ohrada, střecha, maska		24.8.-31.10.1934	
Výstavba	4.-6.12.1933 a 9.-13.1.1934	12.2.-3.10.1934		
Pracovní výkon (DV)	2 220	497	2 280	2 139
Cena (Kč.)	40 120	16 110	40 079	36 885
Materiál				

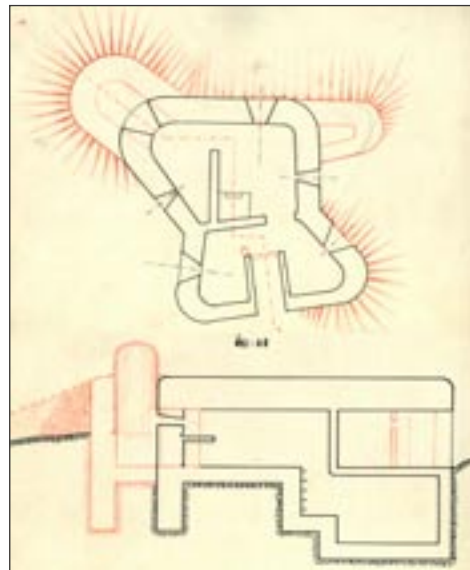
Materiál	B-S 7	B-S 9	B-S 12	B-S 14	pozorov.	B-S 5a	B-S 5b
Cement-Bauximent (kg)	32 900	30 250	37 100	37 040	14 000	55 250*	64 750
Železná armatura (kg)	7 630	7 120	8 610	7 930	1 700	12 960	11 100
Nosníky (kolejnice) kg	2 130	2 125	5 300	5 230	1 864	6 000	8 900
Štěrka (m ³)	55	60	70	65	22	115	95
Písek (m ³)	53	60	65	55	18	110	90
Maska (domek)/cena v Kčs	ne	ano/3 000	ano/3 200	ano/1 137	ano/120	ano/500	ne
Dřevo (m ³)	9	7,5	9	9	6	2,75	2,75

Fotografie objektu B-S 5a „Videň II“. Objekt je zachycen v době po modernizaci střelen pro lafety DZ-7. (Sbírka JUDr. Miroslav Novák)

Návrh na úpravu objektu I, budoucího B-S 7 „Cvičiště“. (VÚA-VHA Praha)

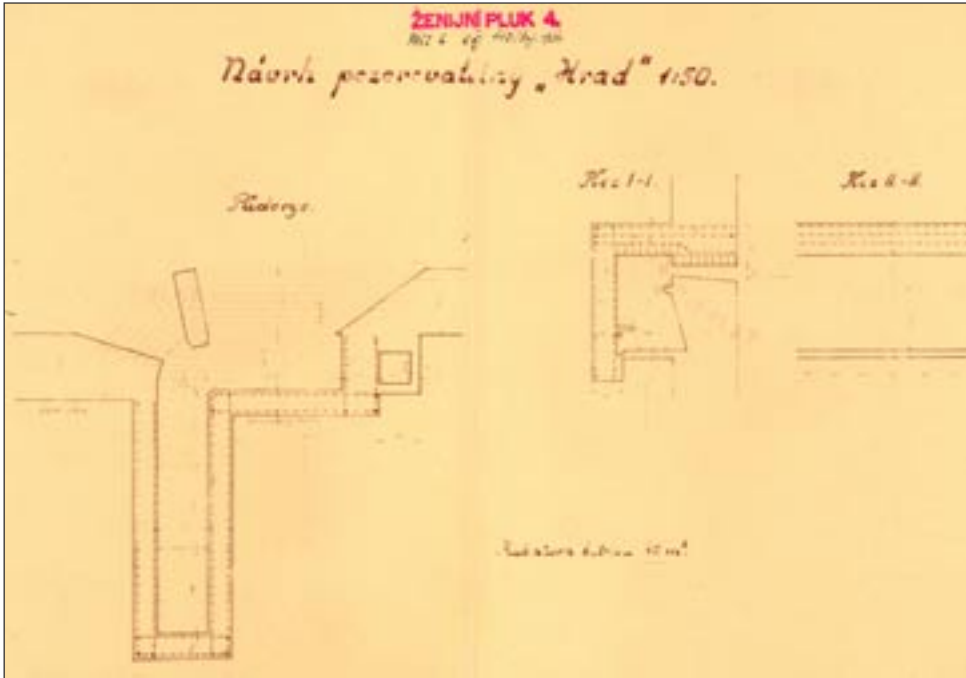
Návrh na úpravu objektu III, budoucího B-12 „Oroszvár“. (VÚA-VHA Praha)

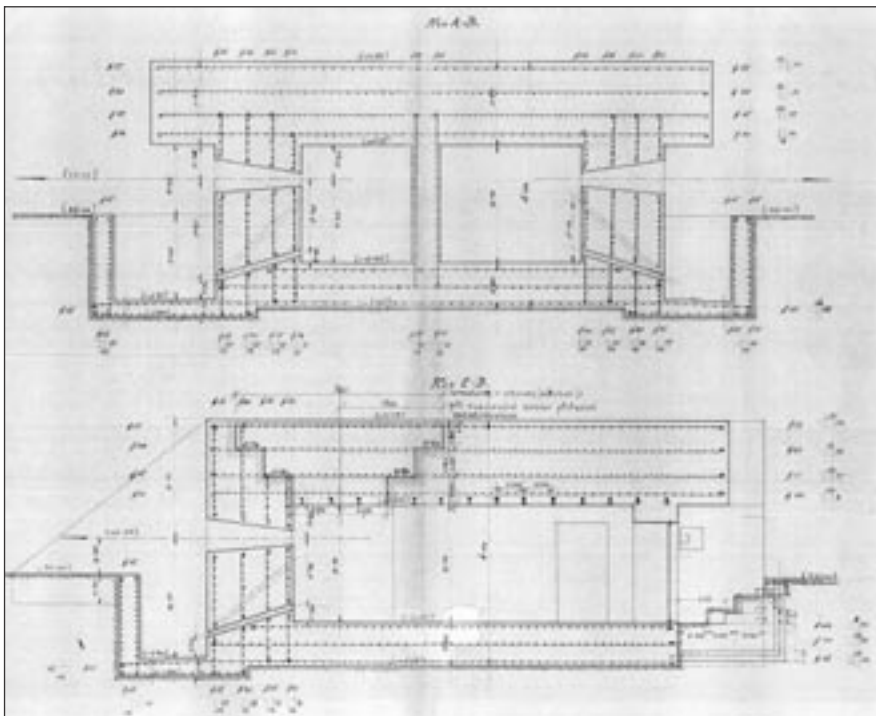
Mapa realizovaných a plánovaných pevnůstek ze studie obrany předmostí Petržalka z roku 1934. Z ní vyplývá, že objekty B-S 6, 10 a 11 byly postaveny již v roce 1934. (VHA Bratislava)

Návrh spojovací sítě ZVV Brno z konce roku 1934. Mapa zachycuje postavené i plánované objekty. (VÚA-VHA Praha)

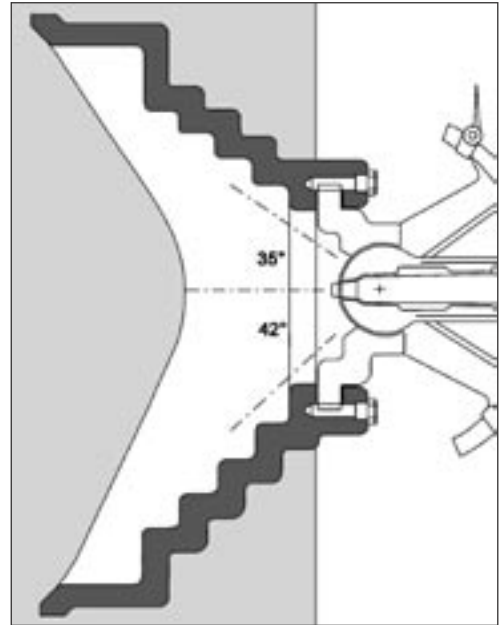
Plán pozorovatelny „Hrad“ z roku 1934. (VÚA-VHA Praha)

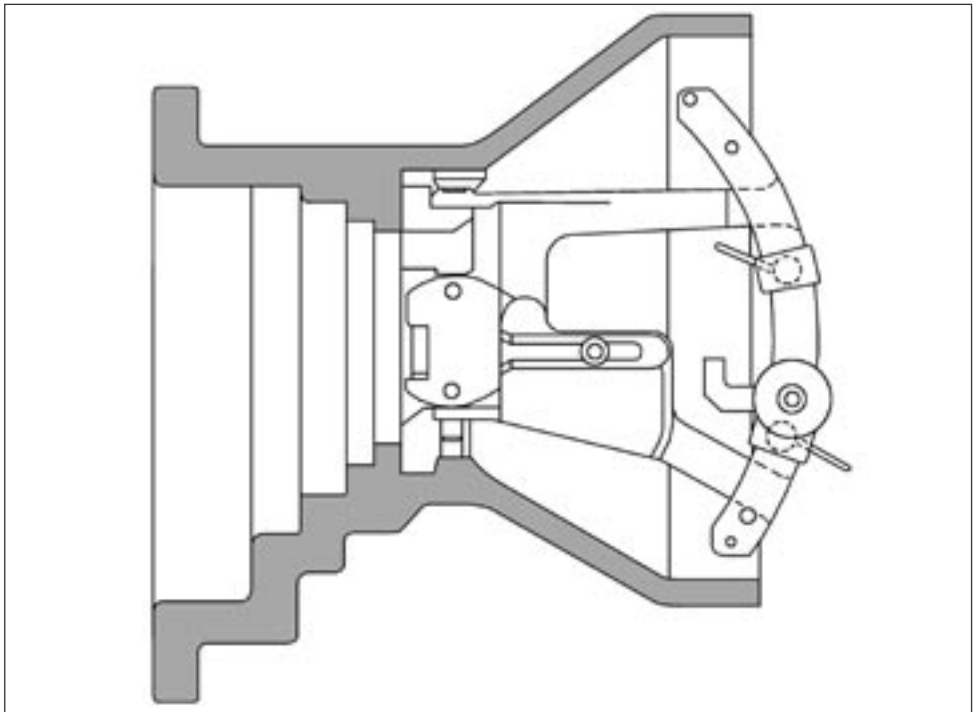
Armaturní plán objektu E, budoucího B-S 10 „Tři hranice“ z roku 18935. (VHA Bratislava)

Výkres vrátkového uzávěru navržený Ženjiním plukem 4 v roce 1934. (VÚA-VHA Praha)

Půdorys širší střelny pro lafetu DZ 10. (výkres Martin Dubánek)

Plán objektu B-S 11 „Janik“ z 21. ledna 1937, který znázorňuje plánovanou instalaci střel DZ-1 a vchodových střel DZ-3 a úpravu granátových skluzů.

RUŽOMBERSKÝ NEÚSPECH KONFIDENTA GESTAPA N-13

STANISLAV V. CHYTKA

CHYTKA, S.: Failure of Gestapo N-13 Informer in Ružomberok. *Vojenská história*, 1, 17, 2013, pp 112-118, Bratislava.

The published material is an interesting contribution to the activity of the Brno-based Gestapo operating in Slovakia in 1939-1945. The author covers the activity of one of the most famous Gestapo informers, Viktor Ryšánek, whose anti-resistance activities extended, besides Bohemia and Moravia, repeatedly to Slovakia. Thanks to the historian J. Jablonický, the account of Ryšánek's activities in the spring of 1944 have been preserved, when he tried unsuccessfully to infiltrate the military resistance in Slovakia, preparing an armed uprising. Moreover, the author presents Ryšánek's hitherto unknown activities in Ružomberok, where, as a Moravian illegal worker, he was looking for ways to the infiltrate the local resistance workers. The author tracked down his activities in Slovakia already in 1942, gaining interesting information on the working methods of Gestapo informers. The heuristic basis of the study is mainly the author's research in the Archives of the Security Forces in Prague. *Military History. Slovakia. World War II. Activities of Ryšánek - Gestapo informer in Slovakia.*

K najnebezpečnejším a neskôr aj najznámejším konfidentom gestapa v Protektoráte Čechy a Morava patril Viktor Ryšánek. Narodil sa v roku 1902 v Brne a tam aj pracoval ako úradník Zemského úradu. Okrem prezenčnej vojenskej služby strávil v československej armáde aj ďalšie obdobie ako ďalejslúžiaci v rotmajstrovej hodnosti v delostreleckom pluku 106. To bol asi dôvod, prečo sa naňho obrátila po okupácii Obrana národa. Nebola to šťastná voľba. Po zatknutí gestapom 10. decembra 1939 a niekoľkých vypočúvaniach, vedených metódami gestapu vlastnými, vypovedal obširne o všetkom, čo vedel či už o veliteľských štruktúrach Obrany národa alebo o svojich spolupracovníkoch. Keď 6. januára 1940 sa mal rozhodnúť medzi smrťou a zradou, veľmi rýchlo pristúpil na spoluprácu s gestapom a už 13. januára 1940 ho brnianska služobňa gestapa nasadila ako jedného z prvých konfidentov do Obrany národa. V priebehu rokov 1940 – 1944 (až do svojho odhalenia) spôsobil odboju v protektoráte ťažké škody. Bol použitý aj proti slovenskému odboju, táto stránka jeho zradcovskej činnosti ale zjavne nie je pre českých historikov taká zaujímavá ako jeho protektorátne pôsobenie.¹

¹ http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=10296 uvádza, že na Slovensku bol nasadený až v roku 1944. SLÁDEK, Oldřich. *Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní*

Podľa J. Jablonického „*Hoci sa Ryšánek roku 1943 zoznámil na Slovensku s viacerými osobami, neprenikol do žiadnej odbojovej skupiny.*“² Je otázne, nakoľko je toto tvrdenie časovo aj vecne presné. (Podobne reflektuje Ryšánkove aktivity na Slovensku napr. M. Syrný venujúci pozornosť len jeho snahe napojiť sa na slovenský odboj počnúc májom roku 1944.³) Podľa vyšetrovacích protokolov Ryšánek taký neúspešný nebol. V rade prípadov asi už na začiatku získal dôveru kontaktovaných odbojárov a pripravil si podmienky (resp. aj pre Wolfganga Dycka, s ktorým spolupracoval) na ďalšie pôsobenie. Dyckove výpovede, vzťahujúce sa na začiatok Ryšánkovho prenikania do slovenských odbojových štruktúr (resp. k takýmto pokusom), sú pomerne jednoznačné: ako vyplýva z ďalej citovaných protokolov, už v roku 1942 sa pokúsil nadviazať spojenie nielen s odbojom v Ružomberku (čo je predmetom tohto príspevku), ale rozšíril okruh svojho snaženia na Liptovský Mikuláš (tu získal ako spolupracovníka evanjelického farára Kunu, neskôr aj úradníka finančného úradu Pavla Bačiaka), Banskú Bystricu (riaditeľ banky Paulíni), Rišňovce (mlynárka Otília Vlčková) a rad ďalších. S niektorými z nich potom pracoval aj Dyck. V tejto fáze „*Počáteční práce byla rázu čistě informativního, Taudtovi šlo v první řadě o to, v jakých kruzích lze vůbec počítat s opozicí.*“ Získávanie informácií sa malo zamerať na štyri základné okruhy predpokladanej opozície – na evanjelikov, čechoslovákov, komunistov a maďarofilov. Vzhľadom na charakter činnosti – nadväzovanie kontaktov a absorbovanie informácií bez ďalšej „odbojovej“ aktivity – a bez podrobného výskumu je veľmi ťažké definovať, aké boli reálne výsledky tejto fázy Ryšánkovej činnosti okrem nadviazania a postupného upevňovania kontaktov. Pre budúcnosť ale evidentne mali veľký (a prirodzene negatívny pre odboj) význam.

Kriminálny zamestnanec brnianskej služobne gestapa Wolfgang Dyck po vojne vypovedal:⁴ „*Koncem roku 1942 nebo počátkem 1943 dostal Taudt⁵ rozkaz přímo z Berlína, aby*

policie v Českých zemích 1938 – 1945. Praha : Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků 1986, sa o jeho slovenskom pôsobení nezmiňuje. JABLONICKÝ, Jozef. *Z illegality do povstania. Kapitoly z občianskeho odboja.* Druhé doplnené vydanie. Banská Bystrica : DALI-BB pre Múzeum SNP 2009 však na s. 195-196 v súlade s vyšetrovacími protokolmi posúva túto Ryšánkovu aktivitu do obdobia od leta 1942, avšak bez bližších podrobností. Ale napríklad jedna z novších prác o činnosti brnianskeho gestapa, pre ktoré Ryšánek pracoval, sa o Slovensku v tejto súvislosti tiež vôbec nezmiňuje: ŠEVEČKOVÁ, Jana. *Činnost referátu IIBM brněnské řídicí úřadovny Gestapa v letech 1939-1945.* Diplomová práce. Brno : Masarykova univerzita, Filozofická fakulta 2010, dostupná na -http://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=7&ved=0CEgQFjAG&url=http%3A%2F%2Fis.muni.cz%2Fth%2F104970%2Fff_m%2Ftext_prace-Seveckova.doc&ei=ZlIIUNqkJIjR4QTx4ID4CA&usg=AFQjCNFi2CitG4aRxlpaZjqBZ-UkBVEdaw&sig2=WLeDzf2Cfo rhj19v1ToyOA. Výškovská okupační kronika 1939 - 1945 na rozdiel od iných uvádza Ryšánka ako konfidenta N-15 (<http://www.levicovyprostor.estranky.cz/clanky/fasismus-a-holocaust/ve-stinu-hakoveho-krize-2.html>).

² Jablonický, ref. 1, s. 196.

³ SYRNÝ, Marek. Od odboja ku kolaborácii. Náčrt problematiky spolupráce príslušníkov odboja so slovenskými a nemeckými orgánmi v rokoch 1939 – 1945 na Slovensku. In SYRNÝ, Marek a kol. *Kolaborácia a odboj na Slovensku a v krajinách nemeckej sféry vplyvu v rokoch 1939 – 1945.* Múzeum Slovenského národného povstania Banská Bystrica, 2009, s. 211-212.

⁴ Ak nebude uvedené inak, pochádzajú údaje a citácie z Archivu bezpečnostných složek MV ČR Praha (ďalej ABS), 52-1-67/1 a 52-1-67/2, Dodatkový protokol s Wolfgangom Dyckom, agentom gestapa ref. IV N. Je ponechaný pôvodný zápis bez gramatických úprav rovnako ako u ďalších dokumentov.

⁵ Kriminálny komisár Ewald Taudt, vedúci referátu IIBM do roku 1941, potom vedúci referátu IV N – volavčie siete.

podobnou sít' jako vybudoval na Moravě a v Čechách vytvořil též na Slovensku, poněvadž výsledky této její práce byly na tolik uspokojivé, že bylo rozhodnuto, pracovat s její obdobou na území mimo býv. Protektorát.“ (Na inom mieste protokolu uvádza skorší dátum – rozkaz mal Taudt dostať už v lete 1942.) „*Měl tedy Taudt vybudovat Auslandsnachrichtendienst a tímto úkolem na Slovensku pověřil Viktora Ryšánka. Poněvadž tento měl zkušenosti s touto prací na Moravě a v Čechách a poněvadž zde se dobře osvědčil, konal časté cesty na Slovensko, aby zde vybudoval sít' svých zpravodajů... Taudtem bylo nařízeno, že Viktor Ryšánek vybuduje provokační sít' ze svých získaných zpravodajů...*“ Ryšánkove relatívne časté cesty na Slovensko boli spravidla podložené rôznymi odporučeniami, či už od jeho známych alebo priamo od ilegálnych pracovníkov, čo mu uľahčovalo nadväzovanie kontaktov. Dyck v ďalšej výpovedi upresnil Ryšánkove úlohy – „*Hlavní úkol spočíval v poznání oposičnických kruhů a sledování jejich činnosti, neboť s naší strany nebyla zatím možnost přímého zákroku. Naopak byl dán příkaz pracovat tak, aby se slovenské bezpečnostní úřady nedozvěděly o naší činnosti... Ryšánek Viktor měl nařízeno postavit na Slovensku sít' zpravodajskou...*“ Základným predpokladom Ryšánkovej konfidentskej aktivity bolo úspešné prezentovanie sa ako moravského ilegálneho pracovníka hľadajúceho kontakty a možnosti spolupráce na Slovensku a v dôsledku toho získavanie nevedomých informátorov gestapa, presvedčených, že sa zúčastnia protinacistického odboja. To mu tiež zväčša vychádzalo, takže až do svojho odhalenia nadviazal pomerne veľa dôležitých spojení a kontaktov, i keď nebol úspešný v hľadaní spoľahlivého preniknutia do vojenských zložiek odboja, čo by bolo znamenalo katastrofálny zásah do príprav Povstania.

Už počas svojej prvej cesty na Slovensko v roku 1942 sa Ryšánek pokúsil (pravdepodobne pod svojím bežne používaným krycím menom Pavel Vévoda) získať informátorov v Ružomberku. Jeho prvým cieľom sa stal Ján Vyskoč, vrátnik v hoteli Sršeň. Bývalý majster v rybárpolskej textilke podľa Ryšánkovho hlásenia stratil miesto potom, keď sa odmietol rozviesť s manželkou židovského pôvodu. Okrem práce vrátnika viedol aj benzínovú čerpaciu stanicu. Neskôr sa s ním zoznámil aj Dyck: „*Pomáhal politickým uprchlíkům z Protektorátu. Znal v okolí Ružomberka několik chat, kde se osoby při útěku zdržovaly. Na jedné z chat měl přenocovati na útěku též min. Feierabend.⁶ Osobně jsem ho poznal při své první cestě s Ryšánkem. V y s k o č byl velice opatrný, ačkoli nám důvěřoval ničeho nám nevyzradil, zdůrazňoval stále, že má vše připravené a budeme-li něco potřebovati, máme se na něho klidně obrátiti. Vše zařídí. Hlavně ukrytí prchajících osob. Nemáme se vyptávati na podrobnosti jeho organizace, on nám důvěřuje ale nebude se rovněž vyptávati. Když mne Ryšánek představil, nechal si ode mne přeložit cest. pas (Karel Zeman)⁷, přesto se však pokusil mne opítí, abych něco vyzradil.* (Nemohol vedieť, že Dyck, na inom mieste popisujúci bujaré celonočné pitky aj s príslušníkmi ÚŠB, je v tejto oblasti dostatočne skúseným a odolným matadorom.) *Přinesl slaninu a láhev slivovice a celou noc se mnou rozprávěl. Chvillemi sľiboval, že vše řekne, z toho zase vytýkal, že jsme zrádci jako všichni druzí. Stalo*

⁶ Bola to zmätočná informácia – Dr. Feierabend emigroval cestou cez Skalicu a Nitru na Vrábľe. FEIERABEND, L. K. Politické vzpomínky (I). Brno : Atlantis 1994, s. 275-292. Dôvod tohto tvrdenia nie je jasný – išlo o vystatovanie, dohodnuté mátenie stôp alebo iba o zlé pochopenie? Ale inak využívanie hotela Sršeň a následný odsun do chat v liptovských dolinách potvrdzujú aj Voskárove údaje: Liptovské múzeum v Ružomberku (ďalej LMR), VOSKÁR, O. – ŽUFFA, J. *Niečo o povstaní v Ružomberku*, nezaradené, a tamže, Curriculum vitae Ondreja Voskára, preds. MNV, k č. 1341/81.

⁷ Dyck ako český Nemeц dokonale ovládal český jazyk, takže sa bez akýchkoľvek problémov mohol vydávať za Čecha (alias Karel Zeman).

se jednou, že se v hotelu ubytovali dva muži, kteří stopovali jistou osobu. Aby jim hru pokazil, zavolał V y s k o č četníky a označil muže za podezřelého z přípravy k vloupání. Tito se pak četníkům legitimovali jako členové pražské služebny gestapa. V y s k o č, orientovaný doleva, ujišťoval nás, že v kraji je vše v pořádku. Současně však žádal, abychom přerušili styk se skupinou evangelickou, jejímž členem byl V o s k a ř⁸, trafikant v Ružomberoku, (podčiarknuté v protokole) kterého získal Ryšánek rovněž v r. 1942. Voskaře jsem osobně neznal, jen od Ryšánka vím, že byl členem illeg. skupiny evangeliků. Ryšánek ho navštívil ještě v r. 1943, bližší zprávy však od něho nedostal, jelikož věděl o jeho stycích s komunistou Vyskočem. Později jsme s Vyskočem ani Voskařem do styku již nepřišli, ačkoli jsme měli schůzky ujednané.“ (Či bol Vyskoč skutočne príslušníkom komunistického odboja neviem – asi o ňom nie sú k dispozícii žiadne údaje okrem tu uvedených.) Jediným – evidentne zanedbateľným – výsledkom Ryšánkovej snahy bolo získanie sľubu spolupráce od úradníka Tatra-banky Čecha Jaroslava Šenekla, čo však nakoniec vyústilo skôr do opačnej polohy – Šenekl sa usiloval získať Ryšánkovu dôveru a dozvedieť sa čo najviac o ilegálnej organizácii, ktorú zastupuje, pričom ani počas niekoľkých schôdzok sám nič nevyzradil. Tieto kontakty sa prerušili po jeho preložení z Ružomberka na západné Slovensko. Ryšánek samotný si nebol na čistom, či Šenekl pracuje v ilegalite alebo sa pokúša získať informácie pre ÚŠB.

Z prístupu Vyskoča aj Voskára (o zástoji Šenekla v odboji nemám žiadne poznatky) je zrejmé, že si uvedomovali riziká spojené s možným prezradením kontaktov medzi odbojovými skupinami, prípadne Ryšánkovi (a v závislosti od neho vo Vyskočovom prípade aj Dyckovi) jednoducho ľudsky nedôverovali. Tvrdenia obidvoch o vzájomnom odmietaní spolupráce totiž vyvracajú spomienky, podľa ktorých bol Voskár v styku s predsedom ilegálneho OV KSS v Ružomberku Ondrejom Faglicom už v čase krátko po 14. marci 1939 a dokonca bol priamo určený člen Voskárovej skupiny František Drahorád ako zodpovedný za styk s organizáciou KSS v Ružomberku – Rybárpoli.⁹ Voskárova trafika v centre mesta navyše slúžila ako centrála pre odovzdávanie správ, podkladov pre falošné osobné dokumenty a pod.¹⁰ Znamenalo to trvalú opatrnosť, na ktorú pravdepodobne doplatil aj Ryšánek, keď prejavil neprímeraný záujem o Voskárove kontakty.

Viktor Ryšánek vypovedal o celej veci takto: „Při svých jízdách na Slovensko navštívil jsem Ružomberok celkem čtyřikrát. Za těchto návštěv jsem poznal a seznámil se s Voskařem, majitelem trafiky, na kterého jsem měl doporučující dopis od Františka Daňka z Brna, s vrátným hotelu „Sršañ“ Janem Vyskočem, drogistou Smetanou, Martinem Martincem, desátníkem slov. armády a Jaroslavem Šeneklem, úředníkem banky „Tatra“. Protože mým účelem bylo na Slovensku získati spojení na různé existující ilegální organisace, snažil

⁸ Ide o počeštené meno Ondreja Voskára (1897 – 1976), strelca v ruských a dôstojníka vo francúzskych čs. légiách, ktorý sa do ilegálnej činnosti zapojil okamžite po vzniku Slovenského štátu. Skôr ako o čiste evanjelickú odbojovú skupinu šlo v jeho prípade o širšie ponímaný nekomunistický odboj, ktorý sa však nebránil spolupráci s komunistami. Dyckom uvádzaná Vyskočova argumentácia teda nie je z tohto hľadiska úplne pochopiteľná, ak nezoberieme do úvahy možnosť zámerného zakrývania kontaktov rovnako ako u Voskára. Vo Voskárovej skupine bolo totiž veľmi aktívne zapojených aj niekoľko ružomerských žandárov, ktorí s veľkou pravdepodobnosťou presadzovali konšpiratívne metódy spolupráce a spojenia, aby marili prácu ÚŠB – MONOGRAFIA MESTA RUŽOMBEROK. Banská Bystrica : Štúdio HARMONY 2009, s. 113.

⁹ Ref. 6, LMR, *Niečo o povstaní z Ružomberka*.

¹⁰ Rozhovor autora s Ludmilou Voskárovou, manželkou O. Voskára, 1980. Tiež ref. 6, LMR, *Niečo o povstaní...*

jsem se získati informace o těchto složkách u výše uvedených. Využív doporučujícího dopisu, začal jsem u Voskara, avšak pro jeho nedůvěru k mé osobě při všech mých návštěvách, nedosáhnul jsem žádného výsledku.“ Rovnako dopadol aj u Vyskoča – „... ani od tohoto, ačkoliv jsem ho poznal jako člověka mnohomyšlného, jsem potřebné informace pro svůj úkol nezískal.“ Vyskoč otvorene vyjadroval svoju nedôveru voči Ryšánkovi aj Dyckovi možno pod vplyvom akcie ÚŠB prebiehajúcej v Ružomberku. (Ryšánek z obáv, že by mohlo dôjsť k prezradeniu, neumožnil Dyckovi kontakt s Voskárom. Dyck pochádzal z rovnakej obce ako Šenekl a keby ich ten náhodou uvidel spolu, mohla padnúť Dyckova krycia legenda.) „Rovněž se Smetanou a Martincem jsem se při našich rozhovorech... k svému vlastnímu úkolu nedostal.“ V prípade Šenekla sa tiež vôbec netajil neschopnosťou čokoľvek sa dozvedieť, i keď dospel k záveru, že je alebo by mohol byť ilegálnym pracovníkom.¹¹

Na inom mieste ale Ryšánek hovoril o kontaktoch s Voskárom podrobnejšie. Po odovzdaní Daňkovho listu (je možné, že išlo o legionára, ktorému sa Voskár staral o synov hrob na ružomerskom cintoríne, čo by mohlo prebudiť Voskárav záujem) „jsem zjistil, že tento dobře zná generála Čatloše u nějž dříve sloužil. V té době mu však nebyl přátelsky nakloněn, byl spíše proti němu zaujat pro jeho spolupráci s Němci.“ To síce znie vierohodne, ale domnievam sa, že mohlo ísť skôr o reakciu na priveľkú Ryšánkovu zvedavosť. Minister obrany Ferdinand Čatloš sa totiž s legionármi v Ružomberku súkromne stýkal, aj ako evanjelik mohol mať k Voskárovi pomerne blízko, takže ak Ryšánek prejavil takúto tendenciu v duchu Taudtovho príkazu získať prístup do opozičných kruhov priveľmi okato, mohol vyvolať nedôveru a podozrenie. Je pritom otázne, či sa Ryšánek iba usiloval využiť náhodnú príležitosť alebo či mal vopred informácie, ktoré chcel – či už sám od seba alebo na to mal pokyn – využiť na preniknutie do okruhu generála Čatloša. (Úplne vylúčiť sa plánovaný krok nedá, pretože Nemci sa venovali sledovaniu Čatloša už od jari 1939.¹²) Voskár vtedy Ryšánkovi poskytol niektoré všeobecne politické informácie vzťahujúce sa na nesúlad medzi evanjelikmi a ľudákmi, ich spoločnú nechť k východoslovenským Rusínom, respektíve na pasivitu komunistov, tvrdo prenasledovaných príslušníkmi „Ústřední štábní bezpečnosti.“ To, samozrejme, nemohlo mať spravodajský význam, nakoľko to nevypovedalo nič o ilegalite, skôr to vyvoláva dojem striktnej selektívnosti a konšpiratívnosti, avšak na druhej strane to možno viac potvrdzovalo ako vyvracalo jeho účasť v odboji. (Ako vyplýva aj z Voskárových spomienok aj z logiky vzťahov v regióne, mal Voskár nielen podrobné informácie o štruktúre nekomunistického odboja, ale prinajmenšom aj o väčšine miestnych komunistických funkcionárov pracujúcich v ilegalite vrátane niektorých z Liptovského Mikuláša. Navyše disponoval vedomosťami o ilegálnych štruktúrach v oblasti Prešova. Nič z toho sa Ryšánek nedozvedel.) Ryšánek v nadväznosti na útržkovité informácie „projevil přání, aby mne Voskar při mém příštím zájezdu na Slovensko o případné[m] zjištění ilegální činnosti informoval a žádal jsem jej, aby spojení se slovenským podzemím...se pokusil pro mne navázat. To mně také Voskar slíbil... abych se zase stavil... jsem ale nezjistil nic, co by mne mohlo zajímat.“¹³ Ryšánkov neúspech potvrdzovala aj výpoveď W. Dycka: počas

¹¹ ABS, 12 323, Národní bezpečnost v Brně – státněbezpečnostní oddělení, Protokol s Viktorom Ryšánkem ze dne 18. 7. 1945.

¹² Pozri napr. CHYTKA, Stanislav V. Spravodajská činnosť ružomerskej siete Abwehru v severnom pohraničí Slovenska pred napadnutím Poľska. In *Vojenská história*, 2011, roč. 15, č. 2, s. 118.

¹³ ABS 12323, Oblastní úřadovna státní bezpečnosti Brno, Výpis z protokolu býv. konfidenta gestapa Viktora Ryšánka, 5. 4. 1947.

opakovaných kontaktov v rokoch 1942 – 1943 sa Ryšánkovi nepodarilo získať od Voskára žiadne informácie.¹⁴

Prešetrovanie činnosti na základe gestapáckej evidencie neobišlo po oslobodení ani Ondreja Voskára, ani Jána Vyskoča. Na základe dožiadania Oblastnej úradovne štátnej bezpečnosti v Brne oznámilo Povereníctvo vnútra VII. odboru MV v Prahe výsledky šetrenia: Vyskoč bol považovaný za loajálneho občana, nedopustil sa „*žiadnych takých trestných činov, ktoré by ho usvedčovali priamo s činnosti spolupráce s brnenským Gestapom... vedel viac o o osobách podzemného hnutia a vôbec žiadnej takejto osobe nepoškodil, ba dokonca všemožne pomáhal podzemnému hnutiu*“.¹⁵

Ondrej Voskár bol v máji 1947 na MNV v Ružomberku vypočúvaný Národnou bezpečnosťou rovnako na základe záznamu u brnianskeho gestapa. Podľa jeho výpovede ho v roku 1942 „*navštívil v Ružomberku neznámy pán a doniesol mi pozdrav od pána Daneka z Brna. Presviedčal ma, že je leteckým dôstojníkom, že je Sokolom a práve preto, že svoje tvrdenia podopieral sokolskou legitímáciou, neveril som mu a odmietol som každý rozhovor s ním.*“ Po oslobodení Brna sa Voskár vybral hľadať odpoveď na otázku, či nespravil chybný krok, ak odmietol skutočnú spojku generála Lužu, respektíve moravského odboja. Podarilo sa mu cez Lužovho spolupracovníka Dr. Pelleru (ktorému údajne vytykal, že za ním poslal takého nedôveryhodného človeka) a NKVD a NB2 vypátrať a identifikovať Viktora Ryšánka, ktorý bol v tom čase vo väzbe. K svojmu záznamu u gestapa neskôr do protokolu (v zápise s dosť nešťastnou formuláciou) uviedol: „*Súkromne dnes toto vyšetrovanie robí na mňa dojem, ako by mňa, či už Ryšánek lebo ktokoľvek iný, bol pre nejakú vec vyzískal a naproti tomu, ja som to bol sám, ktorý v júli 1945 navštívil Brno a išiel za vecou, aby mi bolo jasné, či som opravdivú spojku gen. Lužu v Ružomberku odmietol.*“¹⁶ O dvadsať rokov neskôr sa v liste Jozefovi Jablonickému vyjadril obšírnejšie: „*...v r. 1942 ma navštívil v trafike muž, ktorý hľadel krížom [t. j. škúľil] a v tom momente keď som ho uvidel stal sa mi natolko protivný, že som nemohol s ním vôbec jednať. Ako sa predstavil neviem, či Vevoda alebo ináč. Povedal mi, že je letecký dôstojník, Sokol, Legionár a hneď mi aj tykal, keďže vedel že som aj ja legionár... Ďalej menovaný mal aj odznak Sokola alebo legionársky odznak a toto práve ma utvrdilo, že s týmto odznakom a legitímáciami spomenutých organizácií nemohol prechodiť cez hranice... Menovaného som už viacej ja v Ružomberku nevidel. Keď navštívil Ružomberok, hľadal ma pri mojej manželke, ktorá ma zastupovala v obchode. Nakoľko manželka bola upozornená na neho aby si dávala pozor, preto sa s ním nevyprávala vôbec.*“ Uviedol aj svoju snahu dozvedieť sa od Ryšánka počas konfrontácie v Brne bližšie informácie o Šeneklovi, nakoľko si nebol istý, „*či Šenekl pracoval proti nám alebo bol neutrál*“.¹⁷ (Jeho reakcia na Ryšánkovu osobu bola našťastie podobná tej, ktorú opísal J. Jablonický u podplukovníka Kišša-Kalinu.¹⁸)

Za viac-menej konečný verdikt možno v jeho prípade považovať list Oblastnej úradovne štátnej bezpečnosti v Brne VII. odboru MV: „*Předmět: Ondřej Voskař... bytem v Ružomberku... si dovoluji sdělití, že shora jmenovaný se nachází pod čís. 3054 v seznamu osob*

¹⁴ ABS 12323, Oblastní úřadovna státní bezpečnosti Brno, Výpis z protokolu býv. člena gestapa Wolfganga Dycka, 5. 4. 1947.

¹⁵ ABS, 12323, List Povereníctva vnútra Ministerstvu vnútra Praha č. 32039-VII-4/47 zo dňa 12. 8. 1947 vo veci šetrenia J. Vyskoča k čís. Z/p 250 taj. 1946 zo dňa 7. 10. 1946.

¹⁶ ABS, 12323, Zápisnica stanice NB v Ružomberku, 16. 5. 1947.

¹⁷ LMR, list O. Voskára Jozefovi Jablonickému do HÚ SAV zo dňa 6. 1. 1967, kópia, nezaradené

¹⁸ JABLONICKÝ, ref. 1, s. 196-197.

*členy gestapa a SD ze spolupráce nařčených. Zdejší materiál jsme postoupili poverenictvu vnitra v Bratislavě za účelem případného zakročení. Zdejší úřad jinak šetření nekoná, poněvadž... dle zdejších záznamů skutková podstata trestního činu, t. j. vědomá spolupráce s gestapem není dána.*¹⁹

Je teda zřejmé, že ružomerskí odbojáři, na rozdiel od iných, dokázali štandardnej Ryšánkovej metóde provokácie a získavania podvedených informátorov, prípadne potom aj začlenených do volavčej siete, úspešne odolať a predísť aj neúmyselnej kolaborácii s nacistami. Ryšánkov nezdar bol asi výsledkom šťastnej súhry prostej osobnej animozity, konšpiračnej opatrnosti aj intuitívnej nedôverčivosti. V akej miere sa ten-ktorý z týchto prvkov u provokovaných osôb prejavil, už zostane nezodpovedané.

¹⁹ ABS, 12323, č. j. 37.548/47 – L/3, odpoveď k výnosu MV VII-F-3065/315-1/VII-1947, 22. 7. 1947.

VOJENSKÁ SYMBOLIKA PRVEJ SLOVENSKEJ REPUBLIKY V ROKOCH 1939 – 1945 V PRIESEČNÍKU HERALDIKY, FALERISTIKY A VEXILOLOGIE

IMRICH PURDEK

PURDEK, I.: Military symbols in the First Slovak Republic in the years 1939 – 1945. *Vojenská história*, 1, 17, 2013, pp 119-163, Bratislava.

The study deals with the origin and development of military symbols of the First Slovak Republic in the years 1939 – 1945, bring together heraldry, faleristics and vexilology. The author demonstrates the complexity of the existing causes of their formation in the given time, as well as the seriousness of the conditions in which they were the object of interest. Individual parts of the paper capture the formation, development and production of military symbols in minute detail. This mainly concern military flags, military uniforms with symbols and signs that constituted the subject of scientific research (signs, symbols, motifs and elements in banners, rank insignia, colour and graphic symbols of weapons and branches, insignia of individual specialists) badges for designation and public presentation of education (graduation and professional badges), or professional status and military performance (classes of specialist badges, performance and aviation badges, commemorative and honorary badges), as well as various other distinctive and complementary symbols that were well justified and helped to form a general view of the military organism. The paper pays great attention to military orders and decorations.

Military History. Slovak Republic 1939 – 1945. Military symbols in the First Slovak Republic.

Úvod

Prvá Slovenská republika¹ vznikla v marci 1939 ako nový štátny útvar, ktorý sa odtrhol od okliešteného územia pomnichovskej Československej republiky. Spolu so západnou časťou, ktorá sa 15. marca 1939 pretvorila na Protektorát Čechy a Morava, sa Slovenská republika stala súčasťou mocenskej sféry, nástrojom i spojencom dobyvačnej a neľudskej politiky hitlerovskej tretej ríše.²

¹ V bývalom Česko-Slovensku sa prevažne používal názov *slovenský štát*, ale napríklad Encyklopédia Slovenska či Dejiny Slovenského národného povstania 1944, vydané Slovenskou akadémiou vied, štát uvádzali pod názvom „Slovenská republika“ (21. júla 1939 bola prijatá Ústava Slovenskej republiky). Prívlastok „prvá“ sa používa na odlišenie od súčasnej Slovenskej republiky. Pozri VLADÁR, J. a kol. *Encyklopédia Slovenska. V. zväzok: R-Š*. Bratislava : Veda, 1981, s. 330-331.

² CSÉFALVAY, F. a kol. *Vojenské dejiny Slovenska, V. zväzok 1939 – 1945*. Bratislava : Magnet Press Slovakia 2008, s. 9.

Slovenská republika bola formálne samostatným klérofašistickým³ štátom na území dnešného Slovenska v období počínajúcim rokom 1939 a trvajúcom až do apríla 1945, okliešteným o územie obsadené fašistickým horthyovským Maďarským kráľovstvom. Na jeseň 1939 boli k jej územiu opätovne pripojené dnešné poľské časti Oravy a Spiša. Jeho susedmi boli nacistické Nemecko, Protektorát Čechy a Morava, Maďarské kráľovstvo a Poľsko (neskôr Generálny gouvernement)⁴.

So vznikom ľudáckeho totalitného Slovenského štátu, satelitu nacistického Nemecka, postupne vznikala a formovala sa jeho vojenská symbolika. Tvoriaci sa obsah a forma vojenskej symboliky vychádzali v danej historickej dobe na jednej strane z historických národnoemancipačných princípov a cyrilo-metodských tradícií slovenského národa a na druhej strane boli pod silnejším vplyvom politiky orientovanej na ľudácke klerikálno-fašistické sily. Vznik novej štátnosti sa spájal: „... s odstránením predchádzajúceho sociálneho, zamestnaneckého, kultúrneho, jazykového, hospodárskeho i politického obmedzenia Slovákov z obdobia 1918 – 1938, najmä vo vzťahu k príslušníkom českého národa“.⁵ Tento faktor bol ovplyvňovaný najmä priebehom výstavby základných mocenských nástrojov štátu, v ktorom výsostné postavenie zaujala armáda, a sila vplyvu predstaviteľov ľudácko-klerikálno-fašistickej orientácie bola práve daná samotným správaním sa predstaviteľov Slovenskej republiky a ich prisluhovačov k hitlerovskému Nemecku.

Po dosiahnutí vlastnej štátnosti a vzniku Slovenskej republiky, pri akceptovaní obidvoch strán vplyvu, ale v rámci zotrvačnosti aj s určitými československými znakmi, vznikala a formovala sa jej vojenská symbolika. Na základe dosiahnutého stupňa vedeckého poznania medzi uvedenú novovzniknutú vojenskú symboliku môžeme zaradiť vojenské zástavy,⁶ vojenské rovnošaty (uniformy),⁷ vojenské vyznamenania,⁸ označovanie vojenských hod-

³ *Klérofašizmus* – forma vlády zabezpečujúca udržanie vedúcej úlohy cirkvi a duchovenstva v živote spoločnosti s osobitným dôrazom na aplikáciu stavovského usporiadania spoločnosti podľa pápežských soc. encyklik Rerum novarum (1891) a Quadragesimo anno (1931), pričom pre výkon klerikálnej vládnej moci sú charakteristické fašistické metódy. Pozri: *Encyklopédia Slovenska. III. zväzok: K-M*. Bratislava: Veda, 1979, s. 85.

⁴ *Gouvernement (gubernmán)* – vláda, správa, najmä na okupovanom území; generálny g. (počas 2. svetovej vojny) nacistický názov pre správnu jednotku na časti okupovanom území Poľska. Pozri: *Slovník cudzích slov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Media Trade, s. r.o., 1997, s. 329-330.

⁵ CSÉFALVAY a kol., ref. 1, s. 13.

⁶ Zástava (fr. enseigne, nem. Fahne, angl. banner) plátenná alebo hodvábná látka, pomaľovaný list určitými farbami (niekedy so znakmi), pevne pripevnená k hornému koncu žrde, opatrená ozdobným špicom. Zástava bývala menšia ako koruhva a používala sa na bežné účely. Pomer jej strán zástavy však nie je, na rozdiel od vlajky, záväzne stanovený, čo znamená, že zástava môže byť aj dlhšia. Pozri: BUBEN, M. *Encyklopedie heraldiky*. Praha: Nakladatelství Libri, 2003, s. 370-371.

⁷ *Vojenská rovnošata, vojenská uniforma* – oba pojmy sú významovo rovnaké, vyjadrujú jednotný odev stanovený spravidla predpismi pre všetkých príslušníkov pravidelných armád. Pojem *vojenská rovnošata* je na Slovensku vo vojenskej terminológii pojmom odborným. Slovo *uniforma* pochádza z francúzskeho slova „uniforme“, ktoré sa spravidla prekladá vo význame ako „jednotvárný“ a slovo *mundúr* je odvodené od latinského slova „mundus“, v preklade znamená „odev“, „šaty“. *Vojenská rovnošata, vojenská uniforma* sú súčasťou širšieho pojmu *vojenský odev*, ktorý kompletne zahŕňa všetky odevy vojakov.

Aj podľa ods. 1 § 177 zákona č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov Ozbrojených síl Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov je charakterizovaná *Vojenská rovnošata* ako vojenský odev, ktorý má špecifické znaky vyjadrujúce príslušnosť profesionálneho vojaka k ozbrojeným

ností (dištinkcie)⁹ a funkčného zaradenia,¹⁰ označovanie druhov zbraní a služieb (správ),¹¹ rukávové znaky,¹² odznaky a ďalšie symboly dotvárajú celkový pohľad na vojenský organizmus slovenskej armády.

1. Zástavy a znaky

Po vzniku prvej Slovenskej republiky boli oficiálne schválené štátne symboly, a to: štátna vlajka, štátna zástava, štátny znak a pečať.¹³ Činnosť ľudáckej vlády a jej vazalstvo s predstaviteľmi nacistického Nemecka vtiahli štát do konfliktov, ktoré vyústili do účasti na ťažení v septembri 1939 proti Poľsku, a vlastne tým sa aj spolupodieľal na rozpútaní druhej svetovej vojny, pričom následne v rokoch 1941 – 1943 bojoval aj proti Sovietskemu zväzu. Takýmto správaním si Slovenská republika vyslúžila prívlastok „vojnový štát“, a de facto si zaviedla aj osobitnú vojnovú vlajku (zástavu),¹⁴ ktorá sa odlišovala od oficiálnej

silám. PURDEK, I. – ZELIŽŇÁK, P. a kol. *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2006.

⁸ *Vyznamenania* vo faleristickom ponímaní (čiže nositeľné a neprenosné ocenenia zásluh, ktoré patria do sféry záujmu pomocnej historickej vedy faleristiky) sa rozdeľujú na dve základné skupiny – na *radý a dekorácie*.

Rady – spoločensko-politicky najprestížnejšie a umelecko-remeselne najhodnotnejšie vyznamenania. Pre svoju vysokú morálnu hodnotu zvyčajne patria do kategórie štátnych vyznamenaní.

Dekorácie – v porovnaní s radmi, sú spoločensky menej hodnotné vyznamenania, ktoré nie sú súčasťou štruktúry radov, ale predstavujú samotné vyznamenania. Tento odborný termín sa používa na pomenúvanie veľkej skupiny vyznamenaní.

Dekorácie – podľa charakteru – pamätné a záslužné, podľa tvaru – medaily, kríže a odznaky. Pozri: GRAUS, I. *Vznik a vývoj vyznamenaní. Minulosť oceňovania zásluh*. In *História*. Revue o dejinách spoločnosti. – Roč. 10, č. 5-6, 2010, s. 2-3.

⁹ *Označovanie vojenskej hodnosti, dištinkcie* – vojenská hodnosť je „vojenský titul“ určený príslušníkovi armády, resp. ozbrojených síl, ktorým je zaradený na pozíciu jednotlivca v hierarchii a vymedzuje jeho oprávnenia a povinnosti. Označenie vojenskej hodnosti je systém viditeľných odznakov, znakov a prvkov symboliky (kovových, farebných textilných materiálov) umiestnených (vyšité, napichované) na vojenskej rovnošate (náplečník, golier, čiapka, rukáv) a usporiadaných do predpísaného tvaru, ktorý vizuálne označuje vojenskú hodnosť.

¹⁰ *Označovanie funkčného zaradenia* – ustanovený systém viditeľných odznakov, znakov a prvkov symboliky (kovových, farebných textilných materiálov) umiestnených na vojenskej rovnošate (golier, rukáv), ktorý vizuálne označuje funkčné zaradenie príslušníka.

¹¹ *Označovanie druhov zbraní a služieb (správ)* – ustanovený systém viditeľných odznakov, znakov a prvkov symboliky (kovových, farebných textilných materiálov) umiestnených na vojenskej rovnošate (golier, náplečník, rukáv), ktorý vizuálne označuje zaradenie k druhu zbraní, druhu vojska, ako aj príslušnosť k službe.

¹² *Rukávový znak* – v štíte zobrazené trvalé znamenie, vytvorené podľa ustálených heraldických pravidiel (vyšité, resp. namaľované na textile), ktoré určuje príslušnosť k danej jednotke a umiestňuje sa nad lakeť na rukáve.

¹³ Slovenský zákonník, čiastka 34, zo dňa 4. júla 1939, č. 148, Zákon o štátnom znaku, štátnej pečati, štátnej vlajke a štátnej zástave, roč. 1939.

¹⁴ Výskumom a štúdiom archívnych dokumentov Slovenskej republiky 1939 – 1945, Slovenského zákonníka 1939 – 1945, Úradných novín z rokov 1939 – 1945, archívnych dokumentov MNO 1939 – 1945, Vecných vestníkov MNO Slovenskej republiky 1939 – 1945 a celého radu prác, ako aj literatúry venovanej obdobiu Slovenskej republiky 1939 – 1945, sme dospeli k záveru, že taký relevantný dokument, ktorý by nám bol poskytol presné informácie o zavedení, resp. zriadení vojnovej vlajky

štátnej vlajky (zástavy) zo 14. marca 1939. Pre špecifický charakter „vojnovkej vlajky (zástavy)“ Slovenskej republiky sme toto vexillum zaradili medzi vojenské symboly. Základom vojnovkej vlajky (zástavy) bola v podstate štátna vlajka (zástava), ktorá sa skladala z troch pozdĺžnych pruhov – bieleho, modrého a červeného, rovnakej šírky, usporiadaných pod sebou. Okrem toho mala v strede listu umiestnený štít s bielym poľom s čiernou bordúrou (obruba), do ktorého bol vložený patriarchálny dvojité čierny kríž. (Pozri v prílohe obr. 1.) Niektoré vojnové vlajky (zástavy) sa po ich zavedení objavili bez bieleho poľa štítu, a tento bol na bielo-modro-červenom podklade s čiernym patriarchálnym dvojitým krížom.¹⁵ (Pozri v prílohe obr. 2.) V dobovej literatúre a v tlači sa objavili i iné pomenovania, ako „Vojenská armádna zástava“, taktiež i charakteristika a jej ďalšie spôsoby používania, ako napríklad: „*Vojenská armádna zástava má na bielo-modro-červenom podklade čierny dvojité kríž. Vztyčuje sa na kasárne a vojenské budovy, aby znateľne odlišovala ich od ostatných budov a osobitne vyznačila postavenie i poslanie armády v štáte.*“¹⁶ Po novembri 1940 sa táto vlajka (zástava) používala častejšie, ako oficiálne prijatá štátna vlajka (zástava). Zanikla, ako iné štátne symboly, zánikom prvej Slovenskej republiky na jar roku 1945.

Vojenské útvary čs. armády, ktoré boli dislokované k 14. marcu 1939 na území Slovenska, sa stali základom pre vytvorenie organizačnej štruktúry brannej moci (oficiálny názov slovenskej armády)¹⁷ prvej Slovenskej republiky. Táto bola schválená vládou 2. mája 1939 a následne po spolupráci s nemeckou stranou vyústila do novej organizácie armády v októbri 1940.¹⁸ Niektoré pešie a delostrelecké pluky, ako aj samostatné prapory v štruktúre slovenskej armády, si ponechali (po vlastnej úprave) vojenské zástavy alebo štandardy z čias československej armády.¹⁹ Tieto v podstate vychádzali z jednotného vzoru zástav pre pešie pluky z roku 1925²⁰, jednotného vzoru zástav – „praporcov“²¹ pre samostatné hraničné prapory²², ako aj jednotného vzoru štandard pre delostrelecké pluky z roku 1929,²³ vydaných v nariadeniach Ministerstva národnej obrany Československej republiky. Na základe výskumu archívnych dokumentov, iných písomných a obrazových prameňov, rôznych dobových artefaktov, múzejných zbierok zástav a materiálov sme dospeli k poznaniu, že pri zástavách, ktoré si ponechali vojenské útvary slovenskej armády po vlastnej úprave líčnej strany, Ministerstvo národnej obrany Slovenskej republiky (MNO SR) akceptovalo rubovú stranu zástav upravenú podľa nariadení z rokov 1925 a 1929. Okrem iného, potvrdzuje to

(zástavy) Slovenskej republiky, sa nám zatiaľ nepodarilo nájsť. Zároveň sa nám podarilo zistiť, že vojnová vlajka (zástava) existovala, bola zavedená, čo potvrdzuje aj ústna tradícia, ako aj články z dobových časopisov, fotografií z rôznych štátnych osláv, vojenských prehliadok a pod. Pozri: *Slovenské vojsko*, roč. I., zo dňa 1. apríla 1940, č. 7. Armáda v oslavách štátneho sviatku, rok 1940, s. 118; tamže, roč. II., zo dňa 15. marca 1941, č. 6. Prezident republiky v Tatrách, 1941, s. 85 i ďalšie.

¹⁵ Slovenské vojsko, roč. I., zo dňa 15. decembra 1940, č. 24. Veľ, zástava naša!, 1940, s. 393.

¹⁶ Slovenské vojsko, roč. I., zo dňa 15. decembra 1940, č. 24. O našej zástave, 1940, s. 412.

¹⁷ Slovenský zákonník, čiastka 5, zo dňa 31. januára 1940, č. 20, Branný zákon Slovenskej republiky, roč. 1940, s. 21.

¹⁸ CSÉFALVAY a kol., ref. 2, s. 18 a 34.

¹⁹ Slovenské vojsko, roč. I., zo dňa 15. decembra 1940, č. 24. O našej zástave, s. 412.

²⁰ Věstník MNO, roč. VII, ze dne 28. února 1925, část 12. Výnosy věcné, č. 127. Plukovní prapory pěších pluků, 1925.

²¹ Praporec (český dobový názov „praporec“) je typ vexily, zástavy menších rozmerov, pričom jeden rozmer neprevyšuje 1 m.

²² Věstník MNO, roč. XIII. ze dne 5. října 1929, č. 693. Praporce hraničárských praporů, 1929.

²³ Věstník věcní MNO, roč. XII. ze dne 1. června 1929, č. 398. Dělostřelecké standardy, 1929.

aj časť textu z článku dobového časopisu *Slovenské vojsko* „O našej zástave“, s určitou nepresnosťou na konci prvej vety, ktorého hlavným obsahom bolo zhodnotenie tzv. „Týždňa našej zástavy“ v slovenskej armáde. Išlo o nasledovný text: „*Iba niektoré slovenské pluky majú svoju zástavu, čo ostaly z bývalej armády, keďže dostaly ich od slovenských miest so slovenským nápisom a slovenským štátnym znakom. V slovenskom štáte po 14. marci 1939 iba Vojenská akadémia dostala od pána prezidenta Republiky, Dr. Jozefa Tisu, vojenskú zástavu.*“²⁴ Pravdou je, že podľa uvedených nariadení (v rokoch 1925 a 1929) zástavy udeľované čs. vojenským útvarom darovali mestá a obce, v ktorých boli rozmiestnené, a na území Slovenska mali texty v slovenskom jazyku. Nemali však slovenský štátny znak, ale malý československý štátny znak – strieborný dvojchvostý lev so zlatou korunkou, nesúci na prsiach červený štítok s tromi modrými vrchmi, z ktorých na prostrednom najvyššom bol vztýčený dvojramenný kríž.²⁵

Výskum ďalej potvrdil, že v organizačnom členení slovenskej armády síce boli aj pešie pluky a iné útvary, ale nezachovali sa ich zástavy ani písomné zmienky o nich. Bádaním v múzejných depozitoch sa nám podarilo získať originály niektorých vojenských zástav slovenskej armády a informácie o tých vojenských zástavách, ktoré sú súčasťou zbierok v múzeách.²⁶ Ide o vojenskú zástavu Vojenskej akadémie, štandardu československého delostreleckého pluku 109 Bratislava (v slovenskej armáde Delostreleckého pluku 1 Bratislava), štandardu československého delostreleckého pluku 9 Bratislava (v slovenskej armáde Delostreleckého pluku 11 Žilina), štandardu československého delostreleckého pluku 153 Bratislava (v slovenskej armáde Protiletadlového delostreleckého pluku 153 Bratislava) a štandardu československého delostreleckého pluku 54 Bratislava (v slovenskej armáde Delostreleckého pluku 11 Bratislava).²⁷

Zástavu Vojenskej akadémii v Banskej Bystrici udelil prezident Slovenskej republiky, ktorý ju akadémii osobne odovzdal 15. augusta 1940 pri príležitosti vyradenia jej prvých absolventov. Na zástavu bola pripevnená stuha bielej farby s textom „HRDINSTVOM K VÍŤAZSTVU“²⁸, ktorú darovalo mesto Banská Bystrica. Uvedená stuha sa nezachovala a nie je ani súčasťou zbierky depozitu Vojenského technického múzea Lešany Vojenského historického ústavu Praha. Zástava sa mala stať významným symbolom príslušníkov akadémie, budúcich poručíkov slovenskej armády, mala motivovať v posilnení ducha, vo viere, láske i oddanosti slúžiť verne svojmu národu a štátu.²⁹ Na lícnej strane zástavy v bielom poli bol vyšíty obrátený (slovenský, tatranský) orol v zlatej farbe, držiaci v pazúroch zväzok prútov³⁰ tmavomodrej farby, ako symbol moci so slovenským štátnym znakom na

²⁴Slovenské vojsko, roč. I., zo dňa 15. decembra 1940, č. 24. O našej zástave, 1940, s. 410.

²⁵Věstník MNO, roč. VII, ze dne 28. února 1925, část 12. Výnosy věcné, č. 127. Plukovní prapory pěších pluků, 1925.

²⁶Vojenský historický ústav Praha Vojenské technické muzeum Lešany u Týnce nad Vltavou a Armádní muzeum Žižkov: sbírka – Vexila.

²⁷Z dôvodu vážneho poškodenia listu zástavy najmä prešivaním lícnej strany a umiestňovaním symbolu zo slovenského štátneho znaku, ako aj snímaním štandardy zo žrde prakticky nebola použiteľná.

²⁸*Slovenské vojsko*, roč. I., zo dňa 15. augusta 1940, č. 16. Program vyradenia akademikov v Banskej Bystrici, 1940, s. 271.

²⁹*Slovenské vojsko*, roč. I., zo dňa 1. februára 1940, č. 3. O našej vojenskej akadémii, rok 1940, s. 37. z 15. decembra 1940, č. 24. O našej zástave, 1940, s. 410.

³⁰Mal predstavovať tri Svätoplukove prúty, ale v skutočnosti išlo o slovenský (demagogický) zdôvodnený variant z rímskych čias odvodený od talianskych *fascis*, od čoho bol odvodený aj pojem fašizmus. Pozri: *Encyklopedie antiky*. Praha: Academia, 1973. O liktoch, s. 341.

prsiach. Pod ním v dvoch radoch pod sebou bol nápis červenej farby „VOJENSKÁ AKA-DÉMIA“. Na rubovej strane bieleho listu sa nachádzali prekrížené meče modrej farby, prekryté dvomi lipovými ratolesťami, v hornej časti boli ich vrcholy tesne pri sebe a v dolnej časti spojené, čím tvorili akýsi veniec. Pod ním bola umiestnená previazaná trikolóra bielo-modro-červenej farby, ktorej konce mali tvar zastrihnutý do lastovičieho chvosta a smerovali jeden k dolnému cípu a druhý k dolnému rohu zástavy a pod ňou v strede jej uzla bol letopočet „1940“ v zlatej farbe. Okraje lícnej i rubovej strany boli zdobené cca 8 – 10 cm širokým červeným lemom, v ktorom po obvode boli vyšité zlaté skrížené sklonené meče (na dolnom a hornom okraji listu po 13 a na žrd'ovom a vlajúcom okraji po 7 skrížených sklonených mečov). Po obvode lícnej a rubovej strany bola dvojitá modro-biela bordúra (lem) a na hornom cípe vlajúceho okraja bol pripevnený tzv. zlatý žalud' so strapcami. Zástava bola pripevnená klincami na žrd' a jej kovová korunka mala tvar kruhu, v ktorom bol umiestnený slovenský symbol zo štátneho znaku – trojvršie s dvojramenným krížom. (Pozri obr. 3a a 3b.)

Tak ako sme uviedli vyššie, československé delostrelecké pluky dislokované na Slovensku si po vzniku slovenskej armády ponechali pôvodné štandardy s pôvodnou rubovou stranou, ktorá zodpovedala nariadeniu československého ministerstva národnej obrany z roku 1929 a líčna strana bola upravená podľa slovenskej symboliky. Štandarda predstavovala menšiu vystuženú zástavu tvaru vypnutého listu, ktorej po diagonále vzdialenejší horný cíp bol zaoblený a dolný cíp zakončený ozdobnou modrou šnúrou; na jej konci bol tzv. červený žalud' s modrými strapcami. Rubová strana štandardy bola v podstate rovnaká, ale v niektorých detailoch rozdielna, najmä v umiestnení jednotlivých symbolov alebo textu. Na liste béžovej farby, s červeným a modrým ripsovým lemom v strede, bol erb (znak) mesta alebo obce (inokedy symboly z erbu) a nad ním do oblúka text – v modrej farbe – názov mesta alebo obce, ktoré štandardu venovalo. V dolnej časti pod erbom (znakom) mesta alebo obce, od dolného cípu po dolný roh, bol názov v dvoch riadkoch. Prvý riadok obsahoval text „DELOSTRELECKÉMU“ (prvé písmeno „D“ biele v červenom terči), druhý riadok text „PLUKU“ a jeho číslo (číslo napr.: „1“ bielej farby v modrom terči).

Líčna strana štandardy bola upravená tak, že plocha červenej farby s bielym lemom (pôvodne obsahujúca strieborného dvojhvostého leva so zlatou korunkou (čelenkou) nesúceho na prsiach červený štítok s tromi modrými vrchmi, pričom na prostrednom najvyššom bol vztýčený strieborný dvojramenný kríž), ktorý bol zakončený úzkym ripsovým prúžkom, bola prekrytá symbolom Slovenskej republiky. Na červenej ploche bolo umiestnené modré trojvršie so strieborným dvojkřížom. V hornej časti lemu bol v tvare oblúka text modrej farby „NÁM TVRDZOU – NEPRIATEĽOM HRÁDZOU“, pričom spravidla prvé a posledné písmeno („N“ a „U“) bolo biele v modrom terči.

Na základe analýzy a posúdenia daného problému sme dospeli k poznaniu, že líčna strana štandard, a to: Delostreleckého pluku 1 Bratislava, štandarda Protiletadlového delostreleckého pluku 153 Bratislava a štandarda Delostreleckého pluku 11 Žilina boli upravené podľa opisanej predlohy. Jedine štandarda Delostreleckého pluku 11 Žilina bola bez textu na jej lícnej strane.

Rubová strana uvedených štandard bola nasledovná: v strede listu bol erb mesta a nad ním do oblúka od dolného cípu po obvode štandardy až k hornému rohu bol v prípade prvých dvoch text „MESTO BRATISLAVA“. Štandarda Delostreleckého pluku 11 Žilina mala erb Žiliny a text „MESTO ŽILINA“, pod erbom od dolného cípu po dolný roh názov v dvoch riadkoch, prvý riadok „DELOSTRELECKÉMU“ (prvé písmeno biele v červenom terči), druhý riadok „PLUKU“ s jeho číslom (číslo bielej farby v modrom terči). (Pozri v prílohe obr. 4a, 4b; 5a, 5b; 6a, 6b; 7a, 7b.)

Pri celkovom výskume zameranom na vojenské zástavy používané v slovenskej armáde v rokoch 1939 – 1945 sme z dobových prameňov, literatúry a tlače zistili informácie týkajúce sa aj ďalších zástav, a to Pluku útočnej vozby Turčiansky Sv. Martin,³¹ a zástavy Pešieho pluku 2 Trenčín.³² Na základe uvedeného sme dospeli k ďalšiemu čiastočnému poznaniu, že slovenské ministerstvo národnej obrany na jednej strane akceptovalo používanie čiastočne upravených pôvodných zástav vojenskými útvarmi, a na druhej strane používanie aj novou-delených, respektíve darovaných mestami, ktoré sa odlišovali tvarom i svojím obsahom.

Štandarda Pluku útočnej vozby bola klasická štvorcová zástava, ktorú venovalo mesto Turčiansky Sv. Martin, kde bol útvar dislokovaný. Podarilo sa nám získať len čierno-bielu predlohu uvedenej štandardy, preto sme pri jej popise a opise jednotlivých symbolov (prvkov, znamení) vychádzali z predpokladaných, všeobecne používaných farieb, ako aj farieb jednotlivých druhov zbraní v uvedenom období. Na bielom liste lícnej strany bol umiestnený štátny znak Slovenskej republiky a po jeho stranách vpravo i vľavo po jednej zlatej lipovej ratolesti s tromi lístkami, ktorých horné lístky mierne smerovali k znaku. Nad ním prvá časť textu zlatej farby „VERNÍ SEBE“ a pod ním druhá časť textu zlatej farby „SVORNE NAPRED“. Na rubovej strane bledoružovej farby³³ bol v strede v striebornom kruhu čiernou farbou „vykreslený“ predok, ako aj časť predného podvozku vychádzajúceho pásového obrneného vozidla (tanku) na vrchol kopca. Po jeho stranách vpravo i vľavo po jednej zlatej lipovej ratolesti s tromi lístkami, ktorých horné lístky mierne smerovali ku kruhu. Nad ním prvá časť textu zlatej farby „NA STRÁŽ“ a pod ním druhá časť textu zlatej farby „PLUK ÚTOČNEJ VOZBY“. Po obvode lícnej a rubovej strany štandardy bol dvojitý lem, každý cca 5 – 6 cm. Vnútorý lem bol pravdepodobne bledomodrej farby, ohraničený tenkými striebornými pásikmi a v jeho vnútri po celom obvode tvarom tzv. cik-cak. Vonkajší lem bol zložený z bielo-modro-červených farebných štvorčekov, striedajúcich sa v uvedenom poradí po obvode. Štandarda bola pripevnená klincami na žrdi a jej kovová korunka mala tvar kruhu, v ktorom bol umiestnený slovenský symbol zo štátneho znaku – trojvršie s dvojramenným krížom. Súčasťou štandardy bola aj stuha pravdepodobne bielej farby priviazaná na jej žrdi s textom v dvoch riadkoch, prvý riadok obsahoval text: „BOH DO KRIVDY HROMOM,“ druhý riadok „A JUNÁK GULAMI“. Na začiatku stuhu v kruhu bol symbol (tento nebolo možné z danej predlohy identifikovať) a pod ním dva rovnobežné pásiky (pravdepodobne išlo o cifrovaný ornament). Stuhu s najväčšou pravdepodobnosťou taktiež darovalo mesto Turčiansky Sv. Martin. (Pozri v prílohe obr. 8a, 8b.)

Peší pluk 2 bol po reorganizácii slovenskej armády v októbri 1940 dislokovaný v Trenčíne a následne, po uvedenej zmene, obdržal vojenskú zástavu. Na jej lícnej strane v bielom poli bol vyšitý obrátený (slovenský, tatranský) orol zlatej farby so slovenským štátnym znakom na prsiach držíaci v pazúroch zlatý veniec z olivových listov, v dolnej časti previazaný bielo-modro-červenou stuhou, prekrytý prekríženými striebornými bodákmi s čiernymi rukoviatkami. V spodnej časti od ľavého dolného rohu k stredu krídla orla bol text v miernom

³¹Slovenské vojsko, roč. II., zo dňa 1. júla 1941, č. 11. Štandarda, ktorú venovalo mesto Turč. Sv. Martin pluku útočnej vozby, 1941, s. 173.

³²MARCINKO, J. *Slovenské insígnie (Slovak insignia)*. Košice : Východoslovenské tlačiarne, a.s., 2010, s. 31.

³³Pravdepodobne bledoružová farba, pretože ona bola farbou útočnej vozby. Pozri: Smernice pre nosenie vojenskej rovnošaty a rovnošaty pracovného sboru, Se-1. Bratislava : Ministerstvo národnej obrany, 1940, Príloha č. 3.

previsie modrej farby „VERNÍ SEBE“ a spod stredú pravého krídla orla smerom k dolnému cípu text v miernom previse, modrej farby, „SVORNE NAPRED“. Rubová strana zástavy bola bielej farby a mala v strede umiestnenú v modrom dvojobryse s bielou výplňou veľkú arabskú číslicu „2“, ovenčenú z každej strany tromi zlatými lipovými ratolesťami. Na pravej a ľavej strane vedľa lipových ratolestí boli dve pušky zrkadlovo postavené na pažbu, každá s remeňom a bodákom, ich stred tvoril oporu pre položené prilby bledomodrej farby s dvojkřížom v strede a v ich spodnej časti po obvode bol modrý pruh. V hornej časti vľavo nad poslednou lipovou ratolesťou text červenej farby „PEŠÍ“ a zrkadlovo vpravo text červenej farby „PLUK“. Lícna a rubová strana bola po celom obvode lemovaná nariasenou bielo-modro-červenou trikolórou, na každej strane v strede bola prerušená, v medzerách z vnútornej strany umiestnené z každej strany dve malé olivové ratolesti a na vonkajšej strane po páre olivových trojlístkov v zlatej farbe. Vo všetkých štyroch rohoch na lícnej a rubovej strane bol umiestnený štátny znak SR a z každého z nich stred päty štítu smeroval do stredú polu zástavy.

Na základe výskumu, získaných informácií, ako aj ústnej tradície, sme dospeli k poznaniu, že uvedenú zástavu Pešiemu pluku 2 darovalo mesto Trenčín. (Pozri v prílohe obr. 9a, 9b.)

2. Rovnošaty a označenia

Vznik a vývoj vojenskej symboliky v oblasti vojenských rovnošiat a označovania vojenských hodností sa začal s postupným pretváraním „starých“, prevzatých symbolov, znakov a odznakov čs. armády, ako aj vytváraním nových prvkov, a ich systematickým zavádzaním do slovenskej armády. Pôvodné československé vojenské rovnošaty vzor 21 sa v marci 1939 stali aj „prvými“ vojenskými uniformami slovenskej armády. V prvých mesiacoch, až do konca mája 1939, zotrvali pôvodné československé dištinkcie aj v pozemnom vojsku, službách a letectve.

Rovnošata vzor 21 bola farby kaki zeleného odtieňa s kovovými gombíkmi na zapínanie až ku krku, ktoré sa od seba líšili podľa hodnostného stavu a podľa druhu zbraní a služieb (správ). Pre vojakov letectva bola vojenská rovnošata šedomodrej farby, a blúza sa nosila s kravatou pod rozopnutým plášťom. Príslušníci jazdeckta nosili jazdecké nohavice červenej farby. Rovnošata na letné obdobie mala svetlejšiu farbu s gombíkmi so križenými mečmi pre príslušníkov druhov zbraní a bez mečov pre príslušníkov služieb (správy). Bronzové gombíky boli určené pre mužstvo a poddôstojníkov, strieborné pre rotmajstrov a zlatisté pre dôstojníkov. Základným rozlíšením zbraní a služieb (správ) bolo naďalej jednoduché farebné označenie výložiek na golieri, doplnené úzkym lemom, čo uľahčovalo rozoznanie všetkých kategórií. Na švíkoch nohavíc po stranách boli všité farebné paspule³⁴ pre vojakov z povolania a ďalších služiacich. Pre generálov boli určené dva široké lampasy³⁵ so stredovým farebným švíkom – paspulou. Generáli zbraní nosili lampasy červenej farby a služieb (správ) tmavohnedej farby. Jediným rozlišovacím symbolom bol nový znak na čiapkách, a to: na lodičkách nosili malý slovenský štátny znak, ktorého heraldický štít bol rovnakého tvaru ako československý štátny znak. Na čiapkách vojakov z povolania bol obrátený (slovenský, tatranský) orol, ktorý v pazúroch držal zväzok prútov, ako symbol moci

³⁴Paspula (paspulka) – úzky farebný všitý pásik (výpusťka) do švíkov na vonkajších stranách nohavíc.

³⁵Lampas – široký farebný pásik našitý v strede švíku alebo vedľa neho na vonkajších stranách nohavíc.

so smaltovaným slovenským štátnym znakom na prsiach, podľa kategórie – pre rotmajstrov v striebornom prevedení, pre dôstojníkov a generálov v zlatom prevedení. Odznak na lodičke pre mužstvo bol matne bronzový. (Pozri v prílohe obr. 10.)

Dalšia úprava vojenských rovnošiat, zmena názvu hodností a ich označenie boli vykonané dňom 25. mája 1939.³⁶ Išlo najmä o zrušenie hodnosti štábného kapitána, kapitána, podporučíka, štábného práporčíka, práporčíka, štábného rotmajstra arotného³⁷. Zároveň bolo zavedené nové pomenovanie a rozdelenie hodností príslušníkov vo všetkých druhoch zbraní a služieb (správach) bez rozdielu vojenských hodností, a to na:

I. skupinu mužstva:	1. Vojaci	
	2. Poddôstojníci	a) slobodník
		b) desiatnik
		c) čatár
II. skupinu rotmajstrov:		a) rotník
		b) zástavnik
		c) dôstojnícky zástupca
III. skupinu dôstojníkov:	1. Nižší dôstojníci:	a) poručík
		b) nadporučík
		c) stotník
	2. Vyšší dôstojníci:	a) major
		b) podplukovník
		c) plukovník
	3. Generáli:	a) 2. triedy
		b) 1. triedy

Zásadnou zmenou, ktorá bola v máji 1939 vykonaná v označovaní vojenských hodností a novej úprave vojenskej rovnošaty, bolo prenesenie odznakov (symbolov) hodnostného označenia z náplecníka a jeho umiestnenie na výložke goliera. Odznaky (symboly) sa používali na označenie pre všetky skupiny v podobe päťramenných hviezd. Pre vojakov prezenčnej služby a poddôstojníkov z povolania boli menšie biele kaučukové, pre stavovskú skupinu rotmajstrov väčšie strieborné dragúnové, pre dôstojníkov boli z toho istého materiálu, ale zlaté, a generáli mali výložky s lipovými ratolesťami. Nižší dôstojníci mali výložky bez bordúry (lemu) a vyšší dôstojníci so zlatou bordúrou (lemom). Skupina rotmajstrov mala tvar výložiek rovnaký ako dôstojníci, bordúra bola striebornej farby, ale len tá polovica výložiek, ktorá tvorila uhol na prednom okraji goliera. V kategórii poddôstojníkov bol tvar výložiek obdĺžnikový s rovnakými okrajmi. Výložky všetkých kategórií boli vo farbe príslušnej zbrane.³⁸ Odlíšenie jednotlivých kategórií bolo najviac vyjadrené

³⁶ Vestník vecný MNO, roč. I., zo dňa 20. mája 1939, č. 2. Zrušenie doterajších hodností, nové pomenovanie hodností, premenovanie do nových hodností, 1939.

³⁷ Podľa nariadenia MNO z 15. marca 1939 v súvislosti so zrušením niektorých vojenských hodností boli premenovaní do nových hodností, štábni kapitáni boli premenovaní na stotníkov, kapitáni boli povýšení do hodnosti stotníka, podporučíci na poručíkov, štábni práporčíci a práporčíci na dôstojníckych zástupcov, štábni rotmajstri na zástavníkov, rotmajstri na rotníkov. Pozri: CSÉFALVAY, a kol., ref. 3, s. 24.

³⁸ PURDEK, ZELIZŇÁK a kol. ref. 1, s. 22-23.

na náplecníkoch formou bordúry (lemu, obruby) či počtom pásov. Generál 1. triedy mal na náplecníkoch blúzy zlatú vetvičku so štyrmi zlatými lipovými listami a generál 2. triedy len s tromi zlatými lipovými listami. U oboch generálskych hodností mali náplecníky zlatú bordúru (lem), na výložkách goliera bola umiestnená zlatá lipová ratolesť a na čiapke mali obojstranne položenú dvojlistovú lipovú zlatú vetvičku. Nad štítkom čiapky bola hrubšia pletená šnúra, ktorá pokračovala tenšou šnúrou, majúca na spodnom okraji zlatú obrubu so štylizovanými lipovými lístkami. Na hornom okraji čiapky a pri prehybe spodnej a hornej časti čiapky bol všitý pásik farby patričnej zbrane. Plášť mal červenú výložku a podšívka, ako aj golierové poklopy boli červené, náplecníky mali rovnaké označenia ako na blúze a boli s otvoreným golierom. Náplecníky vyšších dôstojníkov mali zlatú bordúru (lem), dva priečne vyšité pásiky s medzerou.³⁹ Na nich bol vyšitý slovenský ľudový ornament, ktorý obojstranne vychádzal z bordúry (lemu, obruby) náplecníka, pričom symetricky vytváral dva samostatné kruhy, ktorých konce smerovali do polovice náplecníka a po spojení tvorili ležiace písané písmeno – malé „l“. Tento ornament mali vyšitý aj nižší dôstojníci v zlatej a rotmajstri v striebornej farbe.

Zásadné zmeny vykonané v máji 1939 v označení vojenských hodností a úprave vojenskej rovnošaty pre pozemné vojsko, služby a letectvo neboli definitívne, ale mali pokračovanie v júli 1939. Išlo o zmenu výložiek príslušníkov letectva, pre ktorých bola predpísaná vojenská rovnošata s otvoreným golierom.⁴⁰ Výložky boli blankytnej modrej farby (príslušníci služieb letectva mali výložky nezmenenej bledomodrej farby) umiestnené v hornej časti fazónky blúzy. Vyšší dôstojníci mali výložky lemované zlatou bordúrou (lemom, obrubou), rotmajstri mali na spodnom a vonkajšom okraji výložky striebornú bordúru (lem, obrubu), ďalejslužiaci poddôstojníci mali spodný okraj výložky rovno skosený a lemovaný striebornou páskou. Výložky aspirantov boli dôstojníckeho tvaru a ich spodný okraj bol lemovaný striebornou páskou. Označenie na výložke pre ostatné mužstvo zostalo ako pre iné zbrane a služby. Označenie vojenských hodností bolo rovnaké na blúze a plášti.

Ďalšia výrazná zmena v úprave vojenskej rovnošaty a označení vojenských hodností sa realizovala v novembri 1939⁴¹. Podstatným spôsobom sa riešilo umiestnenie symbolov, znakov a odznakov a iných prvkov, ktoré vizuálne umožňovali rozlíšenie jednotlivých hodnostných skupín. Pre skupinu vyšších a nižších dôstojníkov, ako aj rotmajstrov, boli zrušené náplecníky s vyšitým slovenským ľudovým ornamentom na blúze a plášti. Tieto boli nahradené len na blúze, a to na pravom pleci dvojitou zlatou šnúrou a pre skupinu rotmajstrov šnúrou striebornej farby. Šnúra bola na jednom konci všitá do rukáva a na druhom konci s očkom pripevnená na ramene na malý gombík. (Pozri v prílohe obr. 11.)

Plášť kaki farby bol bez náplecníkov, výložky na golieri boli v tvare, farby a s označením vojenskej hodnosti ako na blúze. Pre mužstvo a poslucháčov vojenských škôl boli náplecníky ponechané. Zároveň boli zavedené pre dôstojníkov generálneho štábu⁴² lampasy rovnakého strihu a tvaru, aké nosili generáli.

³⁹Vestník vecný MNO, roč. I., zo dňa 20. mája 1939, č. 3. Označenie hodností a nová úprava rovnošaty v armáde, 1939.

⁴⁰Vestník vecný MNO, roč. I., zo dňa 20. júna 1939, č. 34. Označenie hodností a nová úprava rovnošaty letectva, 1939.

⁴¹Vestník vecný MNO, roč. I., zo dňa 11. novembra 1939, č. 65. Zmena úpravy rovnošaty, 1939.

⁴² Skratka „gšt.“ sa písala za skratkou vojenskej hodnosti, napríklad: plk. gšt. Išlo o vojenský titul, ktorý bol získaný absolvovaním Vysokej vojennej školy generálneho štábu. Predstavoval dôstojníka s personálnym predurčením na vyššiu pozíciu na vyšších veliteľstvách alebo ekvivalentné veliteľské pozície vo vojskách. V prípade menovania do prvej generálskej hodnosti sa už uvedená skratka neuvádzala.

V rámci týchto zmien boli vytvorené aj nové symboly na označenie vojenských hodností na výložkách golierov v skupine generálov. Generáli 1. a 2. triedy mali na výložkách vyšívajúci zlatý ornament pozostávajúci z troch voľných zlatých prútov, a to dvakrát vpredu a vzadu zviazaný vlnovkou, ktorá mala 5 zlatých prútov. Generál 1. triedy mal dve väčšie päťramenné strieborné hviezdy na voľných prútoch a generál 2. triedy rovnakú jednu hviezdu umiestnenú v strede medzi voľnými prútmi.⁴³ Generáli nosili výložky, lampasy a paspule karmínovočervenej farby.

Na začiatku roka 1940 boli v súlade s braným zákonom vydané vnútorné normy, ktoré upravovali zavádzanie vojenských rovnošiat a označenie vojenských hodností, ako aj ďalšie zmeny súvisiace s novou vojenskou symbolikou.⁴⁴ Zavedenie vlastnej vojenskej rovnošaty slovenskej armády, ako aj zmeny v označení vojenských hodností platili od 15. októbra 1940 a s určitými úpravami pretrvali až do skončenia druhej svetovej vojny.⁴⁵ Pre mužstvo boli upravené čs. uniformy vzor 21 kaki farby s jazdeckými nohavicami a ovinoваčkami, na hlave s lodičkou a prilbou vzor 32 s modrým natretým jej spodným okrajom. Pre dôstojníkov a poddôstojníkov boli zavedené nové typy vojenských rovnošiat určené na rôzne príležitosti. Elegantné blúzy kaki farby so zapínaním až ku krku pre pozemné vojsko so zlatými, respektíve striebornými gombíkmi s hnedými manžetami a golierom. Zároveň bola zavedená spoločenská a slávnostná rovnošata pre dôstojníkov a generálov. Bola hnedej farby s čiernymi jazdeckými nohavicami alebo s nohavicami pantalónového typu s doplnkami (biela košeľa, čierna kravata a nový opasok zlatej farby s okrúhlou prackou so štátnym znakom). Obdobný strih mala aj letná vojenská rovnošata, ktorá bola z kvalitného bieleho plátna s čiernymi nohavicami. Taktiež zjednotenou úpravou prešla aj vojenská rovnošata pre všetky zložky vzdušných zbraní,⁴⁶ jej strih, ako bol v letectve, bol zachovaný. Cvičná rovnošata bola farby kaki, košeľa tiež kaki farby a zelená viazanka, vychádzková rovnošata bola farby šedomodrej a k nej sa nosila biela košeľa s tvrdým golierom s čiernou viazankou. Výložky pre letectvo boli modré, pre protiletadlové letectvo červené a pre vzdušné spravodajstvo svetlohnedé.⁴⁷

Výraznou zmenou v armáde prešiel systém vojenských hodností, najmä ich názvy,⁴⁸ ako aj zmena označenia jednotlivých hodností novými symbolmi, odznakmi alebo znakmi predstavujúce i rôzne štylizované ornamente. Pre skupinu vojakov prezenčnej služby boli zavedené hodnosti strelník (namiesto hodnosti vojak), slobodník a desiatnik. Hodnosť čatár sa zmenila na názov čatník v novoustanovenej skupine poddôstojníkov z povolania (čatník, rotník, zástavník). Pôvodná hodnosť čatár existovala neoficiálne aj naďalej s tromi kostennými hviezdičkami, ale predstavovala nižší stupeň než čatník. Poddôstojníci z povolania

⁴³ Smernice pre nosenie vojenskej rovnošaty a rovnošaty pracovného sboru, Se-1. Bratislava : Ministerstvo národnej obrany, 1940, s. 29-30.

⁴⁴ Slovenský zákonník, čiastka 5, zo dňa 31. januára 1940, č. 20, Branný zákon Slovenskej republiky, roč. 1940.

⁴⁵ Smernice pre nosenie vojenskej rovnošaty a rovnošaty pracovného sboru, Se-1. Bratislava : Ministerstvo národnej obrany, 1940.

⁴⁶ Bol to druh vojska v štruktúre slovenskej armády, čo bola obdobná forma ako v iných armádach letectvo a protivzdušná obrana.

⁴⁷ Vestník vecný MNO, roč. II., zo dňa 15. januára 1940, č. 5. Úprava rovnošaty a označenie hodností vzdušných zbraní, 1940.

⁴⁸ Smernice pre nosenie vojenskej rovnošaty a rovnošaty pracovného sboru, Se-1. Bratislava : Ministerstvo národnej obrany, 1940, s. 31.

mali na výložke v troch radoch šarlátovo-červene pretkávanú hviezdicovú striebornú podložku a na nej mali: zástavník vodorovne vedľa seba tri kostené päťramenné hviezdčky, rotník dve hviezdčky a čatník jednu kostenú hviezdčku. Výložky boli vo farbe príslušnej zbrane. Okrem použitých symbolov na označenie uvedených hodností boli zavedené aj strieborné pásiky, umiestnené na zadnej časti výložky na označenie dĺžky činnej služby vo funkcii poddôstojníka z povolania. Jeden pásik označoval službu do dvoch rokov, dva pásiky do štyroch rokov a tri pásiky nad štyri roky služby. V kategórii nižších dôstojníkov boli výložky lemované zlatým pásikom a jednotlivé hodnosti boli odlišené počtom zlatých päťramenných hviezd; poručík mal jednu, nadporučík dve a stotník tri hviezdy. Vyšší dôstojníci mali prednú, hornú a zadnú časť výložky obrúbenú zlatou páskou a v dolnej časti mali umiestnený štylizovaný vlnitý ornament, predstavujúci symbol troch Svätoplukových prútov, a jednotlivé hodnosti boli odlišené počtom zlatých päťramenných hviezd; major mal jednu, podplukovník dve a plukovník tri.⁴⁹ Výložky, lampasy a paspule dôstojníkov generálneho štábu boli karminovočervené.

Zmenilo sa aj označovanie vojenských hodností na výložkách absolventov vojenských škôl, akademikov, dôstojníckych zástupcov a ašpirantov. Ašpirant s poddôstojníckou školou mal úzku striebornú pásku na prednom okraji výložky s označením hodnosti ako mužstvo až po hodnosť desiatnika (jedna malá kostená päťramenná hviezda – slobodník ašpirant, dve hviezdy – desiatnik ašpirant) a ašpiranti školy dôstojníkov v zálohe nosili na prednom okraji výložky širokú striebornú pásku pretkávanú stredom svetlejším striebrom v tvare cik-cak. Dôstojnícky zástupca mal vpredu na výložke širokú zlatú pásku, pretkávanú stredom svetlejším zlatom v tvare cik-cak, za ním bola v strede umiestnená jedna strieborná hviezda a vojenský akademik nosil taktiež zlatú pásku, ale v strede výložky, taktiež pretkávanú svetlejším zlatom s motívom cik-cak.

Žiaci prvého ročníka školy leteckého dorastu mali na výložke strieborné štylizované krídlo a žiaci druhého ročníka ich mali dve. (Pozri v prílohe obr. 12.)

V rámci vykonávaných zmien úpravy vojenskej rovnšaty a označovania vojenských hodností nastali aj zmeny vo farebnom rozlíšení príslušníkov zbraní, správ a služieb. Prejavili sa vo farebnom označení výložiek na golieri, lampasov pre generálov a dôstojníkov generálneho štábu a paspulových švíkov na jazdeckých nohaviciach, na dlhých nohaviciach a paspulke na vychádzkovej čiapke.

Generáli a dôstojníci generálneho štábu mali červené označenie, stráž prezidenta mala šarlátovo-červené, pechota a hudba fialové a útočná vozba bledoružové. Delostrelectvo malo označenie bledočervené, jazdectvo a remontná správa svetlozlté a pionieri (ženisti) tmavohnedé, spojári hnedé, automobilové vojsko svetlohnedé, intendantná správa tmavomodrú, lelectvo svetlomodrú, zdravotná správa čierne, justičná správa fialový zamat, duchovná správa čierny zamat s pololemovkou, hospodársko-proviantná odevná správa tmavomodrú, technická zbrojná správa račiu červenú so zelenou pololemovkou a stavebná správa tehlovej farby.⁵⁰

Pracovný zbor používal od roku 1943 trávovo-zelené farby a pohraničné rotý Stráže obrany štátu trávovo-zelené s pololemovkou červenej farby. V tejto súvislosti treba poznamenať, že uniforma Pracovného zboru bola poplatná diskriminačnému rozdeleniu ako strihom, tak aj farbou tejto skupiny. Uniforma tzv. Árijcov bola rovnaká ako v armáde, z kaki

⁴⁹Tamže, s. 29-30.

⁵⁰Tamže, Príloha č. 3.

súkna s hnedým golierom a manžetami, čiapkou obdobného tvaru používaného v horských jednotkách, s malým štátnym znakom ako na lodičkách v armáde. Príslušníci Pracovného zboru židovského pôvodu mali uniformy jednoduchého strihu z modrého súkna, Rómovia z hnedého a obidve skupiny používali čiapku bez štítka tzv. námornického tvaru vo farbe uniforiem.

Významnou výstrojnou zmenou bola úprava vonkajšieho vzhľadu rovnošaty, najmä úprava na čiapkach na umiestnenie nových symbolov, znakov, odznakov a nových prvkov, ako aj gombíkov pre jednotlivé hodnostné skupiny. Vychádzková čiapka generálov mala pásik tvaru ornamentu, ako pri dištinkcii na golieri. Nad dvojitou zlatou šnúrou, na prednej časti okolka,⁵¹ dvomi zlatými vavrínovými ratolesťami ovenčené dva zlaté skrížené meče a nad nimi zlatý obrátený orol so smaltovaným zlatým štátnym znakom na prsiach. Uvedené odznaky boli vyšívané. V hodnostnej skupine dôstojníkov, vojenských akademikov a dôstojníckych zástupcov boli tieto odznaky kovové – zlaté, v skupine rotmajstrov a poddôstojníkov z povolania boli kovové – strieborné. Pre mužstvo, poddôstojníkov z povolania, vojenských akademikov, ako aj dôstojníkov, bola predpísaná poľná čiapka farby kaki, zložená z dienka⁵², dvoch bočníc a nátylníka (pre prípad tuhých mrazov sa mohol stiahnuť na uši), vo vnútri podšitá podšívkou farby kaki a na spodnom okraji bolo prišité remenné potidlo. Na ľavú stranu sa umiestňoval štátny znak, pre mužstvo matne bronzový, poddôstojníkov z povolania matne strieborný, vojenských akademikov, dôstojníckych zástupcov a dôstojníkov matne zlatý. Pretože mužstvo malo len jeden typ čiapky, tá, ktorá bola určená na vychádzku, mala lemovku farby príslušnej zbrane alebo služby (správy). Aj naďalej sa používali na odlišenie zbraní a služieb (správ) dva druhy gombíkov na vojenských rovnošatách. Gombíky s prekríženými mečmi boli pre príslušníkov zbraní a štvrtené pre služby (správy). Dôstojníci, dôstojnícki zástupcovia a akademici mali zlaté kovové gombíky, poddôstojníci z povolania a rotmajstri strieborné a mužstvo bronzové. (Pozri v prílohe obr. 13.) Zároveň boli zavedené funkčné označenia jednotlivých špecialistov vojakov a jednotiek vo forme štylizovaných súkenných rukávových znakov vo farbe výložky, pričom sa umiestňovali do prostriedku nad lakeť ľavého rukáva blúzy a plášťa. Spoločným rysom týchto znakov bol ich kruhový tvar so symbolmi, spravidla v červenej, hnedej, zlatej, ako aj modrej farbe.⁵³ Znaky obsahovali jednoduché, dobre identifikovateľné symboly vypovedajúce o charakteristike uvedenej funkčnej špecializácie. Symbol červenej farby mal napríklad znak pre mínometníkov s umiestneným ľavošikmým plochým šípom, skrížené kanónové hlavne s tromi guľami boli symbolom kanónových rôt (čiat) a kruh s červeným lemom bol symbolom automobilovej jednotky. Symbolom tmavohnej farby bol znak pionierov-skúšaných tesárov s prekríženými sekerami, pionieri-zákopníci mali prekrížené kopáče, pionieri-skúšaní plavci kotvu, hudobníci lýru a znak spojovacej čaty mal blesk. Znak proviantníkov mal zlatý snop slamy bez klasov a posádky obrnených automobilov mali v sivom kruhu vnútornú zlatú bordúru, z ktorej vychádzala šikmo naľavo a nadol šípka. (Pozri v prílohe č. 14.)

⁵¹ *Okolok* – pruh z tkaniny na čiapke so štítkom, v prednej časti (nad štítkom) širší, v zadnej časti užší, zošíty a vystužený.

⁵² *Dienko* – guľatá alebo elipsovité, vystužená z impregnovanej nepremokavej látky vrchná časť čiapky.

⁵³ KLIMENT, K. Charles – NAKLÁDAL, Břetislav. *Slovenská armáda 1939 – 1945*. Praha : Naše vojsko, 2003, s. 204.

Ďalším doplnkom na vojenskej rovnošate boli golierové odznaky na blúzach označujúce číslo pluku, označenia horských útvarov, čestnej stráže prezidenta republiky, ako aj odznaky pre príslušníkov nemeckej národnosti v jednotkách slovenskej armády. Golierový odznak čestnej stráže prezidenta bol pôvodne vyrazený z plechu tvaru kruhu, na ňom bol položený štátny znak a pod ním bol veniec z dubových listov⁵⁴. Neskôr bol upravený tak, že štátny znak bol lemovaný vencom z lipových listov, mal výraznú plastiku a bol parabolický.⁵⁵ Odznak na označenie pluku bol kovového kruhového tvaru v strede s arabskou číslicou čísla pluku. Symbolom umiestneným na golierovom odznaku pre horské útvary bol plesnivec, našitý nad výložkou, a to bielej farby pre príslušníkov pešieho horského pluku 3 a žltej farby pešieho horského pluku 4.⁵⁶ Odznak pre príslušníkov nemeckej národnosti v jednotkách slovenskej armády mal v heraldickom (ranogotickom) štítiku umiestnenú šikmú obrátenú svastiku⁵⁷. Golierové odznaky boli formou, ako i nesúcim symbolom odlišné, rovnaké bolo len ich umiestnenie v strede goliera, 1 cm od výložiek. Pre dôstojníkov boli zlaté a poddôstojníkov z povolania a mužstvo boli strieborné. Na spoločenskej rovnošate sa rukávové a golierové odznaky nenosili.⁵⁸ (Pozri v prílohe obr. 15.)

Vojenská rovnošata slovenskej armády so symbolmi a znakmi, ktoré boli v tejto časti predmetom nášho vedeckého poznania (označenie vojenských hodností, farebné a znakové označenia druhov zbraní a služieb, označenia zaradenia k jednotlivým špecialistom), mala, okrem iného, aj úlohu vizuálne prezentovať symboly – odznaky a znaky, ktoré boli v roku 1940 zriadené na označovanie a verejnú prezentáciu dosiahnutého vzdelania (absolventské, stavovské odznaky), postavenie alebo dosiahnutie odbornej vojenskej a výkonnostnej úrovne (odznaky triednych špecialistov, výkonnostné a letecké odznaky, pamätné a čestné odznaky), ako aj ďalšie rôzne rozlišovacie i doplňujúce symboly, ktoré mali svoje opodstatnenie a dotvárali celkový pohľad na vojenský organizmus. Vojenské odznaky špecialistov okrem toho, že patrili medzi veľmi zaujímavé z hľadiska oceňovania kvalít vojaka, dosiahnutého stupňa školského vzdelania, odbornosti, zručnosti, boli svojim heraldickým stvárnením kvalitné a originálne.⁵⁹

⁵⁴Vestník vecný MNO, roč. II., zo dňa 15. mája 1940, č. 51. Golierové označenie stráže prezidenta republiky – nariadenie, 1940.

⁵⁵Smernice pre nosenie vojenskej rovnošaty a rovnošaty pracovného sboru, Se-1. Bratislava : Ministerstvo národnej obrany, 1940, s. 32.

⁵⁶LITTELEJOHN, David. *Foreign Legions of the Third Reich. (Vol3: Albania, Czecholovakia Greece, Hungary and Yugoslavia)*. San Jose, Calif : R. James Bender Publishing, 1985, s. 64.

⁵⁷ *Svastika* – (fr.: croix gammée, svastica, angl.: swastik, nem.: Hakenkreuz, Halbkrückenkreuz). Niekedy sa pomenúva aj ako „gama križ“, „podľa toho, že jeho ramená pripomínajú grécke majuskulné písmeno „gama“, inokedy sa označuje ako „polbarličkovitý križ“. O svastike možno hovoriť len ak sú zalomenia ramien v pravom uhle. Pozri: VRTEL, L. *Heraldická terminológia*. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2009, s. 177.

Symbol svastika – (čierna v bielom kruhu na červenom poli) bol zneužitý nemeckými nacistami pre ich emblém a v rokoch 1935 až 1945 sa objavil aj na vlajke nacistického Nemecka. Pozri: BUBEN, M. *Encyklopedie heraldiky*. Praha : Nakladatelství Libri, 2003, s. 439.

⁵⁸Smernice pre nosenie vojenskej rovnošaty a rovnošaty pracovného sboru, Se-1. Bratislava : Ministerstvo národnej obrany, 1940, s. 36-37.

⁵⁹MARCINKO, Ján. *Slovenské insignie. (Slovak insignia)*. Košice : JUDr. Ján Marcinko, 2010, s. 79.

Na verejnú prezentáciu dosiahnutého vzdelania, ako aj odbornej úrovne dôstojníkov, boli v roku 1940 zriadené školské stavovské odznaky⁶⁰. Odznak absolventov Vysokej vojenskej školy pre dôstojníkov generálneho štábu⁶¹ bol zhotovený z neoxidujúceho striebra. Na hrubom venci oválneho tvaru zo strieborných olivových listov bol v dolnej časti zlatý ľavošikmý meč prekrížený zlatou maršalskou palicou a na ňom v strede položený zlatý obrátený orol so smaltovaným zlatým štátnym znakom na prsiach podloženým červenou smaltovou doštičkou. V dolnej polovici odznaku na striebornej kovovej vodorovnej stuhe v troch častiach bol v úrovniach pod sebou uvedený názov školy, odbornosť a rok ukončenia (VYSOKÁ VOJENNÁ ŠKOLA, GENERÁLNY ŠTÁB, 1940).

Odznak absolventov „Vysokej vojenskej školy“ pre dôstojníkov intendancie⁶² bol z neoxidujúceho striebra a mal oválny tvar. Bol štylizovaný do tvaru skríženej pozlátenej Merkurovej okrídlenej (tzv. caduceus) a pozlátenej Eskulapovej palice, venca zo strieborných olivových listov, zlatého obráteného orla so smaltovaným zlatým štátnym znakom na prsiach a kovovou stuhou v rozmeroch vyobrazenia. Na hrubom venci boli v dolnej časti prekrížené Merkurova a Eskulapova palica a v strede bol položený obrátený orol so štátnym znakom, podložený modrou smaltovou doštičkou. V dolnej polovici odznaku na kovovej vodorovnej striebornej stuhe v troch častiach bol uvedený pod sebou názov školy, odbornosť a rok ukončenia (VYSOKÁ VOJENNÁ ŠKOLA, INTENDANCIA, 1940).⁶³ Školské stavovské absolventské odznaky dôstojníci nosili na pravej strane blúzy vojenskej rovnošaty. (Pozri v prílohe č. 16.)

V prvej polovici roka 1940 boli zriadené a zavedené do vojsk slovenskej armády výkonnostné odznaky, ktoré v podstate boli prevzaté zo symboliky čs. armády z rokov 1938 – 1939. Tieto odznaky boli pripravované pre vojakov mobilizovanej čs. brannej moci, preto aj podmienky pre udeľovanie, ale aj vzhľad bol totožný so starými odznakmi predvojnovnej československej armády. Výkonnostné strelecké odznaky boli zriadené pre skupiny, ktoré zahŕňovali strelcov z pušiek, ľahkého a ťažkého guľometu, pre vrhačov granátov a pre delostrelcov.⁶⁴ Uvedené odznaky boli razené z plechu na tvar kruhu, na ktorom bol položený kovový heraldický štítok so symbolom príslušnej zbrane a po krajoch, po obvode, bola lisovaná stuha s dvomi štylizovanými lipovými ratolesťami. Na rubovej ľavej strane kruhovej podložky bol vyliisovaný malý štátny znak. Odznak pre strelca z pušky mal na štítiku skrížené dve pušky, odznak pre strelca z ľahkého guľometu mal na štítiku ľahký guľomet, a pre strelca z ťažkého guľometu štítok obsahoval ťažký guľomet. Odznak pre vrhačov granátov mal na štítiku vojaka vrhajúceho granát a odznak pre mínometníkov mal na heraldickom štítiku vyliisovaný mínomet.⁶⁵

Odznaky pre streleckú skupinu mali zriadenú elitnú triedu, 1. a 2. triedu. Odznak pre elitného strelca (vrhača, mínometníkov a obsluhu) mal okraj postriebrený a štítok s vyliisovanou zbraňou (postavou) bol pozlátý, pre strelca (vrhača, mínometníkov a obsluhu)

⁶⁰Smernice pre nosenie vojenskej rovnošaty a rovnošaty pracovného sboru, Se-1. Bratislava : Ministerstvo národnej obrany, 1940, s. 32.

⁶¹Tamže, časť obrazová, obr. č. 53.

⁶²Tamže, časť obrazová, obr. č. 54.

⁶³ŠIMŮNEK, Pavel – SPEYCHAL, Robert. Předměty z doby Slovenského státu ve zbírkách VHÚ. In *Historie a vojenství*, roč. LIII, 2004, č. 2, s. 138.

⁶⁴Smernice pre nosenie vojenskej rovnošaty a rovnošaty pracovného sboru, Se-1. Bratislava : Ministerstvo národnej obrany, 1940, s. 32.

⁶⁵MARCINKO, ref. 2, s. 81-82.

1. triedy mal okraj hnedo-morený a štítok s vylisovanou zbraňou (postavou) bol postriebrený, nelesklý (matný), na spôsob starého striebra. Odznak pre strelca (vrhača, mínometníkov a obsluhu) 2. triedy bol celý morený.⁶⁶ V rámci skupiny boli zriadené aj odznaky pre delostrelcov, a to pre odznak pre strelca z protiletadlového kanóna mal na heraldickom štítiku vylisovaný protiletadlový kanón a odznak pre ostatných delostrelcov – delovodov mal symbol dvoch skrížených kanónových hlavni a v prostriedku 3 gule. Pre zameriavačov boli odznaky celé morené, pre delovodov bol štítok so znakom zbrane postriebrený, nelesklý (matný).

Ministerstvo národnej obrany na prelome rokov 1940/1941 upravilo pôvodné podmienky pre udeľovanie odznaku automobilového vojska, ktorí nosili jeho skúsení vodiči. Odznak pre skúsených vodičov, zriadený v prvej polovici roka 1940, patril medzi výkonnostné odznaky a svojím tvarom, vyhotovením zodpovedal odznakom streleckej skupiny. Ako symbol pre automobilové vojsko bolo použité štylizované závodné auto.⁶⁷ Pre dôstojníkov bola podložka odznaku postriebrená a štítok pozlátený a pre mužstvo podložka morená s postriebreným štítikom.⁶⁸

Medzi výkonnostné odznaky, a výtvarným spracovaním medzi tie najkrajšie, patril odznak útočnej vozby používaný len v prechodnom období do konca roka 1939. Išlo o prerobený odznak z československej armády, ktorý tvarom i ideovo vychádzal z československého odznaku pre príslušníkov útočnej vozby. Pozostával z venca s lipovými lístkami oválneho tvaru, dolná stredová časť bola prekrytá tankom smerujúcim doprava, v hornej časti bol na venci položený štátny znak Slovenského štátu.⁶⁹ Upravený tzv. druhý typ odznaku bol z bronzu, veniec bol z menších lipových listov ovinutý stuhou, na čiastočne rozšírenej dolnej časti bol tank a v hornej časti smaltovaný štátny znak. Odznak útočnej vozby celý postriebrený sa udeľoval dôstojníkom, ktorí splnili predpísanú skúšku za vedenie tankov a povrchovo upravený v patinovanom bronze, po splnení stanovených noriem bol udeľovaný vodičom, rádiatelegrafistom a veliteľom tanku.⁷⁰

Výkonnostné odznaky, ktoré sa používali v skupine strelcov a delostrelcov, ako aj v skupine skúsených vodičov motorových vozidiel, mali rovnaký tvar i rovnaké vyhotovenie. Každý odznak danej skupiny mal aj svoju miniatúru, ktorá zodpovedala zriadenej triede (elitná, 1. a 2. trieda) a na reverznej strane bola upevnená rovná ihla. Taktiež aj odznak útočnej vozby mal miniatúru postriebrenú a v patinovanom bronze, v zadnej časti s ihlou. Pamätný miniatúrny výkonnostný odznak sa nosil na občianskom odevu pri dierke ľavej chlopne goliera.⁷¹ (Pozri v prílohe obr. 17.)

Pri bádani, triedení, selektívnom zaraďovaní do jednotlivých skupín a popisovaní sme na základe poznania dospeli k záveru, že slovenské pamätne a výkonnostné strelecké odznaky mali síce prvky zakladajúcej vlastnej symboliky, ale formou, ako aj obsahom nadväzovali na podobné odznaky československej armády. Taktiež nadväzovali na tradície podobných

⁶⁶Smernice pre nosenie vojenskej rovnošaty a rovnošaty pracovného sboru, Se-1. Bratislava : Ministerstvo národnej obrany, 1940, s. 33.

⁶⁷ŠIMŮNEK, SPEYCHAL, ref. 1, s. 139.

⁶⁸Vestník vecný MNO, roč. III., zo dňa 15. februára 1941, č. 15. Odznak pre skúsených vodičov motorových vozidiel – určenie, 1941.

⁶⁹MARCINKO, ref. 3, s. 83.

⁷⁰ŠIMŮNEK, SPEYCHAL, ref. 1, s. 139.

⁷¹Smernice pre nosenie vojenskej rovnošaty a rovnošaty pracovného sboru, Se-1. Bratislava : Ministerstvo národnej obrany, 1940, s. 34.

odznakov rakúsko-uhorskej armády, ktoré sa osvedčili ako viditeľný znak pochvalného uznania aj v rokoch prvej svetovej vojny 1914 – 1918. Tento čiastkový záver môžeme odôvodniť aj tým, že veliteľský zbor slovenskej armády mal nielen skúsenosti z rakúsko-uhorskej armády, ale najmä dostatočné skúsenosti zo služby, výcviku z československej armády. Teda nebolo ani zvláštne, keď zásoby, ktoré boli pripravené pre československú armádu po rozbití Československej republiky a vzniku Slovenského štátu, prevzala a používala slovenská armáda.

Vojenské letecké odznaky zriadené pre príslušníkov vzdušných zbraní pre všetky kategórie pozorovateľov a letcov boli tvarovo rovnaké, rozdiel bol vo farbe kovu jednotlivých častí. Vo venci z lipových listov bol orol držiaci pod sebou obrátený heraldický štítok s trojvrším a dvojramenným krížom, znázorňujúci štátny znak.⁷² Odznak pre poľného pozorovateľa štábu a zbraní mal orla i veniec strieborný, odznak pre nočného poľného pozorovateľa letca mal strieborného orla a zlatý veniec, odznak pre poľného pilota letca mal zlatého orla a strieborný veniec a poľný nočný pilot letec mal odznak so zlatým orlom i vencom. Zároveň bol zriadený aj odznak pre poľného strelca letca, ktorého tvar bol zložený z podobných, respektíve rovnakých prvkov. Základom odznaku bol orol, ktorý drží v pazúroch veniec z olivových listov previazaný stuhou a vo vnútri slovenský symbol zo štátneho znaku – trojvršie s dvojramenným krížom.⁷³ Odznak bol celý strieborný. Súčasťou skupiny vojenských leteckých odznakov boli aj odznaky pre technický personál letectva. Základom odznaku bol rovnaký veniec z lipových listov ako pri odznaku pilotov a pozorovateľov, na ňom bola umiestnená trojlístová vrtuľa a v dolnej časti venca bol položený štátny znak. Odznak pre poddôstojníkov z povolania bol celý strieborný a pre dôstojníkov bol povrchovo upravený tak, že vrtuľa bola strieborná a veniec so štátnym znakom zlatý. Vojenské letecké odznaky sa na vojenskej rovnošate nosili nad pravým horným vreckom blúzy. (Pozri v prílohe obr. 18.)

Medzi vojenské stavovské a výkonnostné odznaky patrili aj odznaky pretekárskych oddielov armády, ktoré mali dve skupiny. Prvú skupinu tvoril odznak oddielu armádných pretekárov (OAP) pozostávajúci z venca olivových listov oválneho tvaru, na ktorom bol položený prevrátený rovnostranný trojuholník a na ňom obrátený orol so štátnym znakom a držiaci v pazúroch kruhový veniec z olivových listov. Nad základňou trojuholníka bola zvlnená smaltovaná trikolóra v štátnych farbách a na nej v strede veľké písmená „OAP“. Odznak bol určený pre armádne športové oddiely a mal tri triedy, 1. trieda s pozláteným vencom, 2. trieda s postriebreným vencom a 3. trieda bola s bronzovým vencom. Druhú skupinu tvoril odznak pre oddiel pretekárov pracovného zboru, ktorý bol (OPPS) tvorený rovnostranným prevráteným trojuholníkom a na jeho čiernom smalte bol obrátený orol so štátnym znakom s čakanom a lopatou. Nad orlom bola zobrazená smaltovaná trikolóra v štátnych farbách a na nej položené písmená „OPPS“. Odznak mal tri triedy, 1. trieda s pozláteným orlom a stranami trojuholníka, 2. trieda s postriebreným orlom a stranami trojuholníka a 3. trieda s bronzovým orlom a stranami trojuholníka.⁷⁴

⁷²Vestník vecný MNO, roč. II., zo dňa 15. januára 1940, č. 6. Nosenie služobných odznakov u letectva. Doplnok VV 7/39, č. 75, 7. Odznaky pre poľných letcov, 1940.

⁷³MARCINKO, ref. 4, s. 86.

ŠIMŮNEK, SPEYCHAL, ref. 2, s. 138.

⁷⁴Rady a vyznamenania Slovenskej republiky 1939 – 1945. Trnava : Západoslovenské múzeum, 1992, s. 48.

Ďalšiu skupinu v stavovských a výkonnostných odznakoch tvorili odznaky samostatných armádnych skupín, do ktorej patrili odznak Rýchlej divízie – RD a Krymský odznak – KRIM.

Odznak Rýchlej divízie vznikol začiatkom roka 1942, keď sa divízia zúčastnila obranných bojov na rieke Mius, severozápadne od Rostova. Strednú a spodnú časť odznaku tvorila karoséria motorového vozidla ako symbol motorizovanej jednotky. V strede chladiča bol letopočet, na obe strany vychádzajúce hrubé vence z olivových listov. V hornej časti rozkrídlený orol s veľkými písmenami „R“ a „D“, ktoré sa opierajú o karosériu. Odznak bol vyrobený vo viacerých variantoch a z rôznych ťažkých kovov. Na chladiči motorového vozidla boli vyrazené letopočty 1941 – 1942 alebo 1941 – 1942 – 1943, 1941 – 1943.

Krymský odznak⁷⁵ – KRIM mal v strede znázornený polostrov Krym, okolo ktorého bol tenký veniec, v dolnej časti letopočet 1943 – 1944, nad ním rozkrídlený orol so Svätoplukovými prútmi. Odznak tohto druhu bol udeľovaný príslušníkom Pešej divízie pôsobiacej na polostrove Krym. (Pozri v prílohe obr. 19.)

3. Vyznamenania

Po vzniku prvej Slovenskej republiky už začiatkom mája 1939 vláda vydala nariadenie o zriadení vyznamenaní za hrdinstvo v bojoch za zabezpečenie samostatnosti slovenského národa a medaily za zásluhy o vydobytie slovenskej samostatnosti.⁷⁶ Podľa tohto prvotného nariadenia bolo vyznamenanie Za hrdinstvo zriadené bez stupňov. Ešte v septembri 1939 bolo zriadené vyznamenanie Slovenský vojenný víťazný kríž a súčasne sa vyznamenanie Za hrdinstvo rozdelilo do troch stupňov.⁷⁷ (Pozri v prílohe obr. 20 a 22.) Aby sa v plnom rozsahu naplnil obsah vládneho nariadenia o zriaďovaní prvého vyznamenania, bolo v auguste 1940 rozšírené novelou tak, že tretí stupeň vyznamenania Za hrdinstvo sa mohol doplniť na stuhe o štítok Za zásluhy.⁷⁸

Vyznamenanie Za hrdinstvo sa udeľovalo príslušníkom slovenskej armády a spriateľských armád v boji za zabezpečenie samostatnosti Slovenskej republiky, ako aj za zranenie. Tretí stupeň vyznamenania so štítkom Za zásluhy bolo: „... udeľované aj príslušníkom slovenskej armády, ktorí konali vojenskú službu a prispeli svojou nadpriemernou obetavou činnosťou k zvýšeniu brannosti štátu, ale poľného ťaženia sa nezúčastnili“.⁷⁹ Medaila mala tvar kruhu, ktorej hlavným motívom lícevej strany bol bojujúci rozkrídlený orol s hadom. Na rubovej strane bol dvoma olivovými vetvičkami ovenčený symbol trojvršia s dvojramenným krížom vo funkcii štátneho znaku Slovenskej republiky, ktoré boli dole zviazané

⁷⁵Rýchla divízia bola dňom 1. 8. 1943 premenovaná na 1. pešiu divíziu a dňa 12. 10. 1943 jej značná časť (bez pešieho pluku 2) prešla do podriadenosti nemeckého veliteľstva Westtaurien. Pozri: CSÉFALVAY a kol., ref. 2, s. 133-134.

⁷⁶Slovenský zákonník, čiastka 21, zo dňa 11. mája 1939, č. 95. Vládne nariadenie o vyznamenaní za hrdinstvo v bojoch za zabezpečenie samostatnosti slovenského národa a medaily za zásluhy o vydobytie slovenskej samostatnosti, 1939.

⁷⁷Slovenský zákonník, čiastka 51, zo dňa 20. septembra 1939, č. 221. Vládne nariadenie o zriadení vyznamenania „Slovenský vojenný víťazný kríž“ a o ďalších stupňoch vyznamenania Za hrdinstvo, rok 1939.

⁷⁸Slovenský zákonník, čiastka 42, zo dňa 2. septembra 1940, č. 204. Nariadenie s mocou zákona, ktorým sa dopĺňa vládne nariadenie o zriadení vyznamenania „Slovenský vojenný víťazný kríž“ a o ďalších stupňoch vyznamenania Za hrdinstvo, 1940.

⁷⁹Tamže, s. 334.

vejúcou stuhou. Symboly štátneho znaku, ako aj okraj rubu medaily, boli obrúbené úzkym plastickým okrajom. Záves medaily bol tvorený tromi Svätoplukovými prútmí zviazanými stuhou. Medaila pre 1. stupeň bola zlatá, 2. stupeň strieborná a pre 3. stupeň bola bronzová. Stuha bola z moiré hodvábu,⁸⁰ v strede bol biely, 8 mm široký pruh a v ňom stredný ďalší, ale užší farebný prúžok. Stuha pre 1. stupeň bola červenej farby s bielym stredným pruhom a modrým stredovým prúžkom, stuha pre 2. stupeň bola modrej farby s bielym stredným pruhom a červeným stredovým prúžkom a pre 3. stupeň bola žltá s bielym stredným pruhom, ale so zeleným stredovým prúžkom. Na lícovú stranu stuhy sa do jej stredu pripínala miniatúra, ktorá mala tvar kruhu s modrým lemom a dvojitém bielym krížom v červenom poli. Medzikružie v miniatúre bolo pre 1. stupeň zlaté, pre 2. stupeň strieborné a 3. stupeň bronzové.⁸¹

Vyznamenanie Za zásluhy bolo, až na miniatúru, totožné s 3. stupňom vyznamenania Za hrdinstvo, na stuhe v strednej časti bol umiestnený štítok s textom Za zásluhy na vejúcej stužke, ktorá vychádzala z venčeka. Uvedenie slov Za zásluhy bolo zobrazené v dvoch rovinách. Vyznamenanie sa pôvodne malo udeľovať len do 30. novembra 1942, ale bolo udeľované až do 14. marca 1944, keď ho nahradili medailami Vojenného záslužného kríža.⁸² (Pozri v prílohe obr. 22.)

V poradí až druhé bolo zriadené vojenské vyznamenanie Slovenský vojenný víťazný kríž, i keď o jeho zriadení sa uvažovalo už v apríli 1939. Hoci to v žiadnej legislatívnej norme nebolo explicitne vyjadrené, nešlo o dekoráciu, ale o rad, ktorý sa členil do viacerých tried. Pod tlakom urýchlenia zriadenia vyznamenaní vznikali spočiatku rôzne návrhy na ich riešenie. Slovenský víťazný vojenný kríž počas svojej existencie absolvoval niekoľko vývojových etáp. V období rokov 1939 – 1942, od zriadenia až do prvej úpravy, sa jeho insígnie členili na tri triedy a vyznamenanie sa prepožičiavalo osobám, ktoré na bojisku preukázali osobnú chabrosť, obetavosť, duchapřítomnosť alebo vykonali so zverenou jednotkou významný čin, ktorým prispeli k priaznivému výsledku vojenskej operácie, a tiež osobám, ktoré sa vynikajúcim spôsobom zaslúžili o republiku.⁸³ Ako sme už uviedli, vyznamenanie malo tri triedy. Insígnie najvyššej, 1. triedy, pozostávali zo zlatého kríža, zaveseného na náhrdelnej stuhe a z hviezdy. Kríž s hviezdou bol určený len pre starších generálov, zatiaľ čo kríž bez hviezdy bol určený pre mladších generálov. Insígniu 2. triedy predstavoval rovnaký strieborný kríž, zavesený na náhrdelnej stuhe, zatiaľ čo insígnia 3. triedy mala odlišnú podobu klenotu v podobe jednoduchého kríža zaveseného na prievlečnej stuhe. Základ klenotu dvoch najvyšších tried predstavoval patriarchálny dvojkríž. Kríž 1. triedy bol jednostranný, zo striebra a pozlátený. Dvojkríž bol vyplnený červeným priesvitným smaltom, pod ktorým bola kresba lípových lístkov. Oválny podklad kríža tvorili plastické lúče a medzi ramenami kríža boli tri a tri lípové lístky. V hornej časti ramena kríža bolo očko na upevnenie závesu, ktorý bol tvorený orlom s rozpätými krídlami so štátnym znakom Slovenskej republiky na

⁸⁰*Moiré hodváb* – látky s lesklým vzorom pripomínajúcim roztečenú vodu. Vzor sa vytvára špeciálnou technológiou, tzv. kalandrovaním. V ľudovom prostredí sa takto upravovalo ľanové plátno farbené indigom.

⁸¹Rady a vyznamenania Slovenskej republiky 1939 – 1945. Trnava : Západoslovenské múzeum, 1992, s. 23.

⁸²Tamže.

⁸³Slovenský zákonník, čiastka 51, zo dňa 20. septembra 1939, č. 221. Vládne nariadenie o zriadení vyznamenania „*Slovenský vojenný víťazný kríž*“ a o ďalších stupňoch vyznamenaniach *Za hrdinstvo*, rok 1939.

prsiach. Kríž 2. triedy bol strieborný, bez pozlátenia a smalt na dvojkříži mal modrú farbu. Kríž 3. triedy bol bronzový, jednostranný, bez oválneho podkladu s hnedým priesvitným smaltom. Na hornej časti ramena bolo vyrazené očko na zavesenie na malú náprsnú stuhu. Na rube mal byť nápis „SLOVENSKÁ REPUBLIKA/1939“, ale bolo zistené, že tento bol iba na tých krížoch, ktoré boli udelené príslušníkom cudzej brannej moci.⁸⁴

Stuha pre 1. triedu mala korálovočervenú farbu, s ručne vyšívanou ozdobou lipových listov a kvetov žltej farby. Pre 2. triedu bola podobná, ale modrá a po oboch stranách mala červené pruhy obojstranne lemované tenkými bielymi pásikmi. Stuha pre 3. triedu bola červenej farby, po stranách mala vyšívané ornamentálne pásy a v spodnej časti bola klinovito zakončená s háčikom na pripevnenie klenotu.

Hviezda pre 1. triedu bola osemcípá, so štyrmi hlavnými dlhšími cípmi (priemer 84 mm) a štyrmi menšími medzi hlavnými cípmi (priemer 72 mm), v strede hviezdy bola umiestnená zmenšenina zlatého kríža a spod neho vybiehali jednotlivé lúče. Pri strede boli znázornené plastickými bodkami, ktoré postupne prechádzali do plastických lúčov tvoriacich jednotlivé cípy hviezdy. Hviezda bola vyhotovená zo striebra, kríž pozlátený s červeným smaltom. Hviezda sa nosila na ľavej strane dolnej časti hrude. (Pozri v prílohe obr. 20.)

V septembri 1942 bolo vládnym nariadením zriadené vyznamenanie Vojenný víťazný kríž, a to premenovaním Slovenského vojenného víťazného kríža. Nové vyznamenanie na svojho predchodcu nadväzovalo svojím vnútorným členením do štyroch tried, ale zároveň bolo doplnené o osobitnú triedu v podobe veľkokríža s kolanou.⁸⁵ Výtvarná podoba nového vyznamenania vychádzala zo svojho predchodcu, ale pri jednotlivých triedach vyznamenania boli zjednodušené stuhy, došlo k úprave závesu klenotu na stuhu a zmenila sa podoba insígnie 3. triedy. Vyznamenanie bolo udeľované osobám, ktoré: „... sa vyznamenali vynikajúcim vedením jednotiek v poli a tiež na vyznamenanie príslušníkov cudzích štátov, ktorí sa vynikajúcim spôsobom zaslúžili o Slovenskú republiku“.⁸⁶

Insígnie najvyššej osobitnej triedy predstavoval veľkokríž s kolanou a hviezdou. Insígnie 1. triedy mali podobu zlatého, červeno smaltovaného klenotu zaveseného na prievlečnej stuhe. Insígnie 2. triedy mali rovnakú podobu až na farbu smaltu, ktorý bol modrý. Modrou farbou smaltu disponovala aj insígnia 3. triedy, ale táto nemala záves a bola bez stuhy – nosila sa na pripínacej ihlici. Posledná, 4. trieda, mala rovnakú podobu ako pred zákonnou úpravou 3. trieda, čiže išlo o bronzový kríž upevnený na prievlečnej stuhe.

O rok neskôr, v novembri 1943, sa vládnym nariadením vyznamenanie rozčlenilo na sedem tried doplnením piatej až siedmej triedy. Novozriadené triedy mali odlišnú podobu insígnie – kríže nahradili okrúhle medaily. Všetky triedy boli rozdelené na vojenskú a občiansku skupinu insígnií, čiže na vyznamenania s mečmi a bez mečov.⁸⁷ „S mečmi sa udeľovalo toto vyznamenanie vojenským osobám, ktoré sa vyznamenali vynikajúcim spôsobom vo velení jednotkám v poli. Bez mečov sa udeľovalo vojenským osobám, ktoré vykonali mimoriadne záslužný čin v poli alebo si v zázemí získali mimoriadne zásluhy o Slovenskú republiku.“⁸⁸

Po úpravách z roku 1943 sa Vojenný víťazný kríž členil do siedmich tried, pričom jeho

⁸⁴Rady a vyznamenania Slovenskej republiky 1939 – 1945. Trnava : Západoslovenské múzeum, 1992, s. 19.

⁸⁵V dobovej dikcii zákona Veľkokríž s reťazou. Slovenský zákonník, čiastka 52, zo dňa 18. novembra 1942, č. 220. Vládné nariadenie o vojenských vyznamenaniach a pamätných odznakoch, rok 1942.

⁸⁶Tamže, čl. I.

⁸⁷Slovenský zákonník, čiastka 46, zo dňa 20. decembra 1943, č. 164. Vládné nariadenie, ktorým sa dopĺňa a mení vládne nariadenie o vojenských vyznamenaniach a pamätných odznakoch, 1943.

⁸⁸Tamže, čl. I.

najvyššiu formu predstavovala osobitná, nečíslovaná trieda v podobe veľkokríža. Ten disponoval dvomi odlišnými spôsobmi závesu insígnií. Zatiaľ čo klenot veľkokríža s mečmi sa nosil na ozdobnej kolane, klenot veľkokríža bez mečov sa nosil na veľkostehe. Obidva typy veľkokrížov pritom dopĺňala identická hviezda. Insígnie 1. a 2. triedy pozostávali zo zlatého kríža zaveseného na náhrdelnej stuhe, ale hviezdou disponovala iba 1. trieda. Insígnia 3. triedy mala podobu strieborného pripínacieho kríža bez stuhy, zatiaľ čo insígniu 4. triedy tvoril bronzový kríž (s priesvitným bezfarebným smaltom pre občiansku skupinu a s bielym smaltom pre vojenskú skupinu), upevnený na prievlečnej stuhe. Insígnie 5. až 7. triedy mali podobu zlatej, striebornej a bronzovej medaily zavesenej na prievlečnej stuhe. Všetky insígnie vojenskej skupiny, s výnimkou 4. triedy, boli doplnené skríženými mečmi – pri veľkokríži a insígniách 1. až 3. triedy to bolo priamo v klenote a meče sa ocitli v priestore medzi oboma vodorovnými ramenami patriarchálneho dvojkříža. V prípade hviezdy meče vychádzali spoza stredového medailónu a v prípade insígnií 5. až 7. triedy sa meče ocitli v prevýšení medaily. Insígnie 4. triedy meče neobsahovali, pretože príslušná skupina bola vyjadrená farbou samotnej insígnie.⁸⁹

Klenoty veľkokríža, ako aj 1. a 2. triedy Vojenného víťazného kríža boli obojstranné a ich základ bol totožný. Mal tvar patriarchálneho dvojkříža zo striebra a bol pozlátený. Dvojkříž bol obojstranne vyplnený červeným priesvitným smaltom, pod ktorým bola kresba lipových lístkov, oválny podklad kríža bol tvorený plastickými lúčmi a medzi ramenami kríža boli tri a tri lipové lístky. Klenot veľkokríža s mečmi, ako aj klenot pre 1., 2. a 3. triedu, mal na líci medzi ramenami na lipových listoch umiestnené dva skrížené meče. Meče veľkokríža, ako aj na krížoch pre 1. a 2. triedu, boli strieborné a pre 3. triedu boli pozlátené. V hornej časti klenotu bol záves na upevnenie na stuhu alebo na reťaz, ktorý bol tvorený obráteným orlom v pôvodných farbách držiaci tri zviazané Svätoplukove prúty. Farebný štátny znak Slovenskej republiky sa nachádzal na hrudi orla.

Klenot pre 3. triedu bol strieborný, podobný ako pre I. triedu bez pozlátenia a smalt bol na dvojkříži modrý. Kríž pre 4. triedu s mečmi bol z bronzu, obojstranný, vyplnený bielym smaltom. Kríž pre 4. triedu bez mečov bol jednostranný, vyplnený priesvitným smaltom. Na krížoch boli lipové lístky. Na hornom ramene bolo vylišované závesné očko, ktorým boli pripevnené na stuhu. Kríž bez mečov mal na rubovej strane horného ramena vyrytý nápis „SLOVENSKÁ REPUBLIKA“ a na spodnom ramene „1939“.⁹⁰

Medaila pre 5., 6. a 7. triedu mala kruhový tvar; triedy s mečmi mali na lícnej a rubovej strane plastický patriarchálny dvojkříž. Jeho oválny podklad tvorili lúče, v prostrednom poli medzi ramenami dvojkříža boli tri a tri lipové lístky. Pre triedy bez mečov, bola líčna strana medaily rovnaká ako s mečmi, ale na rubovej strane bolo šesť lipových lístkov, tri z nich boli obrátené smerom hore a tri smerom dolu. Uprostred medaily medzi šesticou lipových lístkov bol nápis „ZA ZÁSLUHY“. Záves na medailách s mečmi tvorili skrížené meče položené na vavrínovom venci a záves na medailách bez mečov tvorili doštičky, na ktorých boli poukladané plastické lipové lístky smerujúce od stredu k okrajom. Lístky boli cez stred a kolmo na okraje previazané stuhou. Medaila a záves pre V. triedu boli pozlátené, pre 6. postriebrené a pre 7. triedu bronzové.

Hviezda pre veľkokříž a pre 1. triedu s mečmi bola osemčípa, so štyrmi hlavnými dlhší-

⁸⁹Tamže, čl. III.

⁹⁰MARCINKO, ref. 5, s. 41.

mi cípmi (priemer 84 mm) a štyrmi menšími cípmi (priemer 72 mm), v strede hviezdy bola umiestnená zmenšenina zlatého klenotu a spod neho vybiehali lúče, ktoré rôznou dĺžkou vytvárali cípy hviezdy. Pri strede boli znázornené plastickými bodkami a ďalej prechádzali do lúčov, ktoré tvorili samotné hroty hviezdy. Hviezda bola zo striebra, zmenšenina klenotu pozlátená s červeným smaltom. Hviezda sa nosila na ľavej strane dolnej časti hrude.

Zatiaľ čo hviezda veľkokríža s mečmi bola rovnaká ako hviezda Slovenského vojenného víťazného kríža, udeľovaná v rokoch 1939 – 1942 pre 1. triedu⁹¹, hviezda pre 1. triedu bola síce z hľadiska obsahu identická, ale mala menšie rozmery – jej dlhšie cípy mali len 68 mm, kratšie cípy 58 mm. Na Vojennom víťaznom kríži s mečmi boli zlaté skrížené meče umiestnené na kratších hviezdach.⁹²

Kolana veľkokríža s mečmi bola pozlátená, dvojradová a jej články boli tvorené zmenšeninou klenotu, pospájané za sebou a vedľa seba dvojitémi očkami.

Veľkostuha pre veľkokríž bez mečov, ako aj veľkostuha pre 1. a stuhy pre 2., 5., 6. a 7. triedu boli vyhotovené z korálovočerveného hodvábu s dvoma pruhmi žltej farby. Stuha pre veľkokríž bez mečov bola široká 90 mm a dlhá 1 800 mm a nosila sa cez pravé plece, šikmo cez prsia. Stuha pre 1. a 2. triedu bola užšia (25 mm) a kratšia (500 mm), nosila sa okolo krku. Pre 4. triedu bola vyhradená klasická prievlečná stuha, klinovito zakončená s malým háčikom, ktorým bola upevnená ku krížu, a po oboch stranách mala široký vyšíty ornamentálny pás. Na stuhe bola kovová miniatúra v podobe orla so štátnym znakom, orol pre vyznamenanie s mečmi držal v pazúroch skrížené meče a pre vyznamenanie bez mečov držal v pazúroch Svätoplukove prúty previazané páskou. Stuha pre 5. až 7. triedu mala v prostriedku vedľa seba dva žlté pruhy. Záves klenotu vyznamenania 1. a 2. triedy s mečmi aj bez mečov mal podobu obráteného orla držiaceho v pazúroch Svätoplukove prúty. Pri 5. až 7. triede skrížené meče, položené na vavrínovom venci, tvorili prevýšenie medaily vojenskej skupiny, ktoré sa upínalo na jednoduchý záves v podobe rovnej lišty. Pri 5. až 7. triede v občianskej skupine mal záves medaily podobu štylizovaných previazaných Svätoplukových prútov s lipovými lístkami a s oddelenou stuhou v tvare písmena V. Stužky symbolizujúce insígnie jednotlivých tried mali rovnakú farebnú kombináciu ako pôvodné stuhy, pričom ich dopĺňali kovové miniatúry. Stužku občianskej skupiny radu predstavoval zmenšený záves najvyšších dvoch, čiže bronzový obrátený orol držiaci v pazúroch Svätoplukove prúty a s farebným štátnym znakom na hrudi. V prípade vojenskej skupiny Svätoplukove prúty nahradili skrížené meče. Zatiaľ čo v prípade stužiek pre 5. až 7. triedu občianskej skupiny miniatúra mala podobu štátneho znaku podloženého lipovými lístkami v príslušnej farbe kovu, v prípade stužiek pre 5. až 7. triedu vojenskej skupiny miniatúru predstavovalo zmenšené prevýšenie medailí v príslušnej farbe kovu, čiže zlatý, strieborný a bronzový veniec s prekríženými mečmi. (Pozri v prílohe obr. 21.)

Koncom roka 1942 vznikla požiadavka na zriadenie vojenského vyznamenania na ocenenie občanov, ktorí sa svojou obetavosťou a vynikajúcou pomocou zaslúžili o obrannú bezpečnosť Slovenskej republiky a výdatne pomáhali armáde pri plnení úloh. Ešte v tom roku v novembri bolo zriadené nové vyznamenanie – Záslužný kríž obrany štátu⁹³ bez rozdelenia do stupňov. Kríž mal srdcovito zakončené ramená, bol jednostranný, ramená

⁹¹ Pozri s. 24.

⁹² Slovenský zákonník, čiastka 46, zo dňa 20. decembra 1943, č. 164. Vládne nariadenie, ktorým sa dopĺňa a mení vládne nariadenie o vojenských vyznamenaniach a pamätných odznakoch, 1943, č. 830.

⁹³ Slovenský zákonník, čiastka 8, zo dňa 24. februára 1940, č. 30. Zákon o radoch, čestných odznakoch a tituloch, 1940.

Slovenský zákonník, čiastka 52, zo dňa 18. novembra 1942, č. 220. Vládne nariadenie o vojenských vyznamenaniach a pamätných odznakoch, 1942.

boli smaltované nabielo s pozlátenou obrubou, ktorá v srdcovitom zakončení prechádzala do kresby lipovej vetvičky s tromi lístkami. V strede kríža bol samostatne razený na hranu postavený pozlátený štvorec, do stredu ktorého bol umiestnený pozlátený patriarchálny dvojkriž. Spod neho vybiehali po celej ploche štvorca lúče. Kríž bol mierne profilovaný. V hornom ramene bolo malé očko, cez ktoré bol prevlečený široký závesný krúžok pre upevnenie stuhy. Stuha bola zložená zo štátnych farieb, a to z moiré hodvábu červenej farby v strede s modrým pruhom a po okrajoch s bielymi prúžkami. Kríž bol vyrábaný zo striebra a bronzu. Väčšinou bol udeľovaný bronzový, zo striebra a so smaltovaním prostredného štvorca bol udelený len ojedinele, aj to iba niekoľkým prominentom. Boli to najmä varianty, keď kríž mal patriarchálny dvojkriž s červeným smaltom, alebo vnútorný štvorec mal s červeným alebo modrým smaltom.⁹⁴ (Pozri v prílohe obr. 23.)

Na ocenenie vojenských a občianskych osôb a členov Hlinkovej gardy, ktoré sa pri branných opatreniach zaslúžili o vydobytie a zabezpečenie samostatnosti Slovenského štátu, vláda zriadila ďalšie vojenské vyznamenanie Pamätnú medailu⁹⁵. Išlo o ocenenie za obranné boje proti vpádu Maďarov v marci 1939 a za účasť v poľskom ťažení v septembri 1939. V prípade, ak sa nositelia medaily zúčastnili na poľnom ťažení do Poľska v septembri 1939, nedošlo k opakovanému vyznamenávaniu druhou medailou, ale obdržali len bronzový štítok s nápisom Javorina a dvomi smrekovými vetvičkami, ktoré si pripiepli na stužku medaily. Pri príležitosti memorandových osláv v Martine roku 1941 bolo doplnené rozlíšenie medail štítkami s nápismi III. 1939 a IX. 1939.⁹⁶

Pamätná medaila bola v tvare štítu rovnoramenného trojuholníka na oboch stranách mierne zaobleného, ktorého ostrý uhol smeroval dolu. Na lícnej strane v strede bol ovenčený vavrínovou a lipovou ratolesťou plastický, na hrot kolmo postavený široký meč, a celok bol ovinutý stuhou s vyrytým nápisom „1939“. Rukoväť meča prečnievala ponad štít, na nej bolo očko na zavesenie na stuhu. Líčna a rubová strana boli obrúbené tenkým plastickým okrajom. Stuha bola zložená zo štátnych farieb, a to z moiré hodvábu modrej farby, v strede bol široký biely pruh a na oboch okrajoch stuhy boli červené a biele prúžky.

Pamätná medaila mala tieto varianty: Pamätná medaila s nápisom na rubovej strane „ZA OBRANU SLOVENSKA V MARCI 1939“; Pamätná medaila s nápisom na rubovej strane „JAVORINA – ORAVA“; Pamätná medaila s bronzovým štítkom na stuhe s nápisom „III. 1939“; Pamätná medaila s bronzovým štítkom na stuhe s nápisom „IX. 1939“; Pamätná medaila s bronzovým štítkom na stuhe s nápisom „JAVORINA“ (20 mm) a Pamätná medaila s väčším bronzovým štítkom na stuhe s nápisom „JAVORINA“ (32 mm).⁹⁷ (Pozri v prílohe obr. 24.)

Pokračovaním zriaďovania ďalších dekorácií na ocenenie zásluh vojenských a občian-

⁹⁴MARCINKO, ref. 5, s. 47.

Rady a vyznamenania Slovenskej republiky 1939 – 1945. Trnava : Západoslovenské múzeum, 1992, s. 24.

⁹⁵Slovenský zákonník, čiastka 21, zo dňa 11. mája 1939, č. 95. Vládne nariadenie o vyznamenaniach za hrdinstvo v bojoch za zabezpečenie samostatnosti slovenského národa a medaily za zásluhy o vydobytie slovenskej samostatnosti, 1939.

Slovenský zákonník, čiastka 52, zo dňa 18. novembra 1942, č. 220. Vládne nariadenie o vojenských vyznamenaniach a pamätných odznakoch, 1942, s. 882-883.

⁹⁶Rady a vyznamenania Slovenskej republiky 1939 – 1945. Trnava : Západoslovenské múzeum, 1992, s. 32.

⁹⁷Štítky s nápisom „III. 1939“ a „IX. 1939“ mali rozmery 14x15 mm a boli obdĺžnikového tvaru, ich umiestnenie bolo známe len na stužkách, štítky s nápisom „Javorina“ mali pôvodne šírku 32 mm a vyskytovali sa len na stuhách. Neskôr bola ich šírka zmenšená na 20 mm a nosili sa aj na stuhe, ale taktiež na stužke. Tamže, s. 33.

ských osôb, bolo zriadenie Pamätného odznaku za ťaženie proti ZSSR.⁹⁸ Odznak mal tri stupne, 1. stupeň sa udeľoval za najmenej mesačnú príslušnosť pri bojovej jednotke, 2. stupeň za najmenej mesačnú príslušnosť v poli bez účasti na bojoch a 3. stupeň za najmenej trojmesačnú službu alebo práce v zázemí v prospech poľného ťaženia. Pamätný odznak bol z bronzu, ktorého okraj tvoril vavrínový veniec v dolnej časti ovinutý stuhami. Horné okraje sa dotýkali rukoväte skloneného meča, v hornej časti prekrytého prilbou s dvojkřížom a s dátumom 22. VI. 1941, začiatkom vojny proti ZSSR. Hrot meča prerážal päťramennú hviezdu s kosákom a kladivom. Od spodnej časti meča vybiehali na oboch stranách trikrát po štyroch lúčoch, ktoré šikmo smerovali na vnútorný okraj vavrínového venca. Odznak pre 1. stupeň bol celý strieborný, 2. stupeň mal postriebrený vavrínový veniec a meč, a pre tretí stupeň bol bronzový. Meč odznaku všetkých stupňov bol leštený.

Vládnym nariadením z novembra 1942 boli zriadené a zavedené tzv. symbolické náhradky,⁹⁹ čiže vyznamenania, nahrádzajúce celú skupinu už udelených vyznamenaní. Boli to Pamätný kříž, Kříž svetovej vojny a Kříž odboja – pre aktívnych príslušníkov armády, nosené len na vojenskej rovnošate. Za všetky vyznamenania, čestné a pamätne odznaky, ktoré príslušníci slovenskej armády obdržali:

- pred rokom 1914 im bol udelený Pamätný kříž,
- počas svetovej vojny 1914 – 1918 im bol delený Kříž svetovej vojny,
- v rokoch 1918 – 1921 im bol udelený Kříž odboja.¹⁰⁰

Pamätný kříž mal tri stupne, pozostával z kříža a hnedej stuhy s tromi žltými pruhmi, 2. stupeň z kříža, stuhy s dvoma žltými pruhmi a 3. stupeň z kříža, stuhy s jedným žltým pruhom. Kříž bol rovnaký pre všetky stupne, z bronzu, pozlátený, jednostranný a vypuklý. Bol vytváraný štyrmi vzájomne sa pretínajúcimi kruhovitými plochami. Plocha kruhov bola ozdobená zo stredu vybiehajúcimi lúčmi, na ktorých bol jednoduchý kříž trojuholníkovej plastiky. Na obvode kruhov v šírke plochy ramien kříža bolo šesť guľôčok a na hornom ramene bolo upevnené očkom pre záver na stuhu. Stuha bola z moiré hodvábu hnedej farby.

Kříž svetovej vojny mal šesť stupňov. Pozostával z kříža a stuhy. Kříž bol pre všetky stupne jednostranný, vypuklý, z bronzu a jeho ramená sa kónicky zbíjali do stredu. Kříž prekryval dva skřížené meče, bol smaltovaný na čierne s kovovou obrubou. Na dolnom a hornom ramene boli dvojité kříže a na bočných ramenách letopočty 1914 a 1918. Stuha bola z moiré hodvábu bielej farby so zvislými širokými pruhmi čiernej farby pre 1. – 3. stupeň a tromi zvislými úzkymi pruhmi čiernej farby pre 4. až 6. stupeň. Na stuhe boli dva skřížené meče z bronzu, na ktorých bol zmenšený čierny kónický kříž. Prvé tri stupne boli pozlátené, stuha 1. stupňa mala tri široké pruhy čiernej farby, 2. stupeň dva široké pruhy čiernej farby a 3. stupeň jeden široký čierny pruh. Taktiež mali na stuhách pozlátené skřížené meče a kónický kříž. Štvrtý až šiesty stupeň boli postriebrené. Stuha 4. stupňa mala tri úzke pruhy čiernej farby, 5. stupeň dva úzke pruhy čiernej farby a 6. stupeň len jeden úzky

⁹⁸Slovenský zákonník, čiastka 52, zo dňa 18. novembra 1942, č. 220. Vládné nariadenie o vojenských vyznamenaníach a pamätných odznakoch, 1942.

Slovenský zákonník, čiastka 46, zo dňa 20. decembra 1943, č. 164. Vládné nariadenie, ktorým sa doplňuje a mení vládné nariadenie o vojenských vyznamenaníach a pamätných odznakoch, 1943.

⁹⁹Hlavnou úlohou týchto náhradiek bolo obmedziť počet cudzích vyznamenaní (okrem nemeckých), ako aj odstrániť diferenčné vzťahy medzi bývalými legionármi a domácimi, bývalými príslušníkmi Rakúsko-Uhorska. Pozri: Slovenský zákonník, čiastka 52, zo dňa 18. novembra 1942, č. 220. Vládné nariadenie o vojenských vyznamenaníach a pamätných odznakoch, 1942.

¹⁰⁰Tamže.

pruh. Skrížené meče s kónickým krížom na stuhách boli postriebrené.

Križ odboja mal štyri stupne, všetky boli z bronzu. Križ bol s pozláteným okrajom, jednostranný, smaltovaný na čierno, vypuklý, položený na venci z pozlátených lipových lístkov. Na nich medzi ramenami s lesklo pozlátenými lipovými ratolesťami boli ovenčené lesklo pozlátané štyri štátne znaky Slovenskej republiky, ktorých päť štítov smerovali do stredu kríža. Ramená kríža sa kónicky zbíehali do stredu a na hornom ramene bolo očko pre záves, ktorým sa upevňoval na stuhu. Stuha bola z moiré hodvábu fialovej farby, na ktorej boli zelené pruhy. Vyznamenanie 1. stupňa malo 3 pruhy, 2. stupňa 2 pruhy, 3. stupňa jeden pruh a 4. stupňa bolo bez pruhu. (Pozri v prílohe obr. 25.)

„Rad Kniežaťa Pribinu“ bolo najvyššie slovenské vyznamenanie založené: „... na uctenie si pamiatky prvého samostatného slovenského kniežaťa Pribinu, zakladateľa prvého slovenského kresťanského kostola v Nitre v prvej polovici deviateho storočia“.¹⁰¹ Bol to všeobecne zásluhný rad udeľovaný predovšetkým cudzím štátnym príslušníkom ako prejav medzinárodnej zdvorilosti, a slovenským občanom za zásluhy o Slovenskú republiku z hľadiska hodnotenia zásluh za národ a štát, ale nie podľa hodnosti alebo funkcie. Hoci nešlo o špecializované vojenské vyznamenanie, od roku 1942 sa rad rozdelil na občiansku a vojenskú skupinu. Rad prešiel tromi vývojovými etapami, podľa jednotlivých vládnych nariadení. Prvá etapa sa začala založením radu¹⁰² v júni 1940 so štyrmi triedami, pričom 1. trieda bola udeľovaná aj s kolanou a hviezda mala smrekové vetvičky smaltované na zeleno. V druhej etape, vo februári 1942,¹⁰³ bol rad rozšírený o piatu triedu so strieborným krížom (Rytiersky kríž), hviezda pre 1. triedu bola celá pozlátená, bez smaltovania. V tretej etape¹⁰⁴, v marci 1942, bol rad rozšírený takým spôsobom, že najvyššiu triedu radu predstavoval nečíslovaný stupeň s kolanou, za ním nasledoval opätovne nečíslovaný osobitný stupeň a až za ním päť číslovaných tried. Bol udeľovaný v dvoch skupinách – civilnej skupine a vojenskej skupine s mečmi. Počas brannej pohotovosti štátu rad bol udeľovaný s mečmi vojenským osobám cudzím i domácim.

Rad Kniežaťa Pribinu, stupeň s kolanou, sa skladal z pozláteného veľkého radového klenotu v tvare kríža, reťaze kolany a radovej hviezdy, ktorá bola totožná s hviezdou osobitného stupňa; osobitný stupeň – pozlátený veľký radový klenot, veľkostuha a radová hviezda; 1. trieda (veľkokriž) – pozlátený klenot, veľkostuha a radová hviezda; 2. trieda (veľkodôstojnícky kríž) – zlatý klenot, náhrdelná stuha a radová hviezda; 3. trieda (veliteľský kríž) – zlatý klenot a náhrdelná stuha; 4. trieda (dôstojnícky kríž) – zlatý klenot a prievlečná stuha; 5. trieda (rytiersky kríž) – strieborný klenot a prievlečná stuha.

¹⁰¹Slovenský zákonník, čiastka 8, zo dňa 24. februára 1940, č. 30. Zákon o radoch, čestných odznakoch a tituloch, 1940.

Slovenský zákonník, čiastka 30, zo dňa 26. júna 1940, č. 155. Vládne nariadenie o založení radu kniežaťa Pribinu, radu Slovenského kríža a medaily Slovenského kríža, roč. 1940, s. 240.

¹⁰²Slovenský zákonník, čiastka 30, zo dňa 26. júna 1940, č. 155. Vládne nariadenie o založení radu kniežaťa Pribinu, radu Slovenského kríža a medaily Slovenského kríža, roč. 1940.

¹⁰³Slovenský zákonník, čiastka 10, zo dňa 28. februára 1942, č. 25. Vládne nariadenie, ktorým sa dopĺňa vládne nariadenie o založení radu kniežaťa Pribinu, radu Slovenského kríža a medaily Slovenského kríža, roč. 1942.

¹⁰⁴Slovenský zákonník, čiastka 58, zo dňa 22. decembra 1942, č. 240. Vládne nariadenie o rade kniežaťa Pribinu, rade Slovenského kríža a medaile Slovenského kríža, roč. 1942.

Klenot bol z pozláteného striebra a mal tvar kríža. V stredovom medailóne bol reliéf hlavy kniežaťa Pribinu s tvárou obrátenou napravo. Reliéf bol matný, ohraničený pásom a ležal na štylizovaných slnečných lúčoch okružených rámom. Spod neho v podobe kríža vychádzali štyri slnečné lúčové zväzky, každý so štyrmi zahrotenými lúčmi. Medzi zväzkami lúčov boli štyri symboly zo štátneho znaku – dvojramenný kríž s trojvrším. Žliabok rámu a vrcholy dvojramenného kríža boli smaltované namodro. Rubová strana bola podobná lícnej, reliéf zobrazoval Pribinov kostolík so slnečnými lúčmi v pozadí a okolo neho bol kruhopis „SAECULO NONO ISTANTE FUNDAVIT“ (Dokázateľne založený v deviatom storočí). Medzi prvým a posledným písmenom kruhopisu bola umiestnená lípová vetvička so štyrmi lístkami. Klenot bol krúžkom spojený so závesom, ktorý na oboch stranách pozostával z troch Svätoplukových prútov zviazaných stužkami, smaltovanými v štátnych farbách – pre občiansku skupinu. Klenot pre vojenskú skupinu mal podobu dvoch skrížených mečov položených na vavrínovom venci.¹⁰⁵

Veľkostuha, náhrdelná stuha a prievlečná stuha boli z moiré hodvábu cinóbrovej farby so stredovým pruhom belasej farby. Veľkostuha pre osobitný stupeň mala stredový belasý pruh dvakrát širší ako stuha 1. triedy (veľkokríž) a nosila sa cez pravé plece, šikmo cez prsia, vľavo dole bola skrížená, na ktorej bola pripevnená kokarda rovnakej látky a farby a pod ňou bol zavesený klenot. Náhrdelná stuha pre 2. triedu (veľkodôstojnícky kríž) a 3. triedu (veliteľský kríž) bola kratšia a užšia so stredným belasým pruhom a nosila sa okolo krku. Prievlečná stuha taktiež so stredným belasým pruhom sa nosila na ľavej strane hrude a bola určená pre klenot 4. triedy (dôstojnícky kríž) a 5. triedy (rytiersky kríž). Radová hviezda bola zo striebra, mierne vypuklo profilovaná, osemcípá a v strede so zmenšeným pozláteným klenotom umiestneným na rovnom poli, ohraničeným rámom lomeným do šiestnástich zúbkov. Zo stredu hviezdy vyžarovalo osem plastických lúčových zväzkov, medzi ktorými bolo osem štylizovaných smrekových vetvičiek. Pre rad s mečmi mala hviezda pod poľom zmenšeného kríža dva skrížené meče.¹⁰⁶

Hviezda pre stupeň s kolanou a osobitný stupeň mala pozlátené lúčové zväzky, ako aj rub, listy smrekových vetvičiek boli strieborné a ich rebrá pozlátené. Hviezda pre veľkokríž mala strieborné lúčové zväzky a listy smrekových vetvičiek boli pozlátené a hviezda pre veľkodôstojnícky kríž mala lúče, ako aj rub matne strieborné, listy smrekových vetvičiek boli strieborne ligotavé.

Kolana bola zo zlata, zložená zo šiestnástich znakových a šiestnástich prútových jednostranných článkov, striedavo pospájaných retiazkami a ďalší sedemnásť článok bol na zavesenie klenotu. Zavesenie bolo prevedené tak, že medzi tromi konečnými prútovými článkami boli tri spojovacie retiazky (každá 6 ohniviek) tvoriace rovnostranný trojuholník, ktorého každý jeho vrchol bol pripojený ku stredu prútov. Na treťom voľnom zväzku prútov bol zavesený klenot. Znakový článok bol tvorený štylizovaným štátnym znakom, v ktorom na modrom smaltovanom trojvrší bol dvojkříž, a prútový článok pozostával z troch zviazaných prútov. Rubová strana kolany bola hladká.

Rad Kniežaťa Pribinu bol najvyšším štátnym vyznamenaním Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945 a v skutočnosti po výtvarnej stránke patril medzi veľmi vydarené a pekné diela drobnej plastiky. (Pozri v prílohe obr. 26.)

¹⁰⁵Tamže, s. 950.

¹⁰⁶Rady a vyznamenania Slovenskej republiky 1939 – 1945. Trnava : Západoslovenské múzeum, 1992, s. 10.

Na oceňovanie zásluh o Slovenskú republiku občanov a cudzích štátnych príslušníkov boli zriadené Rad Slovenského kríža a Medaila slovenského kríža, ako symbol uctievania si pamiatky Andreja Hlinku, ktorý sa najviac zaslúžil o samostatnosť slovenského národa.¹⁰⁷ Počas brannej pohotovosti štátu bol rad s mečmi udeľovaný vojenským domácim osobám, ale aj cudzím štátnym príslušníkom.

Rad mal tri vývojové etapy, v ktorých bol postupne dotváraný počet tried, ich jednotlivé zloženie, ako aj doplnenie o meče. V prvej etape, v roku 1940, mal rad po založení štyri triedy,¹⁰⁸ vo februári 1942 prešiel rad druhou vývojovou etapou, v rámci ktorej bol doplnený o 5. triedu a bola zriadená kolana.¹⁰⁹ Koncom roka 1942, v tretej etape, bolo definitívne potvrdené zloženie radu (nečíslovaný stupeň s kolanou a päť tried) a navyše bol rozdelený do občianskej a vojenskej skupiny.¹¹⁰

Rad slovenského kríža mal nasledovnú štruktúru: stupeň s kolanou – klenot zavesený na kolane a doplnený radovou hviezdou; 1. trieda (veľkokríž) – veľký klenot na veľkostihe a radová hviezda; 2. trieda (veľkodôstojnícky kríž) – stredný klenot na náhrdelnej stuhe a radová hviezda; 3. trieda (veliteľský kríž) – stredný klenot na náhrdelnej stuhe; 4. trieda (dôstojnícky kríž) – stredný klenot na prievlečnej stuhe; 5. trieda (rytiersky kríž) – malý klenot na prievlečnej stuhe.

Veľký, stredný a malý klenot¹¹¹ so závesom boli z pozláteneho striebra a mali tvar dvojitého patriarchálneho kríža, ktorého rozšírené konce ramien tvorili približne kruh a na oboch stranách bol nabielo smaltovaný. Dookola tvorili lipové listy a kvety medzi ramenami kríža veniec, a plochy medzi nimi boli perforované. Na lícnej strane v strede bol reliéf hlavy Andreja Hlinku vpravo a na jeho rubovej strane heslo „VERNÍ SEBE SVORNE NAPRED“, každé slovo samostatne v riadku. Pás a lipové konáre boli ligotavé a ostatné časti radového kríža boli matné. Ramená dvojkríža boli bielo smaltované. Záves veľkého a stredného klenotu tvorila pochodeň, ktorá mala po stranách po troch ligotavých valaškách zviazaných ligotavou stuhou. Záves malého klenotu bol tvorený dvoma ratolestami, každá s tromi listami rozvetvenými na oboch stranách. Pre všetky rady s mečmi tvorili záves dva skrížené meče položené na vavrínovom venci.

Veľkostiha, náhrdelná stuha a prievlečná stuha¹¹² boli z moiré hodvábu čiernej farby s dvoma pruhmi, rovnomerne vzdialenými od okrajov belasej farby. Veľkostiha (dlhá 180 cm) (široká 90 mm) s dvoma pruhmi (široké 6,5 mm) sa nosila cez pravé plece šikmo cez prsia, v dolnej časti prekrížená, na nej pripevnená kokarda tej istej farby, pričom jej zakončenie bolo zúbkované. Náhrdelná stuha (dlhá 50 cm, široká 35 mm) s pruhmi sa nosila okolo krku, v prostriedku zviazaná, z ktorej visel stredný radový kríž. Prievlečná stuha (dlhá 6 cm, široká 35 mm) s pruhmi sa nosila na prsiach vľavo hore a z jej zahroteného konca visel stredný, prípadne malý radový kríž.

¹⁰⁷Slovenský zákonník, čiastka 30, zo dňa 26. júna 1940, č. 155. Vládne nariadenie o založení radu kniežat'a Pribinu, radu Slovenského kríža a medaily Slovenského kríža, roč. 1940, s. 242.

¹⁰⁸Tamže, 242-243.

¹⁰⁹Slovenský zákonník, čiastka 10, zo dňa 28. februára 1942, č. 25. Vládne nariadenie, ktorým sa dopĺňa vládne nariadenie o založení radu kniežat'a Pribinu, radu Slovenského kríža a medaily Slovenského kríža, roč. 1942.

¹¹⁰Slovenský zákonník, čiastka 58, zo dňa 22. decembra 1942, č. 240. Vládne nariadenie o rade kniežat'a Pribinu, rade Slovenského kríža a medaile Slovenského kríža, roč. 1942, s. 952.

¹¹¹Tamže, s. 952.

¹¹²Rady a vyznamenania Slovenskej republiky 1939 – 1945. Trnava : Západoslvenské múzeum, 1992, s. 11.

Radová hviezda ¹¹³(priemer 90 mm) šesťcípá, bola zo striebra, pozostávala z pozlátenej vrstvy olivových listov a vrstvy štylizovaných lúčov, v strede ktorej bola zmenšenina lícnej strany radového klenotu. Do každého cípu hviezdy smerovalo spod vrstvy olivových listov jedenásť matných lúčov, z ktorých stredný bol najdlhší a tvoril hrot cípu hviezdy, ostatné lúče od prostredného napravo a naľavo boli postupne skrátene, tak, že ich konce tvorili obrysy celého cípu hviezdy. Pre rad s mečmi mala hviezda dva skrížené meče položené na lúčoch.

Kolana Radu Slovenského kríža bola totožná s kolanou Radu kniežat'a Pribinu.¹¹⁴

So založením Radu slovenského kríža sa zriadila aj Medaila slovenského kríža,¹¹⁵ ktorá bola udeľovaná za statočnosť pred nepriateľom. Medaila mala tri stupne, prvý stupeň bol najvyšší, ostatné boli postupne nižšie. Medaila 1. stupňa bola zo striebra a pozlátaná, 2. stupňa zo striebra a 3. stupňa bola bronzová. Všetky boli zavesené na prievlečnej stuhe a patrila k nej aj malá stužka, ktorá nahrádzala nosenie vyznamenania in natura.

Medaila mala tvar kruhu, na lícnej strane bol dvojité patriarchálny kríž, ktorého rozšírené konce ramien siahali až po jej okraj a dookola medzi ramenami kríža lipové listy a kvety tvorili veniec. Na lícnej strane v strede bol pásom ohraničený kruh, v ktorom bol reliéf hlavy Andreja Hlinku vpravo a na jeho rubovej strane heslo „VERNÍ SEBE SVORNE NAPRED“, pričom bolo každé slovo samostatne v riadku. Po oboch stranách boli trojlístkové vetvičky a nad ním bol lipový dvojlístok. Na stuhu sa pripájal prostredníctvom ozdobného závesu. Záves na lícnej a rubovej strane bol tvorený rovnakými dvomi lipovými vetvičkami obrátenými napravo a naľavo, každá s tromi lístkami.

Stuha bola z moiré hodvábu čiernej farby s dvoma pruhmi belasej farby pri jej okraji. Bola zložená do pravidelného päťuholníka, vystužená drôtenou kostičkou. (Pozri v prílohe obr. 27.)

Po vypuknutí Slovenského národného povstania 29. augusta 1944 Slovenská národná rada 14. septembra 1944 zrušila zákonným nariadením č. 16 všetky vyznamenania a čestné odznaky, ktoré boli zriadené po 6. októbri 1938. Vydala zákaz ich používania.

Záver

Vojenská symbolika prvej Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945 je všeobecne predmetom veľkého záujmu, pretože vznikla a používala sa vo veľmi zložitom období. Samotný vznik tejto symboliky bol neodmysliteľne spojený s historickými národno-emanipačnými princípmi a dejinnými cyrilo-metodskými tradíciami slovenského národa. Zároveň ale na jej obsah, ako aj na formu mal do značnej miery silný vplyv vládnucci ľudácky, klérofašistický totalitný režim, ktorý svojimi mocenskými ambíciami a vazalstvom sa stal poslušným nástrojom i spoluúčastníkom rasistickej a dobyvačnej politiky nacistického Nemecka.

Na základe výskumu a analýzy daného historického obdobia sme dospeli k poznaniu, že vznikajúca a formujúca sa obsahová a tvarová národná vojenská symbolika mala v sebe nielen skryté, ale aj otvorene prezentované niektoré prvky spoločnej československej vo-

¹¹³Slovenský zákonník, čiastka 58, zo dňa 22. decembra 1942, č. 240. Vládne nariadenie o rade kniežat'a Pribinu, rade Slovenského kríža a medaile Slovenského kríža, roč. 1942, s. 953.

¹¹⁴Pozri s. 31.

¹¹⁵Slovenský zákonník, čiastka 30, zo dňa 26. júna 1940, č. 155. Vládne nariadenie o založení radu kniežat'a Pribinu, radu Slovenského kríža a medaily Slovenského kríža, roč. 1940, s. 243-244.

jenskej symboliky. Išlo najmä o prechodné obdobie vzniku slovenskej armády, keď niektoré vojenské symboly, najmä tie, ktorých vývoj, zriadenie a zavedenie si vyžiadalo určité dlhšie časové obdobie (vojenské rovnošaty, hodnostné dištinkcie, označenie druhov vojsk a zbraní, výkonnostné odznaky a pod.). Postupne sa vojenská symbolika, jej obsah a forma menili z dôvodu samotnej podstaty spoločensko-politického zriadenia štátu, a tým dochádzalo k ďalšiemu odlišeniu od spoločnej československej vojenskej symboliky. Jej dotváranie, premena niektorých spoločných symbolov československej vojenskej symboliky, vznik a rozvíjanie úplne novej, skutočne národnej vojenskej symboliky prvej Slovenskej republiky (nové hodnostné dištinkcie, rukávové odznaky, rukávové označenia a vojenské vyznamenania) bolo urýchlené a ovplyvňované najmä podmienkami, v ktorých sa sama nachádzala. Niektoré symboly vznikli a používali sa pod vplyvom nacistickej vojenskej propagandy.

Pri posudzovaní vojenskej symboliky daného obdobia z pohľadu, respektíve v priesečníku troch pomocných historických vied faleristiky, heraldiky a vexilológie sa jednoznačne ukázalo, že vo všetkých sledovaných oblastiach bol veľký počet jednotlivých symbolov, ktoré mali spoločné základné a najčastejšie používané prvky, symboly alebo znamenia. Išlo najmä o používanie štátnych symbolov – štátnej vlajky, štátnej zástavy a štátneho znaku, respektíve len ich niektorých prvkov, ako napríklad rovnaké usporiadanie farieb na použitých stuhách (trikolóra) a trojvršie s dvojramenným krížom. V rámci tejto skupiny mal svoje dominantné postavenie orol (slovenský, tatranský), ale aj tri Svätoplukove pruhy, prekrížené meče a lipový veniec, respektíve ratolesti, ktoré sa používali na čiapkách, na hodnostných označeniach vyšších dôstojníkov, na zástavách, radoch a dekoráciách. Taktiež do tejto skupiny môžeme zaradiť aj niektoré heraldické štíty, ako aj iné tvary (gotický, neskorogotický, okrúhly, trojuholníkový), ktoré sa najčastejšie objavovali napríklad: na odznaku so štátnym znakom na čiapkách, na zástavách, rukávových znakoch a odznakoch na rovnošate, odznaky prezentujúci postavenie alebo dosiahnutie odbornej vojenskej a výkonnostnej úrovne.

Pri skúmaní jednotlivých druhov vojenskej symboliky celý rad motívov, symbolov, prvkov alebo znamení bol uplatňovaný len v niektorých jej oblastiach alebo boli použité len v špecifických prípadoch, respektíve boli typické len pre istú skupinu artefaktov. Používané znamenia v podobe skríženej maršalskej palice s mečom, skríženej Merkurovej okřídlennej (tzv. caduceus) a Eskulapovej palice, ľahkých a ťažkých pechotných zbraní (skřížené pušky, guľomet) a bojovej techniky (skřížené delostrelecké hlavne, obrnené vozidlo alebo tank) alebo rôznych grafických symbolov (smerová šípka, skřížené kopáče, váhy, písmeno „T“ a pod.), ako aj trojlístová vrtuľa a iné prvky tvorili základ motívov skupiny absolventských a stavovských odznakov a znakov, odznakov triednych špecialistov, výkonnostných a leteckých odznakov, pamätných a čestných odznakov. Taktiež niektoré z nich patrili medzi motívy pre rozlišovacie rukávové znaky a odznaky na vojenskej rovnošate. Ďalšie použité prvky ako päťramenné hviezdy, rôzne druhy pásov a lemovaní, ako aj celá široká paleta farieb výložiek všetkých zbraní a správ boli špecifické pre golierové hodnostné označenia na uniformách.

Prvky alebo motívy, najmä patriarchálny dvojkříž, grécky kríž, osemčípa a šesťčípa hviezda, profil hlavy kniežaťa Pribinu a hlavy Andreja Hlinku, Pribinov kostol, ako aj ďalšie symboly už vyššie spomínané, boli špecifické len pre skupinu radov a dekorácií, v ktorej tvorili základ pre také insígnie, ako boli jednotlivé kolany, klenoty a hviezdy so stuhami.

Vo všetkých skúmaných oblastiach sa preferovali predovšetkým základné heraldické farby, a to červená, modrá, čierna a zelená, ako aj farby kovov zlatá (žltá) a strieborná (biela). Na základe uvedeného výskumu sme dospeli k takému poznaniu, že slovenská vojenská symbolika daného obdobia bola bohatá svojou rôznorodosťou, jednoduchosťou a farebnou pestrosťou, ako aj účelovosťou.

Desiatky nových symbolov boli priamo, ale aj nepriamo spojené so vznikom slovenskej armády, jej činnosťou a úlohami, a preto mali svoju nezastupiteľnú úlohu. Celý rad symbolov vznikol na základe potreby rozlíšiť, respektíve identifikovať alebo označiť postavenia, úlohy a právomoci v systéme armádneho organizmu.

V uvedenom období boli vytvorené desiatky nových rôznych symbolov, ktoré odrážali historickú, vojenskohistorickú dobu, boli spojené s bezprostredným vznikom, fungovaním prvej Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945.

Použité obrázky v štúdiu boli prevzaté z nasledujúcej literatúry:

CSÉFALVAY, F. a kol. Vojenské dejiny Slovenska, V. zväzok 1939 – 1945. Bratislava : Magnet Press, Slovakia 2008.

Časopis Slovenské vojsko: - ročník I., zo dňa 1. apríla 1940,
- ročník II., zo dňa 15. marca 1941.

KLIMENT, K. Charles – NAKLÁDAL, Břetislav. Slovenská armáda 1939 – 1945. Praha : Naše vojsko, 2003.

MARCINKO, J. – JIROUŠEK, A. Slovenské rady, vyznamenania, čestné odznaky. Košice : Agentúra Sása, Košice, 2002.

LITTELEJOHN, David: Foreign Legions of the Third Reich. (Vol3:Albania, Czechoslovakia Greece, Hungary and Yugoslavia). San Jose, Calif. : R. James Bender Publishing, 1985.

Rady a vyznamenania Slovenskej republiky 1939 – 1945. Trnava : Západoslovenské múzeum, 1992.

Smernice pre nosenie vojenskej rovnošaty a rovnošaty pracovného sboru, Se-1. Bratislava : Ministerstvo národnej obrany, 1940.

Vojenský historický ústav Praha : Vojenské technické muzeum Lešany u Týnce nad Vltavou a Armádní muzeum Žižkov, sbírka – Vexilologie.

VHM, Piešťany. Zbierka č. XV. – rady, vyznamenania, medaily, odznaky, plakety, hodnostné označenia, znaky útvarov, rozlišovacie znaky, dekréty, ktoré sú súčasťou medailí a pod., 2012.

Vlastná zbierka autora.

Prílohy

1-Vojnová vlajka Slovenskej republiky
(používaná od novembra 1939 do jari 1945)

2-Vojnová vlajka Slovenskej republiky
(používaná od novembra 1939 do jari 1945)

3a-Zástava Vojenskej akadémie (rub), 1940

3b-Zástava Vojenskej akadémie (lice), 1940

4a-Štandarda Delostreleckého pluku 11 (rub),
1939 (prešitý rub štandardy čs. delostreleckého
pluku 54 Bratislava, 1931 – 1939)

4b-Štandarda Delostreleckého pluku 11 (lice),
1939 (prešité lice štandardy čs. delostreleckého
pluku 54 Bratislava, 1931 – 1939)

5a-Štandarda Delostreleckého pluku 1 Bratislava (rub), 1939 (prešitý rub štandardy čs. delostreleckého pluku 109 Bratislava, 1931 – 1939)

Korunka štandardy čs. delostreleckého pluku 109

5b-Štandarda Delostreleckého pluku 1 Bratislava (lice), 1939 (prešité lice štandardy čs. delostreleckého pluku 109 Bratislava, 1931 – 1939)

6a-Štandarda Delostreleckého pluku 9 (rub), 1939 (prešitý rub štandardy čs. delostreleckého pluku 9 Bratislava, 1930 – 1939)

Korunka čs. delostreleckého pluku 9

6b-Štandarda Delostreleckého pluku 9 (lic), 1939 (prešité lice štandardy čs. delostreleckého pluku 9 Bratislava, 1930 – 1939)

7a-Štandarda Delostreleckého pluku 153 Bratislava (rub), 1939 (prešitý rub štandardy čs. delostreleckého pluku 153 Bratislava, 1931 – 1939)

Korunka štandardy čs. delostreleckého pluku 153

7b-Štandarda Delostreleckého pluku 153 Bratislava (lice), 1939 (prešité lice štandardy čs. delostreleckého pluku 153 Bratislava, 1931 – 1939)

8a-Zástava Pluku útočnej vozby Turčiansky Sv. Martin (lice), 1940

8b-Zástava Pluku útočnej vozby Turčiansky Sv. Martin (rub), 1940

9a-Zástava Pešieho pluku 2 Trenčín (rub), 1939

9b-Zástava Pešieho pluku 2 Trenčín (lice), 1939

**ODZNAKY NA ČIAPKU POUŽÍVANÉ V SLOVENSKEJ ARMÁDE
V ROKOCH 1939 - 1945**

10-ODZNAKY POUŽÍVANÉ V ROKU 1939

NA VYCHÁDZKOVEJ ČIAPKE

Rotmajstri

Dôstojníci, generáli

Mužstvo

Rotmajstri

*Dôstojníci,
generáli*

13-ODZNAKY POUŽÍVANÉ V ROKOCH 1940 - 1945

NA VYCHÁDZKOVEJ ČIAPKE

Rotmajstri

Dôstojníci, generáli

*Rotmajstri
nemeckej národnosti*

*Dôstojníci
nemeckej národnosti*

NA POLNEJ ČIAPKE

Mužstvo

Rotmajstri

Dôstojníci, generáli

Pracovná služba

**11-GOLIEROVÉ HDNOSTNÉ OZNAČENIE VOJAKOV SLOVENSKEJ ARMÁDY
OD 25. 5. DO 31. 12. 1939**

I. MUŽSTVO

1. VOJACI

Vojak

2. PODDÔSTOJNÍCI

Slobodník jazdeckva

Desiatnik delostrelectva

Čatár pechoty

ĎALEJ SLUŽIACI PODDÔSTOJNÍCI

Slobodník spojovacieho vojska

Desiatnik automobilového vojska

Čatník lelectva

*Slobodník ašpirant
automobilového vojska*

*Desiatnik ašpirant
útočnej vozby*

*Čatník ašpirant
delostrelectva*

II. ROTMAJSTRI

Čatník pechoty

Rotník útočnej vozby

*Zástavník zásobovacej
služby*

III. DÔSTOJNÍCI

1. NIŽŠÍ DÔSTOJNÍCI

Poručík ženista

Nadporučík jazdeckva

Nadporučík jazdeckva

2. VYŠŠÍ DÔSTOJNÍCI

2. GENERÁLI

Generál

Podplukovník útočnej vozby

*Podplukovník
generálneho štábu*

**12-GOLIEROVÉ HODNOSTNÉ OZNAČENIE VOJAKOV
SLOVENSKEJ ARMÁDY V ROKOCH 1940 - 1945**

I. MUŽSTVO

1. VOJACI

Strelník spojovacieho vojska

2. PODDÔSTOJNÍCI PREZENČNEJ SLUŽBY

Slobodník delostrelectva

Desiatnik útočnej vozby

Čatník pionier*

3. PODDÔSTOJNÍCI Z POVOLANIA

*Čatník vzdušných zbraní
do 2 rokov služby*

*Rotník jazdecktva z povolania-
do 4 rokov služby*

*Zastavnik automobilového vojska
z povolania nad 4 roky služby*

II. ROTMAJSTRI*

Rotník-rotmajster intendancie

*Zástavnik-rotmajster
spojovacieho vojska*

*Dôstojnícky zástupca-
rotmajster delostrelectva*

AŠPIRANTI, DÔSTOJNÍCKY ZÁSTUPCOVIA A VOJENSKÍ AKADEMICI

*Ašpirant školy zál. dôstojníkov
delostrelectva*

*Dôstojnícky zástupca
pionierov*

Vojenský akademik pechoty

III. DÔSTOJNÍCI

1. NIŽŠÍ DÔSTOJNÍCI

Poručík intendancie

Nadporučík delostrelectva

Stotník útočnej vozby

2. VYŠŠÍ DÔSTOJNÍCI

Major ženijného vojska

*Podplukovník
generálneho štábu*

Plukovník pechoty

3. GENERÁLI

Generál 2. triedy

Generál 1. triedy

**Čatár (v mužstve alebo
v zálohe) a rotmajstri boli
ponechani len na dosluženie*

14-RUKÁVOVÉ ROZLIŠOVACIE ODZNAKY SLOVENSKEJ ARMÁDY
V ROKOCH 1939 - 1945

Minometník

Kanónová rota

Automobilová rota

*Lahká protiletadlová
rota*

*Pionieri
- skúsení tesári*

*Pionieri
- zákopníci*

*Pionieri
- skúsení strelci*

Hudobníci

*Pionieri
- strojnici*

Spojovacia čata

Svetlometníci

Hlásna služba

Proviatníci

*Osádka obrnených
automobilov*

Cyklisti

Štábná rota

Piloti - žiaci

*Leteckí mechanici
- žiaci*

Leteckí zbrojárni- žiaci

*Palubní
rádiotelegrafisti- žiaci*

**14a-RUKÁVOVÉ ROZLIŠOVACIE ODZNAKY PRACOVNÉHO ZBORU
(OZNAČENIE ODBOROV)**

Dôstojník pracovného zboru

Kňaz a rehoľník

Zemný pracovník, kamenár; baník, minér

Stolár, sklenár, lesný robotník

Obchodník, skladník a pod.

Obuvník, remenár, krajčír, kožušník, čiapkar, rukavičkár

Svetlometník

Ošetrovateľ, holič

15-GOLIEROVÉ OZNAČENIA

Stráž prezidenta republiky

Plukovné číselné označenie

Príslušníci nemeckej národnosti v jednotkách slovenskej armády

Horský peší pluk 3

Horský peší pluk 4

STAVOVSKÉ (PAMÄTNÉ) A VÝKONNOSTNÉ ODZNAKY

16-ABSOLVENTSKÉ ODZNAKY

*Absolvent vysokej
vojenskej školy
generálneho štábu*

*Absolvent vysokej
vojenskej školy
intendantcie*

17 – VÝKONNOSTNÉ STRELECKÉ ODZNAKY, ODZNAKY PRE DELOSTRELCOV, AUTOMOBILOVÉHO VOJSKA A ÚTOČNEJ VOZBY

Elitný ostreľovač

*Strelec z ťažkého
gulometu 1. triedy*

*Elitný strelec
z ľahkého gulometu*

*Zameriavač mìnometu
2. triedy*

*Elitný vrhač
granátov ručných*

*Delovod delostreleckej
batérie 2. triedy*

*Strelec z trojpalcového
mìnometu 2. triedy*

*Strelec z protitankového
kanónu 2. triedy*

*Zameriavač ľahkej
protiletadlovej batérie*

*Veliteľ ľahkej
protiletadlovej batérie*

Elitný vodič

Vodič 2. triedy

*Útočná vozba
(udeľovaný do konca
roka 1939)*

*Útočná vozba
(udeľovaný
dôstojníkom
od roku 1939)*

*Útočná vozba
(udeľovaný
vodičom, rádioteleg
a vel. tankov)*

18-LETECKÉ ODZNAKY

*Pilot pozorovateľ
štábu a zbraní*

*Nočný poľný
pozorovateľ letec*

Poľný pilot letec

*Poľný nočný pilot
letec*

*Pilot Slovenského
leteckého zboru*

*Poľný
strelec letec*

*Letecký technický
personál-dôstojníkov*

*Letecký technický
personál-poddôstojníkov*

19-VÝKONNOSTNÉ A PAMÄTNÉ ODZNAKY

*Odznak oddielu
armádnych pretekárov
1. stupňa*

*Odznak oddielu
pretekárov pracovného
zboru 3. stupňa*

*Odznak Rýchlej divízie
- RD (1941 - 1942)*

*Krymský odznak -
KRIM (1943-1944)*

VYZNAMENANIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY 1939 - 1945

20-SLOVENSKÝ VOJENNÝ VÍŤAZNÝ KRÍŽ (1939 -1942)

1. trieda s hviezdou

1. trieda bez hviezd

2. trieda

3. trieda

21-VOJENNÝ VÍŤAZNÝ KRÍŽ (1942 - 1943)

*osobitná trieda
s kolanou*

*klenot s mečmi
osobitej triedy
s kolanou*

1. trieda (1942)

2. trieda (od roku 1943)

*3. trieda s mečmi,
od roku 1942*

*3. trieda s mečmi,
od roku 1943*

VOJENNÝ VÍŤAZNÝ KRÍŽ (1942 -1943)

22-MEDAILA ZA HRDINSTVO (od roku 1939), MEDAILA ZA ZÁSLUHY (od roku 1940)

23-ZÁSLUŽNÝ KRÍŽ OBRANY ŠTÁTU (od roku 1942, varianty)

24-PAMÄTNÁ MEDAILA

*Za obranu
Slovenska v
marci 1939*

*Za obranu
Slovenska v
marci 1939,
(reverz)*

*Za obranu
Slovenska s
bronzovým
štítom Javorina*

*Za obranu
Slovenska,
Javorina-Orava
1939, (reverz)*

*Stužka pamätnej
medaily III. 1939*

*Stužka pamätnej
medaily IX. 1939*

*Stužka pamätnej
medaily Javorina*

25-PAMÄTNÉ ODZNAKY A SYMBOLICKÉ NÁHRADKY

*Pamätný odznak
za ťaženie proti
ZSSR
1. stupňa*

*Pamätný kríž
1. stupňa*

*Križ svetovej vojny
2. stupňa*

*Križ odboja
1. stupňa*

26-RAD KNIEŽAŤA PRIBINU

stupeň s kolanou

hviezda stupňa
s kolanou

hviezda s mečmi
stupňa s kolanou

1. trieda s mečmi
(vel'kokriž)

2. trieda
(vel'kodôstojnícky križ)

hviezda 2. triedy s mečmi
(hviezda s mečmi
vel'kodôstojníckeho križa)

3. trieda
(veliteľský križ)

4. trieda
(dôstojnícky križ)

5. trieda
(rytiersky križ)

reverz klenotu
vel'kokriža

3. trieda
(veliteľský križ)
reverz

4. trieda
(dôstojnícky križ)
reverz

5. trieda
(rytiersky križ)
reverz

26-RAD SLOVENSKEHO KRÍŽA A MEDAILA SLOVENSKEHO KRÍŽA

Rad Slovenského kríža

stupeň s kolanou

*hviezda s mečmi
stupňa s kolanou*

*1. trieda
velkokríž s mečmi*

*reverz klenotu
velkokríža bez
mečov*

*2. trieda
(velkodôstojnícky kríž
bez mečov)*

*3. trieda
(veliteľský kríž
bez mečov)*

*5. trieda
(rztiersky kríž
bez mečov)*

*reverz klenotu
velkokríža s mečmi*

Medaila Slovenského kríža

*1. stupeň
(zlatá medaila)*

*2. stupeň
(strieborná medaila)*

*3. stupeň
(bronzová medaila)*

*reverz medaily
1. stupňa*

TRAGICKÁ NEHODA LIETADLA D-47 V LOME NAD RIMAVICOU ROKU 1956 VO SVETLE DOKUMENTOV

MILENA BALCOVÁ

BALCOVÁ, M.: Tragic Accident of D-47 Aircraft in Lom nad Rimavicou in 1956 in Light of Documents. *Vojenská história*, 1, 17, 2013, pp 164-169, Bratislava. The author of the published paper deals with an event that occurred more than fifty years ago, to be precise, on 3 July 1956, in the town of Lom nad Rimavicou. 21 officers were killed in the air crash - members of the Czechoslovak People's Army. The cause of this huge tragedy was a mystery for the public for a long time. In 2011, to mark the 55th anniversary of the plane crash, village authorities of Lom nad Rimavicou unveiled a memorial, which will be a constant reminder of one of the biggest air disasters in Slovakia. During this occasion the community leaders tried to uncover the circumstances surrounding the accident and, in collaboration with the Military History Institute in Bratislava, they managed to do so. After many years of waiting, local villagers and relatives of the victims learned the information. *Military History. Slovakia. R. 1956th Tragic accident of the D-47 aircraft in Lom nad Rimavicou in 1956 in light of the documents. Military History. Slovak Republic 1939 – 1945. Military symbols in the First Slovak Republic.*

Pred viac ako päťdesiatimi rokmi, dňa 3. júla 1956 v obci Lom nad Rimavicou, sa udiala letecká havária, pri ktorej zahynulo 21 dôstojníkov – príslušníkov Československej ľudovej armády. Dôvody obrovskej tragédie boli dlho pre verejnosť záhadou. V roku 2011 sa vedenie obce Lom nad Rimavicou rozhodlo odhaliť pri príležitosti 55. výročia leteckého nešťastia, počas pietnej spomienky, pamätník, ktorý bude stálym mementom jednej z najväčších leteckých katastrof Slovenska. Na pietnej spomienke sa zúčastnilo asi tristo ľudí vrátane niektorých pozostalých po obetiach. Organizátori – obec Lom nad Rimavicou, Ministerstvo obrany SR a Klub nadšencov histórie vrchov – privítali oficiálnych hostí, ktorými boli vedúci Služobného úradu Ministerstva obrany SR JUDr. Peter Plučinský, poslanec Národnej rady SR Ing. Dušan Švantner, primátor Brezna, viacerí predstavitelia slovenskej i českej armády a starostovia okolitých obcí. Poľnú svätú omšu spojenú s vysvätením pamätníka celebroidal dekan Veliteľstva vzdušných síl vo Zvolene plk. Thlic. Marko Trochan, koncebrovali miestny farár Mgr. Peter Krajč a rodák z Lomu nad Rimavicou páter Jozef Amrich zo Spoločnosti Ježišovej na Slovensku.

Predstavitelia obce sa pri tejto príležitosti snažili odkryť okolnosti tohto nešťastia a v spolupráci s Vojenským historickým ústavom v Bratislave sa im to aj podarilo.¹ Po dlhých rokoch čakania sa miestni obyvatelia a príbuzní obetí dozvedeli žiadané informácie.

Lietadlo D-47 patrilo 1. letke 1. dopravného leteckého pluku. Posádka lietadla v zložení – kapitán lietadla nadporučík František Holman, druhý pilot nadporučík Václav Havlík, dvaja letovodi nadporučík Jaroslav Bureš a poručík Jiří Filc², rádiotelegrafista poručík Antonín Havránek a palubný technik lietadla nadporučík Karel Souček – vzlietla dňa 3. júla 1956 z letiska Praha – Kbely o 13.00 h. Na palube mali jedného cestujúceho – nadporučíka Bohumila Bullu, náčelníka kádrového oddelenia 22. výsadkovej brigády. Lietadlo smerovalo do Pardubíc a na tamajšom letisku pristálo o 13.28 h. Tu po krátkej prestávke pristúpili ďalší štrnásť cestujúci a o 14.00 h lietadlo odštartovalo smerom na letisko Prešov. Cestujúci npor. Karel Filipovský, kpt. Ján Zach, por. Emil Hulýn, npor. Jaroslav Šimek, por. Josef Obst, kpt. Václav Uhlíř, npor. Otakar Kodyš, kpt. Jan Hrubý, npor. Stanislav Jurka, por. Jan Satoria, npor. Ladislav Skříček, mjr. Josef Florian, por. Josef Konečný a npor. Michal Upohlav boli dôstojníci intendantnej služby. Počas celej cesty posádka striktnie dodržiavala vopred určený letový plán aj výšku 3 000 metrov, hoci let mierne narušali mraky. Pravidelne komunikovala s prostriedkami leteckej zabezpečovacej služby aj s orgánmi dispečerskej služby. Let prebiehal v poriadku až do 15.00 h. Deväť minút po pätnástej hodine nahlásila posádka dispečerskému stanovisku Zvolen posledné údaje: poloha Zvolen, výška 3 000 metrov a let v mrakoch. O minútu ešte žiadala zameranie z goniometra Zvolen, ktoré obratom dostala (QTE 092). Následne sa v čase 15.14 – 15. 15 h lietadlo pod ostrým uhlom zrútilo pri obci Lom nad Rimavicou v okrese Brezno. Pri obrovskej explózii bol stroj rozmetaný na kusy a všetky osoby na palube boli na mieste mŕtve.

Výšetrovanie havárie sa začalo okamžite v ten deň vo večerných hodinách. Vypočítaní boli zainteresovaní dôstojníci aj technici a nasledujúci deň, 4. júla 1956, aj očití svedkovia – miestni obyvatelia. Pri výpovediach a obhliadke miesta katastrofy sa zistili nasledovné údaje.

Z pražského letiska vypravoval posádku lietadla D-47 zástupca veliteľa 1. dopravného leteckého pluku kapitán Zdeněk Nusl. Uviedol, že „dne 29. 6. 1956 jsem obdržel dálpopsis č. 362, podepsaný RYTEC 67 o požadavku k přelétnutí funkcionářů z letiště Kbely a letiště Pardubice dne 3. 7. 1956 na IMS na letiště Prešov“.³ Prelet z pražského letiska Kbely bol plánovaný dvomi lietadlami D-2 a z letiska Pardubice lietadlom D-47. Na trase z Pardubíc do Prešova boli plánované otočné body Zvolen a Košice vo výške 3 000 metrov. Posádka vykonala predbežnú prípravu 1. letky a kapitán Nusl podpísal na základe predpovede počasia letový list (č. 1521) a povolil vykonať úlohu. Správa o predpovedi počasia na daný let, ktorú prijal osobne aj npor. Holman ako kapitán letu, bola vypracovaná pol hodinu pred odletom a hovorila o oblačnom až zamračenom nebi a priemernej viditeľnosti 25 km (na trase Kbely – Pardubice – Zvolen – Prešov). Pre prípad nedostatku pohonných hmôt bolo posádke povolené pristátie a doplnenie na letisku Brno. Lietadlo odštartovalo z letísk Kbely

¹ Kópie originálnych dokumentov získal od Vojenského ústredného archívu v Prahe riaditeľ Vojenského historického ústavu v Bratislave pplk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD. a následne ich postúpil na ďalšie využitie autorke textu.

² Vojenský ústredný archív – Správny archív MO (VÚA – SA MO) Praha, fond Ministerstvo národnej obrany – Veliteľstvo letectva (MNO-VL) – 1956, Zápis o vyšetrowaní katastrofy zo dňa 6. 7. 1956.

³ VÚA – SA MO Praha, f. MNO-VL, rok 1956, č. j. 057255, Protokol o výpovedi...

a Pardubice v plánovaných časoch a bez závad. Kapitán Nusl ďalej vo výpovedi vylúčil zavinenie zo strany posádky, čo doložil správami o udržiavaní spojenia s navigačnými bodmi a pravidelnými správami posádky: „*Vzhľadom k tomu, že osádka bola na úkol riadne pripravená a úkol schopná splniť i za ztížených povětrnostných podmínek, předpokládám, že letoun stratil schopnost být ovladatelný z dosud mi neznámé příčiny. Se strany osádky, nepředpokládám, že by katastrofu mohla zavinit, jelikož až do doby přeletu letiště Zvolen let probíhal zcela normálně, spojení bylo po celou dobu letu udržováno (15.09. hlášena poloha Zvolen, 15.10. obdržal QTE 092). Od této doby spojení s letounem nebylo.*“⁴

Letecký technik čatár Jaroslav Tuza, ktorý kontroloval stroj deň pred odletom na letisku Kbely, uviedol, že na lietadle vykonal spolu s ostatnými mechanikmi bežnú údržbu a malé opravy izolácie na pravom motore, ktoré by rozhodne nemali mať vplyv na chod motora. Lietadlo následne uzamkol a odovzdal dozornému hangáru rotnému Šarounovi. Dňa 3. júla 1956 o šiestej hodine ranej vykonal s pomocným mechanikom ďalšiu predletovú kontrolu, nakoľko mal stroj plánovaný špeciálny let o 8. 00 h. Tento let však bol nakoniec pre zlé počasie zrušený. Lietadlo bolo opätovne uzamknuté o 11. 00 h, pričom sa čatár Tuza dozvedel nový termín odletu – o 13. 00 h. Po dvanástej hodine, teda pred štartom, vykonal ďalšiu kontrolu spolu s členom posádky npor. Součkom. So stavom lietadla sa ešte pred nastúpením cestujúcich oboznámil aj kapitán lietadla npor. Holman a pred odjazdom na štart dal znamenie palcom, že je všetko v poriadku. Jaroslav Tuza vo výpovedi tiež uviedol, že požiadal kapitána o povolenie letieť s posádkou, pričom toto povolenie nedostal s odôvodnením, že lietadlo bude plne obsadené.

Svedectvo čatára Tuza potvrdil aj vojak základnej služby Vojtěch Vyoral, ktorý sa tiež zúčastnil prehliadky lietadla spolu s npor. Součkom a konštatoval bezporuchovosť stroja. Podľa jeho výpovede však upozornil náčelníka elektrošpecialistov 1. dopravného leteckého pluku kpt. Slavíngera, že pri motorovej skúške generátor ľavého motoru spínal pri 1 600 otáčkach, na čo kpt. Slavínger oznámil npor. Součkovi, že to nemá vplyv na chod motora. Technický stav trinásťročného amerického lietadla D-47 séria B teda technici hodnotili ako vyhovujúci.⁵

Čo sa týka posádky, kapitán letu dvadsaťpäťročný npor. František Holman bol pri útvare päť rokov. S lietadlom D-47 mal už skúsenosti, nalietal s ním 764 hodín, z toho 201 hodín v oblakoch a naposledy s týmto typom stroja letel deň pred osudnou udalosťou. Starší pilot, 28-ročný npor. Václav Havlík, mal na D-47 nalietaných 528 hodín, z toho 88 v oblakoch.

Celá posádka lietadla bola pomerne mladá. Priemerný vek jej šiestich členov bol 26 rokov a nikto nemal vojenské skúsenosti ani poznatky z bojových letov. Je zarážajúce, že kapitán letu nadporučík Holman a technik nadporučík Souček (ktorý bol v 1. dopravnom leteckom pluku najkratšie) neabsolvovali žiadnu padákovú prípravu (cvičný ani vynútený zoskok padákom) a ostatní členovia posádky vykonal po jednom cvičnom zoskoku padákom.⁶ Treba však podotknúť, že nikto z nich nemal v minulosti leteckú nehodovú udalosť.

⁴ Tamže.

⁵ Lietadlo bolo pridelené útvaru dňa 27. 6. 1946. Pred jeho posledným letom nebola vykonaná žiadna oprava ani výmena súčiastok. Posledná revízia, pri ktorej bola vymenená pozdĺžna chvostová plocha a ľavé výškové kormidlo, bola vykonaná takmer mesiac pred udalosťou. VÚA – SA MO Praha, f. MNO-VL, rok 1956, č. j. 057255, Zápis o vyšetřování, s. 10-11.

⁶ Padáky sa však aj tak vo výbave lietadla nenachádzali. Posádka v tomto zložení lietala od začiatku roka 1956 a pre nedostatok lietadiel nemala pridelené vlastné lietadlo. Pripravenosť posádky bola hodnotená na výbornú. Tamže, s. 9-10.

Posádka iného lietadla, ktorá letela po rovnakej trase a v rovnakej výške asi 15 – 20 minút za lietadlom D-47, hlásila po trati z Trenčína do Zvolena pokojný let v mrakoch, občasnú miernu turbulenciu za Zvolenom a búrku v priestore Tisovec. Posádka videla blesk, a turbulencie nachvíľu zosilneli.

Lom nad Rimavicou je najvyššie položenou obcou na Slovensku. Obyvatelia tejto malej dedinky pri Brezne si haváriu lietadla všimli ihneď. Očítý svedok tragédie Jozef Obročník, ktorý v osudný deň pracoval pred svojím domom v Chocholnej, uviedol, že okolo 15.00 h videl vyletieť lietadlo z mraku nad kopcom Chocholná, asi vo výške 400 metrov. Lietadlo letelo veľkou rýchlosťou a klesalo pod uhlom asi 30°, zrazu sa naklonilo na ľavú stranu, motory silno zahučali, stroj sa otočil doľava a klesal k zemi. Vo výhlade na samotný dopad zabránil svedkovi smrekový les. Na obzore však videl čierny dym, plamene a potom začul výbuch. Ako uvádza ďalej, v mieste dopadu lietadla bolo už v tom čase silne zamračené a padali krúpy. Pred pádom nevidel z lietadla nič vypadnúť ani nikoho vyskočiť. V tomto bode sa výpoveď rozchádza s ostatnými svedkami z obce, ktorí videli z lietadla pred pádom padať nejaké predmety.⁷ Tiež potvrdili silnú búrku, množstvo bleskov a krupobitie. Viacero ľudí sa vtedy rozbehlo k miestu nešťastia a videli roztrhané kusy vraku a časti ľudských tiel. Miesto katastrofy bolo však zakrátko uzavreté vyšetrovacími orgánmi a pre civilistov platil zákaz vstupu ku vraku.

Záver vyšetrovania konštatuje nasledovné: haváriu spôsobila skutočnosť, že lietadlo D-47 vletelo do priestoru, kde sa stretli tri búrky vytvorené pri prechode zvlneného studeného frontu cez horskú oblasť. Výška spodnej základne mrakov bola 500 – 600 metrov, pričom lietadlo letelo vo výške 3 000 m. Vplyvom silného vertikálneho tlaku vzduchu prišlo k deformácii krídel smerom dolu. Následne sa odtrhli prechodové kryty medzi trupom a krídlom, a kúsky úlomkov poškodili plátenný potah výškového kormidla. To sa postupne celkom zničilo a lietadlo sa stalo neovládateľným. Pilot sa snažil lietadlo vyvieť zo strmého letu motormi, čo sa nepodarilo a stroj vrazil pod veľkým uhlom do zeme. Hlavnou príčinou tragédie bol zrejme fakt, že posádka nebola informovaná dispečermi o meteorologickej výstraha pred búrkou, ktorá bola vydaná pre priestor Zvolen o 14.20 h. Tiež treba podotknúť, že sama posádka sa nijako o vývin počasia nezaujímal a nežiadala ani nové správy o vývine oblačnosti.

Ako vinníci nehody boli označení: veliteľ pluku pplk. Jaromír Novák, ktorý viedol pilotov k preceňovaniu svojich schopností a nezabezpečil stálu informovanosť posádky lietadla o poveternostnej situácii; zástupca veliteľa kpt. Zdeněk Nusl, ktorý povrchno zhodnotil meteorologickú situáciu, let po celej trase nesledoval a nepresvedčil sa o vydaní meteorologickej výstrahy; orgány dispečerskej služby, ktoré neinformovali posádku o vydaní meteorologickej výstrahy a včas iniciatívne nenariadili návrat alebo oblet búrky a nakoniec aj posádka

⁷ V „Závěre katastrofy letounu D-47, D-13“ zo dňa 9. 7. 1956 sa uvádza: „Očití svědkové viděli blížící se bouřky a slyšeli hukot letadla. Asi v 15,13 uviděli vylétnout z oblaků letadlo, za letadlem viděli padat nějaké předměty. Letadlo se pod oblaky stočilo dolevy a zřítilo se. Za letu bylo vidět za letounem vlající útržky plátěného potahu z výškového kormidla. Motory pracovali na vysokých obrátkách. V době pádu letadla se v místě spojili dvě bouře jedna od jihozápadu a druhá od severu. Již při vylétnutí letadla z oblaků bylo pozorovat velké množství blesků. Po katastrofě se strhl liják doprovázený krupobitím. Padaly kroupy velikosti třešní. V místě, kde letadlo vylétlo z oblaků, našla komise přechodový kryt z levého křídla a potah z pravé poloviny výškového kormidla, několik úlomků duralových žebér výškového kormidla. Tyto trosky byly nalezeny asi 3-4 km od místa dopadu.“ VÚA – SA MO Praha, f. MNO-VL, rok 1956, č. j. 057255, Závěr katastrofy letounu D-47, D-13, s. 2.

lietadla, ktorá dôkladne nevyhodnotila počasie pred štartom a počas letu nevyžadovala informácie o počasí. Podplukovníka Nováka potrestal veliteľ letectva generálmajor Jaroslav Tykal výstrahou: „*Ve funkci velitele pluku málo osobně řídí výcvik osádek, toto přenechává svým zástupcům a náčelníkovi štábu. Vychovával osádky k podceňování nebezpečných meteorologických javů a neprováděl svým štábem důkladnou kontrolu a zabezpečení letu od startu do přistání.*“ Zástupcu veliteľa pluku kpt. Nusla potrestal piatimi dňami väzenia na hlavnej strážnici, nakoľko „*při odbavování letounu neprovedl s osádkou hluboký rozbor meteorsituace, nevydal jasné pokyny pro případ výskytu bouřek na trati a o let letounu se od startu do přistání málo zajímal*“. Ďalej Tykal nariadil príslušným veliteľom potrestať leteckých dispečerov, ktorí neupozornili posádku lietadla na nebezpečenstvo búrky.

Ako opatrenia pred ďalšími možnými tragédiami nariadil veliteľ letectva všetkým veliteľom, lietajúcemu personálu a dispečerom absolvovať inštruktáž o nebezpečných javoch pri lietaní v mrakoch a pri búrkach, a zostavil komisiu na preverenie technického stavu všetkých lietadiel typu D-47 a D-2, pričom zároveň zakázal používanie týchto lietadiel bez padákov. Súčasne od vydania tohto nariadenia majú byť všetky prelety schvaľované ním osobne alebo náčelníkom štábu veliteľstva letectva.

Vyšetrovanie nehody prebehlo relatívne rýchlo a v tajnosti. Predsedníctvo vlády Československej republiky vedené Viliamom Širokým obdržalo písomný rozbor katastrofy dňa 14. júla 1956. Pre verejnosť však uvedené informácie o výpovediach, vyšetrovaní a žalostnom potrestaní vinníkov neboli prístupné. Dokumenty boli označené ako tajné, v súlade s nariadeniami platnými v danej historickej dobe. Škoda spôsobená na úrode vo výške 4 537,40 Kčs bola poľnohospodárom nahradená pol roka po tragédii a o ďalšom postupe vyšetrovacích orgánov sa nik z obce nedozvedel. Uvedené spisy boli odtajnené až v roku 2009.

K NIEKTORÝM ASPEKTOM ARMÁDNEJ TELOVÝCHOVY A ŠPORTU V ČESKOSLOVENSKU V ROKOCH 1969 – 1992

PETER BUČKA

BUČKA, P.: On Selected Aspects of Army Physical Training and Sports in Czechoslovakia in the years 1969-1992. *Vojenská história*, 1, 17, 2013, pp 170-200, Bratislava.

In terms of contents and chronology, the paper builds on its previous contributions dedicated to the development of physical education and army sports in Military History. The study is based on original archival documents. The study covers some aspects of this issue in a broad time interval. The introduction of the paper features the socio-political developments of this period in light of the fundamental changes after the democratization process in November 1989. The author examines only some aspects of physical training and its development, particularly its organizational structures. The paper analyzes the evolution of organizational structures of mass sports activities and army sports. It also outlines the attempts to reform the army sports movement. The author analyzes the issue in a broader context against the backdrop of the normalization process, which, in his own words, has affected the army training and sports.

Military History. Czechoslovakia. Army Physical Training and Sports in Czechoslovakia in the years 1969 – 1992.

Rok 1969 znamenal v telesnej kultúre návrat k dogmatickým praktikám a bol položený základ tzv. konsolidačného úsilia Komunistickej strany Československa (ďalej len KSČ). Za neho sa postavili v júni 1970 ustanovujúce zjazdy Českej telovýchovnej organizácie (ďalej len ČTO) a Slovenskej telovýchovnej organizácie (ďalej len STO) (vytvoriť národné telovýchovné organizácie vyplynulo zo záverov konferencie Československému zväzu telesnej výchovy (ďalej len ČSZTV) v decembri 1968. Konferencia prijala pre odborné orgány ČSZTV názov zväzu a schválila zásady prestavby a usporiadania telovýchovnej organizácie spočívajúce v zachovaní jednoty telovýchovnej organizácie v celej ČSSR – pozn. P. B.). V roku 1970 sa ešte nové vedenie štátu a predstavitelia telovýchovného hnutia neodvážili usporiadať Československú spartakiádu (ďalej len ČSS), pretože si neboli istí lojalitou desaťtisícov cvičencov a divákov na Strahovskom štadióne. V roku 1971 vrcholilo úsilie o normalizáciu. Bol spracovaný tzv. systém politickovýchovnej práce v ČSZTV a „Poučenie z krízového vývoja telovýchovnej organizácie v uplynulom období“, ktoré vychádzali zo základného dokumentu normalizátorov „Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. zjazde KSČ“.¹ Uplatnenie politickovýchovnej práce

¹ KÖSSL, J. – ŠTUMBAUER, J. – WAIC, M. *Vybraté kapitoly z dějin české tělesné kultúry od roku 1774 po současnost'*. Praha : L. Print, 1994, s. 172.

v oblasti telesnej kultúry narážalo na nezáujem a možno povedať, že prevládali skôr formálne akcie. Okrem akcentu na oblasť masovej telesnej výchovy a športu sa vyzdvihovala aj potreba „*povzniesť na novú úroveň štátnu športovú reprezentáciu*“.² Dňa 15. decembra 1972 ÚV KSC prerokovalo a schválilo „Zásady ďalšieho rozvoja telesnej výchovy v ČSSR v zmysle uznesenia XIV. zjazdu KSC“. Za ďalší významný medzník v období konsolidácie bol považovaný II. zjazd STO 19. – 20. októbra 1973, ktorý odsúhlasil návrh jednotných stanov ČSZTV. Tým sa slovenská organizácia stala organickou súčasťou ČSZTV.³ Za vyvrcholenie konsolidácie sa označoval IV. zjazd ČSZTV 15. – 17. novembra 1973, ktorý prerokoval správu o činnosti za roky 1967 – 1973 a vytýčil základné úlohy pre jednotlivé oblasti. Konštatovalo sa neuspokojivé umiestnenie na hrách XX. olympiády v Mníchove.⁴ Na zjazde sa prijali uznesenia o zabezpečení vrcholového športu, ktoré v praxi znamenali nevelmi účinný a niekoľkokrát menený systém stredísk vrcholového športu.⁵ V. a VI. zjazd ČSZTV v uvedenej oblasti konštatoval určitú stabilizáciu, ale najmä na VI. zjazde sa kritizovalo, že pri porovnateľných podmienkach, ktoré sa pre vrcholový šport vytvárajú, sú neodôvodnené výkonnostné rozdiely medzi športovcami. Príčina sa videla v disproporciách v politickovýchovnej, technicko-taktickej i organizačnej práci zväzov i článkov vrcholového športu.⁶ V masovom rozvoji bol položený dôraz na značne zideologizované ČSS, ktoré sa uskutočnili v rokoch 1975, 1980 a 1985. V rozvoji materiálnych podmienok telesnej výchovy a športu sme zaostávali za západnou Európou. Objavili sa však aj niektoré progresívne prvky, ako zriadenie športových tried a športových škôl ako najnižších článkov starostlivosti o talentovanú mládež.⁷

Uvedená etapa spoločenského vývoja bola prerušená udalosťami v novembri 1989, po ktorom nastali prudké spoločensko-politické premeny, ktoré neobišli ani telovýchovné a športové hnutie. V prvej fáze v rámci existujúceho ČSZTV sa jeho orgány snažili o udržanie a reformovanie hnutia po obsahovej a personálnej stránke. Dňa 3. decembra 1989 sa zišiel na mimoriadnom zasadnutí Slovenský ústredný výbor (ďalej len SÚV), ČSZTV a vytýčil požiadavky na zmenu stanov ČSZTV. Nasledovalo mimoriadne zasadnutie ÚV ČSZTV, ktoré zvolilo nové orgány ÚV ČSZTV.⁸ Udalosti dostali rýchly priebeh. Ako prvý sa zo štruktúry československej telovýchovy a športu uvoľnil Československý olympijský výbor. Nasledovalo obnovenie Československej obce sokolskej. Postupne začali vznikať ďalšie organizácie: Asociácia telovýchovných jednôt, Asociácia športu pre všetkých, Československá konfederácia športových a telovýchovných zväzov, Český zväz telesnej výchovy a Združenie technických športov a činností. Svoju činnosť obnovili aj ďalšie organizácie, ktoré v telovýchovnom hnutí pôsobili pred rokom 1948.⁹ Dňa 11. marca 1990 sa zišiel mimoriadny zjazd Slovenskej organizácie ČSZTV, ktorý schválil dočasné stanovy a názov Slovenské združenie telesnej kultúry (ďalej len SZTK). Na mimoriadny zjazd Slo-

² PERÚTKA, J. – GREXA, J. *Dejiny telesnej kultúry na Slovensku*. Bratislava : UK, 1995, s. 97-99.

³ PERÚTKA, J. – GREXA, J. *Telovýchovné hnutie na Slovensku socialistickou cestou*. Bratislava : Šport STV, 1988, s. 186-188.

⁴ PERÚTKA, GREXA, ref. 2, s. 97-99.

⁵ KŐSSL, ref. 1, s. 172.

⁶ Šport č. 42, 1985, príloha s. 7.

⁷ KŐSSL, ref. 1, s. 174-1975.

⁸ PERÚTKA, GREXA, ref. 2, s. 104.

⁹ KŐSSL, J. – ŠTUMBAUER, J. – WAIC, M. *Výbraté kapitoly z dejín českej telesnej kultúry od roku 1774 po súčasnosť*. Praha : L. Print, 1994, s. 174-175.

venskej organizácie ČSZTV nadväzoval dňa 25. marca 1990 mimoriadny zjazd ČSZTV, ktorý schválil zánik ČSZTV. Nástupníckymi organizáciami sa stali: Český zväz telesnej výchovy a subjekty v ňom združené, SZTK a subjekty v ňom združené, Československá konfederácia športových a telovýchovných zväzov a subjekty v ňom združené, telovýchovné jednoty a kluby, športové a telovýchovné zväzy. Na Slovensku bol 18. mája 1990 prijatý zákon o telesnej kultúre č. 198/1990, ktorý zrušil už krajne nevyhovujúci zákon č. 68 Zb. o organizácii telesnej výchovy z roku 1956. Zákon všeobecne, široko a otvorene riešil otázky poslania telesnej kultúry, úlohy orgánov a organizácií financovania telesnej kultúry, hospodárskej a podnikateľskej činnosti a pod.¹⁰ V českých krajinách takáto zmena v sledovanom období nenastala. Dňom 1. januára 1993 zaniklo Československo a vznikli dve samostatné republiky, Česká a Slovenská. Transformáciou po novembri 1989 prešli aj relevantné štátne orgány. Najvyšším orgánom zodpovedným za výkon štátnej správy v oblasti športu a telesnej výchovy sa stali Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy Českej a Slovenskej republiky, ktoré súčasne koordinovalo činnosť ostatných zainteresovaných rezortov, orgánov a organizácií.¹¹

Zmeny v telovýchovnom hnutí našli svoju odozvu aj v armádnej telovýchove a športe. K jednotlivým formám armádnej telovýchovy a športu v sledovanom období patrili masová, výkonnostná, vrcholová a služobná. Od septembra 1990 sa realizovali čiastočné zmeny, keď k už vedeným formám pribudla mimoslužobná telesná výchova.

V roku 1969 sa uskutočnila reorganizácia Ministerstva národnej obrany (ďalej len MNO). Touto reorganizáciou sa opätovne vytvorila Správa bojovej prípravy MNO, ktorej zložkou bolo telovýchovné oddelenie ako najvyšší článok v systéme riadenia armádnej telovýchovy a športu (ďalej len To SBP/MNO).¹² Realizovala sa aj zmena vnútornej štruktúry oddelenia, ktoré pozostávalo zo skupiny telesnej prípravy a masovošportovej činnosti, skupiny organizačného zabezpečenia vrcholového a výkonnostného športu a skupiny medzinárodných športových stykov a vrcholných športových akcií.¹³ Ďalšie organizačné stupne riadenia vojenskej telovýchovy a športu vychádzali z organizačnej štruktúry armády.¹⁴ Následná zmena, ktorá sa premietla v systéme riadenia armádneho športu, sa uskutočnila na základe už uvedených záverov IV. zjazdu ČSZTV. Dňom 23. marca 1975 vydal minister národnej obrany rozkaz s účinnosťou od 1. októbra 1974, ktorým zriadil Správu vrcholového a výkonnostného športu (ďalej len SVVŠ), vedecko-výskumné pracovisko vrcholového športu (ďalej len VVPVŠ) a armádne strediská vrcholového športu (ďalej len ASVŠ) Dukla Praha, Dukla Banská Bystrica, Dukla Liberec, Dukla Trenčín a Dukla Olomouc.¹⁵ Náčelník SVVŠ bol podriadený náčelníkovi SBP/MNO. Zodpovedal za rozvoj, plánovanie a riadenie vrcholového a výkonnostného športu v Československej ľudovej armáde (ďalej len ČSLA), za zabezpečenie reprezentácie ČSLA a zvyšovanie podielu ČSLA na športovej reprezentácii ČSSR. Jeho pôsobnosť v personálnej oblasti bola podobná pôsobnosti náčelníka správy MNO. Vnútorná štruktúra SVVŠ pozostávala z politického oddelenia,

¹⁰ PERÚTKA, GREXA, ref. 2, s. 106-107.

¹¹ KÖSSL, ŠTUMBAUER, WAIC, ref. 9, s. 176.

¹² VÚA Praha-VÚA Olomouc, f. Informačný. Organizačná schéma MNO k 1. 9. 1969 č.j. 2540/1-1969-OMS.

¹³ VÚA Praha-VÚA Olomouc, f. ASVŠ Dukla Praha TR č. 13 zo dňa 11.11. 1969, s. 1-4.

¹⁴ VÚA Praha, f. MNO/OMS, šk. 181, Personálne zabezpečenie telovýchovy a športu v ČSLA č. j. 1197023073, príloha 3.

¹⁵ VÚA Praha-VÚA Olomouc, TRMNO č. 4 zo dňa 27. 3. 1975.

oddelenia športovej prípravy, oddelenia plánovania organizácie a materiálnotechnického zabezpečenia, skupiny medzinárodných športových stykov a vrcholných športových akcií a personálneho pracoviska.¹⁶ Touto reorganizáciou sa rozdelili kompetencie medzi SVVŠ a To SBP/MNO, ktoré naďalej zodpovedalo za oblasť masového športu a služobnej telesnej prípravy. Súčasťou uvedených zmien bolo vytvorenie skupiny masových telovýchovných akcií a zabezpečenia výkonnostného športu pri Vojenskom odbore Fakulty telesnej výchovy a športu Univerzity Karlovej v Prahe (ďalej len VO FTVS UK Praha).¹⁷ Rovnako nasledujúca zmena v systéme riadenia armádneho športu vyplynula zo záverov zjazdu ČSZTV. Na základe uznesenia V. zjazdu ČSZTV vypracovala SVVŠ „Komplexný rozbor vrcholového a výkonnostného športu v ČSLA“. Materiál, ktorý bol prerokovaný 19. júna 1981 na 209. zasadaní kolégia ministra obrany, navrhoval prehodnotiť organizačnú štruktúru vrcholového a výkonnostného športu v ČSLA.¹⁸ Navrhovaná zmena vstúpila do platnosti rozhodnutím ministra národnej obrany dňom 31. decembra 1981. Hlavnými zmenami boli:

- reorganizácia SVVŠ na Správu vrcholového športu ČSLA (ďalej len SVŠ ČSLA), ktorá spočívala v zrušení politického oddelenia, oddelenia výkonnostného športu od vrcholového športu a zlúčením oddelenia vedy a výskumu,
- zmena straníckopolitického riadenia armádneho vrcholového športu.

V novej organizácii bola:

- SVŠ a ASVŠ Dukla Praha podriadená pod Politické oddelenie (ďalej len PO) MNO 2, ASVŠ Dukla Liberec a Olomouc pod PO štábu Západného vojenského okruhu (ďalej len ZVO) a ASVŠ Dukla Banská Bystrica a Trenčín pod PO štábu veliteľstva Východného vojenského okruhu (ďalej len VVVO),

– zmena veliteľskej podriadenosti: ASVŠ Dukla Liberec a Olomouc k ZVO, ASVŠ Dukla Banská Bystrica a Trenčín k VVO, ASVŠ Dukla Praha zostala naďalej v podriadenosti SVŠ ČSLA. Súčasne boli zriadené oddelenia telesnej výchovy a športu (ďalej len OTVŠ) pri ZVO a VVO, ktoré okrem problematiky vrcholového športu príslušného ASVŠ riešili aj oblasť výkonnostného športu a služobnej telovýchovy.¹⁹

SVŠ ČSLA bola hlavným odborným orgánom ministra národnej obrany pre zabezpečenie centrálného riadenia vrcholového športu ČSLA. Úlohy plnila v oblasti politicko-výchovnej, personálnej, športovo-metodickej, zdravotnej, psychologickej, zahraničných stykov, dovozu materiálu, finančnej a vedecko-výskumnej. SVŠ bola podriadená náčelníkovi SBP a plnila funkciu koncepčnú, normotvornú, kontrolnú a metodickú. SVŠ ČSLA mala nasledujúcu štruktúru: politické oddelenie, oddelenie športovej prípravy so skupinami vedecko-metodickej a operatívno-kontrolnou, organizačné oddelenie s plánovacou a zabezpečovacou skupinou, skupinu medzinárodných športových stykov, kádrovú skupinu vrcholového športu a hlavného lekára vrcholového športu.²⁰

¹⁶ VÚA Praha, f. MNO/SBP, šk. 2, Štatút SVVŠ ČSLA, Praha 1976, č. j. 30459.

¹⁷ VÚA Praha-VÚA Olomouc, f. ASVŠ Dukla Praha TR č. 1 zo dňa 3. 2. 1975, s. 1-2.

¹⁸ VÚA Praha, f. ČSLA, šk. 37, Východiská a opatrenia k riešeniu otázok ďalšieho rozvoja športu v ČSLA č. j. 80464 SVVŠ – 1981.

¹⁹ VÚA Praha, f. ČSLA, šk. 36, Analýza súčasnej organizácie armádneho vrcholového športu. Príloha III, č. j. 020096-SVŠ/84.

²⁰ VÚA Praha, f. ČSLA, šk. 36, Organizačný poriadok SVŠ ČSLA, č. j. 050589/SVŠ ČSLA.

Reorganizácia sa realizovala len pomaly, pretože až 17. júna 1982 bola uskutočnená delimitácia úloh medzi SVŠ ČSĽA a OTVŠ. Hlavné oblasti riadenia boli rozdelené nasledovne:

- centrálna, tzn. SVŠ ČSĽA zabezpečovala oblasť metodickú, vedecko-výskumnú, zdravotnícku, psychologickú, finančnú, zahraničných stykov a dovoz športového materiálu zo zahraničia. Ďalej sa centrálna zabezpečovalo jednotné plánovanie činnosti ASVŠ formou výcvikových dokumentov s dôrazom na ideovo-výchovnú a športovú činnosť,
- zo stupňa vojenských okruhov boli podriadené ASVŠ riadené po stránke veliteľskej, stranícko-politickej, personálnej, logistickej a materiálno-technickej materiálom z tuzemska.

Oblasť metodická bola rozdelená nasledovne:

- OTVS vo VZVO sa zameriavalo na zimné športy,
- OTVS vo VVVO sa zameriavala na úpolové a branné športy.

Touto reorganizáciou sa výkonnostný šport dostal opäť do podriadenosti To MNO/SBP.²¹ Dňom 4. mája 1982 vyšli „Smernice pre výkonnostný šport v ČSĽA“, ktoré riešili otázky riadenia armádneho výkonnostného športu. To SBP/MNO zodpovedalo za:

- spracovanie koncepcie výkonnostného športu,
- stanovenie cieľov a úloh pre výkonnostný šport,
- koordinované doplňovanie športových oddielov brancami-športovcami,
- spracovanie návrhov na zaradenie športových oddielov do skupiny oddielov s vyššou športovou výkonnosťou, poprípade preradenie do skupiny oddielov s nižšou výkonnosťou,
- hospodárne využitie materiálnych a finančných prostriedkov pri zabezpečovaní potrieb výkonnostného športu,
- predkladanie návrhu noriem pre výkonnostný šport ministromi národnej obrany,
- zabezpečenie styku s federálnymi orgánmi ÚV ČSZTV a Zväzarmu,
- realizácia kontrolnej činnosti.

OTVŠ zodpovedalo za:

- styk s republikovými, krajskými a okresnými orgánmi ČSZTV a Zväzarmu,
- prijímanie opatrení na dôstojnú reprezentáciu ČSĽA na verejnosti,
- plánovanie a zabezpečovanie finančného, materiálneho a zdravotného zabezpečenia výkonnostného športu,
- odborné a metodické usmerňovanie činnosti športových oddielov, dbalo na dodržiavanie zásad maximálnej hospodárnosti a efektívnosti pri zabezpečovaní potrieb výkonnostného športu,
- podávanie návrhov náčelníkovi SBP/MNO na zaradenie športových oddielov do skupiny oddielov s vyššou výkonnosťou, poprípade preradenie do skupiny s nižšou športovou výkonnosťou,
- zabezpečovanie a organizovanie doplňovania športových oddielov brancami-športovcami,
- usmerňovanie prijímania trénerov (lekárov, masérov, mechanikov) s príslušnou športovou kvalifikáciou pre prácu v športových oddieloch,
- usmerňovanie zakladania športových oddielov s nižšou výkonnosťou v závislosti od vyžiadaných a pridelených finančných a materiálnych limitov,

²¹ VÚA Praha, f. ČSĽA, šk. 36, Analýza súčasnej organizácie armádneho vrcholového športu. Príloha III, č. j. 020096-SVŠ/84.

– organizovanie odbornej pomoci a realizácie kontrolnej činnosti.²²

Na jeseň 1990 sa v súlade s uznesením Rady obrany štátu zo dňa 12. novembra 1990 a v nadväznosti na realizáciu nových zásad vojenskej doktríny Československej federatívnej republiky (ďalej len ČSFR) začala uskutočňovať rozsiahla redislokácia útvarov a zariadení z Českej republiky na území Slovenskej republiky. Súčasne sa uskutočnila reorganizácia federálneho ministerstva obrany.²³ Ešte pred začatím uvedených zmien bol vydaný rozkaz ministra národnej obrany č. 50 zo dňa 10. septembra 1990, ktorý od 1. októbra 1990 znamenal zásadné zmeny v armádnej telovýchove a športe. Dňom 1. októbra 1990 sa zrušili:

– Správa vrcholového športu Československej armády (v súvislosti so spoločenskými zmenami po novembri 1989 sa zmenil názov Československej ľudovej armády na Československá armáda – pozn. P. B.),

– Oddelenie telesnej prípravy Správy bojovej prípravy – Ministerstva národnej obrany,

– Skupina masových telovýchovných akcií a zabezpečenia výkonnostného športu pri VO FTVS UK Praha.

Súčasne bola zriadená Správa telesnej výchovy a športu Československej armády (ďalej len STVŠ ČSA). STVŠ ČSA bola podriadená náčelníkovi Hlavnej správy pozemného vojska ČSA a priamo riadila všetky zložky armádnej telovýchovy. Uvedeným rozkazom bol daný pokyn na posúdenie účinnosti ustanovení predpisu Telesná príprava v Československej ľudovej armáde s označením Tel-1-1 z roku 1988, Smernice pre výkonnostný šport v príprave v Československej ľudovej armáde s označením Všeob-sm-6 z roku 1982 a Smernice pre vrcholový šport v Československej ľudovej armáde s označením Všeob-sm-7 z roku 1986 a na základe výsledkov rozhodnúť o ich úprave alebo novelizácii.²⁴ STVŠ ČSA pozostávala z oddelenia telesnej výchovy, oddelenia športu, oddelenia organizácie a materiálno-technického zabezpečenia, skupiny zahraničných vzťahov, skupiny finančnej, skupiny pre personálnu prácu a tajnej spisovne. STVŠ ČSA prevzala okrem úloh, ktoré plnila Správa vrcholového športu ČSA, aj ďalšie, ktoré plnilo Oddelenie telesnej prípravy SBP- MNO:

– riadila a usmerňovala tvorbu predpisov smerníc, nariadení, rozkazov, učebných programov bojovej prípravy v oblasti telesnej výchovy;

– určovala požiadavky na telesnú výkonnosť všetkých kategórií vojakov v súlade s požiadavkami súčasnej bojovej činnosti;

– zabezpečovala aplikáciu civilných predpisov, smerníc a nariadení pre potreby činnosti armádnych športových družstiev (ďalej len AŠD) a vojenských telovýchovných jednot (ďalej len VTJ);

– riadila doškoloňovanie telovýchovných pracovníkov a realizovala ich zaradenie;

– usmerňovala a koordinovala budovanie telovýchovných zariadení na vykonávanie telesnej výchovy a športovej činnosti;

– plnila disponentnú funkciu v oblasti finančného zabezpečenia telesnej výchovy a športu a koordinovala oblasť sponzorskej činnosti v armádom športe;

– realizovala odbornú kontrolnú činnosť súčastí.²⁵

²² VÚA Praha-VÚA Olomouc, Smernice pre výkonnostný šport v ČSLA, Praha 1982, s. 6-7.

²³ A revue č. 8, 1992, s. 48.

²⁴ VÚA Praha-VÚA Olomouc, R MNO č. 50 zo dňa 10. 9. 1990.

²⁵ VÚA Praha, f. ČSA, šk. 44, Správa telesnej výchovy a športu ČSA, č. j. 90496.

Ďalšie organizačné stupne riadenia vojenskej telovýchovy a športu vychádzali z organizačnej štruktúry armády.²⁶

Systém prípravy odborných telovýchovných pracovníkov, náčelníkov telesnej prípravy (ďalej len NTP), učiteľov a trénerov sa zásadným spôsobom od predošlého obdobia nezmenil ani po reforme školstva v roku 1972. Odborné predpoklady získavali štúdiom na VO FTVS UK, ktorá zostala vysokou školou univerzitného smeru.²⁷ Zmeny nastali až po vydaní rozkazu ministra národnej obrany č. 50 zo dňa 10. septembra 1990. Odborné predpoklady získavali naďalej štúdiom na VO FTVS UK Praha, ale vojenská príprava sa začala zabezpečovať na Vysokej vojenskej škole pozemného vojska vo Výškove. Ďalej bolo rozhodnuté dokončiť existujúci systém štúdia podľa schválenej učebnej dokumentácie a ďalšiu prípravu telovýchovných odborníkov pre potrebu ozbrojených zložiek realizovať s využitím ponuky špecializácií a organizačných foriem na VO FTVS UK Praha, výlučne pre vojakov z povolania s praxou.²⁸

Masová športová činnosť. Dňom 15. júla 1970 vstúpil do platnosti predpis „Masová športová činnosť v ČSĽA“. Predpisom boli stanovené ciele, úlohy, organizácia a riadenie masovošportovej činnosti. Cieľom masovej športovej činnosti (ďalej len MŠČ) bolo prispieť k všestrannému zvyšovaniu telesnej zdatnosti vojakov, rozvíjať a upevňovať potrebné morálne, vôľové a bojové vlastnosti a pohybové návyky pre splnenie úloh stanovených programami bojového výcviku. Úlohami MŠČ bolo:

- zapojiť čo najväčší počet vojakov základnej služby a vojakov z povolania do jej aktívnej realizácie v čase voľna,
- rozvíjať a upevňovať morálne politické vlastnosti,
- zabezpečovať rast športovej výkonnosti vojakov a získavať ich pre aktívne vykonávanie výkonnostného športu v ČSĽA,
- pestovať v nich zodpovednosť a hrdosť na svoju jednotku a útvár pri reprezentácii v súťažiach vo vnútri armády i na verejnosti.

MŠČ riadilo To SBP/MNO v spolupráci s hlavnou politickou správou ČSĽA. To SBP/MNO vydávalo „Nariadenie pre telesnú prípravu a športovú činnosť“ v príslušnom roku. Na jednotlivých veliteľských stupňoch riadil MŠČ veliteľ prostredníctvom podriadených funkcionárov, ktorí zabezpečovali športové akcie organizované náčelníkom telesnej prípravy. K tomuto schvaľoval ročný „Rámcový plán MŠČ“ na príslušný výcvikový rok. Velitelia boli povinní túto činnosť rozvíjať a vytvárať pre ňu vhodné časové a materiálne podmienky, účelne podnecovať a využívať aktivitu členov organizácií Socialistického zväzu mládeže (ďalej len SZM). Na záver zimného a letného výcvikového obdobia boli povinní výsledky MŠČ vyhodnotiť uverejnením vo svojom rozkaze a súčasne spresniť plán MŠČ na nasledujúce obdobie. Vyvrcholením MŠČ a pravidelnou previerkou jej úrovne boli športové dni veliteľa. V prápore realizoval MŠČ športový organizátor a v rote športový organizátor v spolupráci s výborom základnej organizácie SZM. Podkladom pre organizovanie MŠČ pri rote, respektíve prápore, bol „Plán MŠČ na mesiac“, ktorý schvaľoval a vyhodnocoval každý mesiac veliteľ roty, respektíve práporu. Z mesačného plánu MŠČ vykonával výpisy do rozvrhu zamestnania. Pri každej rote veliteľ určil športového organizátora, ktorý bol uvedený v rozkaze veliteľa útvaru a roty. Športový organizátor bol výkonným orgánom

²⁶ VÚA Praha, f. MNO/OMS, šk. 181, Personálne zabezpečenie telovýchovy a športu v ČSĽA č. j. 1197023073, príloha 3.

²⁷ VÚA Praha-VÚA Olomouc, Organizačný prehľad vývoja vojenského školstva, e. č. 01345, s. 9.

²⁸ VÚA Praha-VÚA Olomouc, R MNO č. 50 zo dňa 10. 9. 1990.

veliteľa pre zabezpečenie športového vyžitia vojakov v čase osobného voľna. Úzko spolupracoval s výborom základnej organizácie SZM. Po odbornej stránke bol školený a riadený telovýchovným náčelníkom útvaru a plnil tieto hlavné úlohy:

- podľa pokynov veliteľa organizoval MŠČ prirote v osobnom voľne vojaka,
- podieľal sa na organizácii MŠČ na stupni prápor a pluk.

Hlavnými organizačnými formami MŠČ v ČSLA boli:

- armádne športové hry. Organizovali sa v piatich stupňoch: I. majstrovstvá roty, batérie, II. majstrovstvá práporu, oddielu, ročníka vojenskej školy, III. majstrovstvá útvaru, vojenskej školy, IV. majstrovstvá zväzku a V. majstrovstvá ČSLA,

- športové dni veliteľa. Organizovali sa na jednotlivých veliteľských stupňoch. Pri zväzku najmenej 1 x za pol roka, pri útvaroch 1 x za 3 mesiace, pri prápore 1 x za 2 mesiace, prirote 1 x za mesiac,

- útvárové a medziútvárové súťaže jednotlivcov a družstiev. Organizovali sa v populárnych športoch. Na tento účel sa vytvárali družstvá a organizovali sa dlhodobé súťaže v rámci útvaru a aj medzi útvarmi. Vyvrcholenie týchto súťaží sa zaraďovalo do športových dní veliteľa,

- vojensko-praktické súťaže. Realizovali sa počas športových dní veliteľa v súčinnosti s odbornými náčelníkmi,

- súťaže v plnení podmienok odznaku zdatnosti „Pripravený k práci a obrane vlasti“ a „Vojenský odznak zdatnosti“. Využívali sa na zvýšenie záujmu o pravidelné vykonávanie MŠČ. Na stupni rota boli zaraďované do športových dní veliteľa,

- súťaže vojakov z povolania. Organizovali sa ako súčasť režimu života vojakov z povolania,

- záujmové krúžky MŠČ. Organizovali sa najmä na stupni rota a zameriavali sa na zvyšovanie fyzickej zdatnosti.²⁹

Nová úprava MŠČ vstúpila do platnosti v roku 1988 vydaním nového služobného predpisu „Masová športová činnosť“, ktorý bol vydaný ako príloha služobného predpisu Telesná príprava v Československej ľudovej armáde s označením Tel-1-1 z roku 1988. Predpisom boli stanovené ciele, úlohy, organizácia a riadenie MŠČ. Cieľom MŠČ bolo na širokom masovom základe zabezpečiť a organizačne naplniť voľný čas. Prispieť k všestrannému zvyšovaniu telesnej zdatnosti vojakov, rozvíjať a upevňovať potrebné morálne, vôľové a bojové vlastnosti potrebné na splnenie úloh bojovej a politickej prípravy. Pomáhať upevňovať zdravie, otužovať organizmus a obnovovať duševné a fyzické sily a podporovať trvalý záujem o rôzne formy pohybovej aktivity.

Úlohami MŠČ bolo:

- zapojiť čo najväčší počet vojakov základnej služby a vojakov z povolania v ďalšej službe, poslucháčov a žiakov vojenských škôl, občianskych pracovníkov vojenskej správy, rodinných príslušníkov vojakov z povolania, vojenských dôchodcov počas voľna, najmä cez soboty a nedele,

- cieľavedomo využívať formy MŠČ na upevňovanie fyzických, morálnych, vôľových a psychických kvalít, na rozvíjanie súdružských vzťahov vo vojenských a pracovných kolektívoch, na zvyšovanie úrovne vojenskej disciplíny a organizovanosti života,

- vo všetkých formách MŠČ organizovať krátkodobé i dlhodobé súťaže a športové akcie pri príležitosti významných dní a výročí.

²⁹ VÚA Praha -VÚA Olomouc, Masová športová činnosť v Československej ľudovej armáde. MNO. Praha 1970.

MŠČ riadilo To SBP/MNO v spolupráci s hlavnou politickou správou ČSĽA. To SBP/MNO vydávalo „Nariadenie pre telesnú prípravu a športovú činnosť“ v príslušnom roku. Na jednotlivých veliteľských stupňoch riadil MŠČ veliteľ prostredníctvom podriadených funkcionárov, ktorí zabezpečovali športové akcie organizované náčelníkom telesnej prípravy. K tomuto schvaľoval ročný „Rámcový plán MŠČ“ na príslušný výcvikový rok. Velitelia boli povinní túto činnosť rozvíjať a vytvárať pre ňu vhodné časové a materiálne podmienky, účelne podnecovať a využívať aktivitu členov organizácií Socialistického zväzu mládeže (ďalej len SZM). Na záver zimného a letného výcvikového obdobia boli povinní výsledky MŠČ vyhodnotiť uverejnením vo svojom rozkaze a súčasne spresniť plán MŠČ na nasledujúce obdobie. Vyvrcholením MŠČ a pravidelnou previerkou jej úrovne boli športové dni veliteľa. Pri prapore realizoval MŠČ športový organizátor a prirote športový organizátor v spolupráci s výborom základnej organizácie SZM. Podkladom pre organizovanie MŠČ prirote, respektíve prapore, bol „Plán MŠČ na mesiac“, ktorý schvaľoval a vyhodnocoval každý mesiac veliteľ roty, respektíve praporu. Z mesačného plánu MŠČ vykonával výpisy do rozvrhu zamestnania. Pri každejrote veliteľ určil športového organizátora, ktorý bol uvedený v rozkaze veliteľa útvaru a roty. Športový organizátor bol výkonným orgánom veliteľa pre zabezpečenie športového vyžitia vojakov v čase osobného voľna. Úzko spolupracoval s výborom základnej organizácie SZM. Po odbornej stránke bol školený a riadený telovýchovným náčelníkom útvaru a plnil tieto hlavné úlohy:

- podľa pokynov veliteľa organizoval MŠČ prirote v osobnom voľne vojaka,
- podieľal sa na organizácii MŠČ na stupni prapor a pluk.

Hlavné organizačné formy MŠČ v ČSĽA boli rozšírené o:

– súťaže organizované SZM. Za ich prípravu a organizáciu na jednotlivých stupňoch zodpovedali politické orgány. Na vykonávanie súťaží sa plne využíval telovýchovný materiál a telovýchovné zariadenie útvaru,

– športové a športovo-branné súťaže organizované základnou organizáciou Revolučného odborového hnutia. Ich obsahová, organizačná a materiállová pripravenosť bola zakotvená v plánoch aktivity, kolektívnych zmluvách a finančnom rozpočte základných organizácií Revolučného odborového hnutia. Obsahovou náplňou boli postupové súťaže vo volejbale, stolnom tenise, futbale, nohejbale, turistike, brannom viacboji, ktoré boli zakončené okresnými, krajskými a oblastnými súťažami všeodborových orgánov, celoarmádnym turnajom. Najlepšie družstvá a jednotlivci reprezentovali Odborový zväz pracovníkov ČSĽA na spartakiáde DRUŽBA, ktorá sa organizovala v rámci družobnej spolupráce s odborármi Strednej skupiny sovietskych vojsk.

– športová činnosť rodinných príslušníkov vojakov z povolania a vojenských dôchodcov. Bola zameraná na nenáročné formy športovej, turistickej a rekreačnej činnosti. Mala za cieľ podchytiť ich záujem a osobné záľuby, a tým upevniť vedomie spolupatričnosti k ČSĽA.³⁰

Za osobitnú formu MŠČ možno považovať prípravu a účasť na ČSS. Na V. ČSS vystúpila armáda 29. júna 1975 so skladbou, v ktorej cvičilo dovedna 13 824 cvičencov. V nasledujúcej VI. ČSS cvičila armáda 26. júna 1980 a vystúpilo dovedna 16 000 cvičencov a napokon na VII. ČSS reprezentovalo armádu 28. júna 1985 spolu 1 540 cvičencov. Všetky skladby mali názov gymnastika vojakov.³¹ Príprava na VIII. ČSS sa v podmienkach ČSĽA

³⁰ VÚA Praha-VÚA Olomouc, Masová športová činnosť. In Telesná príprava v Československej ľudovej armáde zo dňa 2. 12. 1988, Príloha č. 5.

³¹ VÚA Praha -VÚA Olomouc, RMNO č. 13 zo dňa 1. 6. 1974, č.1 zo dňa 19. 1. 1979, č.2 zo dňa 23. 8. 1984, ale aj DEMETROVIČ, E. a kol. *Encyklopédia telesnej kultúry*. Praha : Olympia, 1988, s. 106-107.

začala realizovať v roku 1988.³² V dôsledku spoločenských zmien, ktoré sa uskutočnili na jeseň 1989, bolo začiatkom roka 1990 rozhodnuté ukončiť dňom 1. februára 1990 prípravy v celej ČSLA.³³ Vydaním rozkazu Ministra národnej obrany č. 50 zo dňa 10. septembra 1990 bola organizačná forma MŠČ zaradená do služobnej telesnej výchovy.³⁴ O tom sa bližšie zmienime v časti služobná telesná výchova.

Armádny výkonnostný šport. Cieľom výkonnostného športu v ČSLA v sledovanom období bolo umožniť talentovaným športovcom-vojakom v základnej službe a poslucháčom vojenských škôl formou pravidelného športového a telovýchovno-branného procesu rozvíjať maximálnu individuálnu výkonnosť. Úlohami bola výchova talentovaných a výkonnostných športovcov – príslušníkov ČSLA na triedne uvedomelých budovateľov a obrancov socialistickej vlasti a u vojakov základnej služby a poslucháčov vojenských škôl rozvíjať morálne, vôľové a bojové vlastnosti a zlepšovať ich telesnú výkonnosť a psychickú odolnosť. V súťažiach po línii ČSZTV a Zväzarmu reprezentovali ČSLA na verejnosti a podieľali sa na popularizácii ČSLA.³⁵ V roku 1974, ako už bolo uvedené, sa realizovala reforma armádneho vrcholového a výkonnostného športu. Na podporu vrcholového športu sa uskutočnila úprava v oblasti výkonnostného športu. Z rozhodnutia ministra národnej obrany sa vytvorila štruktúra výberových oddielov vojenských telovýchovných jednot (ďalej len VTJ), ktoré tvorili širšiu základňu pre vrcholový šport v ČSLA. Ďalej bolo rozhodnuté športovcov výberových oddielov VTJ v plánovaných počtoch sústrediť v príslušnom útvere v jednej organickej čate (rote) podľa rozhodnutia príslušných veliteľov okruhov, zväzov a náčelníkov vojenských škôl. Vojakov – športovcov týchto čiat (rôt) cvičiť v odbornosti podľa zaradenia v jednotke a upraviť im programy bojovej prípravy s počtom hodín zníženým o 40 % vo vojenských školách bez krátenia počtu hodín. U jednotlivcoch, nositeľov najvyšších športových tried olympijských a branno-technických športov, v ktorých nie sú v ČSLA vytvorené AŠD ani výberové oddiely VTJ, zaraďovať do posádok, kde sú v civilných zložkách vytvorené podmienky na zvyšovanie ich športovej výkonnosti. Odborné vedenie športovej prípravy výberových oddielov VTJ zabezpečiť zmluvnými trénermi a na ich úhradu plánovať príslušné finančné prostriedky. Namiesto trénerov výkonnostného športu prednostne využívať zaslúžilých vrcholových športovcov ČSLA po ukončení ich aktívnej činnosti. Počet výberových oddielov VTJ v ČSLA bol 60.³⁶ Uvedený stav trval do roku 1981, keď na základe materiálu „Komplexný rozbor vrcholového a výkonnostného športu v ČSLA“ boli navrhnuté zmeny, ktoré sa dotkli aj oblasti výkonnostného športu. Uvedený materiál navrhoval zrušiť existujúcu štruktúru výberových športových oddielov a upraviť ju tak, aby vznikli:

- pri zväzoch športové rotý výkonnostného športu s viacšportovými oddielmi,
- pri vybratých školách priamo podriadenými útvarmi MNO športové čaty výkonnostného športu s jedným športovým oddielom.

³² VÚA Praha-VÚA Olomouc, R MNO č. 16 zo dňa 20. 7. 1989.

³³ VÚA Praha-VÚA Olomouc, R MNO č. 8 zo dňa 20. 1. 1990.

³⁴ JANOUŠEK, O. Telesná výchova a šport v Československej armáde. In *Vojenské rozhledy*, č. 2, 1992, s. 73.

³⁵ VÚA Praha, f. ČSLA, šk. 37, Východiská a opatrenia k riešeniu otázok ďalšieho rozvoja športu v ČSLA č. j. 080464 SVVŠ – 1981, s. 15-16.

³⁶ VÚA Praha -VÚA Olomouc, Zbierka nariadení a smerníc FMNO č. 4 zo dňa 29. 3. 1973.

Súčasťou predloženého materiálu bol aj návrh veliteľského a športovoodborného riadenia a zabezpečenia:

- pri športovej rote:
 - veliteľ športovej roty (dôstojník)
 - zástupca pre veci politické (dôstojník)
 - výkonný práporčík (práporčík)
- pri športovej čate:
 - veliteľ športovej čaty (dôstojník, poprípade absolvent vojenskej katedry vysokej školy)
 - tréner (občiansky zamestnanec, poprípade dôstojník)
 - zdravotný inštruktor-masér (poddôstojník)
- ďalší špecialista (napríklad mechanik – podľa športového odvetvia).

Ďalej bolo navrhnuté, aby velitelia športových rôt pri zväzoch boli podriadení náčelníkovi SBP uvedených veliteľstiev a športových čiat týchto rôt priamo podriadení veliteľom útvarov v mieste ich dislokácie. Velitelia samostatných športových čiat pri vojenských školách by boli podriadení zástupcovi náčelníka príslušnej vojenskej školy. Návrh konkretizoval aj počet oddielov a športovcov. V prípade oddielov sa ich počet znížil zo šesťdesiat na tridsaťpäť a v prípade športovcov to bolo zníženie z deväťsto na šesťstoosemnaásť. Na druhej strane sa skvalitnilo personálne zabezpečenie výberových oddielov v rozsahu osemnaásť funkcionárov športových rôt, tridsaťpäť veliteľov čiat, štyridsaťpäť trénerov (poznámka autora podľa Sb. FMNO č. 4/1974 bolo povolených šesťdesiatštyri zmluvných trénerov a dvadsaťšesť zdravotných inštruktorov – masérov a mechanikov). Súčasne bolo navrhnuté prehodnotiť oblasť materiálneho a finančného zabezpečenia. Pre ďalších vojakov v základnej službe a poslucháčov vojenských škôl bolo navrhnuté ponechať športové oddiely VTJ v okresných alebo maximálne krajských súťažiach. Hostovanie za civilné telovýchovné jednoty nepovoľovať, s výnimkou reprezentantov ČSSR, ktorých nebolo možné umiestniť v ASVŠ Dukla, alebo v športových rotách, respektíve čatách výkonnostného športu.³⁷

V roku 1982 vyšli nové smernice pre výkonnostný šport v ČSLA, ktorými sa stanovilo, že výkonnostný šport sa delí na oddiely:

- s vyššou výkonnosťou (účastníci majstrovstiev ČSSR, 1. celoštátnej ligy a národných líg ČSR a SSR),
- športové oddiely s nižšou výkonnosťou.

Vojakom – športovcom v oddieloch s vyššou výkonnosťou sa upravili programy bojovej prípravy s počtom hodín znížených o 40 %. Oddiely s vyššou výkonnosťou mali zmluvného trénera. Materiálovo boli zabezpečené osobitnou normou a poskytoval sa im prídavok potravín. Zmeny nastali aj v prípade činnosti VTJ. Tieto sa ustanovili z rozhodnutia veliteľov útvarov vojenských škôl a vojenských zariadení, ktoré VTJ riadili. Ustanovenie VTJ sa zverejňovalo v rozkaze príslušného veliteľa. Členstvo vo VTJ bolo dobrovoľné. Poradným orgánom v činnosti VTJ bola členská schôdza. Tá volila na výročnej schôdzi výbor VTJ, a to na 1 až 3 roky. Výbor sa skladal z predsedu, podpredsedu, vedúceho politicko-výchovného úseku, predsedu športového oddielu a revíznej komisie. Podiel na činnosti VTJ mali aj náčelník zdravotnej služby, náčelník finančnej služby, telovýchovný náčelník a proviantný náčelník. Základným článkom VTJ bol športový oddiel. Jeho činnosť riadila členská schôdza a výbor oddielu. Na členskej schôdzi, ktorá sa konala raz za 3 mesiace, sa riešili otázky činnosti, raz za rok sa volil výbor oddielu a delegáti na výročnú členskú schôdzu.

³⁷ VÚA Praha, f. ČSLA, šk. 37, Východiská a opatrenia k riešeniu otázok ďalšieho rozvoja športu v ČSLA č. j. 080464 SVVS – 1981, s. 15-16.

Výbor VTJ sa skladal z predsedu politicko-výchovného pracovníka, konateľ'a, trénera, hospodára a člena výboru.³⁸ Rozkazom ministra národnej obrany bolo dňom 1. apríla 1989 povolené vojakom hosťovanie za oddiely civilných telovýchovných jednôt.³⁹ V roku 1990 sa výkonnostný šport v ČSA realizoval v 35 športových odvetviach v 322 VTJ, z toho v 77 s vyššou športovou výkonnosťou. Dynamika zmien v Českej a Slovenskej federatívnej republike (ďalej len ČSFR) si v súvislosti s výkonnostným športom vyžiadala riešiť právnu subjektivitu VTJ z dôvodov podnikania, sponzorskej činnosti, reklamy a zmluvných vzťahov v nadväznosti na vývoj v telovýchovnom hnutí.⁴⁰ Za dva roky poklesol počet oddielov VTJ na 288. Z uvedeného počtu bolo 74 oddielov s vyššou športovou výkonnosťou. Do celoštátnej ligy a majstrovstiev ČSFR bolo zapojených 28 oddielov, na republikovej úrovni 46 a ostávajúcich 181 oddielov VTJ v súťažiach na najnižšej úrovni. Napriek konštatovaniu, že tento trend bude pokračovať, v dôsledku čoho bolo potrebné prehodnotiť a prispôbiť činnosť a počet športových oddielov VTJ, bolo žiaduce hľadať spôsoby, ktorými je možné túto formu v podmienkach poloprofesionálnej armády zachovať.⁴¹

Armádny vrcholový šport. V roku 1969 sa začalo s realizáciou novej organizačnej štruktúry armádneho vrcholového športu, ktorá vstúpila do platnosti 1. januára 1970. Ešte na jeseň 1969 bolo založené AS Dukla Trenčín a od 1. januára 1970 začalo oficiálne svoju činnosť aj AS Dukla Liberec. Rozdelenie jednotlivých armádnych športových družstiev (AŠD) k tomuto dátumu bolo nasledujúce:

AS Dukla Praha: atletika, futbal, hádzaná, plávanie, veslovanie, vodáctvo, rôzne a odlúčené družstvá motorizmu a športovej gymnastiky (Praha), dráhovej a cestnej cyklistiky (Pardubice), športovej streľby (Plzeň) a parašutizmu (Prostějov).

AS Dukla Banská Bystrica: atletika, futbal, džudo, lyžovanie, športová gymnastika, vzpieranie, rôzne a odlúčené družstvá športovej streľby, moderného päťboja, biatlonu a šermu (Liptovský Mikuláš), plaveckých športov (Žilina), basketbalu (Olomouc).

AS Dukla Trenčín: cestná cyklistika, kanoistika, ľadový hokej, volejbal, zápasenie a odlúčené družstvá dráhovej cyklistiky (Bratislava) a boxu (Olomouc).

AS Dukla Liberec: volejbal, lyžovanie, sane, rôzne, a odlúčené družstvá ľadového hokeja (Jihlava) a vodného slalomu (Bechyně).⁴²

Uvedené zmeny v organizácii armádneho vrcholového športu boli zakotvené v predpise „Vrcholový šport v ČSLA“, ktorý vstúpil do platnosti dňom 1. septembra 1970. Predpisom bola ošetrovaná činnosť armádnych stredísk a armádnych športových družstiev. Boli zavedené funkcie starší inštruktor a inštruktor a vo vybraných športových odvetviach boli organizované základne mládeže a dorastu. Predpisom sa riešili aj otázky športovej činnosti a jej plánovanie, politická výchova, bojový výcvik, športové súťaže a medzinárodné športové styky. Ďalej spôsob personálneho dopĺňovania AŠD a materiálneho, finančného a zdravotného zabezpečenia činnosti.⁴³ Uvedená organizácia armádneho vrcholového športu bola 1. júla 1970 revidovaná výnosom náčelníka SBP/MNO, ktorým upravil štruktúru riadenia AŠD. Z podriadenosti AS Dukla Praha boli vyňaté AŠD motorizmu, športovej gymnastiky,

³⁸ VÚA Praha-VÚA Olomouc, Smernice pre výkonnostný šport v ČSLA, Praha 1982, s. 4-5 a príloha s. 13-21.

³⁹ VÚA Praha-VÚA Olomouc RMNO, č. 9 zo dňa 24. 5. 1989.

⁴⁰ VÚA Praha-VÚA Olomouc R MNO, č. 50 zo dňa 10. 9. 1990.

⁴¹ JANOUŠEK, ref. 34, s. 76.

⁴² Obrana lidu č. 204, 1969, s. 4.

⁴³ VÚA Praha-VÚA Olomouc, Vrcholový šport v ČSLA, Praha 1971.

dráhovej cyklistiky, cestnej cyklistiky, športovej streľby a parašutizmu a z podriadenosti AS Dukla Banská Bystrica AŠD basketbalu a z AS Dukla Trenčín AŠD boxu. Uvedené družstvá boli znovu priamo riadené To SBP/MNO.⁴⁴ Následná zmena v armádnom vrcholovom športe sa realizovala v kontexte zmien vrcholového športu v celej ČSSR. Na základe záverov IV. zjazdu ČSZTV a uznesenia vlády č. 96 zo dňa 11. apríla 1974 vydal 23. marca 1975 minister národnej obrany rozkaz s účinnosťou od 1. októbra 1974, ktorým zriadil armádne strediská vrcholového športu (ďalej len ASVŠ).⁴⁵ Ciele a úlohy ASVŠ sa v podstate nezmenili. Základným článkom ASVŠ boli naďalej AŠD. Rozdelenie jednotlivých AŠD bolo po uvedenej zmene nasledujúce:

ASVŠ Dukla Praha: atletika, futbal, dráhová cyklistika, hádzaná, motorizmus, veslovanie, kanoistika, tenis, rôzne a odlúčené družstvo športovej streľby (Plzeň).⁴⁶

ASVŠ Dukla Liberec: volejbal, lyžovanie, sane a odlúčené družstvá ľadového hokeja (Jihlava) a vodného slalomu (Brandýs n/Labem).⁴⁷

ASVŠ Dukla Banská Bystrica: atletika, futbal, biatlon, džudo, moderný päťboj, lyžovanie, športová gymnastika, športová streľba, vzpieranie a odlúčené družstvo plaveckých športov (Žilina).⁴⁸

ASVŠ Dukla Trenčín: cestná cyklistika, kanoistika, ľadový hokej, volejbal, zápasenie a odlúčené družstvo dráhovej cyklistiky (Bratislava).⁴⁹

ASVŠ Dukla Olomouc: box, basketbal, šerm a odlúčené družstvá cestnej cyklistiky (Brno) a parašutizmus (Prostějov).⁵⁰

V uvedenom rozdelení AŠD nastali v nasledujúcom období niekoľké zmeny. Ešte v roku 1974 sa premiestnilo AŠD vzpierania z ASVŠ Dukla Banská Bystrica k ASVŠ Dukla Trenčín.⁵¹ V roku 1976 bolo zo Žiliny do Banskej Bystrice premiestnené AŠD vodných športov.⁵² V roku 1979 bolo AŠD vodného slalomu vyňaté z podriadenosti ASVŠ Dukla Liberec a dané do podriadenosti ASVŠ Dukla Praha.⁵³ Reorganizáciou sa zmenila aj vnútorná štruktúra AŠD. Vedením AŠD bol naďalej poverený tréner, uplatnila sa však nová kategorizácia športovcov. Základnou funkciou, ktorou športovec spĺňal podmienky pre zaradenie do AŠD, bol mladší inštruktor. Nasledujúca funkcia bola inštruktor, ďalšou vyššou funkciou bol vedúci starší inštruktor a poslednou a najvyššou funkciou bol vedúci starší inštruktor – špecialista.⁵⁴

Nakoľko horeuvedená reforma nepriniesla očakávané výsledky na olympijských hrách (ďalej len OH, pozri tabuľka č.1), ktoré boli hlavným ukazovateľom výkonnosti armádného vrcholového športu, bolo rozhodnuté uskutočniť ďalšie zmeny⁵⁵ (v olympijských medzi-
cykloch sa aj v tomto období organizovali letné a zimné spartakiády spriatelovaných armád,

⁴⁴ VÚA Praha, f. MNO/SBP, šk. 126 Štruktúra riadenia AŠD, č. j. 041612 zo dňa 1. 7. 1970.

⁴⁵ VÚA Praha-VÚA Olomouc, TRMNO č. 4 zo dňa 27. 3. 1975.

⁴⁶ VÚA Praha-VÚA Olomouc, f. ASVŠ Dukla Praha. TR č. 15 zo dňa 22. 11. 1974, s. 1-2.

⁴⁷ VÚA Praha-VÚA Olomouc, f. ASVŠ Dukla Liberec. TR č.16 zo dňa 24. 11. 1974, s. 1-2.

⁴⁸ VÚA Praha-VÚA Olomouc, f. ASVŠ Dukla Olomouc. DR č.1 zo dňa 7. 1. 1975, s. 4.

⁴⁹ VÚA Praha-VÚA Olomouc, f. ASVŠ Dukla Banská Bystrica. TR č. 18 zo dňa 2.12.1974, s. 2-12.

⁵⁰ VÚA Praha-VÚA Olomouc, f. ASVŠ Dukla Banská Bystrica. TR č.18 zo dňa 2.12.1974, s. 2-12.

⁵¹ VÚA Praha-VÚA Olomouc, f. ASVŠ Dukla Trenčín. DR č. 213 zo dňa 31. 10. 1974.

⁵² VÚA Praha-VÚA Olomouc, f. ASVŠ Dukla Banská Bystrica. DR č. 167 zo dňa 20. 8. 1976.

⁵³ VÚA Praha-VÚA Olomouc, f. ASVŠ Dukla Praha. TR č. 10 zo dňa 28. 11. 1979.

⁵⁴ VÚA Praha-VÚA Olomouc, TR MNO č. 4 zo dňa 27. 3. 1975.

⁵⁵ VÚA Praha, f. ČSLA, šk. 36, Analýza súčasnej organizácie armádného vrcholového športu, Príloha III, č. j. 020096-SVŠ/84, s. 1-3.

ktoré patrili do kategórie významných medzinárodných podujatí rovnako ako majstrovstvá priateľených armád vo vybratých druhoch športu, na ktorých sa armádni športovci zúčastňovali – pozn. P. B.). Navrhované zmeny vychádzali z cieľa zvýšiť efektívnosť celej organizačnej štruktúry a dosiahnuť vyššiu výkonnosťnú úroveň cestou pôsobenia tzv. nosných športových odvetví, obmedziť niektoré duplicitné a zrušiť neperspektívne armádne družstvá. Popri zmenách v systéme riadenia armádneho vrcholového športu sa uskutočnili zmeny počtov AŠD, čím sa znížil tabuľkový stav o stodevät miest.⁵⁶ V pomerne krátkom časovom odstupe osemnástich mesiacov sa pripravila následná reforma armádneho vrcholového športu. Navrhované zmeny vychádzali z uznesenia PÚV KSČ zo dňa 11. marca 1983 a uznesenia vlády ČSSR č.135 zo dňa 26. mája 1983, ako aj analýzy predošlých zmien, v ktorých sa okrem pozitív z oblasti materiálnej, technickej, sociálnej a výchovnej konštatovali aj negatíva, týkajúce sa najmä operatívneho riešenia problémov v jednotlivých oblastiach, a to v oblasti metodickej, zahraničných stykov a v dopĺňovaní športovcami. Ďalej sa negatívne hodnotilo, že ASVŠ sú zaťažované rôznymi úlohami nesúvisiacimi s tréningovým procesom.⁵⁷

Nová organizácia armádneho vrcholového športu vstúpila do platnosti 1. apríla 1985. Rozkazom ministra národnej obrany bolo zriadené politické oddelenie vrcholového športu ČSLA a strediská vrcholového športu mládeže (ďalej len SVŠ-M) pri ASVŠ Dukla Praha, Liberec, Banská Bystrica a Trenčín. Zrušené bolo ASVŠ Dukla Olomouc a vyradené z armádneho vrcholového športu boli AŠD tenisu pri ASVŠ Dukla Praha, AŠD saní, vodného slalomu a ľadového hokeja juniorov u ASVŠ Dukla Liberec a lyžovania – zjazd ASVŠ Dukla Banská Bystrica. Rozdelenie jednotlivých AŠD bolo nasledujúce:

ASVŠ Dukla Praha: atletika, futbal, hádzaná, kanoistika, motorizmus, veslovanie, dráhová cyklistika, rôzne a odlúčené družstvá cestnej cyklistiky (Brno) a športovej streľby (Plzeň).

ASVŠ Dukla Liberec: lyžovanie – beh, skok a združený, volejbal, rôzne a odlúčené družstvá ľadového hokeja (Jihlava), basketbalu, boxu a šermu (Olomouc) a parašutizmu (Prostějov).

ASVŠ Dukla Banská Bystrica: atletika, biatlon, futbal, džudo, lyžovanie – skok, moderný päťboj, plávanie a športová gymnastika.

ASVŠ Dukla Trenčín: ľadový hokej, zápasenie gréckorímsky a voľný štýl, stolný tenis, rôzne a odlúčené družstvo dráhovej cyklistiky (Bratislava).⁵⁸

Poslaním SVŠ-M bolo zabezpečiť pre armádny vrcholový šport vlastnú mládežnícku základňu kvalifikovaným výberom, výchovou a prípravou mládeže talentov pre AŠD. Do SVŠ – M sa začleňovali mladí talentovaní športovci spravidla vo veku 13 – 20 rokov. Reforma armádneho vrcholového športu našla svoju odozvu aj v legislatívnej oblasti. Dňom 12. decembra 1985 boli schválené nové smernice pre vrcholový šport v ČSLA, ktoré vo forme služobného dokumentu zakotvili všetky zmeny uskutočnené v predošlom období. Ciele a úlohy armádneho vrcholového športu sa nezmenili, došlo však k diferencovanému

⁵⁶ VÚA Praha, f. ČSLA, šk. 37 Východiská a opatrenia k riešeniu otázok ďalšieho rozvoja športu v ČSLA, č. j. 080464 SVVŠ – 1981, s. 2-13.

⁵⁷ VÚA Praha, f. ČSLA, šk. 36 Analýza súčasnej organizácie armádneho vrcholového športu. Príloha III, č. j. 020096-SVŠ, s. 4-6.

⁵⁸ VÚA Praha-VÚA Olomouc, TR MNO č. 4 zo dňa 18. 3. 1985.

prístupu k jednotlivým športovým odvetviam. Členenie jednotlivých športových odvetví bolo nasledovné:

a) športy so zvláštnymi podmienkami zabezpečenia. Boli to športové hry futbal a ľadový hokej.

b) športy 1. kategórie s komplexným zabezpečením. Bolo to jedenásť vybraných olympijských odvetví: atletika, dráhová a cestná cyklistika, športová gymnastika, džudo, rýchlostná kanoistika, lyžovanie – beh a skok, plávanie, športová streľba, veslovanie, vzpieranie, zápas grécko-rímsky a voľný štýl.

c) športy 2. kategórie s čiastočným zabezpečením. Bolo to osem vybraných a branno-technických športov biatlon, box, lyžovanie – združenári, motorizmus, parašutizmus, moderný päťboj, šerm, stolný tenis, hádzaná, basketbal a volejbal. Okrem uvedených športov sa do 2. kategórie zaradili aj športovci z nepreferovaných odvetví na európskej či svetovej úrovni, zaradení do AŠD rôzne.⁵⁹ Ešte pred spoločenskými zmenami bolo rozhodnuté uskutočniť niektoré čiastkové zmeny v počtoch a podriadenosti AŠD, ktoré boli stanovené po reorganizácii armádneho vrcholového športu v roku 1985.⁶⁰ Na základe nových tabuliek počtov boli od 1. januára 1990 z armádneho vrcholového športu vyradené AŠD plávania a gymnastiky pri ASVŠ Dukla Banská Bystrica a AŠD boxu pri ASVŠ Dukla Liberec.⁶¹ Súčasne bolo pri ASVŠ Dukla Banská Bystrica novovytvorené AŠD rôzne, kam prešli športovci zo zrušených AŠD plávania a športovej gymnastiky.⁶² AŠD basketbalu a šermu pri ASVŠ Dukla Liberec bolo dané do podriadenosti ASVŠ Dukla Trenčín.⁶³ AŠD cestnej cyklistiky v Brne bolo od ASVŠ Dukla Praha dané do podriadenosti ASVŠ Dukla Trenčín.⁶⁴ Nasledujúce zmeny vyplynuli z nariadení uverejnených v rozkaze Ministra národnej obrany č. 50 zo dňa 10. septembra 1990. V rozkaze sa konštatuje, že armádny vrcholový šport sa realizuje v 19 športových odvetviach v 29 AŠD a že dynamika zmien v ČSFR si vyžaduje uskutočniť niektoré úpravy, najmä:

– prehodnotiť v súčinnosti s Úradom Predsedníctva vlády ČSFR – odborom spoločensko-politických vzťahov, Konfederáciou športových zväzov a so Združením technických športov a činností počty športovcov a funkcionárov v jednotlivých AŠD. Na základe toho realizovať úpravu tabuľkových počtov ASVŠ Dukla k 1. januáru 1991,

– predložiť ministrovi obrany ČSFR na schválenie do 1. septembra 1991 návrh dislokácie ASVŠ Dukla rešpektujúce územné usporiadanie ČSA s predpokladanou účinnosťou od 1. októbra 1992, vrátane SVŠ – M. Stanoviť na základe aktuálnych potrieb a podmienok ČSA športové odvetvia, ktoré sa budú ďalej rozvíjať v strediskách, vziať do úvahy požiadavky športových zväzov na možnosť zaradenia žien do funkcií inštruktorov športu u tých AŠD, kde je to vzhľadom na športovú reprezentáciu ČSFR účelné,

– riešiť právnu subjektivitu ASVŠ Dukla, odlúčených AŠD z dôvodov podnikania, sponzorskej činnosti, reklamy a zmluvných vzťahov v nadväznosti na vývoj v telovýchovnom hnutí,

⁵⁹ VÚA Praha-VCA Olomouc, Smernice pre vrcholový šport v ČSĽA, Praha 1983.

⁶⁰ VÚA Praha-VÚA Olomouc, TR MNO č. 4 zo dňa 18. 3. 1985.

⁶¹ VÚA Praha f. ČSĽA, šk. 44 Tabuľky počtov armádneho vrcholového športu č. j. 4082 zo dňa 22. 9. 1989.

⁶² VÚA Praha-VÚA Olomouc, f. ASVŠ Dukla Banská Bystrica TR 15 zo dňa 27. 11. 1989.

⁶³ VÚA Praha-VÚA Olomouc, f. ASVŠ Dukla Liberec, šk. 26 Protokol o predaní odlúčených súčastí ASVŠ Dukla Liberec v Olomouci do podriadenosti ASVŠ Dukla Trenčín č. j. 1080 zo dňa 5. januára 1990.

⁶⁴ VÚA Praha-VÚA Olomouc, f. ASVŠ Dukla Trenčín TR č. 16, čl. 9 Hlásenie zmeny podriadenosti.

– vyriešiť komplexné zabezpečenie stredísk vrcholového športu mládeže s dôrazom na zdravotnícku oblasť a regeneráciu,

– s účinnosťou od 1. januára 1991 zrušiť Vedeckovýskumné pracovisko vrcholového športu ASVŠ Dukla Praha a vytvoríť Vedecké a servisné pracovisko vrcholového športu ČSA podriadené náčelníkovi STVŠ ČSA. Týmto zabezpečiť kontinuitu vedecko-výskumnej práce vo vrcholovom športe a vytvoríť zodpovedajúce servisné zázemie pre všetky ASVŠ Dukla. Do náplne tohto pracoviska začleniť riadenie vedeckej práce v pôsobnosti STVŠ ČSA a odborné riadenie ASVŠ Dukla v oblasti športovej medicíny, biochémie, psychológie, výpočtovej techniky a metodiky športového tréningu.

– uvoľňovať na základe žiadostí príslušných športových zväzov pre potreby štátnej reprezentácie príslušníkov ČSA. Príslušníkov ASVŠ Dukla uvoľňuje veliteľ ASVŠ Dukla, príslušníkov STVŠ ČSA náčelník S TVŠ ČSA, vojakov športovcov, nezarađených v ASVŠ Dukla, veliteľia útvarov,

– s účinnosťou od 1. januára 1991 stanoviť zastupiteľnosť všetkých funkcií inštruktorov športov plánovaných pre dôstojníkov občianskymi pracovníkmi a zastupiteľnosť lekárov občianskymi pracovníkmi,

– aplikovať nové zákonné úpravy v oblasti zahraničného obchodu pre potreby armádneho vrcholového športu s cieľom umožniť priamy nákup zahraničného materiálu,

– zmeniť vo vrcholovom športe systém hospodárenia s telovýchovným materiálom s obmedzenou dobou životnosti jeho odpredaním do vlastníctva užívateľov podľa spracovaných noriem,

– zo stupňa vojenských okruhov zabezpečovať ASVŠ Dukla v oblasti zdravotníckej, materiálo technickej, logistickej a stavebnoubytovacej.⁶⁵

V súlade s horeuvedenými nariadeniami sa v decembri 1990 zapojil armádny šport do činnosti Medzinárodnej rady vojenského športu (CISM).⁶⁶ Najvýznamnejším ukazovateľom výkonnosti armádneho vrcholového športu naďalej zostávala účasť na olympijských hrách.

Vypracované boli nové tabuľky počtov armádneho vrcholového športu. Obnovená bola činnosť AŠD boxu v Olomouci, ktoré bolo dané do podriadenosti ASVŠ Dukla Trenčín. Rozdelenie jednotlivých AŠD bolo v roku 1991 nasledujúce:

ASVŠ Dukla Praha: atletika, futbal, hádzaná, kanoistika, motorizmus, veslovanie, dráhová cyklistika rôzne a odlúčené družstvo športovej streľby (Plzeň).

ASVŠ Dukla Liberec: lyžovanie-beh, skok a združený, volejbal, rôzne a odlúčené družstvá ľadový hokej (Jihlava), parašutizmus (Prostějov) a letecké športy (Mnichovo Hradišťa).

ASVŠ Dukla Banská Bystrica: atletika, biatlon, futbal, džudo, lyžovanie-skok, moderný päťboj a rôzne.

ASVŠ Dukla Trenčín: ľadový hokej, zápasenie, vzpieranie, stolný tenis, rôzne a odlúčené družstvo dráhovej cyklistiky (Bratislava), cestnej cyklistiky (Brno) basketbalu, boxu a šermu (Olomouc).⁶⁷

⁶⁵ VÚA Praha-VÚA Olomouc, R MNO č. 50 zo dňa 10. 9. 1990.

⁶⁶ Armádny vrcholový šport. MO ČR, Praha 1998, s. 4.

⁶⁷ VÚA Praha, f. ČSA šk. 44 Tabuľky počtov armádneho vrcholového športu č.j. 010022/9-N SVŠ zo dňa 30. 1. 1991.

Služobná telesná príprava (od roku 1990 sa namiesto príprava začal používať termín Služobná telesná výchova – pozn. P. B.). V tejto forme armádnej telovýchovy nastali zmeny schválením nového predpisu Telesná výchova v ČSLA s označením Tel-1-1 ešte 24. júna 1968. Do praktického života vojsk bol uvedený až v nasledujúcom roku. Od predošlých dokumentov sa predpis líšil novým koncepčným poňatím telesnej prípravy. Zatiaľ čo predošlé predpisy uvádzali jednotlivé športové disciplíny a podávali k nim výklad, novým predpisom boli stanovené ucelené skupiny telesných cvičení určených pre rozvoj sily rýchlosti, vytrvalosti a obratnosti. V úvodnej časti bol stanovený cieľ, formy a prostriedky cvičení. V nasledujúcich častiach boli uvedené základy organizácie a metodiky telesnej prípravy. Hodina služobnej telovýchovy mala 50 minút a mohla sa spájať do 2 – 3 hodínoviek, napríklad v lyžovaní. Hodiny sa mali realizovať dvakrát týždenne a každá hodina mala úvodnú hlavnú a záverečnú časť. Zmenou prešli aj vekové kategórie vojakov z povolania na preskúšanie z telesnej pripravenosti. I. veková skupina do 31 rokov, II. veková skupina od 31 do 37 rokov, III. veková skupina od 37 do 43 rokov, IV. veková skupina nad 43 rokov a V. veková skupina zvláštna telesná príprava. Osobitosťou bola možnosť preradiť vojaka z povolania na základe dobrej telesnej pripravenosti a na návrh lekára, veliteľom do skupiny vekovo mladších, ale aj, naopak, s ohľadom na zdravotný stav do staršej vekovej kategórie alebo do skupiny zvláštny telesnej prípravy. Preskúšaniu nepodliehala – IV. veková skupina a V. veková skupina – zvláštna telesná príprava. Pozri tabuľka č. 2. Preskúšanie z telesnej zdatnosti realizovala komisia určená rozkazom veliteľa v zložení: zástupca veliteľa, telovýchovný náčelník a hlavný lekár útvaru. O výsledkoch preskúšania bol spracovaný záznam, ktorý sa ukladal po dobu piatich rokov a bol súčasťou riadneho služobného hodnotenia vojakov z povolania.

U mužstva bol veliteľ povinný vedieť a sústavne preverovať a vyhodnocovať úroveň telesnej pripravenosti priamo podriadených vojakov, jednotiek a útvarov. Na preskúšanie každého vojaka sa určilo 3 – 5 cvikov, charakterizujúcich rozvoj najmenej troch pohybových vlastností a praktických návykov.

Preskúšanie sa uskutočňovalo pri:

- inšpekčných kontrolách,
- na konci výcvikového roka,
- pri zápočtoch a záverečných skúškach,
- v priebehu výcviku.

Pri preskúšaní sa hodnotila:

- individuálna telesná pripravenosť,
- metodická pripravenosť poslucháčov školských jednotiek a poslucháčov vojenských škôl,
- telesná príprava jednotiek, útvarov, vojenskej školy, zväzku.

Okrem uvedeného sa kontrolovala:

- kvalita organizácie a realizácia ranného cvičenia, učebných zamestnaní telesnej prípravy, zvláštne organizačné formy telesnej prípravy a športovej činnosti,
- úroveň metodickéj prípravy dôstojníkov a poddôstojníkov, ktorí viedli zamestnanie telesnej prípravy a športu,
- stav zdravotníckeho dohľadu telesnej prípravy a športu,
- materiálne zabezpečenie telesnej prípravy.

Zmeny nastali aj v rannom cvičení, ktoré malo podľa predpisu päť typov, a tie sa mali v priebehu týždňa obmieňať. Vojaci, športovci II. a vyššej výkonnostnej triedy mohli vy-

konávať ranné cvičenie samostatne.⁶⁸ Aj v tejto forme armádnej telovýchovy sa uskutočnili zmeny. Dňom 2. decembra 1988 bol schválený predpis Telesná príprava v ČSLA, ktorý do praktického života vojsk bol uvedený až v nasledujúcom roku. V predpise sa stanovil cieľ, úlohy, formy, metódy, spôsob kontroly a hodnotenia telesnej prípravy. Ďalej sa stanovil obsah telesnej prípravy a zvláštnosti telesnej prípravy jednotlivých druhov vojsk s dôrazom na pozemné vojsko, protivzdušnú obranu štátu a letectvo. Samostatnou kapitolou bola aj telesná príprava vojakov (vojačiek) z povolania a telesná príprava poslucháčov a žiakov vojenských škôl. V prílohe boli stanovené normy pre hodnotenie telesnej prípravy pre všetky kategórie žiakov poslucháčov a vojakov (vojačiek) z povolania, spôsob evidencie výsledkov telesnej prípravy, ústroj na telesnú prípravu a materiálne a finančné zabezpečenie telesnej prípravy. Základnými formami telesnej prípravy zostávali: ranné cvičenia v rozsahu 30 minút, telesný tréning v priebehu výcviku, učebné zamestnania a športová činnosť. Služobná telesná príprava sa plánovala v rozsahu:

- pre vojakov základnej služby podľa programov bojovej prípravy jednotlivých druhov vojsk,

- pre žiakov a poslucháčov podľa učebných programov vojenských škôl,

- pre vojakov z povolania 3 hodiny týždenne.⁶⁹

Rovnako ako predošlé formy armádneho športu bola inovovaná aj služobná telesná príprava. Táto forma armádnej telovýchovy sa stala činnosťou plánovanou v príslušnej dokumentácii, ktorá sa uskutočňovala v pracovnej dobe, alebo ako služobná činnosť v čase voľna. V služobnej telesnej výchove sa používali pravidla:

- telesné cvičenia pre mnohostranný rozvoj pohybových schopností a zručností formou atletiky, gymnastiky, športových hier, lyžovania, plávania, turistiky, pobytom v prírode a úpoly,

- telesné cvičenie pre rozvoj zvláštnych pohybových zručností a návykov formou pohybu v teréne v poľnej ústroji – zrýchlených presunov, orientačných behov, prekonávaním prírodných prekážok, sebaobrany a boja zblízka, branného plávania, hádzania ručných granátov a športovej strelby,

- doplnkovými prostriedkami, ktorými boli rehabilitačné cvičenia, regeneračné procedúry, sledovanie, riadenie životosprávy a osobnej hmotnosti.

Služobná telesná výchova sa vykonávala organizačnými formami:

- základnými: napríklad cvičebné hodiny, ranné cvičenia a previerky,

- výberovými: napríklad armádne športové hry, športové dni veliteľa, plnenie podmienok vojenských odznakov,

- výkonnostným športom.⁷⁰

Nasledujúce zmeny sa realizovali od výcvikového roka 1990/1991. Pre vojakov z povolania sa zaviedli 4 hodiny telesnej výchovy v služobnom čase, rozdelenej najmenej do dvoch cvičení a každoročne v mesiaci máj – september preskúšanie telesnej výkonnosti všetkých vojakov z povolania podľa stanovených vekových skupín. Jednotlivé vekové kategórie sa stanovili podľa predpisu Tel-1-1 z roku 1988. Pre jednotlivé vekové kategórie boli stanovené limity v disciplínach: súborné silové cvičenie (sed – ľah za 1 min., kliky za 30 sek.), hod granátom do diaľky, 12-minútový beh. V prípade obmedzenia, potvrdená

⁶⁸ VÚA Praha- VÚA Olomouc, Telesná výchova v ČSLA z roku 1969.

⁶⁹ VÚA Praha -VCA Olomouc Telesná príprava v ČSLA. Praha 1988, s. 8-153.

⁷⁰ JANOUŠEK, O. Telesná výchova a šport v Československej armáde. In *Vojenské rozhledy*, č. 2, 1992, s. 73.

náčelníkom zdravotnej služby, sa mohla zvoliť alternatívna disciplína, k hodú granátom do diaľky to bol člnkový beh 10 x 10 m a v prípade 12-minútového behu to bolo plávanie na 300 m. Pozri tabuľku č. 3.

Hodnotenie:

Výborne, ak dve z preskúšaných cvičení boli výborné a jedna najmenej dobrá.

Dobre, ak dve boli hodnotené najmenej dobre a jedna vyhovujúca.

Vyhovujúco, ak cvičenia boli hodnotené vyhovujúco alebo jedna nevyhovujúco a z ostatných jedno hodnotené najmenej dobre.

Nevyhovujúco, ak jedno z cvičení bolo hodnotené nevyhovujúco a ostatné iba vyhovujúco, alebo ak nebolo niektoré z cvičení začaté alebo bolo z vlastnej viny nedokončené.

Vojaci z povolania nad 55 rokov (vojačky nad 41 rokov), občianski pracovníci zaradení do bojovej pohotovosti a vojaci z povolania s trvalým zdravotným oslabením sa hodnotili dvojstupňovo „splnil“, „nesplnil“, pričom hodnotenie „nesplnil“ sa posudzovalo ako hodnotenie nevyhovujúce.

Velitelia a jeho zástupcovia boli preverovaní odborným orgánom nadriadeného stupňa.

Na základe výsledkov dosiahnutých pri preskúšaní boli vojaci z povolania rozdelení do dvoch výkonnostných skupín – 1. skupina výborní a dobrí, 2. skupina vyhovujúci a nevyhovujúci. V prvej skupine bolo umožnené realizovať služobnú telesnú výchovu v športoch podľa vlastného výberu, s ostatnými bolo nariadené realizovať telesnú výchovu pod odborným vedením,

– u vojakov z povolania s oslabeným zdravím a zníženou zdravotnou klasifikáciou rozhodol o preskúšaní ošetrojúci lekár podľa aktuálneho stavu. Oslobodiť od preskúšania, alebo niektorej časti bolo možné najviac po dobu jedného roka,

– u vojakov z povolania s trvale oslabeným zdravím sa preverovali zo športových disciplín, ktoré pôsobili pozitívne na upevňovanie zdravia postihnutého. V súčinnosti s náčelníkom zdravotnej služby ČSA vybrať podľa druhu ochorenia vhodné športové disciplíny. Pre hodnotenie stanoviť 2 stupne – splnil, nesplnil. V prípade, že vojak z povolania s trvale oslabeným zdravotným stavom nesplnil predpísané optimálne výkonnostné normy, realizovať voči nemu rovnaké opatrenia ako u ostatných vojakov z povolania, ktorí sú hodnotení ako nevyhovujúci,

– vojak z povolania, ktorý bol hodnotený pri preskúšaní z telesnej výkonnosti známkou nevyhovujúci, bol komisiou v zložení: veliteľ, odborný telovýchovný orgán a náčelník zdravotnej služby posúdený z hľadiska spôsobilosti na výkon vojenskej služby a zastávanej funkcie. Podľa individuálnej situácie mu veliteľ uložil, dokedy má dosiahnuť požadovanú telesnú výkonnosť. V prípade, že sa preukáže, že nesplnil výkonnostné z vlastnej viny, uplatnil príslušný veliteľ finančný postih podľa novelizovaných smerníc pre priznávanie funkčných plátov. Pri trojnásobnom nesplnení predpísaných výkonnostných noriem spracuje sa komplexné hodnotenie a navrhne sa prepustenie vojaka z povolania zo služobného pomeru pre služobnú nespôsobilosť na základe hodnotenia,

– v súlade s predpisom „Pracovný poriadok pre občianskych pracovníkov štátnych podnikov v odbore pôsobnosti FMO“ umožniť týmto občianskym pracovníkom, ktorí sú zaradení do bojovej pohotovosti, účasť na telesnej výchove v trvaní 4 hodín týždenne. Každoročne v mesiacoch máj – september realizovať preskúšanie telesnej výkonnosti podľa vekových kategórií ako u vojakov z povolania. Disciplíny a normy stanoviť v spolupráci s ústredným výborom Federálneho odborového zväzu pracovníkov ČSA. Občianskym pracovníkom, ktorí nesplnili predpísané výkonnostné normy, znížil veliteľ poplatok za bojovú

pohotovosť do času, keď pri riadnom preskúšaní dosiahli požadovanú telesnú výkonnosť. Previerky výkonnosti sa začali výcvikovým rokom 1990/1991,

- v súčinnosti s podnikovým riaditeľom štátneho podniku Vojenskej kúpele a rekreačné zariadenie Praha spracovať návrh novej koncepcie rekondičných programov na základe doterajších preventívnych rehabilitácií v prospech telesnej výchovy od výcvikového roku 1990/1991,

- na zvýšenie motivácie a rastu telesnej zdatnosti sa od výcvikového roku 1990/1991 zaviedla pre vojakov z povolania Vojenská telovýchovná triednosť. Tvorili ju disciplíny: streľba zo služobnej zbrane 20 rán na 25 metrov, 4 km cezpoľný beh a 300 m plávanie.

V *telesnej výchove vojakov základnej (náhradnej) služby* sa u jednotlivých druhov vojsk podľa naplnenosti zaviedol rozsah služobnej telesnej výchovy:

- v útvaroch s plnými počtami 2 hodiny týždenne,
- v útvaroch so zníženými počtami 1 – 2 hodiny týždenne,
- v útvaroch s rámcovými počtami 1 hodina týždenne.

V *telesnej výchove žiakov a poslucháčov vojenských škôl* sa mali vytvoriť predpoklady na realizáciu 3 hodín telesnej výchovy týždenne na základe novospracovaných učebných programov v tomto predmete. Poslucháčov vojenských škôl preskúšať a hodnotiť v súlade s učebnými programami príslušnej vojenskej školy. V športových súťažiach, ktoré sa stali súčasťou služobnej telesnej výchovy, sa mala dodržiavať zásada dobrovoľnosti a využiť spolupráca so Zväzom vojenskej mládeže, Zväzom vojakov z povolania a odborovým zväzom pracovníkov ČSA. Ďalej bolo odporučené v spolupráci s ústrednou radou Zväzu vojakov z povolania nadviazať športové styky s podobnými organizáciami ostatných armád a novelizovať Vojenský odznak zdatnosti a obsah priblížiť potrebe rozšírenia záujmu medzi vojakmi základnej služby. Súťaže vojakov a vojačiek z povolania zaraďovať do programu športových dní všetkých veliteľských stupňov. Počínajúc výcvikovým rokom 1990/1991 organizovať v mesiacoch január a jún Športový deň FMO. Rovnako bolo rozhodnuté od výcvikového roka 1990/1991 organizovať majstrovstvá ČSA za účasti družstiev Západného vojenského okruhu, Východného vojenského okruhu, letectva a protivzdušnej obrany štátu, vojenských vysokých škôl, železničného vojska Federálneho ministerstva dopravy, FMO a podriadených útvarov a zariadení v nasledujúcich športových odvetviach:

- a) pre vojakov v základnej službe v malom futbale a nohejbale,
- b) pre vojačky z povolania v stolnom tenise, cezpoľnom behu, orientačnom behu a volejbale,
- c) pre vojakov z povolania v zjazdovom a bežeckom lyžovaní, malom futbale, tenise, plávaní, volejbale, nohejbale a vojenskej telovýchovnej triednosti,
- d) spoločne pre vojakov v základnej službe a pre vojakov z povolania v stolnom tenise, šachu, cezpoľnom behu, orientačnom behu, vojenskom odznaku zdatnosti, volejbale, vojenskom trojboji, streľbe zo služobnej zbrane (pištole a samopalu).⁷¹

Mimoslužobná telesná výchova bola spontánna pohybová aktivita, individuálna telovýchovná, športová činnosť realizovaná vo voľnom čase.⁷²

⁷¹ VÚA Praha-VÚA Olomouc, R MNO č. 50 zo dňa 10. 9. 1990.

⁷² JANOUŠEK, O. Telesná výchova a šport v Československej armáde. In *Vojenské rozhledy*, č. 2, 1992, s. 73.

Pod rúškom „konsolidácie krízového obdobia“, odštartovanej vojenským zásahom proti Československu, sa znovu začali posilňovať centralistické tendencie v ČSZTV a likvidovať republikové právomoci. Krátke obdobie činnosti STO sa skončilo zjazdom v októbri 1973. Iné pozitíva predošlého emancipačného procesu, akými bolo utvorenie armádnych stredísk Dukla v Banskej Bystrici a Trenčína, sa udržali aj v nasledujúcom období.⁷³ Po pomerne málo úspešnom vystúpení našich pretekárov na OH v roku 1972 bolo prijaté uznesenie o zabezpečení vrcholového športu, ktoré v praxi znamenalo zriadenie neveľmi účinného a niekoľkokrát meneného systému stredísk vrcholového športu. Tento proces sa nevyhol ani armádnemu vrcholovému a výkonnostnému športu. Morálnej a materiálnej deštrukcii v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch sa nevyhla ani oblasť telesnej výchovy a športu. Stále väčší počet vrcholových športovcov odchádzalo do zahraničia, a to nielen formou emigrácie, ale aj formou legálnou či dodatočne legalizovaných pobytov.⁷⁴ V armádnom vrcholovom športe sa tomuto trendu snažili čeliť ideovo-politickou výchovou, ktorú zabezpečovali politické oddelenia na jednotlivých stupňoch riadenia armádného vrcholového a výkonnostného športu. Ani v oblasti masovo-športovej činnosti, napriek prepracovanému systému, sa nedosahovali predpokladané výsledky. V roku 1986 bol vydaný rozkaz ministra národnej obrany č. 13, ktorý reagoval na uznesenie Predsedníctva vlády ČSSR zo 16. januára 1986 rozvíjať aktivitu VTJ. V ich športových oddieloch mal zabezpečovať realizáciu vybraných druhov športov na masovom základe a minimálne 40 % príslušníkov ČSLA zapojiť do športovej činnosti v čase voľna. Cieľom bolo, aby do roku 1990 bolo 50 % príslušníkov ČSLA nositeľmi VOZ a podstatne sa znížil počet neplavcov. Po roku od vydania uvedeného rozkazu sa konštatovalo, že v uplynulom roku pravidelne v dobe voľna športovalo len 15 % príslušníkov ČSLA a počet držiteľov VOZ sa pri dôslednej kontrole hlásení znížil o 19,2 %.⁷⁵ Na stránkach Obrany lidu sa rozvinula diskusia, či systém „nechceš-musiš“ prinesie požadované výsledky.⁷⁶ V oblasti služobnej telovýchovy platil celé dve desaťročia predpis Tel-1-1 z roku 1969, čo potvrdzuje, že bol kvalitne pripravený. V roku 1988 bol schválený nový predpis Tel-1-1, ktorý bol do praktického života vojsk uvedený až v nasledujúcom období.

Po roku 1989 nastalo obdobie významných spoločenským zmien, od politicko-ekonomickej až po demokratické rozdelenie spoločného štátu Čechov a Slovákov. Procesu dynamických zmien sa nevyhlo ani telovýchovné a športové hnutie. Na Slovensku po roku 1989 zanikli masové športové organizácie, a nové subjekty sa kreovali na základe zákona č. 83/1990 ako občianske združenia. Okrem nesporných pozitív sa prejavili aj negatívne, ku ktorým patrila priveľká atomizácia telovýchovného a športového hnutia, nedostatočná koordinácia spolupráce, nevyjasnené vzťahy a právomoci štátnych orgánov a nedostatočná legislatíva.⁷⁷ Zmenám sa nevyhla ani armádna telovýchova a šport. Predovšetkým sa zaviedlo jednotné riadenie armádnej telovýchovy a športu. Veľká pozornosť sa začala venovať služobnej telovýchove. Okrem skvalitnenia podmienok, ku ktorým patrilo zvýšenie počtu hodín, bolo významnou zmenou zavedenie výročného preskúšania telesnej zdatnosti. Baté-

⁷³ GREXA, J. – SOUČEK, L. *Slovensko v znamení piatich kruhov*. Bratislava : SOV, 2008, s. 36-37.

⁷⁴ KÖSSL, ref. 1, s. 172.

⁷⁵ Obrana lidu č. 93, 1987, s. 6.

⁷⁶ Obrana lidu č. 90, 1987, s. 6 a č. 30, 1988, s. 6.

⁷⁷ GREXA, J. Šport v Slovenskej republike – súčasnosť a možné východiská. In *Telesná výchova a šport*, č. 3-4, 1999, s. 2.

ria testov výročného preskúšania z telesnej zdatnosti bola v roku 1990 testovaná na vzorke 22 518 vojakov. Z uvedeného počtu bolo 14,4 % hodnotených výborne, 27,1 % dobre, 37,5 % vyhovujúco a 21 % nevyhovujúco. Na základe dosiahnutých výsledkov tohto počtu preverovaných boli normy ešte upravené. Nakoľko uvedený stav pohybovej výkonnosti vojakov základnej služby a z povolania nezodpovedal požadovanej úrovni, bol prijatý celý rad opatrení. Na vedeckej úrovni sa začala riešiť objektivizácia telesnej zdatnosti a výkonnosti príslušníkov ČSA. Na riešení uvedeného problému sa podieľala FTVS UK Praha, vedecké pracovisko STVŠ FMO a vybraní telovýchovní pracovníci vojenských škôl a útvarov.⁷⁸ Za výrazný kvalitatívny posun možno považovať zaradenie športových súťaží do služobnej telesnej výchovy. V oblasti výkonnostného športu nastal výrazný pokles počtu oddielov aj napriek úsiliu o vytvorenie podmienok pre zachovanie tejto formy v armáde. K najvýznamnejším opatreniam patrilo vytváranie legislatívnych podmienok pre nový spôsob hospodárenia VTJ ako príspevkových organizácií a zlučovanie VTJ a civilných TJ. Zmenám sa nevyhol ani armádny vrcholový šport. Predovšetkým to bola otázka samotnej existencie vrcholového športu v podmienkach armády. Napriek zložitej situácii, spôsobenej rozpadom telovýchovných a športových štruktúr v ČSFR, podarilo sa v tomto období zachovať kontinuitu a kvalitu športovej prípravy u ASVŠ Dukla a jednotlivých AŠD a vcelku úspešne plniť úlohy.⁷⁹

⁷⁸ JANOUŠEK, O. Telesná výchova a šport v Československej armáde. In *Vojenské rozhledy*, č. 2, 1992, s. 74-75.

⁷⁹ VÚA Praha f. ČSA, šk. 44, *Správa telesnej výchovy a športu ČSA*, č. j. 90496.

Tabuľka č. 1 Výsledky armádnych športovcov na OH

Olympiáda	Šport	Disciplína	Meno športovca	Umiestnenie
Mníchov 1972	Atletika	100 m	J. Demeč	v rozbehu
		200 m	J. Kynos	semifinále
		1 500 m	J. Horčic	v rozbehu
		5 km	D. Moravčík	v rozbehu
		3 km prekážky	J. Horčic	v rozbehu
		Skok do výšky	J. Alexa	kvalifikácia
		Vrh guľou	J. Vlk	9
			J. Brabec	10
	Štafeta 4 x 100 m	J. Demeč	4	
		J. Kynos		
	Box	Do 81 kg	J. Král	štvrtfinále
	Cyklistika	1 km	V. Vačkář	osemfinále
	Hádzaná		J. Satrap J. Kavan L. Beneš J. Škarvan	2
	Kanoistika	K1 – 1 km	L. Souček	5
		Štvorkajak	L. Souček L. Bohutinský	9
C1		J. Čtvrtečka	7	
C2		P. Mokřý K. Scheder	9	
Športová gymnastika	Družstvo	J. Fejtek Z. Morava V. Nehasil B. Mudřík P. Stanovský M. Netušil	9	
	Viacboj jednotlivci	J. Fejtek	36	
Strelba	Olympijská rýchlopalba	L. Falta	2	
Saporo 1972	Hokej		Jiří Holík Ján Holík	3
	Lyžovanie	Skok P 70	Z. Hubač	11
		Skok P 70	K. Kodejška	7
		Združený	T. Kučera	6
Štafeta 4 x 10 km		S. Henych J. Fajstaur	8	

VOJENSKÁ HISTÓRIA

Montreal 1976	Atletika	800 m	J. Plachý	rozbeh
		Trojskok	J. Vyčichlo	9
		Guľa	J. Brabec	11
		Desaťboj	L. Perneca	13
	Basketbal		Z. Kos	6
	Cyklistika	4 km družstvá	M. Klasa	štvrt'finále
		4 km jednotlivci	M. Klasa	štvrt'finále
		Šprint 1 km	A. Tkáč	1
			M. Vymazal	9
		Stíhací pretek 4 km	P. Kocek M. Klasa	štvrt'finále
	Hádzaná		I. Satrapa I. Kavan J. Líška J. Papiernik	7
	Judo	Nad 93 kg	V. Novák	2. kolo
		Bez rozdielu	V. Novák	3. kolo
	Kanoistika	C2 1 km	J. Štvrtečka	2. kolo
		C2 500 m	J. Štvrtečka	8
		K1 500 m	L. Souček	semifinále
		Štvorkajak	V. Podloucký V. Dolejš J. Svoboda	semifinále
	Moderný päťboj	Družstvo	B. Starnovský	2
	Strel'ba	Lubovofná pištoľ	A. Schwarz	27
		Lubovofná pištoľ	V. Hyka	20
	Športová gymnastika	Družstvá	M. Netušil	9
		Viacboj jednotlivci	M. Netušil	25
		Bradlá	M. Netušil	5
	Veslovanie	Párová štvorka	V. Lacina V. Vochozka J. Hellebrand	3
		Dvojskif	J. Straka M. Laholík	10
		Osma	K. Mejta J. Nestický J. Plamínek J. Pták P. Konvička	6
	Vzpieranie	Do 67,5 kg	D. Drška	nedokončil
Innsbruck 1976	Ladový hokej		J. Augusta J. Holík M. Chalupa	2
	Lyžovanie	Skok P 70	J. Balcar	4
	Sane	Dvojice	V. Resl J. Zeman	6

VOJENSKÁ HISTÓRIA

Moskva 1980	Atletika	1 500 m	J. Plachý	6
		Disk	I. Bugár	2
		Guľa	J. Vlč	7
	Basketbal		Z. Kos	10
	Box	Do 72 kg	M. Šándor	2. kolo
	Cyklistika	100 km Družstvá	M. Klasa J. Škoda V. Konečný	3
		Šprint	A. Tkáč	4
		4 km Družstvá	M. Penc I. Slama T. Černý J. Pokorný	3
		4 km jednotlivci	M. Penc	8
		1 km	P. Kocek	7
	Futbal		L. Macela J. Netolička O. Rott F. Štambacher L. Vízek J. Berger F. Kunzo	1
	Judo	Do 60 kg	P. Petříkov	5
		Do 65 kg	J. Kříž	7
		Nad 95 kg	V. Kocman	3
	Kanoistika	C 1	B. Blažík	8
	Moderný päťboj	Jednotlivci	M. Kadlec	8
	Šerm	Kord	J. Jurka J. Douba J. Holub	6
		Kord jednotlivci	J. Jurka	7
	Veslovanie	Dvojskit	V. Vochoska Z. Pecka	3
		Štvorkajak	V. Záska J. Prudil L. Zapletal	4
Dvojka s kormidelnikom		J. Plamínek M. Škopek J. Pták	6	
Osma s kormidelnikom		M. Kysely M. Doleček D. Vičík K. Mejta K. Neffe L. Jungmann P. Pevný E. Janko J. Pták	4	
Vzpieranie		Do 37,5 kg	D. Drška	9

VOJENSKÁ HISTÓRIA

Lake Placid 1980	Hokej		J. Králik M. Chalupa L. Lang A. Kadlec K. Holý M. Šťastný	5
	Lyžovanie Biatlon	10 km		6
		20 km		22
		štafeta	P. Zelinka	11
Los Angeles 1984	Nezúčastnili sme sa			
Sarajevo 1984	Hokej		M. Chalupa R. Svoboda J. Berak I. Liba M. Hořava J. Šindel	2
	Lyžovanie	Skok P 90	P. Ploc	3
		Skok P 90	V. Podzimek	8
Soul 1988	Atletika	Maratón	K. David	vzdal
		50 km chôdza	R. Mrázek	17
			P. Szikora	12
		20 km chôdza	P. Blažek	13
			R. Mrázek	5
			P. Blažek	15
			J. Pribilinec	1
		Oštep	J. Železný	2
		Guľa	R. Machura	5
		Trojskok	I. Slanař	7
	Disk	I. Bugár	12	
	10-boj	R. Hrbáň	20	
	Box	Do 71 kg	M. Franek	3. kolo
	Cyklistika	Stíhací pretek Družstvá 4 km	S. Buchta P. Soukup J. Fiala A. Trčka	5
		Bodovací pretek	L. Lom	23
	Kanoistika	K 500 m	A. Szabo	6
		K 1 km	A. Szabo	7
		C 1 500 m	P. Prochádzka	8
		C 2 500 m	P. Prochádzka A. Lohnický	9
	Moderný päťboj	Družstvo	M. Kadlec	6
		Jednotlivci	M. Kadlec	11
	Strel'ba	Ľubovoľná malokalibrovka	M. Varga	1
		Bežiaci terč 30 x 30	J. Kermiet	4
Veslovanie	Dvojkajak	M. Škopek J. Kabrnci	7	
	Štvorkajak	P. Hlinek M. Doleček D. Machek M. Šubrt O. Hajdůšek	8	
Zápas	Gréckorímsky do 52 kg	T. Jankovics	6	

VOJENSKÁ HISTÓRIA

Calgary 1988	Biatlon	4 x 7,5 km	F. Chládek	11
		20 km	F. Chládek	44
	Hokej		J. Beňák B. Ščerban P. Vlk	6
	Lyžovanie	Beh 15 km	M. Švanda	19
			V. Korunka	28
			P. Benc	41
			M. Petrášek	43
		Beh 30 km	M. Švanda	17
			R. Nyč	25
			P. Lisičan	29
			M. Petrášek	32
		Beh 50 km	M. Švanda	15
			R. Nyč	20
			P. Lisičan	23
			P. Benc	27
		Štafeta 4 x 10 km	R. Nyč V. Korunka P. Benc M. Švanda	3
		Skok P 90 družstvo	J. Parma L. Dluhoš	4
		Skok P 90	L. Dluhoš	14
	J. Parma		29	
	Skok P 70	J. Parma	5	
L. Dluhoš		14		
Združené družstvo		6		
Združení jednotlivci	M. Kopal	7		

VOJENSKÁ HISTÓRIA

Albertville 1992	Biatlon	15 km	P. Nosková	60
	Lyžovanie – behy	10 km klasicky	V. Korunka	17
			R. Nyč	33
			P. Benc	41
			M. Petrásek	66
		Bežecká kombinácia 10 km klasicky+ 15 km voľne	V. Korunka	14
			R. Nyč	25
			P. Benc	33
		M. Petrásek	55	
		30 km klasicky	M. Petrásek	24
		50 km voľne	R. Nyč	6
	P. Benc		8	
	V. Korunka		13	
	4 x 10 km	R. Nyč, P. Benc V. Korunka	7	
	Lyžovanie – skoky	Stredný mostík K 90	J. Parma	10
			Fr. Jež	23
		Veľký mostík K 120	J. Parma	5
			Fr. Jež	13
		Družstvá	J. Parma, Fr. Jež	3
	Lyžovanie – severská kombinácia	Jednotlivci	Fr. Máka	15
Družstvá		Fr. Máka	6	
Ľadový hokej		R. Švehla, P. Augusta	3	

VOJENSKÁ HISTÓRIA

Barcelona 1992	Atletika	Maratón	K. David	19
		110 m prekážok	I. Kováč	rozbeh
		20 km chôdza	P. Blažek	17
			I. Kollár	19
		50 km chôdza	J. Záhončík	28
			R. Mrázek	5
			P. Szikora	27
			P. Blažek	29
		Diaľka	B. Gombala	kvalifikácia
		Disk	I. Bugár	kvalifikácia
	Oštep	J. Železný	1	
	Kladivo	J. Sedláček	kvalifikácia	
	Desaťboj	R. Změlík	1	
	Cyklistika	Šprint	J. Jeřábek	kvalifikácia
		Stíhací - jednotlivci	M. Baldrian	rozjazdy
		Stíhací - družstvá	L. Tesař, R. Juřický J. Panáček	8
	Hádzaná	Dukla Praha	P. Házel, Z. Vaněk B. Prokop	9
	Džudo	Do 71 kg	J. Věsek	9
	Kanoistika	K 4 – 1000 m	A. Szabo	semifinále
		Štvorkajak – 1000 m	A. Szabo, Turza	4
Moderný päťboj	Jednotlivci	P. Blažek	14	
		J. Prokopius	57	
	Družstvá	P. Blažek, J. Prokopius	58	
Strel'ba	BT 30+30	L. Račanský	3	
Šerm	Kord- jednotlivci	A. Depta	16	
		J. Douba	21	
		A. Depta, J. Douba T. Kubíček	9	
	Vodný slalom	C-2	M. Šimek	2
		C-2	P. Štercl, P. Štercl	6
	Zápas	Vofný štýl do 74 kg	M. Revický	3 kolo
Vofný štýl do 90 kg		J. Palatinus	3 kolo	

Tučne sú vyznačení športovci zo Slovenska.

Tabuľka č.2 Batéria testov 1969

muži

Disciplína	Veková skupina	Hodnotenie			
		Výborne 5 bodov	Dobre 4 body	Vyhovujúco 3 body	Nevyhovujúco 0 bodov
Hod granátom na diaľku (gumová atrapa – 350 g)	I.	55 m	50 m	45 m	menej ako 45 m
	II.	50 m	45 m	40 m	menej ako 40 m
	III.	45 m	40 m	35 m	menej ako 35 m
Skok ďaleký	I.	470 cm	450 cm	430 cm	menej ako 430 cm
	II.	450 cm	430 cm	410 cm	menej ako 410 cm
	III.	440 cm	410 cm	380 cm	menej ako 380 cm
Beh na 100 m	I.	13,3 s	13,8 s	14,3 s	viac ako 14,3 s
	II.	13,8 s	14,3 s	14,8 s	viac ako 14,8 s
	III.	14,3 s	14,8 s	15,7 s	viac ako 15,7 s
Plávanie na 100 m voľným spôsobom	I.	2:00 min.	2:20 min.	bez hodnotenia času	menej ako 100 m
	II.	2:20 min.	2:40 min.		
	III.	2:40 min.	3:00 min.		
Beh na 1 000 m	I.	3:20 min.	3:35 min.	3:50 min.	viac ako 3:50 min.
	II.	3:30 min.	3:45 min.	4:00 min.	viac ako 4:00 min.
	III.	3:50 min.	4:10 min.	4:50 min.	viac ako 4:30 min.

ženy

Disciplína	Veková skupina	Hodnotenie			
		Výborne 5 bodov	Dobre 4 body	Vyhovujúco 3 body	Nevyhovujúco 0 bodov
Hod granátom na diaľku (gumová atrapa – 350 g)	I.	28 m	25 m	23 m	menej ako 23 m
	II.	26 m	23 m	21 m	menej ako 21 m
	III.	24 m	21 m	18 m	menej ako 18 m
Skok ďaleký	I.	380 cm	360 cm	330 cm	menej ako 330 cm
	II.	360 cm	340 cm	310 cm	menej ako 310 cm
	III.	340 cm	320 cm	300 cm	menej ako 300 cm
Šplh na lane s prírazom	I.	5 m	4 m	3 m	menej ako 3 m
	II.	4 m	3 m	2,5 m	menej ako 2,5 m
	III.	4 m	3 m	2 m	menej ako 2 m
Beh na 100 m	I.	15,5 s	16,2 s	17,0 s	viac ako 17,0 s
	II.	16,0 s	16,7 s	17,5 s	viac ako 17,5 s
	III.	16,5 s	17,2 s	18,0 s	viac ako 18,0 s
Plávanie na 100 m voľným spôsobom	I.	2:10 min.	2:30 min.	bez hodnotenia času	menej ako 100 m
	II.	2:30 min.	2:40 min.		
	III.	2:40 min.	3:00 min.		
Beh na 500 m	I.	2:00 min.	2:05 min.	2:15 min.	viac ako 2:15 min.
	II.	2:05 min.	2:10 min.	2:25 min.	viac ako 2:25 min.
	III.	2:10 min.	2:15 min.	2:30 min.	viac ako 2:30 min.

Hodnotenie: výborne – pri súčte bodov najmenej 27
 dobre – pri súčte bodov najmenej 22
 vyhovujúci – pri súčte bodov najmenej 17
 nevyhovujúci – pri menšom počte bodov ako 17

1. skupina – do 36 rokov
2. skupina – 36 – 42 rokov
3. skupina – nad 42 rokov

VOJENSKÁ HISTÓRIA

Batéria testov preskúšania z telesnej zdatnosti v roku 1988

Disciplína	I. veková skupina Muži do 30 r. Ženy do 25 r.		II. veková skupina Muži do 31 - 35 r. Ženy do 26 - 30 r.		III. veková skupina Muži do 36 - 40 r. Ženy do 31 - 35 r.		IV. veková skupina Muži do 41 - 45 r. Ženy do 36 - 40 r.		V. veková skupina Muži do 46 - 50 r. Ženy nad 40 r.		VI. veková skupina Muži do 51 - 55 r.		VII. nad 55 r.		VIII. TZO						
	5	4	3	4	5	4	3	4	5	4	3	5	4	3							
12 minút. beh	Nad 3001	2801- 3000	2601- 2800	2701- 2900	2501- 2700	2601- 2800	2401- 2600	2501- 2700	2301- 2500	2101- 2300	Nad 2301	2101- 2300	1901- 2100	Nad 1701	Nad 1651						
Plávanie	Muži 6:00	7:00	8:30	6:15	7:15	8:45	6:30	7:30	9:00	7:00	8:00	9:30	10:00	8:30	10:00	8:00	9:00	10:30	8:00	9:00	10:30
Súborové silové cvičenia	Ženy 7:45	8:45	9:45	8:00	9:00	10:30	8:30	9:30	11:00	9:00	10:00	12:00	10:00	13:00	14:00	13:00	14:00	15:00	16:00	17:00	18:00
Člnkový beh	Muži 26,0	27,0	28,0	27,0	28,0	29,0	29,0	31,0	33,0	31,0	33,0	35,0	32,0	35,0	38,0	35,0	38,0	41,0	35,0	38,0	41,0
Ručný granát	Ženy 55	50	45	50	45	40	45	50	45	40	45	40	35	45	40	35	40	35	40	35	30
	Ženy 32	29	26	30	37	24	28	25	23	25	23	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Discipl.	I. veková skupina Muži do 30 r. Ženy do 25 r.		II. veková skupina Muži do 31 - 35 r. Ženy do 26 - 30 r.		III. veková skupina Muži do 36 - 40 r. Ženy do 31 - 35 r.		IV. veková skupina Muži do 41 - 45 r. Ženy do 36 - 40 r.		V. veková skupina Muži do 46 - 50 r. Ženy nad 40 r.		VI. veková skupina Muži do 51 - 55 r. Ženy TZO		VII. nad 55 r.		VIII. TZO	
		5	4	3	4	5	4	3	4	5	4	3	5	4	3	

Jednotlivé vekové kategórie sa stanovili podľa predpisu Tel-1-1 z roku 1988.

Muži

- I. VK do 30 rokov
- II. VK od 31 do 35 rokov
- III. VK od 36 do 40 rokov
- IV. VK od 41 do 45 rokov
- V. VK od 46 do 50 rokov
- VI. VK od 51 do 55 rokov
- VII. VK nad 55 rokov

Ženy

- I. VK do 25 rokov
- II. VK 26 do 30 rokov
- III. VK od 31 do 35 rokov
- IV. VK od 36 do 40 rokov
- V. VK nad 40 rokov

RECENZIE

OROSOVÁ, Martina – ŽAŽOVÁ, Henrieta. *KOŠICKÁ CITADELA*. Bratislava : A21, s. r. o., 2011, 192 s., ISBN 978-80-970831-4-4.

Nie je bežným javom, žeby vedľajším produktom projektu výstavby nákupného a zábavného centra, či iného, širokou verejnosťou využívaného spoločenského stánku, bola aj odborne fundovaná a dizajnovo prítlačivá publikácia historického charakteru. V prípade recenzovanej knihy tomu však tak je, čo už samo osebe treba kladne kvitovať. Monografia venovaná výstavbe, osudu, historickým súvislostiam viažucim sa na košickú citadelu a spektrum ďalších otázok súvisiacich s touto unikátnou stavbou na našom území, vznikla práve v súvislosti s projektom výstavby Nákupno-zábavného centra Aupark Košice, ktorý bol postavený v tesnej blízkosti historického jadra mesta. Pri výbere autorov mali objednávateľia šťastnú ruku. Obe autorky majú zodpovedajúce historické vzdelanie (archivárka a historička) a pracujú v Archíve Pamiatkového úradu Slovenskej republiky v Bratislave. Ich pracovné zadelenie ich priam predurčuje na vzájomnú spoluprácu na diele podobného charakteru, kde historický výskum treba spájať nielen so štúdiom dobovej i súčasnej historickej literatúry a archívnym výskumom, ale aj s podrobnými znalosťami z dejín architektúry (špeciálne z vývoja a techniky výstavby pevností, vojenských dejín, a samozrejme, v neposlednom rade), so znalosťou výsledkov archeologického bádania v danej lokalite. Ide teda o široký komplex bádateľského záujmu, ktorého výsledný efekt pre jeho zložitost' a širokospektrálnost' nemusí byť vždy adekvátny vynaloženému úsiliu. Už v úvode však môžem konštatovať, že autorky túto neľahkú úlohu zvládli na požadovanej úrovni a pri niesli viacero zaujímavých a miestami aj objavných konštatovaní.

Pri spracovávaní témy sa núkalo viacero prístupových možností. Autorky si, zrejme, aj vzhľadom na očakávaný širší okruh záujemcov, zvolili chronologický postup v rámci samostatných tematických celkov. V kapitolách, členených na podkapitoly, sledujú danú problematiku v širokom spektre dobových diania, od výsledkov archeologického a architektonickohistorického výskumu cez dejiny mesta a jeho blízkeho okolia od najstaršej písomnej zmienky z roku 1230 po súčasnosť, stručný prehľad vojenských dejín od tridsaťročnej vojny do konca 17. storočia, cez exkurz do vývoja staviteľstva bastiónových pevností v Európe a Uhorsku, až po výstavbu a zánik samotnej citadely v Košiciach. Domnievam sa, že voľba dôslednejšieho chronologického postupu v rámci diela ako celku by bola dielu viac pomohla. Dalo sa vyhnúť niektorým opakovaniam a návratom k už predtým sledovanej téme, ktoré pri danej voľbe logicky museli vzniknúť. Plynulejší tok historických diania v širšom chronologickom rámci by umožnil kompaktnejší pohľad aj na celkový, v práci sledovaný vývoj vzniku myšlienky výstavby, jej realizácie a osudov, vrátane archeologického výskumu košickej citadely. Je to, samozrejme, iba osobný dojem, publikácia svoj vytýčený cieľ plní aj v predloženej podobe.

Pri spracovávaní diela sa autorky opierajú predovšetkým o odbornú literatúru slovenskej, českej, maďarskej a nemeckej (rakúskej) proveniencie, ktorú dopĺňujú využitím materiálov z fondov Archívu mesta Košice, Maďarského krajinského archívu v Budapešti (Magyar Országos Levéltár), Rakúskeho štátneho archívu – Vojnový archív vo Viedni (Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv) a Slovenského národného archívu v Bratislave. Neobišli

ani dnes stále častejšie využívané elektronické zdroje. Škoda, že ponechali bez povšimnutia Vojenský historický archív v Budapešti (Magyar Hadtörténelmi Levéltár), respektíve jeho oddelenie historických máp, kde by sa mohli nachádzať materiály využiteľné aj pre túto monografiu. Pri eventuálnej ďalšej práci na danej téme by som odporúčal venovať pozornosť aj tu uloženým možným prameňom.

Práca je okrem úvodu, záveru, zoznamu literatúry a prameňov, poznámkového aparátu, anglického a maďarského resumé a poďakovania za odbornú pomoc zo strany viacerých inštitúcií členená na päť kapitol. Prvá kapitola s poetickým názvom *Odkryté letokruhy vekov* je venovaná trom etapám archeologického výskumu prebiehajúcim na predpokladanom mieste výskytu pozostatkov niekdajšej citadely od februára 2008 s prestávkami do začiatku roka 2011. Výskum potvrdil existenciu, tvar a skutočný rozsah protitureckej bastiónovej pevnosti a v rámci neho boli objavené mnohé architektonické články, stavebné detaily, dobová keramika, fragmenty úžitkových predmetov a pod. Tento výskum priniesol výnimočné objavy nielen z hľadiska histórie Košíc, ale aj v kontexte celého stredoeurópskeho regiónu. V kapitole *Južné predmestie proti prúdu času* autorky v stručnom prehľade mapujú dejiny Košíc, predovšetkým jeho stavebný vývoj a potvrdzujú, že do konca stredoveku sa mesto stalo vďaka svojej polohe, rozvinutému obchodu a remeslám metropolou východného Uhorska. Podrobnejšiu pozornosť venujú vývoju predmestí, špitálu a kostolu sv. Ducha, v ktorom sa podľa dobových záznamov z roku 1664 mala konať dvakrát týždenne svätá omša aj v slovenskom jazyku, sporom okolo nich atď. Z hľadiska vojenských dejín sú zaujímavé podkapitoly o Hornouhorskom hlavnom kapitanáte, v ktorom sú menovite uvedení muži zastupujúci túto funkciu až do jeho zrušenia, o Hornouhorskom obvodnom vojenskom stavebnom úrade, o úlohe mesta v časoch protihabsburských povstaní, ako aj krátka štúdia mapujúca komplikovaný vzťah armády a mesta v 17. a začiatkom 18. storočia.

Stručná kapitola venovaná vývoju žoldnierstva v uhorských podmienkach a opierajúca sa o novšiu odbornú literatúru zhrňuje doterajšie výsledky výskumu v tejto oblasti bádania a neprináša novšie či objavné poznatky. Preto sa na prvý pohľad v daných súvislostiach javí ako samoúčelná. Jej začlenenie sa však stáva pochopiteľným, keď zväzíme relatívne široké spektrum okruhu možných konzumentov daného diela, ako aj, žiaľ, mimoriadne slabú znalosť vývoja dejín vojenstva na našom území. Dobrú výpovednú hodnotu k danej problematike v tomto smere majú najmä vhodne vybrané dobové ilustrácie.

Gros práce tvoria jej posledné dva kapitoly. Prvá z nich sa zaoberá vývojom fortifikačného staviteľstva, špeciálne bastiónovými pevnosťami, ku ktorým patrila aj košická citadela, a ich staviteľom. Druhá, rozsahom najväčšia a z hľadiska zvolenej témy najprínosnejšia, je venovaná výstavbe, funkcii, strategickému významu košickej citadely a jej osudom, respektíve dejinám. Slabo rozvinutú slovenskú terminológiu jednotlivých fortifikačných prvkov autorky pre dokonalejšiu orientáciu doplnili o príslušné pojmy v nemeckom, francúzskom i anglickom jazyku a dokazujú, že interpretácia historických prameňov k problematike bastiónových pevností, najmä v špecifických podmienkach vývoja Uhorska, nie je jednoznačná. Prehľadným a zrozumiteľným spôsobom zasvecujú čitateľa do vývoja a premien bastiónových pevností v Európe i Uhorsku od konca éry stredovekých hradieb koncom 15. storočia až po zánik tzv. novopruskej a rakúskej inžinierskej školy koncom 19. storočia. V rámci vývoja a rozmanitosti bastiónových pevností venujú pozornosť staro i novotalianskej inžinierskej škole a ich uplatneniu v Habsburskej monarchii zvlášť v Uhorsku, prinášajú základné údaje o výsledkoch španielskej, staroholandskej, staronemeckej, novoholandskej inžinierskej školy a hodnotia prínos francúzskej inžinierskej školy a, predovšetkým, jeho najvýznamnejšieho predstaviteľa, autora viacerých pamätných spisov o stavbe pevností (aj

keď sa sám bránil spisovaniu teoretických prác o budovaní svojich pevností), geniálneho staviteľa i obrancu a dobyvateľa pevností Sébastiena le Pestre Vaubana. V krátkej podkapitole upozorňujú na najvýraznejšie prvky tzv. novopruskej a rakúskej inžinierskej školy vo vývoji bastiónových opevnení. Kapitola je ilustrovaná vhodne volenými dobovými náčrtmi rôznych druhov pevností s vysokou výpovednou hodnotou.

Samotnej košickej citadele v širšom ponímaní (aj keď, samozrejme, v rôznych súvislostiach aj v iných kapitolách) je venovaná posledná kapitola. V podkapitolách autorky zasväcujú čitateľa do obsahu pojmu citadela, načrtávajú prehľad najznámejších citadel v Európe, vysvetľujú ich dvojčedinú, tzn. obrannú i policajnú funkciu nielen vo všeobecnosti, ale aj v súvislosti s budovaním citadely ako strategického vojenského centra v Košiciach. Načrtávajú príčiny vedúce k výstavbe citadely, miesto výstavby i vznik a realizáciu samotného projektu od Jakuba von Holsta, ktorý ako cisársky špecialista na bastiónové opevnenia poznal už z minulosti pomery v Košiciach a okolí. Oboznamujú nás s plánom citadely z roku 1671, ktorý sa zachoval v Österreichisches Staatsarchiv, Kriegesarchiv Viedeň a o rozbor ktorého sa pokúšal vo viacerých článkoch aj Jozef Duchoň, ale zároveň upozorňujú, že napriek výsledkom doterajšieho archeologického bádania nemôžeme dať jednoznačnú odpoveď na otázku, čo sa z Holstovho plánu skutočne zrealizovalo. Prikláňajú sa k myšlienke, že v košickej citadele sme svedkami originálneho riešenia, kde namiesto spodného zemného valu Holst vybudoval murovaný *fausse braye*, akúsi spomienku na stredoveký parkan, ktorý slúžil na ochranu narmovanej bastiónovej fronty a opatril ho delovými strieľňami, zaručujúcimi relatívne spoľahlivú obranu priekopy, narmovanej kontreskarpy a krytej cesty. Pre použitie tohto zriedkavého prvku mohol byť inšpirovaný aj staršími návrhmi samotného Vaubana.

V ďalších častiach kapitoly nás autorky zasväcujú do prípravných prác spojených s výstavbou citadely, do tajov spôsobu dobového vymeriavania výstavby v teréne, približujú život v samotnej citadele, ktoré žilo vlastným životom a vlastnými zákonitosťami ako viac-menej samostatné opevnené mestečko. Rozborom ďalších historických plánov od Lucasa Geoga Sicha, ktorý po Holstovi prevzal zodpovednosť za výstavbu citadely, ako aj písomných materiálov a výsledkov bádania Jozefa Duchoňa, hodnoverne načrtávajú a hodnotia stavebné i obranné prvky citadely a predstavujú celkový obraz rozostavanej citadely. Opisujú prvý známy bojový krst citadely ako pevnosti spojenej s menom Imricha Thökölyho, jej obsadenie kurucmi, vzájomné ostreľovanie medzi mestom a citadelou, ktoré spolu s obavou pred útokom zo strany tureckých vojsk sa skončilo kapituláciou Košíc a obsadením mesta „kuruckým kráľom“. Ten z obavy, že by citadela v budúcnosti mohla zohrať úlohu strategického významu zo strany cisárskych vojsk, nechal väčšiu časť pevnosti budovanej deväť rokov zdemolovať (predovšetkým Leopoldov a Claudiov bastión a celú severnú kurtinu spolu s bránou). Aj keď začiatkom 18. storočia vznikali úvahy o sfunkčnení citadely, v praxi sa nerealizovalo a materiál z bývalej pevnosti bol využitý na rôzne iné účely vrátane spevnenia mestských hradieb. Pozostatky citadely roku 2010 boli vyhlásené za národnú kultúrnu pamiatku.

Škoda, že sa do textu napriek jazykovej korektúre dostali ojedinele aj pravopisné chyby, aj keď, žiaľ, pri dnešnom uponáhľanom štýle tvorby v porovnaní s inými publikáciami historického charakteru to nie je jav výnimočný. Snáď by publikácii pridalo na atraktivnosti, ak by v záverečnej časti bola vybavená stručným slovníkom odborných pojmov, týkajúcich sa predovšetkým bastiónových pevností. Autorky tieto pojmy síce v texte vysvetľujú, ale ich usporiadanie v abecednom poradí by nesporne urýchlilo orientáciu v texte. A opäť pripomínam, v prípade možného ďalšieho vydania, zvážiť možnosť dôslednejšieho chronologického princípu.

Už z náčrtu obsahového zamerania publikácie je zrejmé, že ide o záslužný čin, ktorý za iných podmienok a v iných súvislostiach neplánovane, ale predsa len do istej miery nadväzuje na pokus bývalého Ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody z konca šesťdesiatych rokov minulého storočia postupne vydať monografiu o všetkých významnejších národných kultúrnych pamiatkach na našom území (aj keď pojem národnej kultúrnej pamiatky sa v tom období chápal odlišne). Práca o košickej citadele prináša cenné poznatky využiteľné aj pre dejiny vojenstva na našom území a rozširuje obzor poznania pre tých, ktorí majú záujem o rozvíjanie svojich znalostí z národných dejín i dejín umenia. Je napísaná kultivovaným štýlom, čitateľná aj pre širokú verejnosť a aj po výtvarnej stránke je mimoriadne vydarená. Zaslúžene dostala cenu Slovenskej historickej spoločnosti za rok 2011.

Vojtech Dangl

ŠTAIGL, Jan a kol. *GENERÁLI – SLOVENSKÁ VOJENSKÁ GENERALITA 1918 – 2012*. Bratislava : Magnet Press, Slovakia s. r. o. 2012, 231 s., ISBN 978-80-89169-25-2.

Publikáciu vydalo vydavateľstvo Magnet Press, Slovakia s. r. o. v spolupráci s Vojenským historickým ústavom Bratislava v rámci Zlatej edície: Ozbrojené sily Slovenskej republiky. Ide o druhé, aktualizované a spresnené vydanie (prvé vydanie vyšlo roku 2009 s údajmi do 31. augusta 2009), pričom údaje o slovenskej vojenskej generalite sú teraz sledované do 30. septembra 2012. Široký okruh autorov publikácie, vedeckých pracovníkov Vojenského historického ústavu a ich externých spolupracovníkov, pod pojmom slovenská vojenská generalita v čiastkových časových etapách sledovaného obdobia, rovnako ako v prípade prvého vydania, rozumie: po prvé, v rokoch 1918 – 1939 a 1944 – 1992 osoby slovenskej národnosti, ktoré dosiahli generálsku hodnosť ako príslušníci československej armády v aktívnej službe (respektíve v čase jej výkonu mimo tejto zložky), v zálohe, vo výslužbe a in memoriam; po druhé, v rokoch 1939 – 1945 generálov brannej moci vtedajšieho slovenského štátu; po tretie, v rokoch 1993 – 2012 občanov Slovenskej republiky v generálskej hodnosti alebo vymenovaných do nej v aktívnej službe v Armáde Slovenskej republiky a Ozbrojených silách Slovenskej republiky, v zálohe, vo výslužbe a in memoriam.

Biografické portréty sú zoradené v abecednom poradí. Z hľadiska podmienok, za ktorých sa uvedené osobnosti stali generálmi, sú portréty odlišené na stránkach publikácie farebne, a to podľa piatich skupín: 1. generáli vymenovaní v aktívnej službe, 2. vymenovaní v zálohe, 3. vymenovaní vo výslužbe, 4. vymenovaní in memoriam a 5. prepožičaná hodnosť. Pri menách konkrétnych osôb je však uvedená posledná, respektíve najvyššia dosiahnutá generálska hodnosť. Na stránkach publikácie sa tak stretli „slovenskí“ generáli armád (brannej moci, ozbrojených síl) troch štátov – Československej republiky (Československej socialistickej republiky, respektíve Českej a Slovenskej Federatívnej republiky), Slovenskej republiky 1939 – 1945 a Slovenskej republiky 1993 – 2012, štyroch národností – slovenskej, českej, maďarskej a ukrajinskej (národnosť nie je v portréte uvedená), rôzneho vojenského pôvodu a rôznych spoločenských a politických názorov. Symbolicky si tu akoby podávajú ruky už nebohí i žijúci generáli, z ktorých časť, a to zo staršej i mladšej generácie, má dnes svoj domov v zahraničí.

Druhé, aktualizované a spresnené vydanie obsahuje 270 biografických portrétov, čo je o 12 viac, ako to bolo v prípade prvého vydania. Z tohto počtu bolo vtedy opomenutých

deväť generálov – Antušák Emil, Doboš Jozef, Fedorko Jozef, Choma Michal, Jamárik Milan, Kašička Zdeněk, Kováčik Jaroslav, Krajčovič Pavel a Vajcík Antonín. Do druhého aktualizovaného a spresneného vydania boli zaradené aj tri osoby, povýšené do generálskej hodnosti po roku 2009, a to Ďurkech Boris, Joch Jindřich a Pokorný Josef. Boli spresnené životopisné dáta, u niektorých generálov pribudli dátumy úmrtia a u žijúcich, najmä tých, ktorí sú v aktívnej službe, boli doplnené zmeny vo funkciách a získané nové vyznamenania. Viaceré fotografie z vydania v roku 2009, kde príslušné osobnosti neboli v generálskej uniforme, autori nahradili fotografiami v generálskej uniforme. Nie vždy sa to celkom podarilo, no z tohto hľadiska je to evidentný posun evidentný. Veľmi pozitívne treba hodnotiť, že sa podarilo získať všetkých 270 fotografií príslušníkov vojenskej generality, a to vďaka úsiliu ich vyhľadávania v širokom okruhu archívov, ako aj získavaním zo súkromných zbierok jednotlivých autorov. Publikácia je vybavená abecedným registrom generálov s uvedením príslušnej „farebnej“ skupiny a tiež roka, v ktorom získali prvú generálsku hodnosť. Nechýba ani prehľad skratiek použitých v biografických portrétoch.

Biografický prehľad slovenskej vojenskej generality nemá charakter klasického biografického zborníka. Textové časti biografických portrétov sú spracované voľnejším slovným štýlom, bez odkazov na súvisiace skutočnosti a bez zoznamov literatúry o konkrétnych ľuďoch. Obsah ich portrétov je zameraný predovšetkým na vojenskú kariéru, tzn. na výkon vojenskej základnej služby, spôsob prijatia za vojaka z povolania a nasledujúci priebeh služby, s dôrazom na vykonávané funkcie, postup v hodnostiach, dosiahnutú vojensko-odbornú kvalifikáciu, na prípadné bojové nasadenie, odbojovú činnosť alebo činnosť v mierových misiách a udelené vyznamenania. Autori neobišli ani politickú a súdnu perzekúciu niektorých osobností, respektíve ich prípadnú rehabilitáciu. V podstatne menšej miere sa venovali spoločenským a verejným funkciám, ktoré jednotlivé osoby, väčšinou z titulu svojej vojenskej pozície, zastávali. Až na výnimky sa nezaoberali otázkami ich straníckej príslušnosti a spoločensko-politických aktivít, neriešia ani osobné a rodinné otázky. Rozhodujúca časť biografických portrétov je spracovaná na základe štúdia osobných spisov generálov, ktoré sú uložené vo vojenských archívoch v Slovenskej republike a Českej republike a u personálnych orgánov Ozbrojených síl Slovenskej republiky. V prípade žijúcich osôb v generálskej hodnosti si autori vopred vyžiadali ich súhlas so sprístupnením a využitím týchto spisov.

Publikácia je nepochybne prínosná, podnetná a užitočná. Rozširuje úroveň poznania slovenského národného faktora vo vyšších a najvyšších funkciách velenia československej armády v jednotlivých časových úsekoch jej existencie, dopĺňa faktografické údaje o vojenskej elite Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945 a obohacuje ľudskú dimenziu informácií o vrcholovom manažmente Ozbrojených síl Slovenskej republiky. Oceniť treba tiež skutočnosť, že bola pripravená k 20. výročiu vzniku samostatnej Slovenskej republiky a jej ozbrojených síl. Na rozdiel od prvého vydania sa dostala, aj keď v obmedzenom rozsahu, na knižný trh, čo umožňuje, aby sa s ňou oboznámili nielen príslušníci rezortu ministerstva obrany, ale aj širšia verejnosť. Vedúci autorského kolektívu a všetci autori si zasluhujú uznanie a ocenenie a vydavateľstvo Magnet Press, Slovakia s. r. o. poďakovanie.

Jan Pešek

MASKALÍK, Alex: *ELITA ARMÁDY. ČESKOSLOVENSKÁ VOJENSKÁ GENERALITA 1918 – 1992*. Banská Bystrica : HWSK, 2012, 1 030 s., ISBN 978-80-970941-0-2.

Prvá samostatná knižná publikácia Alexa Maskalíka pod názvom *Elita armády. Československá vojenská generalita 1918 – 1992* predstavuje dlho očakávanú prácu, ktorá by mala zaplniť doteraz neprebádané oblasti personálnej výstavby čs. armády v priebehu existencie spoločného štátu Čechov a Slovákov (1918 – 1992). Autor si z tejto veľmi širokej témy vybral preňho najsignifikantnejšiu skupinu, ktorú nesporne tvorí vojenský zbor generálov. Napriek tomuto zúženiu výberu ide stále o pomerne impozantnú skupinu, v ktorej sa podľa autorových jasne špecifikovaných kritérií ocitlo dovedna až 1 059 osôb nosiacich čs. vojenské generálske výložky. Kniha (ktorá je kombináciou vedeckej monografie a biografického slovníka) vznikla za úzkej spolupráce Vojenského historického ústavu Bratislava a občianskeho združenia Pro Militaria Historica. Ponúka základné profily kompletnej čs. vojenskej generality v horizonte našich spoločných dejín a stručnú analýzu hlavných trendov a mechanizmov výstavby čs. armádnej elity všeobecne.¹ Navzdory vyjadreniu autora, že dielo si napriek rozsahu a špecifickej štruktúre „*nekladie za cieľ kompletné spracovanie vymedzenej problematiky – a to či už z hľadiska analýzy výstavby a formovania čs. vojenskej generality, alebo spracovania osobnostných profilov jej jednotlivých predstaviteľov*“ (s. 8), možno so všetkou vážnosťou konštatovať, že ide o doposiaľ najkomplexnejšie dielo svojho druhu. Medzi jeho obrovské klady patrí skutočnosť, že za jeho vznikom stálo evidentné množstvo časovo náročnej práce s veľkým množstvom originálnych archívnych dokumentov. Mnohé z nich boli za vedeckým účelom použité vôbec prvýkrát.

Členenie publikácie je prehľadné a logické; celkovo sa delí na tri relatívne samostatné časti. Prvú predstavuje monografická časť s názvom *Analýza výstavby čs. armádnej elity* (s. 11-69 vrátane anglického resumé). Pozostáva zo štyroch podkapitol, ktoré majú charakter vedeckých štúdií opatrených rozsiahlym poznámkovým aparátom. Tie odrzkadľujú zložitý dejinný vývoj čs. štátu v priebehu 20. storočia a odhaľujú aj jeho logický dopad na čs. vojenskú generalitu: 1.) *Prvorepubliková armádna elita (1918 – 1939)*, 2.) *Predfebruárová armádna elita (1945 – 1948)*, 3.) *Komunistická armádna elita (1948 – 1989)*, 4.) *Ponovembrová armádna elita (1989 – 1992)*. Pri spracovaní danej problematiky autor zvolil chronologicko-problémový prístup, pričom vnútorne sú jednotlivé podkapitoly

¹ Napriek svojej atraktivite táto téma dlho patrila v čs. historiografii k najmenej objasneným súčasťam personálnej výstavby čs. armády, aj preto bolo odosobnenie čs. vojenských dejín donedávna tvrdou realitou. Po novembri 1989 síce nastala istá zmena, avšak väčšina postkomunistických prác sústredovala pozornosť len na úzku skupinu najvýznamnejších osôb, prípadne osoby vyberané podľa konkrétneho kľúča. Zo všetkých spomeňme aspoň FIDLER, J. – HAVEL, P. – HOFMAN, P. – PILÁT, V. – ROMAŇÁK, A. – STEHLÍK, E. *Československá generalita: Biografie. Armádní generálové 1918 – 1938*. Praha 1995; FIDLER, J. *Generálové legionáři*. Brno 1999; *Zabudnutí velitelia. Životné osudy generálov – veliteľov taktických skupín 1. čs. armády na Slovensku*. Bratislava 1990; STEHLÍK, E. – LACH, I. *Vlast a čest byli jim dražší nežli život*. Dvůr Králové n/Labem 2000; *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945*. Praha 2005; STEHLÍK, E. *Muži s lipovou ratolestí*. Praha 2009. Najväčší posun v poznaní sa spája s knihami „*Encyklopédie branné moci Republiky Československé*“, stručne približujúcou profily generality predmníchovského Československa, a „*Generáli. Slovenská vojenská generalita 1918 – 2009*“, obsahujúcou, okrem iného, aj profily čs. generality slovenskej národnosti. Pozri: FIDLER, J. – SLUKA, V. *Encyklopédie branné moci Republiky československé 1920 – 1938*. Praha 2006; ŠTAIGL, J. a kol. *Generáli. Slovenská vojenská generalita 1918 – 2009*. Bratislava 2009.

(s výnimkou poslednej) členené tematicky. V stručnej podobe sú v nich zhrnuté poznatky o vojensko-politických aspektoch výstavby elity čs. armády, ktoré ju v tom-ktorom časovom úseku determinovali, v ďalších konkrétne podmienky, ktoré jeho vývoj sprevádzali s vymedzením dominantných faktorov. Osobitne je riešený vývoj generálskeho hodnostného systému a zásad povyšovania do najvyšších dôstojníckych a generálskych hodností. Táto textová časť je všeobecným úvodom do problematiky, v ktorom autor ponúka vlastné hodnotenie najhlavnejších problémov, vždy s prihliadnutím na základné charakteristiky každého dejinného obdobia.

Analytická štúdia výstavby čs. vojenskej generality v celom období 1918 – 1992 má v čs. historiografii svoju premiéru.² Pri jej koncipovaní autor preukázal schopnosť vyrovnat' sa s nepreberným množstvom údajov, pomerne prehľadne ich sumarizovať a priblížiť čitateľovi prístupnou formou. Autorove historické hodnotenia niektorých, prirodzene, nadschnú, iných zasa pobúria. Poznemenávam, že autor prijal historické fakty a ich väzby ako nezadržateľný vývojový proces. Z tohto pohľadu aj jeho súdy a výroky sú tiež procesom – procesom poznávania historickej skutočnosti. Vzhľadom na nedostatok relevantných archívnych militárií a publikácií k danej problematike je však daňou za originalitu a vysoký prínos na vedeckom poli o niečo nižší stupeň syntetického spracovania nových údajov a zistených skutočností. Autor koniec-koncov sám v úvode publikácie priznáva, že „*klúčovým zdrojom pri zovšeobecňovaní boli (...) štatistické schematizmy*“, a že „*charakter textovej časti (...) často nadobúda podobu komentárov k nim*“ (s. 8). Priaznivci problematiky i historici zaoberajúci sa dejinami Československa si však napriek strohým faktografickým údajom nájdu mnohé zaujímavé zovšeobecnenia (či už štatistické, alebo textové), ktoré plasticky vypovedajú o komplikovanom procese výstavby čs. generality.

Spomínaný proces autor hodnotí vo viacerých rovinách, pričom si všima praktické dôsledky postoja vládnucej špičky aj celkové možnosti pri výstavbe armádnej elity. Proces mali najvýraznejšie poznačiť vojensko-doktrínálne východiská, ktoré, prirodzene, diferencovali celý proces na dve kvalitatívne odlišné obdobia. Prvé obdobie ohraničujú roky 1918 a 1939, v rámci ktorého bol „alfou a omegou“ armádnej personálnej politiky fenomén legionárstva, uprednostňujúci legionárov na úkor dôstojníkov prevzatých z niekdajšej rakúsko-uhorskej brannej moci (tzn. „*austriákov*“). Druhé obdobie je vymedzené rokmi 1948 – 1989, v ktorom legionársku tradíciu vystriedala tradícia „*svobodovcov*“ zvýhodňujúca príslušníkov čs. východnej jednotky bojujúcej na východnom fronte po boku ZSSR (tentoraz na úkor príslušníkov čs. jednotiek zo Západu). Nevyhnutný prirodzený úbytok tohto zdroja bol neskôr vyvážený postupným prechodom na vychované komunistické kádre. V rámci generálskej elity sa ich dominancia stala zrejmom najmä od 70. rokov. Vojnová a povojnová fáza 1939 – 1948, respektíve vývoj po novembri 1989, sa pre autora stali len prechodnými obdobiami, ktoré v prvom prípade proces výstavby komunistickej armádnej elity svojim konfrontačným rázom v podstate len poznamenávali a v druhom prípade uzatvárali. Geopolitické postavenie Československa a úlohy z toho plynúce takisto spoluutvárali formovanie čs. armádnej generality. Prvé obdobie sa nieslo v znamení nezávislého postavenia štátu, pri vyvázenej vojensko-politickej orientácii na Francúzsko, druhé, naopak, výrazne ovplyvňovala hegemonia ZSSR a z nej vyplývajúca zákonitá degradácia krajiny do úlohy poslušného satelitného štátu.

² Vojenský historik Jiří Fidler stručne hodnotil len osudy čs. predmnichovskej generality po 2. svetovej vojne a legionársky živel medzi čs. predmnichovskou generalitou. FIDLER, J. *Čs. generalita 1938 – 1948*. In Destrukce čs. dôstojníckeho sboru po únore 1948. Praha 1993, s. 20-23; FIDLER, J. *Generalove legionáři*. Brno 1999, s. 10-22.

Možno skonštatovať, že autor sa usiluje ukázať súvislosti v čo najkomplexnejšej (do dnešnej doby zatiaľ žiadnou inou prácou neponúkanej) perspektíve. Základ podkapitol tvorí rozsiahly faktografický materiál prinášajúci množstvo doteraz neznámych údajov. Je evidentná snaha autora o jeho prehľadné spracovanie a zoradenie v kontexte ostatných javov a väzieb (na druhej strane to však na niektorých miestach podstatne zaťažuje výklad, v dôsledku čoho sú texty viac náročné na čítanie). Je potrebné oceniť aj pozornosť, akú autor venoval nielen vojensko-politickým aspektom formovania armádnej elity s načrtnutím konfrontácie jednotlivých záujmových skupín, ale aj otázke vývoja generálskeho hodnostného systému, zásadám povyšovania v jeho rámci či vývoju slovenského národného prvku v skupine vyšších dôstojníkov a generálov. Tieto fenomény totiž doterajšia vojensko-historická produkcia nerefletovala. Rovnako prínosnou je aj autorova analýza privilegovanosti vybraných skupín v tom-ktorom období založená na komparácii časového úseku v postupe za generálskou hodnosťou a následne neskoršieho zotrvania v nej.

Ako najprepracovanejšie sa javia pasáže o kvalitatívnych aspektoch výstavby čs. generality. Nechýbajú viaceré postrehy a zhrňujúce závery, ktoré autor predstavuje s potrebným nadhľadom. Aj v tomto prípade sa väčšina z nich v doterajšej literatúre objavuje po prvý raz. Prehľadné štatistické údaje (týkajúce sa vekovej, národnostnej, vzdelanostnej či stavovskej štruktúry, respektíve vojenského pôvodu a politickej identity príslušníkov čs. generality v rôznych obdobiach) umožňujú autorovi nielen formulovať rôzne závery, ale ich aj verifikovať a potvrdiť konkrétnymi dobovými dokumentmi. Konfrontácia dejinných faktov a súvislostí s rozsiahlou pramennou bázou je tak zdrojom mimoriadnej objektívnosti autorových zistení.³ Celkový záver predstavuje výstižné vyjadrenie hlavných vývojových tendencií a výsledkov praktickej realizácie personálnej výstavby čs. armádnej elity.

Z hľadiska prínosu monografickej časti je nutné zdôrazniť aj význam postihnutia zmien vo vnímaní celej problematiky. Zaujímavo pôsobí najmä autorovo výstižné hodnotenie samotného procesu, v ktorom v rámci časového horizontu takmer 70 rokov vyvstávali rôzne špecifiká i paralely: „*Prvou sa ukázal fenomén Veľkej armády, ktorý vyžadoval aj zodpovedajúci zbor vojakov z povolania a osobitne „vyšších šarží“. A ich počty sa počas existencie čs. armády radili v prepočte na obyvateľov krajiny nielen v Európe, ale aj vo svete, medzi jedny z najvyššie. Kým však početný nárast dôstojníkov a generálov prebiehal do roku 1939 kontrolovane a najmä v intenciách možnosti štátu, potom po roku 1948 podľahol živelnosti, ktorá presiahla únosnú hranicu a viedla k obrovskému zaťaženiu krajiny i jej obyvateľstva. Druhou paralelou bol vojensko-politický aspekt armády ako mocenského nástroja, zohľadňujúci predovšetkým záujmy vládnucej garnitúry (...) Avšak kým v období prvej republiky nemal na vojensko-odbornú úroveň elity viditeľný vplyv, potom za komunistickej totality bol tento dopad extrémny. Účelová regulácia znamenala stály tlak na povyšovanie do najvyšších dôstojníckych hodností a ustanovovanie do najexponovanejších armádných*

³ Zo zoznamu použitých prameňov (s. 1013-1015) je zjavné, že autor svoj archívny výskum realizoval tak v Českej, ako i Slovenskej republike. Medzi archívnymi ustanovizňami sa objavujú napríklad: Vojenský ústredný archív – Vojenský historický archív Praha, Vojenský ústredný archív – Správny archív Praha, Archív Riaditeľstva personálnej podpory Ministerstva obrany ČR Praha, Národný archív Praha, Archív Ústavu T. G. Masaryka Praha, Archív Kancelárie prezidenta republiky ČR Praha, Archív bezpečnostných zložiek ČR Praha, Archív bezpečnostných zložiek ČR Kanice, Správny archív Armády ČR Olomouc, Archív Ministerstva zahraničných vecí Praha či Vojenský historický archív Bratislava a Vojenský archív – Centrálna registratúra Trnava.

funkcií. V oboch prípadoch nebola kľúčová početnosť „prijateľného“ zdroja, ale funkčné zaradenie, zrýchlený hodnostný postup za generálskou hodnosťou a životnosť jeho príslušníkov v nej. Tieto ukazovatele boli dokladom protekcionizmu vybraných skupín a súviseli s upevňovaním pozícií „vládnucich garnitúr“ budovaním vlastnej elity.“ (s. 65-66). Je nutné podčiarknuť, že takáto zhrňujúca charakteristika sa v existujúcich historiografických prácach zatiaľ nevyskytuje a autor s ňou prišiel ako prvý.

Vlastný biografický slovník s abecedne zoradenými profilmi jednotlivých čs. generálov tvorí hlavnú a najrozsiahlejšiu časť publikácie (s. 73-681). Kritériami pre zaradenie adeptov do databázy sa stala služba vo vojenskej hodnosti čs. generála (tzn. nie generála žandárstva či ZNB) a pôsobenie v tejto generálskej hodnosti v činnej službe (tzn. nie v zálohe, výslužbe či in memoriam). Početnosť generálov a obmedzený priestor sa odrazili v samotnom spôsobe prezentácie jednotlivých medailónov, ktoré sa autor rozhodol predstaviť popisne (čiže zverejnením stručných biografických údajov generálov, sprevádzaných rovnako stručným a zjednodušeným popisom ich vojenskej kariéry) bez uvádzania širšieho kontextu či hodnotenia. V abecedne radených biogramoch tak čitateľ s prehľadom nájde informácie o dátume a mieste narodenia (prípadne aj úmrtia) generálov, nadobudnutom civilnom a vojenskom vzdelaní či priebehu ich služobnej kariéry od vyššej dôstojníckej hodnosti nahor. Hodnostný postup uvádza reálne dátumy, keď príslušné hodnosti po podpísaní prezidentského dekrétu vstúpili (respektíve mali vstúpiť) do platnosti (nie so spätnou účinnosťou), pričom sa usiluje reflektovať jej dobové názvy s definovaním konkrétnej stavovskej skupiny (respektíve služobnej kategórie). Pri časovom vymedzovaní funkcií sa smerodajným stal dátum ustanovenia do nej, nie vždy zhodný s dátumom jej prevzatia. Súčasťou väčšiny hesiel je portrétovej fotografia.

Dve tretiny generálov sa objavujú na stránkach odbornej publikácie po prvý raz. V drivej väčšine ide o generálov menovaných po druhej svetovej vojne. Podobne je to aj s ich fotografiami. Záslušnosť autora v tomto smere neznižuje ani fakt, že 77 fotografií sa mu už nepodarilo dohľadať; respektíve fakt, že niektoré zo zaradených fotiek nezachytávajú príslušného generála v „generálskom“ (tzn. s lipovými ratolesťami na golieri), ale buď v civile, inej (najčastejšie plukovníckej) uniforme, či dokonca v uniforme s dištinkciami iných ozbrojených síl (napr. vládne vojsko, c. k. branná moc a pod.). Nevyhnutné zjednodušenia nijako nestážujú orientáciu v slovníku; pomoc čitateľovi je podaná v častiach *Štruktúra a výklad biografického hesla* (s. 73), ako aj v časti *Zoznam použitých skratiek* (s. 77). Pridanou hodnotou pri približovaní profesionálnej dráhy generálov je jej rekonštrukcia v rámci jednotlivých ozbrojených zložiek zvlášť (tzn. napr. rakúsko-uhorská branná moc, čs. vojenský odboj, slovenská branná moc, vládne vojsko či čs. armáda), ako aj prezentácia nadriadených veliteľských stupňov pri uvádzaní zastávaných funkcií konkrétnych príslušníkov generality (ktorá berie ohľad na zmeny reorganizačného i transformačného charakteru).

V tretej a zároveň záverečnej časti publikácie sa nachádzajú rozsiahle prílohy, ktoré pozostávajú z tabuliek, grafov a skenov vybraných originálnych archívnych dokumentov (s. 685-1 011). Tie popri primárnom spracovaní obrovského množstva archívneho materiálu predstavujú ďalší pozitívny prínos encyklopédie. Ako veľmi užitočné pre bádateľov aj širšiu čitateľskú verejnosť sa javia najmä prílohy č. 46 až 55, v ktorých sú prezentované zoznamy generálov na vedúcich postoch v čs. armáde počas dôležitých a prelomových udalostí čs. dejín 20. storočia (čiastočná mobilizácia r. 1921, mobilizácia r. 1938, februárový prevrat 1948, augustová invázia 1968 a novembrové udalosti 1989). Priaznivci určite ocenia zhrňujúci zoznam osôb slúžiacich v rokoch 1918 – 1992 vo vojenskej hodnosti čs.

generála aj s ich kvalitatívnou štruktúrou (príloha č. 1), kompletný prehľad o menovaní do čs. vojenskej generálskej hodnosti a povýšení v nej (príloha č. 4), či schematizmy o personálnom obsadení vybraných funkcií čs. vojenskej správy v predmetnom období (príloha č. 7). Početné menné zoznamy štruktúrované na základe konkrétnych ukazovateľov (napr. generáli pôsobiaci v generálskej hodnosti 10 rokov a viac; či, ktorí získali generálsku hodnosť pred dovŕšením 41. roku; „rýchlokvasení“ generáli; prípadne generáli podľa vojenského pôvodu) majú podstatnou mierou napomôcť orientácii v slovníku a byť akýmsi ukazovateľom pri vyhľadávaní generálov podľa istého kľúča. Rovnako prínosné sú aj grafy zaradené v prílohe č. 60. Ich slabinou však je, že sú zobrazené čierno-bielo, respektíve v rôznych odtieňoch šedej – a keďže tie tmavšie a čierna v postate farebne splývajú, znemožňujú bezproblémové vyčítanie údajov zanesených v grafoch.

Veľmi podnetným sú aj skeny vybraných archívnych dokumentov, ktoré veľmi zreteľne poukazujú na obrovský potenciál autorom načatej témy (resp. tém). Správa o nízkom vekom priemere čs. predmníchovskej generality, nelichotivé hodnotenia niektorých prvorepublikových generálov ich kolegami, správa o pomeroch na MNO v 30. rokoch, novinové články vyjadrujúce sa k mnohým problémom výstavby čs. vyššieho veliteľského zboru, hodnotenia niektorých čs. generálov odd. obranného spravodajstva, či napr. poslanceká interpelácia na problematiku personálne obsadenie MO po novembri 1989 – všetky tieto dokumenty spolu s niektorými poznámkami pod čiarou v úvodnej štúdií dokresľujú mnohé (v texte) naznačované skutočnosti a poskytujú doslova provokačný náhľad do atmosféry doby. Krátke nahliadnutie do dobových škandálov a páľčivých otázok, ktoré boli v jednotlivých historických obdobiach v súvislosti s čs. vojenskou generalitou riešené, ukazuje, že za týmito zdanlivo nezáživne pôsobiacimi heslami a profilmi jednotlivých čs. generálov sa skrývajú živé osobnosti z mäsa a krvi, so svojimi kladnými aj zápornými stránkami, ambíciami, úspechmi aj prehrami. Je veľká škoda, že charakter tejto práce a útrzkovitosť archívnych materiálov z obdobia po roku 1948 neumožnili autorovi poskytnúť väčší priestor práve týmto vrcholne zaujímavým informáciám, doposiaľ zahaleným rúškom tajomstva. Biografický slovník uzatvára rozsiahly prehľad použitých archívnych prameňov a sekundárnej literatúry (s. 1 013-1 029).

Vzhľadom na vyššie konštatovaný priekopnícky charakter práce sa nazdávam, že negatívne hodnotiace poznámky je vhodné obmedziť iba na postrehy obecnjšieho charakteru. Je zrejmé, že autor mal vzhľadom na nie vždy zjavnú kompatibilitu rôznorodých údajov ťažkosti pri formulovaní štruktúry úvodnej štúdie. Jej vnútorné členenie na podkapitoly, odzrkadľujúce hlavné etapy vývoja vojenského zboru generálov, je pritom absolútne v poriadku, otáznou je logický sled informácií, ktoré sa v nich prezentujú. Napr. možno by bolo vhodnejšie, aby sa časť s názvom *Generálsky systém a zásady povyšovania* (umiestnená vždy na konci každej podkapitoly) nachádzala v jej úvode. Čitateľ by tak od začiatku dostal informácie o „ideálnom“ stave generálskeho systému hodností a o zásadách, ktoré mali teoreticky v súvislosti s povyšovaním medzi jednotlivými stupňami platiť a potom by lepšie vnímal a chápal autorove vysvetlenia, čo tieto zásady v praxi deformovalo (napríklad v súvislosti s pomermi počas 1. ČSR, kde sa výrazne preferovala skupina „legionárov“ na úkor „austriákov“ a po februári 1948, kde podobná úloha privilegovanej skupiny pripadla „svobodovcom“).

Bez povšimnutia nemôžeme ponechať ani jazykové hľadisko textovej časti. Z celkového pohľadu je zaujímavá a pomerne sa dobre číta, ale niekedy je až veľmi zřejmý popisný charakter textu. Autorova skladba viet je na niektorých miestach trochu ťažkopádna. Nemiestne pôsobia aj autorove hovorové výrazy, ktoré sa podľa nášho názoru vyslovene

nehodia k vedeckému charakteru publikácie a v budúcnosti by sa ich mal autor vyvarovať. Z mnohých príkladov uvedieme len najviac sa opakujúce a najviditeľnejšie, ako napr.: „mozgový trast“, „rang“ či „šéfovia“ (v poslednom prípade mal autor pravdepodobne na mysli generálske špičky, resp. veliteľov). Takisto autorova snaha o istý popularizačný nádych a odľahčenie textu výrazmi, alebo slovami v úvodzovkách niekedy pôsobí umelo, najmä keď niektoré slová a výrazy úvodzovky v postate ani nepotrebujú (napríklad „omladenie“ atď.). Tieto javy mal zachytiť a uviesť na správnu mieru jazykový redaktor, ktorý však zrejme pred autorovým živelným a občas svojrýznym písomným prejavom mal až priveľký rešpekt.

Pri práci takéhoto rozsahu nebolo možné vyhnúť sa rôznym preklepom gramatického charakteru, či nepresnosťami pri funkčnom zaradovaní generálov (napr. R. Ducháček zastával na prelome rokov 1989/1990 post zástupcu ministra národnej obrany aj zmocnenca vlády pre záležitosti dočasného pobytu sovietskych vojsk v Československu, F. Havel bol v októbri 1938 prednostom Technického odboru MNO, E. Líška bol v čase novembra 1989 nielen zmocnencom vlády pre záležitosti dočasného pobytu sovietskych vojsk v Československu, ale z titulu svojej funkcie navyše aj zástupcom ministra národnej obrany, V. Nosek bol za mobilizácie veliteľom ženijného vojska Hlavného veliteľstva, V. Poltikovič s L. Puzejom boli náčelníkmi Úradu zmocnenca vlády pre záležitosti dočasného pobytu sovietskych vojsk v Československu).⁴ Chybičky krásy sa nájdu aj v rozsiahlych schematizmoch čs. armády, kde navyše objavíme niektoré „biele miesta“ v súvislosti s obsadením niektorých funkcií a kde autorova zjavná snaha o kontinuitu a nadväznosť centrálnych orgánov čs. vojenskej správy do roku 1939 a po roku 1945 nedopadla v niektorých prípadoch práve najšťastnejšie (napr. v prípade, železničného vojska, vojska protivzdušnej obrany či Technického odboru MNO). Je možné zmieniť sa aj o (určite nechcenej) zámene fotiek generálov V. Dvořákovcov (s. 166).

Vo všeobecnosti ale možno skonštatovať, že napriek čiastkovým nedostatkom sa publikácia A. Maskalíka javí ako veľmi užitočná pomôcka pre historikov i laickú verejnosť so záujmom o túto stránku čs. vojenskej histórie. Jej vysoko estetická podoba reprezentatívnu dokumentárnu úroveň knihy len umocňuje. Ostáva veriť, že autor neostane len pri nej (kde, ako sme už spomenuli, takpovediac „nahryzol“ niektoré zaujímavé skutočnosti a predstavil niekoľko kontroverzne ladených tvrdení), ale že sa danej problematike bude venovať aj naďalej, aby mohol tieto a iné otázky spracovať v ďalšej samostatnej vedeckej monografii; popriprade pripraviť druhé a rozšírené vydanie tohto diela.

Marek Meško

⁴ V texte uvedené: Rudolf Ducháček – „náčelník Hl. správy pozemného vojska – zástupca ministra národnej obrany“ (s. 162), František Havel – „za mobilizácie veliteľ ženijného vojska HV (Hlavného veliteľstva – poznámka recenzenta)“ (s. 215), Emil Líška – „zmocnenec vlády pre záležitosti dočasného pobytu sovietskych vojsk v ČSR“ (s. 382), Václav Nosek – „za mobilizácie veliteľ ženijného vojska I. armády“ (s. 435), Viliam Poltikovič aj Lubomír Puzej – „zmocnenec vlády pre záležitosti dočasného pobytu sovietskych vojsk v Československu“ (s. 483 a 492).

BIBLIOGRAFIA

VOJENSKÁ HISTÓRIA SLOVENSKA

Výberová bibliografia XVIII. – 2010

BOŽENA ŠEĎOVÁ

DO ROKU 1526

DANIŠ, Miroslav – VALACHOVIČ, Pavol, eds.: Medzi antikou a stredovekom. Rímska a germánska spoločnosť v barbarských zákonníkoch : Acta historica Posoniensia XIII. Historické štúdie. Bratislava : Stimul - centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, 2010. - 302 s., ISBN 978-80-89236-87-9

KUČERA, Matúš: Kráľ Svätopluk (830? - 846 - 894) / Zodp.red.: Krébesová, Juliana. Martin : Matica slovenská, 2010. - 159 s. : fotogr., obr., lit. a pram., ISBN 978-80-7090-965-2

LENGYEL, Lancelot: Tajemství Keltů / Z franc. přel.: Beguivinová, Helena. Praha : Volvox Globator, 2010. - 221 s. : obr., lit., ISBN 978-80-7207-787-8

MUSILOVÁ, Margaréta – TURČAN, Vladimír a kol.: Rímske pamiatky na strednom Dunaji. Od Vindobony po Aquincum / Z maď. prel.: Kuzmová, Klára; z něm. prel.: Makovicová, Zuzana. Bratislava : Nadácia pre záchranu kultúrneho dedičstva, 2010. - 200 s. : fotogr., slovník, ISBN 978-80-968910-1-6

SEGEŠ, Vladimír – ŠEĎOVÁ, Božena: Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/1 : Od najstarších čias do konca 10. storočia / Mapy: Gurňák, Daniel. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2010. - 299 s. : pram. a lit., zozn., mp. príl., ISBN 978-80-970434-8-3

ŽUDEL, Juraj: Osídlenie Slovenska v neskorom stredoveku / Zodp. red.: Borčín, Emil. Bratislava : Veda, 2010. - 320 s. : fotogr., reg., lit., tabl., 2 mp. príl., ISBN 978-80-224-1079-3

* * *

HURBANIČ, Martin: Byzancia, Slovania a Avarský kaganát v období vlády cisára Foku (602 – 610). In: Historický časopis. - Roč. 58, č. 1 (2010), s. 3-13.

ČEPELA, Vladimír: Pašiový oltárny triptych z Hronského Beňadika vo svetle vývoja militárie. In: Vojenská história. - Roč. 14, č. 1 (2010), s. 12-32.

* * *

BYSTRICKÝ, Peter: Od Gótov k Ostrogótom : Kmeňoví vodcovia a ich súperenie v dramatickom 5. storočí. In: História. Revue o dejinách spoločnosti. - Roč. 10, č. 1-2 (2010), s. 2-5 : obr.

DUCHOŇ, Michal: Pevnosti na hraniciach kresťanského sveta : Bastiónové fortifikácie vo vojenských dejinách Slovenska. In: *História. Revue o dejinách spoločnosti.* - Roč. 10, č. 5-6 (2010), s. 13-20 : fotogr.

DVOŘÁKOVÁ, Daniela: Česť a právo bránené mečom : Súboje v stredovekom uhorskom kráľovstve. In: *História. Revue o dejinách spoločnosti.* - Roč. 10, č. 1-2 (2010), s. 16-19 : obr.

KOLNÍK, Titus: Rimania na Slovensku : Pokus o zjednotenie Európy pred 2000 rokmi. In: *Historická revue.* - Roč. 21, č. 7-8 (2010), s. 96-100 : fotogr.

LYSÝ, Miroslav: Boží bojovníci v Uhorsku. In: *Historická revue.* - Roč. 21, č. 1 (2010), s. 38-43 : obr.

SEGEŠ, Vladimír: Kráľovský kapitán Blažej Maďar. In: *Obrana.* - Roč. 18, č. 5 (2010), s. 27 : obr.

SEGEŠ, Vladimír: Majster humanistického dejepisectva. Antonio Bonfini a jeho Dekády uhorských dejín. In: *História. Revue o dejinách spoločnosti.* - Roč. 10, č. 1-2 (2010), s. 80-85 : obr.

SEGEŠ, Vladimír: Zápas dvoch veľmožov vyvrcholil pri Lučenci. Ján Jiskra z Brandýsa a Ján Huňady v boji o moc. In: *História. Revue o dejinách spoločnosti.* - Roč. 10, č. 5-6 (2010), s. 8-13 : fotogr.

1526 – 1914

Češi a Slováci v histórii letectví : Sto let letectví. Hundred years of aviation. L + K speciál. Sto let aviatiky v Čechách / Odp. red.: Sviták, Pavel. Praha : Aeromedia, 2010. - 113 s. : fotogr., nákr.

JANKÓ, Annamária – PORUBSKÁ, Bronislava: Vojenské mapovanie na Slovensku 1769 – 1883. Bratislava : Pamiatkový úrad SR, 2010. - 90 s., 1 CD

MORAVČÍK, Leopold: Vzbura proti maďarizácii. Obec Lúčky v rokoch 1906 – 1911. 2. vyd. Bratislava : Eko-konzult, 2010. - 134 s. : obr., pram. a lit., ISBN 978-80-8079-129-2

MRVA, Ivan: Slovensko a Slováci v 2. polovici 19. storočia. Bratislava : Perfekt, 2010. - 256 s. : fotogr., chronolg., lit., reg., ISBN 978-80-8046-458-5

RYBÁŘOVÁ, Petra: Antisemitizmus v Uhorsku v 80. rokoch 19. storočia. Bratislava : Pro Historia, 2010. - 186 s. : obr., lit., reg., ISBN 978-80-970060-7-5

WHEATCROFT, Andrew: Nepriateľ pred bránami : Habsburgovci, Osmanská ríša a bitka o Európu. Bratislava : Slovart, 2010. - 327 s. : lit., reg., ISBN 978-80-556-0135-9

* * *

BODNÁROVÁ, Katarína: Bratislavská mestská kniha. Rozdeľovanie vojenskej a mestskej stráže (1568 – 1586). In: *Vojenská história.* - Roč. 14, č. 1 (2010), s. 84-88.

DOLÍNEK, Vladimír: K výzbroji národných gard v roce 1848. In: *Historie a vojenství.* - Roč. 59, č. 1 (2010), s. 102-111 : fotogr.

GRAUS, Igor: „Efficiat te deus equitem bonum et honorabilem in honorem domini et sancti Georgii.“ (Rytierske pasovanie ako predpoklad prepožičania insignií niektorých panovníc-

kych (dynastických) a záslužných radov). In: Vojenská história.- Roč. 14, č. 3 (2010), s. 3-26.

KERESTEŠ, Peter: Organizovanie vojenskej obrany Nitrianskej stolice z pohľadu jej samosprávy v 16. a 17. storočí. In: Slovenská archivistika.- Roč. 45, č. 2 (2010), s. 15-37.

PODRIMAVSKÝ, Milan: Myšlienka národnej identity Slovákov 1849 – 1914. In: Dejiny - internetový časopis Inštitútu histórie FF PU.- Roč. 5, č. 1 (2010), <http://dejiny.unipo.sk/>, s. 176-191.

PÖCHER, Harald: Zrínyi Miklós (1620 – 1664) : Staatsmann, Poet, Feldherr und Gründungsvater der ungarischen Militärwissenschaften. In: Österreichische Militärische Zeitschrift. - Roč. 48, č. 2 (2010), s. 226-234 : obr.

SEGEŠ, Vladimír: Slováci v habsburskej armáde – aspekt etnicity a identity. In: Studia Academica Slovaca 39. Prednášky XLVI. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Ed.: Pekarovičová, Jana – Vojtech, Miloslav. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010, s. 215-226.

SLEZÁK, Tomáš: Bitka pri Podubní : (Prvé víťazstvo rakúskeho pomocného zboru na ťažení v Rusku roku 1812). In: Vojenská história. - Roč. 14, č. 2 (2010), s. 3-26 : mp.

VALACHOVIČ, Pavol: Poslední bratislavský puškári. In: Pamiatky a múzeá. - Roč. 59, č. 1 (2010), s. 62-64 : obr.

* * *

GORDIAKOVÁ, Mariana: Slavkovskí víťazi v Bratislave : Skúsenosť mesta s napoleonskou armádou roku 1805. In: História. Revue o dejinách spoločnosti.- Roč. 10, č. 1-2 (2010), s. 36-40 : obr.

KORBA, Matúš: Prvý zajatý generál. In: Obrana. - Roč. 18, č. 1 (2010), s. 39 : fotogr. [východné Karpaty]

SEGEŠ, Vladimír: Husársky podmaršal Michal Fábry. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 18, č. 11 (2010), s. 27 : obr.

SEGEŠ, Vladimír: Ján Andrej Beňovský. In: Obrana. - Roč. 18, č. 2 (2010), s. 29 : fotogr.

SEGEŠ, Vladimír: Poľný maršal Andrej Hadik. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 18, č. 9 (2010), s. 27 : obr.

VALLOVÁ, Viera: Protiturecká pevnosť v Komárne. In: Historická revue.- Roč. 21, č. 11 (2010), s. 77 : obr.

1914 – 1918

ČAPLOVIČ, Miloslav – FERENČUHOVÁ, Bohumila – STANOVÁ, Mária, eds.: Milan Rastislav Štefánik v zrkadle prameňov a najnovších poznatkov historiografie. Bratislava : Vojenský historický ústav – MO SR v spolup. s HÚ SAV a SNA, 2010. - 288 s., fotogr. príl., ISBN 978-80-970434-0-7.

Obsah: *Guelton, Frédéric*: Z observatória v Meudone do salónu Madame Boas de Jovenelovej alebo Štefánikova cesta medzi francúzskou vyššou spoločnosťou, s. 17-20; *Denda, Dalibor*: Divízny generál Dobrosav Milenkovič o pobyte Milana Rastislava Štefánika v Srbsku, s. 21-24; *Njegovan, Drago*: Milan Rastislav Štefánik – pilot dobrovoľník na srb-

skom fronte v roku 1915, s. 25-32; *Firsov, Evgenij F.*: Bojovník za národnú slobodu Milan Rastislav Štefánik vo svetle ruských prameňov, s. 33-44; *Biagini, Antonello*: Generál Štefánik. Muž, vojak a vlastenec v dokumentoch talianskych archívov, s. 45-52; *Benzoni, Alberto*: Naša návšteva s markízou Benzoniovou po stopách Štefánika na Slovensku v kritickom roku 1968, s. 53-54; *Kováč, Dušan*: Zápas o Štefánika v slovenskej historiografii a publicistike, s. 75-86; *Kuzmíková, Miriam*: Začiatok Štefánikovho pôsobenia vo Francúzsku a jeho kontakty s domovom, s. 87-96; *Kšišňan, Michal*: Metamorfózy Štefánikovej slovenskosti, s. 97-116; *Meško, Marek*: Milan Rastislav Štefánik ako vojenský pilot v Srbsku, s. 117-128; *Ferenčuhová, Bohumila*: M. R. Štefánik a česko-slovenské hnutie v zahraničí v zrkadle francúzskych diplomatických dokumentov, s. 129-150; *Musil, Miroslav*: Diplomatická stratégia Milana Rastislava Štefánika ako rozhodujúci faktor vzniku Česko-Slovenskej republiky vo svetle zahraničných archívov, s. 151-162; *Kopecký, Peter*: Vojenská misia generála M. R. Štefánika v Rumunsku vo svetle rumunských vojenských archívnych dokumentov, s. 163-166; *Serapionova, J. P.*: Dokumenty ruských archívov o Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, s. 167-174; Harbul'ová, Lúbia: Vnútropolitická situácia na Sibíri v čase pobytu M. R. Štefánika (prelom rokov 1918 – 1919), s. 175-182; *Hronský, Marián*: Generál Dr. Milan Rastislav Štefánik – malé zamyslenie nad jedným rukopisom, s. 183-188; *Zemko, Milan*: Milan Rastislav Štefánik medzi legendami a antilegendami. Premeny ich podôb v politicko-spoločenských zmenách 20. storočia, s. 211-218; *Bajaník, Stanislav*: Fenomén Štefánik v reflexiách slovenského zahraničia, s. 219-228; *Čaplovič, Miloslav*: Význam osobnosti M. R. Štefánika v tradíciách čs. armády 1919 – 1939, s. 229-240; *Macho, Peter*: K vzniku Štefánikovho pomníka v Trnave, s. 241-248; *Magurová, Katarína – Vrabcová, Eva*: Spolok pre vybudovanie pomníka generálovi M. R. Štefánikovi, s. 249-256; *Kuzmík, Daniel*: Osudy archívnych dokumentov Milana Rastislava Štefánika, s. 257-262; *Sabov, Peter*: Osudy osobnej knižnice generála Milana Rastislava Štefánika a jej súčasný stav, s. 263-268; *Králiková, Eva*: Osudy jednej pozostalosti... (zbierka Milana Rastislava Štefánika), s. 269-275.

DROBŇÁK, Martin – KORBA, Matúš – TURIK, Radoslav: Mementá prvej svetovej vojny : Diel III. Cintoríny v okresoch Bardejov a Svidník. Humenné : Jana Fedičová – Redos pre Klub vojenskej histórie Beskydy, 2010. - 153 s. : fotogr., nákr., ISBN 978-80-790617-0-8

KARÁSEK, Martin: Rakúsko-uhorské pamätné čiapkové odznaky v zbierkach NBS - Múzea mincí a medailí v Kremnici : Österreichisch-ungarische Kappenabzeichen in den Sammlungen der Nationalbank der Slowakei - des Münz und Medaillenmuseums in Kremnitz / Fotogr.: Lacko, Miloš. Bratislava - Kremnica : Národná banka Slovenska - Múzeum mincí a medailí Kremnica, 2010. - 27 s. : fotogr.

KOVÁČ, Dušan, ved. red.: Slováci v prvej svetovej vojne 1914 – 1918. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XI b : Zmeny na politickej mape Európy a odchod Slovenska z Uhorského kráľovstva do Česko-Slovenskej republiky. Hl. red.: Dvořák, Pavel. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010. - 359 s., príl. : fotogr., reg., ISBN 978-80-8119-027-8

MUSIL, Miroslav – BIAGINI, Antonello: Milan Rastislav Štefánik vo svetle talianskych dokumentov. Bratislava : Nadácia pre záchranu kultúrneho dedičstva, [2010]. - 223 s., ISBN 978-80-968910-2-3

TATAROV, Boris: Novodobí husité. Československé vojenské jednotky v Rusku (srpen 1914 - duben 1918). Praha : Naše vojsko, 2010. - 98 s. : fotogr., lit., ISBN 978-80-206-1159-8

* * *

JEFIMENKO, Andrej Ruslanovič: Čechoslovackij korpus v sostave ruskoj armiji i revolucionnyje sobytija 1917 goda. In: Vojenno-istoričeskij žurnal. - Roč. 71, č. 6 (2010), s. 17-22 : fotogr.

KUCÍK, Štefan: Protokol 2. schôdze Odbočky Československej národnej rady v Amerike, konanej dňa 31. mája 1918 v Moose Temple, Pittsburgh, Pa. In: Dejiny - internetový časopis Inštitútu histórie FF PU.- Roč. 5, č. 2 (2010), <http://dejiny.unipo.sk/>, s. 163-181.

MINÁR, Imrich: Príspevok k dejinám odboja vedeného Slovenskou ligou v Amerike 1907 – 1920. Bratislava : 2010. - 40 s. rkp.

MUSIL, Miroslav: Diplomata a stratég Milan Rastislav Štefánik (pri príležitosti 130. výročia narodenia). In: Studia politica Slovaca. Časopis pre politické vedy, najnovšie politické dejiny a medzinárodné vzťahy.- Roč. 3, č. 2 (2010), s. 132-139

RAJLICH, Jiří: Letecká bitva národů 31. srpna 1918 a její „české“ souvislosti. In: Historie a vojenství.- Roč. 59, č. 2 (2010), s. 4-32 : fotogr.

ŠAJTAR, Jaroslav: Kudy ze slepé uličky? In: ATM + Vojenský profesionál.- Roč. 8, č. 12 (2010), s. 76-79 : fotogr., tabl., mp. [straty ľudské, materiálne - padlí - ranení – zajatci - armáda britská, rakúsko-uhorská]

TURIK, Radoslav: Starostlivosť o vojnové cintoríny z prvej svetovej vojny v medzivojnovom Československu. In: Vojenská história.- Roč. 14, č. 4 (2010), s. 3-23.

URBANOVÁ, Blažena – VRÁBEL, Ferdinand: Spomienky ruského legionára Andreja Šikuru z Mošoviec. In: Vojenská história. - Roč. 14, č. 2 (2010), s. 137-173 : fotogr.

VÁCHA, Dalibor: Čechoslováci v Dobruďzi : Sonda do každodenného života a vnímaní vojaků na polozapomenuté frontě první světové války. In: Slovanský přehled. - Roč. 96, č. 1-2 (2010), s. 217-240.

* * *

ČAPLOVIČ, Miloslav: Kapitán in memoriam Štefan Fajnor. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 18, č. 7 (2010), s. 27 : fotogr.

ČAPLOVIČ, Miloslav: Práporčík Dušan Jaroslav Kardoss. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 18, č. 12 (2010), s. 27 : fotogr. [v časopise chybné uvedené meno autora: V. Segeš]

KLOKOČNÍK, Radovan: Československá přilba M15 francouzský model. In: Střelecká revue. - Roč. 42, č. 8 (2010), s. 80-81 : fotogr.

KLOKOČNÍK, Radovan: Československá přilba vz. 19 (rakouská). In: Střelecká revue. - Roč. 42, č. 9 (2010), s. 76-77 : fotogr.

KOCOUREK, Milan: Jan Sýkora, TGM a ti druzí. Začátek první světové války v Londýně a Paříži. In: Dějiny a současnost.- Roč. 52, č. 9 (2010), s. 21-23.

KŠIŇAN, Michal: Štefánikov druhý front : Osobné čaro hrdinu prvého odboja. In: História. Revue o dejinách spoločnosti.- Roč. 10, č. 5-6 (2010), s. 81-84 : fotogr.

Najväčšiu vzburu v rakúsko-uhorskej armáde vyvolal Hornomarikovčan. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifasistov.- Roč. 55, č. 26 (2010), s. 6 : fotogr.

1918 – 1939

BYSTRICKÝ, Valerián – MICHELA, Miroslav – SCHVARC, Michal a kol.: Rozbitie alebo rozpad? Historické reflexie zániku Česko-Slovenska / Zodp. red.: Borčín, Emil. Bratislava : Veda, 2010. - 575 s. : reg., pram. a lit., ISBN 978-80-224-1150-9

Obsah: *Dejmek, Jindřich*: Zahraniční politika Česko-Slovenska mezi Mnichovem a německou okupací českých zemí (říjen 1938 – březen 1939), s. 16-32; *Hrabovec, Emília*: Česko-Slovensko a Svätá stolica 1938 – 1939, s. 33-47; *Němeček, Jan*: Likvidace česko-slovenské zahraniční služby, s. 48-66; *Tejchman, Miroslav*: Konec appeasementu se zaměřením na Balkán, s. 67-72; *Zemko, Milan*: Nový režim pred novým štátom. Odras zániku demokratického režimu na Slovensku na jeseň 1938 v súdobej tlači, s. 73-91; *Olejník, Milan*: Bezpečnostné opatrenia štátnych orgánov na Slovensku evokované ohrozením Česko-Slovenskej republiky v rokoch 1938 – 1939, s. 92-110; *Čaplovič, Miloslav*: Československá armáda medzi Mnichovom 1938 a marcom 1939 s dôrazom na Slovensko, s. 111-126; *Harna, Josef*: Politické strany a straníci v českých zemích mezi Mnichovem a 15. březnem 1939, s. 127-137; *Bystrický, Valerián*: Zahraničnopolitické aktivity Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, s. 138-151; *Nižňanský, Eduard*: Predzvesť či náhoda – deportácie Židov v novembri 1938, s. 152-173; *Hallon, Ludovít*: Zmeny orientácie hospodárskej politiky na Slovensku 1938 – 1939 a vznik Slovenského štátu, s. 174-190; *Hermann, Angela*: Inštrumentalizácia myšlienky slovenskej autonómie nacionálno-socialistickým režimom, s. 192-209; *Schriffel, David*: Úloha Viedne v procese vzniku Slovenského štátu 1938/1939, s. 210-226; *Cséfalvay, František*: Maďarské ozbrojené a diverzné akcie proti východnej časti Československa (Česko-Slovenska) v rokoch 1938 – 1939, s. 227-236; *Janek, István*: Maďarské diplomatické úsilie o získanie Slovenska v rokoch 1938 – 1939, s. 237-253; *Dąbrowski, Dariusz*: Rozbitie alebo rozpad? Poľská politika voči Československu a otázka maďarských aktivít s cieľom revízie hraníc na Podkarpatskej Rusi, s. 254-271; *Spannenberger, Norbert*: Úloha národnostnej politiky počas česko-slovenskej krízy, s. 272-284; *Gebhart, Jan*: Mezi Mnichovem a okupací (Druhá republika a německá menšina), s. 285-295; *Schvarc, Michal*: Nádeje a sklamaní. Spišskí Nemci medzi autonómiou a 14. marcom, s. 296-312; *Simon, Attila*: Vplyv štátoprávnych a politických zmien z konca roka 1938 a zo začiatku roka 1939 na postavenie maďarskej menšiny (so zvláštnym zreteľom na bratislavských Maďarov), s. 313-325; *Tulkisová, Jana*: Zánik ČSR – vznik Slovenského štátu v tlači nacistického Nemecka, s. 326-341; *Smetana, Vít*: Březnové idy v Británii: od nejasných informací k politickému obratu, s. 342-354; *Gniedzowski, Mateusz*: Postoj Poľska k rozpadu Česko-Slovenska a vzniku Slovenského štátu, s. 355-373; *Hanzlík, František*: Reflexe vývoje událostí v Československu od září 1938 do 14. a 15. března 1939 mezi krajany v USA, s. 374-383; *Zudová-Lešková, Zlatica*: Výnimočný stav na Slovensku v marci 1939 a „Homolov puč“, s. 384-391; *Rychlík, Jan*: Vznik Slovenského štátu a česká spoločnosť, s. 392-405; *Letz, Róbert*: Katolícka cirkev a vznik Slovenského štátu, s. 406-429; *Hetényi, Martin*: Búrliivé udalosti v marci 1939 a nitriansky región, s. 430-447; *Baka, Igor*: Formovanie politického systému Slovenského štátu (marec – október 1939), s. 450-467; *Zavacká, Katarína*: Predstavy politickej reprezentácie HSLS o nezávislosti súdov a ich realizácia po 6. októbri 1938, s. 468-487; *Bystrický, Jozef*: K niektorým súvislostiam vzniku a počiatkov výstavby armády Slovenského štátu, s. 488-505; *Jašek, Peter*: Odsun českých vojakov zo Slovenska po vzniku Slovenského štátu, s. 506-518; *Hudek, Adam*: Obraz rozpadu Československa v interpretácii československej marxistickej historiografie, s. 520-534; *Michela, Miroslav*: 14. marec 1939 – medzi historickou udalosťou a symbolom, s. 535-548.

DUFFACK, J. J.: Psywar 1938. První psychologická válka moderní doby. Sudetská válka : Hitler proti Československu 20. květen – 30. září 1938. Praha : Naše vojsko, 2010. - 308 s. : lit., ISBN 978-80-206-1113-0

FERIANCOVÁ, Alena: (Ne)nájdená bezpečnost'. Československo, Nemecko a úpravy mezinárodního systému v Evropě 1922 – 1926. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2010. - 287 s. : pram. a lit., zozn, ISBN 978-80-8094-689-0

HAMÁK, Bedřich – VONDROVSKÝ, Ivo: Mobilizovaná československá armáda 1938 (30. září 1938). Dvůr Králové nad Labem : Jan Škoda - Fortprint, 2010, 207 s., ISBN 978-80-86011-44-8

Křídla nad Slovenskom 1918 – 1939 : Vojenské lietadlá a história. Fragments / Zost.: Begala, Ján. Bratislava : Magnet Press Slovakia, s.r.o., 2010. - 1 DVD

Kulometry, díl I. : Zbraně pěchoty, díl II. Samočinné zbraně, část 2 / Sest.: Friml, Josef. Praha : Čs. vědecký ústav vojenský, 1923, reprint 2010. - 116 s. : nákr.

Kulometry, díl II. : Zbraně pěchoty, díl II. Samočinné zbraně, část 2 / Sest.: Friml, Josef. Praha : Čs. vědecký ústav vojenský, 1923, reprint 2010. - 133 s. : nákr.

KUTHAN, Pavel J.: V těžkých dobách. Boje na Slovensku 1918 – 1919 / Odp. red.: Chodil, Jiří. Praha : Corona - Ares, 2010. - 180 s. : fotogr., zozn., mp., ISBN 978-80-86158-51-8

LAKOSIL, Jan – SVOBODA, Tomáš – ČERMÁK, Ladislav: Soubor bez vítěze : Německé přípravy na dobývání čs. lehkého opevnění v roce 1938 / Odp. red.: Pazdera, David. Praha : Mladá fronta, 2010. - 309 s. : fotogr., ISBN 978-80-204-2201-9

Mission militaire française auprès de la République Tchecoslovaque 1919 – 1939 : Franco-uzská vojenská mise v Československu 1919 - 1939 : Edition documentaire : Edice dokumentů. Serie I. 1919 - 1925, Vol. 3. Návrhy, nóty, memoranda / K vyd. přípr.: Břach, Radko, odp. red.: Karbalková, Eva. Vincennes - Praha : Service historique de l'armée de Terre - Historický ústav Armády ČR, 2010. - 255 s., ISBN 978-80-7278-549-0

NĚMEČEK, Jan – ESSEN, Andrzej – KUKLÍK, Jan, eds.: Juraj Slávik. Moja pamäť – živá kniha : Moje poslanie vo Varšave 1936 – 1937. Bratislava : Veda - Historický ústav SAV, 2010. - 486 s. : reg., pril., ISBN 978-80-224-1108-0

Počátky vojenského letectví u nás 1918 – 1938 / Režie film. dok.: Tabery, Jakub; námět: Tabery, Jakub; scénář lit.: Rajlich, Jiří; scénář film.: Fišer, Josef. Brno : MIDO Film Brno, s.r.o., b.r. - 1 DVD

SIDOR, Karol: Denníky 1930 – 1939 / Zodp. red.: Szabová, Katarína. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010. - 487 s. : fotogr., ISBN 978-80-89335-23-7

* * *

BYSTRICKÝ, Valerián: Vojenský zásah ústrednej vlády na Slovensku 9. - 11. marca 1939. In: Historický časopis.- Roč. 58, č. 3 (2010), s. 439-469

ĎURIŠIN, Martin: Štátoprávny charakter Slovenskej republiky rád v roku 1919. In: Annales historici Presovienses 9 / Zost.: Pekár, Martin.- Prešov : Inštitút histórie FiF Prešovskej univerzity, 2010, s. 283-324.

HANULA, Matej: Sedliacka jazda na Slovensku: zelené vojsko agrárnej strany alebo jej prestížny klub? In: Forum historiae. Časopis pre históriu a príbuzné spoločenské vedy [onli-

ne]. Demokracia, spoločnosť a politika na medzivojnovom Slovensku.- Roč. 4, č. 1 (2010), 11 s., http://www.forumhistoriae.sk/FH1_2010/texty_1_2010/hanula.pdf

HOLEC, Roman: Trianonské rituály alebo úvahy nad niektorými javmi v maďarskej historiografii. In: Historický časopis. - Roč. 58, č. 2 (2010), s. 291-312.

IRMANOVÁ, Eva: Maďarsko a trianonská mírová smlouva : (Devadesát let od jejího podepsání). In: Slovanský přehled. - Roč. 96, č. 1-2 (2010), s. 41-64.

JASEK, Peter: Niekoľko poznámok k postaveniu Slovákov v česko-slovenskej armáde v období od podpísania Mníchovskej dohody do vzniku samostatného Slovenského štátu. In: Studia Historica Tyrnaviensia IX. - X./ Ed.: Dobrotková, Marta.- Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku v spolupr. s FiF Trnavskej univerzity, 2010, s. 259-278.

KLOKOČNÍK, Radovan: Československá přílba vz. 20. In: Střelecká revue.- Roč. 42, č. 12 (2010), s. 76-77 : fotogr.

MINAŘÍK, Pavel – ŠRÁMEK, Pavel: Dělostřelectvo československé armády v době vyvrcholení mnichovské krize. In: Historie a vojenství. - Roč. 59, č. 1 (2010), s. 46-55 : fotogr., tabl.

PLACHÝ, Jiří: Hroby vojáků padlých v letech 1938 - 1939 na území dnešní ČR a SR. In: Historie a vojenství.- Roč. 59, č. 3 (2010), s. 44-51 : fotogr.

PLACHÝ, Jiří: Padlí a zemřelí vojáci čs. armády ze Slovenska : (květen 1938 – březen 1939). In: Paměť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche. - Roč. 6, č. 1 (2010), s. 34-44 : fotogr., tabl.

ROGULOVÁ, Jaroslava: Slovenská národná strana a fašizmus v medzivojnovom období. In: Forum historiae. Časopis pre históriu a príbuzné spoločenské vedy [online]. Demokracia, spoločnosť a politika na medzivojnovom Slovensku.- Roč. 4, č. 1 (2010), 22 s., http://www.forumhistoriae.sk/FH1_2010/texty_1_2010/rogulova.pdf

ŠLEHOFER, Lukáš: První odvozy jako jeden z kroků na cestě k definitivnímu potvrzení existence Československa. In: Historie - otázky - problémy 1/2010.- Praha : FF Univerzity Karlovy, 2010, s. 53-62.

ŠRÁMEK, Pavel: Ferdinand Čatloš za mobilizace v září 1938. In: Vojenská história. - Roč. 14, č. 1 (2010), s. 89-93 : fotogr.

VANĚK, Oldřich: Slovensko a Slováci po prvej svetovej vojne. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre. - Roč. 7, č. 1 (2010), s. 23-46.

VRÁBEL, Ferdinand: Vojenské udalosti v Lučenci na prelome rokov 1918/1919 a neskôr v politickej reflexii Ludovíta Bazovského. In: Vojenská história. - Roč. 14, č. 1 (2010), s. 33-51 : fotogr.

* * *

ČANÁDY, Bruno: Trianon – deväťdesiate výročie. In: Historický zborník 20, č. 2 / Zost.: Bobák, Ján.- Martin : Matica slovenská, 2010, s. 13-18.

CHORVÁT, Peter: Armáda a Bratislavský hrad : Neskromný návrh generála Homolu. In: História. Revue o dejinách spoločnosti.- Roč. 10, č. 5-6 (2010), s. 85-88 : fotogr.

JANEK, István: Trianonská trauma : Pohľad maďarského historika. In: Historická revue. - Roč. 21, č. 9 (2010), s. 11-18 : fotogr.

- KAČÍREK, Ľuboš: Trianon v dátumoch. In: Historická revue. - Roč. 21, č. 9 (2010), s. 9
- KUDLIČKA, Bohumír: „Dvaatfíctka“ z Vysočan. In: Hobby historie - osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století.- Roč. 1, č. 1 - 2 (2010), s. 6-12, 36-42 : fotogr.
- KUDLIČKA, Bohumír: Šmolík Š.5. In: Hobby historie - osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století.- Roč. 1, č. 5 (2010), s. 42-43 : fotogr.
- MICHELA, Miroslav: Trianon a Slovensko : Pohľad slovenského historika. In: Historická revue. - Roč. 21, č. 9 (2010), s. 6-10 : fotogr.
- SCHWARZ, Karol: Od tragickej leteckej havárie Milana Rastislava Štefánika uplynulo 92 rokov : Priamy svedok havárie spomína. [Dudek Jozef] In: Bojovník. Dvojtyždenník anti-fašistov.- Roč. 56, č. 11 (2010), s. 6-7 : fotogr.
- ŠVANDA, Petr: Hrdinský boj čs. legionárov pri Bajči. In: Bojovník. Dvojtyždenník anti-fašistov. - Roč. 55, č. 17 (2010), s. 10 : fotogr.
- ŠVANDA, Petr: Letecké havárie na Slovensku v roku 1938. In: Letectví + kosmonautika. - Roč. 86, č. 6 (2010), s. 65-67 : fotogr.
- ŠVANDA, Petr: Zo záhad slovenskej minulosti : 70. výročie exhumácie a prevezenia pozostatkov slovenských hrdinov. In: Bojovník. Dvojtyždenník anti-fašistov. - Roč. 55, č. 11 (2010), s. 11 : fotogr. [marec 1939, Švento F.]
- TÓTH, Andrej: Trianonská mírová smlouva a politika Budapešti (prosinec 1919 - červen 1920). In: Historický obzor.- Roč. 21, č. 9-10 (2010), s. 208-218 : fotogr.
- ZAVADIL, Radomír – MINÁR, Daniel P.: Tatra T 26. První obrněné automobily značky Tatra. In: Hobby historie - osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století.- Roč. 1, č. 5 (2010), s. 36-41 : fotogr.

1939 – 1945

- BAKA, Igor: Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1940. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2010. - 322 s. : fotogr., pram. a lit., reg., ISBN 978-80-969375-9-2
- BAKA, Igor: Udział Słowacji w agresji na Polskę w 1939 roku / Tłumaczenie: Bakalarz, Joanna. Warszawa : Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2010. - 272 s. : pram. a lit., fotogr. príl., ISBN 978-83-89607-95-9
- FENCL, Vilém – LOŠEK, Petr: Cromwelly Československé brigády. Praha : Corona, 2010. - 234 s. : fotogr., pram. a lit., ISBN 978-80-86116-38-9
- HANZLÍK, František: Krajané a československý zahraniční odboj 1938 – 1945 v dokumentech a fotografiích. Praha : MO ČR - PIC MO, 2010. - 143 s. fotogr., ISBN 978-80-7278-532-2
- HAVEL, Jozef: Pribeh oslobodzovania miest a obcí nitrianskeho regiónu Červenou armádou a rumunskou armádou v roku 1945 : Pomôcka pre učiteľov ZŠ a SŠ nitrianskeho regiónu k výučbe dejín Slovenska z obdobia II. svetovej vojny 1939 – 1945. Nitra : Oblastný výbor SZPB v Nitre, 2010. - 42 s. : obr., mp., 1 CD, ISBN 978-80-970393-1-8
- HRUBOŇ, Anton: 5. poľná rota Hlinkovej gardy. Ružomberok : Historia nostra, o. z., 2010. - 100 s., pram. a lit., fotogr., dok., ISBN 978-80-970080-2-4

JANAS, Karol: Perzekúcie Rómov v Slovenskej republike (1939 - 1945) / Zodp.red.: Popparová, Alžbeta. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010. - 112 s. : fotogr., lit., reg., ISBN 978-80-89335-30-5

JELÍNEK, Zdeněk: Operace Silver A : Druhé rozš. a akt. vyd., dopl. obr. příl. Jaroslava Čvančary a studiemí Libora Pařízka: Jiří Potůček, radiotelegrafista Silver A a Josefa Plzákka: Analýza agenturního rádiového spojení se stanici Libuše / Ed.: Šustek, Vojtěch. Praha : Scriptorium, 2010. - 335 s. : fotogr., lit., reg., obr. příl., ISBN 978-80-87271-28-5

KOKLESOVÁ, Bohunka: V tieni Tretej ríše : Oficiálne fotografie slovenského štátu. Bratislava : Slovart, 2010. - 239 s. : fotogr., lit., reg., ISBN 978-80-8085-938-1

KOVÁČOVÁ, Viera a kol.: Oslobodenie Slovenska 1944 - 1945 : Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie 29. - 30. apríl 2010 Liptovský Mikuláš, Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2010. - 283 s. : reg., fotogr., ISBN 978-80-970238-9-8

Obsah: *Bystrický, Jozef*: Problematika oslobodzovania Slovenska v rokoch 1944 – 1945 v slovenskej historiografii posledných dvoch desaťročí, s. 14-34; *Rogovyy, Yevgen*: Vplyv politiky nemeckého okupačného režimu na slovenskú spoločnosť (september 1944 – apríl 1945), s. 35-44; *Uhrin, Marian*: K problematike výzbroje slovenskej armády – Domobrany v rokoch 1944 - 1945, s. 45-73; *Stanislav, Ján – Švacho, Jaroslav*: Z činnosti 15. americkej leteckej armády, s. 74-115; *Lachendro, Jacek*: Červená armáda v koncentračnom tábore Auschwitz a v okolí Osvienčimu v roku 1945. Oslobodenie alebo okupácia?, s. 116-128; *Mičianik, Pavel*: Oslobodenie juhu stredného Slovenska, s. 129-172; *Azaronok, Sergej*: Bielorusi a rodáci z Bieloruska v bojoch na území Slovenska, s. 173-192; *Šumichrast, Peter*: Činnosť sovietskeho letectva vo Východokarpatskej operácii (8. 9. – 28. 10. 1944), s. 193-213; *Skriabin, Viktor Nikolajevič*: Spoločné a osobité črty v oslobodení Slovenska Červenou armádou (historicko-politický diskurz), s. 214-220; *Hallon, Ľudovít – Sabol, Miroslav*: Vojnové škody v priemysle a infraštruktúre Slovenska 1944 – 1945, s. 221-264; *Vaněk, Oldřich*: Partizánske hnutie a hĺbkový prieskum počas bojov o Liptovský Sv. Mikuláš, s. 265-275.

KUBÍK, Petr: Slovensko-talianske vzťahy 1939 - 1945 / Zodp. red.: Szabová, Katarína. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010. - 355 s. : reg., fotogr., ISBN 978-80-89335-34-3

KUDRNA, Ladislav: Odhodlaní bojovať : Vlastenectví československých letců v průběhu druhé světové války na pozadí válečných a politických událostí / Odp. red.: Příkryl, Marek. Praha : Naše vojsko, 2010. - 347 s. : fotogr., tabl., pram. a lit., ISBN 978-80-206-1079-9

KVAPIL, Oldřich: Cesta bouří / Odp. red.: Křestřanová, Lucie. Praha : Brána, 2010. - 307 s., ISBN 978-80-7243-436-7

LACKO, Martin: Zrod slovenského štátu v kronikách slovenskej armády. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010, 183 s., ISBN 978-80-89335-19-0

LIČKO, Roman: Nevítaný host. Milan Hodža v dokumentoch americkej vlády v rokoch 1941 – 1944. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2010. - 161 s. : dok., pram. a lit., ISBN 978-80-557-0056-4

MIČKO, Peter: Hospodárska politika Slovenského štátu : Kapitoly z hospodárskych dejín Slovenska v rokoch 1938 – 1945. Krakov - Banská Bystrica : Spolok Slovákov v Poľsku - Fakulta humanitných vied UMB, 2010. - 304 s. : reg., príl., pram. a lit., ISBN 978-83-7490-351-6

MICHÁLEK, Petr – MICHÁLEK, Petr, jr.: Pravda o Východní frontě (1941 - 1944) : Chronologie bitev bez ideologických mýtů. Praha : Antonín Boraň - Bondy, 2010. - 382 s. : mp., lit., ISBN 978-80-904471-4-1

MIČEV, Stanislav: Augustín Morávek : Od arizácií k deportáciám. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2010. - 121 s. : fotogr., lit. a pram., ISBN 978-80-970238-8-1

NIŽŇANSKÝ, Eduard – HALLON, Ľudovít – HLAVINKA, Ján, eds.: Ústredný hospodársky úrad. (Holokaust na Slovensku). Bratislava : Univerzita Komenského – Historický ústav SAV, 2010, 191 s., ISBN 948-80-8127-010-9

NIŽŇANSKÝ, Eduard – HLAVINKA, Ján, eds.: Arizácie. Acta historica Posonensia XI. Judaica et holocaustica 1. Bratislava : Katedra všeobecných dejín FiF UK - Dokumentačné stredisko holokaustu, 2010, 213 s., ISBN 978-80-89236-85-5

NIŽŇANSKÝ, Eduard – HLAVINKA, Ján, eds.: Arizácie v regiónoch Slovenska. Acta historica Posonensia XII. Judaica et holocaustica 2. Bratislava : Katedra všeobecných dejín FiF UK - Dokumentačné stredisko holokaustu, 2010, 231 s., ISBN 978-80-89236-86-2

NIŽŇANSKÝ, Eduard: Nacizmus, holokaust, slovenský štát. Bratislava : Kalligram, 2010. - 290 s. : obr. príl., ISBN 978-80-8101-396-6

OTIPKA, Martin, ed.: Ostravsko-opavská operace 1945 v paměti českých veteránů : Ostravsko-opavská operacija - memuary českých veteránov. Do rus. přel.: Fistrová, Jele-na. Ostrava - Mariánské Hory : Montanex, 2010, ISBN 978-80-7225-317-3

PEJČOCH, Ivo – PLACHÝ, Jiří a kol.: Okupace, kolaborace, retribuice. Praha : Vojenský historický ústav - MO ČR, 2010. - 327 s. : resumé, lit., reg., ISBN 978-80-7278-529-2

Obsah: *Kime, Matthew*: Silent Witness: The American Legation during the Czechoslovak Crisis 1938 – 1939, s. 7-9; *Hanzlík, František*: Reflexe vývoje situace v Československu v letech 1938 – 1939 mezi krajany v USA, s. 10-16; *Vájskebr, Jan*: První zatýkácí akce německých bezpečnostních složek v Protektorátu Čechy a Morava (tzv. Aktion Gitter), s. 17-23; *Bachová, Jana*: Rozhlas a březien 1939: změny postavení českého rozhlasu po zřízení Protektorátu Čechy a Morava, s. 24-31; *Bártík, František*: Jáchymovské doly 1938 – 1945, s. 32-40; *Zudová-Lešková, Zlatica*: Československí vojenská diplomati a ich postoj k okupácii a kolaborácii, s. 41-53; *Hauner, Milan*: O terorismu a heroismu v české historii: Reflexe k 67. výročí atentátu na Reinharda Heydricha, s. 57-66; *Gebhart, Jan*: Nacistická okupace a počátky české domácí rezistence, s. 67-83; *Jiránek, Tomáš*: Generál Čeněk Kudláček a jeho zpráva o počátcích Obrany národa, s. 84-93; *Čechurová, Jana*: Perzekuce a rezistence svobodných zednářů – sebereflexe a realita, s. 94-98; *Županič, Jan*: Rezistence a perzekuce. Rod Colloredo-Mannsfeldů za druhé světové války, s. 99-107; *Borák, Mečislav*: Fenomén německé volkslisty, s. 111-120; *Pejčoch, Ivo*: NSGSA a NSČDRS - dvě tváře moravského nacismu, s. 120-127; *Plachý, Jiří*: Případ komisaře Galla a židovští konfidenti pražského gestapa, s. 128-133; *Uhliř, Jan B.*: Emanuel Moravec 1939 - 1945, s. 134-138; *Státník, Dalibor*: Český fašismus – organizace, spolky, společnosti, bojůvky a jednotlivci, s. 139-149; *Sommer, Vítězslav*: Odboj a revoluce nebo zápas o charakter národní existence? Dvě historiografické koncepce dějin protektorátu a odboje v kontextu československé reformy šedesátých let, s. 153-165; *Horčička, Václav*: Konfiskace majetku knížat von und zu Liechtenstein v Československu po druhé světové válce, 1945 – 1946, s. 166-180; *Koutek, Ondřej*: Takzvaná Krajínova aféra, s. 181-187; *Jarkovská, Lucie*: Retribuční soudnictví 1948 – národní očista nebo třídní justice?, s. 188-198; *Kalous, Jan*: Využívání agentů na-

cistických bezpečnostných složek při vytváření politického zpravodajství MV po 2. světové válce, s. 199-209; *Bacher, Dieter*: Collaborations between members of Austrian police forces and Soviet counter-spionage organs in occupied Austria 1945 – 1955, s. 213-219; *Baka, Igor*: K vstupu Slovenskej republiky do vojny proti Poľsku v roku 1939 a ZSSR v roku 1941, s. 220-232; *Klubert, Tomáš*: Vznik a špecifiká ľudového (retribučného) súdnictva na Slovensku, s. 233-237; *Petranský, Ivan A.*: Ľudové súdnictvo na Slovensku v roku 1948, s. 238-252; *Medvecký, Matej*: Problémy s bezpečnosťou, s. 253-259; *Tomek, Prokop*: Prípád Matúše Černáka, s. 260-263; *Friedl, Jiří*: K pokusům o odsun tzv. polských okupantů z Těšínska po druhé světové válce, s. 264-270.

RAJLICH, Jiří: Josef František. Pokus o pravdivý příběh československého stíhače / Odp. red.: Moucha, Arnošt. Cheb : Svět křídél, 2010. - 354 s. : fotogr., pram. a lit., ISBN 978-80-86808-84-0

REICHL, Martin: F 2074 vypráví... : Vzpomínky příslušníka československé obrněné brigády Jiřího Pavla. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2010. - 357 s. : fotogr., ISBN 978-80-87378-33-5

SVOBODA, Gustav: 1. československá divize ve Francii (1939 – 1940). Praha : MO ČR - PIC MO, 2010. - 297 s. : fotogr., bibliogr., pram. a lit., zoznamy, ISBN 978-80-7278-541-4

RJABIK, Michal: Črepiny spomienok z rokov druhej svetovej vojny : Roky a udalosti v spomienkach veterána vojny. B.m. : vl. nákl., 2010. - 159 s. : fotogr.

ROSZBECK, Peter – ROSZBECK, Mário – ŠUMICHRAST, Peter – JAROŠOVÁ, Lucia: Katalóg vojnových hrobov príslušníkov Červenej armády padlých v období 2. svetovej vojny pochovaných na území Slovenskej republiky. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR, 2010. - 396 s. : fotogr., mp., zozn.

ROSZBECK, Peter – ROSZBECK, Mário – ŠUMICHRAST, Peter – JAROŠOVÁ, Lucia: Katalóg vojnových hrobov nemeckých vojakov padlých v období 1. a 2. svetovej vojny pochovaných na území Slovenskej republiky. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR, 2010. - 308 s. : fotogr., mp., zozn., lit.

SCHVARC, Michal – SCHRIFFL, David, eds.: „Tretia ríša“ a vznik Slovenského štátu. Dokumenty II. : Das Dritte Reich und die Entstehung des Slowakischen Staates. Dokumente II. Zomp. red.: Poparová, Alžbeta. Bratislava : Ústav pamäti národa - SNM-Múzeum kultúry karpatských Nemcov, 2010. - 627 s. : pram., reg., ISBN 978-80-89335-38-2

SLNEKOVÁ, Veronika: K osudom židovskej komunity v Trnave v rokoch 1938 – 1945. Nitra : Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, 2010. - 338 s. : fotogr., ISBN 978-80-8094-725-5

SOKOLOVIČ, Peter, zost.: Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IX. Život v Slovenskej republike. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010. - 442 s., ISBN 978-80-89335-37-4

Obsah: *Vicen, Jozef*: Vzťah štátu a rodiny - ligislativa k ústavnej starostlivosti, s. 12-20; *Kubík, Petr*: Několik pohledů na cestování v době 1. Slovenské republiky, s. 21-24; *Tišliar, Pavol*: Sčítanie ľudu z roku 1940: k niektorým aspektom organizovania a priebehu cenzu, s. 25-35; *Rogovj, Jevgen*: Sociálno-ekonomické aspekty procesu slovakizácie v rokoch 1938 – 1941, s. 36-44; *Mitáč, Ján*: Život Slovákov na obsadenom území južného Slovenska zaznamenaný na stránkach novín Slovenská jednota 1939 – 1944, s. 45-56; *Lepiš, Juraj*:

Politicko-spoločenské pomery na území severného Spiša a hornej Oravy po inkorporácii v roku 1939 (do roku 1945), s. 57-62; *Stráska, Jana*: Prejavy filosemitizmu v činnosti Dr. Vojtecha Tvrdého, s. 63-69; *Pekár, Martin*: Voľný čas a politika (Sonda do možností a podôb trávenia voľného času v rokoch 1939 - 1945 na príklade mesta Prešov), s. 70-84; *Sokolovič, Peter*: Sonda do snáh štátneho aparátu v boji s nadmernou konzumáciou alkoholu v rokoch 1939 - 1945, s. 85-100; *Kmeť, Miroslav*: Slovenské malomesto vo svetle reklamy (1939 - 1945) na príklade Banskej Bystrice, s. 101-110; *Mičianik, Pavel*: Život slovenských vojakov na východnom fronte, s. 112-134; *Jašek, Peter*: Spoločenské postavenie dôstojníkov slovenskej armády v zázemí a snaha o zvýšenie ich prestíže v rokoch 1939 - 1941, s. 135-144; *Lacko, Martin*: „Kde končil slovenský štát, začínalo Rusko“... (Každodenný život v tzv. partizánskych obciach v Považskom Inovci 1944 - 1945), s. 145-152; *Marciš, Pavol*: Vojenské väznice a trestnica v slovenskom štáte, s. 153-145; *Baka, Igor*: Branná výchova v réžii ministerstva národnej obrany v rokoch 1943 - 1944, s. 159-173; *Tomanová, Stanislava*: Záujmová, kultúrno-osvetová a propagandistická činnosť Hlinkovej gardy v Považskej Bystrici (1939 - 1943), s. 174-192; *Hruboň, Anton*: Perzekučné aktivity 5. poľnej rotý Hlinkovej gardy v Krupine a okolí po potlačení Povstania, s. 193-203; *Kárpáty, Vojtech*: K niektorým otázkam slovenského stredného školstva 1939 - 1945, s. 206-221; *Garek, Martin*: Školstvo na území hornej Oravy v rokoch 1939 - 1945, s. 222-229; *Majeríková, Milica*: Školstvo, kultúra a náboženské pomery na inkorporovanom území Spiša v rokoch 1939 - 1945, s. 230-244; *Ďurkovská, Mária*: Kultúra ako jedna z dimenzií spoločenského života v Slovenskej republike v rokoch 1939 - 1945, s. 245-258; *Schvarc, Michal - Hallon, Eudovít*: Nemecká kultúrna politika na Slovensku v rokoch 1939 - 1945. Náčrt problematiky, s. 259-284; *Suk, Pavel*: První antisemitské filmy v protektorátních kinech, s. 285-304; *Jarinkovič, Martin*: Spolkový život v prvej Slovenskej republike na príklade Slovensko-chorvátskej spoločnosti v rokoch 1942 - 1944, s. 305-324; *Borza, Peter - Mandzák, Daniel Atanáz*: Náboženský život grékokatolíkov v rokoch 1939 - 1945, s. 326-335; *Hetényi, Martin - Ivanič, Peter*: Poznámky k šíreniu kultu sv. Cyrila a Metoda v rokoch 1939 - 1945 na príklade mesta Nitra, s. 336-343; *Lipták, Richard*: Vybrané aktivity biskupa Jozefa Čárského a ich vplyv na posilnenie „katolíckosti“ veriacich v rokoch 1939 - 1943, s. 344-356; *Račko, Peter*: Spolková činnosť evanjelickej a. v. mládeže v 1. Slovenskej republike, s. 357-373; *Sabol, Miroslav*: Až na dno blahobytu (Hojnosť alebo chudoba slovenských rodín v Slovenskej republike 1939 - 1945), s. 376-389; *Hrehor, Henrich*: Vplyv pozemkovej reformy na obyvateľov východného Slovenska v rokoch 1939 - 1945; *Mičko, Peter*: „Sonda“ do problematiky hospodárskych vzťahov 1. Slovenskej republiky a Protektorátu Čechy a Morava s dôrazom na pracovné príležitosti slovenských robotníkov v „historických krajinách“, s. 404-412; *Kubuš, Martin*: Stav a situácia hospodárskych odvetví na východnom Slovensku v regionálnej pôsobnosti OPK v Prešove (1939 - 1945), s. 413-435.

SPIŠIAK, Ján: Spomienky z Budapešti 1939 - 1944 / Publ. priprav.: Michela, Miroslav. Bratislava : Slovak Academic Press, 2010. - 465 s., obr. príl., reg., ISBN 978-80-8095-063-7

SVOBODA, Gustav: 1. československá divize ve Francii (1939 - 1940). Praha : Ministerstvo obrany ČR - PIC MO, 2010. - 297 s. fotogr., tabl., mp., príl., dok., ISBN 978-80-7278-541-4

ŠMÁTRALA, Milan - KRÁLIK, Jozef: Obchodné zákonodarstvo a podnikanie v Slovenskej republike v rokoch 1939 - 1945 : 1.- 2. zv. Bratislava : Veda, 2010. - 462 s., 571 s., ISBN 978-80-224-1116-5

VARINSKÝ, Vladimír: Pešo z nemeckého Hamelnu do slovenskej Kremnice : Zápisky vojnového zajatca. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2010. - 112 s., obr. príl., ISBN 978-80-970238-4-3

VRZGULOVÁ, Monika – SALNER, Peter, eds.: Reflexie holokaustu. Bratislava : Dokumentačné stredisko holokaustu - Ústav etnológie SAV, 2010. - 151 s., ISBN 978-80-88997-43-6

* * *

BAKA, Igor: Činnosť 3. divízie slovenskej armády na slovensko-poľskom pohraničí v septembri 1939. In: Podkarpacki wrzesień. Polityczne i wojskowe aspekty wojny obronnej Polskie 1939 r. na Podkarpaciu / Red.: Olejko, Andrzej – Korzeniowski, Paweł. Rzeszów : Zakład Historii Wojskowości Instytut Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2010, s. 133-154.

BAKA, Igor: Z problematyki dowodzenia armią słwacką na szczeblu operacyjno-taktycznym podczas wojny przeciwko Polsce w 1939 roku. In: Przegląd Historyczno-wojskowy. - Roč. 11 /62/, č.16 (2010), s. 43-58.

BAKA, Igor – MEŠKO, Marek: Činnosť slovenských Vzdušných zbraní na prelome rokov 1942/1943 v dokumentoch nemeckej leteckej misie na Slovensku. In: Vojenská história. - Roč. 14, č. 2 (2010), s. 75-98.

BAKA, Igor – MEŠKO, Marek: Správa nemeckej leteckej misie o činnosti slovenských Vzdušných zbraní (apríl - september 1943). In: Vojenská história. - Roč. 14, č. 3 (2010), s. 75-98.

BAKA, Igor – MEŠKO, Marek. Vstup slovenských vzdušných zbraní do vojny proti ZSSR v hláseniach Nemeckej leteckej misie. In: Vojenská história. - Roč. 14, č. 1 (2010), s. 94-114.

BAKA, Igor – TULKISOVÁ, Jana: Vstup Slovenskej republiky do vojny proti ZSSR v dokumentoch nemeckej proveniencie. In: Historický časopis. - Roč. 58, č. 3 (2010), s. 533-574.

BYSTRICKÝ, Jozef: Aká bola slovenská armáda pred a počas ťaženia proti Poľsku? In: Podkarpacki wrzesień. Polityczne i wojskowe aspekty wojny obronnej Polskie 1939 r. na Podkarpaciu / Red.: Olejko, Andrzej – Korzeniowski, Paweł. Rzeszów : Zakład Historii Wojskowości Instytut Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2010, s. 39-65.

ČANÁDY, Bruno: Právne a historické postavenie žúp v období prvej Slovenskej republiky (1939 – 1945). In: Historický zborník 20, č. 2 / Zost.: Bobák, Ján.- Martin : Matica slovenská, 2010, s. 46-66.

ČAPLOVIČ, Miloslav – BAKA, Igor: Udział Republiki Słowackiej w wojnie przeciwko Polsce w 1939 roku : Przegląd historiografii słowackiej. In: Przegląd Historyczno-wojskowy. - Roč. 11 /62/, č.16 (2010), s. 59-70.

ČATLOŠ, Dušan: Fatálna epizóda z druhej svetovej vojny na Liptove. In: Historické rozhľady VI. / Zost.: Lacko, Martin; Klubert, Tomáš; Varšo, Ivan.- Bratislava : Historické rozhľady, o. z., 2010, s. 135-138.

- HALLON, Ľudovít: Zápas slovenského a nemeckého finančného kapitálu o pozície v peňažníctve Slovenska 1939 – 1945. In: Historický časopis. - Roč. 58, č. 1 (2010), s. 37-59.
- HRADSKÁ, Katarína: Activities of the Jewish council in Slovakia : Vzник a činnosť Ústredne Židov na Slovensku. In: Ferenčuhová, Bohumila – Georget, Jean-Louis a kol.: Politické a kultúrne transfery medzi Francúzskom, Nemeckom a strednou Európou (1840 – 1945): prípad Slovensko : Political and cultural transfers between France, Germany and Central Europe (1840 – 1945): the case of Slovakia. Bratislava : Veda - HÚ SAV, 2010, s. 366-440.
- CHYTKA, Stanislav V.: Pars pro toto... In: Vojenská história. - Roč. 14, č. 1 (2010), s. 121-127 [historiografia slovenská, polemiky]
- JAŠEK, Peter: Nemecko a slovenská armáda 1939 – 1944. Náčrt problematiky. In: Historické rozhľady VI. / Zost.: Lacko, Martin; Klubert, Tomáš; Varšo, Ivan.- Bratislava : Historické rozhľady, o. z., 2010, s. 75-118.
- JESENSKÝ, Miloš: Wehrmacht a jednotky SS na Kysuciach : Wehrmacht and SS troops in Kysuce. In: Zborník Kysuckého múzea 13, 2010, s. 181-218.
- KOKOŠKA, Stanislav: Dlhá cesta k letadlům. In: Dějiny a současnost.- Roč. 52, č. mimořádné (2010), s. 6-13 : fotogr. [odboj čs.-zahraničný]
- KOPECKÝ, Milan: Úderné prapory 1. čs. armádního sboru v SSSR. In: Historie a vojenství.- Roč. 59, č. 3 (2010), s. 52-58 : fotogr.
- KOZOLKA, Jaroslav: Správa o náboženskom rozvrstvení frekventantov Vysokej vojenej školy z roku 1940. In: Vojenská história.- Roč. 14, č. 4 (2010), s. 71-79 : tabl.
- KRALČÁK, Peter: Činnosť pracovných jednotiek slovenskej armády (1940). In: Vojenská história.- Roč. 14, č. 3 (2010), s. 109-121 : tabl.
- KUDRNA, Ladislav: Pohled na československé letce z lidské perspektivy. In: Dějiny a současnost.- Roč. 52, č. mimořádné (2010), s. 24-33 : fotogr. [odboj čs.-zahraničný]
- KUDRNA, Ladislav: Život mezi operacemi. In: Dějiny a současnost.- Roč. 52, č. mimořádné (2010), s. 14-22 : fotogr. [odboj čs.-zahraničný]
- KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan: Československá exilová vláda, Britové a atentát na Reinharda Heydricha. In: Moderní dějiny. Časopis pro dějiny 19. a 20. století.- Roč. 18, č. 2 (2010), s. 145-176.
- LACKO, Martin: „Strážil som hranice nášho slovenského štátu“. (Rozhovor s bývalým príslušníkom Zboru finančnej stráže v rokoch 1942 – 1945 Ľudom Matejovom). In: Pamäť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche. - Roč. 6, č. 2 (2010), s. 94-105 : fotogr.
- LETZ, Róbert: List predsedu vlády Slovenskej republiky Vojtecha Tuku nitrianskemu sídelnému biskupovi Karolovi Kmeťkovi z 1. marca 1943. In: Pamäť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche. - Roč. 6, č. 1 (2010), s. 53-58.
- MARTINÁKOVÁ, Dominika: O jednom osude z vypálenej partizánskej obce Kalište. In: Pamäť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche. - Roč. 6, č. 1 (2010), s. 45-52 : fotogr.
- MIČIANIK, Pavel: Slovenská 1. pešia divízia na Kryme (august – október 1943). In: Vojenská história. - Roč. 14, č. 2 (2010), s. 27-59 : fotogr.
- MIČIANIK, Pavel: Zápisky Eduarda Kohútika zo zajatia (november 1944 – jún 1945). In:

Pamäť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche. - Roč. 6, č. 2 (2010), s. 88-93 : fotogr.

MITÁČ, Ján: Odboj a činnosť partizánskeho hnutia v Bánovciach nad Bebravou a okolí roku 1944 (august – november). In: Vojenská história.- Roč. 14, č. 4 (2010), s. 24-47.

MITÁČ, Ján: Strana slovenskej národnej jednoty na okupovanom území južného Slovenska v rokoch 1941 – 1944. In: Pamäť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche.- Roč. 6, č. 3 (2010), s. 4-18 : fotogr.

NĚMEČEK, Jan: Beneš a jeho vzťah k SSSR za druhé svetovej vojny. In: Východná dilema strednej Európy.- Bratislava : SDK SVE - HÚ SAV, 2010, s. 51-61.

NĚMEČEK, Jan: Korespondence Karola Sidora a Ferdinanda Kahánka z roku 1940. In: Moderní dějiny 18/1. Časopis pro dějiny 19. a 20. století.- Praha : Historický ústav AV ČR, 2010, s. 209-230.

NIŽŇANSKÝ, Eduard: Rokovania nacistického Nemecka o deportáciách Židov v roku 1942 - príklad Slovenska, Rumunska a Maďarska. In: Historický časopis.- Roč. 58, č. 3 (2010), s. 471-495.

PAŽUROVÁ, Helena: Vojensko-partizánske jednotky utvorené z príslušníkov východoslovenskej armády. Brigáda Kriváň. In: Vojenská história.- Roč. 14, č. 4 (2010), s. 48-70.

PEJS, Oldřich: Ke vzniku čestné jednotky prezidenta Slovenské republiky v roce 1939. In: Historické rozhľady VI. / Zost.: Lacko, Martin; Klubert, Tomáš; Varšo, Ivan. Bratislava : Historické rozhľady, o. z., 2010, s. 41-51.

PETRUF, Pavol: Nástupná audiencia vyslanca 1. Slovenskej republiky Jozefa Ciekera u šéfa španielskeho štátu gen. Francisca Franca vo svetle archívnych dokumentov. In: Studia Historica Tyrnaviensia IX. - X./ Ed. Dobrotková, Marta.- Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku v spolupr. s FF Trnavskej univerzity, 2010, s. 425-465.

PINČEKOVÁ, Iveta: Osudy Antona Martišoviča v SNP a v nemeckom zajatí. In: Historické rozhľady VI. / Zost.: Lacko, Martin; Klubert, Tomáš; Varšo, Ivan.- Bratislava : Historické rozhľady, o. z., 2010, s. 53-74.

Poselství Winstona Churchilla k Čechům a Slovákům : Britský rozhlas, 30. září 1940. In: Dějiny a současnost.- Roč. 52, č. mimořádné (2010), s. 23 : fotogr.

PLACHÝ, Jiří: Československý podíl na spojenecké pomoci při výstavbě jugoslávských jednotek v letech 1944 – 1945 : Příspěvek k československo-jugoslávským vztahům. In: Slovanský přehled. - Roč. 96, č. 1-2 (2010), s. 161-167.

PLACHÝ, Jiří: Obraz nepřítel : Posádka pevnosti Dunkerque ve výpovědích německých zajatců. In: Historie a vojenství.- Roč. 59, č. 2 (2010), s. 67-91 : fotogr., tabl. [aj Čs. samostatná obrnená brigáda].

PLAVEC, Michal: Zásoby pro atlantické pevnosti : Německé pokusy o zásobování pevnosti Dunkerque od září 1944 do konce války. In: Historie a vojenství.- Roč. 59, č. 2 (2010), s. 92-107 : fotogr., tabl. [aj Čs. samostatná obrnená brigáda].

POLÁKOVÁ, Miroslava: Osudy skupiny navrátilců ze Slovenského národního povstání na Uherskobrodsku od podzimu 1944 do jara 1945. In: Studia Historica Nitriensia 15 / Ed. Wiedermann, Egon.- Nitra : Univ. Konštantína Filozofa, 2010, s. 171-191.

PROCHÁZKA, Ivan: Brion-sur-Ource : Osudy vojáků 1. ženijní roty na území Francie a Británie v roce 1940. In: Historie a vojenství. - Roč. 59, č. 1 (2010), s. 19-45 : fotogr.

RAJLICH, Jiří: Vzdušná vítězství nárokováná čs. stíhači v bitvě o Británii. In: Historie a vojenství.- Roč. 59, č. 3 (2010), s. 124-135 : tabl.

SALKOV, Anatolij Petrovič: Sovietsky zväz a formovanie prvých predstáv o povojnovej československo-maďarskej hranici (marec 1939 - jún 1941). In: Acta Historica Neosolientia. Vedecký časopis pre historické vedy.- Roč. 13, č. 1-2 (2010), s. 149-163.

SCHVARC, Michal: Die Aussiedlung der sog. „Asozialen“ der deutscher Volkszugehörigkeit aus der Slowakei Ende Juli 1942 : Vysídlenie tzv. asociálnych osôb nemeckej národnosti zo Slovenska koncom júla 1942. In: Ferenčuhová, Bohumila – Georget, Jean-Louis a kol.: Politické a kultúrne transfery medzi Francúzskom, Nemeckom a strednou Európou (1840 - 1945): prípad Slovensko : Political and cultural transfers between France, Germany and Central Europe (1840 – 1945): the case of Slovakia. Bratislava : Veda - HÚ SAV, 2010, s. 338-365.

SCHVARC, Michal – SCHRIFFL, David: Vznik Slovenskej národnej banky a konštituovanie slovenskej meny vo svetle nemeckých dokumentov. In: Historický časopis. - Roč. 58, č. 1 (2010), s. 99-121.

SLNEKOVÁ, Veronika: K niektorým modelom správania majority na Slovensku v období holokaustu so zameraním na „divákov“ na príklade majoritného obyvateľstva v Trnave. In: Studia Historica Nitriensia 15 / Ed. Wiedermann, Egon.- Nitra : Univ. Konštantína Filozofa, 2010, s. 227-271.

SOKOLOVIČ, Peter: „Sestry a bratia“ alebo vulgárna antisemitská propaganda : (Protižidovský leták trnavského gardistu). In: Pamäť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche. - Roč. 6, č. 2 (2010), s. 85-87.

SYRNÝ, Marek – MEDVECKÝ, Matej: Zápisnice o výsluchu Viliama Širokého na Ústredni štátnej bezpečnosti. In: Soudobé dějiny. - Roč. 1, č. 1-2 (2010), s. 238-268.

ŠIMKO, Juraj: Druhá svetová vojna, príčiny a priebeh druhej svetovej vojny. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre. - Roč. 7, č. 1 (2010), s. 47-69.

ŠMIGEL, Michal: Ukrajinskí utečenci v Slovenskej republike v roku 1944. In: Historický zborník 20, č. 2 / Zost.: Bobák, Ján.- Martin : Matica slovenská, 2010, s. 67-95.

ŠUMICHRAS, Peter: Coordination and Co-operation between the Soviet Air Force and Ground Forces in the East Carpathian Operation (8 September - 28 October 1944). In: Military Conflicts in the 20th century - Political and Military Aspects. Papers from the 10th Annual Conference of the Euro-Atlantic Conflict Studies Working Group Warsaw, 25 - 27 May 2010.- Warsaw : National Defence University Warsaw - Hellenic Commission on Military History, 2010, s. 150-169.

TKÁČ, Ján: Chorvátsko v politike Slovenskej republiky v rokoch 1941 – 1945. In: Historický časopis.- Roč. 58, č. 4 (2010), s. 659-683.

VANĚK, Oldřich: Branný systém Slovenskej republiky v období 2. svetovej vojny. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre. - Roč. 7, č. 1 (2010), s. 70-94.

ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica: Czechoslovak Democratic Resist Movement in Slovakia

from 1938 to 1945. Reality and Consequences. In: Němeček, Jan a kol.: Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století. Hledání východisek. Praha : Historický ústav AV ČR, 2010, s. 343-348.

* * *

BARTOŠ, Štefan: Nejednoznačný názor na okupáciu Slovenska. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov. - Roč. 55, č. 5 (2010), s. 4.

BUČKA, Peter: Šport za Slovenského štátu : Keď Bratislavou znelo: „OAP – neklape“. In: Historická revue.- Roč. 21, č. 10 (2010), s. 74-77 : fotogr.

BYSTRICKÝ, Jozef: Ako to naozaj bolo? In: Ročenka odbojárov 2011. Bratislava : Ústredná rada SZPB, 2010, s. 11-17 [oslobodzovanie Slovenska]

CSÉFALVAY, František: Ferdinand Čatloš a východoslovenské divízie. In: Historická revue. - Roč. 21, č. 4-5 (2010), s. 78-85 : fotogr.

CSÉFALVAY, František: Plukovník in memoriam Jozef Gabčík. In: Obrana. - Roč. 18, č. 4 (2010), s. 27 : fotogr.

CSÉFALVAY, František: Sergeant Michael Strank : Hrdina z Iwodžimy. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 18, č. 10 (2010), s. 27 : fotogr. [v časopise je chybné uvedené autor P. Šumichrast]

DRAGÚŇ, Stanislav: Odhalili tajomstvo Osvienčimu. In: Historická revue. - Roč. 21, č. 4-5 (2010), s. 60-67 : fotogr.

FRAŇO, Vladimír: Búrlivé roky 1938 – 1945 v Púchove 3. časť. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov. - Roč. 55, č. 1 (2010), s. 4.

FRAŇO, Vladimír: Ján Ušiak – veliteľ 1. partizánskej brigády Jana Žižku. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 55, č. 22 (2010), s. 10.

GAJDOŠ, Milan: Anglická etapa odboja generála Rudolfa Viesta. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov. - Roč. 42, č. 19 (2010), s. 7 : fotogr.

GAJDOŠ, Milan: Francúzska etapa odboja gen. R. Viesta. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov. - Roč. 55, č. 8 (2010), s. 10 : tabl.

GAJDOŠ, Milan: K storočnici generála Vladislava Kužela Znievčana. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 55, č. 25 (2010), s. 8 : fotogr.

GAJDOŠ, Milan: Plukovník Alexander Doman. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov. - Roč. 65, č. 9 (2010), s. 10.

GETTING, Peter: Statočný. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 55, č. 4 (2010), s. 10 : fotogr. [Pozdech Augustín]

JANCURA, Vladimír: Tábor pochoval najviac slovenských Židov. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov. - Roč. 65, č. 9 (2010), s. 7 : fotogr.

KAMENEC, Ivan: Jozef Tiso a holokaust na Slovensku : Fakty, dohady a nezodpovedané otázky. In: Historická revue. - Roč. 21, č. 4-5 (2010), s. 50-59 : fotogr.

KAMENEC, Ivan: Slovenskí poslanci o vojne a armáde : Vojenská a vojnová problematika na pôde Snemu Slovenskej republiky a Štátnej rady v rokoch 1939 – 1945. In: História. Revue o dejinách spoločnosti.- Roč. 10, č. 5-6 (2010), s. 42-47 : fotogr.

- KOBELA, Jozef: Vo vojne prišiel o ruku. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifaašistov. - Roč. 55, č. 16 (2010), s. 5 : fotogr. [Hasidlo Gustáv]
- KOLLER, Martin: 1. československá divize ve Francii. In: A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR. - Roč. 21, č. 5 – 6 (2010), s. 34-37, 46-47 : fotogr.
- LAVRINCOVÁ, Lenka: Krivdy spáchané na mladom hrdinovi. In: Bojovník. Dvojtyžden-
ník antifaašistov. - Roč. 65, č. 6 (2010), s. 4 : fotogr. [Nešpor Mirko]
- LAVRINCOVÁ, Lenka: Krutá smrť prieskumníka. In: Bojovník. Dvojtyžden-
ník antifaašistov. - Roč. 65, č. 7 (2010), s. 4 [Kubinec Ivan]
- LESNÍK, Dalibor – UHRIN, Marián: Pancierový vlak Štefánik. In: Pamiatky a múzeá. -
Roč. 59, č. 3 (2010), s. 46-48 : fotogr.
- MÁČE, Jan: Československá armáda 1939 – 1945: Formování československé armády ve
Francii. V období „podivné války“. U francouzských jednotek. In: ATM. - Roč. 42, č. 2 – 4
(2010), s. 75-77, 73-75, 75-77 : fotogr.
- MAJER, Petr: Generálmajor v.v. Miloslav František Kašpar, válečný veterán druhej svetovej
války, zpravodajský dôstojník, dlouholetý predseda Československé obce legionárske v za-
hraničí – Veľká Británie. In: Vojenské rozhledy. Teoretický časopis Armády ČR. - Roč. 19
/51/, č. 2 (2010), s. 171-173 : fotogr.
- MANNOVÁ, Elena: Nový formát spomínania na druhú svetovú vojnu. In: Vojenská histó-
ria.- Roč. 14, č. 3 (2010), s. 198-201.
- MICHALÍKOVÁ, Anna - HULÍNEK, Ján: Protifašistický odboj v podjavorinskom kraji :
1. Cetunský boj v spomienkach; 2. Živá legenda. In: Bojovník. Dvojtyžden-
ník antifaašistov. - Roč. 65, č. 6 - 7 (2010), s. 10, 4 : fotogr.
- MINÁR, Daniel P.: Tančík vz. 33 ve slovenské a německé armádě. In: Hobby historie -
osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století.- Roč. 1, č. 4 (2010), s. 38-43 : fotogr.
- MRÁZIKOVÁ, Veronika: Holokaust v Trenčianskych Tepliciach. In: Bojovník. Dvojtyž-
den-
ník antifaašistov. - Roč. 54 – 55, č. 26 (2009); č. 1 (2010), s. 10, 10.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard – SCHVARC, Michal – TULKISOVÁ, Jana: Naivný kolaborant?
Ferdinand Ďurčanský a jeho pôsobenie v rokoch 1938 – 1945. In: História. Revue o dejí-
nách spoločnosti.- Roč. 10, č. 5-6 (2010), s. 89-97 : fotogr.
- PAULIAK, Ervín: Horehronci a Handeľci v Povstaní 1.-6. In: Bojovník. Dvojtyžden-
ník antifaašistov. - Roč. 65, č. 8 - 13 (2010), s. 4, 4, 4, 5, 7, 8.
- PEJČOCH, Ivo: Podplukovník Gregor Stegura. In: Hobby historie - osobnosti, letectví a
vojenská technika 20. století.- Roč. 1, č. 5 (2010), s. 34-35 : fotogr.
- PEJS, Oldřich: Čs. vojenský duchovní na Strednom východe. In: Bojovník. Dvojtyžden-
ník antifaašistov. - Roč. 55, č. 3 - 6 (2010), s. 4, 4, 7, 7 (prevzaté: Vojenská história č. 3-4/2000,
krátené)
- Plk. v.v. Alexander Schmidt, predseda HOSk 1. čs. armády na Slovensku v SNP. In: Ročen-
ka odbojárov 2011. Bratislava : Ústredná rada SZPB, 2010, s. 68-69 : fotogr.
- Pravda o nováckom tábore (-lav-). In: Bojovník. Dvojtyžden-
ník antifaašistov. - Roč. 55, č.
2 (2010), s. 4 : fotogr.

- RODÁK, Jozef: Historický odkaz Dukly. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov.- Roč. 55, č. 21 (2010), s. 1.
- RÝS, Ján: Ján Rýs, predseda HOSk partizánov v SNP a v zahraničí. In: Ročenka odbojárov 2011. Bratislava : Ústredná rada SZPB, 2010, s. 67-68 : fotogr.
- SABOL, Miroslav: Deštrukcia slovenského hospodárstva a infraštruktúary : Prechod frontu v rokoch 1944 – 1945. In: História. Revue o dejinách spoločnosti.- Roč. 10, č. 5-6 (2010), s. 61-65 : fotogr.
- SAMČÍK, Ján: Za vojnovým veteránom zo Sklabine. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 55, č. 11 (2010), s. 8 [Ďurík-Haliene Jozef]
- SÚDNY, Boris: Havária lietadla Aero A-100-2 na letisku Piešťany 8. novembra 1939. In: REVI. - Roč. 17, č. 78 (2010), s. 2-4 : fotogr.
- ŠALKO, Oskar: Na krídlach slobody. Letci z Prešova v rokoch 1944 – 1945, 1.-4. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 55, č. 10 - 13 (2010), s. 10, 10, 5, 8.
- ŠUMICHRAST, Peter: Generálporučik v.v. Ing. František Fajtl. In: Obrana. - Roč. 18, č. 1 (2010), s. 29 : fotogr.
- ŠUMICHRAST, Peter: Kapitán in memoriam Otto Smik. In: Obrana. - Roč. 18, č. 8 (2010), s. 27 : fotogr.
- ŠUMICHRAST, Peter: Major in memoriam Michal Minka. In: Obrana. - Roč. 18, č. 6 (2010), s. 27 : fotogr.
- ŠUMICHRAST, Peter: Slovenskí letci na východnom fronte : Skupina vzdušných zbraní pri Zaisťovacej divízii v priebehu roka 1942. In: História. Revue o dejinách spoločnosti.- Roč. 10, č. 5-6 (2010), s. 55-61 : fotogr.
- ŠVANDA, Petr: Košice v tieni šípového kríža : Nyilašovská krutovláda na juhovýchode Slovenska na začiatku roka 1945. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 55, č. 3 (2010), s. 8.
- ŠVANDA, Petr: Na návšteve u povstaleckého veliteľa trnavskej posádky. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 42, č. 19 (2010), s. 8 : fotogr. [Fraňo Karol]
- ŠVANDA, Petr: Požiadal o pomoc pre slovenských povstalcov. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov.- Roč. 55, č. 26 (2010), s. 16 : fotogr. [Pika Heliodor]
- ŠVANDA, Petr: Rozlúšti niekto petrovickú hádanku? In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 55, č. 16 (2010), s. 10.
- ŠVANDA, Petr: Spomienka na vzácneho človeka. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 65, č. 6 (2010), s. 2 : fotogr. [Daňko Ján]
- Tak prisahali. Prísaha československého partizána. Prísaha povstaleckých vojakov a dôstojníkov (O. B.). In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 65, č. 9 (2010), s. 3.
- TRPIŠOVÁ, Mária – ŠENŠELOVÁ, Emília: Cintorín padlých v Martine – Priekope. In: Bojovník. Dvojtyždenník antifašistov. - Roč. 65, č. 7 (2010), s. 5 : fotogr.
- VANĚK, Oldřich: Plk. v.v. RNDr. Anton Droppa, CSc., predseda HOSk letcov, bojovníkov v SNP a v zahraničí. In: Ročenka odbojárov 2011. Bratislava : Ústredná rada SZPB, 2010, s. 70-71 : fotogr.

VANĚK, Oldřich: Viestov radista deväťdesiatročný. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov. - Roč. 55, č. 10 (2010), s. 4 [Jančo Ján]

VITKO, Pavol: Imrich Gibala: povstalec, športovec, človek. In: ATM + Vojenský profesionál.- Roč. 8, č. 12 (2010), s. 90 : fotogr.

VITKO, Pavol: Ján Bačík – bojovník západného odboja. In: Obrana. - Roč. 18, č. 8 (2010), s. 16 : fotogr.

VITKO, Pavol: Povstalec a prýy veliteľ Dukly. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 18, č. 12 (2010), s. 33 : fotogr. [Gibala Imrich]

VITKO, Pavol: Protifašistické rozhodnutie Jána Bačíka. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 55, č. 21 (2010), s. 10 : fotogr.

ŽIAK, Jozef: Spomienky i slzy na Dukle. In: Ročenka odbojárov 2011. Bratislava : Ústredná rada SZPB, 2010, s. 73 : fotogr. [Sedláček Tomáš]

1945 – 1992

BALÁŽ, Anton: Transporty nádeje : Slovenskí Židia na ceste do novej vlasti. Bratislava : Marenčin PT, spol. s.r.o., 2010. - 229 s. : fotogr., lit., ISBN 978-80-8114-034-1

BÍLEK, Jiří: Vojáci druhé kategorie aneb Neříkejte jim černí baroni / Odp. red.: Urbanová, Anna. Praha : Euromedia Group, k.s. - Knižní klub, 2010. - 279 s. : fotogr., pram. a lit., ISBN 978-80-242-2822-8

BURIAN, Michal – DÍTĚ, Josef – DUBÁNEK, Martin: OT-64 SKOT historie a vývoj obrněného transportéru. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010. - 184 s. : fotogr., nákr., ISBN 978-80-247-3283-1

DÚBRAVČÍK, Jan: Su-7 v československém letectvu 1964 – 1990 : The Su-7 in the Czechoslovakia Air Force 1964 – 1990 : 1. díl / Přel. do angl.: Leckie, Ina. Nevojice : Jiří Jakab, 2010. - 80 s. : fotogr., nákr., ISBN 978-80-87350-02-7

FENCL, Jiří: Samopal vz. 58 / Odp. red.: Konečný, Vratislav. Praha : Naše vojsko, 2010. - 145 s. : fotogr., nákr., tabl., pram., ISBN 80-206-0765-X

FENCL, Jiří: Univerzální kulomet UK vz. 59. Praha : Naše vojsko, 2010. - 214 s. : fotogr., obr. příl., ISBN 978-80-206-1100-0

IRRA, Miroslav: „Mezek“ Avia S/CS-199 : Konverze německého stíhače Messerschmitt Bf 109G v československém vojenském letectvu, 1. díl. Nevojice : Jakab Publishing, s.r.o., 2010. - 120 s. : fotogr., tabl., ISBN 978-80-87350-04-1

KRÁTKÝ, Karel: Marshallův plán : Příspěvek ke vzniku studené války. Plzeň : Vyd. Aleš Čeněk, s.r.o., 2010. - 541 s. : mp., reg., lit., ISBN 978-80-7380-185-4

KUDRNA, Ladislav: Bojovali a umírali v Indočíně : První vietnamská válka a Českoslováci v cizinecké legii / Odp. red.: Šanca, Ondřej. Praha : Ústav pro studium totalitních režimů - Naše vojsko, 2010. - 399 s. : fotogr., reg., ISBN 978-80-87211-26-7

KUDRNA, Ladislav: Čechoslováci jako cizinečtí legionáři v Indočíně v průběhu tzv. první vietnamské války 1946 – 1954. In: Třetí odboj. Kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století. Plzeň – Praha : Aleš Čeněk – USTR, 2010, s. 39-54.

KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan: Osvobozené Československo očima britské diplomacie : (Zprávy britské ambasády z Prahy v roce 1945). Praha : Karolinum – Univerzita Karlova, 2010. - 550 s. : reg., pram. a lit., ISBN 978-80-246-1849-4

POVOLNÝ, Daniel: Vojenské řešení Pražského jara 1968 II. : Československá lidová armáda v srpnu 1968. Praha : Ministerstvo obrany ČR – PIC MO, 2010. - 199 s. : fotogr., tabl., pram. a lit., ISBN 978-80-7278-525-4

ROMMER, Benjamín: Národní očista. Retribuce v poválečném Československu / Z angl. přel.: Rákosník, Jakub; odp. red.: Landová, Pavla. Praha : Academia, 2010. - 504 s. : příl., pram. a lit., reg., ISBN 978-80-200-1838-0

7,62 mm samopal vz. 58 : Výhradně pro služební potřebu. Praha : Ministerstvo národní obrany – Velitelství dělostřelectva, 1960. - 158 s. reprint [2010] : fotogr., nákr.

ŠRÁMEK, Jaroslav: Vzpomínky pilota : účastníka incidentu československých a amerických bojových letounů, při kterém sestřelili veterána korejské války / Odp. red.: Moucha, Arnošt. Cheb : Svět křídel, 2010. - 110 s. : fotogr., ISBN 978-80-86808-80-2

VOLOKITINA, Taťjana Viktorovna – MURAŠKO, Galina P. – STYKALINA, A. S., red.: 1968 god. Pražskaja vesna. Debaty : Istoričeskaja retrospektiva. Sbornik statej. Moskva : Rossijskaja političeskaja enciklopedija, 2010. - 806 s., ISBN 978-5-8243-1393-2

ŽÁČEK, Pavel: Odvrácená tvář pražského jara : Státní bezpečnost v Praze a srpen 1968 / Odp. red.: Moucha, Arnošt. Cheb : Svět křídel, 2010. - 351 s. : fotogr., reg., pram. a lit., ISBN 978-80-86808-87-1

* * *

BUČKA, Peter: Telovýchova a šport v československej armáde v rokoch 1945 – 1948. In: Vojenské reflexie. Vedecko-odborný časopis.- Roč. 5, č. 3 (2010), s. 47-61 : tabl.

DUBÁNEK, Martin: Ochrana proti zbraním hromadného ničení. Převozný úkryt PÚ-68 a úkrytové pracoviště ÚP-82. In: Vojenská história.- Roč. 14, č. 3 (2010), s. 144-164 : obr.

GAREK, Martin: Organizácie na pomoc utečencom z hornej Oravy. In: Pamäť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche. - Roč. 6, č. 1 (2010), s. 4-14.

HOFMAN, Petr: Chceme armádu novou... : Přijímání aktivních důstojníků do čs. armády v roce 1945. In: Dějiny a současnost.- Roč. 32, č. 12 (2010), s. 37-39.

HUDÁK, Petr: Prvá fáza povojnového vývoja židovskej minority na príklade členov židovskej náboženskej obce. In: Studia Historica Nitriensia 15 / Ed.: Wiedermann, Egon.- Nitra : Univ. Konštantína Filozofa, 2010, s. 35-52.

KONEČNÝ, Stanislav: Protikomunistické aspekty v činnosti jednotiek UPa na Slovensku po druhej svetovej válce. In: Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve strední Evropě. Praha : Ústav pro studium totalitních režimů, 2010, s. 251-261.

KLUBERT, Tomáš: Situačná správa o protizidovských násilnostiach v Topoľčanoch. In: Pamäť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche.- Roč. 6, č. 3 (2010), s. 53-56

KOVÁCS, László: Komemorácia Slovenského štátu a jej vplyv na utváranie politickej reality na Slovensku 1945 – 1949. In: Němeček, Jan a kol.: Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století. Hledání východisek. Praha : Historický ústav AV ČR, 2010, s. 317-326.

KUDRNA, Ladislav: Živí záviděli mrtvým : Českoslovenští dezertéri a zajatci ve vietnamských zajateckých táborech 1949 – 1951. In: Paměť a dějiny.- Roč. 4, č. 4 (2010), s. 42-58 : fotogr.

KUDRNA, Ladislav: Akce Vietnam : První repatriační transport Čechoslováků z Vietnamu do vlasti. In: Paměť a dějiny.- Roč. 4, č. 2 (2010), s. 23-43 : fotogr.

MASKALÍK, Alex: Niektoré aspekty pôsobenia veliteľského zboru čs. armády v boji proti banderovcom. In: Vojenská história.- Roč. 14, č. 3 (2010), s. 61-74.

MICHL, Jan: Oldřich Burda - náčelník vojenské rozvědky v letech 1960 - 1968. In: Paměť a dějiny.- Roč. 4, č. 3 (2010), s. 91-99 : fotogr.

PEHR, Michal: Velké, nebo malé Československo? Aneb představy o poválečném uspořádání. In: Dějiny a současnost.- Roč. 32, č. 12 (2010), s. 30-32.

PEJČOCH, Ivo: „Akce Praha – Žatec“. Údajný pokus o vojenský protikomunistický puč. In: Historie a vojenství.- Roč. 59, č. 2 (2010), s. 33-51 : fotogr.

PLATOŠKIN, Nikolaj Nikolajevič: „Pražskaja vesna“: mify i fakty. In: Vojenno-istoričeskij žurnal. - Roč. 71, č. 8 (2010), s. 25-29 : fotogr.

POVOLNÝ, Daniel: Hokejové události v březnu 1969 z pohledu ČSLA, I. část. In: Historie a vojenství.- Roč. 59, č. 3 (2010), s. 59-83 : fotogr.

SIVOŠ, Jerguš: Tábor nútenej práce v Hronci (1949 - 1951). In: Paměť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche. - Roč. 6, č. 1 (2010), s. 15-33 : tabl.

SOKOLOVIČ, Peter: Proces s členmi Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy v roku 1958. In: Paměť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche.- Roč. 6, č. 3 (2010), s. 19-38 : fotogr.

STARÝ, Jindřich – LACINA, Vladimír: Vzduchoplavba a doba poválečná. In: Hobby historie - osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století.- Roč. 1, č. 3 (2010), s. 16-19 : fotogr.

ŠMIDRKAL, Václav: O vzniku a úloze bratislavského Vojenského uměleckého souboru. In: Vojenská história. - Roč. 14, č. 2 (2010), s. 60-74.

ŠTAIGL, Jan: Účast slovenských odbojárov na akciách proti banderovcom na jeseň 1947. In: Vojenská história.- Roč. 14, č. 3 (2010), s. 27-60 : tabl.

ŠUMICHRASŤ, Peter: Sovietske vojnové hroby na území Slovenska. In: Vojenská história. - Roč. 14, č. 2 (2010), s. 111-136.

TOMEK, Prokop: Poválečná perzekuce bývalých československých příslušníků RAF. In: Dějiny a současnost.- Roč. 52, č. mimořádné (2010), s. 34-39 : fotogr.

TOMEK, Prokop: Zpravodajská skupina Iron a její infiltrace československými bezpečnostními složkami v letech 1948 – 1952. In: Historie a vojenství.- Roč. 59, č. 3 (2010), s. 23-43 : fotogr.

TSIVOS, Kostas: Československá angažovanost v řecké občanské válce a ve speciálních misích KS Řecka. In: Slovanský přehled.- Roč. 96, č. 3-4 (2010), s. 283-297.

VYHLÍDAL, Milan: Češi v Iráku. K činnosti expertní skupiny na Military Technical College v Bagdádu v letech 1978 – 1985. In: Historie a vojenství.- Roč. 59, č. 3 (2010), s. 84-97 : fotogr.

* * *

- BIELIK, Oskar: Smutné životné cesty veliteľov SNP po oslobodení 1. – 2. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov. - Roč. 55, č. 2 - 3 (2010), s. 4.
- DUBÁNEK, Martin: Československé úkryty z vlnitého plechu ÚO-1 až ÚO-3. In: Letectví + kosmonautika. - Roč. 42, č. 9 (2010), s. 66-68 : fotogr.
- DUBÁNEK, Martin: Československý Stinger : Studie ručního protiletadlového raketometu z 50. let. In: Střelecká revue. - Roč. 42, č.7 (2010), s. 82-83 : nákr.
- DUBÁNEK, Martin: Patent raketové vzducholodě : Za naprostou kuriozitu z bohaté historie československé armády můžeme považovat patentní návrh raketové vzducholodě z let 1950 – 1951. In: ATM. - Roč. 42, č. 4 (2010), s. 82 : fotogr.
- DUBÁNEK, Martin: Projekt československé proudové stíhačky. In: ATM. - Roč. 8, č. 6 (2010), s. 62-65 : fotogr., nákr.
- DUBÁNEK, Martin: Rakety pro zlepšení výjezdu OT-64 z vody. In: ATM + Vojenský profesionál.- Roč. 8, č. 12 (2010), s. 68-69 : fotogr.
- DUBÁNEK, Martin: Rudý Letov L 501 aneb pokus o československý Mustang. In: Letectví + kosmonautika. - Roč. 42, č. 8 (2010), s. 65-67 : fotogr.
- DUBÁNEK, Martin: Vyřazení tanků Cromwell a Challenger z výzbroje ČSLA : Tanky do šrotu. In: ATM. - Roč. 42, č. 4 (2010), s. 64-67 : fotogr.
- DUBÁNEK, Martin: Zkoušky sovětského obrněného transportéru BTR-60P v Československu. In: ATM + Vojenský profesionál.- Roč. 42, č. 11 (2010), s. 71-73 : fotogr.
- KOLLER, Martin: Sbohem Grady. In: A-report. Čtrnáctideník Ministerstva obrany ČR.- Roč. 21, č. 12 (2010), s. 40-45 : fotogr.
- RAŠEK, Antonín: K nedožitým osmdesátiletým narozeninám Miroslava Purkrábka : * 16. května 1930 - † 8. září 2005. In: Vojenské rozhledy. Teoretický časopis Armády ČR.- Roč. 19 /51/, č. 4 (2010), s. 197-201 : fotogr.
- TURZA, Peter: Sovietsko-poľský vrtuľník Mi-2 / Fotogr.: Mihálik, Miroslav. In: Obrana. - Roč. 18, č. 6 (2010), s. 26 : fotogr.
- TURZA, Peter: Trofejné nemecké samohybné delá vo výzbroji čs. armády : V. časť. 152 mm samohybná húfnica vz. 18/47. In: Vojenská história. - Roč. 14, č. 1 (2010), s. 115-120 : fotogr.
- VITKO, Pavol: Hrdina likvidácie vojnových výbušnín. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 55, č. 24 (2010), s. 3 : fotogr. [Šaranič Pavol]

OD ROKU 1993

MINÁR, Miroslav – PURDEK, Imrich – VANGA, Milan – VITKO, Pavol: Vojenské misie : Military Operations : Slovenskí vojaci v službách mieru, stability vo svete a v boji proti terorizmu : Slovak Soldiers in the Service of Global Peace, Stability and in the Fight Against Terrorism / Zodp. red.: Begala, Ján. Bratislava : Magnet Press Slovakia, s.r.o., 2010. - 191 s. : fotogr., pram. a lit., ISBN 978-80-89169-20-7

NEČAS, Pavel – UŠIAK, Jaroslav: Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storo-

čia. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. - 166 s. : lit., reg., ISBN 978-80-8040-401-7

* * *

BUČKA, Pavel: Vysokoškolská príprava príslušníkov rezortu obrany SR. In: Vojenské reflexie. Vedecko-odborný časopis.- Roč. 4, č. 2 (2010), s. 57-66.

FERENCKO, Vladimír – HABÁNEK, Jaroslav: Disciplinárne priestupky, priestupky a trestné činy. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre. - Roč. 7, č. 2 (2010), s. 82-104.

HULAN, Bohumír: Etika vojenského profesionála, morálka a mravnosť. Etický kódex profesionálneho vojaka. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre. - Roč. 7, č. 2 (2010), s. 50-81.

KOSTREC, Bohumil – NIŽŇANSKÝ, Jaroslav: Vojenské doktríny. In: Vojenská história.- Roč. 14, č. 4 (2010), s. 136-146.

SALOŇ, Marián: Bezpečnostný systém Slovenskej republiky – súčasnosť a vízia. In: Polícajná teória a prax. Časopis Akadémie PZ v Bratislave.- Roč. 18, č. 1 (2010), s. 114-118.

* * *

CINKANIČ, Daniel – STANEK, Viliam: Vojenská hasičská jednotka Prešov. In: Obrana. - Roč. 18, č. 8 (2010), s. 34 : fotogr.

DAŇO, Tomáš: Slovenská ženijná jednotka na Cypre. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 18, č. 11 (2010), s. 42-43 : fotogr.

ĎURICA, Peter: EOD na Slovensku. In: Střelecká revue.- Roč. 42, č. 11 (2010), s. 38-39 : fotogr. [pyrotechnici]

GYÜRÖSI, Miroslav: Pátrací a záchranný vrtuľník Mi-17 LPZS. In: ATM + Vojenský profesionál.- Roč. 8, č. 12 (2010), s. 44-45 : fotogr.

SOLDÁN, Marek: Poddôstojnícka akadémia po novom. In: Obrana. - Roč. 18, č. 6 (2010), s. 34-35.

VITKO, Pavol: Úlohy doma aj v zahraničí : Brigádny generál Jindřich Joch. In: Obrana. - Roč. 18, č. 2 (2010), s. 8-9 : fotogr.

ZDOBINSKÝ, Michal: Program vozidel LMV pro Českou a Slovenskou republiku. In: ATM. - Roč. 8, č. 7 (2010), s. 6-9 : fotogr.

ŽIAK, Jozef: Spolupráca ponad rieku Moravu. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 18, č. 11 (2010), s. 14-15 : fotogr. [kynológia]

ŽIAK, Jozef: 10 years in Kosovo. In: Slovak army review. February (2010), s. 12-13 : fotogr.

PRÁCE PRESAHUJÚCE VYMEDZENÉ CHRONOLOGICKÉ OBDOBIA

ČAPLOVIČ, Miloslav – STANOVÁ, Mária, eds.: Slovensko v dejinách 20. storočia : Kapitoly k spoločenským a vojensko-politickým udalostiam. Vydané k 70. narodeninám PhDr. Mariána Hronského, DrSc. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2010. - 393 s. : reg., ISBN 978-80-970434-1-4

Obsah: *Stanová, Mária*: Slovensko v dejinách 20. storočia, s. 9-20; *Čaplovič, Miloslav*: Marián Hronský a jeho dejinné reflexie, s. 21-24; *Podrimavský, Milan*: Milan Hodža a prvý Slovenský denník (1900 – 1901), s. 25-38; *Dangl, Vojtech*: Rakúsko-uhorská armáda a slovenská spoločnosť v predvečer prvej svetovej vojny, s. 39-56; *Dejmek, Jindřich*: Obrisy genezy severovýchodní části „nové Evropy“: Pobaltí mezi Ruskem, Německem, bolševismem a nezávislostí (1917 – 1919), s. 57-88; *Krajčovičová, Natália*: Dva ťaživé problémy Úradu ministra s plnou mocou pre správu Slovenska po vzniku prvej ČSR, s. 89-102; *Švorc, Peter*: Mierová konferencia v Paríži a krajinská hranica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou (rok 1919), s. 103-120; *Ferenčuhová, Bohumila*: Trianonská mierová zmluva a jej interpretácie v historiografii, s. 121-130; *Poláčková, Zuzana*: Pôsobenie sociálnych demokratov v Bratislave a vo Viedni a ich vzájomné vzťahy (predpoklady, kontext, význam), s. 131-142; *Baka, Igor*: Pôžička na hospodársku obrodu Slovenska v roku 1939, s. 143-150; *Zudová-Lešková, Zlatica*: Ku kľúčovým dňom česko-slovenskej štátnosti v marci 1939 (Dva dokumenty bezpečnostných zložiek štátu), s. 151-172; *Němeček, Jan*: Zdeněk Fierlinger a likvidace československého vyslanectví v SSSR, s. 173-194; *Michálek, Slavomír*: 14. a 15. marec 1939 vo svetle dokumentov Štátneho departmentu USA, s. 195-213; *Leikert, Jozef*: Prechody študentov do československej zahraničnej armády po zatvorení českých vysokých škôl cez Slovensko, s. 213-230; *Mičev, Stanislav – Uhrin, Marián*: Špeciálne protipartizánske jednotky na Slovensku, s. 231-250; *Štefánský, Michal*: Informačné bariéry po prevrate roku 1948, s. 251-262; *Štaigl, Jan*: Militarizácia slovenskej spoločnosti v rokoch 1948 – 1960 (náčrt problematiky), s. 263-282; *Londák, Miroslav*: K problematike 1. ekonomickej reformy a vývoju na Slovensku v 2. polovici 50. rokov, s. 283-298; *Žatkuliak, Jozef*: Reformy v Československu 1968 – 1969: Vízie a možnosti, s. 299-320; *Pešek, Jan*: Postavenie Komunistickej strany Slovenska ako územnej organizácie Komunistickej strany Československa (1948 – 1989), s. 321-336; *Kolář, František*: Česi na aténských olympijských hrách v roce 1906, s. 337-346; *Stanová, Mária – Šed'ová, Božena*: Bibliografia publikovaných prác PhDr. Mariána Hronského, DrSc., s. 361-372.

DUBÁNEK, Martin – FIC, Tomáš – LAKOSIL, Jan: Putování po československém opevnění 1935 - 1989 : Muzea a zajímavosti / Odp. red.: Pazdera, David. Praha : Mladá fronta, 2010. - 258 s. : fotogr., nákr., ISBN 978-80-204-2200-2

DUDA, Zbyněk Miloš: Sborový generál Ing. Alois Vicherek (1892 - 1956) / Odp. red.: Moucha, Arnošt. Cheb : Svět křídel, 2010. - 535 s. : fotogr., pram. a lit., reg., ISBN 978-80-86808-86-4

HODÍK, Milan – LANDA, Pavel: Signály aneb Ještě se troubí a bubnuje / Odp. red.: Fidleřová, Miroslava. Praha : Naše vojsko, 2010. - 199 s. : obr., příl., ISBN 978-80-206-1111-6.

KRAJČOVIČ, Milan: Slovenské národné hnutie v medzinárodnom kontexte : Od roku 1820 po vznik Slovenského štátu. Bratislava : Slovak Academic Press, 2010. - 459 s. : res., ISBN 978-80-8095-059-0.

KRYSTLÍK, Tomáš: Zamčené dějiny, 2. zv. / Odp. red.: Arazimová, Johana. Praha : Beta Books, 2010. - 222 s. : pram., reg., ISBN 978-80-87197-29-5

LETZ, Róbert: Slovenské dejiny IV. 1914 – 1938 / Zodp. red.: Skladaná, Jana. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010. - 342 s. : obr., lit., reg., ISBN 978-80-8119-028-5

LIŠKUTÍN, Miroslav A.: Vzpomínky jednoho letce. 2. dop. vyd. Praha : Toužimský &

Moravec, 2010. - 191 s. : fotogr., ISBN 978-80-7264-110-9

MAJERIKOVÁ, Milica, zost.: Nepokojná hranica. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie „Slovensko-poľské vzťahy v rokoch 1937 – 1947“ uskutočnenej 3. októbra 2009 v Spišskej Belej v spolupráci so Spišským dejepisným spolkom, Spolkom Slovákov v Poľsku a Ústavom pamäti národa. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, 256 s.

MAREŠ, Marcel a kol.: Letov Š-16 v zahraničných službách. Autori: Bukhman, Moshe - Zulis, Gunars David – Sevel, Mehmet Haluk - Ostrič, Šime - Šumichrast, Peter. Nalžovské Hory : Kareš Publications, 2010. - 224 s. : fotogr., pram., ISBN 978-80-254-7534-8.

MARTINICKÝ, Pavel: Oslobodenie Slovenska : Zásluhy T. G. Masaryka, M. R. Štefánika a E. Beneša. Prešov : Vyd. Michala Vaška, 2010. - 105 s. : fotogr., lit., ISBN 978-80-7165-799-6

PETRUF, Pavol a kol.: Slovensko a Československo v XX. storočí : Vybrané kapitoly z dejín vnútornej i zahraničnej politiky. K 70. narodeninám PhDr. Dagmar Čiernej-Lantayovej, DrSc. Bratislava : Historický ústav SAV vo vyd. Typoset print, s.r.o., 2010. - 372 s. : reg., ISBN 978-80-970302-2-3

Obsah: *Kováč, Dušan*: Slováci v zahraničnopolitických siločiarach pred prvou svetovou vojnou a po nej, s. 11-22; *Ferenčuhová, Bohumila*: Na ceste k Trianonu – československo-maďarsko-rumunské konfrontácie na jar 1919, s. 23-36; *Harbul'ová, Ľubica*: K problematike vzťahov ČSR a ZSSR v rokoch 1922 – 1934 (Vo svetle ruských archívnych dokumentov, s. 37-50; *Petruf, Pavol*: Expozé československého vyslanca vo Francúzsku Štefana Osuského o československo-francúzskej spojeneckej zmluve z januára 1924, s. 51-80; *Poláčková, Zuzana*: Reakcia politických strán v Československu na príchod ľavicovej emigrácie z Rakúska. Kontexty, diskusia, dôsledky, s. 81-96; *Jaksicsová, Vlasta*: Kultúrno-spoločenský diskurz na prahu vojny (1936 – 1939), s. 97-112; *Bystrický, Valerián*: Informácie diplomatov a spravodajskej služby o pripravovanom rozbití ČSR, s. 113-128; *Kamenec, Ivan*: Aké úlohy zohrávali na Slovensku strach a alibizmus v procese kolaborácie a odboja v rokoch 1938 – 1945?, s. 129-140; *Hradská, Katarína*: Činnosť Ústredne Židov počas deportácií do koncentračných táborov, s. 141-134; *Leikert, Jozef*: Činnosť českých a slovenských študentov v Československej zahraničnej armáde počas 2. svetovej vojny, s. 155-166; *Segeš, Dušan*: Medzinárodné súvislosti československo-sovietskej spojeneckej zmluvy z roku 1943 – poľské aspekty, s. 167-188; *Manák, Marián*: Formovanie okupačných pásiem v Nemecku, s. 189-202; *Šutaj, Štefan*: Rokovania medzi Československom a Maďarskom o výmene obyvateľstva v období od ukončenia mierovej konferencie v Paríži do podpisu mierovej zmluvy, s. 203-224; *Kožáková, Katarína*: Sociálne zabezpečenie na Slovensku – systém sociálneho poistenia v rokoch 1945 – 1948, s. 225-238; *Michálek, Slavomír*: Krátky príbeh Jána Hvastu z rokov 1948 – 1954, s. 239-252; *Pešek, Jan*: Od tvrdej represie k uvoľneniu mocenského zovretia. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1948 – 1968, s. 253-270; *Sikora, Stanislav*: Bratislava – hlavné mesto Slovenska v rokoch 1948 – 1968. Štatút, alebo kompetencie slovenských národných orgánov?, s. 271-282; *Zavacká, Marina*: Slzy smútku, slzy radosti, zlé a dobré správy. Reakcie štátu a obyvateľstva na smrť J. V. Stalina a K. Gottwalda, s. 283-304; *Londáková, Elena*: Nežná revolúcia pred rokom 1989, s. 305-316; *Londák, Miroslav*: Koniec komunistického režimu a ekonomika Slovenska a Československa, s. 317-328; *Žatkuliak, Jozef*: Udalosti, ktoré viedli slovenskú spoločnosť k novembriu 1989, s. 329-344; *Mikuličová, Ivanka*: Výberová bibliografia prác PhDr. Dagmar Čiernej-Lantayovej, DrSc., s. 345-350.

PRAŽÁK, Richard: Dějiny Uher a Maďarska v datech / Odp. red.: Honzák, František. Praha : Libri, 2010. - 534 s. : fotogr., obr., reg., pram. a lit., ISBN 978-80-7277-391-6

PRCHAL, Josef: Ruční a puškové granáty : Rukověť pyrotechnika. Praha : Naše vojsko, 2010. - 267 s. : fotogr., ISBN 978-80-206-1120-8

RJABIK, Michal: Československí a slovenskí veteráni 2. svetovej vojny v službe, pri oslavách i pri družbe. B.m. : vl. nákl., 2010. - 71 s. fotogr.

SEGEŠ, Vladimír: Remeslá a cechy v starom Prešporuku. Bratislava : Marenčin PT, spol. s.r.o., 2010. - 304 s. : obr., lit., ISBN 978-80-8114-049-5

TISO, Jozef: Prejavy a články (1944 – 1947). Eds.: Fabricius, Miroslav; Hradská, Katarína. Bratislava : Pro Historia – Historický ústav SAV, 2010. - 249 s. : reg., ISBN 978-80-970060-8-2

* * *

ÁLDOZÓ, István: Vojenský a dopravný význam mosta na Dunaji pri Medveďove. In: Vojenská história.- Roč. 14, č. 4 (2010), s. 111-122.

DUBÁNEK, Martin: Rakousko-uherská strážnice v Komárně. In: Vojenská história.- Roč. 14, č. 4 (2010), s. 104-110 : fotogr.

KECSKEMÉTHY, Klára Siposné – BUČKA, Pavel: Milan Rastislav Štefánik (1880 – 1919). In: Vojenské reflexie. Vedecko-odborný časopis.- Roč. 4, č. 2 (2010), s. 67-79.

MEŠKO, Marek – CSÉFALVAY, František – ŠTAIGL, Jan: Slovakia's Military Identity in the Twentieth Century. In: End of Empires. Challenges to Security and Statehood in Flux. Papers from the 9th Annual Conference of the Euro-Atlantic Conflict Studies Working Group Bucharest, 26-28 May 2009. Ed.: Raugh, Harold E. Bucharest : Military Publishing House, 2010, s. 121-139.

MICHÁLEK, Slavomír: Vzťahy Československa a USA ku koncu druhej svetovej vojny a krátko po nej. In: Němeček, Jan a kol.: Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století. Hledání východisek.- Praha : Historický ústav AV ČR, 2010, s. 161-174.

PEKNÍK, Miroslav: T. G. Masaryk a slovenská politika pred vznikom Česko-Slovenska. In: Studia politica Slovaca. Časopis pre politické vedy, najnovšie politické dejiny a medzinárodné vzťahy. - Roč. 3, č. 1 (2010), s. 87-100.

PRŮCHA, Václav: Včlenění českých zemí a Slovenska do nacistického veľkoprosťorového hospodárství. In: Němeček, Jan a kol.: Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století. Hledání východisek. Praha : Historický ústav AV ČR, 2010, s. 359-373.

SERAPIONOVÁ, Jelena: Osud legionára: prípad Mikuláš Gacek. In: Východná dilema strednej Európy.- Bratislava : SDK SVE - HŮ SAV, 2010, s. 181-188

SKÁLA, Milan – VAŘEJKA, Eduard: Hydrometeorologická služba Armády České republiky slaví 90. výročí svého založení. In: Vojenské rozhledy. Teoretický časopis Armády ČR. - Roč. 19 /51/, č. 2 (2010), s. 149-167.

ŠUMICHRAST, Peter: Nemecké vojnové hroby na území Slovenska, 1. časť. In: Vojenská história.- Roč. 14, č. 3 (2010), s. 88-108.

ŠUMICHRAST, Peter: Nemecké vojnové hroby na území Slovenska, 2. časť. In: Vojenská história.- Roč. 14, č. 4 (2010), s. 80-95.

TOMČÍK, Peter: Ferdinand Čatloš. Prežitkové fragmenty. In: Zborník SNM : História.- Roč. 101, č. 47 (2010), s. 111-128 : fotogr.

TULKISOVÁ, Jana: Príspevok nacistickej armádnej psychológie k otázke mentality slovenského národa. In: Acta historica Posonensia XIII. Historické štúdie / Eds.: Daniš, Miroslav – Valachovič, Pavol.- Bratislava : Stimul, 2010, s. 254-268.

VÁCHA, Dalibor: „Husité dvacátého storočia“. Odras fenoménu husitství v československých legiách v Rusku 1914 – 1920. In: Historie a vojenství. - Roč. 59, č. 1 (2010), s. 4-18 : fotogr.

* * *

BUČKA, Peter: Vojaci na športoviskách : Armádny šport na ceste k prívlastku vrcholový. In: História. Revue o dejinách spoločnosti.- Roč. 10, č. 5-6 (2010), s. 86-69 : fotogr.

ČAPLOVIČ, Miloslav: Plukovník Štefan Čáni. In: Obrana. - Roč. 18, č. 3 (2010), s. 27 : fotogr.

FOJTÍK, Jakub: Čtyřicet let Mi-24. In: A-report. Čtrnáctideník Ministerstva obrany ČR.- Roč. 21, č. 9 (2010), s. 38-40 : fotogr.

HORSKÝ, Ivan: Pechotný zrub BZ-8 v Bratislave oživa. In: Vojenská história. - Roč. 14, č. 2 (2010), s. 194-199 : fotogr.

KOLLER, Martin: Češi a Slováci v Iraku. In: A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR. - Roč. 21, č. 8 (2010), s. 44-47 : fotogr.

KOLLER, Martin: Ruční granáty. In: A-report. Čtrnáctideník Ministerstva obrany ČR.- Roč. 21, č. 9 (2010), s. 15-17 : obr.

KOLLER, Martin: Tatra slavila 160 let. In: A-report. Čtrnáctideník Ministerstva obrany ČR.- Roč. 21, č. 9 (2010), s. 41 : fotogr.

MAREK, Vladimír: Brána do armády : Vyškovská posádka oslaví v těchto dnech pětasedmdesát let své existence. In: A-report. Čtrnáctideník Ministerstva obrany ČR. - Roč. 21, č. 3 (2010), s. 46-47 : fotogr.

MAREK, Vladimír: Od holí až po hvězdičky : Malá exkurze hodnostními označeními armád v průběhu několika staletí. In: ATM. - Roč. 21, č. 3 (2010), s. 40-41 : obr.

MAREK, Vladimír: Školství v uniformách : Československé vojenské školství prošlo za dobu své existence několika významnými mezníky. In: A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR. - Roč. 21, č. 5 (2010), s. 30-31 : fotogr.

MIKUNDA, Vladimír: Generál Karol Schwarz, predseda HOSk vojakov zahraničných a spojeneckých armád, v tomto roku oslavujúci 90. narodeniny. In: Ročenka odbojárov 2011. Bratislava : Ústredná rada SZPB, 2010, s. 65-66 : fotogr.

MIKUNDA, Vladimír: Otto Wagner, predseda HOSk väzňov nacistických zajateckých a koncentračných táborov. In: Ročenka odbojárov 2011. Bratislava : Ústredná rada SZPB, 2010, s. 71-72 : fotogr.

RADIC, Aleksandar: Pragy na balkánských cestách. In: ATM. - Roč. 42, č. 5 (2010), s. 68-

71 : fotogr.

VITKO, Pavol: Hurbanove kasárne – 150 vojenských rokov. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 18, č. 12 (2010), s. 11.

VRÁBEL, Ferdinand: Projekt mapovania vojenských pietnych miest. In: Vojenská história.- Roč. 14, č. 4 (2010), s. 171-174.

ARCHÍVNICTVO A MÚZEJNÍCTVO

ČEPELA, Vladimír: Tri stredoveké chladné zbrane v zbierkach SNM – Múzea Červený Kameň. In: Vojenská história.- Roč. 14, č. 3 (2010), s. 75-87 : obr.

PALÁRIK, Miroslav: Práca Zväzu slovenských múzeí na vytváraní múzejnej siete v rokoch 1940 – 1945. In: Múzeum. Metodický, študijný a informačný časopis pre pracovníkov múzeí a galérií.- Roč. 56, č. 4 (2010), s. 52-56.

* * *

GABČO, Martin: Plávajúci transportér PTS-10. In: Obrana. - Roč. 18, č. 7 (2010), s. 26 : fotogr.

HORNÁČEK, Drahomír: Sovietsky kanón z Dubnice. In: Obrana. - Roč. 18, č. 2 (2010), s. 28 : fotogr.

MIHÁLIK, Miroslav: Delostrelecký ťahač. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 18, č. 10 (2010), s. 26 : fotogr.

MIHÁLIK, Miroslav: MiG-23 ML. In: Obrana. - Roč. 18, č. 3 (2010), s. 26 : fotogr.

MIHÁLIK, Miroslav: Najvýkonnejší stíhací bombardér Československa. In: Obrana. - Roč. 18, č. 8 (2010), s. 26 : fotogr.

MIHÁLIK, Miroslav: Raketomet z Trenčína. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 18, č. 11 (2010), s. 26 : fotogr.

ŠČASNOVIČ, Anton: Legendary Tatra T-111N truck. In: Slovak army review. February (2010), s. 29 : fotogr.

ŠČASNOVIČ, Anton: Vojenská pragovka. In: Obrana. - Roč. 18, č. 4 (2010), s. 26 : fotogr.

TURZA, Peter: Svatava. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 18, č. 9 (2010), s. 26 : fotogr.

TURZA, Peter: Tanková legenda. In: Obrana. - Roč. 18, č. 1 (2010), s. 28 : fotogr. [T-34]

TURZA, Peter: Vyvinuté v Martine, vyrobené v Detve. In: Obrana. - Roč. 18, č. 5 (2010), s. 26 : fotogr. [vozidlá bojové]

Zoznam excerpovaných časopisov a periodických zborníkov vydaných v roku 2009

A-report. Čtrnáctidenník Ministerstva obrany ČR

Acta historica Neosoliensia. Ročenka Katedry histórie FHV UMB

Acta historica Posoniensia. Ročenka Katedry všeobecných dejín FiF UK

Annales historici Presovienses. Ročenka Inštitútu histórie FiF PU

ATM + Vojenský profesionál
 Bibliographie internationale d'histoire militaire
 Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov
 Bratislava. Zborník Múzea mesta Bratislavy
 Časopis Národného múzea – řada historická
 Český časopis historický
 Dějiny a současnost. Kultúrně-historická revue
 Hadtörténelmi Közlemények
 História. Revue o dejinách spoločnosti
 História – maď.
 Historica. Zborník Filozofickej fakulty UK
 Historická revue. Vedecko-populárny časopis o dejinách spoločnosti
 Historické štúdie. Ročenka Historického ústavu SAV
 Historický časopis Historického ústavu SAV
 Historický obzor
 Historický zborník. Zborník Slovenského historického ústavu MS
 Historie a vojenství. Časopis Historického ústavu Armády ČR
 Letectví + kosmonautika. Český a slovenský populárně-odborný časopis
 Militärgeschichte. Zeitschrift für historische Bildung
 Militärgeschichtliche Zeitschrift
 Moderní dějiny. Sborník k dějinám 19. a 20. století
 Muzealnictwo wojskowe
 Múzeum. Metodický, študijný a informačný časopis pre múzeá a galérie
 Národní osvobození. Čtrnáctideník Českého svazu bojovníků za svobodu a Československé obce legionářské
 Obrana. Vojenský mesačník MO SR
 Österreichische Militärische Zeitschrift
 Pamät' národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche
 Pamiatki a múzeá. Revue pre kultúrne dedičstvo
 Politické vedy. Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy
 Policajná teória a prax. Časopis Akadémie PZ v Bratislave
 Przegląd Historyczno-wojskowy
 REVI – dvouměsíčník o letadlech a letcích
 Slezský sborník
 Slovak Armed Forces
 Slovanský přehled. Review for Central, Eastern and Southeastern European History
 Slovenská archeológia
 Slovenská archivistika
 Soudobé dějiny
 Střední Evropa. Revue pro středoevropskou politiku a kulturu
 Střelecká revue
 Studia archeologica Slovaca mediaevalia
 Studia historica Nitriensia. Zborník Katedry histórie a archeológie UKF
 Studia historica Tyrnaviensia. Spoločenskovedný zborník Katedry histórie FH TU
 Századok. A magyar történelmi társulat folyóirata
 Vojenno-istoričeskij žurnal

VOJENSKÁ HISTÓRIA

Vojenská história. Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo
Vojenská osвета. Spoločenskovedné semináre
Vojenské reflexie. Vedecko-odborný časopis
Vojenské rozhledy. Teoretický časopis Armády ČR

ANOTÁCIE, GLOSÝ

BÁRTA, Miroslav – **KOVÁŘ**, Martin a kol. *KOLAPS A REGENERACE: CESTY CIVILIZACÍ A KULTUR*. Praha : Academia, 2011. 814 s., ISBN 978-80-200-2036-9.

Vydavateľstvo Academia sa špecializuje predovšetkým na vydávanie pôvodných vedeckých prác českých a preklady významných zahraničných vedcov. Koncom roka 2011 vyšla v tomto vydavateľstve zaujímavá práca s názvom *Kolaps a regenerace: cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností*.

Kniha pripomínajúca zborník je rozdelená na dovedna tridsať kapitol/štúdií od tridsiatich troch popredných českých akademikov: historikov, archeológov, antropológov, teológov, etnológov, ekonómov, geofyzikov, seizmológov, biológov, paleontológov, či geografov. Tento výnimočný tím ľudí dali dokopy dvaja editori publikácie: egyptológ a archeológ, vedúci archeologických a environmentálnych projektov Českého egyptologického ústavu Filozofickej fakulty Karlovej univerzity Miroslav Bárta a historik a riaditeľ Ústavu svetových dejín Filozofickej fakulty Karlovej univerzity Martin Kovář.

Práca je tematicky rozdelená do piatich častí, ďalej rozčlenených na jednotlivé prípadové štúdie. Knihu otvára *Slovo úvodom* oboch editorov publikácie, v ktorom zdôrazňujú opodstatnenosť diskusie o „konci našej (tzn. západnej) civilizácie,“ cennosť a prínos knihy. Prvá špecializovaná štúdia, *Kolaps a regenerace: pokračující cesty minulých civilizací* pochádza z pera jedného z editorov publikácie, Miroslava Bárta. Vo svojej práci sa venuje fenoménu kolapsu „tak, ako sa javí na základe štúdia rôznych disciplín humanitného bádania, predovšetkým historických, archeologických a ekonomických odborov“.

Prvá časť, *Pravěk*, sa skladá zo šiestich štúdií, ktoré sa postupne zaoberajú dopadom posledného glaciálneho maxima na moravskú kultúru gravettien (Jiří Svoboda), fenoménom konštrukcie pravekých monumentov (Jan Turek), dve štúdie sa venujú zániku keltskej civilizácie na území Čiech (Alžběta Danielisová a Jiří Militký). Poslednou štúdiou prvej časti je príspevok Evžena Neustupného, ktorý sa zamýšľa nad periodicitou vo vývoji ľudskej kultúry, ktorá spočíva v striedaní období rozkvetu a úpadku.

Druhá časť knihy, *Starověk*, pozostáva zo štyroch príspevkov. Čitateľ sa v nej postupne dozvie o transformácii sumerskej spoločnosti na prelome 4. a 3. tisícročia pred naším letopočtom (Petr Charvát), o Atonovom kulte a kráľovskej ideológii amarnskej doby (Jiří Janák), starovekej Číne (Jakub Maršálek) a kríze a úpadku Rímskej ríše (Jiří Musil).

Tretia časť knihy bola pomenovaná *Středověk a raný novověk*. Obsahuje spolu päť štúdií zaoberajúcich sa vzostupom a pádom „ríše českých Boleslavů“ (Michal Lutovský), husitstvom ako súčasťou krízy spoločnosti neskorého stredoveku (Petr Čornej), kolapsom indiánskych ríš (Markéta Křížová), úpadkom španielskeho koloniálneho panstva (Josef Opatrný) a významným medzníkom českých dejín, bitke na Bielej hore (Jaroslav Pánek).

Štvrtá časť pozostávajúca z deviatich štúdií nesie názov *Novověk a nejnovější doba*. Jednotlivé časti sa postupne venujú zániku osmanského impéria (Eduard Gombár), pádu Rakúsko-Uhorska (Robert Kvaček), kolapsu versailleského systému (Ondřej Houska), rozpadu Československa (Jan Rychlík), úpadku a pádu komunistických režimov v strednej a (juho)východnej Európe (Michal Pullmann), Spojeným štátom americkým po teroristických útokoch z 11. septembra 2001 (Jiří Ellinger), súčasnej ekonomickej kríze (Mojmír Hampl) a kolapsom verejných rozpočtov (Miroslav

Ševčík, Michaela Ševčíková). Súčasťou tejto časti je i štúdia *Smutný kolaps v pravý čas*. Pád, ktorý zachránil Británii jedného z editorov publikácie Martina Kovára. Kovář v nej analyzuje postupný úpadok britského impéria, spôsobený predovšetkým ekonomickými problémami a dvoma svetovými vojnami vedenými nad možnosťou Spojeného kráľovstva.

Záverečná časť, *Človek a prírodné prostredie*, obsahuje dovedna šesť prác. Tie riešia dve základné kategórie kolapsov, a to pôvodu prírodného a antropogénneho (Jan Kozák), analýzu dlhodobého vývoja českej kultúrnej krajiny (Petr Pokorný), pražské povodne (Pavla Státníková), výpovednú hodnotu krajiny a možné príčiny a dôsledky kolapsu ľudských spoločností (Lenka Lisá), nedostatok surovín (Václav Cílek) a nenávratné zmeny mosteckej krajiny, ktorú zmenila masívna ťažba hnedého uhlia (Vladimír Brůna, Kateřina Křováková, Peter Chrastina).

Na konci publikácie sa nachádza redakčná poznámka, ktorá upozorňuje na originalitu štýlov a jazykových prostriedkov autorov, z ktorých vyplývajú niektoré jazykové a výrazové odlišnosti v jednotlivých kapitolách (napr. letopočty pred Kristom i roky pred našim letopočtom) a zoznam autorov s krátkym životopisom.

J. Drábik

GALATÍK, Vlastimil – **KRÁSNÝ**, Antonín – **ZETOCHA**, Karel (eds.): *VOJENSKÁ STRATEGIE*. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Prezentační a informační centrum, 2008, 343 s.

Zámerom širšieho kolektívu autorov z vojenského i civilného prostredia je hlavne podnietiť „záujem o hlbšie preniknutie do problematiky vojenskej stratégie a napomôcť zjednoteniu chápaniu pojmov a podstaty rôznych stratégií“. V prehľadne štruktúrovaných kapitolách autori postupujú od všeobecných teoretických východísk cez

minulé a súčasné stratégie až k praktickým otázkam z oblasti strategického riadenia.

V prvej kapitole sú uvedené klasické i moderné definície stratégie a definované jednotlivé strategické úrovne – globálna stratégia, všeobecná stratégia, ktorá zahŕňa vojenskú stratégiu, operačná stratégia, stratégia prostriedkov, operačné umenie a taktika. Nasleduje typológia stratégií, analýza možnosti voľby stratégie, analýza rozdielov priamej a nepriamej stratégie, vzťahu vojenskej stratégie k stratégii námornej, vzdušnej a pozemnej, charakteristika námorného a vzdušného prostredia vo vzťahu k stratégii, hlavné ciele a úlohy vzdušnej stratégie, vzťahu stratégie k ďalším kategóriám – politike, strategickým štúdiám, strategickému mysleniu. Na základe uvádzaných príkladov z histórie k najčastejšie sa vyskytujúcim princípom strategického myslenia, ktoré sa prelínajú v jednotlivých obdobiach, autori zaraďujú: princíp cieľa, útočenia, sústredenia síl, respektíve princíp koncentrácie, princíp ekonomickej sily, manévrovania, resp. pohybu, princíp jednoty velenia, respektíve kooperácie, princíp utajenia, prekvapenia, jednoduchosti plánovania a velenia. Z ďalších terminologických pojmov používaných v súvislosti so stratégiou sa autori venujú predovšetkým nasledujúcim: morálne sily, odstrašovanie, obmedzená vojna, princípy vojny, prekvapenie, technológie a stratégie, bojisko, vojenské umenie a vojenská veda.

Druhá kapitola je venovaná historickému vývoju vojenskej stratégie, ktorý nemal kontinuálny charakter, ale stratégia bola často v rôznych obdobiach a v rôznych kultúrach pod silným vplyvom rituálnych foriem bojového umenia a vojenstva. Vojenská stratégia sa rozvíjala predovšetkým v progresívnych štátnych a spoločenských celkoch s vysokým stupňom vojenskej a politickej organizovanosti, pričom mnohé dynamické zmeny boli iniciované technologickým pokrokom a zavádzaním nových a efektívnych druhov zbraní a zbraňových

systemov. Prierez významných stratégov a ich prínosu pre rozvoj vojenskej stratégie sa začína najstarším čínskym mysliteľom a vojvodcom, ktorý pôsobil v 6. až 5. storočí pred n. l., pokračuje stratégmi antického sveta, európskeho stredoveku, vznikom novovekých vojenských koncepcií a ich autorov, tvorcami moderného strategického myslenia 19. storočia a končí stratégmi v období bipolárneho rozdelenia sveta. Z vojenskohistorického hľadiska sú v publikácii definované tri hlavné strategické školy, ktoré sa zrodili postupne a v súčasnosti koexistujú – klasická škola, neoklasická a moderná škola, ktorá sa plne rozvinula až po druhej svetovej vojne. V rámci vývoja vojenskej stratégie v období studenej vojny autori opisujú povojnovú vojenskopolitickú stratégiu USA a Západu, postavenie európskych krajín v strategických koncepciách NATO, stratégiu ZSSR a Varšavskej zmluvy. Osobitná časť je venovaná jadrovej stratégii – jadrové odstrašenie, súperenie, charakteristika a delenie nukleárných zbraní, stratégia jadrového konfliktu, protiraketové systémy a obmedzovanie nukleárneho arzenálu.

Osobitná časť je venovaná československému strategickému mysleniu od vzniku ČSR do rozdelenia republiky. Kým v 20. rokoch bolo strategické myslenie viac-menej len na úrovni vojenských štúdií a plánov, v 30. rokoch sa už formovala prvá čs. vojenskostrategická koncepcia s príznačným francúzskym vplyvom a výrazne obranným charakterom. Pre obdobie po druhej svetovej vojne, s výnimkou pokusov o vytvorenie vlastnej národnej stratégie v období Pražskej jari, bol príznačný sovietsky vplyv. Po roku 1948 sa v Československu až do polovice 80. rokov používal termín vojenská doktrína len pre vojenské koncepcie západných krajín, v socialistických štátoch sa presadzoval termín vojenská veda, respektíve sovietska vojenská veda. Pojem vojenská stratégia sa takmer vytratil, vyskytoval sa len v súvislosti s politickou proklamáciou. Pokiaľ sa

termín stratégia používal, tak predovšetkým v kontexte vojenskej strategicko-vojenskej operácie, ale nie ako celková strategická koncepcia. Zásadná zmena nastala až po roku 1989, respektíve po zrušení Varšavskej zmluvy.

So zánikom blokovej konfrontácie vzniklo nové bezpečnostné prostredie a nové vojenské stratégie, ktoré sú predmetom predposlednej kapitoly. Americký prístup k definovaniu strategických priorít je viac orientovaný do budúcnosti a umožňuje väčšiu flexibilitu pri formovaní ozbrojených síl. Vojenskú stratégiu USA charakterizuje odklon od presného definovania štruktúry zložiek a väčšie zameranie na definovanie schopností, ktoré sa majú dosiahnuť.

Improvizovaný prístup k tvorbe základných bezpečnostných a vojenskostrategických koncepčných dokumentov Ruskej federácie v počiatočnom období po skončení studenej vojny vystriedala Koncepcia národnej bezpečnosti RF, Koncepcia zahraničnej politiky RF a Vojenská doktrína RF. Pod vplyvom zmien vo vonkajšom, ale i vnútornom bezpečnostnom prostredí boli na začiatku 21. storočia uskutočnené novelizácie bezpečnostných dokumentov.

Základné strategické dokumenty NATO, strategické koncepcie, vízie, vojenské výzvy, deklarácie a komuniké odražajú zmeny v globálnom bezpečnostnom prostredí spôsobené protiteroristickým bojom. Medznikom vo vývoji európskej obrannej politiky bola dohoda medzi NATO a EÚ o poskytovaní niektorých prostriedkov a plánovacích kapacít NATO pre operácie EÚ. Základnými strategickými bezpečnostnými dokumentmi Európskej únie je Európska bezpečnostná stratégia a Dlhodobá vízia potrieb a kapacít európskej obrany, ktorá poskytuje rámec pre budúci rozvoj európskych obranných schopností.

V rámci bezpečnostnej politiky a obrany ČSFR a ČR na prelome 20. a 21. storočia autori porovnávajú východiskový organizačný a početový stav federálnej armády s výsledkami reorganizácie a redukcie zbra-

ní, okrem iného, i v rámci limitov Zmluvy o konvenčných ozbrojených silách v Európe. Vzhľadom na dopady v oblasti dislokácie sa zmieňujú tiež o odsune sovietskych jednotiek v rokoch 1990 – 1991, venujú sa priebehu a výsledkom rozdelenia federálnej armády k 1. januáru 1993, chronologicky uvádzajú základné koncepčné dokumenty vzťahujúce sa k reforme čs. a českej armády po roku 1989. Kapitulu autori uzatvárajú *Koncepciou výstavby profesionálnej Armády ČR a mobilizácie ozbrojených síl ČR z rokov 2002 a 2003*.

Zámerom poslednej kapitoly *Strategický manažment a jeho funkcie* je upozorniť na špecifiká strategického riadenia v podmienkach ozbrojeného zápasu, upriamiť pozornosť na metodológiu riešenia problémov bezpečnosti a obrany štátu. Autori uvádzajú konkrétne a z praxe vychádzajúce príklady možného využitia teoretických poznatkov, prístupov a metód na riešenie reálnych a najčastejšie sa vyskytujúcich problémov strategického riadenia.

Cieľom publikácie, koncipovanej vo forme učebnice, je „*prispieť ku kvalite vyhodnocovania informácií, vypracovávaní vízií, prognóz a stratégií ...*“ Jej cieľovou skupinou sú nielen študenti vojenských i civilných škôl, ale aj odborná verejnosť a tiež je vybavená prílohami a vecným registrom.

B. Šed'ová

PROKŠ, Petr. *HABSBURKOVÉ A VELKÁ VÁLKA 1914 – 1918: PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA A ROZPAD RAKOUSKO-UHERSKA 1914 – 1918*. Praha : Naše vojsko, 2011, 285 s. 978-80-206-1203-8.

V rámci výskumného projektu Historického ústavu Akadémie vied Českej republiky pod názvom *Český dějinný prostor v evropském kontextu – Diverzita, kontinuita, integrace* bola v roku 2011 vydaná publikácia historika Petra Prokša, ktorá mapuje posledné roky existencie rakúsko-uhorskej

monarchie počas piatich rokov vojny (1914 – 1918) až do jej konečného rozpadu. Cieľom autora, ako to v úvode knihy píše, bolo priblížiť a osvetliť vnútorný vývoj a medzinárodné postavenie Rakúsko-Uhorska v súvislosti s priebehom prvej svetovej vojny a jeho následný rozpad, ktorý predznamenal vznik „nástupníckych“ štátov, medzi ktorými bolo i Československo.

Aj keď názov diela hovorí o Habsburgovcoch a na titulnej strane sa skvie pri podávaní vojenského hlásenia Friedrich Habsburský („markýz Gero“), o jednotlivých príslušníkoch habsburského rodu nenájdeme v tejto publikácii skoro nič. Hlavnú os, ktorú autor použil, totiž tvoria zasadnutia ministerskej rady pre spoločné záležitosti Rakúsko-Uhorska vo Viedni a korešpondencia významných štátnych predstaviteľov – cisárov z Berlína a Viedne, rôznych diplomatov, politikov a vojenských činiteľov. Táto pramenná materiál poslúžila autorovi ako hlavný pilier, na ktorý postavil dejinný vývoj rakúsko-uhorskej monarchie počas trvania prvej svetovej vojny. Zameraním je teda publikácia zacielená na zahraničnú a vnútornú politiku Rakúsko-Uhorska v rokoch 1914 – 1918, pričom túto politiku vo veľkej miere ovplyvňovala práve prebiehajúca vojna. Politickí predstavitelia monarchie museli reagovať jednak na vývoj vojenskej situácie na frontoch, ako aj na vstup nových štátov do vojny na strane Dohody. Vojnové udalosti na frontoch sú tu spomínané iba v stručnosti vždy na začiatku každej kapitoly, a aj to slúži autorovi iba ako odrazový mostík k opisu diplomaticko-politického diania. Viac by preto pre túto publikáciu zodpovedal skôr názov: *Zahraničná a vnútorná politika Rakúsko-Uhorska počas prvej svetovej vojny*.

Autor rozčlenil dielo na päť kapitol, ktoré obsahujú poväčšine dve podkapitoly ohľadne zahraničného a vnútropolitického vývoja v chronologickom slede. Len prvá kapitola sa z tohto rámca vymyká, pretože v nej autor synteticky podal za

roky 1914 – 1918 vývoj veľmocenských predstáv, plánov a vojnových cieľov Rakúsko-Uhorska. Dve kapitoly však aj tu rozdeľujú vojnové obdobie na dve etapy; jednak na obdobie expanzie, ktoré trvalo od júla 1914 do decembra 1916, a na obdobie plánovaného rozširovania s udržaním, ak nie bojom o prežitie, za obdobie od januára 1917 do októbra 1918. Hlavné expanzívne ciele Rakúsko-Uhorska v začiatkoch vojny predstavovali predovšetkým obsadenie Srbska, Čiernej Hory a Albánska. Srbsko ako také nemalo byť úplne vymazané z mapy, ale značne zmenšené. Albánsko chceli predstavitelia Viedne rozdeliť na tri časti, ktoré mali pripadnúť ako vojnová korisť Rakúsko-Uhorsku, Bulharsku a Grécku (samozrejme, za prísľub účasti vo vojne na strane Trojspolku). Na východnom fronte bolo cieľom monarchie podržanie Haliče, obsadenie Ruského Poľska (Kongresovky) a územné zisky na Ukrajine s cieľom získať prístup k Čiernemu moru. Plánoval sa tiež vznik „nezávislej“ Ukrajiny. Ruské Poľsko sa malo natrvalo pripojiť k Predlitavsku, pričom kvôli zvýšeniu slovanského obyvateľstva plánovali vo Viedni zaviesť trializmus. Pre maďarskú stranu v Zalitavsku bola ako kompenzácia určená Bosna a Hercegovina, ktoré sa mali natrvalo začleniť do Uhorska. Expanzívna politika sa prejavovala aj na diplomatickom poli, kde bolo hlavným cieľom získať spojencov. Z Talianska, Bulharska, Rumunska a Grécka sa nakoniec podarilo na stranu Trojspolku získať iba Bulharsko. Po víťazstve nad Rumunskom koncom roka 1916 vo Viedni plánovali spojiť južné rumunské oblasti so zvyškom Srbska a vytvoriť tak „nezávislé“ Novosrbsko. Zo zvyšných rumunských území mal vzniknúť „nárazníkový“ štát pod priamym vplyvom Rakúsko-Uhorska. Koncom vojny bola za hlavný cieľ určená porážka Talianska a podržanie jadranského pobrežia. V dôsledku hrozby rozpadu rakúsko-uhorského súštátia v závere konfliktu mali politickí predstavitelia vo Viedni snahu

pretransformovať predlitavskú časť na zväzok národných štátov, v zalitavskej časti mali zas uhorské „národnosti“ získať istý druh samostatnosti, prípadne autonómiu v rámci Uhorska.

Druhá až piata kapitola v chronologickom slede od začiatku do konca vojny podávajú prehľad politicko-diplomatického vývoja v súvislosti s vývojom na frontoch od júla 1914 do novembra 1918. Autor sa tiež pristavuje pri sarajevskom atentáte, ktorý poslužil ako hlavný motív k rozpútaniu vojnového konfliktu. Pravý motív, ktorý viedol predstaviteľov rakúsko-uhorskej monarchie k rozpútaniu vojny, bol však podmienený upadajúcou mocou dualistického súštátia. Rozhodným činom sa mala pred svetom demonštrovať zahraničná prestíž a vnútorná pevnosť monarchie. Získanie rešpektu za hranicami a razantné potlačenie odstredivých síl vnútri štátu podmienilo rakúsko-uhorských politikov k vyhláseniu vojny Srbsku, na čo poslužil práve sarajevský atentát. Mierové snahy Veľkej Británie a Spojených štátov, ktoré navrhovali vyriešiť vzniknutú situáciu formou medzinárodnej konferencie, nakoniec nemali úspech. Vypukla vojna, čo obyvateľom rakúsko-uhorskej monarchie prinieslo stratu ústavných a občianskych práv, ekonomickú závislosť od Nemeckej ríše a pre slovanskú časť citeľnú germanizáciu verejného života. Významným rokom pre monarchiu bol rok 1916, ktorým autor ukončuje obsahlu druhej kapitoly. V októbri 1916 bol napríklad atentátnikom zastrelený predseda rakúskej vlády Karl Stürgkh, v novembri zomrel cisár František Jozef I. a po nástupe nového cisára Karola I. bol v štátnych záležitostiach minimalizovaný vplyv politikov z „vojnovovej strany“. V decembri 1916 dokonca ponúkli Ústredné mocnosti štátom Dohody mier, no ten bol pragmaticky z ich strany odmietnutý.

Veľmi negatívne prijala svetová verejnosť fakt, že Rakúsko-Uhorsko sa postavilo kladne k neobmedzenej ponorkovej

vojne, ktorej začiatok ohlásili vedúce štáty Trojspolku na polnoc z 31. januára na 1. februára 1917; touto udalosťou začína autor druhú kapitolu. Strach z revolúcie po vzore Ruska nakoniec prinútil štátnikov Rakúsko-Uhorska hľadať rôzne cesty, aby bol čo najskôr uzavretý mier, pretože hrozil štátny kolaps. Vo Viedni sa rozhodovali, či zotrvať v pevnom zväzku s Nemeckom alebo opustiť spojenectvo a pristúpiť na separátny mier. Nakoniec pristúpili na „zmiešanú“ tretiu možnosť – zotrvať s Nemeckom, no ak sa to bude dať, hľadať cesty k uzavretiu mieru. Po prepuknutí Sixtovej aféry došlo nakoniec k tesnému pripútaniu k Nemecku. Tento stav donútil v máji 1918 spojenecké mocnosti k tomu, aby začali podporovať početné národy Habsburskej monarchie v boji za ich národné práva, čo malo naštrbiť spojenectvo Nemecka a Rakúsko-Uhorska, a tak spôsobiť medzinárodnú izoláciu Nemecka. V Habsburskej monarchii to začalo vriieť; rozpad sa začal manifestom cisára Karola o demokratizácii pomerov v Predlitavsku, čo de facto znamenalo koniec stavu po vyrovnaní z roku 1867. Maďarskí vojaci následne začali po 17. októbri 1918 húfne opúšťať svoje pozície na talianskom fronte. Vyhlásenia vzniku nových národných štátov na troskách monarchie koncom októbra 1918 predznamovali definitívny zánik Rakúsko-Uhorska. Cisár Karol abdikoval 11. a 13. novembra 1918 v rakúskej a potom v uhorskej časti monarchie.

Publikácia je doplnená o obrazovú prílohu hlavných politických predstaviteľov ministerskej rady pre spoločné záležitosti Rakúsko-Uhorska, no nechýbajú ani predstavitelia habsburského rodu. Záverečnú časť vyplňa zoznam prameňov a literatúry, ako aj abecedný zoznam mien rôznych politických a vojenských predstaviteľov, o ktorých sa v diele hovorilo. Trochu rušivo pôsobí časté používanie historického prezenta pri rokovaniach ministerskej rady, aj keď je jasné (no nie je označené), že ide o citácie prameňov. Zaujímavé je tiež

zduplikovanie textu; obsah strán 58 – 60 je úplne totožný so stranami 241–244. No i napriek malým nedostatkom toto dielo zaiste zaujme všetkých, ktorí si chcú rozšíriť svoje poznatky o Rakúsko-Uhorsku v posledných rokoch jeho existencie, o jeho medzinárodnom postavení a vnútropolitickú situáciu za roky 1914 – 1918.

J. Kallo

WESTWELL, Ian. I. SVETOVÁ VOJNA : STRUČNÝ, ALE SMERODAJNÝ VÝKLAD PRIEBEHU „VELKEJ VOJNY“ S ANALÝZOU ROZHODUJÚCICH UDALOSTÍ A VÝZNAMNÝCH BITIEK. Prel. Marek Meško. Bratislava : Fortuna Libri, 2009, 256 s. 978-80-89379-16-3.

V roku 2008, deväťdesiat rokov po skončení prvej svetovej vojny, vydalo londýnske vydavateľstvo Lorenz Books knihu mladého autora Iana Westwella, ktorý na 250 stranách pútavo a výstižne opísal dianie na bojiskách, bojovú techniku a významných aktérov „Veľkej vojny“. Cieľom autora bolo priblížiť prvú svetovú vojnu na základe početných dobových fotografií, grafických máp a portrétov dôležitých vojenských, ako aj politických osobností, z daného obdobia. Koncom roka 2009 vyšlo toto dielo i v slovenskom jazyku.

Autor rozčlenil publikáciu na sedem kapitol, pričom prvá a posledná kapitola tvoria len akýsi širší úvod a širší záver o príčinách a následkoch vojnového konfliktu. Členenie je tiež doplnené o dvojstranu chronologického prehľadu významných bitiek a udalostí hneď v samom začiatku publikácie. Hlavnú časť knihy obsiahnutú na 220 stranách rozdelil autor podľa jednotlivých rokov vojny na päť obsiahlych kapitol. Pomyselnú os tak tvoria roky 1914 – 1918. Každú kapitolu uvádza veľká jednostranná mapa Európy, na ktorej sú graficky označené hlavné smery útokov bojujúcich strán v danom roku, posuny frontov a vojenskopolitická

príslušnosť jednotlivých štátov, buď na strane Trojspolku alebo Dohody. Kapitoly sú popri hlavnom texte doplnené o výrezové mapy z jednotlivých bojísk, tabuľkami obsahujúcimi dátumy, miesta a výsledky daných bitiek, no taktiež i medailónikmi, ktoré približujú podrobnejšie nejakú udalosť alebo významnú osobnosť. Nachádzajú sa tu tiež technické tabuľky s parametrami rôznych ručných strelných zbraní, ťažkej delostreleckej i obrnenej techniky, lietadiel a vojenských plavidiel.

V samom úvode publikácie autor v stručnosti opisuje geopolitické a ekonomické očakávania veľmocí, ktoré im vojna mala priniesť. Zamýšľa sa tiež nad výsledkami, ktoré po vojne poznačili viac-menej celý svet, no predovšetkým Európu a jej neskorší vývoj, čo malo za následok vypuknutie druhej svetovej vojny.

Prvá kapitola je venovaná udalosti, ktorá poslúžila Rakúsko-Uhorsku ako vhodná zámienka na vyhlásenie vojny Srbsku – sarajevský atentát z 28. júna 1914, čo v konečnom dôsledku eskalovalo do vojenského konfliktu celoeurópskych a neskôr aj celosvetových rozmerov. Autor tiež v krátkosti približuje zaslanie ultimáta Srbsku a následnú „reťazovú reakciu“ ohľadne vyhlásenia vojny štátom Dohody štátom Trojspolku a naopak. V závere kapitoly je pojednanie o vojnových plánoch a smeroch hlavných útokov oboch zúčastnených zoskupení konfliktu.

Druhá až šiesta kapitola približujú jednotlivé roky prvej svetovej vojny. Štruktúra týchto kapitol je skoro identická; autor vždy v podkapitolách najprv opisuje západný front, potom východný front a nakoniec v priebehu rokov i dianie na „vedľajších“ bojiskách vojny, ako napríklad boje v Srbsku a na Balkáne, v Taliansku, v Rumunsku, či bojové strety na moriach alebo v koloniálnych dŕžavách. Nechýbajú ani boje v Palestíne, na Kaukaze, v Mezopotámii, Perzii a Afrike. Všetky tieto kapitoly sú zároveň nerovnomerne doplnené o rozširujúce technicko-vojenské podkapitoly, ktoré obohacujú poznanie čitateľa vo veci zákopovej vojny

a života v zákopoch, vojenských pevnosti, konvenčných, ako aj inovatívnych zbraní, lietadiel, tankov a bojových plavidiel. Z nebojových aspektov vojny autor približuje význam zásobovania, maskovania, spojovacej techniky a úlohu civilistov v zázemí. Značné miesto je tiež venované ruskej revolúcii a vstupu USA do vojny na strane Dohody, ako aj vzbure nemeckých námorníkov v Kieli, v dôsledku ktorej vypukli sociálne nepokoje v celom Nemecku, čo si vyžiadalo uzavretie prímeria ešte predtým, ako dohodové armády vôbec prekročili hranice Nemecka.

Posledná, siedma kapitola uzatvára vojnové roky a sústreďuje sa na následky, ktoré vojna ako taká spôsobila. Autor sa veľkou mierou sústredil len na západný front a uzavretie prímeria s Nemeckom dňa 11. novembra 1918, ostatné štáty vôbec nespomínajúc. Nachádza sa tu tiež pojednanie o mierových zmluvách z Versailles, ako aj vzniku a pôsobnosti Spoločnosti národov – organizácie, ktorá nakoniec nezabránila vypuknutiu druhej svetovej vojny. Na posledných stranách autor sumarizuje celkové straty na životoch v hrubých rysoch, zamýšľa sa nad zbytočnosťou vojny, čo dokazuje na príkladoch nosných myšlienok literárneho a filmového spracovania témy, no taktiež neopomína, že prvá svetová vojna mala byť vojnou, ktorá mala skončiť so všetkými vojnami.

Prvá svetová vojna od Iana Westwella je mimoriadne pútavá a prístupnou formou spracovaná publikácia zaoberajúca sa vojenskými a politickými udalosťami rokov 1914 – 1918. Je príznačné, že britský autor sa predovšetkým zameriava na západný front, čím je publikácia značne „prozápadne“ ladená. Početné mapy a dobové fotografie robia dielo prítlačlivé, no i tu je cítiť prevahu anglosaskej matérie pri výbere fotodokumentácie. I tak má však dielo ohľadne prvej svetovej vojny prípadným záujemcom v mnohom čo povedať.

J. Kallo

PATENAUDE, Bertrand M. *TROCKIJ. PÁD REVOLUCIONÁŘE*. Praha – Litomyšl : Paseka, 211, 350 s. ISBN 978-80-7432-129-0.

Doteraz najpodrobnejšia Trockého biografia vyšla v roku 2009 z pera Roberta Servicea pod názvom *Trotsky: A Biography*. Londýn : Belknap Press of Harvard University Press, 2009, 648 strán a teraz nový, rozsahom zhruba o polovicu stručnejší životopis, s akcentom na Trockého život v emigrácii, sa dostáva k čitateľom z nášho prostredia aj v češtine zásluhou vydavateľstva Paseka.

Ako uvádza vydavateľská poznámka na záložke publikácie, ktorá vlastne mapuje len záverečné roky Trockého pohnutého života, je táto „*srhujúci kniha, založená na dôkladnom studiu pramenů, je první monografií o Trockém na českém knižním trhu*“. Je to skutočne zaujímavý fakt, ako osoba Leva Davidoviča Bronštejna-Trockého (1879 – 1940), tohto ukrajinského vzdelanca židovského pôvodu, profesionálneho revolucionára, hlbavého teoretika, brilantného rečníka, bolševika a účastníka neblahých zmien v Rusku v druhej a tretej dekáde minulého storočia priťahovala a ešte aj dnes sústavne priťahuje najmä ľavicovo zameraných intelektuálov na Západe, a tí majú preňho stále aj značné sympatie. Akosi zabúdajú, že na počiatkoch nedemokratických postupov (napríklad likvidácia tých soviетov, kde bolševici boli v menšine) sa podieľal aj Trockij. Aj v jeho prípade sa ukázalo, že pomáhal roztáčať súkolesie, ktoré napokon „zomlelo“ aj jeho. Asi sa veľmi nemýlim, ak túto fascináciu Trockým odôvodňujem najmä tým, že sa postavil proti Stalinovi a že najmä jeho tragický koniec v Mexiku vzbudzuje aj istý súcit. Inak však Trockij bol z rovnakého druhu ľudí, ako boli práve aj Stalin, Dzeržinskij a ďalší bolševickí predstavitelia a je naivné sa domnievať, že keby bol zostal pri moci a zachoval si miesto v najužšej špičke sovietskeho vedenia, boli by mali udalosti v Rusku demokratickejšie alebo humánnejšie priebeh.

Spočiatku však Trockij patril k najostrejším kritikom Lenina a bolševizmus prevzal až potom, čo si uvedomil, že Leninom vytvorený stranický aparát predstavuje jediný nástroj, ktorý dokáže uskutočniť socialistickú revolúciu v Rusku. A v tom sa nemýlil (s. 50). Podľa marxistického učenia sa proletárska revolúcia uskutoční najprv v rozvinutých krajinách. Rusko však bolo zaostalým, prevažne agrárnym štátom, ale Trockij sa domnieval, že ruský proletariát dokáže urobiť obe revolúcie – buržoázu i socialistickú – takmer súčasne. Bola to Trockého teória tzv. „permanentnej revolúcie“. Ale inak sa Trockij domnieval, že socialistická revolúcia v Rusku, ako v zaostalej krajine, nemá nádej na úspech a jej zdarné zavŕšenie sa môže podariť len vtedy, ak sa rozšíri aj do priemyslovo vyspelých kapitalistických krajín.

Z kníh o Trockom slovenského čitateľa zaujmú predovšetkým tie kapitoly, ktoré sa týkajú česko-slovenského zahraničného vojaka v Rusku najmä v rokoch 1917 – 1920, ale aj ďalšie čiastkové problémy, napríklad mechanizmus rozpútavania prenasledovania „zradcov“ v komunistickej strane a s tým spojená príprava nezákonných procesov, postoj Trockého k sovietsko-nemeckej zmluve o neútočení z augusta 1939, alebo aj jeho súkromná aféra s exotickou kráskou a maliarkou Fridou Kahlo v jeho mexickom exile. Autor pripomína aj málo známy fakt, že Trockij, hoci sa v Československu nezabudlo na jeho falošný postoj k légiám, ani na jeho rozkaz, aby bol každý ozbrojený Čech alebo Slovák, ktorý nevstúpi do Červených gárd, na mieste zastrelený, čo sa neraz aj stalo, usiloval sa o azyl aj v tomto štáte. V čase, keď už žil po tom, ako ho Stalin prinútil opustiť sovietske Rusko, v exile v Turecku, žiadal aj Československo o povolenie na vstup, ale Praha mu ho odmietla – podobne ako mnohé ďalšie krajiny: Nemecko, Rakúsko, Nórsko, Holandsko, Veľká Británia atď. – dať (s. 12). Ako sa dalo čakať, Patenaude má len nepresné a veľmi

skreslené informácie o tom, že prvé výstrely proti bolševikom zazneli „z nečakanej strany“ – z légie 35 000 československých vojakov, bývalých habsburských vojnových zajatcov, ktorí skončili uväznení v Rusku: „*Těžce vyzbrojení Čechoslováci se pokoušeli dostat z Ruska přes Sibiř; táhli se podél nekonečné dlouhé transsibiřské magistrály, kde narazili na jednotky Rudé armády a začali svrhávat místní sovětské vlády*“ (s. 26). Autor zdôrazňuje, že aj keď Trockij nemal žiadne armádne skúsenosti, jeho energický zásah a viaceré opatrenia (napríklad aj zavedenie inštitúcie politických komisárov po boku veliteľa) zastavili šírenie moci bielych vojsk a dobytie Kazane 10. septembra a Simbirsku 12. septembra 1918 znamenalo začínajúci obrat v ruskej občianskej vojne. Bol to naozaj rozhodujúci zvrät a Trockij dokázal koordinovať vojenské sily na viacerých frontoch súčasne. A tak bolševici, ktorí ruským robotníkom a roľníkom sľubovali mier a pôdu v čase podľa nich imperialistickej vojny proti Nemecku a Rakúsko-Uhorsku, viedli tie isté masy ruského ľudu väčšinou nútené opäť do vojny, tentoraz v záujme proletárskej revolúcie, ale hlavne v záujme upevnenia moci bolševikov. Trockij preto používal aj drastické metódy najmä pri potieraní „zbabelosti“. Len pri Kazani dal popraviť dvadsať vojakov, vrátane veliteľa aj politruka, jednotky Červených gárd za dezerciu. Bol zástancom trestu smrti a vyhlasoval, že na hnisavú ranu je potrebné žeravé železo. Vojakov nemožno posielat bojovať na život a smrť, ak vedenie armády nemá v zálohe trest smrti pre tých, ktorí sa prejavia ako zbabelci, tvrdil Trockij.

Autor sa domnieva, že už v marci 1939, keď nemecké vojská vpochodovali do Prahy, si Trockij bol istý, že sa pracuje na nejakej sovietsko-nemeckej dohode. Trockij vlastne už niekoľko rokov prorokoval, že Stalin uzatvorí s Hitlerom spojenectvo (s. 212), ale súčasne tvrdil, že nakoniec medzi nimi dôjde napriek tejto dohode k vojne.

V závere autor pripomína Trockého osobnú tragédiu – nemohol sa celkom dištancovať ani od Stalinovho Sovietskeho zväzu, lebo tým by bol poprel nielen Októbrovú revolúciu z roku 1917, ale aj svoje celoživotné dielo a presvedčenie. Veľmi svojrázne však už v roku 1937 tvrdil, že rodisko socializmu splodí „*skutočne demokratický režim a stane sa najväčším sprostredkovateľom mieru a spoločenského zrovnoprávnenia ľudstva*“. Aj keď sa nad jeho hlavou už hromadili mračná, stále zdôrazňoval svoju neochvejnú vieru v marxizmus a hovoril o žiarivej budúcnosti sovietskeho ľudu. „*Optimismus bylo vlastně to jediné, co mu zbývalo.*“

F. Vrábek

HUDSKÝ, Jaroslav. *KLÁŠTERNÍ HRADISKO 1914 – 1918.* Olomouc : Signum Belli 1914, 2012, 131 s.

Občianske združenie Signum Belli 1914 združuje profesionálnych a amatérskych bádateľov histórie prvej svetovej vojny. Jaroslav Hudský, jeden z členov združenia, povolaním pedagóg, sa už niekoľko rokov ako amatérsky bádateľ venuje výskumu vojenských útvarov a zariadení z rokov 1914 – 1918 v meste Olomouc. Výsledkom jeho systematickej práce je aj publikácia *Kláštrení hradisko 1914 – 1918*, s podtitulom: *Stríčky z historie c. a k. vojenské nemocnice, jejich poboček a ostatních nemocnic a lazaretů v Olomouci během Velké války.*

Autor publikácie v úvodnej kapitole sumarizuje stručné dejiny vojenskej nemocnice v Olomouci od jej vzniku po dnešok. Vojenská nemocnica v Olomouci, Armády Českej republiky, je najstaršou vojenskou nemocnicou na území Českej republiky. Jej história siaha až do roku 1785, keď bola vojenská nemocnica zriadená, čo súvisí s posilňovaním pevnosti Olomouc. Od januára 1802 sa nemocnica premiestnila do rozsiahleho barokového areálu na Kláštrení Hradisko, kde sídli dodnes.

Nosná časť publikácie sa venuje vojenským nemocničným objektom na území mesta Olomouc v čase prvej svetovej vojny. Pred vypuknutím vojny sa na území Rakúsko-Uhorska nachádzalo 27 posádkových nemocníc. Olomoucká posádková nemocnica v rámci systematizácie rakúsko-uhorskej armády niesla číslo 6. Mobilizácia v lete 1914, mimo iné, zvýšila kapacity tejto nemocnice. Práve v prvých rokoch vojny nemocnica zažívala najväčší nápor ranených, najmä z frontu v Haliči.

V meste Olomouc okrem posádkovej nemocnice existovali aj ďalšie vojenské nemocničné zariadenia. Časť z nich vznikla už pred vojnou, zriadenie zvyšných si vyžiadali straty na frontoch a s tým súvisiaci veľký počet ranených. V meste Olomouc už pred vojnou v roku 1910 bola zriadená Zemebranecká nemocnica (vlastibranecká). Mobilizačným rozkazom bola zriadená Záložná nemocnica č. 1. V máji 1915 pribudla Záložná nemocnica č. 2. Ešte v roku 1914 boli zriadené: Epidemická záložná nemocnica, Núdzová nemocnica v Reinerových kasárňach, Núdzová nemocnica v budove Nemeckého gymnázia, Núdzová nemocnica Červeného kríža – „Salesiánum“, Núdzová nemocnica v delostreleckých kasárňach na Šibeníku a Núdzová nemocnica na Tabulovém Vrchu. Ako špecializované zariadenie bolo zriadené Vojenské zubné ambulatórium. V čase najväčšieho náporu ranených vznikli v meste ešte menšie núdzové nemocnice, o ktorých však v súčasnej dobe máme len málo informácií. Autor sa im venuje v samostatnej kapitole.

O spomínaných nemocniciach autor prináša informácie o ich činnosti. Analyzuje množstvo pacientov, ktorí prešli nemocničnými zariadeniami a zároveň zostavil štatistiku, koľko mŕtvych pripadalo k množstvu liečených vojakov. Napríklad Posádková nemocnica ošetrila počas vojny 95 045 vojakov, z nich zomrelo len 417 vojakov, čo predstavovalo len 0,44 percenta celkového počtu. Táto vysoká úspešnosť

súvisí s polohou zariadenia, ako posádkovej nemocnice v zázemí. Kto prežil transport z frontu do tohto zariadenia, zväčša sa dožil konca vojny.

Posledná kapitola publikácie je venovaná vojenskému cintorínu Olomouc – Černovír. Cintorín vznikol ešte pred prvou svetovou vojnou, ale väčšina obetí na ňom bola pochovaná v čase prvej svetovej vojny. Konkrétne najmä vojaci, ktorí podľahli zraneniam a chorobám v nemocničných zariadeniach na území mesta Olomouc.

Vhodným doplnkom publikácie sú výpisky z dobovej tlače. Autor pri každej z opisovaných nemocníc prináša zmienky o konkrétnom zariadení publikované v dobovej tlači. Nechýba menný a miestny register. Súčasťou publikácie sú aj cenné prílohy, ako napríklad zoznam poľných útvarov zostavených zdravotníckym oddelením Posádkovej nemocnice č. 6 na začiatku vojny a pod. Za zmienku stoja aj časti spomienok MUDr. Karla Elbogena a MUDr. Maxmiliána Munka, ktorí počas vojny nemocnicu viedli. Publikácia obsahuje tiež bohatú obrazovú prílohu, ktorá je výsledkom autorovej dlhodobej zberateľskej činnosti.

M. Drobňák

SYRNÝ, Marek – UHRIN, Marian (ed.) *SITUAČNÉ HLÁSENIA OKRESNÝCH NÁČELNÍKOV (SEPTEMBER 1944 – FEBRUÁR 1945)*. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2012, 201 s. ISBN 978-80-89514-09-0.

Historici sa dozaista zhodnú, že edované dokumenty majú na rozdiel od monografií či zborníkov omnoho väčšiu životnosť, pretože sú aktuálne i dlhé roky po ich vydaní. Na doteraz publikované edície k obdobiu medzi vypuknutím Povstania a zánikom prvej Slovenskej republiky nadväzuje novinka pracovníkov Múzea SNP Mareka Syrného a Mariana Uhrina *Situačné hlásenia okresných náčelníkov (september 1944 – február 1945)*. Dielo tematicko-chronologicky voľ-

ne rozširuje pramene rovnakého druhu pokrývajúce obdobie január – august 1944, ktoré svojho času vydal Martin Lacko.

Zostavovatelia pristúpili k prameňom mimoriadne zodpovedne, čoho svedectvom je najmä bohatý poznámkový aparát, lemujúci celú zbierku dokumentov. V jednotlivých poznámkach čitateľovi bližšie objasňujú termíny, fakty a udalosti spomínané v hláseniach. K svojim vysvetľujúcim vstupom uvádzajú dostupnú literatúru i odkazy na archívy, kde sa o danom probléme možno dozvedieť viac. Celkom iste to nebola ľahká úloha – okresní náčelníci podávali nadriadeným orgánom informácie v rámci ich vtedajšieho poznania, zjednodušene a najčastejšie bez konkretizácie osôb alebo vojenských jednotiek, o ktorých sa zmieňovali. Zatiaľ čo pri identifikácii pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy (respektíve poľných jednotiek HG) a Domobrany sa zostavovatelia mohli oprieť o relatívne spoľahlivé poznatky o presnom poli pôsobnosti domácich ozbrojených síl, pri partizánskych skupinách museli mnohokrát postupovať viac-menej intuitívne. Zvolený prístup „zasadenia udalostí, opisovaných v dokumentoch, do širších či súvisiacich dobových kontextov“ sprehľadňuje dielo aj laikom a dopomáha ďalším kolegom z odboru pri spracúvaní regionálnych tém.

Z hľadiska regiónov hlásenia zachytávajú predovšetkým situáciu na západnom Slovensku, stred a východ je zastúpený torzovitejšie. Ako M. Syrný a M. Uhrin upozorňujú v úvode, napriek zaužívanému názvu, nejde úplne o produkt okresných náčelníkov. Správy z okresov totiž skracovali a sumarizovali pracovníci Ústredne štátnej bezpečnosti, ktorej podriadení reprezentanti štátnej správy v zmysle nariadenia ministra vnútra z 27. februára 1940 zasielali periodické mesačné hlásenia o vývoji v meste, respektíve obci a okolí. Tie obsahovali informácie o všeobecnej politickej situácii, stave a činnosti ľudáckych a karpatskonemeckých organizácií, aktivitách komunistov, národ-

nostných, náboženských, hospodárskych či sociálnych pomeroch a židovskej otázke. Skrátené verzie sa dostávali na stôl prezidenta republiky, predsedu vlády, ministra vnútra, národnej obrany a hospodárstva, generálneho tajomníka Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, predsedu Najvyššieho úradu pre zásobovanie, nemeckého policajného ataše a po vypuknutí Povstania šéfa Einsatzgruppe H na Slovensku. Edícia je okrem hlásení okresných náčelníkov doplnená aj o hlásenia Štátneho policajného úradu v Žiline a Policajného riaditeľstva v Prešove. Pre úplnosť treba snáď už len spomenúť, že od novembra 1944 sa frekvencia podávaných hlásení pod vplyvom dynamickosti vývoja zvýšila na dve mesačne. V publikácii sú zaradené všetky, ktoré sa zostavovateľom podarilo pri výskume objaviť.

A. Hruboň

REJTHAR, Stanislav. *DOBŘÍ VOJÁCI PADLI... ZE VZPOMÍNEK VÁLEČNÉHO PILOTA*. Praha : Nakladatelství & vydavatelství VOLVOXGLOBATOR, 2011, 304 s., ISBN 978-80-7207-827-1.

Memoárová literatúra čs. zahraničných letcov zažila po roku 1989 veľký rozmach, napriek tomu záujem o ňu neklesá ani v posledných rokoch, čoho dôkazom je aj 3. vydanie tejto knihy, ktorá vyšla pri 100. výročí narodenia autora. Jeho osobnosť sa dá zhrnúť do troch slov: vlastenec, kresťan, nestraník. Stanislav Rejthar, vojnový pilot, príslušník 313. čs. stíhacej perute Kráľovského letectva – Royal Air Force (RAF) vo Veľkej Británii, sa zúčastnil aj SNP so 128. čs. stíhacou peruťou v ZSSR pod velením škpt. Františka Fajtla. Po roku 1948 bol degradovaný, prepustený z armády a vyhodенý z bytu. Uplatnil sa ako žeriavnik a neskôr projektant. Jeho spomienky pripomínajú nielen vojnové útrapy a víťazstvá nad nacistami, ale aj doživotnú perzekúciu po uchopení moci komunistami.

Kniha *Dobří vojáci padli...* svojím názvom naráža na cynickú neokrôchanosť úradníka („*To ste neboli dobrý vojak, keď ste sa z vojny vrátili. Dobří vojáci padli.*“), uvádza veľmi pútavým a bezprostredným spôsobom jeho spomienky, názory a postoje. Obsahuje tiež myšlienku, ktorú odovzdal svojmu priateľovi počas vojnových útrap: „*Som vojak, k tomu som sa už v mladosti sám rozhodol. A ako vojak som vlasti ponúkol svoj život a vlasť mala právo odňať mi všetko – zdravie, budúcnosť i šťastie. Teraz mi zostala iba časť a tú si chcem udržať celú, bez poškvrny, pretože ona je dedičstvom mojich detí.*“

Začiatok diela *Muž a žena v jednej vojne* (miesto úvodu) napísal Stanislav Motl na jeseň 2011. Nasleduje osem častí, ktoré sa začínajú nadpisom *Tisíc pilotov republiky* (Československo). Stanislav Rejthar, výnimočný muž priamej povahy, múdreho prehľadu a pevného charakteru sa narodil 28. októbra 1911 na Morave v dedine Kurošlepy, okres Třebíč. Po maturite na jar 1933 sa dal na dráhu vojaka. Začal pri delostrelcoch, ale učarovala mu obloha. Absolvoval Vojenskú akadémiu v Hraniciach a Letecké učilište v Prostějove. 1. augusta 1937 sa stal poručíkom letectva a nastúpil na službu pri 5. leteckom pluku v Brne. Dielo pokračuje časťou *Odchod za hranice* (Poľsko). Tragický 15. marec 1939 – začiatok nemeckej okupácie – nezlomil jeho ani rad priateľov – letcov. Rozhodol sa odísť do exilu a bojovať až do konečného oslobodenia Československa. Okupácia milovanej vlasti bola začiatkom dlhej cesty boja za slobodu, ktorým splnil svoju vojenskú prísahu. Odišiel cez Poľsko z prístavu Gdyna na švédskej lodi Castelholm do Francúzska. Nasleduje časť *Zastavte paľbu* (Francúzsko), kde spomína na legionára Roberta Robotku. Opisuje činnosť v mestách Cognac, Chartres, Tarbes, Bordeaux od júla 1939 do júna 1940. Rýchly pád Francúzska a kapitulácia zabránili jeho presunu na front a operačné nasadenie. Štvrtú časť predstavuje *Ohnivá*

nebo (Anglicko). Poslednou nádejou sa preto stalo Anglicko, kde v júli 1940 vstúpil do RAF, prešiel výcvikom, niekoľkými kurzami a pôsobil ako inštruktor. 22. septembra 1942 nastúpil k No. 313 Czechoslovak fighter squadron RAF – 313. čs. stíhacej peruti RAF, s ktorou bojoval nad Kanálom i okupovaným Francúzskom. Dňa 2. apríla 1943 pri návrate z operačného letu bol nútený pre nedostatok paliva núdzovo pristáť, pričom v zdemolovanom Spitfire (pľuvači ohňa) utrpel ťažké zranenie chrbtice. Odporúčali mu prechod k pozemnému personálu, on sa však nevzdal, po štvormesačnej rekonvalescencii sa vrátil k svojej Squadrone a pokračoval v ofenzívnych akciách. Nasleduje časť *Veľký presun* (Blízky východ). Začiatkom roka 1944 sa prihlásil do Fajtlovej skupiny 20 letcov pre ZSSR, dúfajúc, že sa tak dostane na územie Československa skôr z východu. Vo februári 1944 opustil ostrovy, cez Egypt, Palestínu do Damašku, Irak a Irán sa dostal do ZSSR. Pokračuje časť *To je biblia* (Sovietsky zväz), kde 3. júna 1944 vznikla v Kubinke 128. čs. stíhacia peruč v ZSSR, ktorá mala dve letky. 1. júna 1944 bola rozšírená na 1. čs. samostatný stíhací pluk v ZSSR s lietadlami Lavočkin La-5 a La-7, v ktorých sa stal NŠ. Napísali telegram maršalovi Stalinovi o pripravenosti na front a do boja, ale márne čakali. Siedma časť má názov *Naša prvá vlajka doma* (SNP). Pluk bol 17. septembra 1944 poslaný na pomoc SNP, ktorého boje boli poznačené nedostatkom materiálu, očakávaná pomoc ČA cez Dukliansky priesmyk neprišla a povstalci boli ponechaní napospas Wehrmachtu. Lietadlá odleteli späť do ZSSR a po potlačení povstania kpt. Rejthar sa s pozemným personálom pluku (ako partizánmi) sťahol do hôr. Operovali v priestore Hornej Lehoty. Richtár mu vydal občiansky preukaz na meno Ondrej Kováčik. Čiernou bodkou v snehu bola pani fárarka s potravinami. Poslal telegram manželke do Anglicka „Lucky not caught“ (mal som šťastie, nedostali ma). Po 4 mesiacoch strávených v horách 15.

februára 1945 prešli cez front pri Brezne. Po pobyte v Tatrách a Košiciach sa na Moravu vlakom vrátil cez Maďarsko v polovici mája 1945. *Dobří vojáci padli...* (*Návrat z vojny*) je poslednou časťou knihy. Ďalej slúžil v armáde, ale komunistický prevrat vo februári 1948 zmaril všetky vyhliadky na dobrú a slobodnú budúcnosť krajiny. Nový režim charakterných hrdinov nepotreboval, zneuctil ich a uvrhol do zabudnutia. Aj pplk. Rejthar bol vyhodенý z armády, vypočúvaný, perzekvovaný, šikanovaný, ale udržal si rovnú chrbticu, nikdy sa nepodvolil, zostal vzpriamený so vztýčenou hlavou, verný svojim zásadám a presvedčeniu. Prevratu v novembri 1989 sa, žiaľ, nedočkal. Pilot, ktorý nalietal vyše 1 500 hodín, dôstojník, ktorý prispel ku konečnému vojnovému víťazstvu, odišiel od nás 20. novembra 1977. Republika stratila veľkého vlastenca, jedného zo svojich verných synov a výnimočnú osobnosť. Stanislav Rejthar bol a je jedným z hrdinov, ktorým patrí úcta a nesmú ostať zabudnutí. Pre našu spoločnosť je inšpiráciou a príkladom hodným nasledovania. Aj po rokoch zostáva vzorom a inšpiráciou nielen pre čitateľov vojenských letcov.

Doslov vyjadril Vladimír Beránek v Brne v decembri 1977. Edičné poznámky 1999/2002 napísala manželka Vlasta Rejtharová a dcéra Olga Bezděková-Rejtharová. Medailón Stanislava Rejthara obsahuje dni, mesiace a roky jeho činnosti. Bibliografia uvádza knižné publikácie, články, state a zborníkové štúdie. Kniha končí menným registrom. V strede knihy je vložených 20 listov fotografií na kriedovom papieri.

Napriek významu diela sa vyskytuje rad nepresností, napr. na s. 160, že myšlienka povstania vznikla v Londýne, s. 162 – mjr. Cyril Kuchta bol npor., s. 183 a 185 je uvedená Latigolská hola i Litigolská hola, namiesto Latiborská hoľa, s. 183 – so Švermom nemohol spať pod borovicou, keď tam rastú smrek a kosodrevina. Naproti tomu kladom je, že za anglickými výrazmi v zátvorkách sú často uvedené české ekvivalenty.

L. Jančo

KUCHAŘ, Jiří. *HITLEROVA SBÍRKA V ČECHÁCH I. SOCHY, BUSTY, DROBNÉ PLASTIKY.* Praha : Eminent, 2009, 271 s., ISBN 978-80-7281-386-5. 2. *Obrazy, dary, psací stůl.* Praha : Eminent, 2012, 323 s. ISBN 978-80-7281-433-6.

Absolvent stavebnej fakulty, ktorý už tri desaťročia pôsobí ako uznávaný nezávislý publicista a spisovateľ sa venuje predovšetkým dejinám umenia, architektúry, sochárskym i maliarskym výtvarom. Z tejto oblasti publikoval viacero monografií a ďalších publikácií, z ktorých niektoré vyšli aj v nemčine a angličtine. Venuje sa aj spirituálnym a ezoterickým témam, psychotronike atď. Jeho kniha *Zjevení Matky Boží v Turzovce* vyšla okrem češtiny aj po slovensky a nemecky. Jeho dvojdielna práca o umeleckých zbierkach vodcu tretej ríše vyšla vo vydavateľstve Eminent, ktoré sa venuje vydávaniu zaujímavých publikácií z obdobia druhej svetovej vojny. Vyšla tu napríklad kniha Nicholasa Goodricka-Clarkeho *Okultní kořeny nacizmu, Ozvěny lidické noci* od známeho českého autora literatúry faktu Stanislava Motla alebo aj *Lída Baarová & Joseph Goebbels* s podtitulom *Prokletá láska české herečky a d'áblova náměstka* od toho istého autora.

Teraz sa vydavateľstvo postaralo o skutočne príťažlivý titul o umeleckej zbierke Hitlera v Čechách, ktorý vyšiel vo voľnej edícii *Stíny Třetí říše* vo dvoch zväzkoch na kvalitnom kriedovom papieri a ako to vyplýva už zo samotného charakteru publikácie, oba zväzky sú bohato ilustrované a doplnené fotografiami historických osobností i umeleckých diel.

Aj keď tu nejde o dielo striktno zamerané na vojenské dejiny, domnievam sa, že si kniha zaslúži pozornosť špecialistov na históriu tretej ríše i druhej svetovej vojny, pretože prináša mnohé zaujímavé informácie a detaily, ktoré môžu mnohé súvislosti vojenských dejín doplniť, alebo uviesť do iného, úplnejšieho svetla. V oboch dieloch sú aj prehľadné medailóny nielen umelcov,

ale aj rôznych vojenských činiteľov, ktoré poskytujú prehľadné informácie o ich živote a vojenskej kariére.

Zaujímavé sú napríklad údaje o Heydrichových vyjadreniach, ako ho vraj trápi, že svet ich označuje ako katanov (II, s. 12), alebo tom, že Hindenburg označoval Hitlera slovami *böhmischer Gefreiter* – mylne sa totiž domnieval, že Hitler pochádza z Braunau-Broumova vo východných Čechách – (I, s. 13), pripravovanom atentáte na Hitlera, ktorý chcel v Prahe spáchať 15. marca 1939 sionista Jicchak Shimkin, pôvodne majiteľ elektrotechnického obchodu v Haife, ktorý do Prahy pricestoval z Budapešti a povedal si, že Hitlera zastaví aj za cenu samovražedného atentátu. Shimkin sa pri Hitlerovom príchode dostal až na Hradčanské námestie, ale atentát sa mu nepodaril, lebo Hitler nešiel v odkrytom automobile a on nevedel, v ktorom vozidle vodca sedí (I, s. 15).

V úvode prvého diela autor vysvetľuje, ako sa vlastne umelecké diela z Hitlerovej zbierky dostali do Čiech. Vodca dal 20. apríla 1945, v deň svojich päťdesiatichšiestich narodenín zabaliť svoj osobný archív ako odkaz budúcim generáciám. Ten mal byť prevezený do alpskej pevnosti v Berchtesgadene lietadlom Junkers 352 dňa 21. apríla. Lietadlo, ktoré pilotoval Friedrichom Grundlfingerom, jedným z najskúsenejších nemeckých pilotov (vozil zásoby obkľúčeným vojskám pri Stalingrade a slúžil aj v Hitlerovej osobnej strážii), však bolo zostrelené v blízkosti bývalých československo-nemeckých hraníc, ale časť nákladu esesáci zachránili a previezli do úkrytu v Protektoráte. Hitler údajne nikdy nebol taký skrúšený ako práve 22. apríla, keď sa o katastrofe lietadla dozvedel a s ňou sa dáva do súvislosti aj jeden z posledných záchvatov zúrivosti, ktorý vodcom v ten deň zalomcoval. Hitlerova osobná zbierka, ktorá je niekedy mylne spájaná s jeho archívom, mala pre neho taký význam, že ju spomína aj vo svojom závete. Skladala sa z obrazov, sôch, nábytku a obrovského pokladu zlatých mincí. Autor

podáva prehľad o objavených umeleckých dielach, ktoré sa nachádzali na rôznych miestach, napríklad v kláštore vo Vyššom Brode, na zámku Konopište, zámku Zákupy či v depozitári Národnej galérie v Doksách. Ďalej sa dozvedáme aj o pátraní po ich pôvodných majiteľoch, aby im mohli byť vrátené, a autor informuje aj o prekážkach a negatívnych skúsenostiach s rôznymi českými inštitúciami. Aj keď u viacerých diel Kuchař uvádza aj sumy, za ktoré ich Hitler kúpil, neplatí to ani zd'aleka o všetkých kusoch v jeho zbierke. Napríklad pri svojej len dvadsaťdva hodinovej návšteve Prahy si ako „suvení“ z Pražského hradu zobral cenné tapisérie, ktoré boli zrolované a ukradomky naložené do jeho auta. Pripomínalo to, ako ktosi napísal, „hotelového hosťa, ktorý si tajne kradne uteráky z kúpeľne“ (I, s. 17). Oba zväzky zaujmú okrem bohatej dokumentácie aj mnohými detailmi o funkcii umenia v tretej ríši, vzťahu a funkciách sochárstva, maliarstva a umelcov k politikom tretej ríše, o rôznych umelcoch a ich pomere s vodcom, vzťahu psychológa C. G. Junga a führera, ktorý Hitlera nazval „novodobým európskym medicinmanom“ (I, s. 70-73).

F. Vrábek

ŠMIGEL, M. – KRUŠKO, Š. OPCIÁ A PRESÍDLENIE RUSÍNŮV DO ZSSR (1945 – 1947). Na základe československo-sovietskej dohody z 10. júla 1946. Bratislava : GORALINGA, 2011, 340 s., ISBN 978-80-970042-6-2.

Opcia (právo osôb voliť si medzi občianstvom dvoch alebo viacerých štátov) Rusínov zo severovýchodného Slovenska do Sovietskeho zväzu na základe druhej československo-sovietskej dohody z 10. júla 1946 sa prejavila tragicky: domnelá príslušnosť k ruskému národu mala za následok podľahnutie sovietskej propagande a vyst'ahovanie vyše 12 000 osôb na sovietsku socialistickú Ukrajinu.

Proces opcie bol doteraz málo známy. Vyst'ahovaním karpatských Nemcov a presídlením Maďarov pokračoval aj v prípade menších Rusínov a Poliakov, hoci miernejším spôsobom, keď princíp povinnosti vyst'ahovania bol nahradený pojmom „dobrovoľnosti“ presídlenia. Bol to proces výmeny obyvateľstva medzi ČSR a ZSSR na základe bilaterálnych dohôd z rokov 1945 a 1946, ktorým boli Česi a Slováci z bývalej Podkarpatskej Rusi a ukrajinskej Volyne vymenení za Rusínov zo severovýchodného Slovenska (prešovského regiónu – neprávne Prešovsko, Prjaševščina). Kniha sa predovšetkým zameriava na opciu a presídlenie Rusínov zo Slovenska do ZSSR v rokoch 1945 – 1947, podrobne ukazuje prípravu, priebeh a výsledky tohto procesu. V širšom kontexte rozvádza udalosti spojené s odstúpením Podkarpatskej Rusi v prospech ZSSR podľa zmluvy ČSR – ZSSR z 29. júna 1945 a takmer neznámym hnutím severovýchodných okresov Slovenska k sovietskej Ukrajine. Sleduje otázky národnej identity Rusínov a kritickú povojnovú situáciu regiónu a zamýšľa sa nad tým, ako dokázala sovietska propaganda a agitácia získať 12 000 Rusínov na presídlenie do neznámeho Sovietskeho zväzu. Napokon analyzuje dopady procesu na oblasť severovýchodného Slovenska. Je to príbeh o živote slovenských Rusínov po ich presídlení a usadení sa v ZSSR, o krutej sovietskej realite povojnového obdobia, o každodennom strachu, o horkosti sklamaní, o rozčarovaní, ponížení a pocite krivdy, ktoré zažili optanti na sovietskej Ukrajine. Krivdy, ktoré si uvedomili, že sa dobrovoľne prihlásili na presídlenie a že sa dostali do oveľa horších podmienok, než z ktorých prišli. Z vedomia, že propagácia a agitácia boli veľké podvody zakladajúce sa na lži. Ale súčasne je táto kniha aj o vzdore a odvahe vzoprieť sa sovietskemu režimu, napriek zatýkaniam, väzneniam a odvahe i túžbe návratu do pôvodnej vlasti. Autori skúmajú reemigrácie optantov zo ZSSR až

do 90. rokov minulého storočia, ktoré sú príbehmi jednotlivých aj kolektívnych osudov a životných tragédií.

Obsahom knihy je Predslov a v úvode terminologická charakteristika kľúčového pojmu. Vlastné dielo pozostáva z troch častí: *Historické a politické súvislosti opcie v Československu po druhej svetovej vojne* rieši národnostnú otázku v obnovenom Československu (snaha o odstránenie menších), Podkarpatskú Rus (do r. 1918 Podkarpatsko či Uhorská Rus, od 10. 9. 1919 Podkarpatská Rus, 14.3.1939 Vološin vyhlásil Karpatskú Ukrajinu, od 18. 3. 1939 to bola maďarská Kárpátálja (Podkarpatsko), od 29. 6. 1946 po odstúpení ZSSR Zakarpatská oblasť), ako aj ukrajinskú (rusínsku) otázku na Slovensku. Ďalej opčné dohody z 29. júna 1945 a z 10. júla 1946 (jej kontroverznosť), snahy volynských Čechov o návrat do ich pôvodnej vlasti, vrátane situácie haličských Lemkov v Poľsku (poľských Rusínov). Od roku 1886 postupne žilo na Volyni 40 000 Čechov, z nich prišlo do Prahy v roku 1945 s 1. čs. armádnym zborom 3 900 a v roku 1946 sa presunulo do ČSR 33 070 osôb. Naproti tomu v ČSR žilo v 20. rokoch 20. storočia 20 – 30-tisíc emigrantov ruskej, ukrajinskej, bieloruskej, gruzínskej, arménskej... národnosti.

Druhá časť sa volá *Opcia na základe československo-sovietskej dohody z 10. júla 1946: prípravy a realizácia*. Opisuje prípravu a realizáciu opcie do ZSSR a vzájomného presídlenia, jej agitáciu a propagandu, vyostrenie situácie na severovýchodnom Slovensku, niektoré aspekty a celkové výsledky opcie v Československu v rokoch 1945 – 1947. Boli to chýry či realita o násilnom vyst'ahovaní Ukrajincov z ČSR? V roku 1950 sa rávalo, že na východnom Slovensku žije 150 000 Rusínov, avšak ich počet klesol o 45,1 %. Z ČSR bolo do ZSSR presídlených 12 401 osôb, z toho 12 015 (v tabuľke uvedených 11 607 osôb) z východného Slovenska, hlavne z okresov Bardejov, Medzilaborce,

Sabinov, Svidník, Stará Ľubovňa a ďalších šestnástich, a to z 233 obcí. Preprava sa uskutočnila v 37 vlakových súpravách a 1 903 vagónoch. Prítom sú uvedené hodnoty hnutel'ného i nehnuteľného majetku, živého a mŕtveho inventára. Do ČSR sa vrátilo či presídlilo 33 077 volynských Čechov, ktorí boli umiestnení v severných Čechách a na Morave.

Napokon časť III. sa zaoberá *Situáciou československých optantov na ukrajinskej Volyni a ich snahy o návrat na Slovensko (1947 – 1998)*. Vykresľuje sovietsku realitu a sklamanie optantov, z ktorých 8 892 bolo umiestnených v Rovenskej oblasti s hlavným mestom Rovno v 9 rajónoch (okresoch), v 67 obciach a osadách a 3 244 osôb vo Volynskej oblasti (mesto Luck) v 7 okresoch a 27 obciach, 330 rodín bolo umiestnených inde. Ďalej sú uvedené úteky jednotlivcov zaznamenané už cestou do ZSSR, potom z Volyne (v rokoch 1947 – 1952) v marci 1948, od mája 1948 masové úteky celých rodín. Okolo 40 prípadov bolo úspešných,

mnohí boli na hraniciach chytení, vrátení a potrestaní. Prvé oficiálne návraty do ČSR boli až od roku 1952. Masová reemigrácia do ČSSR nastala v rokoch 1963 – 1968, keď sa vrátilo 8035 reoptantov, z ktorých 7 000 sa usídlilo vo Východoslovenskom kraji. A nakoniec nasledovalo presídlenie Rusínov na Slovensko po černobyľskej jadrovej havárii (26. 4. 1986). Nachádzalo sa tu 9 000 osôb českého a 8 000 osôb slovenského pôvodu. V rokoch 1993 – 1998 prišlo do Česka 1 812 občanov. V roku 1992 sa na Slovensko žiadalo 1 300 osôb, z ktorých prišlo v rokoch 1994 – 1998 spolu 1 221 osôb.

Na konci knihy je uvedených 740 poznámok a 13 príloh (zmluvy, protokoly, dohody, ústavný dekrét, vládne nariadenie, inštrukcie, ako aj pramene a použitá literatúra a zhrnutie v anglickom a ruskom jazyku).

Je to vskutku vedecké dielo, ktoré má čo povedať nielen historikom, ale aj širokej laickej verejnosti.

E. Jančo

KRONIKA

ZAČIATOK VÝSKUMU ARCHEOLÓGOV A HISTORIKOV NA BOJISKU PRVEJ SVETOVEJ VOJNY PRI OBCI VÝRAVA

Bojové operácie prvej svetovej vojny prebiehali na území súčasnej Slovenskej republiky od novembra 1914 do mája 1915. Línia frontu prechádzala dnešnými okresmi Bardejov – Svidník – Stropkov – Medzilaborce – Humenné – Snina. V jeseni 1914 bol tento úsek Karpatského frontu iba vedľajším bojiskom, ale od začiatku roku 1915 jeho strategický význam dramaticky stúpol. Ruské velenie v tomto priestore uskutočnilo dve generálne ofenzívy (január/február a marec/apríl 1915), ktorých cieľom bol prienik cez Karpaty do vnútrozemia Rakúsko-Uhorska a jeho vyradenie z vojny. Najmä v poradí druhá z ofenzív, z prelomu marca a apríla 1915 sa radí medzi najvýznamnejšie operácie prvej svetovej vojny. Do európskej vojenskej histórie vstúpili tieto boje ako „Veľkonočná bitka v Karpatoch“ a ruská vojenská historiografia ich označuje za „Tretiu karpatskú bitku“. Ťažisko ruskej ofenzívy sa nachádzalo juhovýchodne od Medzilaboriec, kde bol v priestore obcí Krásny Brod – Čabalovce – Sterkovce – Výrava zasadený najsilnejší úder. Na tomto úseku útočili jednotky ruského Zmiešaného zboru pod velením generálporučika Sergeja Fjodoroviča Dobrotina. Proti nim v obrane stáli jednotky rakúsko-uhorského X. armádneho zboru generála pechoty Huga Meixner von Zweienstamm. Po urputných bojoch sa ruským vojskám dňa 2. apríla 1915 podarilo prelomiť front a preniknúť k obci Valentovce. Kritickú situáciu zvrátilo až nasadenie nemeckých jednotiek Beskiden Korpsu, ktorému velil generál jazdecstva Johannes Georg von der Marwitz. Nemeckí vojaci prešli do protiútok a v súčinnosti s rakúsko-uhorskými jednotkami do 6. apríla 1915 znovu dobyli stratené pozície. Rakúsko-uhorská armáda tak vydržala kľúčovú zaťažkávaciú skúšku a vytvorila podmienky pre sústredenie nemeckých záloh presunutých zo západného frontu, ktoré na začiatku mája 1915 prešli do úspešnej ofenzívy na poľskej strane Karpát pri Gorliciach.

Stopy ťažkých bojov v tomto priestore môžeme pozorovať aj dnes. Nachádza sa tu niekoľko vojnových cintorínov, ale aj ucelené línie zákopov. Práve dobré zachované bojisko sa stalo cieľom záujmu spoločnej Česko-slovenskej archeologicko-historickej výskumnej skupiny. Cieľom niekoľkodňovej práce odborníkov nad obcou Výrava bolo uskutočniť prvý prieskum bojiska a pripraviť podklady na detailnejší a rozsiahlejší výskum, ktorý plánujeme uskutočniť v roku 2013. V západnej Európe je takýto výskum významných bojísk z obdobia prvej svetovej vojny bežný. Po takmer 100 rokoch môžu výskumu frontových udalostí poslúžiť nielen údaje získané z archívov, ktoré sú spracované historikmi, ale aj údaje získané priamo z bojiska, spracované a vyhodnotené profesionálnymi archeológmi.

Prieskumu sa zúčastnili mladí výskumní pracovníci z Klubu vojenskej histórie Beskydy, Katedry histórie FF UPJŠ v Košiciach a Ústav archeológie a muzeológie FF Masarykovej univerzity v Brne. V pracovnej skupine bolo zastúpených niekoľko archeológov, historikov, geológov, geodetov či botanikov.

Výskum sa uskutočnil v dňoch 5. – 8. novembra 2012. V priebehu niekoľkých dní uskutočnila pracovná skupina viacero aktivít. V prvom rade si obhliadla bojisko a porovnala realitu v teréne s dobovými situačnými bojovými schémami a mapami, ktoré sa podarilo

výskumom získať vo viedenskom Kriegsarchive. Nasledovalo zameranie skúšobného polygónu, na ktorom sme vykonali podrobnejší nedeštruktívny prieskum lokality. Pomocou totálnej stanice výskumníci geodeticky zamerali vybraný terénny relikť – teda časť zákopu. Výsledkom je 3D model tohto úseku zákopu. Odobraté boli tiež vzorky pôdy. Tieto putovali na geochemické analýzy, za účelom získania informácií, či sa prítomnosť veľkého množstva vojakov prejavila aj v zložkách pôdy. Zároveň bolo skúmané, ako zloženie pôdy v tejto oblasti ovplyvní zachovanie organických materiálov (napríklad kožených výstrojných súčiastok a pod.). Ďalšou z aktivít bolo zameranie zákopov pomocou GPS prístroja. Vďaka presnému zameraniu zachovanej zákopovej línie bude možné jej prenesenie do súčasných máp a následné porovnanie s dobovými mapami.

V súčasnej dobe prebieha spracovanie získaných údajov a poznatkov. Vzhľadom na to, že ide o jedinečný výskum v rámci Slovenska, ale aj celej strednej Európy, nasledovať bude prezentácia výsledkov na medzinárodných konferenciách a workshopoch. Rozsiahlejší archeologický prieskum v tejto lokalite je plánovaný na rok 2013.

M. Drobňák

AUTORI ČÍSLA

Mgr. Peter SEDLÁČEK, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave,
Gondova 2, 814 99 Bratislava

Zoltán BAGI, PhD., Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Közép és
Koraújkori Magyar Történeti Tanszék Szeged, Hungary

PhDr. Karol SORBY, PhD. ml., Ministerstvo zahraničných vecí SR, Hlboká 2, 833 36
Bratislava/Zu Berlín

Mgr. Alex MASKALÍK, PhD., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Mgr. Peter CHORVÁT, PhD., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Mgr. Martin DUBÁNEK, Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv,
Sokolská 136, Praha-Karlín 8, Česká republika

PhDr. Stanislav CHYTKA, Malé Tatry 21, 034 05 Ružomberok

Dr. Imrich PURDEK, Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Mgr. Milena BALCOVÁ, Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

PaedDr. Peter BUČKA, PhD., Lubľanská 11/4, 010 01 Žilina

UPOZORNENIE REDAKCIE

V záujme plynulého priebehu redakčných prác Vás prosíme o dodržiavanie určitých zásad pri písaní rukopisov.

Spôsob odovzdávania rukopisov

*Príspevky do Vojenskej histórie odovzdávajú, resp. posielajte zásadne v textových editoroch Word, v iných len na základe dohovoru. **Poznámky je potrebné vkladať pomocou programu WORD na vkladanie poznámok/odkazov pod čiarou – nie písať ich mechanicky vzadu za textom štúdie.** K štúdiu je potrebné pripojiť resumé v rozsahu cca jednej strany a osobné údaje o autorovi: rodné číslo, adresu trvalého bydliska i pracoviska, číslo účtu, telefonický a emailový kontakt.*

Rozsah príspevkov

Rozsah štúdií, vrátane poznámkového aparátu, by nemal presiahnuť 40 strán. Recenzie môžu byť v rozsahu do 15 strán, anotácie maximálne do 3 strán. Počet strán sa počíta podľa počtu znakov (1 800 znakov na stranu).

Vzhľadom na platnosť STN ISO 690 (01 0197) – Dokumentácia. Bibliografické odkazy. Obsah, forma a štruktúra, apríl 1998, je potrebné pri citáciách rešpektovať jej zásady (sú zjednotené s používaním citácií v iných časopisoch, ktoré sa pridávajú aj medzinárodného citovania). Za správnosť citovania (obsahovú i formálnu) zodpovedá autor príspevku, redakcia nebude do citácií zasahovať. Na ulahčenie citovania uvádzame niektoré vzory:

¹ VÁROŠ, Milan. *Posledný let generála Štefánika*. Bratislava : International, 1994, s. 56. ISBN 80-215-0149-9.

² PEJSKAR, Jožka (ed.). *Poslední pocta : Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948 – 1981*. B. m. : Konfrontace, 1986, sv. 2., s. 118-121. ISBN 3857701203.

(v prameni neuvedené miesto vydania: bez miesta; podobne aj pri neuvedenom vydavateľstve: b. v., roku: b. r.)

³ ŠPIRKO, Dušan – LUPTÁK, Miroslav. Obrana bratislavského predmestia vo francúzsko-rakúskej vojne roku 1809. In *Vojenská história*, 2002, roč. 6, č. 1, s. 9-10. ISSN 1335-3314.

(u cudzojazyčných zdrojov uvádzať v príslušnom jazyku, napr. anglický zdroj: *In Army History*, 2003, vol. 59, no. 1, p. 13-15.)

⁴ DEIGHTON, Leon. *Blitzkrieg : Od Hitlerova nástupu po pád Dunkerque*. Prel. Kárník, Zdeněk. Praha : Argo, 1994, s. 85, 80-85794-08-X.

⁵ PEJSKAR, ref. 2, s. 97.

- v prípade, že v jednej poznámke sú uvedené dva prameňe toho istého autora, v ďalších poznámkach uvádzame aj prvé slová názvu prameňa: PEJSKAR, Poslední, ref. 2, s. 93.
- autor nemusí uvádzať mená všetkých pôvodcov citovaného diela (druhého, tretieho) alebo ak má citované dielo viacerých ako troch pôvodcov uvádzame: ŠPIRKO, Dušan et al.
- v prípade viacerých miest vydania, alebo názvov vydavateľstiev píšeme bodkočiarku alebo čiarku: Praha : Naše vojsko; Bratislava : Magnet Press, 1999,
- údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o rozsahu
- pri odkaze na archívny prameň je potrebné uvádzať skratky: f. (nie fond)
 - šk. (ako škatuľa, nie krabica)
 - č. j. (s medzerou)
 - VHA Bratislava, f.; pozri tiež PEJS, O.: ...
 - Tamže, s. 8. (nie tamtiež)
- najfrekvencovanejšie skratky archívov: SNA Bratislava, VÚA-VHA Praha, VHA Bratislava, NA Praha, AM SNP B. Bystrica,
Číslo poznámok v texte uvádzať indexovo: ⁴ nie: ⁴⁾ ⁴⁾

Používanie skratiek a označovanie

Skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj číslo.

Pri anotáciách a recenziách je potrebné uvádzať ISBN.

Adresa redakcie: Vojenský historický ústav, Krajná 27, 21 04 Bratislava

tel: 02/48 207713

E-mail: redakciavh@gmail.com

Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

VOJENSKÁ HISTÓRIA

Vojenská história 1/2013

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo

Vydáva Vojenský historický ústav v Bratislave
V spolupráci s Ministerstvom obrany SR

Editor a šéfredaktor: pplk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD.

Výkonná redaktorka: Mgr. Mária Stanová

Kontaktná adresa: redakciavh@gmail.com

Grafická úprava: OdPČ

Redakčná rada: doc. PhDr. Vladimír Segeš, PhD. (predseda), PhDr. Vojtech Dangl, CSc. (podpredseda), PhDr. Igor Baka, PhD., PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., PhDr. František Cséfalvay, CSc., PhDr. Viliam Čičaj, CSc., Mgr. Peter Kralčák, PhDr. Slavomír Michálek, DrSc., plk.gšt. v.v. Dr. Jaroslav Nižňanský, PhD., PhDr. Jan Štaigl, CSc., pplk. v zál. PhDr. Peter Šumichrast, PhD., doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.

Medzinárodný redakčný kruh: Dr. István Janek, PhD. (Budapest), PhDr. Michal Lukeš, PhD. (Praha), Mgr. Mateusz Gniazdowski, PhD. (Warszawa), Dr. László Szarka, CSc. (Budapest), Ph Dr. Jiří Rajlich (Praha), Dr. Martin Zückert (München)

Vychádza štyrikrát ročne.

Rozširuje Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Fax: + 421/2/48207719

Schválené do tlače dňa: 21. januára 2013

EV 734/08

Nepredajné

ISSN 1335-3314

Tlač: ÚVŠP, OdPČ, Kutuzovova 8, Bratislava

Na obálke: Fotografia zachytáva vojakov pri odbere stravy v poľných podmienkach počas cvičenia čs. brannej moci v 30. rokoch 20. storočia.